

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

DULATY
UNIVERSITY
Taraz | since 1958

**«БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ
КОЛЛАБОРАЦИЯ: ИННОВАЦИЯ,
ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ»**

Халықаралық Конгресс

ЖИНАҒЫ

СБОРНИК

Международный Конгресс
**«ЦИФРОВАЯ КОЛЛАБОРАЦИЯ В
ОБРАЗОВАНИИ: ИННОВАЦИИ,
ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДОЛОГИИ»**

COLLECTOR

International Congress
**«DIGITAL COLLABORATION IN EDUCATION:
INNOVATION, TECHNOLOGIES AND
METHODOLOGIES»**

Тараз қаласы,
10 сәуір 2025 жыл

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

М.Х.ДУЛАТИ АТЫНДАҒЫ ТАРАЗ УНИВЕРСИТЕТІ (ҚАЗАҚСТАН)
ТАРАЗСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. М. Х. ДУЛАТИ (КАЗАХСТАН)
M.H.DULATY TARAZ UNIVERSITY (KAZAKHSTAN)

**«БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ КОЛЛАБОРАЦИЯ:
ИННОВАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ»**
Халықаралық Конгресс
ЖИНАҒЫ

СБОРНИК
Международного Конгресса
**«ЦИФРОВАЯ КОЛЛАБОРАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИИ:
ИННОВАЦИИ, ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДИКА»**

COLLECTOR
International Congress
**«DIGITAL COLLABORATION IN EDUCATION:
INNOVATION, TECHNOLOGIES AND METHODS»**

Taraz, 2025

УДК 37:004
ББК 74:32.973
Б94

К.Д.Бузаубакова «БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ КОЛЛАБОРАЦИЯ: ИННОВАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ» Халықаралық Конгресс жинағы.-Тараз: «Dulaty University», 2025.-278 бет.

К.Д.Бузаубакова «ЦИФРОВАЯ КОЛЛАБОРАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИИ: ИННОВАЦИИ, ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДИКА» Сборник Международного Конгресса. -Тараз: «Dulaty University», 2025.-278 с.

К.Д.Бузаубакова «DIGITAL COLLABORATION IN EDUCATION: INNOVATION, TECHNOLOGIES AND METHODS» COLLECTOR International Congress. – Taraz: «Dulaty University», 2025.-278 p.

ISBN 978-601-14-0269-9

Бұл жинаққа Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2023-2025 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық гранттық қаржыландыру бойынша АР19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» атты ғылыми жоба аясында ұйымдастырылған «Білім берудегі цифрлық коллаборация: инновация, технология және әдістеме» Халықаралық Конгреске қатысушылардың инновациялық идеяларға негізделген мақалалары енді.

В настоящем сборнике размещены статьи участников Международного Конгресса «Цифровая коллаборация в образовании: инновации, технологии и методика» проведенного в рамках реализации научного Проекта АР19680242 «Создание в высших учебных заведениях коллаборативной образовательной среды в условиях обновленной системы педагогического образования Республики Казахстан» грантового финансирования научных и научно-технических проектов на 2023-2025 годы.

Collection of materials from the International Congress «Digital Collaboration in Education: Innovation, Technologies and Methods» of the Committee Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan «Grant funding for scientific and scientific-technical projects for 2021-2023» Republic of Kazakhstan АР19680242 «Creation of collaborative-digital educational environment of universities within the framework of modernization of pedagogical education system of Republic of Kazakhstan»

УДК 37:004
ББК 74:32.973

ISBN 978-601-14-0269-9

©М.Х.Дулата атындағы Тараз университеті, 2025
©Бузаубакова К.Д., 2025

Қайырлы күн, жаңашыл ұстаздар мен құрметті қонақтар!

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың "Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм" - атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қазақстан цифрландыру саласында қол жеткізген жетістіктерін еселей түсуге тиіс. Қазақстан жасанды интеллектіні кеңінен қолданатын және цифрлық технологияларды дамытып жатқан елге айналуға тиіс» - деп атап көрсеткен.

2025 жылы Астанада Жасанды интеллект ұлттық орталығы іске қосылатыны, бұл орталық оқушылар, студенттер, ғалымдар және кәсіпкерлер үшін әрдайым ашық болатыны аталған. Сонымен қатар үздік университеттердің нақты сектормен байланысын нығайту керектігі, инновациялық саясатты еліміздің ғылыми-технологиялық басымдықтарымен үйлестіру қажеттілігі аталып, мұндай қадам әр саладағы инновацияға серпін беретіні, сондай-ақ жоғары оқу орындарындағы қолданбалы ғылымның әлеуетін арттыратыны көрсетілген.

Мемлекет басшысының жолдауында көрсетілген іс-шараларды жүзеге асыру мақсатында бүгін Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2023-2025 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық гранттық қаржыландыру бойынша АР19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» - атты жоба аясында **«БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ КОЛЛАБОРАЦИЯ: ИННОВАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ»** атты Халықаралық Конгресс өткізілуде.

Халықаралық Конгрестің мақсаты – цифрлы қоғамда педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаудың заманауи тенденцияларын және коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құрудың заманауи трендтерін айқындау; ХХІ ғасырдың сын-қатерлі контексіндегі білім сапасын арттыратын цифрлы технологиялардың және цифрлы платформалардың мәнін ашу; Мектеп-ЖОО коллаборациясының инновациялық іс-тәжірибесін зерделеу, заманауи цифрлы педагогтің жаңа мүмкіндіктерін қарастыру.

Халықаралық Конгрестің жұмыс жасау бағыттары:

1. Цифрлы қоғам: цифрлы оқыту технологиялары және мұғалім тұлғасы.
2. Қашықтан білім беру: заманауи трендтер және жаңа мүмкіндіктер.
3. Цифрлы ортада педагогикалық кадрларды даярлаудың заманауи тенденциялары: ұлттық құндылықтар, әлемдік тәжірибе, инновациялар.

Халықаралық Конгреске: ЖОО-ның және орта кәсіби білім беру ұйымдарының басшылары, ғалым-педагогтері, болашақ педагогтері, магистранттары мен докторанттары; Жалпы орта білім беру ұйымдарының басшылары, әдіскерлері, жаңашыл мұғалімдері қатысып отыр.

Халықаралық Конгресс жұмыстары нәтижелі болып, әрдайым ел игілігіне жұмыс жасай берсін деген тілектестігімді білдіремін. Халықаралық Конгресс жұмысына сәттілік тілеймін!

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ КОЛЛАБОРАТИВТІ ЦИФРЛЫ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚҰРУ: М.Х.ДУЛАТИ АТЫНДАҒЫ ТАРАЗ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ТӘЖІРИБЕСІ

К.Д. Бузаубакова

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация. Ақпараттар ағыны толастаған жаңа ғасырда Қазақстан Республикасында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру арқылы инновациялық ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізе алатындай болашақ педагогтердің цифрлы құзыреттіліктерін қалыптастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Мақалада коллаборативті педагогикалық білім беру жүйесінде цифрлы білім беру ортасын қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздері ашылып, инновациялық-технологиялық және желілік-әдістемелік аспектілері анықталып, жүзеге асыру жолдары қарастырылады.

Қазақстандық ЖОО-дың ынтымақтастығы негізінде инновациялық ғылыми-зерттеулер жүргізе алатын, цифрлы-креативті құзыреттілігі қалыптасқан болашақ педагогтерді даярлау мақсатында ҚР-да ЖОО-аралық коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастырудың мазмұны ашылады.

Кілтті сөздер: коллаборация, консорциум, цифрлы білім беру платформалары, цифрлы құзыреттілік, цифрлы оқыту технологиялары.

Аннотация. Формирование цифровых компетенций будущих педагогов, способных проводить инновационную научно-исследовательскую работу через создание коллаборативной цифровой образовательной среды высших учебных заведений в Республике Казахстан, становится актуальной проблемой сегодняшнего дня.

В статье раскрываются научно-теоретические основы формирования цифровой образовательной среды в системе коллаборативного педагогического образования, выявляются инновационно-технологические и линейно-методические аспекты и рассматриваются пути реализации.

В целях подготовки будущих педагогов, способных проводить инновационные научно-исследовательские работы на основе сотрудничества казахстанских вузов, обладающих сформированными цифрово-креативными компетенциями, раскрыто содержание создания коллаборативной цифровой образовательной среды.

Ключевые слова: коллаборация, консорциум, цифровые образовательные платформы, цифровая компетентность, технологии цифрового обучения.

Annotation. The formation of digital competencies of future teachers who are able to carry out innovative research work through the creation of a collaborative digital educational environment of higher educational institutions in the Republic of Kazakhstan is becoming an urgent problem of today.

The article reveals the scientific and theoretical foundations of the formation of a digital educational environment in the system of collaborative pedagogical education, identifies innovative-technological and linear-methodological aspects and considers the mechanisms of implementation.

In order to train future teachers who are able to conduct innovative research based on the cooperation of Kazakhstani universities with formed digital and creative competencies, the content of the creation of a collaborative digital educational environment will be disclosed.

Keywords: collaboration, consortium, digital educational platforms, digital competence, digital learning technologies.

Жаңа жағдайдағы Қазақстанда педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастыру, жетілдіру қажеттілігі туындауда.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: “... Білім беру бағдарламаларын әзірлеуге бизнес өкілдері мен жұмыс берушілерді тарту жалғасады, сондай-ақ оқу үдерісін ғылыми қызметпен біріктіру күшейтіледі, өнеркәсіп пен бизнестің кадрларды даярлауға қатысу жауапкершілігі өндіріске және ғылымға жасанды интеллектті енгізуді ескере отырып, жаңа жұмыс орындарын құруға қабілетті кадрларды дайындайды» – деп атап көрсеткендей, ақпараттар ағыны толастаған жаңа ғасырда Қазақстан Республикасында ЖОО-ның коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру арқылы инновациялық ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізе алатындай болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр [1].

Осындай келелі міндеттерді шешуде М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінде Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым Комитеті тарапынан қаржыландырылатын АР19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» атты гранттық жобасы аясында қомақты жұмыстар жүзеге асырылуда.

Ғылыми жобаның мақсаты – жаңа жағдайдағы Қазақстанда инновациялық ғылыми-зерттеулер жасай алатын, цифрлы-креативті құзыреттіліктері қалыптасқан, жаһандық бәсекеге қабілетті болашақ педагогтерді дайындау үшін педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында қазақстандық жоғары оқу орындарының өзара ықпалдастығы негізінде коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастыру.

Жобаның міндеттері:

1. Коллаборативті педагогикалық білім беру жүйесінде цифрлы білім беру ортасын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық, инновациялық-технологиялық және желілік-әдістемелік негіздерін анықтау, жүзеге асыру тетіктерін саралау.
2. Болашақ педагогтердің цифрлы құзыреттілігін қалыптастыру саласындағы ғылыми-әдістемелік зерттеулердің қазіргі жағдайын зерделеу.
3. Ғылыми және педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде «коллаборация» ұғымының мәнін ашып көрсету.
4. ЖОО-дың ынтымақтастығы негізінде коллаборативті педагогикалық білім беру ортасын қалыптастырудың моделін жасау, мазмұнын айқындау.

Ұсынылып отырған Жобаның ерекшеліктері:

1. ҚР-да педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында ЖОО-ның коллаборативті цифрлы білім беретін зерттеу ортасын қалыптастырудың инновациялық-ақпараттық банк қорын жасақтау, жаңа www.«Education in collaboration».kz қазақстандық педагогикалық білім беру порталы ашу.
2. Жаңа Қазақстанда педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында ЖОО-ның коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастырудың іс-тәжірибесін үйрену, пайдалану, зерттеу, насихаттау және басқа ЖОО-ның цифрлық оқыту ресурстарын өз ЖОО-да ұтымды пайдалану мақсатында қазақстандық ЖОО арасында бірыңғай ортақ бірлескен желілік-әдістемелік байланысын орнату – коллаборативті педагогикалық консорциум құру.

Цифрлы коллаборативті педагогикалық консорциум – педагогикалық білім алуда және кәсіби біліктілікті арттыруда барлық цифрлы білім беру ресурстарына қолжетімділікті қамтамасыз ететін интеллектуалды инновациялық виртуалды білім беру ұйымы [2].

ҚР-да білім беруді дамытудың экономикалық стратегиясы жаңа нәтижелерге қол жеткізу үшін білім беру ұйымдарының ресурстарын біріктіру болып табылады. Осыған байланысты білім беру тәжірибесінде желілік өзара әрекеттестік, әлеуметтік серіктестік пен кәсіби ынтымақтастықтың-коллаборацияны қалыптастыру қажеттілігі туындауда.

Коллаборациялық ынтымақтастықтың әртүрлі аспектілері С.-Н.Wang, С.-Н.Chang, G.C.Shen, Е.А.Антипина, О.В.Иншаков, С.Г.Якунаева, Ю.Е.Кошурникова және т.б. ғалымдардың зерттеулерінде ашылған; коллаборациялық өзін-өзі басқарудың маңыздылығын L.Biggiego және P.P. Angelini атап көрсетеді және оның коллаборацияның оппортунистік тәуекелдері А.Дюковтың еңбектерінде талқыланады [3-8].

Іс-әрекеттердің нақты алгоритмімен ұсынылған қауымдастық қатысушылардың табыстылығын ынталандыруға, қажетті құзыреттерді үйретуге және ортақ мақсатқа жету үшін тиімді қарым-қатынастар негізінде оларды топтық процеске қосылу мағынасындағы коллаборацияны Д.Энгельбарт саралады [9].

«Kollaboration» ағылшын тілінен енген сөз, тікелей аудармасы – «кооперация»; «бірлескен», «ынтымақтастық», «ұжым», «топ», «бірге орындау», «жалпы» деген синонимдермен айқындалып, ынтымақтастық бірлескен қызметтің нысаны ретінде анықталады [10].

Коллаборацияның ынтымақтастық мақсаттары және оның қолдану аясы шығармашылық, үлестіруші күштер, ынтымақтастықтың нысаны ретінде анықталады [11].

«Коллаборация» ұғымы «4К»-ны біріктіреді: кооперация – ұжымдасу (бірігу); коммуникация – байланыс жасау; координация – үйлестіру; креативтілік – табысты іс-әрекеттілік (1-сурет).

Сурет 1. «Коллаборация» ұғымының «4К» сипаттамасы

Қазақстанда педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында ЖОО-аралық коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастыру бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері зерделенді, алынған нәтижелер сұрыпталды; педагогикалық білім беру бойынша консорциумға енген ЖОО-ы белді ғалымдарының бірлесіп, өзара ынтымақтастықта коллаборативті жүргізген зерттеулерінің нәтижесінде пәндердің цифрлық оқыту контенттері жасалынды және инновациялық-ақпараттық банк қоры жасақталды.

Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастыру бойынша болашақ педагогтердің цифрлы құзыреттіліктерін қалыптастыру бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілді (1-кесте) **Кесте 1. Жүргізілген іс-шаралардың басым бағыттары**

№	Іс-шара атауы, мазмұны	Сілтемесі
1	https://edu-collaboration.kz/ педагогикалық білім беру порталы	Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіміне мәліметтерді енгізу туралы куәлік № 43042, 20 ақпан 2024 ж. ЭБМ-ге арналған бағдарлама
2	«Білім берудегі цифрлық коллаборация: өзекті проблемалары және перспективалары» Халықаралық педагогикалық оқулары	https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6345-ylymi-zhoba-ayasynda-khaly-araly-pedagogikal-y-olary-jymdastyryldy.html https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6542-innovatsiya-ly-pedagogika-ly-nim-2024-baj-auyvy-orytyndys-y.html
3	«ЖОО-МЕКТЕП коллаборациясы: инновация, технология және әдістеме» атты Халықаралық Форум	https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6095-khaly-araly-forum-ajshy-tary-ylymi-zhoba-ayasynda-dulati-pedagogika-ly-synby-ashyldy.html
4	«ЖОО-МЕКТЕП коллаборативті цифрлы білім беру ортасында педагогтердің цифрлы құзыреттіліктерін қалыптастыру: теория және әдістеме» Республикалық вебинар	https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6021-dulati-universitetini-zhalpy-orta-bilim-beretin-mekteptermen-ynyma-tasty-y.html
5	Бузаубакова К.Д., Белделбаева А.Е. Цифрлы білім беру ортасындағы педагогтің қызметі: Оқулық. - Тараз: «НП «Бейсенбекова А.Ж.», 2023. - 128б. ISBN 978-601-216-913-3	Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіміне мәліметтерді енгізу туралы куәлік № 39717, 18 қазан 2023ж. Ғылыми туынды.
6	Бузаубакова К.Д., Белделбаева А.Е. «Цифрлы педагог» электронды оқулық.- Тараз: TarSU, 2024. - 3,15 Гбг.- ISBN 978-601-08-4527-5	https://drive.google.com/file/d/1VCL_NOM1fWmHq1Iq-pfRgS9CXH-N0j/view?usp=sharing Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіміне мәліметтерді енгізу туралы куәлік №43042, 20.02.2024. ЭБМ-ге арналған бағдарлама.
7	Бузаубакова К.Д., Белделбаева А.Е. Қазақстан Республикасында коллаборативті цифрлы білім беру ортасында болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру: теория және әдістеме. Монография. -Тараз: «НП «Бейсенбекова Ә.Ж.», 2024. - 314 б. ISBN 978-9965-37-525-5	Авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіміне мәліметтерді енгізу туралы куәлік №49515, 09.09.2024. Ғылыми туынды.
6	Болашақ педагогтер, оқытушылармен «Цифрлы білім беру платформалары» болашақ педагогтерге арналған онлайн коучинг	https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6855-ylymi-zhoba-ayasynda-onlajn-kouching-jymdastyryldy.html
7	Қазақстандық ЖОО арасында «Ең тиімді цифрлы білім беру платформасы» атты болашақ педагогтерге арналған онлайн конкурс	• https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6696-ylymi-zhoba-ayasynda-khaly-araly-onlajn-baj-au-jymdastyryldy.html • https://edu-collaboration.kz/kk/b-gytt-r/ped-g-gi-lyk-tekhn-l-giya/40-khaly-araly-onlajn-baj-au • https://edu-collaboration.kz/kk/b-gytt-r/ped-g-gi-lyk-tekhn-l-giya/68-khaly-araly-onlajn-konkurs-video
8	«Цифрлы оқыту технологиялары» тақырыбында болашақ педагогтерге арналған онлайн курс	• https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6104-khabarlandyru.html • https://edu-collaboration.kz/kk/b-gytt-r/adisteme
9	«Заманауи жас ғалымның ғылыми-зерттеу жұмысы: цифрлы коллаборация» педагогикалық коворкинг	• https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6525-ylymi-zhoba-ayasynda-pedagogikal-y-kovorking-jymdastyryldy.html
10	«Коллаборативті зерттеудің ерекшеліктері» атты онлайн-тест	https://cick.ru/3Bht3j
11	«Цифрлы оқыту технологиялары» бойынша Менің білетінім» және Менің үйренгінім» тақырыптарына онлайн сауалнама	https://cick.ru/3BhtLm

Педагогикалық ЖОО-ның коллаборативті білім беру ортасында болашақ педагогтердің цифрлы құзыреттілігін қалыптастыру моделін әзірлеу және оны оқу процесіне енгізу мақсатында коллаборативті цифрлы білім беру ортасын қалыптастыру бойынша инновациялық-ақпараттық банк қоры жасақталды, ЖОО-ның педагогикалық білім беру әлеуетін күшейту үшін М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті арасында коллаборативті педагогикалық консорциум құрылды, Дулати университеті базасында жаңа <https://edu-collaboration.kz/> қазақстандық педагогикалық білім беру порталы ашылды.

Педагогикалық білім беру порталы болашақ педагогтердің цифрлы ортадағы педагогикалық процестің қыр-сырымен таныстырып, болашақ педагогтердің өзінің кәсіби қызметіне жүйелі көзқарасын және кәсіби маңызды жеке тұлғалық сапасын қалыптастырады; болашақ педагогтер цифрлы платформалардың түрлерімен, қыр-сырымен танысады, цифрлы технологияларды меңгереді.

Ғылыми-зерттеу жұмысы барысында «Ең тиімді цифрлы білім беру платформасы» атты Халықаралық онлайн-байқауы өткізілді: <https://dulaty.kz/2020-01-30-02-50-58/item/6696-ylymi-zhoba-ayasynda-khaly-araly-onlajn-baj-au-jymdastyryldy.html>.

«Ең тиімді цифрлы білім беру платформасы» атты Халықаралық онлайн байқауына М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті және Ресей Федерациясының Шадринск мемлекеттік педагогикалық университетінің болашақ педагогтері қатысты.

Халықаралық онлайн байқаудың мақсаты – цифрлық-коллаборациялық кеңістікте креативті педагогтердің инновациялық іс-тәжірибесін үйрену, зерттеу, тарату, насихаттау және жинақтау; педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін және шығармашылық әулетін жетілдіру.

Халықаралық онлайн байқау болашақ педагогтердің шығармашылық және кәсіби әлеуетін жандандыру; болашақ педагогтерді қазіргі заманғы цифрлы білім беру платформаларымен таныстыру және оқу-тәрбие процесіне тиімді ендіру жолдарын меңгерту; болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін арттыру; болашақ педагогтердің кәсіби шеберлігін дамыту; цифрлық білім беру ортасында болашақ педагогтердің әлеуметтік және кәсіби имиджін қалыптастыру сынды міндеттерді шеше алды. Байқауға қатысқан болашақ педагогтердің үздік деп танылған жұмыстары ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде арнайы ашылған <https://edu-collaboration.kz/> педагогикалық білім беру порталының «Педагогикалық технология» блогына жүктелді: <https://edu-collaboration.kz/ru/bytt-r/ped-g-gi-lyk-tekhn-l-giya/68-khaly-araly-onlajn-konkurs-video> [12].

Цифрлық оқыту платформалары білім алушылармен және олардың әріптестерімен желілік-ынтымақтастық байланыс орнатуға мүмкіндік береді; цифрлық ортада оқытушылармен, өз әріптестерімен материалдар алмасу және құру дағдыларын дамытады; оқу материалын құру және қолда барды бейімдеу үшін цифрлық контенттерді пайдалануға және цифрлық технологияларды шығармашылықпен қолдануға жол ашады.

Болашақ педагогтерге арналған «Цифрлық оқыту технологиялары» онлайн курсы ұйымдастырылды.

Коллаборативті педагогикалық білім беру жүйесінде цифрлық білім беру ортасын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық, инновациялық-технологиялық және желілік-әдістемелік аспектілерін зерделеу мақсатында ұйымдастырылған онлайн курсқа 100-ден аса болашақ педагогтер қатысты.

Онлайн курстың мақсаты – педагогикалық білім беру бағдарламалары бойынша білім алып жатқан болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін арттыру, болашақ педагогтерді цифрлық оқыту технологиялары және платформаларымен таныстыру, педагог кадрларды дайындаудың сапасын арттыру.

Онлайн курстың міндеттері:

- Білім беруді цифрландырудың педагогикалық негіздерін ашып көрсету;
- Болашақ педагогтерді цифрлық білім беру ортасы, цифрлық білім берудің даму тенденциялары, заңдылықтары және принциптерімен таныстыру;
- Цифрлық білім беру ортасындағы педагогтің қызметімен таныстыру;
- Цифрлық ортадағы мұғалім мен оқушының рөлін айқындау және цифрлық қоғамдағы цифрлық педагогтің құзыреттіліктерін ашып көрсету [13].

Жоба аясында «Білім берудегі цифрлық коллаборация: өзекті проблемалары және перспективалары» Халықаралық педагогикалық оқуларын өткізді.

Халықаралық педагогикалық оқулардың мақсаты – жаһандық білім беру кеңістігінде педагогикалық кадрларды даярлаудың заманауи трендтері және цифрлық коллаборацияның басым бағыттарын айқындау; цифрлық платформалар мен технологияларды пайдаланудың тиімді жолдарын анықтау, инновациялық іс-тәжірибені зерделеу.

Халықаралық педагогикалық оқулар 3 бағытта жұмыс жасады:

1. Үздіксіз педагогикалық білім беру: өзекті проблемалары және перспективалары.
2. **Цифрлық білім беруді трансформациялау:** цифрлық платформалар және технологиялар.
3. Коллаборативті білім беру ортасындағы цифрлық педагог: әлемдік тәжірибе, инновациялық әдістеме.

Халықаралық педагогикалық оқулары аясында цифрлық-коллаборациялық кеңістікте креативті педагогтердің инновациялық іс-тәжірибесін үйрену, зерттеу, тарату, насихаттау және жинақтау және педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін, шығармашылық әлеуетін жетілдіру мақсатында өткізілген «Үздік педагогикалық өнім – 2024» байқауының жеңімпаздары анықталыны.

Жоба аясында «ЖОО-МЕКТЕП кооперациясы: инновация, технология және әдістеме» атты Халықаралық Форум өткізді.

Халықаралық Форумға шетелдік және қазақстандық ЖОО-ның танымал ғалымдары, оқытушылары, жалпы орта білім беретін мектептің басшылары, оқу және ғылыми жұмыстар жөніндегі мектеп директорының орынбасарлары, жаңашыл мұғалімдер, педагогикалық қауымдастық өкілдері және болашақ педагогтер қатысты.

Халықаралық Форумның мақсаты – ЖОО-МЕКТЕП коллаборативті цифрлық білім беру ортасында жоғары оқу орны мен жалпы орта білім беретін мектептердің ынтымақтастық байланысы негізінде педагог кадрларды дайындау сапасы арттыру, тиімді жолдарын айқындау, озық әдістемесін ұсыну, коллаборативті ғылыми-зерттеу жұмыстарын тиімді жүргізуде жаңашыл ұстаздардың инновациялық іс-тәжірибесін зерттеу, насихаттау және тарату.

Халықаралық Форум ЖОО-МЕКТЕП коллаборативті ынтымақтастығы негізінде білім сапасын арттырудың келелі міндеттерді шеше алды, ортақ цифрлық білім беру ортасын құрудың жаңа мүмкіндіктеріне жол ашады.

Ғылыми жоба аясында «ЖОО-МЕКТЕП коллаборативті цифрлық білім беру ортасында педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру: теория және әдістеме» атты Республикалық вебинар өткізді.

Республикалық вебинардың мақсаты – ЖОО-МЕКТЕП коллаборативті цифрлық білім беру ортасында педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастырудың басым бағыттары және тиімді жолдарын анықтау, цифрлық технологиялар және цифрлық платформалармен жұмыс жасаудың озық әдістемесін ұсыну, жаңашыл ұстаздардың инновациялық іс-тәжірибесін үйрену, зерттеу, насихаттау және тарату.

Ақпараттық ғасыр цифрлық технологияларды өз іс-тәжірибесінде жүйелі пайдалана алатын, оқу-тәрбие процесін ұтымды басқара алатын, оқу-тәрбие процесін жетілдіру мақсатындағы ұдайы ғылыми ізденістер жасайтын, цифрлық-креативті құзыреттіліктері қалыптасқан жаһандық бәсекеге қабілетті педагогтерді қажет етеді.

Жоба аясында болашақ педагогтерге және жас ғалымдарға арналған «Заманауи жас ғалымның ғылыми-зерттеу жұмысы: цифрлық коллаборация» атты педагогикалық коворкинг өткізілді, педагогикалық коворкинг ҚР-да ЖОО-ның коллаборативті цифрлық білім беру ортасын құру арқылы болашақ педагогтердің, жас ғалымдардың ғылыми-зерттеу жұмыстарына қызығушылықтарын ояту, цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруды мақсат тұтты.

Курстың соңынан «Менің білетінім» және «Менің үйренгенім» тақырыптарына рефлексивті онлайн сауалнама жүргізілді.

ЖОО-ы коллаборациясы негізінде білім беру процесі субъектілерінің оқу процесінде цифрлық технологияларды пайдалануға дайындығын анықтау және бағалау міндеті аясында «Коллаборативті зерттеудің ерекшеліктері» атты онлайн-тест жүргізілді (сілтеме: <https://clck.ru/3Bht3j>), онлайн-тестке қазақстандық ЖОО-нан 1211 болашақ педагогтар қатысты [14].

Онлайн-тест нәтижелері математикалық және статистикалық әдістермен өңделді, сұрыпталды, болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру бойынша SWOT-талдау жасалынды. «Цифрлық оқыту технологиялары» бойынша Менің білетінім және «Цифрлық оқыту технологиялары» бойынша Менің үйренгенім тақырыптарына онлайн сауалнама жүргізілді, нәтижесі математикалық және статистикалық әдістермен өңделді, сұрыпталды, әдістемелік ұсыныстар әзірленді; болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерінің деңгейлерін анықтау бойынша SWOT-талдау жасалынды.

Ең бастысы, Қазақстанда педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында ЖОО-аралық коллаборативті цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру бойынша SWOT-талдау матрицасы әзірленді:

1) ҚР-да педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында ЖОО-аралық коллаборативті цифрлық білім беру ортасын қалыптастырудың күшті және әлсіз жақтары анықталып, әсер етуші педагогикалық факторлары сараланды;

2) Қазақстандық ЖОО-ы арасында коллаборативті цифрлық білім беру ортасын қалыптастыруда және құруда кездесетін қауіптер анықталып, оны болдырмау іс-шаралары нақтыланды, мүмкіндіктері зерделенді; педагогикалық алғы шарттары айқындалды.

Зерттеуде ұсынылған мазмұндық және дискурстық талдау нәтижелері коллаборацияны әлеуметтік ынтымақтастықтың бір түрі ретінде жіктеуге мүмкіндік береді. М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің өзара желілік әрекеттестіктің бұл формасы коллаборация, ынтымақтастық ұжымдастық ұғымдарын ажыратуға мүмкіндік беретін бірқатар ерекше белгілерге ие екенін анықтау мүмкін болды. Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді талдау жіктеу негізі ретінде субъект-субъект өзара

әрекеттесу актілерінің сипатын таңдау кезінде әлеуметтік-педагогикалық өзара әрекеттесу типологиясы арасындағы байланыстың бар екендігін анықтауға мүмкіндік берді.

Мадақтау. Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2023-2025 жылдарға арналған гранттық қаржыландыруы бойынша AP19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» ғылыми жобасы аясында дайындалды және қаржыландырылды.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. –Астана, 2023.
2. Бузаубакова К.Д., Беделбаева А.Е. Цифрлы білім беру ортасындағы педагогтің қызметі: Оқулық /К.Д.Бузаубакова, А.Е. Беделбаева. –Тараз: «ИП Бейсенбекова А.Ж.», 2024. -129 б.
3. Wang C.-H., Chang C.-H., Shen G.C. The effect of inbound open innovation on firm performance: evidence from high-tech industry // Technological Forecasting and Social Change, 2015, vol. 99, pp. 222-230.
4. Антипина Е.А. Региональная политика нового поколения: постановка задачи в сфере человеческого капитала // Человеческий капитал. -2014. -№ 4(64). -С.41-45.
5. Иншаков О.В. Коллаборация как глобальная форма организации экономики знаний//Экономика региона. -2013.-№ 3(35). -С.38-44.
6. Якунаева С.Г., Кошурникова Ю.Е. Доверие и клиентоориентированность как факторы успеха фирмы//Фундаментальные исследования.-2013.-№ 6.-С. 971-975.
7. Biggiero L., Angelini P.P. Hunting scale-free properties in R&D collaboration networks: self-organization, power-law and policy issues in the European aerospace research area// Technological Forecasting and Social Change, 2015, Vol. 94, pp. 21-43.
8. Дюков А. «Тактическая коллаборация»? //Свободная мысль. -2011. -№ 6(1625). -С.127-136.
9. Engelbart D.C. Collaboration Support Provisions in Augment//Proceedings of the 1984 AFIPS Office Automation Conference. Los Angeles C.A. 1984. pp.51-58.
10. Amara S., Macedo J., Bendella F., Santos A. Group Formation in Mobile Computer Supported Collaborative Learning Contexts: A Systematic Literature Review// Journal of Educational Technology & Society, vol.19, no.2, 2016, pp 258–273.
11. International Conference on Interactive Collaborative Learning [Электронный ресурс] URL: <http://www.icl-conference.org> (дата обращения: 19.03.2025).
12. <https://edu-collaboration.kz/kk/b-gytt-r/ped-g-gi-lyk-tekhn-l-giya/68-khaly-araly-onlajn-konkurs-video>

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ КАК СПОСОБА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Н. Дрейт

«Ассоциация учителей физической культуры», г. Алматы

Анотация: Реферат посвящён теоретическим аспектам физического воспитания как средства интеллектуального развития личности. В работе рассматриваются исторические и психолого-педагогические основы формирования интеллектуальных способностей через физическое воспитание. Особое внимание уделяется анализу парадигм, сочетающих физическое и интеллектуальное воспитание, а также взаимосвязи этих процессов в образовательной практике. В заключении обсуждаются перспективы интеграции физического воспитания в современные образовательные программы, а также влияние физической активности на когнитивное развитие и успеваемость учащихся.

Ключевые слова: физическое воспитание, интеллектуальное развитие, психолого-педагогические основы, методы воспитания, когнитивное развитие, педагогический опыт, образовательный процесс.

В современном обществе возрастающее внимание уделяется гармоничному развитию личности, в котором важнейшими составляющими выступают интеллектуальный потенциал и физическое здоровье. Современные научные исследования подтверждают, что физическая активность оказывает существенное влияние на когнитивные процессы, включая внимание, память, мышление и воображение. Укрепляя здоровье и формируя устойчивость к стрессам, физическое воспитание становится важнейшим инструментом интеллектуального и нравственного становления личности [1], [9].

Первые представления о связи тела и ума прослеживаются в трудах античных философов. Пифагор, Сократ, Платон и Аристотель подчеркивали важность гармонии между телесным и духовным началом. В Древнем Китае, Индии и Египте физическая культура имела религиозное и философское значение. В эпоху Возрождения интерес к телесной природе человека усилился: гуманисты, такие как Витторино да Фельтре, выступали за объединение физического и умственного воспитания.

В Новое время и эпоху Просвещения философы – Жан-Жак Руссо, Джон Локк, И. Кант – отмечали, что физическое развитие способствует формированию моральной и интеллектуальной сферы [5], [6]. В XIX веке Фридрих Ян и Песталоцци внесли вклад в развитие школьной физической культуры, как основы воспитания личности. В XX веке значительный вклад в научное обоснование влияния двигательной активности на формирование психики и интеллекта внесли Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев и П.Ф. Лесгафт [1], [3], [4]. Л.С. Выготский в своих трудах подчеркивал значение двигательной активности, как средства социального взаимодействия и формирования высших психических функций, таких как мышление, речь и самосознание.

П.Ф. Лесгафт первым в отечественной педагогике поставил вопрос о тесной связи между анатомо-физиологическим развитием и умственным становлением личности, разработал систему физического воспитания, направленную на формирование сознания, воли и нравственных качеств через телесную культуру. Его подход рассматривал физические упражнения как способ воспитания не только тела, но и разума, создавая основу для целостного подхода к развитию личности.

Психолого-педагогическая мысль рассматривает физическое воспитание как фактор, способствующий формированию когнитивных процессов: внимания, памяти, мышления, восприятия, воображения. Современные исследования подтверждают, что регулярные физические нагрузки способствуют улучшению нейропластичности и активации зон мозга, ответственных за обучаемость и интеллектуальную продуктивность.

Системный подход в педагогике, представленный трудами Ю.К. Бабанского, И.Я. Лернера и В.В. Давыдова, акцентирует необходимость формирования личности через комплексное воздействие на все её сферы: телесную, умственную, нравственную и эмоциональную [10]. Кроме того, доказано, что физические упражнения формируют устойчивость к стрессам, развивают волевые качества, повышают уровень работоспособности и концентрации внимания, что в свою очередь способствует повышению уровня учебных достижений и интеллектуальной продуктивности. Так, в работах А.Р. Лурии и В.Д. Небылицына подчеркивается, что физическая активность способствует активации префронтальной коры головного мозга, ответственной за исполнительные функции и контроль внимания [2]. Британская Ассоциация Психологов (BPS) и Всемирная организация здравоохранения (WHO, 2020) указывают на прямую связь между регулярными физическими нагрузками и снижением уровня тревожности и эмоционального напряжения [9]. Исследования, опубликованные в обзоре OECD Education at a Glance 2023, демонстрируют, что учащиеся, регулярно занимающиеся физической культурой, показывают более высокие академические результаты и проявляют устойчивость к учебным перегрузкам.

В рамках теории интеллектуального и физического воспитания рассматриваются несколько философских парадигм, каждая из которых определяет подходы к воспитанию и развитию личности в контексте взаимодействия физического и интеллектуального аспектов.

Аксиологическая парадигма – интеллект и здоровье как социальные и личностные ценности. В рамках этой парадигмы интеллект рассматривается не просто как когнитивная способность, а как важнейшая составляющая личности, определяющая её

способность к обучению, самореализации и социальной адаптации. Здоровье, в свою очередь, выступает основой продуктивной жизнедеятельности, включая как физическое, так и психическое благополучие.

Прагматическая парадигма – физическое воспитание как средство формирования жизненных компетенций, необходимых для полноценной адаптации личности в обществе и успешной самореализации. В основе данного подхода лежит идея о практической направленности образовательного процесса: физическая активность рассматривается не только как способ укрепления здоровья, но и как инструмент развития волевых качеств, самоорганизации, целеустремленности, лидерства и стрессоустойчивости.

Гуманистическая парадигма рассматривает физическое воспитание как важнейший путь к развитию личности через утверждение человеколюбия, уважения к себе и другим, признания внутренней ценности каждого индивида. В рамках этого подхода физическая культура выступает не только как средство укрепления здоровья или формирования физических качеств, но прежде всего, как пространство для самопознания, межличностного взаимодействия, развития эмпатии, ответственности и чувства сопричастности. Человекоцентрированное воспитание способствует развитию личностных качеств — уважения, терпимости, дружелюбия, взаимопомощи, что проявляется в совместных спортивных и двигательных активностях.

Синергетическая парадигма – комплексное воздействие на личность через объединение усилий педагогов, родителей, социума.

Синергетическая парадигма основывается на представлении о комплексном, взаимодополняющем воздействии различных факторов на развитие личности. В контексте физического и интеллектуального воспитания синергетический подход предполагает интеграцию усилий семьи, образовательных учреждений, педагогов, медицинских специалистов, а также самого воспитанника для достижения максимального воспитательного эффекта.

К основным принципам физического и интеллектуального воспитания относятся: принцип системности, научности, непрерывности, учета возрастных и индивидуальных особенностей, принцип здоровьесбережения, гуманистическая направленность воспитания, целеполагание. Эти принципы лежат в основе формирования целостной личности.

1. Принцип системности;
2. Принцип научности;
3. Принцип непрерывности;
4. Принцип учета возрастных и индивидуальных особенностей;
5. Принцип здоровьесбережения;
6. Гуманистическая направленность воспитания;
7. Принцип целеполагания;

Методы интеллектуального развития личности через физическое воспитание являются важным компонентом образовательного процесса. Физическая активность оказывает влияние не только на физическое здоровье, но и на когнитивные функции, такие как память, внимание, мышление и восприятие. Применяются разнообразные методы: слово, положительный пример, дискуссия, игра, соревнование, метод мотивации, саморегуляции, создания личностно значимых ситуаций. Физические упражнения становятся средством развития умения анализировать, принимать решения, развивать креативность и нестандартное мышление.

1. Метод активного обучения через физическую активность

Этот метод включает в себя использование физических упражнений, которые непосредственно связаны с учебным процессом. Например, когнитивные игры или упражнения, которые требуют концентрации, быстрого реагирования и принятия решений.

2. Метод игры

Игра является одним из самых эффективных методов интеллектуального развития через физическое воспитание. Игровая деятельность включает в себя элементы физической активности и стимулирует развитие таких когнитивных навыков, как внимание, память, способность к решению задач и креативность.

3. Метод тренировки внимания и концентрации

Физическое воспитание включает в себя различные виды упражнений, которые направлены на тренировки внимания, концентрации и самоконтроля.

4. Метод тренировки памяти

Исследования показывают, что регулярные физические упражнения способствуют улучшению работы мозга, включая память и познавательные процессы. Этот метод включает в себя такие формы физических упражнений, которые воздействуют на нейропластичность мозга

5. Метод целеполагания и саморегуляции

Физическое воспитание помогает развивать навыки целеполагания, саморегуляции и самоконтроля. Этот метод включает в себя постановку конкретных целей, их достижение и отслеживание прогресса, что также положительно влияет на интеллектуальное развитие. [10]

6. Метод творческих заданий с физической активностью

Творческая активность, включающая физическое движение, способствует развитию креативности и нестандартного мышления. [10]

7. Метод интеграции физической и умственной деятельности

Этот метод предполагает соединение физической активности с умственными упражнениями, что способствует одновременному развитию как тела, так и разума. [3]

8. Метод социализации через физическое воспитание

Физическое воспитание, как средство интеллектуального развития, также способствует социализации личности. Через участие в спортивных мероприятиях и командных играх развиваются навыки общения, сотрудничества, лидерства и решения конфликтов, что способствует развитию социальной интеллигентности. [7]

Таким образом, методы интеллектуального развития личности через физическое воспитание являются важным инструментом для формирования не только физических, но и когнитивных и социальных навыков. [4]

Современные исследования демонстрируют положительное воздействие физической активности на когнитивные функции, такие как внимание, память, восприятие и мышление. Регулярные физические нагрузки активируют мозговые структуры, связанные с обработкой информации, улучшая нейропластичность, что способствует более эффективному усвоению знаний. Физическая активность способствует улучшению циркуляции крови в мозге, повышая уровень кислорода и питательных веществ, что положительно сказывается на умственной активности. Кроме того, физическое воспитание помогает развить волевые качества, способность к концентрации, стрессоустойчивость, что в свою очередь влияет на уровень учебных достижений и улучшает общую успеваемость учащихся.

Таким образом, интеграция физического воспитания в образовательные программы открывает новые возможности для гармоничного развития личности, улучшения физического здоровья и повышения уровня учебных достижений, что в перспективе приведет к созданию более сбалансированных и всесторонне развитых учеников. [10]

Физическое воспитание является неотъемлемой частью процесса формирования интеллектуально развитой, социально адаптированной и психически устойчивой личности. История философской и педагогической мысли показывает, что идея гармоничного развития через сочетание умственного и телесного начала уходит корнями в античность и сохраняет свою актуальность до наших дней.

Психолого-педагогические исследования современности доказывают: физическая активность способствует улучшению познавательных функций, формированию учебной мотивации и развитию эмоционального интеллекта. Разнообразие парадигм — аксиологическая, прагматическая, гуманистическая, синергетическая — позволяет по-новому взглянуть на проблему комплексного воспитания личности.

Таким образом, теоретическое и практическое обоснование связи физического и интеллектуального развития подчеркивает необходимость системного, междисциплинарного подхода в образовательной политике. Будущее воспитания — за интеграцией физических и умственных практик, направленных на формирование всесторонне развитой, здоровой и деятельной личности.

Литература

1. Выготский, Л.С. Мышление и речь. – Москва: Издательство «Просвещение», 1960. – 320 с.
2. Лурия, А.Р. Нейропсихология: научные исследования и клинические наблюдения. – Москва: Издательство «Наука», 1984. – 400 с.
3. Леонтьев, А.Н. Активность, сознание, личность. – Москва: Издательство «Педагогика», 1975. – 255 с.
4. Лесгафт, П.Ф. Основы анатомии и физиологии человека. – Санкт-Петербург: Издательство «Просвещение», 1905. – 380 с.
5. Платон. Государство. – Санкт-Петербург: Издательство «Искусство», 2000. – 350 с.
6. Руссо, Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании. – Санкт-Петербург: Издательство «РХГИ», 2001. – 390 с.
7. Смирнов, В.В. Физическая культура в древних цивилизациях. – Москва: Издательство «Гуманитарные исследования», 2019. – 180 с.
8. Ян, Ф. История физического воспитания. – Москва: Издательство «Физкультура и спорт», 1990. – 200 с.
9. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). Глобальные рекомендации по физической активности для здоровья. – Женева: Всемирная организация здравоохранения, 2020. – 35 с.
10. OECD. Education at a Glance 2023. – Париж: OECD Publishing, 2023. – 250 с.

ӨӘЖ 159.942

ДАҒДАРЫС ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕПТЕН ТЫС МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІНДЕ ЖАСТАРДЫ ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫ ҚОЛДАУ

Нағашыбаева Сағым Көпбайқызы

«Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми практикалық институты, Алматы

Сарыбаев Ғалиаскар Төлендіұлы

Шәкәрім университеті, Семей

Аңдатпа: COVID-19 пандемиясы, Украинадағы соғыс және басқа дағдарыстар сияқты қазіргі әлемдік оқиғалар адамдардың, әсіресе жастардың психоэмоционалды жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Белгісіздік, қорқыныш пен үрей жағдайында жастарға ерекше қолдау мен көмек қажет. Бұл қолдауда мектептен тыс мекемелер маңызды рөл атқарады, жастарға даму, қарым-қатынас және өзін-өзі тану мүмкіндіктерін ұсынады.

Түйін сөздер: Дағдарыс жағдайы, мекемелер, психоэмоционалды қолдау, экономикалық дағдарыс, факторлар, әл-ауқаты.

Abstract. Current world events, such as the COVID-19 pandemic, the war in Ukraine and other crises, have a significant impact on the psycho-emotional state of people, especially young people. In conditions of uncertainty, fear and anxiety, young people need special support and help. Out-of-school institutions play an important role in this support, offering young people opportunities for development, communication and self-actualization.

Keywords: Crisis situation, institutions, psycho-emotional support, economic crisis, factors, well-being.

Кіріспе. «Қоршаған ортаның сыртқы өзгерістеріне байланысты бірқатар аурулар бар. Бұл-күн сәулесінің жетіспеуі және адам организміндегі «D» дәруменінің төмендеуіне байланысты болады. Кейбір психикалық қалыптың тұрақсыздануы, көктем мен күз мезгілінде ауытқулардың өршінің негізгі себептері болып табылады. Психикалық нормадан тыс ауытқудың бір факторы – постковидті синдромы болғаны өздеріңізге де мәлім. 2019-2020 жылдары жаман ауру «Коронавирус» кезінде көптеген адамдардың денсаулықтары сыр беріп, психикалық зардап шекті. Коронавирусқа шалдыққан науқастар күйзелді, көңіл-күйлері жоғалды, үрейленіп алаңдаушылық туды, кейбір тұлғалардың психикасы сыр бере бастағаны соншалықты депрессияға ұшырағандары да болды. Иппохондрияға ұшырағандардың синдромы мазасыздық депрессиялық ауытқу ретінде қарастырылады» [5].

Отбасында қатығыстар сөзсіз міндеттерді, жауапкершілікті, білікті болу арқылы жүзеге асады. Көп орайда, олар медиация, келісімге келу, әртүрлі нормативтік-құқықтық құжаттарды әзірлеумен аяқталады.

Өкінішке қарай, олардың әрқайсысы өз көзқарасын дұрыс деп есептейді, кез-келген келісімде өз тарапының жеңгенін қалайды. Кейбір жағдайларда жан-жал ұзақ болуы мүмкін.

Ал, қатығыстар, жан-жалдар мен дауларға келсек:

1) Отбасы арасындағы міндеттер мен жауапкершіліктің неғұрлым әділетті, біркелкі бөлінбеуі, жанжал шығудың әрекеттері болуы мүмкін. Кез-келген жан-жалды шешудің балама (зорлық-зомбылықсыз) құралы бір-бірін ести білу. Сол үшін адамзатқа көп есту үшін екі құлақ, аз сөйлеу үшін бір ауыз берілген.

2) Жан-жалдар мен қатығыстар неғұрлым көп шындыққа жанаспаса, дәлелсіз даулы мәселелермен байланысты болса, ол эмоцияларға әкеледі, қатысушылар қызуқанды болады, шешімі ұзаққа созылады.

3) Топ ішіндегі майда, ұсақ қатығыстар негізгі қатығыстарға неғұрлым көп әсер етсе, негізгі даулы мәселелер жылдам шығады, құндылықтар жойылады.

4) Жылдар бойы функционалдылыққа негізделген өзара тәуелділік, қатығыстың болу ықтималдығын төмендетеді немесе жинала-жинала өршітеді.

Өзара түсіністік пен мейірімділік жанжалды амортизациялауға әкеледі және шиеленісті жеңілдетеді, жанжал жеңіл түрде байқалмай өтеді.

5) Жні зорлық-зомбылыққа әкелетін өткір мәселелер азаматтар арасында теңдік сияқты құндылықтарға күмән тудырады.

Заң қабылдау процесінде нормативтік-құқықтық актілер екі тарап арасында қаралады. Тараптар, ер мен ер, әйел мен әйел, ер мен әйел, сол сияқты бала мен бала болуы мүмкін.

Осыған орай, кейінгі кезде гендерлік теңдікті алдыға тартып, ұлттық бет-бейнемізді, салт-дәстүрімізді, рухани құндылықтарымызға нұқсан келтіруде.

Өкінішке қарай, Әкімшілік құқық бұзушылықтағы кейбір баптар Қылмыстық баптарға енгізілген. Осының салдарынан жылына 50-60 мың азаматтар қылмыскер болуы қауіпі бар. Яғни, олар прокуратура, тағы да басқа құзырлы органдардың базасында жылдар бойы есепте тұрады. Осы жағын қайта қарастырған жөн. [4]

Жастардың психоэмоционалды жағдайы олардың табысы мен әл-ауқатын анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Пандемия, соғыстар, табиғи апаттар, экономикалық дағдарыстар сияқты дағдарыстық жағдайларда жастар өздерінің физикалық және психикалық денсаулығына, әлеуметтік бейімделуіне, білім беру және кәсіби қызметіне теріс әсер етуі мүмкін көптеген психоэмоционалды проблемаларға тап болады, бұл бүкіл әлем ғалымдарының зерттеулерімен расталады. Оның ішінде к. Олден, А. Хрынзовский, Л. Джонс, П. Пател, Э. Прамана, И. Вайсбекер, М. Весселлстің еңбектері [2].

Мектептен тыс мекемелер білім беру мен тәрбие жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде дағдарыс жағдайында жастарды психоэмоционалды қолдаудың айтарлықтай әлеуетіне ие. Олар жастарды қарым-қатынас, эмоционалды қолдау және даму үшін қауіпсіз кеңістікпен қамтамасыз ете алады, сонымен қатар стресске төзімділік пен күресу дағдыларын қалыптастыруға үлес қоса алады [3].

Зерттеу әдістемесі. Зерттеудің әдіснамалық негізі жеке тұлғаның психоэмоционалды жағдайы, оны анықтайтын факторлар және оны реттеу тетіктері туралы теориялық ережелер, сонымен қатар сыныптан тыс мекемелердің жастарды тәрбиелеу мен әлеуметтендірудегі ролі туралы болды. адамдар [1]. Дағдарыс жағдайындағы жастардың психоэмоционалды жағдайын зерттеу үшін сауалнама, сұхбат және фокус-топ әдістері қолданылды.

Зерттеу нәтижелері. 2024 жылдың қаңтар-ақпан айларында Житомир облысының "Креатив Кеңістігі" (Украина) жастар орталығының базасында жүргізілген зерттеулер әскери қақтығыстың дағдарыстық жағдайында жастардың психоэмоционалды мәселелердің кең ауқымына тап болатынын көрсетті.

- **Мазасыздық пен қорқыныш:** болашақтың белгісіздігі, өзіне және жақындарына деген қорқыныш, үнемі жағымсыз ақпарат ағыны жастардың бойында үрей мен қорқыныштың дамуына әкелуі мүмкін.
 - **Қорқыныш, үрей:** Дағдарыстық жағдайлар жастардың физикалық және психикалық денсаулығына теріс әсер етуі мүмкін күшті эмоционалдық стрессті тудырады.
 - **Күйзеліс:** жақын адамдарынан айырылу, мүмкіндіктерінен айырылу, үмітсіздік сезімдері жастардың депрессиясының дамуына әкелуі мүмкін.
 - **Жарақаттан кейінгі қорқыныш, бұзылыс (PTSD):** травматикалық оқиғаларды Бастан кешіру жарақатынан кейінгі стресстің дамуына әкелуі мүмкін, ол жарақаттың қайталануымен, қорқынышты армандармен, эмоционалдық ұйқышылдықпен және басқа белгілермен сипатталады.
 - **Әлеуметтік оқшаулану:** карантин, карантин және басқа шектеулер жағдайында жастар әлеуметтік оқшаулануды сезінуі мүмкін, бұл олардың психикалық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін.
- Зерттеу сонымен қатар мектептен тыс мекемелер дағдарыс жағдайында жастарға психоэмоционалды қолдау көрсетуде маңызды рөл атқара алатынын көрсетті:

- **Қауіпсіз кеңістік:** Мектептен тыс мекемелер жастар үшін өздерін жайлы және қауіпсіз сезінетін қауіпсіз кеңістік бола алады.
- **Әлеуметтену мүмкіндіктері:** Мектептен тыс мекемелер жастарға құрдастарымен қарым-қатынас жасау мүмкіндіктерін ұсынады, бұл оларға эмоционалдық қиындықтарды жеңуге көмектеседі.
- **Ересектердің қолдауы:** мектептен тыс мекемелердегі тәрбиешілер мен психологтар жастарға эмоционалды қолдау көрсете алады, олардың эмоцияларын түсінуге және олармен күресудің жолдарын табуға көмектеседі.
- **Даму мүмкіндіктері:** Мектептен тыс мекемелер жастарға өздерінің таланттары мен дағдыларын дамытуға мүмкіндіктер ұсынады.

Қорытынды. Жастардың психоэмоционалды жағдайы олардың табысы мен әл-ауқатын анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Пандемия, соғыстар, табиғи апаттар, экономикалық дағдарыстар сияқты дағдарыс жағдайында жастар көптеген психоэмоционалды проблемаларға тап болады.

Мектептен тыс мекемелер дағдарыстық жағдайдағы жастарды психоэмоционалды қолдауда маңызды рөл атқарады, оларға қарым-қатынас, эмоционалды қолдау және даму үшін қауіпсіз кеңістік ұсынады, сонымен қатар олардың стресске төзімділігін қалыптастыруға ықпал етеді және психоэмоционалды қиындықтарды жеңу дағдылары.

Тиісінше, мектептен тыс мекемелер бұл рөлді мүмкіндігінше тиімді атқару үшін қажет:

- Педагогикалық ұжымды дағдарыс жағдайында жастармен жұмыс істеуге дайындау: Тәрбиешілер жастарға эмоционалды қолдау көрсету, сондай-ақ психоэмоционалды проблемалардың белгілерін тану және оларға жауап беру үшін қажетті білім мен дағдыларға ие болуы керек.
 - **Қауіпсіз және қолайлы жағдай жасау:** Мектептен тыс мекемелер жастар өздерін қорғалған сезінетін және еркін қарым-қатынас жасай алатын қауіпсіз және жайлы орындар болуы керек.
 - Психоэмоционалды қолдау бағдарламаларын әзірлеу және енгізу: Бұл бағдарламалар жастармен жұмыс істеудің әртүрлі әдістері мен формаларын қамтуы керек, мысалы, топтық тренингтер, жеке консультациялар, арт-терапия, музыкалық терапия, йога және т.б.
 - Ата-аналармен және басқа мамандармен ынтымақтастық: мектептен тыс мекемелер дағдарыс жағдайында жастарға жан-жақты қолдау көрсету үшін ата-аналармен және психологтар, әлеуметтік қызметкерлер, медицина мамандары сияқты басқа мамандармен ынтымақтасуы керек.
- Тиісінше, мемлекет пен жалпы қоғам дағдарыс жағдайында жастарды психоэмоционалды қолдауға тиісті көңіл бөлуі маңызды, ал мектептен тыс мекемелер бұл қолдауда маңызды рөл атқара алады, оларға қажетті ресурстар мен қолдау көрсетіледі.
- Салмақты сөзді ұғатын саналы ұрпақтың саны артсын!
- Психикалық денсаулық – бұл адамның өз қабілеттерін жүзеге асыратын, әдеттегі өмірлік күйзелістерге төтеп бере алатын, өнімді жұмыс істейтін және өз қауымдастығына үлес қоса алатын әл-ауқат жағдайы [5].

Әдебиеттер:

1. Олден К., Болтон П., Бетанкур Т., Хиджази З., Галапатти А., Джонс Л., Патель П., Суматипала А., Вайсбекер И., Весселлс М., Ямаут Р. Психическое здоровье и психосоциальная поддержка в кризисных ситуациях и конфликтах: доклад Рабочей группы по психическому здоровью. Догоспитальная медицина катастроф. 2009, Том 24(4), С.217-227.
2. Bielai S., Hrynzovskiy A., Kernickyi A., Minko V., Pasichnik V., Vasishev V. Medical, social and psychological aspects of assisting the families of the military personnel of Ukraine who performed combat tasks in extreme conditions. *Wiadomości Lekarskie*, 2022, VOLUME LXXV, ISSUE 1 PART 2, PP. 310-317.
3. Прамана Э., Джагадхита Д.А., Репа С.С. Молодежные послы по обеспечению готовности к стихийным бедствиям: использование первой психологической помощи во время кризиса. Серия конференций ВГД: Наука о Земле и окружающей среде. 2021, Том 673, № 1. 8 стр.
4. <https://qazaq1913.com/2024/12/26/sen-zhal-yz-emessi/> 26 желтоқсан 2024ж. Сен жалғыз емесің... Ғ.Т. Сарыбаев., С.К.Нарашыбаева
5. <https://ozgeris.info/psihikalyyq-auytqalary-bar-balalar-men-zhastar-qogamga-qandaj-qauip-tondiredi-sarapshylar-pikiri/>

УДК 37.0(069)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ САМОСОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ

М. Құнанбаева

ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, Астана

Аннотация: в статье рассматриваются различные теории самосознания подростков, особенности проявления самосознания и уровни развития. Проводится анализ теорий и их обобщение, а также разрабатывается собственная позиция относительно процесса становления самосознания подростков. Описываются особенности самосознания и уровни развития, характерные для подросткового возраста.

Ключевые слова: самосознание, подростковый возраст, уровни самосознания.

Иммануил Кант писал о самосознании: «То, что человек может иметь представление о своем Я, бесконечно возвышает его над всеми другими существами, живущими на земле. Благодаря этому он — человек...» [1]. Самосознание как процесс в психическом потоке сознания, который, согласно учению У.Джеймса, определяет личность человека. Человек как сознательный субъект способен осознавать себя и благодаря этому посредством волевого акта может саморегулировать свое поведение. [2]

В психологии развития подростковый возраст характеризуется, прежде всего, как период, когда человек впервые начинает искать целостные жизненные принципы и ценности, как возраст становления мировоззрения, личностного и профессионального самоопределения, усвоения психологической, эмоциональной автономии. Именно в это время начинают формироваться жизненные и

временные установки молодых людей. Ряд исследователей считает, что именно на этом этапе онтогенетического развития впервые начинается поиск смысла своей жизни.

Рассматривая особенности подросткового возраста генезиса самосознания в единстве трех аспектов самосознания, эмоционально-ценностного отношения к себе и саморегуляции, И.И. Чеснокова выделила два уровня в формировании каждого из компонентов самосознания. На первом уровне самосознание формируется путем соотнесения субъектом себя с другими людьми (система «я» и другие), на втором – путем соотнесения с собой (система «Я и Я»).

Второй уровень – когда человек соотносит полученную информацию с уже имеющимися знаниями о себе, появляется образ своего обобщенного «Я», подходы к изучению и анализу своего мира (самопознание) становятся более сложными, устойчивыми, осознанными. Появляется эмоциональное отношение к себе, чувства, адекватно связанные с объективным миром (эмоционально-ценностное отношение к себе), появляется возможность планирования человеком целенаправленных изменений в себе, самооценка становится основным механизмом саморегуляции поведения человека, и появляется в подростковом возрасте. [18]

Рассматривая особенности подросткового возраста генезиса самосознания в единстве трех аспектов самосознания, эмоционально-ценностного отношения к себе и саморегуляции, И.И. Чеснокова выделила два уровня в формировании каждого из компонентов самосознания. На первом уровне самосознание формируется путем соотнесения субъектом себя с другими людьми (система «я» и другие), на втором – путем соотнесения с собой (система «Я и Я»).

Второй уровень – когда человек соотносит полученную информацию с уже имеющимися знаниями о себе, появляется образ своего обобщенного «Я», подходы к изучению и анализу своего мира (самопознание) становятся более сложными, устойчивыми, осознанными. Появляется эмоциональное отношение к себе, чувства, адекватно связанные с объективным миром (эмоционально-ценностное отношение к себе), появляется возможность планирования человеком целенаправленных изменений в себе, самооценка становится основным механизмом саморегуляции поведения человека, и появляется в подростковом возрасте. [3]

Одним из самых сложных периодов в скелете человека является подростковый возраст. На этом этапе происходит коренная перестройка ранее сложившихся психологических структур, закладываются основы осознанного поведения, появляется общая направленность в формировании нравственных представлений и социальных установок.

Центральный фактор психологического развития подросткового возраста, важнейшей частью которого является формирование нового уровня сознания, изменение концепции «Я» (Л.И. Божович, И. С. Кон и др.), объединяет подростка с другими группами людей через стремление к самопознанию, а также отличает его от них, определяемое стремлением к самопознанию. Это обусловлено резкими колебаниями отношения к себе, неустойчивостью самооценки. Это определяет ведущие потребности подростка в самоутверждении и общении со сверстниками. [3], [4].

С точки зрения С. Л. Рубинштейна, подразумевалось, что человеческое сознание есть результат познания и является высшей ступенью в развитии сознания. В то же время великий психолог понимал, что самосознание не зависит от непосредственных переживаний. Это явление можно охарактеризовать как способность, которая формирует отношение человека к себе как к личности (к своим мыслям, действиям и мировоззрению). Она формирует у человека ощущение «Я» как личного субъекта своей жизни, дает ему веру в принятие личной ответственности за себя. [5]

С точки зрения Л.С. Выготского, структура сознания включает следующие компоненты:

- 1) накопление знаний о самом человеке,
- 2) расширение и углубление этих знаний,
- 3) осознание себя как личности,
- 4) дальнейшее развитие собственной индивидуальности,
- 5) формирование и развитие нравственных критериев самооценки,
- 6) развитие индивидуальных особенностей сознания. [6]

Основа зарождения и развития самосознания личности определяется наличием в сознании человека зеркального Я. Эту концепцию разработал американский ученый Чарльз Кули, который считал, что основой самосознания личности является «образ Я». По мнению Ч. Кули «образ Я» формируется путем усвоения установок (мнений и оценок) других людей («первичной группы»), то есть референтной группы по отношению к данной личности. От окружающих человека людей личность получает первую информацию о себе (ним, возраст, пол, национальность, способности, индивидуальные качества характера и т. д.). [7] Также Джордж Герберт Мид считал, что самосознание человека — это обобщенный взгляд на себя со стороны множества людей или других людей, с которыми он взаимодействует. [8]

Сознание позволяет человеку критически взглянуть на действия своего сознания, то есть отделить свое внутреннее целое от всего, что происходит снаружи, проанализировать его и сопоставить с внешним. В сознании рассматривать себя не как нечто в абсолютной изоляции от этого мира, а во всеобъемлющей связи с ним, то есть как целое.

Сознание – это целостная оценка осознания человеком своих действий и их результатов (мыслей, чувств, нравственных качеств и интересов, идеалов и мотивов поведения) и своего места в жизни. Эта проблема всегда была и будет актуальна для каждого человека, особенно для подростка, совершающего переход из сказочного мира детства в мир взрослых.

Таким образом, в жизни подростков сознание является очень важной структурой и основополагающей для будущего становления как зрелой личности. Сознание — это психическое явление, которое регулирует, оценивает и направляет самого человека.

Итак, по нашему мнению, самосознание – это процесс, происходящий на высшем уровне развития сознания, позволяющий человеку как субъекту оценивать себя в сравнении с другими, регулировать и познавать себя и свое поведение. В отличие от сознания, которое пытается объективно отражать внешнюю действительность, самосознание позволяет творить свой внутренний мир, порождая новые смыслы. Отсюда основные функции самосознания:

- Самооценка (самоотношение)
- Саморегуляция (самоконтроль)
- Самопознание б (рефлексия).

В то же время проявления сознания также включают в себя следующие функции:

1. эмоциональная регуляция. Помогает людям регулировать свои эмоции, размышляя о своих чувствах и выявляя глубинные причины. Это помогает им разрабатывать стратегии Аман Каду и справляться со стрессом и тревогой.

2. социальное взаимодействие. Оно также играет важную роль во взаимодействии, так как позволяет людям осознавать собственное поведение и то, как оно может быть воспринято другими. Это поможет им адаптировать свое поведение к различным социальным ситуациям и предсказывать реакцию других.

3. чувство морали. Сознание — это способность формировать моральные и нравственные выводы и концепции и, благодаря им, принимать решения. Это позволяет людям размышлять о своих действиях и учитывать влияние, которое они оказывают на других. Это поможет им развить чувство эмпатии и сочувствия и принимать этические решения.

4. Личностная идентичность. Осознанность помогает людям строить чувство личной идентичности, размышляя о своем опыте, ценностях, убеждениях и целях. Это позволит им развить чувство отличия от других и понять свои уникальные сильные и слабые стороны. 5. Самосовершенствование. Она может мотивировать людей стремиться к самосовершенствованию, определяя области, в которых они хотят развиваться или меняться. Это может привести к личностному развитию и чувству удовлетворения.

Одним из ученых, исследовавших самосознание и предложивших свою теорию, является Дэвид Хокинс. Он всемирно известный психиатр, исследователь сознания, доктор медицинских наук. Автор множества книг по саморазвитию и духовному развитию. Хокинс написал свою книгу «Сила против». В книге «Сила» говорится о сознании как о главном компоненте духовного понимания. По его мнению, большинство людей живут мыслями о прошлом или будущем, не находясь в настоящем моменте. Считается, что негативные эмоции, такие как стресс, беспокойство, напряжение возникают из-за непонимания людьми этого. [9]

Сознание, которое, по мнению Д. Хокинса, есть свет и любовь, связано с пониманием нашей собственной истинной сущности, то есть помогает преодолеть эгоистические потребности и желания, быть счастливым и довольным жизнью. Теория самосознания исследователя основана на его идее о том, что человеческое сознание можно охарактеризовать определенными уровнями. Он предложил карту уровней сознания, состоящую из 17 уровней снизу вверх, то есть она говорит о том, что человек может подниматься выше по этой карте, становясь все более духовным, совершенствуя свое сознание. Каждый уровень сознания имеет свои уникальные особенности и

состояния сознания, а также свои эмоциональные состояния и уровни. Говорят, что сознание является ключом к личностному росту и просветлению. По его словам, это способность человека понимать свои мысли, эмоции и действия, а также мотивы, стоящие за ними. Говорят, что сознание можно развить с помощью интроспекции, работы над своими эмоциями и мыслями. Он утверждает, что у каждого из нас есть внутренний компас, который показывает, что правильно, а что нет. Позволяет нам прислушиваться к этому внутреннему голосу и принимать наилучшие решения для нашей жизни. [9]

Ученый написал свою «Power vs. Force», в которой подробно описал иерархию уровней человеческого сознания. Каждый уровень сознания был оцифрован им с помощью технологии мышечного тестирования (кинезиологического теста) — единственной технологии, признанной абсолютно точной технологией Reality Check. Эта шкала состоит из 17 уровней, от самого низкого до самого высокого. Каждый уровень соответствует определенной эмоции или состоянию сознания, которое влияет на нашу подсознательную способность. [9]

Самые высокие уровни включают такие состояния, как любовь, благодарность и покой, а самые низкие уровни включают такие состояния, как страх, гнев и гордость. Шкала сознания — состоит из чисел от 0 до 1000, где каждому уровню энергии соответствует определенное число. От 0 до 1000 восприятие человеком реальности варьируется от восприятия, основанного на страхе, до восприятия, основанного на Любви.

Уровни сознания Хокинса: стыд, вина, апатия, грусть, страх, желание, гнев, гордость, смелость, нейтральность, готовность, принятие, интеллект, любовь, радость, мир, просветление. Шкала разделена на две основные категории: низшие и высшие уровни сознания. Нижние уровни:

1. Стыд (20) - один шаг к смерти. Уровень самоубийства или серийного убийства. Другими словами, это ненависть к себе.
 2. Вина (30) - выше стыда, но могут быть мысли о самоубийстве. Человек не может простить прошлые поступки, считая себя грешником.
 3. Апатия (50) - человек чувствует безнадежность или терзает себя. Полная уверенность в собственной беспомощности. На этом уровне застревают многие бездомные.
 4. горе (75) – уровень бесконечной скорби и утраты. На этом уровне может случиться после потери близкого человека.
 5. страх (100) – мир кажется опасным и неуверенным. Человеку нужна помощь, иначе он может долго оставаться на этом уровне.
 6. желание (125) – уровень страсти, вредных привычек и страсти к деньгам, одобрению, власти, славе. Это уровень курения, алкоголя и наркотиков. Потребления. Материализма.
 7. гнев (150) – уровень фрустрации, часто из-за невозможности реализовать желания, рожденные на предыдущем уровне. Этот уровень может подтолкнуть человека действовать на более высоком уровне или утонуть в ненависти.
 8. гордость (175) – первый уровень, на котором человек начинает чувствовать себя хорошо, но это ложное чувство.
- Верхние уровни:
1. мужество (200) – первый уровень настоящей силы. На этом уровне человек начинает видеть, что жизнь полна испытаний. Появляется интерес к личностному развитию, но на этом уровне это называется продвижением, карьерой, образованием. Человек начинает видеть свое будущее не как его продолжение, а как увеличение по отношению к прошлому.
 2. нейтральность (250) – ее можно описать фразой «позволить себе быть собой, а другим быть другими». Гибкая, свободная и беспрепятственная жизнь.
 3. Подготовка (310) - когда человек чувствует себя в безопасности и комфорте, он начинает эффективно использовать свою энергию. Появляются мысли об управлении временем, производительности и самоорганизации. Это уровень развития силы воли и дисциплины.
 4. восприятие (350) - на этом уровне происходит сильное изменение и у человека пробуждаются возможности активной жизни. Это уровень постановки целей и их достижения. Человек начинает принимать ответственность за свою роль в этом мире. Этот уровень мотивирует многих людей менять карьеру, начинать новый бизнес.
 5. Интеллект (400) – на этом уровне человек начинает мыслить ясно и рационально, преодолевая эмоциональные аспекты более низкого уровня. Когда человек достигает этого уровня, у него появляется возможность в полной мере использовать свои умственные способности.
 6. Любовь (500) – это не чувство любви, о котором мы думаем. Это безусловная любовь, постоянное осознание своей связи с тем, что существует. Уровень, на котором человек пробуждает свою цель. На этом уровне мотивы чисты, а эго не сломлено страстями. Это чувство освобождения. Интуиция будет очень сильной на этом уровне. Хокинс утверждает, что только 1 из 250 человек достигает этого уровня.
 7. Радость (540) – пронзительное, непоколебимое чувство счастья. Здесь жизнь полностью управляется интуицией и случаем.
 8. Мир (600) – полная трансцендентность. По словам Хокинса, этого уровня достигает только один из 10 миллионов.
 9. Просветление (700-1000) – высший уровень человеческого сознания, где сочетаются человечность и божественность.

Мы составили анкету на основе теории Дэвида Хокинса в экспериментальном исследовании. Мы провели этот опрос среди 42 студентов. Вопросы анкеты были следующими:

1. какие эмоции чаще всего наблюдаются у вас или в каком настроении вы находитесь?
2. какое отношение к жизни у вас склонно?
3. записываете ли вы кратко свои мысли о творце?
4. какие изменения происходят в вашей духовной жизни за последние несколько месяцев?
5. как бы вы описали свое отношение к себе?

В результате были получены следующие ответы.

ЖОО-МЕКТЕП КОЛЛАБОРАЦИЯ: ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ТАБЫСТЫ МЕКТЕП КЕШІЛІ

Джангарашева Ардак Голембаевна
Төле би атындағы орта мектебі, Шу қ.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсандағы №827 қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында орта, техникалық, кәсіби, жоғары білім беруде цифрлық сауаттылықты арттыру және педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту сияқты басты стратегиялық міндеттерін айқындап, осы бағдарлама негізінде отандық білім беру жүйесін жаңғырту қажет делінген.

Мектебімізді сау, берік, һәм өз жанымызға қабысатын, үйлесетін негізге құра білсек, келешегімізге тайынбай сертсуге болады. Ал сондай негізге құра алмасақ, келешегіміз күңгірт» деп ұлы педагог М.Жұмабаев айтқандай, біздің болашағымызды мектеп айқындайтыны анық. Қазіргі заман талабына сай қоршаған ортаға бейімделе алатын, үнемі білім алуға және алған білімін кеңейтуге ұмтылатын, дені сау, адамгершілігі мол ұрпақ тәрбиелеу үшін тәрбиелі білім беру ортасын құру қажет.

Дәл қазіргі уақытта біз ақпараттық қоғамда өмір сүріп отырмыз. Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет, сондықтан педагогикалық еңбектің өнімділігін сапалы өзгертетін оқыту мен тәрбиелеудің жаңа үлгілері мен әдістерін құру процесінде инновациялық іс-әрекет үлкен рөл атқарады. Инновациялық іс-әрекет деп мұғалімнің өз тәжірибесінде әлдеқайда жоғары нәтиже беретін белгілі сағыда біртіндеп енген жаңалықтың сапалы өсу динамикасын қамтамасыз ету үшін мектепте сапалы жұмыс жасайтындай цифрлы технологияларды жан- жақты менгерген педагогтердің кәсіби біліктіліктерін арттыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Осы орайда білім беру жүйесінің алдында үлкен бәсекелестік тұр. Білімді жаттанды түрде қолдану тиімсіз екеніне көзіміз жетті. Әлем көшіне ілескіміз келсе, халықаралық стандарттарға сай болу керекпіз. Көрнекті ұстаз» В.А. Сухомлинскийдің сөзімен айтқанда . «Егер сіз педагогикалық еңбек мұғалімге

қуаныш әкелсең, күнделікті сабақ беру бірқалыпты жалықтырғыш міндетке айналмасын десеңіз, әр мұғалімді табысты зерттеуге жетелеңіз» деген міне осы ұстаным аясында Төле би атындағы орта мектеп ұжымы жаңа 2024-2025 оқу жылында алдына: Педагогтердің цифрлы құзыреттіліктерін арттыра отырып «Нәтижеге бағытталған оқыту мен оқудың аясында функционалды сауатты тұлғаны қалыптастыру жүйесін дамыту, білім сапасын арттыру» мақсатын қойып отыр. **Цифрлық білім беру ортасы – білім беру процесінің әртүрлі міндеттерін қамтамасыз етуге арналған ақпараттық жүйелердің ашық жиынтығы.**

Заманауи педагогтің цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың төмендегідей артықшылықтары бар: педагог өз бетінше кәсіби біліктілігін жетілдіреді; танымдық белсенділігі артады; креативті ойлауы қалыптасады; педагогтердің цифрлық ортада білім алушылардың білім алудың маңызын сезінумен бірге алған жаңа білімді тәжірибеде тиімді пайдалана алатындай цифрлы технологияларды, цифрлы оқыту стратегияларын меңгеруі шығармашылық ізденісі қалыптасады; педагог өз бетінше жаңа ақпаратты, жаңа платформаны игереді; өзін-өзі дамытады.

Қазіргі уақытта ғылыми зерттеулерде цифрлы сауаттылықпен қатар, цифрлық құзыреттілік, цифрлық дағдылар ұғымдары қатар қолданылады. Бұл терминдер кейде бір-бірінің орнына қолданылады. Алайда олар әртүрлі мағынаға ие. 1-суретте цифрлық құзыреттіліктің негізгі дағдылары ашылды:

Цифрлық дағдылар адамдарға цифрлық мазмұнды құруға және бөлісуге, қарым-қатынас жасауға және жалпы оқуда, жұмыста және әлеуметтік қызметте тиімді және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Цифрлық білім беру ортасы – білім беру процесінің әртүрлі міндеттерін қамтамасыз етуге арналған ақпараттық жүйелердің ашық жиынтығы.

Цифрлық құзыреттілік педагог пен білім алушылардың ақпаратты сақтай алуы, ақпаратпен алмасу алуы, цифрлық ортада ақпараттық-коммуникациялық технологияны қауіпсіз таңдау, сенімді, цифрлық ортада цифрлық контентпен тиімді жұмыс жасауы және т.б. сапалы іс-әрекеттерімен ерекшеленеді.

Цифрлы технологияларды білім беру қызметін әр білім алушының білімділік деңгейіне, оның қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне бейімдеу мақсатында пайдалануға болады. Цифрлы білім беру ортасы – мұғалімдер мен оқушылардың цифрлық бағдарламаларды және цифрлық-әдістемелік ресурстарды спутниктік теледидар, бейнесабақтар, бейнежазбалар, электрондық оқулықтар, пәндің цифрлық оқу-әдістемелік кешенін тиімді пайдалану кеңістігі негізінде білім сапасын арттыру, дарынды балалармен жұмысты жандандыру мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін, біліктілігін арттырады. Цифрлық сауаттылық және жасанды интеллект білім беру жүйесін меңгеру мақсатында мектебіміздің екі ұстазы Шынарбекова М.Қ., Умирбекова Г.А. Астана қаласында өткен Халықаралық Ұстаздар саммитіне қатысып шетел мемлекеттерінен келген Ресей, Англия, Сингапур ғалымдарынан дәріс алып, нәтижесінде Халықаралық сертификатқа ие болды. Бүгінгі ғылым мен техниканың қарқынды дамып, еліміздің экономикасы өсіп отырған кезеңде, оқушылардың сапалы білім алып, ғылыми-шығармашылық зерттеушілік ізденісін қалыптастыру мақсатында ЖОО мен бірлесе отырып мектебімізде бірнеше инновациялық жобалар іске асты, айтар болсақ:

ЖОО- мектеп арасында меморандумға қол қойылды:

1. М.Х.Дулати атындағы Тараз Мемлекеттік Университеті
2. Тараз Инновациялық Гуманитарлық Университеті.
3. Ұстаз университеті
4. Қ.А.Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік Университеті
5. Қарағанды мемлекеттік 2-мәрте Кеңес одағының батыры Т.Бегелдинов атындағы Республикалық “Жас ұлан” әскери мектебі

Осы атаулы ЖОО-ң ғалымдары:

1. Бұзаубакова Клара Джайдарбековна
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
«Педагогика» кафедрасының меңгерушісі, педагогика ғылымдарының докторы, академик, профессор
2. Исмагова Сейсекүл Молдақұловна
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
филология ғылымдарының кандидаты, профессор
3. Халықаралық ғылымдар академиясының академигі
Профессор Әліпбекі Оңғарбек Әліпбекұлы
4. Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының президенті. Профессор - академик Қусаинов Асқарбек Қабекенұлы ғалымдармен бірлескен нәтижелі жұмыстарымыздың арқасында бірнеше жобалар іске асырылды

1-жоба. Академик Бұзаубакова Клара Джайдарбековна атындағы «Кіші Академия» орталығы ашылды.

2-жоба. «Жас дарын» дарынды оқушылардың қоғамы құрылды. Теориялық алған білімдерін практикада дәлелдеу мақсатында қатысқан «Үздік ғылыми жобалар» жазылып байқауларда жүлделі орындарға ие болды.

Нәтижелері:

География пәнінің мұғалімі: Жангарашева А.Т. оқушысы ғылыми ғылыми жоба байқауының жүлдегері: Бердауыл Нұрмұхаммед аудан, облыс, республика көлемінде байқауға қатысып жүлдегер атанса, бастауыш сынып мұғалімі А.Тұрлыбаеваның оқушысы Калмахан Арсланхан аудандық “Зерде” ФГО байқауы 3-орын иеленсе ал Республикалық «Жылдың 100 үздік ғылыми жоба» байқауынан Калмахан А., Амалы Таиров екі оқушысыда 1-орын иеленді. Орыс тілі пәні мұғалімі Шынарбекова М.Қ. оқушысы Усаев О. Ғылыми жоба тақырыбы: Средство художественной изобразительности в повести А.С.Пушкина «Станционный смотритель» облыста ғылыми жоба байқауынан 2-орын. Орыс тілі пәні мұғалімі Шынарбекова М.К. орыс тілінен 5-6 сыныптарға арналған пән олимпиадасына дайындаған оқушысы Кенебай Арсен аудан, облыстан, республикалық олимпиадadan 1-ші жүлделі орын иеленді. Тарих пәнінің мұғалімі Асылбекова Ақтолқынның оқушысы Балтабай Арайлы аудан, облыстан 1-жүлделі орын, VI Республикалық «Менің шағын Отаным» атты ғылыми жоба конкурсында 3-орын жүлдегері атанды. Диханбаевтің оқушысы Республикалық «Бояулар сыры» жобасынан 1-ші орынға ие болды. Халықаралық физика пәнінен ашық олимпиадadan 3-орын жүлдегері Әуесхан Әнел 11-сынып оқушысы жетекшісі: Абаева Шамша Түлегеновна. Біздің оқушылар білімімен қатар онер саласында аудан, облыс, республика көлемінде жүлделі орындарға ие. Драма үйірме жетекшісі: Абаева Жансаяның драмалық қойылымы облыстан жылда 2-3 жүлделі орындар иеленді. Ержан Амина Республикалық бишілер байқауынан 1-орын жүлделі орын иеленді. Сонымен қатар біздің оқушыларымыз спорттық жарыстардан аудан, облыс, республика көлемінде Серік Қурамаев, Саябек Құрасбеков, Айдаров Мадияр сынды жаттықтырушыларының көмегімен аудан намысын қорғап жүлделі орындарға ие болуда: Тараз қаласында өткен баскетбол жарысынан 1-жүлделі орынға Республикалық Павлодар қаласында өткен гимназияда да Төле би мектебінің командасы 2-жүлделі орынға ие болды.

3-Жоба. Ұжым ЖОО-мен бірлесе отырып Жапония мектептерінің іс-тәжірибесінің негізінде ғалымдармен бірлесіп сабақты зерттеп, Lesson study - зерттеулері жүргізіліп нәтижесінде «Lesson Study – іс тәжірибедегі оқыту мен оқуды жетілдірудің тиімді жолы» атты оқу-әдістемелік құралы жазылды. Инновациялық кеңістіктерді қалыптастыруға отырып білім сапасын арттырудағы Lesson Study зерттеулері оқу әдістемелік құрал жазылды. Кітаптың олқылықтарын толықтыру мақсатында біздің ұстаздарымыз өз пәндері бойынша авторлық бағдарламалар жазып сабақтарында қолдануда. Кітаптің авторлары: А.Т.Жангарашева, Ш.Т.Абаева, М.Қ.Шынарбекова, А.Т.Сатқынова, Н.А.Бүйенбаева, А.Е.Айманбетова, Б.М.Досманбетова.

4-Жоба. Мектеп әкімшілігі ұжым болып жинақтаған іс-тәжірибемізбен бөлісу және тарату мақсатында, біздің мектебіміз жетекшілік ететін желілік қоғамдастыққа мүше (Абай, Домалак ене, Қ.Сәтпаев, Жиенбет, К.Әзірбаев) мектептерімен оқу жылының басында ынтымақтастықта бірлесе жоспар жасалынып, 9 фокус топ құрылды. Білім сапасын арттыруда және оқушылардың құзыреттілігі мен дағдысын қалыптастыруда ең алдымен оқыту сапасын, яғни сабақтың сапасын жақсарту болып табылады. Сондықтан да мектебімізде мұғалімдерге қойылатын талаптардың бірі – оқытудың тиімді әдіс тәсілдерін меңгеру және оқытуда ұтымды қолдану. Осы

орайда Lesson Study зерттеу сабағы мұғалімдердің кәсіби біліктілігін көтерудің, білім жетілдірудің, тәжірибе алмасудың оңтайлы әдісі екендігіне көзіміз жетті.

Желілік қоғамдастық мектептермен жүргізілген зерттеулер барысында әдістемелік көмек ретінде облыстық білім басқармасының білікті мамандарымен бірнеше рет зум платформасында дәрістер өткізілді және мектебіміздің тәжірибелі шебер ұстаздарымен коучингтер, семинар-практикумдар жүргізілді.

Желілік қоғамдастық мектептерімізді қамтып бірлесе отырып жүргізілген Lesson Study зерттеулердің нәтижелерін жинақтап мұғалімдерге қажет «Инновациялық кеңістіктерді қалыптастыра отырып білім сапасын көтерудегі Lesson study зерттеулерінің рөлі» атты оқу-әдістемелік құралы жазылып Ресей, Қырғызстан, Түркия мемлекеттерінің және Тараз, Алматы қалаларынан келген ғалымдар қатысуымен Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университетімен және АББ-ң шешімімен «Табысты мектеп» ретінде өз іс-тәжірибемізбен бөлісу және тарату мақсатында «ЖОО-мектеп коллаборациясы инновация, технология және әдістеме» тақырыбында халықаралық форум өткізілді. /**Видео-2.А.Нұрдықызы/**

5-Жоба. Тіл әдістемелік бірлестігі үздік эсселерін, оқушылардың шығарған өлеңдерін, мақалаларын жинақтап М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті филология ғылымдарының кандидаты, профессор Исмадова Сейсекүл Молдақұловнаның жетекшілігімен “Үздік эсселер жинағын” жазып, тұсауын кесіп мұғалімдерге көмекші құрал ретінде ұсынды. Жыл сайын өте жоғарғы деңгейдегі қарқынмен өзгеріп жатқан әлем жағдайында көшке ілесіп, болашақ жастарға сапалы білім беру үшін мұғалімдердің үздіксіз кәсіби тұрғыда дамуы қажет. Сонымен қатар халықаралық зерттеулер мен инновациялық тәжірибелердің аясында функционалды сауатты тұлғаны қалыптастыру жүйесін дамыту, білім сапасын арттыру мақсатында TIMSS, PISA, ICILS және PIRLS халықаралық зерттеулер тапсырмаларын сабақта қолдану арқылы білім алушылардың жаратылыстану, математикалық сауаттылық және оқу сауаттылығын дамыту арқылы білім сапасының артуына қол жеткізу. Бұл халықаралық зерттеулердің жас ұрпаққа теориялық мәліметтермен қоса әлеуметтік ортада алған білімдерін өмірмен байланыстыра алуына ықпалы зор. Сондықтан халықаралық зерттеулерге дайындық жұмыстарды күшейте отырып “Халықаралық зерттеу тапсырмаларын сабақта тиімді қолдану арқылы білім сапасын арттыру жолдары” атты іс-тәжірибелер жинағы жазылды.

6-Жоба. Патриоттық бағытта тәрбиені дамыту аясында ашылған «Смарт сарбаз», «Жас сақшы» сыныбы ашылды

7-Жоба. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен елімізде іске асырып жатқан «Бірге таза Қазақстан», «Жасыл ел» жобасына біздің де мектеп оқушылары мен ұстаздары, ата-аналары өз үлестерін қосты. Сонымен қатар оқушыларды табиғатты сүйеге баулу мақсатында мектептің бірінші қабатында «Қысқы бақ» ашылды. Республикалық «Туған жерге қамқорлықпен» атты байқауға қатысқан экологиялық топ бірінші жүлделі орын - 900 000 тг сертификатына ие болды.

8-Жоба. «Дулати» атындағы педагогикалық сынып ашылды. «Педагог» мамандығына деген қызығушылығын арттыруды бағдарлайтын «педагогикалық мамандыққа кіріспе» факультативтік курсының оқу бағдарламасы бойынша пилоттық жоба шеңберінде қосымша оқытуды жүзеге асыратын М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті тарапымен меморандумның негізінде ерекше үлгідегі «Дулати» педагогика сыныбы мектебімізде ашылды.

Оқушы жастарды педагогикаға ерте бейімдеу, оқушылардың мұғалім мамандығына деген қызығушылығын қалыптастыру және педагогикалық қызметте өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігіне оң көзқарас қалыптастыру. Білім алушылардың мақсатты кәсіптік-педагогикалық қалыптасуы мен педагогикалық қызметті игеруге деген тұрақты қызығушылықты, сондай-ақ қазіргі қоғам талап ететін жеке және жалпы педагогикалық құзыреттерді қалыптастыру болып табылады. “Дулати” педагогикалық сыныпты ашу мақсатында меморандумға қол қою рәсімі өткізілді. М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті тарапынан академиялық мәселелер жөніндегі проректоры: С.К.Алимбаева, екінші тарапынан Төле би орта мектебінің директоры: А.Т.Джанғарашева қол қойды. Осы жобаның негізінде біздің болашақ педагогтарымыз М.Х.Дулати университетінің тарапынан өткізген болашақ педагогтарымыз М.Х.Дулати университетінің тарапынан өткізген “Мен педагог мамандығын таңдаймын!” атты І Республикалық педагогикалық оқушылар олимпиадасына, жобаларға қатысып жүлделі орындарға ие болған жүлдегерлерді академик, профессор К.Ж.Бұзаубақовнаның өзі марапаттады /**Видео-1 К.Жайдарбековна/**

9-Жоба «Ата-аналар» академиясы құрылды.

Ата-аналарды педагогикалық – психологиялық қолдау мақсатында оқу-ағарту министрі Гани Бекатаевич Бейсембаевтың тапсырмасымен мектебімізде ата-аналар форумы өткізіліп осы форумда ата-аналармен бірлесе отырып «Ата-аналар академиясы» орталығын ашу туралы шешімін қабылданып мектебімізде «Ата-аналар академиясы» орталығы құрылды. Ата-аналар академиясы орталығының 3 жылға дейін даму бағыттары анықталатын жоспар жасалынды. Жыл ішінде «Менің бақытты отбасым» атты байқау өткізіліп жеңімпаз атаеған отбасы аудандық «Салауатты ата-аналар мәдениеті» байқауға қатысып аудан көлемінде 2 жүлделі орын, бағалы сыйлықтар, сертификатпен марапатталған Алдабергеновтар отбасы жетістігінен көруге болады

10-Жоба «Әр бала жарық жұлдыз» жобасы мектептегі жаналықтардан ата-аналар хабарлар болып отырсын деп ашылған жаңалықтар тоқтамаса «Мектеп тынысы» оқушылар мектептегі болып жатқан іс – шаралар, жарыстар, пән айлықтарының қортындысын, аудан, облыс, республика көлеміндегі өткен байқау, конкурстар жүлдегерлері туралы хабарлама даярлап мектеп сайтынан, фейзбук, инстаграм парақшаларына жүктеліп отырады

Қорыта келе:

Мектеп табысты болуы үшін әрбір білім ордасы алдына қойған мақсатқа, жетіп міндеттерді орындау үшін ұжым тынбай еңбектенуі қажет: себебі адам қажырлы еңбегін қосу, арқасында жетістіктерге қол жеткізеді.

Біз білім беру адамзаттың ортақ мүлкіне айналған дәуірде өмір сүреміз. Бір жерде жаңалық ашыла, басқа жерде оны тез үйреніп үлгеруде.

Біздің міндетіміз – дүниежүзіндегі жаңалықтар мен дамуларды назарға ала отырып, одан да жақсысын, тиімдісін ұсыну. Олай етпесек көштен қаламыз, себебі барлық салада даму өте жедел жүзеге асуда.

Әдебиеттер:

1. Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» ҚР Президентінің Қ.Тоқаевтың Қазақстан Халқына Жолдауы. – Астана, 2022 // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K22002022_2
2. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы // <http://adilet.zan.kz/kaz>
3. Бузаубақова К.Д. Қазақстан Республикасында қашықтықтан оқыту жағдайында болашақ педагогтердің цифрлық-құзыреттіліктерін қалыптастырудың теориясы мен практикасы: Монография. – Тараз: «ИП Бейсенбекова А.Ж.», 2023. – 312б.
4. Бузаубақова К.Д., Амирова А.С., Маковецкая А.А. Цифрлық педагогика [Электрондық ресурс]: оқулық - Тараз, 2022. - 314 б.
5. Бузаубақова К.Д., Беделбаева А.Е. Цифрлық білім беру ортасындағы педагогтің қызметі: Оқулық. –Тараз: «ИП Бейсенбекова А.Ж.», 2024. -127б.

**СЕКЦИЯ 1
ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ:
ӨЗЕКТІ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ**

ӘОЖ: 37.078.6/8

ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМ МЕН МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Абдуалиева Алина

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті, 1 курс студенті

Таджибаева Жанна Сайдуллаевна

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аңдатпа:

Мақалада эстетикалық талғам мен мәдениетті қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Эстетикалық талғам адамның көркемдік, мәдени және рухани дүниетанымын айқындайтын маңызды аспект болып табылады. Бұл ұғым адамның өнер мен мәдениетке деген көзқарасын, табиғатқа, адамның іс-әрекетіне және қоғамдағы эстетикалық құндылықтарға деген сезімін білдіреді. Мақалада эстетикалық талғамды қалыптастырудың негізгі жолдары, оның тұлғааралық қарым-қатынастар мен қоғамдық өмірдегі ролі талданады. Сонымен қатар, мәдениеттің адамның дүниетанымына, мінез-құлқына және әлеуметтік қатынастарына әсері, эстетикалық тәрбие мен мәдени білімнің өзара байланысы қарастырылады. Эстетикалық талғамды қалыптастыруда білім беру жүйесінің, мәдени мекемелердің және қоғамдық орындардың маңызы ерекше екені атап өтіледі.

Кілт сөздер: эстетикалық тәрбие, эмоциялық сезімдер, эстетикалық қабылдау, эстетикалық талғам

Аннотация:

В статье рассматриваются вопросы формирования эстетического вкуса и культуры. Эстетический вкус является важным аспектом, определяющим художественное, культурное и духовное мировоззрение человека. Под этим понятием понимается отношение человека к искусству и культуре, чувство к природе, к деятельности человека и эстетическим ценностям в обществе. В статье анализируются основные пути формирования эстетического вкуса, его роль в межличностных отношениях и общественной жизни. Кроме того, рассматривается влияние культуры на мировоззрение, поведение и социальные отношения человека, взаимосвязь эстетического воспитания и культурного знания. Подчеркивается особое значение системы образования, учреждений культуры и общественных мест в формировании эстетического вкуса.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эмоциональные чувства, эстетическое восприятие, эстетический вкус

Annotation:

The article discusses the problems of the formation of aesthetic taste and culture. Aesthetic taste is an important aspect that determines the artistic, cultural and spiritual worldview of a person. This concept refers to a person's attitude to art and culture, feelings for nature, human activities and aesthetic values in society. The article analyzes the main ways of forming aesthetic taste, its role in interpersonal relationships and public life. In addition, the influence of Culture on the worldview, behavior and social

relations of a person, the relationship between aesthetic education and cultural education are considered. It is noted that the education system, cultural institutions and public places are of particular importance in the formation of aesthetic taste.

Keywords: aesthetic education, emotional feelings, aesthetic perception, ethetic taste

Эстетикалық тәрбие – күрделі де көп қырлы үрдіс. Жеке тұлғаның эстетикалық тәрбиеге қатысты психологиялық ерекшеліктерін Л.С. Выготский, Э.В. Леонтьев, А.А. Венгер, В.С. Мухина қарастырған.

Адамның эстетикалық санасының құрылымын аша отырып, олар көркемдік–эстетикалық қабылдау, эстетикалық сезімдер, эстетикалық қажеттіліктер, эстетикалық идеалдар мен талғам, эстетикалық көзқарастар сияқты негізгі элементтерді бөліп көрсетті. Осы тұста біз жоғарыда аталған ұғымдардың өзіне тән ерекшеліктерін айта кеткенді жөн көрдік. Көркемдік–эстетикалық қабылдау өнер және қоршаған дүниенің сұлулығымен қарым–қатынас жасаудың бастапқы сатысы. Оның тереңдігі мен айқындығына эстетикалық әсерленудің тереңдігі байланысты.

Көркемдік- эстетикалық қабылдаулар болмыс құбылыстары мен өнерден эстетикалық сезімдерді оятатын қасиеттерді, сапаларды бөліп алу қабілетінде көрініс тапқан. Көркемдік эстетикалық қабылдауға бейнелеу өнеріне байланысты қабылдау да енеді. Бұл эстетикалық сананың негізі. Ол эстетикалық эмоциялармен қатар адамды эстетикалық немесе тағы да басқа қажеттіліктерді қанағаттандыратын әрекеттерді жасауға ынталандыратын себеп болып табылады.

Б.П. Юсов эстетикалық қабылдаудың төрт компонентті үлгісінің төмендегідей құрамдарын бөліп көрсетті:

- бірге әсерлену қабілеті, эмоциялы ықыластылық;
- өнер туралы арнайы білім көлемі мен ұғымдардың болуы;
- көркем шығармалар түрлерін қабылдау қабілеті;
- бағалаулар мен көркемдік пайымдауларын болмыс құбылыстары мен өнердің басқа түрлерін қабылдауға көшіре білу қабілеті [3, 145-147.бб.].

Шынайы дүние құбылыстарын эстетикалық қабылдау, бейнелеуге қажетті сенсорлық қабылдау ғана емес, сонымен бірге қабылдаған құбылыстың эстетикалық бағалануы, оған әсерленіп жауап беру, заттың әдемілігін, айқындығын көре білу, сезіну қабілеті. Дәл осы қасиет ерекше таң қалдырған, қуантқан нәрсені графикалық түрде жеткізудің негізін қалайды.

Адамның эстетикалық, эмоциялық сезімдері толассыз, сарқылмайды, алайда, эстетикалық қабылдау мен эмоциялар себептен әрекеттің стимулына айналуы үшін олар ерекше эстетикалық әсерленуде шешімін табуы қажет. Әлеуметтік-эстетикалық әсерленулер жалпыға ортақ, ешқандай “ережеге “ бағынбайды, субъективтілік, сырластық сияқты ерекше белгілермен сипатталады. Эстетикалық әсерленулер адамның белсенді шығармашылық іс әрекетін оятып, “сұлулық заңдары” бойынша оның болмысқа деген эстетикалық қарым–қатынасының нақты мынадай формаларын, яғни эстетикалық эмоцияларды, талғамдарды, идеалдарды жинақтап көрсететін категория. Эстетикалық әсерлену шығармашылық ықыластылық немесе шығармашылық жасампаз іс-әрекетке ықыластылық түрінде өзекті мәселеге айналып отыр. Кейде эстетикалық қабылдауды дұрыс емес анықтама ретінде бағалауға болады. Адамды шығармашылық іс-әрекетке баулу бір басқа да, оның іс-әрекетке және шығармашылыққа деген қарым-қатынасын қалыптастыру бір басқа [4, 33.б.].

Эстетикалық әсерленудің неғұрлым қарапайым формасы эстетикалық эмоция. Психологияда эмоциялардың табиғаты жайлы мәселеге қатысты екі тұжырым бар. Кейбір авторлар эмоцияларды адамның болмысқа, адамдарға, өз-өзіне қатысты әсерленуі деп айтады. Басқа бір тұжырым эмоцияларды болмысты бейнелеудің ерекше формасы ретінде қарастырады. Мәселен, К.Платонов «Эмоциялар бейнелеудің бір формасы болып табылады, алайда олар шынайы дүниенің заттары мен құбылыстарын емес, әсерленген адамның іс әрекетінің қажеттіліктеріне, мақсаты мен мотивтеріне қатынасын бейнелейді. Адам бұл

объективті қатынастарды өзінің оларға деген қатынасы ретінде субъективті сезінеді» деп жазған.

Объектілер немесе түсініктердің эстетикалық әсерленуі үшін олар бейнелі, мәнерлі, сұлулық жөніндегі «көркем», «асқақ», «үйлесімді», «жетілген» сияқты түсініктерге сәйкес немесе кері эмоциялар мен әсерленудегі тудыруы тиіс [4, 34.б.].

Бастауыш сынып оқушыларының эстетикалық қабылдауын мақсатты түрде қалыптастыру оларда композицияның формасын, түсін жете айыру мен оларды бағалай білу қабілеттерінің дамуын талап етеді. Осы мәселенің шешімін табуда психолог ғалымдар В.В. Волков, Е.И. Игнатъев, А.В. Запорожец, В.И. Кириенколардың заттар, шындық өмір құбылыстары мен өнер туындыларын қабылдауды қалыптастыру заңдылықтарын анықтауға арналған зерттеулерінің осы мәселенің шешімін табуда маңызы зор.

Эстетикалық сезімдер – адамның шындық өмір құбылыстары мен өнер туындысына баға беру қатынасынан туған субъективті эмоциялық күйі. Эстетикалық сезімдер оқиғаны ой елегінен өткізу негізінде пайда болып, қуаныш, таңдану, аяшылық, жаны ашу, ортақтасу сияқты эстетикалық әсерлерді тудырады. Олар оқушылардың заттар мен қоршаған дүние құбылыстарының құрылымы, формасы, түсі жайлы түсініктері мен қабылдауларының дамуы және молаюы салдарынан едәуір терең, түсінікті бола бастайды.

Эстетикалық сезімдер, көбінесе, бейнелегенді бейнелейді, яғни суретшінің, шебердің өздері жасаған заттар мен туындыларға деген ара қатынасын бойларына сіңірген заттар мен құбылыстарға қатысты адамның қарым-қатынасын білдіреді. Эстетикалық сезім болмыстағы әсемдікті түсіну немесе түсінбеу тұрғысынан адамдардың әр түрлі көзқарастарын топтастырады [5, 34.б.].

Табиғаттың өзінде эстетикалық сезімдерді, байқағыштықты, қиялды дамыту үшін бай материал бар. Бұл жөнінде К.Д. Ушинский: «Еріктік, қаланың әсем келбеті, хош иісті жыралар, жайқалған егістік, қып-қызыл шие, алтын күз бізге тәрбиеші болған жоқ па?» деген [5, 52-53.бб.].

Эстетикалық қажеттіліктер көркемдік-эстетикалық құндылықтармен қарым –қатынаста және рухани-эстетикалық көңіл- күйлерді бастан кешіруде пайда болатын тұрақты қажеттілік.

Эстетикалық қажеттіліктер жеке тұлғаның көркемдік ләззатқа шөліркеуі ретінде көрінеді. Өнермен жиі кездесуден туған қажеттілік адамды шаттыққа кенелтіп, өнерге деген ұмтылысты тудырып, рухани күштерді жинақтап, оны қабылдауға деген даярлықты тудырады. Осылайша қоршаған дүние мен көркем өнер туындыларын қабылдауға қатысты жалпы ұстаным қалыптасады. Олай болса, оқушының бастауыш сыныптан бастап-ақ табиғат пен бейнелеу өнеріне деген талғамын, эстетикалық сезімін қалыптастырудың жолдары мен әдістерін ғылыми тұрғыда тұжырымдауға мол мүмкіндік бар.

Эстетикалық талғам. Эстетикалық қатынас адамның эстетикалық талғамымен тығыз байланыста қалыптасады.

Эстетикалық талғам туралы мәселе адамның күнделікті өмірімен, эстетикалық теория және практика, көркемдік шығармашылық, шеберлік мәселелерімен тығыз байланысқан. Эстетикалық талғам қабылданатын объектінің сапаларына ғана емес, оны қабылдаушы, бағалаушы, танушы адамның өзіндік ерекшеліктеріне де байланысты. Адам қабілетінің күрделі иерархиясындағы эстетикалық талғам айырықша, өзекті ұстанымды иеленеді. Эстетикалық талғам мен оның қабілеттіліктерін құрайтын психикалық қасиеттер мен ерекшеліктер болмайынша кез келген іс-әрекет үлкен жетістікке жете алмайды. Ол адам іс-әрекетінің мақсаттылығын баса көрсетіп отырады. Эстетикалық талғам бұл субъектінің бағалау типі ғана емес, адамның іс жүзіндегі объективті болмысқа қатынасының түрі. Мұндай қарым-қатынас табиғатқа шыққан топсаяхат, серуен кездерінде оқушының іс-әрекеті негізінде туындап, біртіндеп оның бейнелі ойына әсер етпек. Бастауыш сынып оқушыларының нақты объектілерді байқап, бақылай көруінен бейнелі ойы туындайды. Эстетикалық аспектіде объективті құбылыстардың сапасын бағалаумен қатар, адамның іс жүзінде меңгерген бұл сапаларды тану мөлшері де анықталады. Бұл шынайы әдемілік пен ұсқынсызды, қайғылыны немесе күлдіргіні көру, сезіну, түсіне алу және оны әділ бағалау. Бұл едәуір күрделі

педагогикалық міндет. Қарапайым эстетикалық түсініктер мен пайымдаулар бастауыш сыныптарда қалыптасады.

Эстетикалық тәрбие болмыстағы және өнердегі сұлулық пен әсемдікті дұрыс қабылдауды және эстетикалық сезім мен талғамды тәрбиелейді. Өнер және өмірдегі сұлулықты жасау, оған қатысу қабілетін, қажетсінуін қалыптастырады. Эстетикалық тәрбиенің мақсаты - оқушының бойында көркем-эстетикалық мәдениетті қалыптастыру, оны жоспарлы және мақсатты түрде сіңіру болып табылады. Эстетикалық тәрбиенің міндеттері:

- Бейнелеу өнері арқылы көркем шығармашылық сезімін, талғамын дамыту.
- Эстетикалық құралдарды: өнер, әдебиеттерді, қолдана білу дағдысын қалыптастыру.
- Эстетикалық сезімді және эстетикалық қабылдауды тәрбиелеу.
- Оқушыларды әсемдікті көре біліп, сезінуге тәрбиелеу.

Адамдардың эстетикалық сезімдері олардың өмірінде зор рөл атқарады. Әсемдікті көріп, түсініп, жасай білу адамның рухани өмірін байытады, қызғылықты етеді, оған ең жоғары рухани ләззаттануға мүмкіндік береді. Адамның әсемдікті және жексұрындықты, сәулеттілік және ұждансыздықты, қуаныш пен қайғыны түсіне білуіне байланысты, оның саналы тәртібі мен мінез-құлқы айқындалады. Осыдан келіп адамның әсемдікке шынайы көзқарастары мен мұраттары болуы керек екендігі шығады. Ең бастысы - адамгершілік сезімді, жеке бастың рухани деңгейін көтеру, мінез-құлқын толықтыру, түзету. Егер оқушы өзін жаман әдеттен алшақ ұстап, іс-әрекетінің әдемілігін, қажеттілігін түсініп, еңбек нәтижесінен көркемдікті сезіне білсе, бұл оның эстетикалық талғамының, адамгершілік қасиеттерінің жоғары жетіле бастағанын көрсетеді. Эстетикалық тәрбиенің мақсаты - жеке адамның эстетикалық мәдениетін дамыту.

Оның негізгі компоненттері:

- Эстетикалық қабылдау.
- Эстетикалық сезім.
- Эстетикалық талғам.

Эстетикалық қабылдау деп - әсемдікті қабылдау процесін айтады, мұның нәтижесі эстетикалық әсерлену, эмоция болып табылады. Табиғат, өнер, адам жасаған заттар, адамның сыртқы кейпі, рухани дүниесі, тұрмыс-салты, әрекеттері мен қылықтары, адамның өзі де эстетикалық қабылдасаудың объектісі бола алады. Адам рухани жағынан бай болып, әсемдікті көре біліп, одан ләззат ала білуге тиісті.

Эстетикалық талғам - әсемдікті дұрыс бағалай білуге тәрбиелеу. Эстетикалық талғам немесе көркемдік талғам әрбір адам өзі жасайтын белгілі бір эстетикалық мұратты бейнелейді.

Эстетикалық мұрат дегеніміз - адамдардың көксіп жүрген әсемдік жөніндегі түсінігі. Адамның жетем-ау деген арманы, өмірде сол бойынша құрғысы келетін нәрсесі.

Эстетикалық сезімдерді, мұрат, талғамдарды бағалауды тәрбиелеу білімді меңгеріп алумен бірге, дүниеге көзқарасты қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады.

Қазақ халқында көшпенділік өмір жағдайына байланысты табиғи өзгерістерге өте нәзік байқағыштық тән. Кең далада қозғалыс бағытын дұрыс табу, жайылымдардың күйін анықтау, ауа райының өзгерісін алдын ала болжау, өсімдіктердің атын өте дәл тауып қою, т.с.с. Халықтың эстетикалық тәрбие жүйесінде лирикалық, үйелмендік, тұрмыстық, әдет-ғұрыптық, еңбектік және т.б. әндер мен өлеңдер ерекше орын алады. Бұлар да эстетикалық тәрбиенің құралдары ретінде қызмет етті. Халқымыздың әндері жанры және тақырыбы жағынан бай. Халқымыздың тұрмысына енген қолданбалы колөнер бұйымдары, олардың әшекейленіп жасалуы эстетикалық тәрбиеде өз алдына бір сала. Ағаш, тері, металл өңдеудегі өнері әлемге әйгілі. Эстетикалық тәрбиеде халық ауыз әдебиетінің маңызы зор. Оның мазмұны халқымыздың бүкіл өмір тәжірибесін қамти отырып, жас ұрпақ санасын, әсемдік сезімін, талғамын дамытады.

Тәрбие отбасынан басталады дегендей, балаға имандылық, инабаттылық, ар, ождан уағызы, қоршаған орта, табиғат сырына жастайынан тәнті ету тәрбиеден туатын үрдіс. Ананың сөзі – ақылдың көзі деп қарау, атаның өнегелі ісін мұра тұту, оның жолын қуу, ән мен күйді, жыр мен термені рухани азық ету, зергерлік, шеберлік, ұсталық өнерді үйрену, ананың әлдіі, әженің бесік жыры - бәрі тәрбиенің тағылымдары.

Эстетикалық тәрбиеде халық ауыз әдебиетінің маңызы зор. Оның мазмұны халқымыздың бүкіл өмір тәжірибесін қамти отырып, жас ұрпақтың санасын, әсемдік сезімін, талғамын дамытуда рөлі ерекше.

Эстетикалық тәрбие беру жүйесінде ұлттық өнердің орны ерекше:

- Лирикалық, үйелмендік, тұрмыстық, әдет-ғұрыптық, еңбектік және т.б. әндер мен өлеңдер.
- Музыкалық аспаптар: домбыра, шертер, асатаяқ, шаңқобыз, мүйіз сырнай, жетіген, үскірік
- Қолданбалы қолөнер бұйымдары: ағаш, тері, металл өңдеу өнері.
- Ауыз әдебиеті.

Олар жас ұрпақтың бос уақытында эстетикалық тәрбие беру ісіне қызмет етті.

Оқушылардың эстетикалық тәрбиесі оқу-тәрбие процесінде іске асырылады. Эстетикалық білімнің негізі - оқу пәндері. Мектеп оқушылары әр түрлі пәндерді оқудың нәтижесінде табиғаттың, еңбектің сұлулығын және адам іс-әрекетінің әдемілігін бағалай білуді түсінеді:

Ана тілі - мәдениетті сөйлеу, көркемдік танымын қалыптастырып, қиялын дамытады.

Музыка - сезімдерін дамытып, музыкалық мұратын қалыптастырады.

География - оқушылардың эстетикалық дүниетанымын дамытады.

Бейнелеу өнері - кескіндеме, мүсін, графика, әсемдікті жасау қабілетін дамытады.

Әдебиет, тарих - шығармашылық қабілетін дамытады.

Химия, физика - табиғи құбылыстар жөнінде түсінік алады.

Музыка сабақтары өте әсерлі сезімдерді оятып, музыка мұраттарын қалыптастырып, бала тәртібіне ықпал етеді. Музыканы тыңдау, ән салу балалар үшін өнегелік-әсемдік мәні бар, себебі көтеріңкі көңіл, ержүректік сезімдерден ортақ әсер алу оларды рухани өрлеу үстінде біріктіреді және топтастырады. Сондықтан саналы тәртіп пен мінез-құлықтықты тәрбиелеу үшін музыка пәні бағдарламасында халық әндерін игеруге үлкен мән берілген. Музыка пәнінің бағдарламасында, ән салу және жазылып алынған музыкалық шығармаларды тыңдау негізінде оқушылардың есту қабілетін дамытуды көздейді.

Бейнелеу өнері сабақтарының да балалардың эстетикалық көзқарасын тәрбиелеуде ықпалы мол. Кескіндеме, мүсін, сызықтық суреттер, сәулет өнерлері құралдарымен өмір, табиғат және қоғам әсемдігі өрнектеледі. Бейнелеу өнері шығармалары әсемділікке тәрбиелеп, адамдар мұраттарына, күнделікті өмірдегі тәртібіне үлкен ықпал жасайды. Бейнелеу әсемдікті түсіну мен нәзіктікті сезіну, алған әсерін бейнелеу өнері құралдары арқылы шамасына сай беру, сызықтың сурет салуын меңгеру арқылы олардың өзіндік іс-әрекеті қалыптаса бастайды.

Оқушылардың эстетикалық тәрбиесі сыныптан тыс тәрбие процесінде іске асырылады.

Әдебиет, музыка, хореография, бейнелеу өнері, т.б шығармашылық үйірмелер ұйымдастыру. Балалардың шығармашылық жұмыстарының басты формаларының бірі - көрмелер, сайыстар. Көрмеде оқушылардың бейнелеу өнері, қабырға газеттері, қолжазба журналдары көрсетіледі. Сайыста жақсы лирикалық, эстрадалық әндер, әңгімелер орындалады. Сайыс оқушыларды қуанышқа бөлейді, келешекке үмітін тұтандырады. Мектепте музыка, кескіндеме және әдебиет кештері өткізіледі. Онда оқушылар тыңдаушыларды өз шығармалары және әндерімен таныстырады, пікір алмасады, ұсыныстар айтылады. Шығармашылық конференцияларда оқушылардың зерттеу жұмыстары туралы баяндамалары, рефераттары талқыланады. Олардың жұмыстары жөнінде құнды пікірлер айтылып, ұсыныстар беріледі. Мектеп және сынып бойынша алдын ала жасалған жоспарларға сәйкес өткізіледі.

Сыныптан тыс эстетикалық жұмыстың барлық түрлері оқушылардың еріктік, қызығушылық, бейімділік принциптері негізінде іске асырылады.

Күнделікті өмірдегі адамның жеке басының эстетикасы:

Қатынас эстетикасы. Мектепте оқушыларының ата-аналармен, мұғалімдер мен басқа адамдармен қарым-қатынас жасауы эстетикалық тәрбиенің іргетасы. Мұндай қатынас балалардың күнделікті өмірінде, іс-әрекетінде қалыптасып, эстетикалық сезіміне үнемі әсер етеді.

Үй-жағдай эстетикасы. Әрбір үйелмен өз үйіне жайлы жағдай жасауға тырысады. Дүние мүліктерінің орнында әдемі, ыңғайлы тұруын ойластырады. Балаларды үй ішінде өзінің жеке заттарын, нәрселерін ретке келтіріп ұстауға, күтуге, үйді жинауға, тазалық сақтауға үйретеді. Осы жұмыстардың бәріне балаларды қатыстыру - әке-шешенің басты міндеті.

Киім-кешек эстетикасы. Адамның сыртқы көрінісі, киімі, жүріс-тұрысы оның эстетикалық мәніне байланысты. Киім эстетикасы, қазіргі өмір талабына сәйкес болуын талап етеді: Киім-кешек эстетикасында сұлулықтың өлшемін есепке алу керек. Манера, жест (дене қимылы) - бұл әрбір адамның өзін ұстай білу үлгісі және дене қимыл жөніндегі ұғымды білдіреді. Адамның сыртқы мәдениетімен ішкі дүниесінің ұштасып жатуы — эстетикалық сұлулықтың белгісі. Ата-аналар мен мұғалімдер оқушы жастардың эстетикалық танымын, сезімін, мәдениетін, білімін көтерудегі ең басты сүйеніші. Олар өздері үлгі болып эстетикалық тәрбие жұмысының мазмұнын, нормаларын және әдістерін жетілдірудің жолдарын іздестіріп, іске асырады.

Мінез-құлық эстетикасы - оқушылардың өзге адамдармен қарым-қатынасы және өмір сүріп отырған қоғамдағы іс-әрекет қылығын айтамыз. Мінез-құлықты дербес ғылым — этика зерттейді, сонымен қатар оны эстетикада қарастырады.

Эстетикалық талғам мен мәдениетті қалыптастыру адамзаттың рухани және әлеуметтік дамуының негізі болып табылады. Әрбір тұлға мен қоғам үшін эстетикалық құндылықтар мен мәдениет кең ауқымды әсер етеді, себебі олар біздің дүниетанымымызды, шығармашылық қабілеттерімізді және өмірге деген көзқарасымызды қалыптастырады. Бұл процестер білім мен тәрбие арқылы үздіксіз дамып, қоғамның мәдени деңгейін арттырады. Адамның эстетикалық талғамы мен мәдениеті тек жеке тұлғаның емес, бүкіл қоғамның дамуына да үлкен әсер етеді. Осы себептен, эстетикалық тәрбие мен мәдениетке мән беру — болашақ ұрпақтың сапалы және саналы азамат болып қалыптасуына ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Аягозов Ж. Өнер тарихы [Электрондық ресурс]: Оқу құралы / Ж.Аягозов, Д.Тұрысбекова. Тараз, 2013. 152 б. http://lib.tarsu.kz/rus/all.doc/Elektron_res/Oner_tarihy.rar
2. Гомбрих, Э. Өнер тарихы : Оқулық. / Ауд. Б.Е. Умарбеков, К.С. Оразкулова, Е.И. Нұразхан. - Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. - 680 б. - ISBN 978-601-7943-33-2. <http://rmebrk.kz/book/1171578>
3. Кудлай, Л. И. История искусств [Текст] : учебное пособие / Л. И. Кудлай. - Тараз : Тараз университеті, 2014. - 293 с. - ISBN 978-9965-37-164-6 : экз 37 Живопись и скульптура [Электронный ресурс]: электронная книга. - М. : ООО "ИД "РАВНОВЕСИЕ", 2004. - //CD-ROM. - 1650т. 00т. тг. экз 1

ӘОЖ 870:682.1

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ АЛУЫ: МОТИВАЦИЯ, КЕДЕРГІЛЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР

Абдувалиева Амина Сейлқасымовна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

Каково главное требование к профессии учителя, которое не теряет своей актуальности? Насколько в нашей стране обеспечены условия для продолжения образования учителя? Автор статьи подробно затронул эти вопросы. Существуют также рациональные способы поддержать устремления людей этой профессии. В этом тексте предлагаются способы предотвращения проблем в сфере образования, которые нарастают в обществе.

Annotation

What is the main requirement for the profession of a teacher that does not lose its relevance? To what extent are the conditions for continuing education of a teacher provided in our country? The author of the article touched upon these questions in detail. There are also rational ways to support the aspirations of people of this profession. This text suggests ways to prevent problems in the field of education that are growing in society.

Кілтті сөздер: педагогика, мұғалім, білім алушы, білім, мүмкіндік.

Мұғалім мамандығы қай заманда болмасын өзектілігін жоғалтпақ емес. Үздіксіз білім алу жалпы білім беру үдерісін қозғаушы күш әрі қазіргі білім беру жүйесінің маңызды аспектісі болып табылады. Бұл үрдіс мұғалімдердің кәсіби дамуын, педагогикалық әдістемелерді жанартуды және оқушылардың білім сапасын арттыруды қамтамасыз етеді. Алайда, мұғалімдер үшін білім алу барысында кездесетін кедергілер мен мотивация, яғни жігерлендіру сәттерін түсіну өте маңызды.

Білімнің соңынан қуған және өзгелерді біліммен сусындатуды ойлаған адам білдім, толдым деп айтуын елестету қиын. Мұғалімдер де үздіксіз білім алуға ынталанады, себебі олар өздерінің кәсіби дағдыларын жетілдіріп, оқушыларға сапалы білім беру үшін жаңа әдістер мен бүгінгі күннің технологияларын меңгергісі келеді. Сонымен қатар тоқтаусыз білім іздеу мұғалім өзі қызмет жасап жүрген салаға деген қызығушылығы мен ынта-сүйіспеншілігін арттыруда айтарлықтай рөл ойнайды. Бұл олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға көмектеседі. Білім алу арқылы мұғалімдер мансаптық деңгейін көтеруге, жаңа лауазымдарға ие болуға және кәсіби мәртебесін арттыруға мүмкіндік алады.

Кез келген мамандық иесі үшін мансаппен жоғары көтерілуге деген ұмтылыс пен өзінің саласындағы білімін арттыруына берілген мамандықтың қоғамда қандай көзқараспен қабылдануы да ықпал етеді. Қоғам деу арқылы тек қарапайым халыққа ғана емес, билік өкілдері мен мемлекет бойынша жалпы білім беру үдерісін ұйымдастырушы мамандарды меңзеу дұрыс болар. Себебі мектептегі білім процесінің жұмыс істеу құрылымын жасаған адам ары қарайғы білім алу жолындағы қандай кедергілердің болу мүмкіндігін біліп, оның қоғам өміріне әсерін ескеріп мұғалім міндеткерлігін анықтайды.

Бала тәрбие қылғанда әрбір тәрбиешінің алдымен қолданатын жолы – өз тәжірибесі [1]. Бүгінде мұғалім мәртебесін көтеруге бағытталған түрлі шараларға байланысты аталған мамандықты таңдап отырған түлектердің де саны артуда. Демек, мұғалімнің негізгі міндеті, яғни білім беру үшін жағдай жасалса, жалпы мамандыққа деген сұраныс пен ұсыныс бар. Бұл жағдайда жігерлендіру аса қиындық туғызбайды. Жалпы мұғалімнің үздіксіз білім беруін қамтамасыз етуде ерекше ескеруді талап ететін бірнеше жайтты бөліп көрсетуге болады:

- мұғалім қандай да бір оқуға (курсқа) кеткенде білім алушылардың оқу үдерісінің артта қалушылықсыз жалғасуы
- апталық немесе айлық оқуда меңгерілген тәсілдерді қолдануға керекті құралдар мен жағдайдың мұғалім жұмыс істейтін мектепте, нақтырақ айтқанда, кабинетте болуы
- оқу жоспарын орындауды ұйымдастыру
- алынған білім нәтижесінде жұмыс нәтижелері жөнінде қорытынды есеп беру-талдау, олардың алдын-ала қойылған мақсат пен міндеттерге сәйкес келуін қадағалау.

Соңғы мәселе бойынша жұмысты атқаруды қағазбастылыққа жол бермеу аса маңызды.

Жаңа білім мен дағдыларды меңгеру арқылы мұғалімдер өздерінің оқыту әдістерін жетілдіре алады. Оқу үдерісінде жаңашылдықты енгізу үшін, олар заманауи педагогикалық тәсілдерді игеруі қажет. Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыруы оқушылардың оқу жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, үздіксіз білім алу мұғалімдердің өз-өзін дамытуына, жаңа идеялармен бөлісуіне мүмкіндік береді. Педагогтардың мотивациясы көбінесе олардың кәсіби қоғамдастықтағы қолдауы мен ынтымақтастығына байланысты. Жаңа білім алу арқылы мұғалімдер өздерінің кәсіби мәртебесін арттыра алады. Сондай-ақ, олар білім беру саласындағы өзгерістерге бейімделуге дайын болады. Мұғалімдердің үздіксіз білім алуына ықпал ететін факторлар арасында жеке қызығушылықтары мен мақсаттары маңызды рөл атқарады. Нәтижесінде, үздіксіз білім алу мұғалімнің кәсіби өмірінде маңызды орын алады.

Мұғалімдердің сабақ беру, оқу бағдарламаларын дайындау және оқушылармен жұмыс істеу сияқты міндеттері көп болғандықтан, олар үшін қосымша білім алуға уақыт табу қиын.

Қаржылық шектеулер: кейбір мұғалімдер үшін курстар мен семинарларға қатысу қаржылық

тұрғыдан қолжетімді болмауы мүмкін. Білім алуға жұмсалатын шығындар олардың мотивациясын төмендетеді. **Техникалық қиындықтар**: заманауи технологиялар мен онлайн платформаларды пайдалану кейбір мұғалімдер үшін қиындық туғызуы мүмкін, бұл білім алуға кедергі келтіреді. **Онлайн курстар мен вебинарлар**: технологиялардың дамуы арқасында мұғалімдер онлайн форматта білім алуға мүмкіндік алады. Бұл оларға уақытты үнемдеуге және өздерінің қызығушылықтарына сәйкес курстарды таңдауға көмектеседі. Мұғалімдер кәсіби қауымдастықтарға қатысу арқылы тәжірибе алмасып, бір-бірінен үйрене алады. Бұл оларға мотивация береді және кәсіби дамуды жеделдетеді. Көптеген елдерде мұғалімдердің үздіксіз білім алуын қолдау үшін бағдарламалар мен гранттар ұсынылады. Бұл мүмкіндіктер мұғалімдердің білім алуына ынталандырушы фактор болуы мүмкін.

Мұғалімдердің үздіксіз білім алуы – бұл кешенді процесс, онда мотивация, кедергілер мен мүмкіндіктер маңызды рөл атқарады. Мұғалімдерге білім алуға арналған қолайлы жағдайлар жасау, олардың мотивациясын арттыру және кездесетін кедергілерді жеңу үшін қажетті шараларды қабылдау қажет. Бұл тек мұғалімдердің ғана емес, сонымен қатар оқушылардың да білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Мұғалімдердің үздіксіз білім алуы – бұл тек кәсіби дамудың емес, сонымен қатар оқушылардың сапалы білім алуына да ықпал ететін маңызды процесс. Білім беру саласындағы өзгерістер мен жаңашылдықтарға бейімделу, заманауи технологияларды қолдану және кәсіби байланыстарды нығайту – мұғалімдердің табысты қызметінің негізі.

Мұғалімдік – бұл жай қызмет емес, бұл миссия. Мұғалімдер қоғамның дамуына, келешекте ел тұғырын ұстайтын жас буынды өсіруге үлкен үлес қосады. Сол себептен де мұғалімдердің үздіксіз білім алуының мәнін түсіне отырып, сол процессте орын алу мүмкін кедергіден бастап мүмкіндікке дейін мұқият зер салуымыз қажет. Аталмыш мамандық иелерінің еңбегі мен қажырлы жұмысы болашақ ұрпақтың сапалы білім алуына және тұлғалық дамуына негіз болары хақ.

Әдебиеттер:

1. Жұмабаев М. Педагогика (1923 жылы Ташкентте шыққан 2-басылымы) / Алматы: «Marfu Press» баспасы. – 2022. 184 бет.
2. САРБАСОВА Қ. Инновациялық педагогикалық технологиялар: Оқу құралы. Алматы «Атлас баспасы-2001», 2006. – 176 бет.
3. К.С. Мұхтарова Қазақстандағы ғылым мен білім беруді дамытудағы заманауи үрдістер. [Электрондық ресурс] // ҚазҰУ Хабаршысы. - URL: <http://www.article.kz> (өтініш берген күні: 05.03.2018).

УДК37.018.12

«ТРАНСФОРМАЦИЯ СЕМЬИ В КАЗАХСТАНЕ В КОНТЕКСТЕ ВОСПРИЯТИЯ РОДИТЕЛЬСТВА»

Акылбеков Т.

магистрант

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова

Ракишева Г.М.,

доктор PhD, ассоциированный профессор, г. Кокшетау

Аннотация. В статье представлен научно-теоретический анализ трансформации семьи в Казахстане в контексте восприятия родительства, а также факторы, влияющие на эти изменения. Родительство, которое еще недавно было связано преимущественно с традиционными ценностями, в современном Казахстане приобрело новые формы и подходы. Представленный анализ позволил нам сделать вывод о том, что в последние десятилетия в связи

с переходом к рыночной экономике, глобализацией, развитием современных технологий в казахстанском обществе произошли значительные изменения в устройстве и роли семьи, восприятия родительства. Возникшие вызовы, связанные с социальным неравенством, кризисом семейных ценностей и психологическими трудностями, требуют дальнейшего изучения данного вопроса.

Ключевые слова: семья, трансформация, восприятие, родительство, социальные роли, общество

Введение. Родительство является базовым жизненным предназначением, важным состоянием и значительной социально-психологической функцией каждого человека, которое понимается как социально-психологический феномен, включающий в себя эмоционально и оценочно окрашенную совокупность знаний, а также представлений и убеждений относительно себя как родителя. Характер родительства отражается на качестве потомства, обеспечивает личное счастье человека. Изучая феномен родительства, Д. Вольф, Э. Мэйн, И.С. Кон рассматривали вопрос его соотношения с семейной системой, представляющий собой исторически конкретную систему взаимоотношений между супругами, а также родителями и детьми. С учетом этой точки зрения родительство можно включить как подсистему в систему семьи, в качестве относительно самостоятельного образования [1].

В современном Казахстане, переживающий социально-экономические преобразования, происходит трансформация традиционных моделей семейных отношений, изменение общественных норм и ценностей. Эти изменения могут повлиять на способность родителей обеспечивать необходимые условия для воспитания детей. В законе «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 01.04.2019 № 240-VI говорится об обязанностях родителей воспитывать ребенка, заботиться о его благосостоянии, создать условия жизни, необходимые для всестороннего развития ребенка [2].

Трансформация семьи в Казахстане в последние десятилетия носит многогранный характер. В советский период семья в стране придерживалась традиционных ценностей, однако с переходом к рыночной экономике и введением новых социальных норм в 1990-е годы начались изменения в отношениях между членами семьи. Женщины стали более активно участвовать в рабочей силе, что способствовало повышению уровня образования и профессиональных амбиций среди женщин. Кроме того, массовая урбанизация, улучшение уровня жизни и развитие инфраструктуры привели к изменениям в образе жизни. Современные казахстанские семьи все чаще сталкиваются с проблемами балансирования работы и личной жизни, что нередко влияет на структуру семьи. Все большее количество людей предпочитает откладывать вступление в брак и рождение детей, сосредотачиваясь на карьере и личных интересах. Это также отразилось на повышении числа разводов и изменении подхода к воспитанию детей.

Теоретико-методологической основой нашего исследования явились научные труды таких ученых, как:

- феноменологический подход (Э. Гуссерль, М. Хайдеггер, Мерло-Понти), изучающий восприятие, переживание и осознание родителями своей роли в контексте родительства;
- культурный подход (Жан Пиаже, Л. Выготский, М. Мид, С. Хекманн) направленный на исследование того, как различные культурные контексты влияют на восприятие и практики воспитания детей;
- социально-психологический подход (Г. Сигелман, Дж. Боуи, М. Селигман, Э. Эриксон), изучающий восприятие родительства в контексте взаимодействия между социальными факторами, психологическими процессами и родительским поведением;
- теория ролевой социализации (Дж. Мид, И. Гоффман, Ю. И.С. Кон, Ю.М. Перевозкина).

Среди казахстанских ученых, изучающие вопросы восприятия родительства, можно выделить таких как: Н.М. Мухамеджанова, С.А. Утешова, Н.И. Глазкова, Г. М. Асыллова, Е. Султанов и др.

Исследователи считают, что влияние культурных и социальных норм на восприятие родительства проявляется в различных формах в зависимости от типа общества. В традиционных обществах родительство воспринимается через коллективные ценности и культурные ожидания,

тогда как в более современных обществах акцент смещается на индивидуализацию, личную ответственность и равенство в родительских ролях. В обоих случаях социальные и культурные факторы играют ключевую роль в формировании представлений родителей о своих обязанностях и методах воспитания, что, в свою очередь, влияет на благополучие детей и развитие их личности[3].

В традиционном казахстанском обществе семья была основана на многопоколенной структуре, где старшие поколения играли важную роль в воспитании детей. Родительство часто воспринималось как важная обязанность, выполняемая в строгих рамках семейных и культурных норм. Важно отметить, что в таких семьях роль матери и отца была довольно четко определена:

- Мать: основная забота о домашних делах, воспитание детей, поддержка традиционных ценностей.

- Отец: главный кормилец семьи, руководитель, который принимал важнейшие решения, касающиеся будущего семьи и детей.

Такой подход часто подчеркивал авторитарный стиль родительства, где дети должны были строго следовать указаниям родителей. Авторитет родителей воспринимался как неоспоримый, и ценности, передаваемые родителями, основывались на традиционных устоях казахской культуры.

В последние годы в Казахстане происходит переосмысление традиционных ролей родителей и их влияния на воспитание детей. Современные социальные и экономические реалии способствуют изменениям в восприятии родительства, что связано с рядом факторов:

1. Женщины на рынке труда и равенство полов. В условиях глобализации и повышения уровня образования женщин, современная роль матери в Казахстане значительно изменилась. Женщины стали активными участниками трудовой деятельности, что влияет на их участие в воспитании детей. Современные родители в Казахстане все чаще разделяют обязанности, включая воспитание детей и выполнение домашних дел. Это в свою очередь способствует переосмыслению восприятия родительства, где оба родителя активно вовлечены в жизнь ребенка.

2. **Смена подходов к воспитанию детей.** В Казахстане также наблюдается сдвиг в сторону более демократичного подхода к воспитанию. В отличие от традиционного авторитарного стиля, когда родители были основными фигурами власти в семье, сегодня все большее внимание уделяется уважению прав ребенка, его мнения и потребностей. Это связано с широким распространением западных взглядов на родительство, основанных на принципах партнерства, диалога и уважения.

3. **Влияние образования на восприятие родительства.** Рост уровня образования в Казахстане привел к осознанию того, что родительство - это не только обязанность, но и процесс, требующий знаний и навыков. Родители стали больше интересоваться методиками воспитания, педагогикой и психологией. Они стали больше осознавать важность эмоционального и психологического благополучия детей, что в свою очередь влияет на воспитательные практики.

4. **Технологии и цифровизация.** С развитием цифровых технологий меняются и способы общения между родителями и детьми. Современные дети часто проводят время в интернете и социальных сетях, и это требует от родителей нового подхода к воспитанию. Родители стали осознавать необходимость контроля за временем, которое дети проводят в сети, а также важность установления ограничений и обучения детей безопасному использованию технологий[4].

В традиционном Казахстане отец был главным кормильцем и защитником семьи. Сегодня роль отца в воспитании детей существенно изменилась. В современных семьях отцы активно участвуют в воспитательном процессе, играют важную роль в эмоциональном и психическом развитии детей. Все большее количество казахстанских мужчин считают своим долгом не только обеспечивать семью материально, но и быть активными участниками жизни детей, помогать в выполнении домашних заданий, заниматься с детьми в свободное время.

Также родители поколения Y и Z уделяют большое внимание ментальному здоровью детей и своих собственных, стремясь создать безопасное и поддерживающее пространство для психоэмоционального развития ребенка. Современные родители фокусируются на

индивидуальных потребностях ребенка, поощряя их быть независимыми и уверенными в себе, при этом выбирают более гибкий подход, избегая жестких правил, предпочитая объяснять детям причины тех или иных запретов и решений.

Несмотря на положительные изменения, новые вызовы для родительства также становятся все более актуальными:

- **неравенство в семейных ролях:** несмотря на общие тенденции к более равному распределению обязанностей, все еще сохраняется значительное неравенство в распределении домашних дел между мужчинами и женщинами. Это особенно заметно в сельских районах, где традиционные представления о роли женщин и мужчин в семье сохраняются дольше;
- **кризис семейных ценностей:** в условиях социально-экономических изменений многие казахстанские семьи сталкиваются с трудностями в поддержании стабильных отношений. Высокий уровень разводов, проблемы с балансированием работы и личной жизни могут привести к изменениям в восприятии родительства как долгосрочной ответственности;
- **психологическое благополучие родителей:** в условиях высокого стресса и экономических трудностей многие родители в Казахстане сталкиваются с проблемами, связанными с эмоциональным и психологическим благополучием, что влияет на их восприятие родительства. Образование и поддержка родителей в сфере психологии и воспитания становятся важным направлением для улучшения качества родительской роли [5].

Кроме этого, современные казахстанские семьи сталкиваются с рисками при воспитании нового поколения, которые включают в себя:

- **ослабление семейных ценностей и традиций:** современные родители сталкиваются с сильным влиянием западной культуры через интернет, телевидение и социальные сети. Это может привести к ослаблению связи нового поколения с культурой и историей своего народа, что может негативно сказываться на воспитании детей;
- **влияние внешних факторов на воспитание:** современные технологии и социальные сети оказывают значительное влияние на детей, что может ослаблять связь между поколениями и влиять на воспитание;
- **недостаток качественного времени, проводимого с детьми:** несмотря на стремление проводить время с детьми, многие родители не всегда могут обеспечить качественное общение из-за работы и других обязанностей, что может негативно влиять на эмоциональное и социальное развитие детей;
- **риски дисфункционального воспитания:** некоторые семьи сталкиваются с проблемами, такими как гиперопека, недостаток внимания или эмоциональная нетерпимость, что может привести к неблагоприятному развитию детей;
- **риски в сфере здоровья детей:** в условиях современного мира, где дети часто сидят за экранами гаджетов, снижается физическая активность, что приводит к проблемам со здоровьем. Также растущая нагрузка в учебе и стрессы в жизни могут повлиять на психоэмоциональное состояние детей;
- **недостаточное сотрудничество между школой и семьей:** отсутствие тесного взаимодействия между родителями и образовательными учреждениями может затруднять решение проблем воспитания и образования детей.

Вышеуказанные риски воспитания в современной казахстанской семье могут привести к многим серьезным последствиям, как для детей, так и для общества в целом. Отсутствие должного внимания к эмоциональным потребностям детей, а также слабая связь с культурными традициями могут привести к психологическим проблемам, трудностям в социальной адаптации и утрате идентичности.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что трансформация восприятия родительства в Казахстане является отражением более широких социальных и культурных изменений. Традиционные представления о родительской роли меняются под влиянием глобализации, образования, равенства полов и новых технологий. Современные казахстанские родители

начинают все более осознанно подходить к воспитанию детей, уделяя внимание их эмоциональному развитию, а также формируя более гибкие и демократичные семейные отношения. Однако на пути этих изменений существуют риски и вызовы, связанные с социальным неравенством, кризисом семейных ценностей и психологическими трудностями, которые требуют дальнейшего внимания и решения на уровне общества и государства.

Литература:

1. **Main, E. (2000)**, «*The development of the adult attachment interview and its implications for the study of parent-child relationships*».
2. Законе «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 01.04.2019 № 240-VI <https://www.google.com/search?client=opera&q=законе+«О+правах+ребенка+в+Республике+Казахстан»+от+01.04.2019+№+240-VI&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>
3. Мухамеджанова Н.М. Трансформации института семьи: от домодерна к метамодерну // Социодинамика. 2024. № 4. <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsii-instituta-semi-ot-domoderna-k-metamodernu>
4. Баубекова Г.Д. Культурно-ценностные трансформации современной казахской семьи в условиях глобализации// Наука и образование: векторы развития, 2020, № 2 <https://emc21.ru/wp-content/uploads/2020/10/Statya-Baubekova-i-dr..pdf>
5. Жаназарова З. Ж. Семья в контексте безопасности современного казахстанского общества // Материалы международной конференции «Семья - краеугольный камень в построении мира на земле». Алматы, 2019. С. 11.
6. Тошев М.Ж. Влияние глобализации на развитие современного традиционного семейного воспитания, *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2022. <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-globalizatsii-na-razvitie-sovremenno-go-traditsionnogo-semeynogo-vospitaniya>

ӨОЖ 608:34

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТҮЛҒАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Алиева, П.С.

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Алиева Б.Қ.

Шу қаласы, Төлеби ауылы, М.Әуезов орта мектебі

Андатпа

Бұл мақалада қазіргі уақытта білім беру мен тәрбие үрдісінде бастауыш сыныптарда мұғалі мен оқушы арасындағы қарым-қатынас маңыздылығы қарастырылады. Мұндай қабілеттерді дамыту үшін мен қалыптасуында тұлғаралық қарым-қатынастың маңыздылығын қарастырамыз. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың өз алдына білім алу дағдыларын дамытуға жағдай жасап, оқу үдерісінде болатын қарым – қатынастың өнімділігін қамтамасыз ету баяндалады.

Кілт сөздер: Білім беру, тұлға, қарым-қатынас, интелкет, идея, дүниетаным, шығармашылық, мәдениет

Аннотация

В статье рассматривается значение взаимоотношений учителя и ученика начальной школы в современном образовательном и воспитательном процессе. Чтобы развить такие способности, мы рассмотрим важность межличностных отношений в формировании личности. Современная

система образования ориентирована на создание условий для развития у учащихся собственных учебных навыков и обеспечение продуктивности общения в процессе обучения.

Ключевые слова: Образование, личность, отношения, интеллект, идеи, мировоззрение, творчество, культура

Тұлғааралық қарым- қатынасты баланың ортада дамуына ерекше әсерін тигізеді. Адамның өмір сүру сапасында тұлғааралық қарым- қатынасты жылдар арқылы қалыптасып, оның әр уақытта өзіндік жету және шарықтау шегі болуы болады. Өзін –өзі ортада таныту қаншалықты жақсы сезінетіні және қоршаған ортада дағдыларды қалыптастыру сенімділік және өз ойын ортада білдіру тұлғааралық қарым- қатынасты дұрыс жолға қоюлуында болады.

Білім беру үрдісінде жеке тұлғаның қарым - қатынас мәдениетін, тұлғааралық қарым - қатынасын қалыптастырып, негізгі мәселелердің бірі болып келеді. Қазіргі таңдағы қоғам қарқынды даму ретінде әлеумет және экономика құндылықтарына әсер етіп, оның ішінде тұлғааралық қарым- қатынасты пен адамзат өмірінде мәдениет пен оның деңгейін үнемі өзгертуді және арттыруды талап етіп отырады. Тұлғааралық қарым-қатынастарды ізгілендіру және оларды жоғары мәдениет деңгейіне көтеру қажеттілігі, әсіресе, жаһандық деңгейде қарым –қатынас негізгі мәселелер және олардың шиеленісуі ретінде анық бола бастағаны мәлім[1,14].

Тұлғааралық қарым-қатынас оқу- тәрбие үдісінде ғана емес, сонымен қатар қоршаған ортаға, осы орайда қатар қазіргі кездегі ең маңызды, күрделі және оқушылар арасындағы өзекті мәселелерінің бірі болып келеді. Тұлғааралық қарым- қатынасты дамыту үшін, қарым –қатынасқа түспес алдын адамды үнемі толық түсіну, олардың арасындағы адами қасиеттерді, дамуын саралауға мүмкіндік береді. Әрине педагогика ғылымы саласында кез келген мәселесіні адамдардың жан дүниесін, қоғамның, қоғамдық өмірдің сан алуан сырларымен тығыз байланысты.

Қарым-қатынас «топ», «ұжым» деген ұғымдармен тікелей байланысты. Адам баласы жалғыз жүріп, көздеген мақсат-мұратына жете алмайды, сондықтан ол ылғи да басқалармен бірлесіп тіршілік етуі тиіс дедік. Мұндайда адам ылғи топпен бірге өмір сүретіні белгілі. Мәселен, мұның бірі – нақты (реалды) топтар. Бұл –ортақ мақсат көздеп, бір кеңістікте, белгілі уақыт ішінде, бір бірімен қоян қолтық араласып, іс әрекетке түсетіндер. Топтар үлкен (макро), шағын (микро), ресми, бейресми, формалы, формалсыз, ұйымдасқан, ұйымдаспаған, жасанды, табиғи, референттік болып бірнеше бөлінеді.

Біршама тұрақты, құрамы жағынан саны онша көп емес, бір – бірімен тікелей қарым қатынас жасап отыратын ортақ мақсатқа ұмытылған адамдардың бірлестігі «шағын топ деп» аталады. Осындай топтың барлық мүшесі күш жігері бір мақсатқа бағытталады.

Оқу-тәрбие үрдісінде мұғалім мен оқушылар арасындағы тұлғааралық қарым-қатынасты қалыптастырып, жетілдіру қажеттілігі мұғалімнің тек өз пәнін оқытуда өзіндік үлгімен ғана емес, сонымен қатар олардың дамуына үлкен ықпал етуі, олардың өз іс-әрекетінің жаңа қырларын танытуға ынталандыруымен байланысты. Оқушылардың пәнді меңгерудегі тұлға ретіндегі қабілеттері. Осыған орай оқу-тәрбие процесінде негізгі субъект оқушы болғандықтан, жеке тұлғасының қалыптасып мен дамуына барынша көңіл бөлінетінін білеміз. Мұндай сабақтастыққа жету үшін оқу процесінде мұғалім мен оқушының тұлғааралық қарым-қатынасын қалыптастыру қажет.

Бұл мәселені ғалымдарымыз да жан-жақты қарастырған. Мысалы, Әл-Фараби, Ж.Баласағұн, Қ.А.Ясауи т.б. ғылыми ойшылдар адамгершілік пен имандылыққа тәрбиелеу арқылы адамдар арасындағы тұлғааралық қарым-қатынастың бірлігін қалыптастыру мүмкіндігіне көп көңіл бөлсе, А.С.Макаренко мен Я.А.Коменский тұлға аралық қарым-қатынастың тәрбиелік ықпалына ерекше мән берді.

Тұлғааралық қарым- қатынас дегеніміз- ол адамдардың «бір- бірімен өзара байланысы және әрекеттегі үдерісі, осы кезде бір-бірімен әрекет, ақпарат, тәжірибе, қабілеттілік пен дағдылар сондай-ақ іс-әрекет нәтижесімен» алмасулар өтіп жатады. Қарым-қатынас адамдардың коммуникативті іс- әрекеттерінің негізінде жатыр.

Коммуникативті құзыреттілікте төрт құраушыны бөліп көрсетуге болады.

- Когнативті құраушы тұлғаның қаншалықты қарым-қатынас жағдайын түсінетіндігін, сезінетіндігін, қарым- қатынас шеңберін «көре алатындығын» көрсетеді.
 - Эмоциялық компонент контактыға түсумен, қарым-қатынас жасаушы серіктестіктерге деген өзінің көзқарасымен байланысты.
 - Мотивациялық құраушы қарым- қатынас жасауға емеурінді , тілекті білдіреді.
- Тәртіби деңгей арнайы коммуникативті білікке, адамның шынайы практика жүзіндегі әрекетіне байланысты. Ол қарым-қатынаста түсуші субъектінің қаншалықты этикеттілігіне байланысты көрінеді.

Қарым- қатынас құзіреттіліктің болмауы, әрине ол білімнің жетіспеушілігіне, тапшылығына және оның қалыптаспағандығынан шаршап тұру, «кері кету» секілді адамның жеке басының күрделілігінен туындайтын кедергілерге байланысты болады. Тіпті адамның өзін-өзі бақылауының бұзылғанынан , бірақ өз- өзіміді ұстай аламаймын» деген сияқты жағдайдан басталады.

Коммуникативтілік білік қарапайым да, күрделі болуы мүмкін. Күрделі болатын жағдайы – ол алдын ала дайындықсыз шеше алмайтын (ұжымдық дискуссия жүргізу, проблемалық жағдайды шешу психологиялық міндеттерді шешу болып табылады[2,34].

Біздіңше тұлғааралық қарым – қатынастық білікке мыналарды жатқызуға болады:

1. Адамдармен сенімділік қарым-қатынас орнату. Оған кіретіндер:
 - ашық бола алу;
 - байланысқа түсетін серіктестіктердің ұстанымын назарға алу;
 - ықылас білдіре алу.
2. Серіктестікте өз ойларын анық дәл жеткізу. Оған мына қабілеттіліктер жатады
 - негізгі түйінді жеткізе білу;
 - белсенді тыңдай білу;
 - серіктестікке кері байланыс жасау;
 - басқа адамдарға сүйеу бола білуге тырысу;
 - кикілжінді жағдайда өзін ұстай білу.

Бұдан басқа, тұғырлық біліктілікке « қиын» кеушәлер жұмыс істей алмау, аудиториямен жұмыс істей алу, елдерді жалпылама әректке ұйымдастыра, жұмылдыра білу біліктіліктері жатады.

Қарым-қатынаста түсетін серіктестіктердің , алап тілетері ұмтылушылықтары ұстанымдары , мінезлері, қарым- қатынас жасау мәнері, тіпті көңіл - күйлері көбінесе қарам- қайшы болып келеді. Осы факторлардың бәрі бір – бірін түсіну жолына кедергі болуы, екі жақтың бір-біріне наразылық тудыруы мүмкін, ал ол кезегінде кәсіби жетістіктерді кедергі болады. Коммуникативті кедергіге жататындар мінез кедергілерді, теріс эмоция, қабылдай, білмеушілік кедергілері. Іс жүзінде мінездің көпшілік кедергілерді этикет нормалары ен ережелерді орныдау проблемаларына байланысты. Қарастырылған сұрақтарды қортындылай келе, мынадай тұжырымға келуге болады:

- Тәртіп құраушы;
- Анықтаушы когнетивті;
- Мотивациялық;

Эмоциялық өзіндік мазмұнға қарағанда, көбінесе тікелей болсын және жанама болсын, этикеттік ережелерге байланысты.

Коммуникативті қатынастағы өзара іс-әрекет тәртібін қамтамасыз ететін қызметі негізгілердің бірі, өйткені олардың назарынан тыс өзара байланыс нормасын ұстап тұру қиынға соғады. Осы жерде Ресей жазушысы П.Х. Шихерев: «Қандай да болмасын, қазір кезде әр мәдениет теориясын алмайық» онда адамзаттың өмірлік іс әрекеті туралы қандай да нормалардың қалыптасуы, позицияны дамыту, жақсарту тырысу [3,56].

А.С. Выготскийдің психологиялық ғылымында ерекше орын алатын теориясы бала дамуының жақын арадағы аймағы деп аталады. Бұл теорияның түпкі мәні баланы тәрбиелеп оқыту, оған білім беріп, дүние танымын қалыптастыру үнемі оның табиғи дамуының

деңгейінің оздырып отыруды талап етеді. Мұндай талап біріншіден, баланың психикасын оның жан дүниесінің дамуын, ақыл ой деңгейін өрістетіп, оны жетілдіруге шама шарқы жетіп оқып білім алуға, оны өздігінен ойлантап толғантуға әрбір затпен құбылыстың мазмұнын мағынасын пайымдап білуге жетектеп отырады. Егер баланың табиғи дамуында оның психикасы күрделеніп, сана сезімі жетілетін болса, ол оқу тәрбие жұмыстары арқылы оның дүниетаным мен білімінің шеңбері кеңейеді. Оның дамып жетілкі, сыртқы ортадан түйсініп, қабылдағанын көріпбілгендерін ой елегінен өткізіп санасының өрістеуіне әсер етуін сыртқы факторлардың ішкі факторларға айналуына белгіленеді. Осы жайт Выготскийдің адамның мәдени тарихи даму жайындағы теориясының мәнінен туындайды.

Бала мынаны есте ұстаған жөн: егер біз бір кездері «Сұрақ қоюшы» рөлінде болсақ, енді «Шешім қабылдаушы» рөлінде боламыз. Сондықтан өзара кішіпейілділік принципін сақтау қажет. Сондай-ақ бала ортаға бейімделу кезінде сабырлы бола білу өте маңызды. Сонымен қатар асықпай, нақты дәлелдерге сүйене отырып, салмақты түрде ортаға бейімделе білу керек[5,21]. Оқушыға «Жоқ» сөзі анық болып кетпес үшін әдемі айтылуы керек. Егер сөйлесу кезінде телефон шырылдаса, ол қаншалықты маңызды болса да, бірінші кезекте қасында тұрған отырған адамды тыңдау керек. Қоңырау шалушыға кейінірек қоңырау шалатыныңызды немесе кейінірек қоңырау шалу керектігін айтып кішіпейілдік сақтау керек. Сұрақ қоятын адамның мәселесін шеше алмай немесе жағдайды білмей, жоқ деп айта алмау қажет, оны шешудің басқа жолын қарастыру, шеше алатын адамға жіберу немесе кеңес сұрау, ал болмаса, оған хабарласу сонда: мәселені нақтылау тапсырманы кейінге қалдыру, оны аяқтау мерзімін белгілеу. Оқушы сөзді көбейтіп, ол уақытын босқа кетіретін болса, ол күнделік қалыпты жағдайға айналады. Одан да оңайырақ: «Кешіріңіз, мен бірнеше минуттан кейін кездесуім болды, әңгіменің мәніне көшейік» деуі керек. Әңгімені аяқтаудың ең қатаң жолы - хатшы қонақтарды қарсы алуды жариялау немесе сіз тұру. Оқушыларға де өз әдебін сақтауды талап етеді. Біріншіден, күн тәртібін алдын ала дайындап, қатысушылардың есіне салу; кеңес отырысының тәртібінен ауытқымау; ережелерді орнату; сыныпта тәртібін сақтауға; қорытындыны үнемі жасап отыру. Ортада демократиялықты қамтамасыз ету, бір-біріне сыйластық, сыпайылық жасау.

Жаңа ғасырда экономикалық бәсекеге қабілетті көшбасшылық күшке ие бар мамандандырылап тұлғаралық қарым-қатынас жақсы қалыптаспайынша жаһандық бәсекелестерге төтеп беру алатындай болмаса дами алмайды. Қай заманда қарасақ та тұлғаралық қарым -қатынас болмасын өркениеттің мемлекетте шығармашылық тарапынан жүзеге асатыны белгілі. Оқушы өзінің танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастырушы кезінде білім беру мазмұнына ұсынылған нұсқаларының және оларды өзінің өмір сүру салтына және қоршаған ортада қарым-қатынастың жақсарту үшін пайдалану жолдарын таңдау құқығын еркін пайдалана алады. Осылай ғана оқу үрдісінде тұлғааралық қарым-қатынастың қалыптасуына жол ашылады.

Әрине, бізге тәрбие үдерістегі тұлғааралық қарым-қатынастың қалыптасуында болашақта осы бағыттарды ұстанатын әлі де бірнеше өзекті мәселелерге көрініс табатын сияқты боламыз.

Қорытындылай келе, оқушының тұлға болып қалыптасуына, өзіндік дүниетанымының қалыптасуына, ой-өрісін кеңейтуіне психологиялық диагностиканың қосқан үлесі орасан зор екенін айту керек. Адамды байқағыштық пен байыптылыққа, зейінділік пен көрегендікке, тапқырлық пен ойшылдыққа тәрбиелейтін де осы ғылым.

Әдебиеттер:

1. Таубаева Ш.Т., Иманбаева Т., Берікханова А.Е., Педагогика. Алматы- 2018
2. Орынбасарова Э. А., Педагог этикасы және қарым-қатынас мәдениеті. Алматы-2012
3. Ансабаева А.Д., Отбасындағы тұлғаралық қарым қатынас және оның тұлғаның дамуына әсері. Жетісу-2024
4. Піралиева Г., Қарым-қатынас мәдениеті. Алматы-2014
5. Нұртазина Р.А., Мектептегі қарым-қатынас психологиясы. Алматы-2015

ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТЕ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ НЕГІЗГІ ФОРМАСЫ

Алимбеков Рысбек Тұрысбекұлы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Резюме. В статье повышение репутации малой школы, подготовка педагогов на уровне, адаптированном к современной жизни и отвечающем новым требованиям, а также совершенствование работы такой школы, повышение качества образования является социально-экономической и педагогической проблемой.

Summary. In the article, improving the reputation of a small school, training teachers at a level adapted to modern life and meeting new requirements, as well as improving the work of such a school, improving the quality of education is a socio-economic and pedagogical problem.

Кілтті сөздер: дидактика, принцип, динамика, фронтальды, тенденция, семинар, практикум, факультатив және т.б.

Шағын жинақталған мектептің беделін көтеру, педагог мамандарды бүгінгі өмірге бейімді және жаңа талапқа сай деңгейде даярлау, сонымен бірге мұндай мектептің жұмысын жақсарту, оқу-тәрбие сапасын көтеру - елеулі экономикалық әрі педагогикалық мәселе болып табылады. Оқушылардың сапалы білім алуына мұғалімдердің білімділік және кәсіби шеберлігін қажет етеді. Үлгілі ұстаз ғана қабілетті, жан - жақты шәкірт тәрбиелей алады. Шәкіртті қарапайым бала деп емес, жеке тұлға ретінде дамыту қажет.

Сабақ – бұл жастары шамалас, құрамы тұрақты оқушы топтарымен оқытуды ұйымдастыру формасы, тұрақты кесте және бәріне ортақ оқыту бағдарламасымен сабақ өткізу. Бұл формада оқу-тәрбие процесінің барлық компоненттері – мақсат, мазмұн, құралдары, әдістері, ұйымдастыру және басқару қызметі және оның барлық дидактикалық элементтері қарастырылады. Біртұтас дидактикалық жүйе ретіндегі оқыту процесіндегі сабақтың мәні мен мақсаты мұғалім мен оқушының ұжымдық - жекелей өзара қарым-қатынасына алып келеді, соның нәтижесінде оқушылар білім, білік және дағдыны иемденеді, олардың қабілеттері, қызмет тәжірибесі, араласуы мен көзқарастары дамиды, сонымен қатар мұғалімнің педагогикалық шеберлігі жетіледі.

Қазіргі таңда мемлекетімізде ауыл жұртшылығының демографиялық ахуалының өзгеруіне байланысты мектептерде бала саны азайып, шағын жинақты мектептер саны, оның ішінде қосарланған сынып сандары көбеюде. Біздің мектепте де оқушы саны аздығына байланысты, қазіргі таңда бастауыш сынып оқушылары тек қосарланған сыныптарда оқытылады. Шағын жинақталған мектептердегі қосарланған сыныптарда оқушылардың білім сапасын және шығармашылық қабілеттерін арттыру әр ауыл мұғалімінің көкейтесті мәселесі болып табылып отыр.

Ата аналармен тығыз қарым - қатынас құру арқылы оқушылардың саналы да тәртіпті шәкірт болуын қалыптастыру, тапсырмаларын орындау барысында жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауға жетекшілік етемін. Бұл мәселе, біріктірілген сыныптар үшін оңай емес, екі сыныпқа бірдей білім мазмұнының толық жақты болуы талап етеді. Мұғалім, яғни ұстаз өз білімділігімен шығармашылық әрекетін толық көрсетіп, балаға берген білімі мол болса, оқушы да оны қабылдап алуға мүмкіндігі болады. Дәлірек айтсақ, мұғалім сабаққа дайындалғанда өзінің әрекетін ойлаумен шектелмей, деңгейіне қарай оқушының әрекетіне де мән беруі тиіс. Уақытты тиімді пайдаланып, оқушының өз бетімен тапсырманы орындауына ұдайы жағдай жасалуы қажет.

Сонымен, сабақ, бір жағынан тұтастай алғанда оқытуды қозғаушы форма түрінде, екінші жағынан, оқытудың заңдылықтары мен принциптерінен туындайтын, мұғалімнің сабақты өткізуді ұйымдастыруына қойылатын негізгі талаптарымен анықталатын оқытуды ұйымдастыру формасы түрінде анықталады. Мұғалім оларды басшылыққа ала отырып, сабақты оқыту

процесінде оқушылардың тұрақты құрамымен мектептің күнделікті нақты жағдайында шешілуге тиісті дидактикалық міндеттердің (білім беру, тәрбие, даму) жүйесі ретінде дайындалады.

Педагогикалық процестің біртұтастығы тұрғысынан сабақты оны ұйымдастырудың негізгі формасы ретінде қарастыру қажет. Сыныпты - сабақтық жүйенің барлық артықшылықтары тек сабақта ғана көрініс табады. Педагогикалық процесті ұйымдастыру формасы ретіндегі сабақтың артықшылықтары оның фронтальды, топтық және жекелей жұмыстарды сабақтастырудағы мүмкіндігінің молдығында: мұғалімге материалды жүйелі және ретімен түсіндіруге, оқушылардың танымдық қабілеттерінің дамуын басқаруға және ғылыми көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік береді, оқушылардың, басқа да қызмет түрлерін, соның ішінде сыныптан тыс және үй тапсырмаларын, сондай-ақ оқушының мақсатқа жетудегі негізгі құралы және қызмет тәсілін таңдау және құрудың шарты ретінде көрінеді.

Сабақ оқытудың ұйымдастырылған түрі ретінде - динамикалық құбылыс. Ол педагогикалық процестің негізгі даму тенденцияларын оның біртұтастығы бағытында бейнелей отырып, ұдайы дамиды.

Шағын жинақты мектептің педагогикалық ерекшеліктерін ескерген мұғалім ғана өзінің шығармашылық жұмысын ұйымдастыра алады. Кез - келген әрекет талдаудан басталады. Шағын жинақты бастауыш мектепте оқушыларды талдауға үйретуде тәсілдер жүйесін мақсатты түрде пайдалана білген жөн. Сабақ - оқытуды ұйымдастырудың негізі. Демек әрбір сабақ - оқу үрдісіндегі шешуші буын, сондықтан ол - оқытуды жетілдіру, қажетті түрлендірулер мен мақсатты нәтижеге жетуді ойластыру. Сонымен бірге жоғары шеберлікті үнемі қажет ететін, дамуды керек ететін, даму үстінде сапалы оқуды іздестіретін үрдіс. Сол үшін бүгін жақсы оқытуымыз керек, ал ертең бүгіннен де жақсы оқуға тиіспіз. Ал, ең бастысы оқушының психологиясына айрықша көңіл бөліп, терең зерттеу жүргізіп, оның барлық тәрбиесін назардан тыс қалдырмаған жөн. Бәрінен бұрын ол оқытудың үш бірлік – білім беру – тәрбие – даму – қызметін тиімді іске асыруда көрінеді, олай болса, оқушылардың табиғи қасиеттерін шығармашыл дамытуға бағытталғандығымен де көрінеді.

Сабақты дамытудың басқа тенденциясы сабақты өмірлік маңызды мазмұнмен толықтыруда, оқытуды оқушы өмірінің табиғи құрамдас бөлігі ретінде ұйымдастыруда көрінеді. Осыған байланысты сабақ танымның арнайы ұйымдастырылған формасы болып қана қоймайды, сондай-ақ әлеуметтік және адамгершілік тұрғысынан алғанда толыққанды араласу болып табылады. Ол танымдық мүддені, оқуға және дамытуға белсенді оң қатынас қалыптастыруға бағытталған, оқу қызметінің өзгеше коммуникативтік фонын қамтамасыз ету құралы ретінде көрінеді. Бұл тенденцияның пайда болуы оқытудың сұхбаттық формасын (әңгіме, талқылау, пікірталас), проблемалық элементтерін, оқу жұмыстарының фронтальды, топтық және жекелей формаларын сабақтастыруды кеңінен пайдалану және оқытудың топтық, ұжымдық формасының үлесін кеңейту болып табылады.

Қазір білім берудің ең басты мақсаттарының бірі – оқушыларды өмірге бейімдеу, өз бетімен білім алуға дағдыландыру, алған білімін жасампазды қолдануға икемдеу екені белгілі. Педагогикада, дәстүрлі педагогикалық, әдістемелік және дидактикалық жүйелерге қарағанда, педагогикалық технологиялар немесе оқыту технологиялары зор маңызға ие болып озық дамуда. Қазіргі заманның педагогикалық теориясында жаңа оқыту технологиясын мектепке енгізуде бірінші зерттеу жүргізген академик В.Беспалько болатын. Оның айтуы бойынша – «Педагогикалық технология – бұл оқу үрдісін жүзеге асырудың мазмұнды техникасы». Бүгінгі таңдағы әлем бойынша жайлап жатқан індет денсаулық саласымен қатар, білім саласына да біршама өзгерістер әкелгені баршамызға аян. Мен өз тәжірибемде информатика пәнін оқытуды ұйымдастырудың жаңа түрлерін пайдалануға тырысамын. Информатиканы оқыту теориясы мен әдістемесі – кез – келген жас шамасында және кез – келген ұйымдастырушылық – әдістемелік оқыту түрінде информатиканы үйрету объектісі болып табылатын педагогикалық ғылым. Информатиканы оқытуда, заманауи сабақты ұйымдастыруда жаңартылған технологиялар мен түрлі әдіс – тәсілдердің көмегі зор. Оқытуды ұйымдастыру формасы – бұл тарихи қалыптасқан, өзіне тән жүйелілік пен тұтастық, өздігінен даму, жеке тұлғалық пен әрекеттілік сипаты бар, қатысушылардың құрамы тұрақты, сабақты өткізудің белгілі бір тәртібі бар, орнықты және

логикалы аяқтаған педагогикалық үрдістің ұйымдастырылуы. Информатиканы жекелеп оқыту формасын қайтадан жаңғыртты. Педагогикалық бағдарламаларды және мультимедиа курстарының таралымын көбейту мен интернет ресурсын пайдалану арқылы оқытудың жаппай формаларының мына түрлері: ең үздік мұғалімдерден сабақ алу, ақпараттың әртүрлі көздерін пайдалану артықшылықтары сақталады. Компьютер жаппай және жеке оқыту арасындағы қайшылықты жояды. Мұғалімнің ең маңызды міндеті – оқушылардың өзіндік танымдық дағдыларын қалыптастыру. Оқытудың сыртқы формалары – сабақтың белгілі бір түрін – сабақ, дәріс, семинар, саяхат, практикум, факультативтік сабақ, емтихан, пәндік және техникалық шығармашылық үйірмелер, оқушылардың ғылыми қауымдастықтары және тағы да басқаларын білдіреді. Олар мақсаттан, мазмұннанғ әдістерден, оқыту құралдарынан, оқушы мен мұғалім арасындағы қарым – қатынастардан тұратындықтан, өзара біріктіруші рөлін атқарады. Оқытудың қосымша ұйымдастыру формалары, білімдегі, кемшіліктердің орнын толтыру, біліктілікті және дағдыларды қалыптастыру, оқу пәніне жоғары ынтаны қанағаттандыру мақсатына арналады.

Әдебиеттер:

1. Базарбаева Н.Ә. Шағын комплектілі мектептердегі оқу-тәрбие үрдісіндегі ерекшеліктер: - Алматы, 2002.
2. Қ.Астамбаева, Г.И.Уәйісова, Ш ЖБМ педагогикалық үдеріс теориясы мен технологиясы- Алм.-2010-оқу құралы

ӘОЖ 372:811.111

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІ ЖӘНЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Арқабекқызы Арайлым

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация. В данной статье рассматриваются когнитивные и лингвистические аспекты преподавания английского языка. Когнитивная лингвистика изучает механизмы восприятия, запоминания и обработки информации учащимися, тогда как лингвистические аспекты анализируют грамматические, морфологические, фонетические и лексические особенности языковых структур. В процессе освоения языка важную роль играет взаимосвязь когнитивных и лингвистических факторов. Для эффективного усвоения учебного материала подчеркивается необходимость регулирования когнитивной нагрузки, использования метафорического мышления, стратегий запоминания и глубокого понимания языковых структур. Данное исследование направлено на совершенствование методики преподавания английского языка и помогает предложить эффективные стратегии для изучающих язык.

Abstract. This article examines the cognitive and linguistic aspects of teaching English. Cognitive linguistics explores how language learners perceive, memorize, and process information, while linguistic aspects analyze the grammatical, morphological, phonetic, and lexical structures of the language. The interaction between cognitive and linguistic factors plays a crucial role in language acquisition. Effective language learning requires managing cognitive load, applying metaphorical thinking, using memory strategies, and deeply understanding linguistic structures. This study aims to enhance English teaching methodologies and provide effective strategies for language learners.

Әрбір жаңа тіл – жаңа әлемнің есігі. Мақаланы дәл осы нақыл сөзбен бастаған дұрыс болады. Себебі бұл нақыл сөз ағылшын тілін үйренудің мәнін дәл көрсетуінде. Тіл – жай ғана қарым-қатынас құралы емес, ол жаңа мәдениетті, ойлау жүйесін және дүниетанымды ашатын кілт. Әрбір жаңа тіл адамға жаңа мүмкіндіктер береді: жаңа адамдармен танысуға, басқа мәдениеттерді түсінуге, жаңа білім мен ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік жасайды. Ағылшын тілі – қазіргі әлемдегі жаһандық қарым-қатынас тілі. Оны меңгеру арқылы адам халықаралық деңгейде ойлай бастайды, әлемдік білім мен технологияларға еркін қол жеткізеді, кәсіби және академиялық тұрғыда өседі. Осы тұрғыдан алғанда, ағылшын тілін үйрену – жаңа әлемге есік ашу сияқты. Бұл мақал тіл үйренудің тек техникалық процесс емес, кеңірек ойлау мен жаңа мүмкіндіктерге жол ашатын құрал екенін еске салады. Ағылшын тілін меңгеру – адамның танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған күрделі процесс. Ол тек сөздік қорды кеңейтумен немесе грамматикалық ережелерді жаттаумен шектелмейді, сонымен қатар когнитивтік процестермен тығыз байланысты. Тілді үйрену барысында ақпаратты қабылдау, өңдеу, есте сақтау және ойлау жүйесі ерекше рөл атқарады. Когнитивтік аспект адамның тілдік білімді қалай игеретінін, оны қалай есте сақтайтынын және қолданатынын зерттейді. Ал лингвистикалық аспект тілдің құрылымдық ерекшеліктерін, оның фонетикалық, морфологиялық және синтаксистік жүйелерін қарастырады. Тілді меңгерудің табысты болуы осы екі компоненттің өзара байланысына негізделеді. Ағылшын тілін үйренушілер көбінесе ақпаратты есте сақтауда, дұрыс дыбыстауда, сөйлем құруда қиындықтарға тап болады. Сондықтан тіл үйретудің тиімді әдістері когнитивтік ғылым мен лингвистиканың жетістіктеріне сүйенуі тиіс. Бұл мақалада ағылшын тілін меңгеру процесіндегі когнитивтік және лингвистикалық факторлардың рөлі жан-жақты талқыланады. Ағылшын тілін оқыту – бұл тек лексика мен грамматиканы меңгеру емес, сонымен қатар адамның когнитивтік процестеріне тікелей әсер ететін күрделі көпқырлы жүйе. Тілді үйрену барысында адамның миы жаңа ақпаратты қабылдап, оны өңдеп, ұзақ мерзімді жадыға енгізуге тырысады. Бұл процесте когнитивтік және лингвистикалық факторлар маңызды рөл атқарады. Когнитивтік аспектілер ойлау, есте сақтау, ассоциация және ақпаратты өңдеу механизмдерін қамтиды, ал лингвистикалық аспектілер фонетикалық, морфологиялық, синтаксистік және семантикалық құрылымдарды зерттейді. Адамның танымдық процестері тілдік білімді меңгеруге тікелей байланысты. Жаңа сөздерді жаттау кезінде оқушылар бірнеше когнитивтік стратегияларды қолданады: ассоциациялар құру, қайталау, визуалды бейнелерді пайдалану және контекст арқылы меңгеру. Ағылшын тілін үйрену кезінде адамның қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді жадысы белсенді жұмыс істейді. Қысқа мерзімді жады ақпаратты уақытша сақтайды, ал ұзақ мерзімді жады оны бекітіп, кейін пайдалануға мүмкіндік береді. Осы себепті жүйелі қайталау әдістері, мысалы, “spaced repetition” техникасы, өте тиімді. Когнитивтік жүктеме оқыту процесінің маңызды факторы болып табылады. Егер материал тым күрделі немесе бірден көп көлемде берілсе, оқушы ақпаратты дұрыс қабылдай алмайды. Сондықтан когнитивтік жүктемені реттеу үшін ақпаратты кезең-кезеңімен беру, визуалды және аудио құралдарды пайдалану, контекстке негізделген оқыту әдістерін қолдану ұсынылады. Бұл оқушылардың материалды жеңіл меңгеруіне және ұзақ мерзімді жақта сақталуына көмектеседі. [1].

Когнитивтік лингвистика тілдік ойлау мен метафоралардың рөлін де қарастырады. Көптеген ұғымдар метафоралар арқылы беріледі, мысалы, “time is money” немесе “a bright future”. Мұндай құрылымдарды түсіну тіл үйренушілерге ағылшын тіліндегі мағыналарды тереңірек меңгеруге көмектеседі. Сонымен қатар, жаңа сөздерді үйрену кезінде адамның миы оларды бұрыннан таныс мағыналармен байланыстыруға тырысады. Осыған байланысты сөздерді логикалық топтарға бөліп, тақырыптық ассоциациялар арқылы үйрету тиімді. Ағылшын тілінің грамматикалық құрылымы аналитикалық сипатқа ие, сондықтан сөздердің орын тәртібі үлкен маңызға ие. Шақ жүйесінің күрделілігі, модальды етістіктердің жиі қолданылуы және көп мағыналы құрылымдар тіл үйренушілерге қиындық тудыруы мүмкін. Осы мәселелерді жеңілдету үшін оқыту барысында нақты мысалдар келтіру, грамматикалық құрылымдарды контекст ішінде түсіндіру және оларды белсенді қолдануға мүмкіндік беру қажет. Фонетикалық жүйені меңгеру де үлкен маңызға ие, себебі ағылшын тілінде дауысты және дауыссыз

дыбыстардың көптүрлілігі, екпін мен интонация ерекшеліктері бар. Бір сөздегі екпін өзгерген кезде оның мағынасы да өзгере алады, мысалы, “record” сөзі зат есім ретінде /'rek.ɔ:rd/, ал етістік ретінде /n'kɔ:rd/ деп айтылады. Фонетиканы меңгеру үшін транскрипцияны оқу, дикторларды тыңдау, арнайы жаттығулар жасау және ағылшын тілінде жиі сөйлесу маңызды. Ағылшын лексикасы өте бай, және көптеген сөздердің бірнеше мағынасы бар. “Set” сөзі 400-ден астам мағыналық қолданысқа ие, бұл оның ең көп мағыналы сөздердің бірі екенін көрсетеді. Лексикалық жүйені жақсы меңгеру үшін синонимдер мен антонимдерді қолдану, идиомалар мен фразеологизмдерді жаттау, және сөздердің контексттегі қолданысын үйрену қажет. Мысалы, “break the ice” – танысу барысында алғашқы қарым-қатынасты бастау, “hit the books” – сабаққа дайындалу деген мағынаны білдіреді. Тілді үйрену кезінде когнитивтік стратегияларды тиімді пайдалану оқыту процесін жеңілдетеді. [2] Мысалы, ассоциациялар мен мнемоникалық әдістер есте сақтауға көмектеседі, ал контекст арқылы үйрену сөздерді жаттауды жеңілдетеді. Оқушыларға тілді меңгеруге көмектесетін тағы бір маңызды әдіс – оны белсенді қолдану. Практикасыз теориялық білім ұзақ мерзімді жадта бекімейді, сондықтан оқу процесінде тыңдау, жазу, оқу және сөйлеуді қатар дамыту қажет. Ағылшын тілін үйренудің тиімділігі когнитивтік процестерді дұрыс ұйымдастыруға және лингвистикалық ерекшеліктерді дұрыс түсіндіруге байланысты. Жадының жұмыс істеу механизмдерін ескере отырып жасалған оқыту әдістері тілді тез әрі нәтижелі меңгеруге көмектеседі. [3]. Лингвистикалық жүйенің құрылымын дұрыс түсіндіріп, оны нақты өмірлік контексте қолдануға үйрету арқылы оқыту процесін жеңілдетуге болады. Осылайша, когнитивтік ғылым мен лингвистиканың жетістіктерін кешенді түрде пайдалану ағылшын тілін үйрену сапасын арттырады. Ағылшын тілін оқыту – адамның когнитивтік және лингвистикалық жүйелерінің өзара әрекеттестігіне негізделген кешенді процесс. Бұл процестің тиімділігі оқушының тілді меңгеруіне әсер ететін психологиялық, нейролингвистикалық және әдістемелік факторларды қаншалықты дұрыс қолдануға байланысты. Тілді үйрену тек грамматикалық ережелерді жаттап, сөздік қорды көбейтумен шектелмейді, ол адамның танымдық қабілеттерін дамытуды, ақпаратты өңдеу дағдыларын қалыптастыруды, сонымен қатар фонетикалық, морфологиялық, синтаксистік жүйелерді терең түсінуді талап етеді. Ағылшын тілін меңгеру барысында когнитивтік аспектілер маңызды рөл атқарады, өйткені олар адамның ақпаратты қабылдау, өңдеу және есте сақтау механизмдерімен тығыз байланысты. Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді жады тілдік білімнің беріктігін анықтайды. Егер оқыту әдістері дұрыс ұйымдастырылса, жаңа мәліметтер қысқа мерзімді жадтан ұзақ мерзімді жадқа тиімді түрде ауысып, тұрақты білімге айналады. [4]. Бұл үшін қайталау, ассоциациялар, визуалды және аудио құралдарды пайдалану, когнитивтік жүктемені реттеу сияқты әдістерді қолдану қажет. Сонымен қатар, когнитивтік лингвистика метафоралар мен аналогиялардың тілдік ойлаудағы рөлін зерттей отырып, тілдің тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен бірге әлемді тану және түсіндіру құралы екенін көрсетеді. Ағылшын тілін үйренушілер үшін тұрақты сөз тіркестері мен идиомаларды меңгеру өте маңызды, өйткені олар тілдің табиғилығы мен мәдени аспектілерін ашуға көмектеседі. Когнитивтік тұрғыдан алғанда, бұл құрылымдарды меңгеру адамның ойлау жүйесін өзгертіп, жаңа тілдік жүйеге бейімделуіне ықпал етеді. Лингвистикалық аспектілер тілді құрылымдық деңгейде меңгеруге бағытталған. Ағылшын тілінің фонетикалық ерекшеліктері, оның аналитикалық грамматикасы, сөзжасам жүйесі мен синтаксистік ережелері тілді үйренушілер үшін белгілі бір қиындықтар тудырады. Әсіресе, сөздердің қатал орын тәртібі, шақ жүйесінің күрделілігі, модальды етістіктердің әртүрлі қолданысы және көпмағыналы сөздер оқушылар үшін үлкен сынақ бола алады. Осы қиындықтарды жеңу үшін тілді үйретуде инновациялық әдістерді қолдану қажет. Ағылшын тілін меңгеру барысында оқушылар үшін маңызды аспектілердің бірі – фонетикалық жүйені дұрыс түсіну. Ағылшын тіліндегі екпін, интонация және дауыс ырғағы сияқты факторлар тілдік коммуникацияда шешуші рөл атқарады. Дұрыс дыбыстау мен тыңдау дағдыларын дамыту үшін аудиоматериалдармен жұмыс істеу, тыңдау жаттығулары мен дикторлардың сөйлеуін қайталау әдістері тиімді болады. Тілді үйренуде лексикалық қорды байыту да маңызды. Ағылшын тіліндегі сөздердің көпмағыналылығы, синонимия мен антонимия жүйесі, фразеологизмдер мен идиомалар күнделікті сөйлеуде кеңінен қолданылады. Сондықтан тілді үйренушілерге

лексиканы тек жаттау арқылы емес, оны контекстте қолдану арқылы меңгеру ұсынылады. Когнитивтік тәсілдерді пайдалана отырып, сөздерді мағыналық ассоциациялар арқылы есте сақтау, нақты өмірлік жағдайларда қолдану және шығармашылық тапсырмалар орындау сөздік қордың тез қалыптасуына ықпал етеді. Ағылшын тілін оқытуда когнитивтік жүктемені басқару маңызды. Егер оқыту әдісі тым күрделі немесе ақпарат шамадан тыс көп болса, оқушылардың қабылдау мүмкіндігі төмендейді, бұл олардың мотивациясына және оқу тиімділігіне кері әсер етеді. Сондықтан оқытудың тиімді әдістері когнитивтік жүктемені оңтайлы деңгейде ұстап, ақпаратты кезең-кезеңімен ұсынуға бағытталуы қажет. Бұған визуалды материалдарды пайдалану, интерактивті әдістерді енгізу, ойын элементтері мен практикалық жаттығуларды қолдану жатады. Қазіргі тіл үйрету әдістемелері технологиялық жетістіктерді кеңінен қолданады. Цифрлық платформалар, онлайн курстар, мобильді қосымшалар және жасанды интеллект негізіндегі құралдар ағылшын тілін үйрену процесін жеңілдетіп, оны қызықты әрі тиімді етеді. Заманауи оқыту әдістері оқушыларға өз бетінше үйренуге мүмкіндік береді, бұл олардың жауапкершілігін арттырып, тілдік дағдыларды белсенді түрде дамытуға ықпал етеді. Ағылшын тілін оқытудың болашағы когнитивтік ғылымдар мен лингвистикалық зерттеулердің интеграциясына негізделуі тиіс. Жаңа зерттеулер адамның тілдік қабілеттерін жақсарту әдістерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді, ал нейролингвистика мен психоллингвистика саласындағы жаңалықтар оқытудың жаңа тәсілдерін дамытуға көмектеседі.[5]

Қорыта айтқанда, ағылшын тілін меңгеру процесі – бұл тек грамматикалық ережелер мен сөздік қорды үйрену ғана емес, сонымен қатар когнитивтік дағдыларды дамыту, тілдік құрылымдарды түсіну және оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілеті. Когнитивтік және лингвистикалық әдістерді үйлестіру арқылы оқыту тиімділігін арттыруға болады. Сондықтан тіл үйрену процесінде кешенді тәсілді қолдану, жаңа технологияларды енгізу және жеке оқыту стратегияларын дамыту негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Ағылшын тілін меңгеру – үздіксіз даму мен тәжірибені талап ететін процесс. Қазіргі заманғы оқыту әдістері мен когнитивтік тәсілдерді тиімді пайдалану арқылы тіл үйренушілер өз дағдыларын тез жетілдіріп, ағылшын тілінде еркін сөйлейтін деңгейге жете алады. Бұл тек тілдік шеберлікті ғана емес, сонымен қатар мәдениаралық коммуникация мен жаһандық әлемге бейімделу қабілетін дамытудың да маңызды қадамы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Ellis, R. (2008). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press.
2. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
3. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press.
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
5. Құнанбаева, С. С. (2010). Қазіргі шет тіл білімінің теориялық және әдіснамалық негіздері. Алматы: “Қазақ университеті” баспасы.

ӘОЖ: 37.094.4/9

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР – ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ

Байбатыр Айгүл

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, 1 курс студенті

Таджибаева Жанна Сайдуллаевна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Андатпа

Бұл мақалада тәуелсіз еліміздің намысын ту етіп көтеріп, ертеңгі ел тірегіне айналар жас ұрпақты жасына қарай кезеңге бөле отырып, ұлттық және патриоттық тәрбие беру арқылы олардың ұлттық салт-дәстүр туралы білімдерін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазақы тәрбиеге қатысты салт-дәстүріміздің сонау есте жоқ ескі заманнан бері ұлттық бедеріне дақ түсірмей ұрпақтың ой-санасын оятып, келешегін кемелдендіруге, адами болмысын әрлеуге, адамгершіліктің асыл қасиеттерін бойға дарытуға қызмет етіп келе жатқан рухани қазынамыз ұшан-теңіз. Олай болса, осы айтқанымыздың бәрі ұлттық тәрбиеге тікелей байланысты жүзеге асатынын мойындаймыз. Қазіргі кезеңде әлемнің әр түкпірінде өткір қойыла бастаған ең өзекті жайдың бірі – осы ұлттық тәрбие мәселесі болып отыр. Ұлттық тәрбиенің ең маңызды тұсы – адамды ойлануға үйретуі.

Кілт сөздер: Тәрбие, ұлттық тәрбие, патриоттық тәрбие, саяси-идеялық тәрбие.

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос формирования знаний о национальных традициях через национальное и патриотическое воспитание подрастающего поколения с разделением их на возрастные периоды. В связи с этим, в целях профилактики правонарушений среди несовершеннолетних, в целях профилактики детской безнадзорности и беспризорности среди несовершеннолетних и предупреждения правонарушений среди несовершеннолетних, а также профилактики детской безнадзорности и беспризорности среди несовершеннолетних, в целях профилактики правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждения детской безнадзорности и беспризорности среди несовершеннолетних, профилактики детской безнадзорности, беспризорности и беспризорности среди несовершеннолетних, а также предупреждения правонарушений Мы признаем, что все, что мы говорим о том, что мы осуществляем непосредственную связь с национальным воспитанием. Одним из самых актуальных моментов, которые на современном этапе стали острыми в разных уголках мира, является проблема этого национального воспитания. Самое важное место в национальном воспитании-научить человека задуматься.

Ключевые слова: воспитание, национальное воспитание, патриотическое воспитание, политико-идейное воспитание.

Abstract

This article discusses the issue of forming knowledge about national traditions through national and Patriotic education of the younger generation with their division into age periods. In this regard, for the prevention of juvenile delinquency, prevention of child neglect and homelessness among minors and prevention of juvenile delinquency and prevention of child neglect and homelessness among minors, prevention of child neglect, homelessness and neglect among minors and the prevention of offenses We recognize that all we say is that we have a direct connection with national education. One of the most pressing issues that have become acute in different parts of the world at the present stage is the problem of this national education. The most important place in national education is to teach people to think.

Keywords: education, national education, Patriotic education, political and ideological education.

Халқымыз өте жоғары бағалаған қасиеттің бірі - кішіпейілділік. Кішіпейіл кісіні барлық жерде сыйлаған, дәріптеген, қасиеттеген, үлгі тұтқан. «Кішіпейілділік» кішілік емес, кісілік қасиет», «Кішіпейілділік - кісінің көркі», «Кішіпейілділіктен кішіреймейсің», «Ұлық болсаң кішік бол» т.б. осы сияқты нақылдар халқымыздың кішіпейілділікті қаншалықты қастерлегендігін айқын байқатады. Тәрбиелі адам - тағалаған аттай, ол өмірдің небір тайғақ қияларынан қиналмай өтпек.

«Өмірде де, ғылымда да барлық халықтарға бірдей тура келетін халықтық тәрбие жүйесі жоқ. Әр халықтың ұлттық тәрбие жүйесі әртүрлі. Өз еліне басқа елдің тәрбие әдісін енгізу мүмкін емес, себебі, халықтардың өмір сүру моделі де, тәлім-тәрбие моделі де әр басқа...» [1; 113] - деп айтқан К.Ушинский.

Біз күні кешеге дейін тәрбиенің ең күштісі, тиімдісі коммунистік тәрбие деп келдік және жас ұрпақты сол рухта тәрбиелеуге тырыстық. Сонымен бірге коммунистік тәрбиені идеялық-саяси, патриоттық, интернационалдық, еңбек, атеистік, эстетикалық, құқықтық, дене шынықтыру деп түрлі тармақтарға бөлдік. Оларды коммунистік қоғамның саналы да белсенді құрылысшыларын дені сау ұрпақ тәрбиелеудің бірден-бір жолы деп есептедік. Енді бүгін сол коммунистік тәрбие жөніндегі көзқарасымызды қайта қарап, оны сын елегінен өткізуге мәжбүр болып отырмыз. Өйткені мұнда ешқандай олқылық жоқ. Тәрбие деген атам заманнан келе жатқан нәрсе. Әр халық өз ұл-қыздарын қазан төңкерісі болмай, кеңес өкіметі орнамай тұрып-ақ тәрбиелеген, әр халықтың ұлттық ерекшелігіне, тұрмысына, шаруашылығына, ортасына орай тәлім беру әдістері, жолдары болған.

Қазақ елі ешқандай «коммунистік» - деген сөзді, терминді естіместен бұрын-ақ, Марксті, Ленинді оқымай тұрып-ақ өзінің ұл-қыздарына, жасөспірімдеріне жоғарыдағы коммунистік деп аталған тәрбиенің барлық түрлерін берген. Бұқара халықтың теңсіздігі, кембағалдығы, тақыр кедейлігі, үстемдік етуші таптардың зорлық-зомбылықтары, оларға қарсы күрес, теңдікке деген ел-арманы, халықты бостандыққа үндеу, түбі әділеттіліктің, шындықтың жеңетіндігіне сендіру т.б. жайлар халықтың ауыз әдебиетінің негізгі өзегін құраған. Олай болса, саяси-идеялық тәрбие қазан төңкерісіне дейін біздің халқымызда болмаған дегенге кімнің аузы бара алады?

Бүгінгі ғаламдану процесінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен өзінің бет-бейнесін, ізгі дәстүрлерін сақтау жолындағы күрес ұлттық сананы сақтау күресі екенін түсіну. Ұлттық тәрбие деп жеке тұлғаның ұлттық сана-сезімі мен мінез-құлқының ана тілін, ата тарихын, төл мәдениетін және ұлттық салт-дәстүрлерді меңгеруі негізінде қалыптасуын айтамыз [1].

Ұлттық мәдени құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтқанда ұлттық мәдени құндылықтар – белгілі бір ұлтқа, ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни халық ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Өзімізді өзіміз бағалай білуге бет бұру – ұлттық байлығымызды игеру, ұлттық санамызды дамыту. Ұлттық құндылықтарды іріктеп, оқыту процесіне енгізу арқылы ұлттың тұнып тұрған асыл мұралық рухани байлығынан болашақта ел билейтін ұрпақтарды сусындатып, отбасында да, колледжде де ұлтжандалылық пен отаншылдыққа баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеп шығару. Өз ұлтын қадірлеп-қастерлеген, ұлт қадірін білген азаматтың бірі Ж.Аймауытов: «Мен халыққа кіндігіммен байланып қалғанмын. Оны үзе алмаймын. Ұзу қолымнан келмейді» – дейді. Сырым Датұлы: «Мен ағайынды екеумін: бірі -өзім, екіншісі-халқым» – дейді. Қазақ халқының осындай дәріптеуге, қастерлеуге, дамытуға тұрарлық ұлттық рухани және материалдық құндылықтары туралы ұлағатты, құнды ойларын халық игілігіне, келешек ұрпақты, ел-жұртқа ие болар азаматтарды тәрбиелеуге неге қолданбасқа?

Өскелең ұрпақты ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет:

- белсенді қарым-қатынас: оқушы мен мұғалімнің әрбір мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы;
- индивидуалдік: мұғалімнің әр жеке оқушының ерекшелігін дамытуы, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы;
- өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды, шешім қабылдауды үйрену және оны дамыту;
- шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау [2].

«Ел болсам десең, бесігінді түзе» – дейді ұлы жазушы Мұхтар Әуезов. Біздің халқымыздың тәрбие тәсілдері мен тәжірибелері көп. Халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан

салт-дәстүр, әдет-ғұрып үлгілері мен өнегелері соның айғағы. Елін сүйген адам сол елдің салт-санасын, мәдени мұрасын қастерлеп, өнеге тұтуы тиіс.

Ал енді патриоттық тәрбиеге келсек, ол қазақта басқа тәрбие түрлеріне қарағанда шоқтығы биік тұрса керек. Себебі, қазақ жеріне, оның тыныш жатқан бейбіт еліне көз алартушылар, қолдан келсе жаулап алуды мақсат тұтқандар, дұшпандар аз болмаған. Мұндай жағдайда қолына қару ұстауға жарайтындардың барлығының, бір ғана мақсаты - елін, жерін қорғау болғандығы да шындық. Қазақ өз ұрпағын жастайынан ерлікке, батылдыққа, елін-жерін сүюге, оны сырт жаудан қорғай білуге баулыған. Қазақтың мадақтауға тұрарлық ондай батыр ұлдары да аз болмаған. Барша қазақ еліне белгілі болған батырлардың ғана тізімін, қысқаша өмірбаянын жасасақ бірнеше кітап болары даусыз. Ал енді ру көлеміндегі, белгілі бір аймақтан асып аты тармаған батырлардың тізімін (өте көп болғандықтан) ешкім ешуақытта жасай алмайды-ау деген ойдамыз.

Ұлттық тәрбие қазір елімізде орын алып отырған көптеген мәселелерді: ана тілін, ата тарихын, ұлттық салт-дәстүрін білмейтін жастар, тастанды жетім балалар, «қиын» балалар, қарттар үйлеріндегі әжелер мен аталар, нашақорлыққа салынған жастар, тағы басқаларды бірте-бірте жоюдың және олардың алдын-алып, болдырмаудың негізгі жолы. Ұлттық тәрбие алған ұрпақ дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі. Сондықтан да ұлттық тәрбие – ел болашағы.

Қазақ халқының ғасырлар тұңғығынан бері тарихымен біте қайнасып келе жатқан ұрпақ тәрбиелеудегі тәжірибелері бізге сол рухани мәдениет, этикалық, эстетикалық құндылықтарын құрайтын ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер, әдеби, музыкалық, кәсіби, тұрмыстық фольклорлар мазмұны арқылы жетіп отыр. Сонымен бірге ұрпақ тәрбиесіне, жалпы халықтың рухани дамуына байланысты ұлттық тәлім-тәрбиелік ой-пікірлерді: Қорқыт ата, Әл-Фараби, Қожа Ахмет Иассауи, Мұхамед Хайдар Дулати, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Асанқайғы, т.б. ақын-жырауларының мұраларынан, билер мен шешендердің тәлімдік сөздерінен көреміз. Әр адам өзінің ұлттық тамырын, әдет-ғұрпын, мәдениетін түсіне алады. Өз халқына деген сүйіспеншілігі, өзінің туған жеріне өз халқы өмір сүретін ортаға деген сезіммен ұласып жату керек. Халықтық әдет-ғұрып, салт-санасының байлығы, патриоттық сезім Отанға деген сүйіспеншілігін қалыптастырады.

Халқымның өз ұрпағын Отан сүйгіштікке тәрбиелеуге баса көңіл бөлгендігіне оның сансыз мақал-мәтелдері де айғақ бола алады. Бір-екеуін ғана еске сала кетейін: «Отан үшін күрес - ерге тиген үлес», «Ерінен айрылған көмгенше жылайды, елінен айрылған өлгенше жылайды», «Отанға опасыздық еткенің - өз түбіңе өзің жеткенің», «Батырдың атын жау шығарады, шешеннің атын дау шығарады», «Ерлік өлім - ерді көбейтеді», «Ер жігіт елі үшін туып, елі үшін өледі» [2; 312]. Жалпы «Қазақтың халықтық патриоттық тәрбиесі» деген арнайы тақырыпқа ғылыми-зерттеу жұмыстар жүргізілсе көптік етпес еді.

Біраз ойланып көрейікші: жер бетінде адал болма деп тәрбиелейтін ұлт бар ма? Адамгершілік деген үлкен ұғымды аяғына бас дейтін ұлт бар ма? Жоқ. «Қарапайым болма, қайырымды болма, иманды болма, кішіпейіл болма, елінді, жерінді сүйме, оларды қорғама» дейтін ұлт бар ма? Жоқ. Олай болса, адамгершілік, адалдық, қарапайымдылық, қайырымдылық, ар-ұяттылық, намысқойлық, имандылық, кішіпейілділік, еліне-жеріне, жұртына сүйіспеншілік бүкіл адамзаттық моральдың өзегі емес пе? Жоғарыдағы тізбектелген моральдық ұғымдарды әрбір ұлт өзінің ерекшелігіне орай ұрпақты тәрбиелеуге лайықтап пайдаланады. Әйтпесе орыстың ұлттық тәрбиелеу әдістерін, тәсілдерін, толыққанды қазақты тәрбиелеуге жұмсасақ, болмаса керісінше пайдалансақ опық жейтіміз анық. Жетпіс төрт жыл бойы «коммунистік» деген тәрбиені талғамсыз, жөн-жосықсыз қолдану жас ұрпақ тәрбиесіне қаншалықты зиян келтіргенін енді ұғынып отырмыз.

Сонымен, тәрбие жұмысының негізі өзегі етіп өз халқының, мыңдаған жылдар қалыптасқан, жақсы жемісін берген тәсілдерін ала отырып, оны басқа елдердің, жұрттардың тәуір, қабылдауға лайықты деген моральдық нормаларымен толықтыру жақсы нәтижеге қол жеткізеді деген қорытынды береміз. Әр халықтың бойында үйренерлік, еліктеуге тұрарлық жақсы қасиеттер баршылық. Олай болса, дана халқымыз айтқандай «жақсыдан үйреніп, жаманнан жиренейік».

Бүгінгі тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі жас ұрпақтың меңгерген біліміне, алған тәрбиесіне, өмірлік мүдде бағдарына байланысты.

Бұл ең алдымен әр ұжымның тәрбие жұмысының әдісін таңдап алуды қажет етеді.

Екінші мың жылдықта жастар қандай болу керек? - деген жанды сұрақ әрбір саналы адамды ойландыратыны сөзсіз. Сондықтан да тұңғыш президент Н.Ә. Назарбаев ұстаздардың алдына ХХІ ғасырды құрушы іскер, жаңа кезеңге икемделген, мәдениетті жеке тұлғаны тәрбиелеу керек деген міндет қойған болатын.

Қазақстанның болашағына жауапты осы біз тәрбиелеп отырған ұрпақ. Мемлекетіміздің абыройын асырып, мерейін үстем етер жаңалық ашар ғұламалар, бүкіл әлемге халқының көркем ойының құдіретін танытатын болашақ ұлы жазушылар, білімді де білікті мамандар жетіліп өсуі керек. Біздің ұстанымымыз да осы.

Қорыта келгенде, ұлттық тәрбиемізді қалпына келтіріп, жастарға ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, ата-бабаларымыздан қалған насихат мұраларын балалардың санасына сіңіріп, тәрбиелеу басты міндет.

Қазақ елі болашағын ұрпағына аманат етіп, сенім артып отырған заманда халқымыздың тағылымға толы қазынасын меңгеру, сол негізде ұрпақтың ұлттық салт-дәстүр туралы білімін қалыптастыру, балаларды жасына қарай кезеңге бөліп, патриоттық тәрбие беру мәселесі әлі де зерттеуді қажет етеді.

Әдебиеттер:

1. Наубаева Х. Мектеп жасына дейінгі балалардың өзара бірлесіп атқаратын іс-әрекеттерін гумандық негізде жүзеге асыру. – Талдықорған, 1999.- 113б.
2. Табылды Ә. Этнопедагогикалық оқылымдар. 2-ші кітап. – Алматы, Білім, 2006. – 312б.
3. Өтеген Қ. Тәртібі қиын оқушыларды этнопедагогика құралдары арқылы адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары. – Алматы, 2007.- 150б.
4. Жұмабекова Ф.Н., Жұматаева А.Д. Балаңыз мектепке дайын ба? – Алматы: Балалар әдебиеті, 2006.
5. Ұзақбаева С. Тамыры терең тәрбие. - Алматы: Білім, 2007.

ӘОЖ-373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Бақберген Нұрсая

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: Шығармашылық дегеніміз- өте ауқымды психологиялық процесстің бірі. Яғни, ол болмыстың, дамудың, жетілудің, алға қозғалудың тіршіліктің көзі болып табылады. Әрбір адамның бойында шығармашылық қабілет, шығармашылық тәрбие бола білуі керек. Шығармашылық қабілетті кішкентай кезінен бастап қалыптастыруымыз керек. Бастауыш сынып мұғалімі бастауыш сынып оқушыларының бойында шығармашылық қабілеттерін дамытуы керек. Егер балада шығармашылық қабілет пайда болатын болса, бала жан-жақты дамыған, қалыпты тұлғаға айналады. Мұғалім түрлі әдіс-тәсілдерді жан-жақты қолданып, қызығушылығын қалыптастырып, баланың шығармашылық қабілетін дамытатын болса, онда мұғалім өз мақсатына жете білді деуімізге болады. Себебі, балада шығармашылық қабілет пайда болса, бала дербес жеке тұлғаға айналады.

Кілтті сөздер: Шығармашылық, бастауыш сынып, мұғалім, қабілет.

Аннотация: Творчество — очень широкое психологическое понятие.

один из процессов. То есть, это источник жизни, развития, совершенствования и прогресса. Творческие способности и творческое воспитание должны быть у каждого человека.

Формировать творческие способности нужно с раннего возраста. Учитель начальных классов должен развивать творческие способности у учеников начальных классов. Если у ребенка развиваются творческие способности, он становится всесторонне развитым, нормальным человеком. Если педагог использует разнообразные методы и подходы, формирует интерес, развивает творческие способности ребенка, то можно сказать, что педагог достиг своей цели. Ведь когда у ребенка развиваются творческие способности, он становится самостоятельной личностью.

Ключевые слова: Творчество, начальная школа, учитель, способности.

1. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру жолдары.

Шығармашылық дегеніміз- өте ауқымды психологиялық процесстің

бірі. Яғни, ол болмыстың, дамудың, жетілудің, алға қозғалудың тіршіліктің көзі болып табылады. Шығармашылық тек іс-әрекет түрі болып табылатындықтан ол тек адам баласына ғана тән. Ғалымдардың зерттеуі бойынша, әртүрлі жас кезеңінде балада шығармашылыққа баулуға түрткі болардай өзіндік ерекше қабілет және бейімділік бар болады екен. Міне сондықтан да, баланы кішкентай кезінен яғни, балабақша кезінен бастап мектепті бітірген шағына дейін үнемі үзбей, жүйелі түрде шығармашылыққа баулып, ақыл-ойын, қиялын дамыта түсу керек [1].

Бастауыш сынып оқушылары әртүрлі жас шамасында болады. Көбінесе олар 6-9 жас шамасында болып келеді. Бұл жас кезеңінде баланың бойында алғырлық, шапшаңдық басым болып тұрады. Яғни, ештенені жасырмайды, барлығын еркін айта алатын болады. Және де мақтағанды ұнататын болады. Яғни, бұл кезең шығармашылыққа тәрбиелеу үшін ең қиын кезеңнің бірі болып табылады. Яғни, осы кезден баланың шығармашылық қабілетін, бастаған ісін аяғына дейін бітіркізіп үйретпейтін болсақ, онда ол жоғарғы сыныпқа барған кезде ешқандай нәтиже бермейтін болады. Баланың бойында қызығушылық, басқада қасиеттер болмайды. Үнемі бастаған ісін кейінге қалдырады, жалқаулық, алдыға қойған мақсаты болмайды. Ондай адамдардың өмірден өз орынын табуы қиын болып келеді. Бастауыш сыныптан бастап, баланың шығармашылық қабілетін дамытатын болсақ, ол кейінгі жаста тереңдей түсетін болады. Сонымен қатар, бастауыш сынып мұғалімдері баланың жас ерекшелігін, неге икемді екендігін барлығын білуі керек. Мектептегі оқытудың негізі мақсаты- оқушының білім алу кезінде оның ойлау қабілетін дамыту, қалыптастыру сол арқылы баланың таным қабілетін ашып, шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеп дамыту болып табылады екен. Бастауыш сынып мұғалімі баланың шығармашылық қабілетін дамыту үшін мына нәрселерді басты назарға алуы керек. Олар:

- Баланың шығармашылық қабілетін, яғни деңгейін анықтау. Топтау, бақылау;
- Баланың қызығушылығын, таным белсенділігін жоғарылату;
- Шығармашылық қабілетін дамыту кезінде балада кездескен қиыншылығын есепке ала білу. Оны зерттеу керек;
- Баланың шығармашылық қабілетін кезең бойынша дамыту керек;
- Шығармашылық қабілетін дамыту процесін тәржірибе негізінде жинақтау керек;
- Өзінің жасап жатқан әрекетінің өсу динамикасын бақылауы керек;
- Мұғалім өз ісіне жауапкершілікпен қарап, сабақты қызықты, шығармашылықпен өткізе білуі керек [2].

Яғни, осы нәрселердің барлығын мұғалім баланың шығармашылық қабілетін дамыту кезінде ұстанатын болса, онда жан-жақты дамыған, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыру ісі өз мақсатына жетеді екен. Бастауыш сынып оқушылары әрнәрсеге қызығушылық танытқыш болып келеді [3].

Осы қызығушылықтың білімді де игере түсуде, ақыл-ойды дамытуда, жан-жақты қалыптасқан тұлғаны тәрбиелеуде үлкен пайдасын тигізеді. Яғни, мұғалім сабақта баланың қызығушылығын арттыруы керек. Баланың қызығушылығы артқан кезде, шығармашылық қабілетін дамыту оңай болады [4].

Шығармашылық қабілетін дамытудағы қажетті жағдайлар:

- Мұғалім ең біріншіден сыныпта шығармашылық көңіл-күйлерін туғызу арқылы балалардың назарларын бір нәрсеге бағыттауы керек. Яғни, шығармашылық түрлі жаттығулар, ойындар, тапсырмалар берген дұрыс;

- Берілген тапсырмалар, ойындарды жас ерекшелігіне қарай, қызығушылығына қарай берген дұрыс;
- Балаға өзінің қолынан келетіндігін айтып, қорқыныш сезіменін арылтып, педагогикалық қолдау көрсету керек;
- Баланың шығармашылықпен шұғылданыуына мектепте және сабақтың үстерінде, үйде қолайлы жағдайды жасау керек[5].

Мұғалім баланың шығармашылық қабілетін дамытуда яғни, сабақта немесе сабақтан бос кездерде мынандай әдістерді қолдануына болады. Олар:

- Тақырыпты оның мазмұнына қарап жинақтау керек;
- Белгілі бір тақырыпта балаларға пікірталастар тудырту керек;
- Логикалық тапсырмалар беріп, ойлауын дамыту керек;
- Мәтіннің мазмұнын дұрыстау, шығарма, мәтінге ат қою, кері есептерді құрастыру деген секілді түрлендіру бағытындағы жұмыстарды да ұйымдастыру керек;
- Қиялдау арқылы түрлі суреттер салғызу керек;
- Мәтін беріп, сол жерде ұнатқан кейіпкеріне мінездеме бергізу;
- Түрлі өлең шуақтарын құрастыртқызу;
- Мәтінді немесе ертегіні өз бетінше аяқтатқызу және т.б жатады.

Ал сабақтан бос уақыттарда мұғалім баланың шығармашылық қабілетін дамыту үшін түрлі мұражайларға апарып, ақындармен кездесулер ұйымдастырып, түрлі сайыстар өткізіп жұмыс жасауына болады. Яғни, баланың шығармашылық қабілетін дамытуда мұғалімнің педагогикалық шеберлігі маңызды болып келеді. Мұғалім өзі жан-жақты, ізденпаз, жаңашыл болып келетін болса, оның жасаған әрбір әрекеті өз нәтижесін беретін болады. Мұғалім баланың шығармашылық қабілетін дамыту кезінде тапсырмаларды дауындау кезінде оқытылатын пәнінің мазмұнын, жеке сипатында ескере кетіп, тапсырмаларды түрлі деңгеге бөле білуі, ол тапсырмалар жүйелі болуы, білімі мен біліктілігін дамытатындай болуы, тапсырмалардың барлығы баланың қабілетін ашатындай, шығармашылығын

қалыптастыратындай болуы керек. Баланың шығармашылық қабілеті оның іс-әрекетінен айқын көрінеді. Яғни, ең біріншіден, оның іс-әрекетке көзқарасы өзгеріп, танымдық қабілеті арта түседі. Баланың шығармашылық қабілеті артқан кезде, қалыптасқан кезде оның бүкіл болмысы жаңа сипатқа ие болады екен. Мұғалім баланың шығармашылық қабілетін дамытуының, жалпы шығармашылықты бала бойында қалыптастырудың мәні мынада:

- Қоғамда пайда болып жатқан түрлі өзгерістерді білуге, ғылым жаңалықтарына деген қызығушылықтың пайда болуына;
- Оқу әрекеттерін орындауға талпыну;
- Білім алуға, түрлі шығармашылық жұмыстарға қызығушылық;
- Танымдық ойлау қабілетінің дамуы;
- Жеке сапалық көрсеткіші ретінде көрінетін қабілеті мен қасиетінің дамуы;
- Ақыл-ойының кеңей түсуі;
- Ізденпаздылықтың шығармашылық іс-әрекетінің дамуына әсер етеді.

УДК 378.1

СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОВЕДЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

**Тургунтаева Гульсара Ашимбаевна
Бектурсынова Эльмира Мадияровна**

Таразский университет имени М.Х.Дулати, г. Тараз

Аннотация: в статье рассматривается проведение самостоятельной работы студентов, поскольку она является педагогическим сопровождением развития целевой готовности к профессиональному самообразованию и является дидактическим средством образовательного процесса, искусственной педагогической структурой для организации управления деятельностью студентов. В этой статье самостоятельная работа студентов анализируется как любая организованная преподавателем активная деятельность студентов, направленная на поиск знаний, понимание, закрепление и развитие навыков и умений, обобщение и систематизацию знаний.

Ключевые слова: самостоятельная работа, активная деятельность, развитие навыков и умений, творческая личность, самообразование, инновационная деятельность.

Abstract. the article considers the independent work of students, since it is a pedagogical support for the development of targeted readiness for professional self- education and a didactic means of the educational process, an artificial pedagogical structure for the organization of management of students' activities. In this article, students' independent work is analyzed as any active student activity organized by a teacher, aimed at finding knowledge, understanding, consolidating and developing skills and abilities, generalization and systematization of knowledge.

Keywords: independent work, vigorous activity, development of skills and abilities, creative personality, self-education, innovative activity.

Смена социально-экономических условий в социуме, преобразование к рынку привели к тому, что правила к уровню и уровню подготовленности профессионалов университете значительно возросли. Передовому специалисту необходимо иметь такие качества, как активность, принципиальность, работоспособность, находчивость, энергичность, независимость, то есть быть выгодно отличающимся на трудовом рынке. Таким образом в системе высшего образования цель состоит не только в том, чтобы научить учащихся естественным дисциплинам, но и в том, чтобы научить их учиться и пополнять свои знания на протяжении всего обучения их жизни, при этом эти задачи могут быть достигнуты в ходе индивидуальной деятельности. В Отечественных образовательных стандартах высшего профессионального образования отражены новые подходы к профессиональному обучению, которые указали на необходимость пересмотра содержания образования. Всегда растущий поток материала, научный прогресс и практики потребовали включения в стандарт как аудиторной, так и внеаудиторной самостоятельной работы.

Образовательные нормативы заставляют учителей Обучать обучающихся индивидуальной работе, приобретать знания, расширять исследовательский кругозор и стремятся к истине в науке и практике. На данный момент значительная часть программы обучения, предусмотренного Республиканскими учебными нормативами, отводится внеклассной самостоятельной работе. Положение о необходимости самостоятельной работы студентов в образовательном процессе Высшей школы уже давно является общепризнанным. На сегодняшний день этому важному компоненту в образовательном процессе Высших учебных заведений уделяется особое внимание не только на местном, но и на Республиканском уровне. Идея усовершенствования образования определяет важные моменты профессионального образования: подготовка квалифицированного сотрудника соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на трудовом рынке, компетентного, серьезного, свободно владеющего своей профессией и ориентирующегося в смежных сферах деятельности, способного эффективно работать по своей специальности на уровне мировых стандартов, готовый к постоянному профессиональному росту, социальной и

профессиональной мобильности; удовлетворение потребностей личности в получении соответствующего образования. Все эти задачи могут быть решены только путем увеличения доли внеаудиторной самостоятельной работы учащихся, связанной с тем, что в ходе самостоятельной работы решаются не только дидактические задачи, но и задачи воспитания личности.

На данный момент этому вопросу уделяется большое место в психолого- Педагогическом исследовании. Отнюдь, несмотря на весомый теоретическую способность, накопленный педагогической наукой, он не в полной мере используется в университетской практике: образовательный процесс в высших профессиональных учебных заведениях остается в основном слабо контролируемым, основанным на традиционных формах и методах преподавания, недостаточное внимание уделяется развитию личности студента, его самостоятельности, саморазвитию и самосовершенствованию.

Индивидуальная работа студентов является существенной, решающей составляющей специалиста система обучения. Ведь только знания, приобретенные упорной самостоятельной работой, впоследствии могут превратиться в реальную движущую силу научно-технического прогресса.

Нынешнее высшее образование призвано стремиться к дальнейшей активизации учебно-познавательной работе студентов, развитию их творческих способностей и культуры мышления, умения самостоятельно ориентироваться в потоке научной, технической и общественно-политической информации. Этого можно достичь только путем формирования у обучаемых когнитивной независимости, то есть такой черты личности, которая проявляется в желании и способности самостоятельно овладевать знаниями и методами деятельности, применять их в учебной, практической и профессиональной деятельности [1].

Университет призван учить и приучать учащегося пытаться к непрерывному пополнению своих знаний, к непрерывному самообучению во время всей своей трудовой жизни, создавать для всех и закреплять соответствующие стереотипы работы. И важным составляющим направлением трудов учителей в этой области должна стать внеаудиторная индивидуальная работа студентов. Это непростой, качественно иной вид обучения по сравнению с аудиторными уроками. В рамках внеаудиторной индивидуальной работы обучающиеся сталкиваются с необходимостью мобилизовать свои навыки к обобщению полученных данных, превращению их в умения. Но еще ценнее психологический итог: в процессе индивидуальной деятельности обучающийся постоянно чувствует себя человеком, который сам по себе принимает решения, несет за них ответственность - и на самом деле становится таким человеком. Индивидуальная работа в обязательном порядке предусматривает качество самоорганизовывать свою работу, а именно самостоятельную. Для большинства студентов сегодня принимаемые ими решения далеки от оптимальных. Большая часть обучающихся делает упражнения поздно, с большим опозданием. Качество реализации работы часто бывает только удовлетворительным [2]. Таким образом включение индивидуальной работы в план учебы, то есть регулирование ее как особого вида учебной деятельности, описывает Принципиально современный этап в развитии организация образовательного процесса в высшей школе. Целью изменения качественной сущности современного высшего образования является активизация индивидуальной деятельности учащихся.

Реализация этой задачи требует системного подхода, пересмотра устоявшихся взглядов практически на все организационно-методические основы образовательного процесса. Образовательный процесс в высшей школе предусматривает обязательное проведение внеаудиторных занятий, самостоятельная работа студентов, поскольку только в процессе активной самостоятельной деятельности может эффективно и плодотворно осуществляться обучение и познание, то есть усваиваются знания, приобретаются навыки и умения в определенной области знаний [3].

Индивидуальная деятельность способствует образованию таких значимых черт человека, как усердие, собранность и ответственность, улучшает запоминание, ум, сосредоточенность. Результатом сказанного является необходимость перехода от эмпирического решения к вопросу

Организации внеаудиторная самостоятельная работа студентов в вузе по разработке вопросов теории и технологии организации данного вида деятельности [4].

Научные исследования по дидактизму, психологов, членов частных методик показали, что целевое и преднамеренно организованное Становление когнитивной индивидуальности обучающихся происходит в течение полного обучающего процесса в институте. Это главный критерий прогрессивной организации образовательной процедуры. Лишь самостоятельная работа учащихся и проверка за ее исполнением, при необходимой их организации, помогает образованию самостоятельности познания и творческого подхода к решению задач образовательного и профессионального уровня. Формирование индивидуальной деятельности обучающихся в современном высшем образовании становится одним из важнейших направлений всей методики преподавания. Это связано с необходимостью повысить познавательную активность будущих специалистов, преобразовать этот процесс обучения из школы запоминания превращается в школу мышления.

Сегодняшний эксперт разрешает обычно часто меняющиеся вопросы, часто исследовательского типа. Поэтому университетское образование должно готовить профессионала, но и формировать творческую личность. Следовательно, одним из общих способов улучшения деятельности в вузе является переход от информативных форм обучения к контролируемому образованию, выявляющему навыки обучающихся и управляющему их ростом. Таким образом остаются важными методы образования, которые прививают умение к самосовершенствованию.

Литература:

1. Антонович И.И. Система контроля самостоятельной работы // Вестник высшей школы, 1999. - №11. – С. 34-37.
2. Архангельский С.И. Образовательный процесс в высшей школе, его правовые основы и методы. М.: Высшая школа, 1980 - 368 с.
3. Абылкасымова А.Е. Познавательная самостоятельность в учебной деятельности студента.- Алматы: Санат, 1998 - 232 с.
4. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса обучения /Ю. К. Бабанский. М.: Педагогика, 1989 - 253 с.

ӘОЖ 81.2. 81.5

АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ЕСІМДЕРГЕ ТӘН ЕРЕКШЕЛІКТЕР МЕН КӨРКЕМ АУДАРМА ПРИНЦИПТЕРІ

Белгибаева Акмарал Аблежановна
М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация. Бұл мақалада ағылшын және қазақ тілдеріндегі есімдерге тән ерекшеліктер мен олардың көркем аудармадағы рөлі зерттеледі. Ағылшын тіліндегі есімдер мен қазақ тіліндегі есімдердің құрылымы, мағынасы, тарихи контексті мен қолданылу ерекшеліктері талқыланады. Сонымен қатар, көркем аудармада есімдерді дұрыс аудару принциптері мен әдістері қарастырылып, аударма кезінде туындайтын қиындықтар мен оларды шешу жолдары ұсынылады. Аударма теориясындағы есімдер мәселесін түсіну арқылы көркем аударма саласында кәсіби шеберлікті арттыруға болады, бұл өз кезегінде аударма мәдениетінің дамуына ықпал етеді.

Кілт сөздер: Көркем аударма, аударма принциптері, лексикалық айырмашылықтар, культуралық контекст, аударма техникасы, аудармада есімдер, тілдер арасындағы айырмашылықтар, сипаттау мен бейнелеу, тілдік сәйкестік.

Annotation. This article examines the features of names in English and Kazakh and their role in literary translation. The structure, meaning, historical context and features of use of names in English and names in Kazakh are discussed. In addition, the principles and methods of correct translation of

names in literary translation are considered, the difficulties that arise during translation and ways to solve them are proposed. By understanding the problem of names in translation theory, it is possible to improve professional skills in the field of literary translation, which, in turn, contributes to the development of translation culture.

Keywords: literary translation, principles of translation, lexical differences, cultural context, translation techniques, names in translation, differences between languages, description and representation, language identity.

Аударма – бұл тек тілдік құралдарды ғана емес, сондай-ақ адамзаттық құндылықтар мен салт-дәстүрлерді байланыстыратын маңызды процесс. Әрбір тіл өзіне тән тарих, мәдениет, дүниетаным мен ұлттық ерекшеліктерді дамыта отырып көркейеді, ал есімдер осы аспектілердің айқын көрінісі болып табылады. Ағылшын және қазақ тілдеріндегі есімдер – әрбір ұлттың жеке тұлғасын, оның қоғамдық, тарихи және мәдени күйін айқындайтын негізгі элементтер болып табылады. Сондықтан, тілдер арасындағы аударма процесінде есімдердің дұрыс аударылуы мен оларды ұлт мәдениетіне сәйкес жеткізу маңызды мәселе болып табылады.

Көркем аударма саласында есімдер маңызды рөл атқарады, себебі олар тек адамдардың аттарын көрсетіп қана қоймай, кейіпкердің қоғамдық мәртебесі, этникалық шыққан тегі, психологиялық бейнесі мен мәдени контексті туралы мәліметтерді жеткізеді. Ағылшын және қазақ тілдеріндегі есімдердегі айырмашылықтар, солардың қолданылу өзгешеліктері мен солардың мәдени мәні аудармашы үшін маңызды міндеттерді туындатады. Әсіресе, көркем шығармаларда есімдердің дұрыс аударылуы түпнұсқаның мәнін сақтауға және оқырманға шынайы мәдени тәжірибе ұсынуға әсер етеді. Ағылшын және қазақ тілдеріндегі есімдерге тән ерекшеліктерді зерттеу аударма теориясы мен практикасы үшін үлкен маңызға ие. Бұл екі тілде есімдер түрлі әлеуметтік, тарихи және этнографиялық контекстте қолданылатынын ескеру маңызды. Ағылшын тіліндегі есімдер көбіне рухани және тарихи дәстүрлермен байланысты болса, қазақ тіліндегі есімдер көбінесе туған жер, табиғат, әлеуметтік орта мен тарихи оқиғаларды бейнелейді. Осы айырмашылықтар аудармашыға есімдердің мағынасы мен мәдени контекстін дұрыс жеткізу үшін арнайы әдіс-тәсілдерді қолдануды талап етеді.

Ағылшын тіліндегі есімдер құрылымы бойынша әдетте жеңіл әрі қысқа болады. Олар көбінесе бірінші есім (given name) мен тегі (surname) түрінде болады. Бұл құрылымның ерекшелігі – тегі әдетте ата-ана мен отбасы мүшелері арасындағы байланыс пен тектілік ерекшеліктерін білдіреді, ал бірінші есім адамның жеке тұлғасын көрсетеді. Ағылшын тілінде есімдер екі негізгі құрылымға бөлінеді:

First name (берілген есім) — адамға туылған кезде берілетін есім, оны отбасы мен достар қолданады.

Surname немесе **Last name** (тегі) — отбасының атауын білдіретін есім, оны ресми жағдайларда қолданады.

Ағылшын тілінде кейде адамға берілетін толық есім бірнеше бірінші есімнен құралған болуы мүмкін. Мысалы, «John William Smith» немесе «Mary Anne Johnson». Бұл есімдер көбінесе адамның дінін, тарихи өткенін немесе отбасының дәстүрін бейнелейді.

Ағылшын тіліндегі есімдер әртүрлі мәдениет пен салт-дәстүрлердің ықпалына ұшырайды. Ағылшын қоғамында жиі христиандық салттарға сәйкес, діни және тарихи тұлғалардың аттары кеңінен таралған. Мысалы, «John», «Mary», «David» сияқты есімдер христиандық қасиетті тұлғалармен байланысты. Сонымен қатар, ағылшын тіліндегі есімдер басқа мәдениеттердің ықпалымен де қалыптасқан. Бұл көбінесе Ұлыбританияның көпұлтты қоғамында байқалады, мұнда ағылшын есімдерімен қатар, басқа этникалық топтардың есімдері де кең таралған. Әртүрлі мәдениеттердің ықпалына қарамастан, ағылшын тіліндегі есімдер көбінесе жеке адамның әлеуметтік орнын, діни сенімін және тарихи тұлғаларды білдіреді. Бұл есімдерде белгілі бір мағыналар мен символизм болуы мүмкін, мысалы, «Hope» (үміт), «Grace» (мейірім), «Faith» (сенім) сияқты есімдер позитивті мәнге ие.

Ағылшын тіліндегі есімдердің аударылуы әрқашан біржақты болмайды, себебі есімдер әдетте жеке және мәдени мағынаға ие. Ағылшын тілінде қолданылатын есімдердің көбісі басқа

тілдердің арасында негізгі түпнұсқаға ұқсамайды. Бұл жағдайда аударма жасайтын кезде бірнеше тәсілдер мен стратегияларды қолдану қажет болады:

Тікелей аударма: Кейде есімдердің мағынасы басқа тілде тура аударылады. Мысалы, «John» есімі қазақ тілінде «Жан» немесе «Иоанн» деп берілуі мүмкін.

Транслитерация: Ағылшын есімдері басқа тілдерге дыбысталуына қарай көшірілуі мүмкін, мысалы, «David» — «Дэвид» болып жазылады.

Қалыптасқан балама атаулар: Кейбір есімдер, соның ішінде көбінесе діни немесе тарихи тұлғаларға байланысты, мәдени контекске сай басқа тілде белгілі бір баламамен берілуі мүмкін. Мысалы, ағылшын тіліндегі «Mary» есімі қазақ тілінде «Мәриям» деп аударылады.

Аударма кезінде есімдер тек тілдік қана емес, мәдени және тарихи аспектілерді де ескеруі қажет. Бұл әсіресе көркем әдебиет пен кино саласындағы аудармаларда маңызды. Аударма кезінде есімдердің мағыналық контексті мен мәдени ауқымы толық сақталуы тиіс, сонда ғана оқырман немесе көрермен нақты мағына мен әсерді түсіне алады.

Қазақ тіліндегі есімдер және олардың мәдени мәні

Қазақ тіліндегі есімдер терең мәдени және ұлттық мәнге ие. Қазақ халқының есімдері көбінесе табиғатпен, халықтың салт-дәстүрлерімен, әлеуметтік өмірмен тығыз байланысты болып келеді. Қазақ есімдері адамның жеке басын, оның мінез-құлқын, болашағын болжауды, сондай-ақ отбасының немесе ата-бабасының тарихын білдіреді. Мысалы, қазақ есімдерінде табиғат құбылыстары, жануарлар, өсімдіктер немесе басқа да мағыналық белгілер жиі кездеседі. Мұндай есімдер адамның рухани әлемін, жан дүниесін сипаттауға бағытталған.

Қазақ халқының көптеген есімдері ел тарихындағы елеулі оқиғалармен, батырлармен, билермен, ақындармен немесе беледі ұлы тұлғалармен байланысты болып келеді. Мысалы, «Абай», «Абылай», «Бауыржан» секілді есімдер қазақтың ұлттық батырларын, ал «Тұрсын» есімі қазақ қоғамындағы ықпалды билердің немесе ақсақалдардың аттарын еске салады. Осылайша, есімдердің мәдени мәні олардың тек жеке адамның атын ғана емес, сол адамның өмірлік бағытын да көрсетеді.

Қазақ есімдері өз тарихында көптеген этнографиялық және діни өзгерістерге ұшыраған. Бұрынғы кезде қазақ есімдері көбінесе ата-бабалардан немесе белгілі тарихи тұлғалардан алынған. Қазақ халқының көптеген есімдері ел тарихындағы маңызды оқиғалармен, батырлармен, билермен, ақындармен немесе басқа да ұлы тұлғалармен байланысты. Мысалы, «Абылай», «Қабанбай», «Бауыржан» сияқты есімдер қазақтың ұлттық батырларын, ал «Тұрсын» есімі қазақ қоғамындағы беделді билердің немесе ақсақалдардың есімдерін еске түсіреді.

Сонымен қатар, қазақ есімдері діни мағынаға да ие бола алады. Мұсылмандық діннің әсері нәтижесінде қазақ халқының есімдерінде «Мұхаммед», «Әли», «Саид», «Фатима» сияқты арабтық немесе исламдық есімдер жиі кездеседі. Бұл есімдер көбінесе діни сенім мен рухани әлемге байланысты болғандықтан, адам өміріне үлкен әсер етуі мүмкін деп есептеледі. Қазақ есімдері этнографиялық тұрғыдан да маңызды рөл атқарады. Әсіресе ру немесе тайпа аттары, сонымен қатар белгілі бір жердің немесе елдің атауы да есім ретінде қолданылып, жеке адамның шыққан тегін немесе атажұртты білдіреді. Мысалы, «Қазақбай», «Дулат», «Жанқожа» сияқты есімдер белгілі бір тарихи кезеңдермен және этникалық топтармен байланысты.

Қазақ есімдерінің қалыптасуы мен құрылымы көбінесе сол халықтың мәдениеті мен дәстүрлеріне негізделген. Қазақ есімдері үш негізгі топқа бөлінеді: жеке есімдер, әке есімдері (патронимдер), және фамилиялар (тегі).

Жеке есімдер: Бұл есімдер адамның өз аты ретінде қолданылады және көбінесе отбасы немесе халықтың дәстүріне, сондай-ақ адамның сыртқы қасиеттеріне, мінез-құлқына, өмірлік мақсаттарына сай қойылады. Мысалы, «Айша», «Нұржан», «Қанат» сияқты есімдер адамның физикалық немесе рухани ерекшеліктерін білдіреді.

Әке есімі (патроним): Қазақта әке есімі көбінесе адамның атымен бірге беріледі, әрі әке есімі адамның тегі мен шыққан тегін білдіреді. Мысалы, «Жақсылықұлы», «Аманжолович» сияқты есімдер адамның әкесінің атынан шыққан. Бұл атау дәстүрі көбіне жеке адамның әлеуметтік жағдайын анықтап, оның әкесі мен ұрпағы арасындағы байланысты көрсетеді.

Фамилиялар (тегі): Кеңес заманында туған қазақтардың көпшілігі тегі бойынша атала бастаған, бірақ бұрынғы дәстүр бойынша тек әке есімінен, ру аттарынан немесе белгілі бір атакты адамдардың есімдерінен құралған. Қазақ фамилиялары әдетте туыстық қатынастарды білдіреді, сондай-ақ ұлттың өзіндік ерекшеліктері мен тарихын көрсетеді. Мысалы, «Қарақұлов», «Есенбеков» сияқты фамилиялар қазақтың белгілі руын немесе ата-бабасын еске түсіреді.

Қазақ есімдері оның құрылымы мен мәні жағынан әрдайым ұлттық дәстүр мен мәдениеттің белгісі болып табылады, және оларды аударған кезде тілдің әрі мәдениеттің маңызды ерекшеліктерін ескеру қажет.

Көркем аудармадағы есімдердің рөлі. Көркем аудармада есімдер тек жеке тұлғаларды белгілеумен шектелмейді, олар көбінесе шығарманың атмосферасын, кейіпкерлердің рухани әлемін, мәдени және әлеуметтік жағдайын айқындайтын маңызды элементтер болып табылады. Әрбір есімнің артында тарих, ұлттық ерекшеліктер, дәстүрлер мен діни сенімдер жатыр. Сондықтан көркем аудармада есімдерді дұрыс таңдау және олардың мағыналарын сақтап жеткізу үлкен жауапкершілік жүктейді. Есімдердің дұрыс аударылуы немесе жеткізілуі шығарманың түпнұсқасын сақтауға және оқырманға автордың ойы мен кейіпкердің жеке қасиеттерін дұрыс түсінуге мүмкіндік береді. Көркем аудармада есімдердің мағыналық контексті мен мәдени мәнін сақтау өте маңызды. Әрбір есімнің тек лексикалық мағынасы ғана емес, сондай-ақ сол есімнің қолданылатын мәдени ортадағы терең мәні де бар. Мысалы, ағылшын тіліндегі «Grace» (мейірім) есімі қазақ тілінде тек сөздік мағынасы емес, сондай-ақ діни және мәдени контекстте ерекше маңызға ие болуы мүмкін. Аударма кезінде тек есімнің дыбысталуын емес, оның мәдени контекстін, түпнұсқалық мағынасын да ескеру қажет. Есімдер кейде белгілі бір тарихи немесе әлеуметтік жағдайлармен тығыз байланысты болады. Аудармашы олардың мәнін сақтап, оқырманға немесе тыңдаушыға осы мәдени контекстті жеткізу үшін арнайы тәсілдер қолдануы керек. Есімдер арқылы оқырман сол қоғамның, дәуірдің ерекшеліктерін сезіне алады, сондықтан олардың дұрыс аударылуы көркем аударманың табысты болуы үшін маңызды.

Көркем аударма кезінде есімдердің мәдени ерекшеліктерін сақтау тек тілдік мәселе ғана емес, сондай-ақ мәдени айырмашылықтардың дұрыс түсінілуі мен жеткізілуі болып табылады. Әрбір мәдениет өзіндік есім беру дәстүрлеріне ие, олар сол халықтың құндылықтарын, дүниетанымын және әлеуметтік құрылымын бейнелейді. Мысалы, қазақ мәдениетінде табиғатқа, тарихи тұлғаларға немесе отбасылық құндылықтарға негізделген есімдер жиі кездеседі, ал ағылшын тілінде бұл дәстүрлер әртүрлі болуы мүмкін.

Аударма кезінде мәдени ерекшеліктерді ескеру өте маңызды. Бір тілде мағынасы терең, белгілі бір мәдени құндылықпен байланысты есім екінші тілде дәл осылай қабылданбауы мүмкін. Сондықтан, аудармашы есімдердің мәдени құндылығын сақтай отырып, оларды басқа тілде немесе мәдениетте дәл түсінікті әрі мәнді етіп жеткізу үшін балама әдістер мен стратегияларды қолдануы қажет.

Көркем аудармада есімдерді таңдау мен дұрыс жеткізу үшін бірнеше әдіс-тәсілдер қолданылады. Әрбір әдіс аударма контекстіне және тілдер арасындағы айырмашылықтарға байланысты өзгеруі мүмкін. Мысалы, есімдерді аударудың негізгі әдістері де қарастырылған. Тікелей аударма (транслитерация) әдісі. Бұл әдіс есімдерді олардың бастапқы дыбысталуын сақтай отырып аударуға бағытталған. Мұндай тәсіл көбінесе есімдердің мәдени контексті мен ұлттық ерекшеліктерін сақтау қажет болған жағдайда қолданылады. Балама есімдер қолдану әдісі. Кейбір жағдайларда, егер есімнің түпнұсқадағы мағынасы мен оның мәдени мәні басқа тілде түсініксіз болса, онда есімнің баламасы таңдалады. Мысалы, «John» есімі қазақ тіліне «Жан» деп аударылуы мүмкін, бірақ «John» тұлғасының мәдени мәнін түсіну үшін сәйкес балама таңдалады. Мағыналық аударма: кейбір есімдер тек дыбыстық тұрғыдан емес, мағынасы жағынан да аударылуы мүмкін. Мысалы, «Hore» есімі қазақ тілінде «Үміт» деп аударылуы мүмкін, өйткені бұл есімнің мағынасы негізгі мәнін сақтап, жаңа тілде де дәл жеткізіледі. Діни және тарихи мәнін сақтау әдісі. Діни немесе тарихи мәні бар есімдер, мысалы, «Muhammad» немесе «Иса», кейде тікелей аударылып, сол мәдени және діни контекстке сәйкес беріледі. Мұндай есімдер аудармада ерекше назарды талап етеді, себебі олар адамға тек ат емес, сол мәдениет пен діннің маңызды бөлігі болып табылады.

Көркем аудармада есімдер тек тілдік бірліктер ғана емес, олар аударма процесінің барлық кезеңдерінде маңызды рөл атқарады. Дұрыс таңдалған есімдер шығарманың түпнұсқасының эмоциялық және мәдени мәнін сақтап қалуға көмектеседі, сондай-ақ оқырманның мәдени құндылықтар мен әлемге деген көзқарасын дұрыс жеткізуге мүмкіндік береді.

Осылайша, ағылшын және қазақ тілдеріндегі есімдерді аудару мәселелеріне де мән берсек болады. Екі елдің өзі де, табиғаты да, болмысы да өзгеше болғандықтан мәселелер жетіп жатыр.

Ағылшын және қазақ тілдеріндегі есімдерге тән ерекшеліктер мен олардың көркем аудармадағы рөлі үлкен маңызға ие. Бұл екі тілдің есімдер жүйесі мәдени және тарихи контекстте әртүрлі қалыптасқандықтан, есімдерді аудару кезінде көптеген қиындықтар туындайды. Ағылшын тілінде есімдер көбінесе діни және тарихи тұлғалармен байланысты болса, қазақ тілінде есімдер табиғатпен, ұлттық құндылықтармен және тарихи тұлғалармен тығыз байланысты. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, көркем аудармада есімдерді дұрыс қолдану – бұл тек тілдік тапсырма емес, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынасты дұрыс жеткізу болып табылады. Көркем аудармада есімдерді дұрыс қолдану кезінде аудармашы тек дыбысталууды ғана емес, сондай-ақ есімнің мағыналық және мәдени контекстін сақтауға тиіс. Әрбір есімнің артында сол мәдениеттің құндылықтары мен дәстүрлері жатыр, оларды ескере отырып, түпнұсқаны басқа тілде дәл әрі мағыналы етіп жеткізу міндеті тұр. Аударма кезінде есімдердегі эмоционалдық, стилистикалық және мәдени компоненттерді сақтау өте маңызды. Бұл көркем шығарманың жалпы атмосферасын, кейіпкерлердің рухани әлемін және шығарманың түпнұсқалық мәнін толық бере алады.

Қазіргі аударма теориясында есімдерге қатысты мәселеге ерекше көңіл бөлінуде. Есімдерді аудару мен мәдени ерекшеліктерді ескеру аударманың сапасын жақсартып қана қоймай, сонымен қатар әртүрлі мәдениеттер арасындағы өзара түсіністік пен құрметті нығайтады. Болашақта аударма теориясында есімдер мәселесін тереңірек зерттеуге көбірек назар аударылып, әртүрлі әдіс-тәсілдер мен стратегиялар ұсынылуы қажет. Бұл әсіресе жаһандану кезеңінде және көп мәдениетті қоғамда маңызды әрі өзекті болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Әдеби шығармашылық және көркем аударма теориясы : таңдамалы дәрістер / Әл-Фараби атын. ҚазҰУ; [ред. алқа: Ж. Дәдебаев және т. б.]. - Алматы: Ценные бумаги, 2010. - 188 б.
2. Сөз мәдениеті: оқу құралы / Д. Әлкебаева. - Алматы: Қазақ ун-ті, 2011. - 195, [1] б.
3. Мәдени антропология: оқу құралы / Ә.Р. Масалимова, А.Т. Құлсариева; Әл-Фараби атын. ҚазҰУ. - Алматы: Қазақ ун-ті, 2011. - 163, [1] б.
4. Философия және мәдениеттану: оқу құралы / [жауапты ред. Ғ. Ақмамбетов; құраст: Ж. Алтаев және т. б.]. - Алматы: Жеті жарғы, 1998. - 269, [3] б.
5. Қазақ тілі / Ж.Т. Дәулетбекова ; ҚР Білім және ғылым м-гі. - 3-бас., өнд. - Алматы : Мектеп, 2015. – 102б
6. Қазақ этикасы: оқу құралы / Т. Х. Ғабитов; әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы Қазақ ун-ті, 2014. - 274, [2] б.

ӨОЖ 37.013:371.21

МҰҒАЛІМ – ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ МАҢЫЗДЫ ТҰЛҒА

Бөпетай Диана Медетқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: Бұл мақалада ұрпақ тәрбиесіндегі маңызды тұлға «мұғалім» мәртебесі туралы айтылады. Мұғалім мәртебесі білім беру жүйесінің дамуына, оқушылардың білім сапасына, қоғамның мәдениетіне әсер етеді. Қоғам мұғалімдерді жоғары бағалап, оларды қолдаған жағдайда, мұғалімдердің өз мамандығына деген сүйіспеншілігі мен жауапкершілігі артады. Зерттеуде педагогика саласындағы педагогтың орны оның кәсіби біліктілігі, педагогикалық шеберлігі ескеріле отырып, тиімді оқу процесін ұйымдастыру қабілеті талқыланады.

Аннотация: В статье рассматривается статус «учителя» как важной фигуры в воспитании поколения. Статус учителя влияет на развитие системы образования, качество подготовки учащихся и культуру общества. Когда общество ценит и поддерживает учителей, любовь и ответственность учителей за свою профессию возрастают. В исследовании рассматривается место учителя в сфере педагогики с учетом его профессиональной квалификации, педагогического мастерства, умения организовать эффективный процесс обучения.

Тірек сөздер: педагог, жаңашылдық, Коменский дәуірі, методика, AR,VR,3D платформалары

Ключевые слова: учитель,инновация, эпоха Коменского, методика, AR, VR, 3D-платформы

«Әлемдегі ең үздік мамандық –мұғалім» - деп қарауының өзі бөлек. Себебі, барлық жерде мұғалім керек. Мұғалімнің мәртебесі зор. Мектеп табалдырығын аттаған бүлдіршіндерді қабылдап алып, оларға оңды- солын үйретіп, болашаққа бағдар беретін де мұғалім.

Мұғалім – ол өз шәкіртінің бойына білім нәрін сеуіп, тура жолға салатын абзал жан. Мұғалім әр сабағын қызықты өтсе, оқушыларда әр күн сайын мұғалім тарапынан жаңа идея, жаңа тапсырма күтіп отырады. Бұның өзі мұғалімге, пәнге деген қызығушылығы артады. Яғни, мұғалімге сенімі артады. Абай атамыз айтқандай «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» демекші ұстаздың еңбегін бағалай білуіміз қажет. Қазіргі таңдағы мұғалім мен 19 ғасыр аяғындағы мұғалім арасында үлкен айырмашылық бар. 19 ғасыр педагогтары – білімнің ішіндегі ең құнарлысын тек тақта мен бор арқылы бере алды. Яғни, тақта мен бордың мәртебесі өз деңгейінде болды. Атақты педагогтарымыз А.Байтұрсынов, Ыбырай Алтынсарин секілді педагогтарымыз тіпті ақ тақта мен борсыз да білім бере білді. Олардың методикасы ешқашан күшін жоймаған, тарих сахнасында өзіндік орны бар.

Сондай-ақ ешқандай жағдайы жасалмаған мектепте білім алған тұлғаларымыз тарихтан ойып тұрып орын алды. Есімдері жас ұрпақтың санасында жатталып қалып жатыр. Атақты тұлғаларымыз да ешқандай парта, тақта көрмей-ақ жоғары деңгейде білім алып шығып, еліміздің болашағы үшін өз үлестерін қоса алды деп айта аламыз.

Ы. Алтынсарин, А.Құнанбаев, Әбубәкір Диваев, Шәкәрім Құдайбердиевтың мұралары. Ахмет Байтұрсынов, Хәлел Досмұхамедов Міржақып Дулатовтың тәлімдік идеялары мен Нәзипа Құлжанова, Жүсіпбек Аймауытов, Мағжан Жұмабаевтардың этнопедагогикалық ой-пікірлеріне қарасақ –педагогика саласы ерте заманнан бастау алған ғылым. Педагогиканың философиядан бөлініп, өз алдына ғылыми жүйеге келуі ұлы чех педагогы Ян Амос Коменскийдің (1592-1670) есімімен байланысты.

XVII ғасырда педагогика статус алып, өзінше ғылым болып бөлініп шыққаннан кейін Чехияның ұлы педагогі Я. А. Коменскийдің (1592-1670) беделі және еңбектерімен әрі қарай бекіп, дами түсті. Педагогика саласының тарихында ерекше орын алатын Я.А.Коменский екенін

барлығымыз да мойындап келеміз. Міне, осы кезден бастап Коменский-дің теориялық ой-пікірлері педагогиканы дамытып, ол күні бүгінге дейін ғылыми маңызын жоғалтқан жоқ. Я.Коменский тіпті дүниежүзілік аренаға шығып педагогикаға әлем жұртшылығының назарын аударды, қолдау тапты. Коменский дәуірі Еуропада буржуазиялық формацияның үстемдік етіп тұрған кезі болатын, ол соған соқтығысып өзінің философ-гуманист, қоғам-қайраткері, аса көрнекті педагог екенін таныта білді.

Педагогика тарихының маңызы –міне осыдан бастау алады. Ары қарай өзіміздің атақта педагогтарымыздың еңбегіне тоқталмай кету мүмкін емес. Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, Х.Досмұхамедов, М.Дулатовтар балларды өздерінің шынайы методикаларымен оқыта бастады. Осылайша қазақ жерінде педагогика саласы қанатын жая бастады. Бала оқыту саласы әлі де өз деңгейін жоғалтқан жоқ.

Педагогика саласы –әрқашан күш-қуатты, жігерлілікті қажет етіп келеді. Төзімділікті, сабырлықты ұстанған адам ғана –педагог бола алады. 21 ғасырдың басында педагог жаңа буын үшін таптырмас мамандық бола бастады. Қазақстан жерінде түрлі қиын кезеңдер орын алды. Түрлі тарихи кезеңдер өтті. Бірақ қандай жағдай болса да педагогика ескерусіз қалған жоқ.

Тәуелсіздік алып, етек жеңін жиган соң Қазақстан педагогтарды үздіксіз оқытуды, педагог мамандығын көбейтуді қолға алды. Міне, сол уақыттан бастап елімізде атақты, дарынды педагогтар пайда бола бастады. Педагогика салысымен қатар түрлі методикалар да көбейе бастады. Тақта мен бор мен қатар түрлі көрнекіліктер пайда болып, сабақ беру әдістерінің көлемі кеңейе бастады. Педагог мәртебесі де қолға алынып, түрлі заңдар қабылдана бастады. Заң аясында мұғалімнің күші азайып, оқушы мен ата-ананың басымдығы көріне бастады. Өткен ғасырдағы – баламның еті сенікі, сүйегі менікі деген ұғымның күші кетіп, керісінше ұғымдар пайда бола бастады. Қазіргі таңда мұғалімге оқушыны ұруға, балағат сөз айтуға тыйым салынды. Тіпті, алдында оқушыға «сіз» деп сөйлеуге мәжбүр етті. Әрбір таяқтың екі ұшы болады демекші, әрбір қабылданған қағиданың да екі жағы болды. Жақсы жағы: оқушы ойын еркін жеткізе алса, жаман жағы: оқушылар мұғалімді сыйлауды, құрмет тұтуды азайтып жатты.

Бірақ, қандай заман болмасын, қандай жағдай болмасын –ұстаздың мәртебесі қашанда биік тұруы тиіс. Ғалым да, шахтер де ұстаздан білім алған жоқ па? Сондықтан ұстаздың мәртебесі үнемі жоғары болуы керек. «Еліміздің ертеңі - бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры –ұстаздардың қолында» деп Нұрсұлтан Әбішұлы айтқандай ұстазға деген құрмет пен ықыластың ерекше екенін байқауға болады. Шындығында, ұстаз болу неткен бақыт десеңші! ...

Ұстаз болу –үлкен қажырлықты талап етіп қана қоймай, үлкен ізденісті қажет етеді. Үнемі ізденіс үстінде жүрген мұғалім ғана оқушыға жан-жақты білім бере алады деп түсінемін. Қазіргі таңда белең алып жатқан түрлі платформалар да осының дәлелі. Жасанды интеллект негізінде құрылған AR, VR, 3D платформалары педагог үшін тиімділігі өте жоғары. Мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятады. Сондықтан өзім қатарлы заман ағымына сай дамып келе жатқан педагогтерге осындай тиімділігі жоғары платформаларды ұсынар едім. Шексіз әлемге үнемі қанатын қаға білетін тағы да мұғалім екені даусыз. Сондықтан шексіз әлемге еш қорықпай еніп, өзіне қажетті ақпараттарды ала білу, ол да ұстаздың үлкен жетістігі.

Абай атамыз өзінің ең бірінші қара сөзінде «бала бағар едім, бірақ баланы қалай бағамын, қандай бағытқа бағамын,, » -дейді емес па? Шынында да қазаны қайнап жатқан мына заманда шәкірт тәрбиелеп, білім беру де оңай емес. Әрбір педагог әр күнінде бір жаңалық айтып, оқушының көңілін таппаса тағы болмайды. Себебі, біздің алдымызда жаһандану заманының жаңашыл, болашаққа деген көзқарасы оразан зор, алдарына қойған мақсаттары өте биік оқушылар отыр.

Әр бала өзінше бір әлем! Сол әлемнің ішіне еніп, сырласындай болып, анасындай қамқорлық таныту тағы да ұстаздың міндеті. Бір сыныпта қанша бала отырса, сонша мейірім, адалдық, ұлылық бір ұстаздың бойынан табылу ғажап дүние емес пе ?!

Міне, осындай ғажайып әлемнің ғаламатында тағы да басты орында мұғалім тұрады. Сондықтан да ұстаз –ұлылықтың, адалдықтың символы деп түсінемін. «Ұстаздық еткен жалықпас –үйретуден балаға» демекші, ұстаз қауымы ешқашан білім мен тәрбиені ұштастыра

отырып сабақ беруден еш шаршамайды. Ұстаз болу –өзінді ғана емес, өзгені де тәрбиелеу. Болашақ ұрпақтың жарқын болашағына үлес қосу. Мектеп қабырғасында ғана емес, өмірдегі түрлі қиыншылықтарға төтеп беруге дағдыландыру, құлаған жерінен тік тұрып, шынайы өмірдегі шынайы бақытқа жетелеуге көмектесу. Ата-анасының қамқорлығымен қатар, мектеп қабырғасының ерекше махаббатынан нәр беру. Өмірдің биік белестерінде өздерін еркін сезініп, нақты шешім қабылдауға үйрету. Мұның барлығы да мұғалімнің міндеті болып табылады.

Рас, ұстаз болу үлкен бақыт. Алдындағы отырған періште сәбилерге ұқсаған шәкірттеріңе алғаш әріпті, жазуды үйретудің өзі неткен ғанибет емес па?! Оқушының екінші анасы болу, оқушы үшін жанын беру, тіпті, кейде туған балаңнан артық көріп, барлық махаббатыңды бөлетін кездер де болады. Оқушының өз ата-анасынан алған тәрбиесін мектеп қабырғасында ары қарай дамытып, жан-жақты тануға, күнделікті өмірде өзін еркін ұстауға, үлкен шешімдер қабылдауға да үйрететін мұғалім ғой.

Барша ғажайыптың ішіндегі ең кереметі –жақсы тәрбие алған адам. Ал, осы жақсы тәрбиені беретін - ұстаз. Барлығымыз да ұстазға бас иеміз, оларды құрметтеп, жоғары бағалаймыз. Ұстаз еңбегі зор мәртебе.

Әдебиеттер:

1. Берикханова А.Е. Педагогикалық мамандыққа кіріспе. Оқу құралы. - Алматы, 2009.-240 б.
2. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. А; “Санат” 2001 ж.
3. Е.Сағындықұлы Педагогика Оқу құралы.- Алматы, 1999жыл

ӘОЖ 37.01.13:94(574)

КЕҢЕС ДӘУІРІНДЕГІ МЕКТЕПТЕР

Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, №47 орта мектебі, Тараз қ.

Аннотация

Мақалада Кеңес дәуіріндегі мектептер жайы, 4 жылдық бірінші басқыш мектептер, екі орталықтан тұратын жеті жылдық мектептердің ашылуы, қазақ мектебінде мектеп үйлері, көрнекі құралдар, оқулықтың болмауы, мұғалімдердің жеткілікті даярлығының жоқтығы мектеп ісіне зор кедергі келтіргендігі, қазақ мектебіне арнайы оқулықтар шығару мәселесі де қиындыққа ұшырағаны, Білім саласындағы «ақтандақтар» туралы сөз етіледі.

Аннотация

В статье будет рассказано о состоянии школ Советского периода, 4-х летних первых ступенчатых школ, открытии двухцентровых семилетних школ, отсутствии школьных домов в казахской школе, наглядных пособий, учебников, недостаточной подготовке учителей, что сильно мешало школьному делу, проблема выпуска специальных учебников в казахской школе, недостатки в сфере образования.

Кілтті сөздер

Кеңес мектебі, ауыл мектептері, Оқу-ағарту жүйесі, оқулық, мектеп үйлері, ағартушылық, мектепке қамтылу, қазақ балалары, тәржімалау.

Соңғы жылдары тарихымызды жана тұрғыдан зерттеу, өсіресе, ақтандақтар ақиқатын зерделеу күн тәртібіне қойылғаны мәлім.

Бұл тұрғыда білім саласына катысты оқиғаларды байыптауға терең мән беріле бастады.

Сондай-ақ мәдениет саласындағы ақтандақтардың бірі - алғашқы білім баспалдағы саналатын мектеп ісіне байланысты.

Әл-Фараби атындағы ҚазМҰУ-дін аспиранты Гүлқыз Жусанбаеваның «Кеңес дәуіріндегі асыра сілтеулер»/1/ атты мақаласында 1918 жылдан бастап қазақ жеріндегі ашылған мектептер мен ондағы мұғалімдер санына, олардың біліміне тереңірек үңіледі.

1918 жылы 16-қазанда «РКФСР-дегі бірыңғай еңбек мектебі туралы ереже» мен «Бірыңғай еңбек мектебі туралы декларация» жарияланды. Ережеде екі басқышы болатын мектеп жүйесі бекітілді. Қазақстанда жазу мен сызудың артта қалуына байланысты ұйымдастырылған жүйе төмендегідей еді:

- оқыту мерзімі 4 жылдық бірінші басқыш мектептер;
- екі орталықтан тұратын жеті жылдық мектептер (бұлардың біріншісі төртжылдық, ал екіншісі үшжылдық болды) дей келе 1918 жылы Шымкентте, Перовскіде, Түркістанда қазақ-орыс мектептері ашылды. Ардагер ұстаз Х.Ыбырайымұлы өзінің естелігінде қазақ мектебінің қалай ашылғанын: «1918 жылы Жаңа Семейде қазақтың тұңғыш бастауыш мектебін аштым. Бір жылдан кейін 1919 жылы бұл мектеп Кеңес мектебіне айналып, №26 қазақ бастауыш мектебі деп аталатын болды. Мектеп ашу үшін біз Жаңа Семейде тұратын Мұхамметжан Сейітқұлов деген байдың үйін жалдап тұрдық. Кейінірек М. Сейітқұловтың үй-жайы тәркіленіп, үйі түбегейлі түрде мектепке берілді. Тұңғыш ашылған жылы 60 оқушы болған. Оларды Дүйсенбай Иманқұлов деген мұғалім екеуіміз оқыттық. Біз татар мектептеріне арналған оқулықтар бойынша дайындалып келіп, сабағымызды қазақ тілінде оқытып жүрдік...» - деп әңгімелейді.

Қазақ мектебінде мектеп үйлері, көрнекі құралдар, оқулықтың болмауы, мұғалімдердің жеткілікті даярлығының жоқтығы мектеп ісіне зор кедергі келтірді.

Республикада қазақ мектебіне арнайы оқулықтар шығару мәселесі де көп қиындыққа ұшырады. Қазақ тілінде оқулықтар жазуға даярлығы бар топ, негізінен, бұрынғы Алаш қозғалысының қайраткерлері еді. 1920 жылы (4-12-қазанда) Қазақстан Кеңестерінің I Құрылтай жиналысында Ахмет Байтұрсынов КазАССР-інің Халық ағарту комиссары болып сайланды. Құрылтай жиналысынан кейін Ахмет Байтұрсынов 1921 жылы 31-қаңтарда зиялы қазақ азаматтарын мәжіліске шақырып, кеңес ашқан. Мәжіліс қазақ тілінде 1-ші 2-ші басқыш (баспалдақ) мектептері үшін оқулықтар жазуға һәм тәржімалауға тез арада кірісу мәселесін көтерді. Мәжіліске Елдес Омарұлы, Хайритдин Болғанбайұлы, Сымағұл Сәдуақасұлы, Жүсіпбек Аймауытұлы, Сәкен Сейфуллин, Биахмет Сәрсенұлы, Әлихан Бөкейханов, Сабыр Айтқожин қатысты. Мәжіліс оқулық шығаруға бағытталған төмендегідей қарар шығарды.

1. Қазақ-қырғыз тарихы - М. Жұмабаев.
2. Жалпы тарих - Х. Болғанбаев.
3. География - А. Бөкейханов.
4. Геометрия - Б. Сәрсенов.
5. Жаратылыстану - Е. Омаров.
6. Педагогика - М. Жұмабаев.
7. Мектептер гигиенасы - К. Тілеулин.
8. Алгебра бастауыш - Е. Омаров.
9. Арифметика - М. Тұрғанбаев.
10. Физика - Ф. Ғалымжанов.
11. Қазақ тілінің оқуы - А. Байтұрсынов.

Аталған оқу кітаптары дер кезінде жазылып басылып шығып, 1928-1929 жылдарға дейін қазақ мектептерінде оқу құралы болып келген. 1930-34 жылдар аралығында қазақ тілінде бастауыш мектебі үшін 92 оқулық атауы (жалпы данасы - 5.672,2 мың), орта мектеп үшін 52 оқулық атауы (жалпы данасы - 726,2 мың) шығарылды².

Автор кеңес үкіметінің алғашқы кезеңдерінде Қазақстанда мектеп салу ісіне жеткілікті көңіл бөлінбегендігін, орыс мектептерінің өз алдына үйлері болса, қазақ мектептерінде үйлер жоқтын қасы болғандығын, Павлодар уезінің халық ағарту мәлімдемесінде қазақ мектептері жалдап алған үйлерде, қара көлеңке жер үйлерде сабақ өткізгендігін, отыратын парта жоқ, тақыр еденде оқығандығын баса айтады ...

Қағаз, қарындаш бола қалса, тізесіне қойып жазады, сынып тақтасы болмағандықтан үйдің қабырғасына немесе пешке жаза салады. Онда да бормен емес, ақ кесекпен, болмаса жанған ағаштын көмірімен жазады делінген.

Қазақ ауылдарында ашылған қазақ мектептерінің көпшілігі колхоздар есебінен бой көтерген. Қазақстан Орталық Атқару Комитеті 1921 жылдың ақпанында өткізілген 1-ші сессиясында республикада халық-ағарту ісінің материалдық базасы қаралды. Сессия «Қазақ мектептері үшін үй салу негізгі міндет деп есептелсін» деп қаулы етті. Осы қаулыға сәйкес губерниялық оқу-ағарту бөлімінің халықтық мектеп үйлерін салуға, көмектесуге шақырған Үндеуі Қарқаралы, Павлодар, Семей, Өскемен, Атбасар, Ақтөбе уездерінің көптеген ауылдарында қолдау тауып, мектеп үйлерін салуға жергілікті халық белсене қатысқан. Соның нәтижесінде Өскемен уезінде-23, Бұқтырмада-30, Семейде-33, Атбасарда -35, Ақтөбеде -22 мектеп еңбекші халықтың көмегімен салынып, өз алдында жұмыс істеген. Сол кезеңде мектеп үйін салу жайлы жоспарлар қабылданғанмен, жергілікті қаржының дұрыс бөлінбеуінен, құрылыс материалдарының тапшылығынан, ұйымдастыру жұмысының нашарлығынан орындалмай қалып отырған.

1925-1926 жылдардағы Қазақстан Халық ағарту мәліметі бойынша қазақ мектептерінің 29,5 проценті мектеп үйімен қамтамасыз етілсе, 70,5 процент қамтамасыз етілмеген. Қазақ мектептері жазу құралдарымен 15-20 процентке, оқулықтармен 10-12 процентке жабдықталып отырған.

Қазақ балаларының мектепке қамтылуы басқа елдерден әлдеқайда төмен тұрған. 1929 жылдың аяғында Қазақстанда 8-11 жастағы балалардың бастауыш мектепке қамтылуы 75 процент болса, РСФСР-да 93,8 процентке жеткен. Шындығына келсек, 1918-20 жылдардағы азамат соғысы, іле-шала басталған аштық, ауыл шаруашылығын күштеп ұжымдастыру, зиялыларға қарсы репрессия қазақ мектептеріне кері әсерін тигізгені анық.

1921-22 жылдары Қазақстанда болған жұт, ашаршылықтан күйзеліске ұшыраған губерниялар мектеп жұмысын мүлде тоқтатты.

1921-22 жылдар аралығында 6248 мектептен 3125 мектеп қалған, яғни екі есеге қысқарған.

Оқушы саны 492420дан 223281-ге азайған, ал мұғалім саны 10560-тан5386-ға кеміген.

Халық санағы мәліметі бойынша 1920 жылы Қазақстандағы сауаттылар республика тұрғындарының бәрінің 14,4 проценті, ал жергілікті қазақтардың 3,1 проценті құрағанын атап көрсетті.

1930 жылғы тамызда Қазақ АССР-нің Орталық Атқару Комитеті мен Халық комиссарлар Советінің республикадағы жалпыға бірдей бастауыш оқу туралы заңы жарияланды. Заң 1930-31 оқу жылынан бастап күшіне еруге тиіс болды. Жалпыға бірдей міндетті бастауыш оқуға 8-11 жастағы балалар тартылуға тиіс еді.

1931-33 жылдарғы ашаршылық кезеңінде жалпы білім беру ісі құлдырай бастады. 1932 жылдың 1-ші ширегінде 10 мыңдаған оқушы мектеп қатарынан шығып, жүздеген мектептер жабылды. Мәселен, Алматы облысында 1932 жылдың аяғында оқу жылының аяқталуына 2 ай қалғанда 305 бірінші басқыш мектебі, 2 екінші басқыш мектептері жабылды. 1-ші басқыш мектептен 35337 оқушы, 2-ші басқыш мектептен 2140 оқушы таратылды. Мәселен, Ақтөбе облысы бойынша оқушылардың мектепке қатысуы 50 процентке төмендеп кеткен.

Республикада 1939 жылдың басында 5997 бастауыш, 1619 орталау, 532 орта мектептер жұмыс істеген.

1939-40 оқу жылында мектеп жасындағы 8-14 жас аралығындағы 7122 бала мектепке тартылмай қалып отырған. Балалардың оқуға толық қамтылмау себебі, кейбір халық ағарту бөлімдерінің жұмысының нашарлығынан және мектеп басшыларының есеп жұмысын дұрыс жүргізеу салдарынан болды.

Қазақ ССР Оқу Халық Комиссариатының мәліметі бойынша 1939-40 жылдары киім-кешектің жоқтығынан Солтүстік Қазақстан облысында - 1592 бала, Алматы облысында - 672, Батыс Қазақстанда - 1190, Ақмола облысында - 1129 бала мектепте оқымаған.

А.Байтұрсынов 1914 жылғы жазған мақаласында: **«Мектептің жаны-мұғалім, мұғалім білімді болса. білген білімін басқаға үйрете білетін болса. ол мектептен балалар көбірек**

білім алып шықпақшы» деген болатын деп автор мектептің жаны - мұғалім екендігін келешек ұрпаққа насихаттайды.

Жаңа ашылған қазақ мектептерінде мұғалім кадрларының жетіспеуі, білім таяздығы мектептегі білім беру ісіне өз әсерін тигізді.

1925-26 оқу жылында республика бойынша 5853 мұғалім жұмыс істеді, оның 2061-і қазақ мектебінің мұғалімі болған. Сол жылдары жоғары білімді мұғалім саны - 61, арнайы білімді мұғалім саны - 490.

1939-40 жылдары Қазақстандағы мұғалімдер білімінің төмендігін мына мәліметтерден көруге болады. Сынақ барысында 30 263 мұғалімнің тек 9046-сы, яғни 29,9 проценті мұғалім дәрежесіне ие болған, ал 18 546 мұғалім, яғни 61,9 проценті жұмысқа уақытша жіберілген сырттан оқитын мұғалімдер екені анықталды.

Кеңес дәуіріндегі ілгерілеушілікті асыра көрсету барысында Қазақстан 30-жылдардың аяғында жаппай сауатты елге айналды деп жарияланып келді. Шын мәнінде солай болды ма? Архив деректеріне сүйенсек, 1935 жылы республикада тұрғындардың бөрінің 61 проценті, қазақтардың 49 проценті ғана сауатты болған. Білім саласындағы «ақтаңдақтар» Кеңес дәуірінде ғылымда да қордаланып келді деп автор өз ойын тұжырымдайды.

Ол қоғам мүшелерінің дүниетанымын қалыптастыруға кесірін тигізбесе, пайдасын берген жоқ. Демек, зарығып күттірген тәуелсіздік жағдайында Кеңес үкіметі қасақана жасаған олқылықтардың орнын шұғыл толтыруымыз қажет. Осынау ащы шындықтың мәнін тез арада ұғынып, іске кіріспесек әлемдік өркениеттен дәмеленуге қақымыз да болмайды деп насихаттаған.

Әдебиеттер:

1. Жусанбаева Г. Кеңес дәуіріндегі асыра сілтеулер // Қазақстан мектебі 1998. №4
2. Бержанов К.Б., Мусин С. Педагогика тарихы. Алматы, 1984.
3. Ә.Қайдари, Ә.Айтбайұлы. Ұлт мәдениетінің хантәңірі. // Егемен Қазақстан, 28. 01. 1993.
4. М.Дулатов. Шығармалары. - Жазушы, 1991, -239 – б.

СҰЛТАНМАХМҰТ ТАҒЫЛЫМЫ

Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, №47 орта мектебі Тараз қ.

Аннотация

Мақалада ХХ ғасыр басындағы қазақ әдебиетінің аса көрнекті өкілі Сұлтанмахмұт Торайғыровтың педагогикаға, тәрбие мәселесіне қатысты ой-пікірлері баяндалады.

Аннотация

В статье излагаются мнения видного представителя казахской литературы начала ХХ века Султанмахмута Торайгырова по вопросам педагогики, воспитания.

Кілтті сөздер

Ақыл-ой тәрбиесі, Адамгершілік тәрбиесі, еңбек тәрбиесі, эстетикалық тәрбие, үйелмен тәрбиесі.

ХХ ғасыр басындағы қазақ әдебиетінің аса көрнекті өкілі Сұлтанмахмұт Торайғыровтың педагогикаға, тәрбие мәселесіне қатысты ой-пікірлері айрықша зерттеуді қажет ететін. Біз бұл мақаламызда ұлы ақынның педагогикалық көзқарасына сипаттама беруді мақсат еттік.

1. Ақыл-ой тәрбиесі және халыққа білім беру мәселесі туралы.

Сұлтанмахмұт – ұлы Абайдың және Ыбырай Алтынсаринның ағартушылық идеяларын дамытқан ақын. Абай мен Ыбырай өзінің туған халқына қараңғылықтан, надандықтан құтқару үшін, оқуға, білімге шақырған еді, туған халқын жарық күнге шығаруға талпынды. Жастарды өнер, білім жолына түсуге шақырды. Оларға:

«Қарасаң басқалардың жастарына,
Өнер ғылым толып тұр бастарында.
Өзіне от, жел, суды жалшы қылып,
Алланың сайран етер аспанында,» - деп басқа елдің өнерлі жастарын үлгі етіп көрсетті.
«Басқалар жоғын тапқанда,
Біздер қайтып қаламыз.
Тәуекелге бел бусақ,

Кедергіні аламыз», - деп, оқуға талпынған жастарға сенім білдіреді. Бірақ ол заманда қазақ жастарының білім алуына, өнер, ғылым іздеуіне бөгеттер көп еді. Ең басты бөгет – қараңғылық пен надандықтың зардабы болатын. Феодалдық кертартпа тәртіптер, ескі діннің шырмауы, жалқаулық, еріншектік, жатыпшіерлік секілді дерттер жастардың оқып, білім алуына тұсау салды. Сондықтан Сұлтанмахмұт елдің еңсесін көтертпеген қараңғылық пен надандыққа қарсы күрес ашты. «Сахарада өмір кешіп жүрген қазақ балалары... жасынан бір ауыз ғылым оқымаған, әліпті таяқ деп білмейтін, айуан секілді ішіп-жеп, мал бағып, өсек аңдып, айтуға ауыз шошитын неше түрлі бұзық мінездермен қараңғылықта күнін өткізіп барады», - деп, күйініп жазады Сұлтанмахмұт «Зарландым» әңгімесінде.

Сондықтан қазақтың жасөспірім балаларын надандықтың шеңгелінен құтқару үшін, ең алдымен, солардың ата-аналарының санасын ояту керек. Жастарды надандықтан құтқаратын жол – білім. Ал білім алу үшін оқу керек, осыны түсіндіріп, балаларын оқытуға ата-аналардың ықыласы, ниеттерін түзету керек деп талап қояды. Кейбір ата-аналар оқуға барған баласына «қалам, сия, қағаз, қарындаш та әпергісі келмейді» деп сынайды. «Бір баланың тілек-батасы» деген өлеңінде:

«Оқыт бізді әкетай,
Қам көңілім болсын жай.
Надандықтан құтқарып,

Қуанта көр, құдай-ай», - деп жастардың оқып, білім алып, надандықтан құтылуына олардың ата-аналары қарсы болмауын тілейді.

Сұлтанмахмұт балаларға оқуға ұсынылатын кітаптардың мазмұны қызықты, тілі түсінікті болуын, жасөспірімдерге білім, үлгі-өнеге беретін қасиеті жоғары болуын талап еткен. Баланың «зейінін ашып, ақыл беретін, ұғынуына қолайлы, заманына лайықты бұл уақытта пайдалы кітаптар көп, соларды оқыту керек» - деп жазады. («Зарландым»).

Өркендеген елдердегі дамыған ғаламды Сұлтанмахмұт екі жікке бөліп, бірі – дене азығы, бірі – ар азығы деген анықтама береді. Адам баласының күн көрісіне жеңілдік келтіретін құралдарды, мысалы: пароход, от арба, телефон, самолет, электр және басқа осылар сияқтыларды дене азығы деп айтады. Ал ар азығы дегеніміз әділдік дейді. Егер ар азығы - әділдік табылмаса, дене азығы қаншама көбейгенмен, адам баласының бақытсыздығы азаймайды деп қорытынды жасайды. «Соның үшін, - деп жазады Сұлтанмахмұт – қазақты бақытты қылуға кірісе бастаған біздің мектептеріміз, осы бастан жас буындарымызға Европаның дене азығы өнерлерімен бірге ар азығын да беру керек. Ар азығынсыз, құр өнердің өсуімен басқалардың бақытты бола алмағаны секілді, келешекте қазақта та баққыты бола алмайды». («Социализм» мақаласы).

Сұлтанмахмұт бұл сөзінде жастарға білім беру, өнерге үйрету жұмыстарын оларды адамгершілік жағынан тәрбиелеу ісімен тығыз ұштастырып жүргізу керек деген мәселені алға қойып отыр.

«Қазақ ішінде оқу, оқыту жолы қалай?» мақаласында Сұлтанмахмұт қазақ ауылдарында балаларды оқыту ісінің нашарлығы және мұғалімдердің тұрмысының ауырлығы туралы мәселе көтерді. Балаларға оқу оқытуда, ақыл-ой тәрбиесін беруде Сұлтанмахмұт дидактиканың принциптеріне сүйенгенін көреміз. Біріншіден, балаларды оқытқанда, оларға ең түсінікті

нәрселерді үйретуден бастау керек дейді. Бұл – дидактиканың жеңілден күрделіге қарай оқытуды ұсынатын принципі.

Екіншіден, оқытуда балалардың жас ерекшеліктері және қабілеттері ескерілуі керек дейді. «Қазақ ауылдарында балалардың жас мөлшеріне қарамай, бәрінің басын қосып, бір мұғалімге жиып бере салады» дейді Сұлтанмахмұт. «Ал енді қалай оқытуға керек?» деп сұрақ қояды. – Бірінің баласы жүйрік, бірінікі жорға, бірінікі шабан. Балалардың жайын түсіндіріп реттеймін деуге көне қоятын қазақ па!

Сұлтанмахмұт 1914-1915 жылдарды Тарбағатайдағы қазақ ауылдарында өзі мұғалім болып, бала оқытқан. Қазақ ішінде оқу оқытудағы осындай кемшіліктерді өз көзімен көрген. Бала оқытушы мұғалімдердің жағдайлары да өте ауыр екендігін өз басынан кешірген. Қазақ ауылдарында бала оқытуда белгілі жүйе жоқтығын, мұғалімдердің жағдайын ауырлатып отырған ең бірінші ауыртпалық сол екендігін дәлелдеп айтады. «Осы күні қазақ ішіндегі молдалардың қолында жеті бөлімнен кейін шәкірт жоқ. Бір бөлімнің балаларын ата-анасы разы болмағандығын, я бір уақытта жиналмағандығынан, екі-үш бөлім қылып оқытуға тура келеді. Олай болғанда әрбір бөлім басына күніне екі мезгіл оқытқанда, ең азы үш түрлі сабақ үйретуге керек. Бөлім басы үш сабақтан күніне жеті бөлімге 21 сабақ болады. 21 сабақты жақсылап үйретуге 21 сағат уақыт керек. Міне, сонда мейлің бұлбұл бол, мейлің дүлдүл бол, 21 сағаттың жартысын оқытатын шамаң бар ма? Жоқ, оған сен де, балалар да шыдамайды», - деп жазады.

Сұлтанмахмұт халыққа білім беру мәселесінде, әсіресе, жасөспірімдерді оқыту ісіне қатысты үлкен талаптар қояды.

Ақыл-ой тәрбиесінде Сұлтанмахмұт ана тілінің үлкен рөл атқаратынын терең түсінген. Сұлтанмахмұт ана тілінің тазалығы үшін күреседі. Ана тілін шұбарлаушыларды сынайды. Қазақ тілінде шыққан кітаптардың тіліндегі кемшіліктерді көрсетіп: «Бұлардың көбінде қазақтың иісі де жоқ», -деп қатты айтады («Қазақ тіліндегі өлең кітаптары жайынан» мақаласында). Сұлтанмахмұт ана тілінің қасиетінің Абайдың шығармаларынан үйренуге шақырады.

2. Адамгершілік тәрбиесі туралы.

Барлық елдердің де бұрынғы өткен ұлы ғалымдары мен жазушылары, атақты педагогтері адамгершілік тәрбиесі туралы үлкен ойлар айтқан. Қазақ халқының өткен ғасырда жасаған ұлы ағартушылары: Шоқан, Ыбырай, Абай сол пікірлермен таныс болған. Олардың адамгершілік тәрбиесі жөніндегі ойлары солардың адамгершілік ойларымен үндес келіп отырады. Сұлтанмахмұт туралы да осылай айтуыңызға болады. Оның шығармаларында адамгершілік туралы тәрбиесі жөнінде өте бағалы пікірлер бар. Сұлтанмахмұт адам жаратылысынан жаман болып тумайды деп қарайды. Жас баланың жаны кіршіксіз таза болады деп сипаттайды:

Өмірде әртүрлі оңбаған, бұзық, өтірікші, тағы осылар сияқты адамгершілігі төмен адамдар толып жатады. Осылар қайдан шығады? Сұлтанмахмұт бұл мәселені тәрбиеге байланыстырып қарайды.

Сұлтанмахмұт тәрбиенің күшіне сенеді. Дұрыс тәрбие арқылы адамгершілік жақсы қасиеттерді қалыптастыруға болады деп есептейді. Бұл ретте ата-ананың, өскен ортаның тәрбиелік ықпалы зор болатындығын атап көрсетеді. Сонымен қатар адамның өзін-өзі тәрбиелеуі мәселесіне ерекше назар аударады. Жақсы істерге ұмтылу, жаман қылықтардан аулақ жүру, өнегелі, мәдениетті азамат болуы үшін тырысу – осылардың барлығы адамның өзіне, яғни, оның ерік-жігеріне байланысты нәрселер. Адам өзінің ерік-жігерін күшті етіп тәрбиелей білу керек дейді Сұлтанмахмұт. «Ендігі бет алыс» деген өлеңіндегі: «Адам құл өзін жеңіп ұстамаған» деп, данышпан Сократтың бір нақылын мысалға келтіреді.

Қоғамнан өз орнын тауып, халқына пайдалы және адал қызмет істеуді – Сұлтанмахмұт ең ардақты азаматтық борыш деп көрсетеді. Ардың таза болуын, арға дақ түсірмеуді – адамгершіліктің ең бірінші парызы деп санайды. Адамның ақылы, ойы, ісі, мінезі, көркі түгел сүйкімді болуын арман етеді.

Сұлтанмахмұт адамгершілікке кір келтіретін міндерді сынайды. Әдепсіздік, жеңілтектік, екіжүзділік, көрсеқызарлық, опасыздық, өркөкіректік сияқты ұнамсыз мінездерді қатты әшкерелейді. Адамның адамгершілігіне баға болатын сипаттың бірі – адалдық, достық қасиеттерді жоғары ұстайды. Сұлтанмахмұт адамдардың біріне бірі сүйеу болуын, ынтымақтары

жарасып отыруын тілейді. «Адам сәні - абырой, бірлік, ынтымықта» - деп көрсетеді. Ақын «достық» деген сөзді – екі адамның немесе ағайындылардың арасындағы жарастық деген мағынада ғана алмайды, одан гөрі кең ұғымды алады. Адам өз ағайындарын, өз ұлтын сүйемен қатар, басқа халықтарды да дос тұтып, құрметтеп, сүйе білуге тиісті деп, үлкен гуманистік пікір айтады. «Адамның дүниедегі бәрі досын» («Қызым» өлеңінде), «Өнер, білім, әділет, кім қолдаса, қай ұлт болсын – бәрі де бауыр маған» («Ұлт» өлеңінде) дейді.

Сұлтанмахмұт жастарға ата-ананы, туып-өскен жерді, туған ұлтты сүйе – ең жоғары қасиетті сезім екендігін айта отырып, басқа халықтарды да өз жұртындай жақсы көру – жүректегі үлкен адамгершілік сезімді көрсетеді деп қорытынды жасайды.

3. Еңбек тәрбиесі туралы.

Қазақтың ұлы ағартушы-демократ ақындары Ыбырай Алтынсарин мен Абай Құнанбаев жастарға еңбек тәрбиесін беру мәселесіне үлкен көңіл бөлген. Сұлтанмахмұттың жастарды еңбекке баулу жөніндегі пікірлері сол ұлы ағартушылардың ойларымен үндесіп отырады. Оның еңбек тәрбиесі туралы пікірлері мынандай жүйемен келіп отыратындағын байқаймыз.

1. Еңбектің қадыр-қасиеті туралы айтылады. Еңбектің түрлері көп екендігі және еңбектің мейлі үлкені, мейлі кішісі болсын – бәрі де ардақты саналатындығы, еңбек – тіршілік көзі екендігі түсіндіріледі.

2. Адамды бақытқа, барлық көздеген мақсатына тек еңбек жеткізетіндігі, еңбектің жолы жеңіл болмайтындығы, еңбек ету үшін адамға күш те, жігер де, талап та, денсаулық та керек екендігі ұғындырылады.

3. Еңбек етуде мақсат ірі болсын дейді. Өз қарнын тойдыру үшін ғана еңбек етуді нашарлыққа санайды. Бұл жерде Абайдың сөзін еске алуымызға болады. «Өзің үшін ғана еңбек етсең, өзі үшін оттаған хайуан сияқты боласың» - деп айтқан ол. Сұлтанмахмұттың: «елің, халқың үшін жаныңды салып, адал еңбек ет, жұртқа пайда келтір» деп жастарға талап қояды.

4. Жалқаулық, еріншектік, талапсыздық, жігерсіздік, жасықтық сияқты мінездер – еңбектің қас жауы екендігін ескертіп, жастарды солармен күресуге шақырады.

4. Эстетикалық тәрбие туралы.

Адамды жан-жақты тәрбиелеудің бір түрі – эстетикалық тәрбие. Сұлтанмахмұттың эстетикалық тәрбиеге қатысты ойлары оның әдебиет пен өнер мәселесі туралы айтқан пікірлерінен көрінеді. Адамға өмірдің әсемдігін танытатын, оның жүрегін нәзік сезімдерге бөлейтін ең әсерлі құрал – әдебиет деп санайды Сұлтанмахмұт. «Бір халықтың сүтпен бірге байланысқан ірік-шірік қара көңілдерін аршып, жаңа рухпен қандандыратын, таза пейілмен жандандыратын машина – шын жүректен шырқып шыққан өлең-жыр, әдебиет деген нәрсе болады. Көңілді түзейтін машина – өлең-жыр», - деп жазады («Өлең һәм айтушылар» мақаласында).

Ән мен күй өнерінің тәрбиелік әсері қандай күшті болатындығы туралы ұлы Абай: «Құлақтан кіріп бойды алар, жақсы ән мен тәтті күй, Көңілге түрлі ой салар, әнді сүйсең, менше сүй» - деп, өте тамаша айтқан.

«Жақсы ән халықтың арман-тілегін, мұң-мұқтажын білдіреді. Мұндай ән, қандай жүректі болса да, жібітпей қоймайды, қанды қайнатады, арқаны қоздырады, көзден жас моншақтатады», - дейді Сұлтанмахмұт. «Біздің қазақ ән құмар халық» деп баға беріп, балалардың жан дүниесіне, кішкентай кезінен бастап, халқымыздың осы қасиетін сіңіру керек деп талап қояды. Ол үшін баланың жанына әннің рухын сіңіруді мақсат ету керек дейді. «Бір халықтың әні кетсе, сәні кетеді. Сәні кетсе, жаны кетеді. Қазақты жансыз ағаш қылып отқа жаққыларың келмесе, әнді сақтаудың қамын қылыңдар... Жас балаларды ән үйретуге қызықтырыңдар! Жаңа шыққан өлеңдердің жүрек жандыратындарынан үні жақсы балаларға әнгесалғызып қойсаңдар- ау! Шіркін, қандай өтімді». – деп жазады ақын.

5. Үйелмендік тәрбие мәселесі

Баланың үйелемендегі мәселесіне Сұлтанмахмұт үлкен мән берген. Бұл тақырыпқа арнап мақала жазбаса да, өзінің көркем шығармаларына осы мәселені көтереді.

Халықта: «Ата көрген – оқ жанар, ана көрген – тон пішер», «Ұяда не көрсе, ұшқанда соны ілер» деген мақалдар бар. Осы даналық сөздердің мәнісі: 1) баланың мінез – құлықының

қалыптасуында үйелмен тәрбиесі маңызды роль атқарады. 2) баланың үйелменде өнегелі немесе өнегесіз болып өсуі – үйінде көрген тәрбиесіне, ата-анасына үйренген үлгісіне тікелей байланысты болады. Сұлтанмахмұт үйелмендік тәрбие мәселесіне осы тұрғыдан қарайды.

Қорыта келе, білім беру саласы тарихын оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану жастарға нағыз ұлттық білім беру негіздерін алуға мүмкіндік береді. Себебі, тәуелсіз мемлекет ретінде жастардың ұлттық білім алуының маңызы арта түсуде. Ендеше Қазақстандағы білім беру жүйесінің қалыптасуы мен дамуы туралы мағлұматтар жинақтап, оны оқу-тәрбие үрдісінде қолдану жастарды адалдыққа, ізгілікке, отансүйгіштікке тәрбиелеуге септігін тигізері сөзсіз демекпіз.

Әдебиеттер:

1. Шамшиева М. XX ғасыр басындағы білім беру жүйесі //Қазақстан мектебі 2005. №12
2. Бержанов К.Б., Мусин С. Педагогика тарихы. Алматы, 1984.
3. Құлдышев О. Жадидшілер - ұлт жанашырлары// Қазақстан тарихы, 1996
4. Қуатов Б. Сұлтанмахмұттың педагогикалық көзқарасы. // Қазақстан мектебі 1992. №15-6

ӘОЖ 37.01.13:94(574)

ҚАЗАҚСТАНДА ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ДАМЫП, ҚАЛЫПТАСУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ НАСИХАТТАЛУЫ

Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж., А.Е.Райымжанова
М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, №47орта мектебі Тараз қ.

Аннотация

Мақалада Қазақстанда педагогика ғылымының дамып, қалыптасуына және педагогикалық ой-пікірдің, теориялық еңбектердің Қазақстан топырағында тұңғыш пайда болуы, қазақ зиялылары оқу-ағарту, денсаулық сақтау, әйел теңдігі, сауатсыздықпен күрес, ауыл мәдениетін көтеру сияқты мәселелерге арнап құнды мақалалар жазуы, алғашқы жеті жылдық, кейін сегіз жылдық білім беруді жүзеге асыру насихатталады

Аннотация

В статье рассказывается о развитии и становлении педагогической науки в Казахстане и первом появлении на земле Казахстана педагогического мышления, теоретических трудов, казахской интеллигенции, написании ценных статей по таким вопросам, как просвещение, здравоохранение, равенство женщин, борьба с неграмотностью, поднятие сельской культуры, реализация первого семилетнего, а затем восьмилетнего образования.

Кілтті сөздер

Қазақстандағы педагогика ғылымы, «Қазақстан мектебі» журналы, педагогикалық ой-пікір, қазақ зиялылары, оқу-ағарту мәселесі, мектеп.

«Қазақстан мектебі» журналы қазіргі кезеңде елімізде болып жатқан ірі өзгерістерді, оның ішінде ана тіліміздің өзгерісінің кеңейуіне, халқымыздың озық әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерінің қайта түлеп қалыптасуына байланысты және олардың мәнін ашып, мағынасын түсіндіріп насихаттауда жақсы ізденіс үлестерін көрсетуде.

Бұл журнал – жалпы ғылыми-ағарту мәселелері бойынша оқырмандардың шығармашылық ойына бағыт-бағдар беретін, ұлттық сана-сезімімізді дамытып, рухани байыта түседі.

Педагогика ғылымының докторы Серғазы Қалиевтің «Қазақстанда педагогика ғылымының дамып, қалыптасуы»/1/ атты мақаласында Қазақстанда педагогика ғылымының дамып, қалыптасуы және педагогикалық ой-пікірдің пайда болуын, шыққан теориялық еңбектер туралы мағлұмат берілген.

Қазақстанда педагогика ғылымының дамып, қалыптасуына және педагогикалық ой-пікірдің, теориялық еңбектердің Қазақстан топырағында тұңғыш пайда болуына Қазан төңкерісінен кейін 1918 жылы Семей қаласында шыға бастаған «Абай» журналы мен 1919 жылы Орал қаласында шыққан «Мұғалім» журналдары елеулі үлес қосты. Осы журналдарда А. Байтұрсынов, Ж. Аймауытов, М. Әуезов, Ғ. Қарашевтардың ғылыми-әдістемелік, теориялық мақалалары жиі-жиі жарияланып отырды. Мәселен Ғ.Қарашевтің «Педагогика» атты еңбегінде қазақ халқының ұлттық тәлім-тәрбиесімен бірге ертедегі грек философтері Аристотель, Сократ, XVIII-XIX ғасырлардағы орыс, француз ағартушы-демократтары Ж.Ж.Руссо, Л.Н.Толстой, К.Д.Ушинский, А.Пироговтардың еңбектері де сөз болады. Ал, Ж.Аймауытов өзінің «Тәрбиеге жетекші» мақаласында ұлттық тәрбиенің мәселелерін автор ғылыми тұрғыда сөз етеді.

1920-1930 жылдары қазақ зиялылары оқу-ағарту, денсаулық сақтау, әйел теңдігі, сауатсыздықпен күрес, ауыл мәдениетін көтеру сияқты мәселелерге де арнап құнды мақалалар жазды. Әсіресе, бұл жылдары оқулық жазумен, оқу-ағарту мәселелерімен тікелей айналысқан Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, Н.Төреқұлов, С.Сәдуақасов, О.Жандосов, М.Әуезов, Т.Шонанов, Қ.Жұбанов, С.Сейфуллин, М.Жолдыбаев, Б.Майлин, Ж.Кемеңгеров сияқты қайраткерлер болды. Атап айтқанда, Н.Төреқұловтың «Ұлт мәселесі және мектеп» (1926), «Бізге әліппе неге керек?» («Шығыс әйелдері» журн. № 1,2. 1928), О.Жандосовтың «Жаңа алфавит туралы» («Еңбекші қазақ» газ. 1928), Т.Шонановтың «Оқыту, зерттеу туралы» («Жаңа мектеп» журн. № 4, 1926), С.Мұқановтың «Тәрбие туралы» («Еңбекші қазақ» газ. 1928), Ә. Сыдықовтың «Оқу, жазудың психологиялық негізі» («Жаңа мектеп» журн. № 10, 1929), Ә.Сәтбаевтың «Оқытушы деген кім?» («Таң» журн. № 1, 1925), «Ағарту жолында не шара қолдануға болады?» («Таң» журн. № 4, 1925), М.Жолдыбаевтың «Мектепте оқу тілі» («Жаңа мектеп» журн. № 8, 1930), Ш.Әлжановтың «Ауыл мектептерін политехнизацияландыру жолдары» («Мектепті политехнизациялау» журн. № 2, 1933), С.Аманжоловтың «Мектепте ана тілін оқытудың мақсаты мен маңызы» («Жаңа мектеп» журн. № 7,8,1932) мақалаларында оқушы жастарға білім мен тәрбие берудің мәселелері жан-жақты көтерілген.

1920-1930 жылдары ұлт мектептеріне керекті оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдар Қазан, Орынбор, Ташкент, Қызылорда, Алматы қалаларында кітап болып басылып шықты. Оқу-ағарту істерін жандандыру, мектептерді керекті оқулықтармен, оқу-әдістемелік құралдармен жабдықтау ісімен Қазақ АКСР Оқу халық комиссариаты жанынан құрылған Академиялық Орталық айналысып отырған. Оның басында кернекті тіл ғалымы А.Байтұрсынов тұрды. Сондай-ақ Орталық құрамына көрнекті қоғам қайраткерлеріміз М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, С.Сәдуақасов, О.Жандосов, С.Сейфуллин, М.Әуезов, Т.Шонанов, С.Асфендияров, Т.Жолдыбаев, Ш.Әлжанов, Ә.Ермеков, Б.Майлиндер енді. Орталық, негізінен, жаңа жазылған оқулықтар қолжазбаларының сапасын тексеру ісімен айналысты.

1929 жылы республика жұртшылығы сан ғасырлар бойы қолданып келген араб алфавитінен латын графикасына көшті. Латынға көшу жаңа сауаттанып келе жатқан қазақ халқының мәдени даму ісіне үлкен соққы болып тиді. Бұл мәселе 1926 жылы 26-ақпанда Баку қаласында өткен Бүкілодақтық түркологтердің бірінші құрылтайында талқыланды. Қазақстан делегаттарын бастап барған көрнекті түрколог-ғалым А.Байтұрсынов сиезде баяндама жасап, араб әрпін пайдаланудың тиімділігін жан-жақты дәлелдеп берген еді. Оның пікірі бойынша араб алфавиті тез оқуға, жылдам жазуға қолайлы. Ал ол жастарды тез сауаттандыруға мүмкіндік туғызады. Баспахана техникасы мен өнімнің құнын төмендетуге де араб әрпін қолдану арзанға түседі және әрпінің құрамы қазақ тілінің орфографиялық қажетін толық қанағаттандырады. Ең бастысы, ежелден бүкіл Орта Азия елдері пайдаланып келген мәдени мұрадан көз жазып қалмау үшін араб әрпін сақтау пайдалы. Ғалымның мұндай дәйекті пікірлері «Халық жауы» деп айыпталғанда көпе-көрнеу бұрмаланып, ұлтшыл, пантуркист, кеңестік саясатқа қарсы деген кінәлар тағылып, оның көзін жоюға себепші болды.

Отызыншы жылдардың басында «Жалпыға бірдей бастауыш білім беру» туралы Заң қабылданды. Осыған байланысты «Бастауыш және орта мектеп туралы» (1931 жылы қыркүйек) және «Бастауыш және орта мектептердегі оқу бағдарламалары мен режимі» (1932 жыл, тамыз) атты екі тарихи қаулы қабылданып, Қазақстанда оқу-ағарту істеріне түбірлі өзгерістер енгізілді. Оқытудың сыныптық-сабақтық жүйесі берік орнады. Барлық пәндердің бағдарламаларын қайта қарау, сонымен бірге жаңа идеядағы оқулықтар жасау істері қолға алынды деп автор хабарлайды. Бұл істерді ұйымдастыру үшін ғылыми-педагогикалық кабинеттің негізінде (бұрынғы Академорталық) Педагогикалық ғылыми-зерттеу институты (1933 жыл, қаңтар) құрылды. Алғаш оның құрамында бағдарламалық-әдістемелік, педагогикалық және политехникалық 3 сектор болды. Институттың директорлығына Мәскеудің Ұлттар ағарту институтының аспирантурасын бітіріп келген жас ғалым Ш. Әлжанов тағайындалды. Ол 1933-36 жылдары ҚазПИ-дің педагогика кафедрасы меңгерушісі және профессорлық қызметтерін қоса атқарды. Институттың тұңғыш ғылыми қызметкерлері С.Балаубаев (психолог), Қ.Жұбанов (түрколог), Ә.Сыдықов (педагог), Е.Бекмаханов (тарихшы), Б.М.Хамутов (әдіскер), С.Логинов, С.Жиенбаев, Ш.Кәрібаев (тілші-әдіскерлер), Ә.Қоңыратбаев (әдебиетші), Ә.Шәмиева (ұйғыр тілінің маманы), т.б. болды. Олардың тікелей басшылығымен кеңестік Қазақстан мектептерінің жаңа оқулықтары, оқу-әдістемелік құралдары жарық көрді. Ұлт мектептеріне қажетті оқулық жазу ісіне С.Сейфуллин, М. Әуезов, С.Мұқанов, Б.Майлин сияқты көрнекті жазушылар, С.Асфендияров, Қ.Жұбанов, Ә.Сыдықов, Х.Досмұхамедов, Ә.Ермеков, С.Боқаев сияқты ғалымдар да тартылғанын автор өз мақаласында тілге тиек етеді.

1935 жылы профессор Ш.Әлжановтың басшылығымен екі бөлімді «Әлемдік педагогикалық хрестоматия» басылып шықты. Онда дүниежүзілік педагогиканың классиктері Я.А.Коменский, И.Г.Песталоцци, И.Ф.Герbart, К.Д. Ушинский, Л.Н.Толстой, Н.К.Крупская, А.С.Макаренко еңбектері қазақшаға аударылып берілді. Сондай-ақ мектептер тарихын зерттеу істері қолға алынды.

Институттың қызметі 1930 жылдардың екінші жартысында жемісті болды. 1938 жылдың аяғында институттың аты мектептер институты болып өзгерді. Институтта Е.Бекмаханов, С.Жиенбаев, Ш.Кәрібаев, Р.Г.Лемберг, Н.Сауранбаев сияқты белгілі ғалымдар еңбек етті. Халық ағарту комиссариаты мен институттың қызметкерлерінің белсене араласуымен 1940 жылға дейін республиканың ұлт мектептері төл және аударма оқулықтар кешенімен толық қамтамасыз етілді. Солардың ішінде С.Жиенбаевтың орыс мектептерінің VI-VIII сыныптарына арналған «Қазақ тілі», Қ.Жұбановтың «Қазақ тілінің грамматикасы», С. Аманжоловтың «Қазақ тілінің грамматикасы» (синтаксис), Е.Кротевичтің «Орыс тіліндегі оқу кітабы», А.Воскресенская мен Л.Головорьконың «Орыс тілі», т.б. оқулықтары бар. Бұл оқулықтардан мектеп шәкірттерінің әлденеше буыны білім алып, сауат ашып, кейін олар республикадағы ағарту ісінің алға басуына үлкен үлес қосты.

Мұғалімдерге арналған әдістемелік құралдар да көптеп шығарыла бастады дей келе автор еңбектерді атап өтеді. Олардың қатарында Ш.Кәрібаевтың «Әдеби оқу» (1940), «Қазақ тілінің әдістемесі» (1941), С.Жиенбаевтың «Қазақ мектептеріндегі орыс тілінің әдістемелік тәжірибесі» (1941), Г.Бегалиевтің «Орыс мектептерінде қазақ тілін оқыту» (1940) сияқты еңбектерді атауға болады.

Өкінішке орай, 1937 жылы сталиндік репрессияның кесірінен Қазақстанның бір топ педагог-ғалымдары жазықсыз халық жауы атанып қуғынға ұшырап, абақтыға жабылды, жер аударылды. Олардың сапында бұрынғы институт директоры Ш.Әлжанов, педагог-ғалымдар Қ.Жұбанов, Ш.Кәрібаев, Ә.Қоңыратбаев, Ә.Сыдықов, Е.Бекмаханов, С.Қожахметов, т.б. бар еді. Осы орынсыз қуғын-сүргіннің кесірінен 1937-1947 жылдар арасында Қазақстанда ұлттық педагогика ғылымы біршама тоқырап қалды.

1946 жылы екінші дүниежүзілік соғысы аяқталысымен, КСРО Ғылым Академиясының қазақстандық бөлімшесі дербес Ғылым академиясына айналды. Осыған байланысты Мәскеу, Ленинград, Киев, Одесса, Новосібір қалаларынан әр ғылым саласынан көрнекті ғалымдар Қазақстанға қызметке жіберілді. Олар С.Е.Малов, А.Н.Бернштам, А.М.Панкратова, Е.П.Брусилловский, А.П.Нечаев, С.Н.Покровский, У.М.Ахметсафин, М.П.Русаков, И.Г.Галузо,

А.П.Полосухин, Н.С.Смирнова, т.б. Сөйтіп, орталықтан келген академик, түрколог, педагог, психолог ғалымдардың басшылығымен қазақстандық төл ғалымдар шығып, ғылым докторлары, профессорлар атанды (І.Кеңесбаев, Н.Сауранбаев, М.Балақаев, Қ.Жұмалиев, Ысмайылов, Ә.Сембаев, М.Ғабдуллин, Ә.Тәжібаев, М.Мұқанов, С.Қожахметов, Ә.Сыдықов, Қ.Бержанов, Қ.Жарықбаев, Т.Сабиров, т.б.).

Соғыстың басталуына байланысты 1941 жылдың 15-желтоқсанынан ғылыми-зерттеу институты уақытша жабылып, 1943 жылдың 1-сәуірінде ашылды. Институтта 13 адамдық штат белгіленді, тек 1959 жылы қызметкерлердің саны 35 адамға жетті. Оған қоса институттың құрамында да өзгерістер болды: тарих, КСРО конституциясы және географиясы, физика және математика, жаратылыстану және химия, ән, сурет, денешынықтыру сияқты секторлар құрылды. Бұл ғылыми-зерттеу жұмыстарының тақырыбын елеулі түрде кеңейтуге және әдістемелік көмек көрсетуді жақсартуға мүмкіндік туғызды.

1943-1952 жылдары институттың директоры болып істеген Ә.Сыдықовтың «Ы.Алтынсарин педагогикалық ойлары мен ағартушылық қызметі» монографиялық еңбегі 1949 жылы жарық көрді. Онда ұлы ағартушының педагогикалық озат идеяларынан бастап, қазақ даласындағы қазақ мектептерің ашу жолындағы күресі, жалпы қазақ халқының мәдениетін дамытудағы аса қажырлы еңбегі көрсетілген. Бұл еңбек Ы.Алтынсаринды педагог-ғалым ретінде тұңғыш танытқан іргелі ердің бірі әрі бірегейі.

1950 жылдардың басты мәселесі ретінде толық емес білімді, яғни алғашқы жеті жылдық, кейін сегіз жылдық білім беруді жүзеге асыру күн тәртібіне қойылды. Бұл кезде институт директоры филология ғылымының кандидаты Ә.Ермеков (1952-1954) еді. Сөйтіп, 1958 жылы бұрынғы КСРО-да жалпыға бірдей сегіз жылдық білім беру енгізілді. Институтта сегіз жылдық және жалпы білім беретін политехникалық орта мектептердің оқу жоспары жасалып, жаңа оқу бағдарламалары, оқулықтар мен оқу әдістемелік құралдарды даярлау бағытында жұмыс жүргізіліп, қарқыны артты. Осы кезде қазақ тілі мен әдебиетінен оқулықтар даярлау мен оларды оқыту әдістемесін жасау ісіне Қазақ КСР ҒА корреспондент мүшесі, филология ғылымының докторы, 1953-1962 жылдар аралығындағы институт директоры А.Ысқақов, ғылым кандидаттары И.Ұйықбаев, Ә.Хасенов, профессорлар С.Аманжолов, М.Балақаев, К.Аханов, М.Ғабдуллин, Қ.Жұмалиев, С.Қирабаев, Ә.Шәріпов, т.б. үлкен үлес қосты. 1959-1960 жылдары белгілі қазақ тарихшысы Қазақ КСР ҒА корреспондент мүшесі, тарих ғылымының докторы Е.Бекмаханов (1937-1939 ж.ж. институт директоры) мектептің 8-10 сыныптарына арнап Қазақстан тарихы бойынша оқу құралын жазды.

1950 жылдардың соңында институт Педагогика ғылымдары ғылыми зерттеу институты атанды.

Институт қызметінің жандануына 1960 жылдың 25-шілдесінде Қазақстан КП Орталық Комитетінің «Республикада педагогикалық ғылымды одан әрі дамыту шаралары туралы» қаулысының біршама әсері тиіп, жаңа талаптардың негізінде институттың құрамы әрі қарай жетілдірілді, бастауыш оқытудың әдістемесі, мектепке дейінгі тәрбие, ұйғыр тілі мен әдістемесі, халыққа білім берудің экономикасы мен жоспарлау, еңбекті оқыту мен бағдарлау, тәрбие жұмыстары, кешкі мектептер, техникалық құралдары секторлары құрылды деп автор өз ойын тұжырымдайды.

Әдебиеттер:

1. С.Қалиев. Қазақстанда педагогика ғылымының дамып, қалыптасуы. //Қазақстан мектебі. 1998.№4
2. Бержанов К.Б., Мусин С. Педагогика тарихы. Алматы, 1984.
3. Ә. Қайдари, Ә. Айтбайұлы. Ұлт мәдениетінің хантәңірі.//Егемен Қазақстан, 28. 01. 1993.
4. М.Дулатов. Шығармалары. -Жазушы, 1991, -239 – б.

ӘОЖ 37.01.13:94(574)

XX ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ШИРЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚ МЕКТЕБІ

Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж., Садатқызы А.

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, №47 орта мектебі Тараз қ.

Аннотация

Мақалада XX ғасырдың бірінші ширегіндегі қазақ мектебі, болашақта қазақ мектебі үшін жазылатын оқулықтардың мазмұны, қарастыратын мәселесі туралы ой, басты мақсат қазақ баласының сауатын ашу болса соны іске асыру үшін алдымен «Оқу құралы» («Әліпбиді»), сонынан тілді тереңірек түсіндіріп баяндау үшін «Тіл құралы» өмірге келуі, ғұламаларымыздың ой-пікірлері сөз болады.

Аннотация

В статье рассматривается содержание учебников, которые будут написаны для казахской школы первой четверти XX века, для казахской школы в будущем, размышления о рассматриваемой проблеме, для реализации того, что основной целью является развитие грамотности казахского ребенка-сначала «Оқу құралы» («алфавит»), а затем «Тіл құралы» для более глубокого объяснения языка.

Кілтті сөздер

XX ғасырдың бірінші ширегі, қазақ мектебі, қазақ баласының сауатын ашу, ғұламаларымыздың ой-пікірлері, ғылыми-педагогикалық еңбектер.

XX ғасырдың бірінші ширегінде қазақ елінде педагогика мен психологияның қалыптасуына Ш.Құдайбердиев, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытовтар зор үлес қосты/1/.

Ш.Құдайбердиев білім беруде жастардың ойлау белсенділігін, ақыл-парасатын дамытуды басты бағдар деп танытады. Берілетін білім мен оның тәлімдік, тәрбиелік ғибрат жолын бөлмей, бірлікте қарауға айрықша мән берді. Оқудың әдіс-тәсілдеріне уақыт деңгейі тұрғысынан қарап, білімді алудың өнегелі жолын дұрыс көрсетті. Білім әр адамның жеке басына тән ерекшеліктерге, қабілетіне және мүмкіндіктеріне қарай іске асырылса, нәтижелі болатынын дұрыс нұсқады.

Демек, берілетін білім де, тәрбиелік тәлім де шәкірттің шамасына үйлесімді, таным-түсінігіне сәйкес келсе ғана жүзеге асады. Ал білсін, ұқсын деген құр игі тілек баланың жасы мен түсінігіне үйлеспесе, нәтиже шықпайтынын дөп баса айтқан Шәкәрім: «Оқыту мен үйрету зорлау, күш көрсету емес, баланың дербес ерекшелігі мен бейімділігіне қарай жүргізілсе дұрыс болады» дейді.

Жас баланы ұрғанмен шырылдатып,

Ойы толмай тұрғанда ақылы еңбес/2/.

Адамның танып білуі үшін, терең ойланып, толғану үшін көрнекілікті тиімді пайдалану, сезім мүшелерінің бәрін қатыстыра алу ақыл-ойдың дамуына, түсініктің дұрыс та тиянақты болуына жол ашатындығын пайымдайды.

Тән сезіп, құлақ естіп, көзбен көрмек,

Мұрын-иіс, тіл-дәмнен бермек,

Бесеуінен мидағы ой хабар алып,

Жаксы, жаман әрі істі сол тексермек.

Ақынның тағы көңіл аударған мәселесі - өздігінен білім алу. Оқушы тиісті мәліметті шын құлқымен, өзінің танымдық қажетін қанағаттандыру үшін ұмтылса ықылас, ынта та тез жетіледі. Ал оған өзінің қалауымен емес, тек бұйрықты, нұсқауды орындау түрінде болса, ырызсыздық, немкеттілік пен самарқаулыққа ұрындырады. Құлықсыздық ынтаны тежейді, дербестіктен

айырады. Керісінше, шын пейілімен ұмтылса, адам білім жолындағы ізденістен рухани ләззат алып, рақат табады.

Бірліктік көзқарастың бекіп, таным түсініктің өсіп, зораюының шарты – пікірталасы. Ол білім беруде шәкірттің шығармашылық ізденісін дамытудың тиімді тәсілі деп біледі. Пікірталас, ой жарысы іздену жолындағы белсенділікті көтеріп, самарқаулықтан айықтырудың ең қолайлы амалы. Соны ойшыл ақын дәл таниды. Сондықтан да бүгінгі оқыту мен білім беру саласындағы проблемалық сұрақтар мен жағдай туғызу тұрғысынан көз жіберсек, Шәкәрім сол кездің өзінде-ақ ақыл-парасатты дамытудың, әр адамның өзіндік таным деңгейін жетілдірудің жөн-жобасын көргендікпен тұжырымдайды.

Шәкәрім ес-ақылды жан-жақты дамытудың да жолдарын көрсеткен.

Сөзбен де, өлеңмен де сабақ беріп,

Алсын деп керектісін өзі теріп.

Қапы қалсаң, қайта оқып, тағы да ойла,

Деп жүрме: сөзім қалды ішімде өліп.

Алған білімді тиянақтаудың бірден-бір жолы қайтару, пысықтау деп дұрыс бағымдайды. Сөйтіп, ол А.Байтұрсынов, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин және А.Құнанбаевтың ағартушылық ойын ілгері дамыта келіп, өз шығармаларында ана тілімен сусындап, жетілген, қалыптасқан, халықтық педагогикаға негізделген ұлттық мектепті дәріптеді/3/.

А.Байтұрсынов қазақ мектептеріне арнап («Әліппе», «Тіл құралы», «Әдебиет танытқыш», т.б.) құрастырған оқулықтары мазмұндылығымен, ұлттық бояуы мен ерекшеленеді. Өйткені онда енгізілген мақал-мәтелдердің, өлеңдердің, ертеңдердің, санамақтардың тәрбиелік мәні зор. Ахмет 1925 жылы «Әліпбидің» жаңа түрін жариялайды. Бұл «Әліпбидің» мазмұны қазақ жағдайына қарай Мемлекеттік Білім Кеңесінің жаңа бағдарламасына үйлесімді болды. Өңгімелері балалар үшін қызықты, жеңіл, заманға лайық деп баға беріледі. Ағартушы-ғалым А.Байтұрсынов қазақ тілінің оқыту әдістемесін жасап, жүйелі мақсатқа құрады. Басты мақсат қазақ баласының сауатын ашу болса соны іске асыру үшін алдымен «Оқу құралын» («Әліпбиді»), сонынан тілді тереңірек түсіндіріп баяндау үшін «Тіл құралын» жазды.

«Жан мен тән» мақаласында адамның жан-жақты, үйлесімді дамуына ерекше мән беріп, кімнің тәні сау болса, жаны да сұлу болады және адамның рухани мәдениетінің негізгі болып, оның оқып жиған білім, әдет-ғұрпы мен дағдылары, жақсы материалдық жағдайы, салауатты тұрмыс мен өмір әсер ететінін дәлелдейді. Сөйтіп бала тәрбиесімен бірге ұлттық санаға дейінгі педагогикалық мәселелерді жан-жақты зерделейді. «Бұл заманда қолы жетпегендерді теңдікке жеткізетін, негіздерге күш беретін өнер-білім, сол өнер-білімін үйренсек, тұрмысымызды түзетіп, басқалардың аяқ астында жаншылмас едік, біз де өз алдымызға бір жұрт екенімізді білдірер едік», - деп армандайды.

М.Дулатов та мектептегі оқу-тәрбие үрдісі, оқытудың түрлері мен әдістері туралы соны ой-пікірлер айтқан ғұлама. Ол бастауыш сыныптардағы білім беру жүйесінің ерекшелігін ашып, патша отаршылдарының шовинистік пиғылдарын әшкерелей келіп, «Бастауыш мектепте алған тәрбиенің әсері күшті, сіңімді болуы қай халықтың мектебінде болса да оқу кітапшасы ана тілінде өз ұлтының тұрмысынан һәм табиғатынан жазылып, баяндап оқытуды... осылай біліп, баяндап оқытқанда, жас баланың ойына, қанына, сүйегіне ұлт рухы сіңісіп, ана тілін анық үйреніп керекті мағлұмат алып шығады... Мұндай балалар бастауыш мектепті бітіргеннен кейін қай жұрттың мектеп медресесінде оқыса да, қай жұрттың арасында жүрсе де, сүйегіне сіңген рухы жасымайды. Қайда болса да, тіршілігінде қандай ауырлық өзгерістер көрсе де ұлт ұлы болып қалады...» дейді /4/. М.Дулатовтың мектеп, медресе, оқу орындарына арналған мақалаларынан ағартушының демократиялық көзқарастары айқын көрінеді. Автордың «Қирағат» кітабына алғысөз ретінде жазған «Мұғалімдерге» мақаласының үлкен әдістемелік мәні бар. Мұнда мұсылманша, орысша білім алған мұғалімдерді, шәкірттерді қазақша оқытуда қандай тәсіл-амал қолдану керектігі сөз болады. Ол шәкірттерге ұлт рухынан сіңіруді мұрат тұтады.

Бастауыш сыныпқа жазған «Есеп құралын» қазақ балалары өмір сүріп жатқан ортаның талғамына сай жазып, мысалдарды қазақтардың күнделікті тіршілігінен алды. Тапсырмалар балалар ұғымына сай жеңіл, түсінікті тілмен жазылды.

Ж.Аймауытов та мектептегі оқу-тәрбие үрдістері туралы арнайы еңбек жазып, мол мұра қалдырған жан. Ол кешенді оқыту мәнін «Бұл өмірдегі құбылыстарды, нәрселерді, бір тақырыпты, бір пікірдің төңірегіне жинап, қосып түйіндеп, біріктіріп оқыту-комплексік оқыту дегеніміздің мәні де осы», - деп дәйектеп түсіндіреді/5/. Оқыту үрдісінің жай-жапсарына орай «Оқыту баланың табиғатына, жеке дара ерекшелігіне орай жүргізілуі тиіс. Ол сонда ғана шәкірттің жай қуаттарының өсіп, жетіліп, қалыптасуына жағдай жасайды. Баланың табиғатын ескеріп оқыту дегеніміз – оның бұрынғы тәжірибесіне, азды-көпті біліміне сүйену деген сөз. Өткені жаңа білім әркез адамның бұрынғы білетіндеріне сүйенбейінше тиянақты болмайды» - деп талдау жасайды/6/.

Ж.Аймауытұлы дидактика мәселесінде Я.А.Коменский.(Коменский Я. А. «Великая дидактика», изб. пед. соч. М., «Педагогика», 1982, 656 – б) заманнан келе жатқан «оқыту жақыннан алысқа, жеңілден ауырға, оңайдан қиынға ... жылжып отыратын болсын» деген принципті қолдайды. Ол ылғи да оңай оқыту дұрыс емес, өйткені, оқу үнемі оңай болып отырса, балаға ойландырылғы ешнәрсе қалмайды, ал шәкірттің ойы қозғалып, өз бетімен жұмыс істемесе, жан қуаттары жетілмей, ол жөнді біле де алмай қалады дейді. Сондықтан баланы оңай ұғуға әуес қылмай, оны ойландыратындай қылып оқытуымыз қажет.

Ж.Аймауытұлы оқытудың басты түрлеріне сөйлеу және сұрау түрлерін жатқызады. Алғашқысында мұғалімнің сабақтағы кездерін шәкірттер алаңсыз тыңдап жазып отырса, бұл сөйлеу түрі болады. Ал мұғалім мен шәкірттер арасындағы сұрақ, жауап төңірегіндегі диалог сұрау түріне жатады. Алғашқы түрде мұғалім жаңа сабақты жалықтырмайтындай алуан әдіс-тәсілмен, бай дерек-дәйектермен әспеттеп қызықты өткізуге тиіс. Ал екінші түрде маңызды мағлұматтар бере отырып, қызықты сұрақтар беру арқылы пікіралысуға кең жол ашу мақсат етіледі/6/. М.Жұмабаев болашақ қазақ мектебінің бет-бейнесі, бағыт-бағдары қандай болу керектігін дұрыс пайымдайды. «Мектебімізді таза, сау, берік хәм өз жанымызға (қазақ жанына) қабысатын, үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады. Сондай негізді құра алмасак келешегіміз күнгірт»/7/. Қазақ мектебіндегі тәрбие жұмысы қандай бағытта жүргізілуі керек деген сауалға былай деп дұрыс жол сілтейді: «Әрбір ұлттың бала тәрбиесі туралы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар. Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып көп буын қолданып келе жатқан тақтай жол болмағандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиісті. Және әрі әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан тәрбие қылуға міндетті».

20-30 жылдардағы қазақ интеллигенциясының көрнекті өкілі, журналист-публицист, жазушы-аудармашы, педагог-ғалым Нәзипа Құлжанова 1903 жылы Қостанай қаласындағы орыс-қазақ гимназиясын бітіреді. 1903-1904 жылдары Торғайдағы қыздар училищесінде дәріс береді. 1905-1920 жылдары Семейдегі мұғалімдер гимназиясында оқытушылық қызметпен айналысады. 1920-21 жылдары Ақмолада уездік комитетте жауапты қызмет атқарады. 1922 жылы арнайы шақыртумен «Еңбекші қазақ» газетінде редакция алқасы мүшелерінің бірі, ал 1923-25 жылдары «Қызыл Қазақстан» журналында жауапты хатшы, 1925-34 жылдары «Әйел теңдігі» журналында бөлім меңгерушісі, кейіннен жауапты хатшысы болып қызмет атқарады. 1934 жылдың көктемінде дүниеден қайтады/1/.

Нәзипа Сансызбайқызы сол кезде Қазақстанда кенже қалып келген ғылым саласы – мектепке дейінгі педагогиканың негізін салып, іргетасын қалаушы педагог-ғалым. Оның қаламынан «Мектептен бұрынғы тәрбие» (1923 ж), «Ана мен бала» (1921 ж) ғылыми-педагогикалық еңбектері жарық көрді. Бұл еңбектердің алғашқысына алғы сөзді көрнекті қоғам қайраткері, ірі түрколог-ғалым, ақын, жазушы, публицист, ағартушы-педагог Ахмет Байтұрсынов жазады. Олай болуының себебі түсінікті еді: ол – қос ағартушы-ғалымның мүлде ортақтастығынан болса керек. Олар «тәй-тәй» басқан ұлттық педагогика ғылымы үшін аянбай еңбек етті. Ахмет Байтұрсыновтың бастауыш мектепте білім беру мазмұнын қайта құруы үлкен табыс болды. А.Байтұрсынов қаламынан туған бастауыш мектепке арналған «Оқу құралы» (1912

ж), «Әліпби» (1928 ж), «Сауат ашқыш» (1926 ж), «Тіл құрал» (1914 ж) сияқты оқу құралдары қазақ мектептерінің тарихында тұңғыш бастама еді. Қазіргі қазақ мектептерінің пайдаланып жүрген «Әліппе» оқулығының негізі осы А.Байтұрсынов жазған оқу құралының жүйесімен жасалғандығы мәлім/1/.

Қос педагог-ғалымның шығармашылығының бала тәрбиесіне арналуы да олардың педагогикалық ой-пікірлерінің идеялық үндестігін құрайды. Мысалы, Ахмет Байтұрсынов Нәзипа Құлжанованың «Мектептен бұрынғы тәрбие» атты кітапшасына жазған алғы сөзінде: «Баланы бастан тәрбиелеу деген – баланы жас басынан дұрыс тәрбиемен өсіру деген сөз. Дұрыс тәрбиемен өскен бала тіршілік ісіне икем, бейнетіне берік болып өспек. Дұрыс тәрбиенің асылы – баланың жаны мен тәніне керек деп танылған істерді бала табиғатының әуенімен істеу – сол дұрыс тәрбие болады» деп, баланың жас кезеңдеріне сай, даму процесіндегі ерекшеліктерді ескерек отырып тәрбиелеу мәселесін ғылыми дұрыс тұжырымдайды. Ал Нәзипа Құлжанова бұл пікірді әрмен қарай былайша дамытады: «Біздің қазақтың осы күнге дейін өзгермей келе жатқан балаға көзқарасы неғұрлым шапшаңырақ үлкенге ұқсап, үлкеннің еткенін етсе – мақсатқа жеткен болып табылады.

Әуелі балаға тәннің саулығы керек. Тәні сау баланың жанғы да сау болып, есі дұрыс, зейіні алғыр болып өспек. Зейіні алғыр болуы адам тіршілігіне керек өнер білім алуы, ал адамның өнер-білім алуы табиғи жолмен олуы тиіс» деп, «Тәні саудың – жаны сау» деген халықтық қағиданың растығын дәлелдейді. Бұл пікірді қуаттайтын Нәзипаның ғылыми деректері осы еңбектің «Еңбекшілер баласының тұрмыс жайы» деп аталатын тарауында нақты деректермен шындықты ашып көрсетеді. Мұнда еңбекші балаларының ауыр халі, баланың әлжуаз, нашар болып дүниеге келуі, анасының дұрыс күтім көрмегендігінен екенін медициналық тұрғыдан түсіндіріп береді.

Жалпы А.Байтұрсынов пен Н.Құлжанованың оқу-ағарту саласы жайында жазған шығармаларының идеясы ортақ болып келеді.

А.Байтұрсыновтың «Мектеп керектері» мақаласында: «Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалімқандай болса, мектебі хәм сондай болмақшы. Яғни мұғалім білімді болса, білген білімін басқаға үйрете білетін болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, оқыта білетін мұғалім» - деп, кадр мәселесіне айрықша мән беріп, оған қойылар талап мөлшерін нақтылай түседі.

Ал Н.Құлжанова болса «Мектептен бұрынғы тәрбие» еңбегінде: «Бала бақшасының жүйесінде басшы әйелдің сыр-сипаты көп әсер береді. Мұның себебі балаға жұмсалатын тәрбие құралдарының ең күштісі – алдындағы үлкеннің өз үлгісі. Сондықтан бала тәрбиешісі жылы шырайлы, сабырлы, шыншыл болуы керек. бір сөзді де, жұмсақ та болғаны дұрыс. «Баланың міндетін, зейінін, тілегін хәм қай ретпен қарайлау дұрыс екенін біліп отыруы керек... Және ең мықты керегі балаларды да сол қызметінде сүйіп, өзіне-өзі хәм істеген ісіне де сеніп, жан-тәнімен кірісуі керек» - деп, тәрбиешіге қойылар талаптарды ғылыми әдебиеттерге сүйене отырып дұрыс тұжырымдайды.

Қос ағартушының мұғалім, тәриеші кадрларын даярлау мәселесі жөніндегі пікірлері де үндестік тауып жатады. Ахан жоғарыда аталған мақаласында: «Мұғалім сайлы болу үшін, мұғалімге керек білімді үйрететін орыннан оқып шығаруға тиіс. Ондай орын қазақ түгіл, қазақтан бұрынырақ қимылдап жатқан ноғай бауырларымызда да жоқ... Қолдан келмейтінді қоя тұрып, қолдан келерлігін, дұрыстауға тиіс» деп, қолда бар мүмкіндікті пайдаланып, қазақтың түрлі оқу орындарынан білім алған сауатты жастарын осы игі іске жұмылдыру мәселесін көтерсе, Нәзипа Құлжанова: «Мәдениетті елдердің бәрінде, Россияда да бала бақшаларына тәрбиеші даярлайтын айрықша басқа институттың курстары болады. Бұлар онда бірнеше жыл оқып, дәрігер, тіпті, екінші басқыш мектептерде болатын мұғалімдерден кем даярланбайды. Бірақ... қашан бұқара халық жас баланың тәрбиесіне есті көзбен қарап, бұл жұмысқа жұмыла кіріскенше, мектептен бұрынғы тәрбиені көркейтуге шамалары келмейді» - деп, бала бақшаларға қажетті кадр даярлау ісінің дұрыс ағыт алуы үшін халық санасының, мәдениетінің көтерілуі, жаңа сипатқа ие болуы басты шарт деп қарады.

Ұлы ғұламаның еткен еңбегі еш кеткен жоқ, оның өзі өмір сүрген ХХ ғасырдың бас кезінде-ақ қазақ интеллигенциясының «рухани көсемі» болған Ахмет Байтұрсынов туралы

заманымыздың заңғар жазушысы, академик Мұхтар Әуезов тебірене қалам тартып, «Ахаң ашқан қазақ мектебі, Ахаң түрлеген ана тілі, Ахаң салған әдебиеттегі орны – «Қырық мысал», «Маса», «Қазақ» газетінің 1916 жылдағы қан жылаған қазақ баласына істеген еңбегі, өнер-білім, саясат жолындағы қажымас қайраты... тарих ұмытпайтын іздер болмақ» деп, 1926 жылы «Ақ жол» газетіне көлемді мақала жазып, ылайықты бағасын берген болатын.

Қорыта келе, жоғарыда сөз еткен ғұламаларымыздың ой-пікірлері бүгінде өз мән-маңызын жоймай, өміршең болып отыр. Сондықтан өркениетті даму жолына түскен еліміздің, мектебіміздің, оның оқу құралының және ондағы тәрбиенің бағытын саралағанда олар нұсқаған жолдарын ескеріп, елегені жөн. Олардың педагогикалық еңбектерін бүгінгі күн тұрғысынан ғылыми тұрғыда зерделеу келешектің абыройлы ісі демекпіз.

Әдебиеттер:

1. Елікбаев К. Ғұламалар тағылымдары.//Қазақстан мектебі 1991.№5
2. С.Қалиев., Р.Орынбаева. Нәзипа Құлжанова және Ахмет Байтұрсынов. //Қазақстан мектебі.1997. №7
3. Шәкәрім. Өлендер мен поэмалар. -Жалын, А., 1988.-138 бет.
4. Ә.Қайдари, Ә.Айтбайұлы. Ұлт мәдениетінің хантәңірі.//Егемен Қазақстан, 28.01.1993.
5. М.Дулатов. Шығармалары. -Жазушы, 1991, -239б.
6. Ж.Аймауытұлы. Комплексті оқыту жолдары. А., 1929.- 60б.
7. Ж.Аймауытұлы. Тәрбие жетекшісі. Орынбор. 1924. -183б.
8. М.Жұмабаев.Жазылшақ оқу құралдары һәм мектебіміз. Шығармалары.Жазушы, А., 1989.- 313б.

ӘОЖ: 37.028.5/8

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жиенбаева Алия

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, 1 курс студенті

Таджибаева Жанна Сайдуллаевна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Андатпа:

Мақалада көркем еңбек сабақтарын ұйымдастырудың ерекшеліктері қарастырылады. Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, колөнер және дизайн саласындағы практикалық дағдыларын жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Сабақтарды тиімді ұйымдастыру үшін мұғалімдер оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеріп, әртүрлі техникалық және шығармашылық әдістерді қолдануы қажет. Мақалада көркем еңбек пәнін оқытудың заманауи тәсілдері, инновациялық технологиялар мен әдістер, сондай-ақ сабақты қызықты әрі тиімді өткізуге бағытталған әдістемелік ұсыныстар қарастырылады. Сонымен қатар, пәннің оқу бағдарламасына енгізілген жаңа бағыттар мен талаптарға сай көркем еңбек сабақтарының мазмұны мен құрылымына талдау жасалады.

Кілт сөз: сабақ, оқу-әдістемелік, көркем еңбек, заманауи әдістер дәстүрлі әдістер

Аннотация:

В статье рассматриваются особенности организации уроков художественного труда. Предмет художественного труда играет важную роль в развитии творческих способностей учащихся, формировании эстетического вкуса, совершенствовании практических навыков в области рукоделия и дизайна. Для эффективной организации занятий учителям необходимо учитывать возрастные особенности учащихся и применять различные технические и творческие

методы. В статье рассматриваются современные подходы к преподаванию предмета художественного труда, инновационные технологии и методы, а также методические рекомендации, направленные на интересное и эффективное проведение урока. Кроме того, проводится анализ содержания и структуры уроков художественного труда в соответствии с новыми направлениями и требованиями, включенными в учебную программу дисциплины.

Ключевое слово: урок, учебно-методический, художественный труд, современные методы и приемы

Annotation:

The article discusses the features of the organization of artistic labor lessons. The subject of artistic labor plays an important role in the development of students' creative abilities, the formation of aesthetic taste, the improvement of practical skills in the field of needlework and design. For effective organization of classes, teachers need to take into account the age characteristics of students and use various technical and creative methods. The article discusses modern approaches to teaching the subject of artistic labor, innovative technologies and methods, as well as methodological recommendations aimed at conducting an interesting and effective lesson. In addition, an analysis of the content and structure of classes of artistic labor in accordance with the new directions and requirements included in the curriculum of the discipline is carried out.

Keyword: lesson, educational and methodical, artistic work, modern methods traditional methods

Оқушылардың оқу-тәрбие міндеттерін толығымен шешу сабақтарды іскерлікпен ұйымдастыру мен өткізуге байланысты. Бейнелеу өнерінің әрбір сабағы аяқталған, мақсаты бар оқу пәнінің жалпы мақсаттары мен міндеттеріне байланысты сабақтар жүйесінің бір бөлігі болып табылады.

Орта мектептегі бейнелеу өнерінің сабақтары құрылымы жағынан басқа пәндердің сабақтарынан айырмашылығы аз. Бұл сабақтарда да: ұйымдастыру кезеңі, үй жұмысын тексеру, өткенді пысықтау және қорытынды шығару бөліктері сияқты құрылымдар болады. Сабақтың бұл элементтері барлық сыныптарда, әр түрлі оқу жылдарында, бір оқу жылының өзінде, сабақтың белгілі бір немесе басқа кезеңдеріне бөлінген сағат саны әр түрлі болып өзгеріп отырады.

Сабақтар әр уақытта бірсарынды болмауға тиіс. Бейнелеу өнері сабақтары түрі, формасы мен мазмұны бойынша әр алуан болғандықтан бұл шартты орындау қиындыққа соқпайды. Нұсқаға қарап сурет салу сабақтарында балалар сурет салумен де, кескіндеме жұмыстарымен де айналысады; сәндік сурет салу сабақтарында олар өрнектер құрастырып, шрифтерді оқып, сәндік композициялар құрастырады, дизайн элементтерімен таныстырылады; өнер туралы әңгіме сабақта олар архитектураның, мүсіннің, кескіндеменің, графикалық, сәндік қолданбалы өнердің тамаша шығармаларымен танысады.

Нұсқаға қарап сурет салу, сәндік және тақырыптық сурет салу сабағы болсын, әрбір сабақты ұйымдастыру барысында уақытты ұтымды пайдалануға көңіл бөлінеді. Әрбір сабақ мынандай бөліктерге жіктеледі:

1. Сабақты ұйымдастыру. Бұған мұғалімнің сыныпта қажетті тәртіпті орнату, сабаққа қатыспағандарды сынып журналына белгілеу, балаларды оқу жұмысына дайындау іс-әрекеттері кіреді.

Сабақ басталар алдында жұмыс орны дайындалып, нұсқа ретінде қойылатын заттар мен басқа да материалдар ертерек әкелініп, керекті тәртіппен орналастырылады. Мұны ұйымдастыру үшін кезекші оқушылар жұмылдырылады.

Бастауыш сыныптардағы бейнелеу өнерін оқыту әдістемесінде оқушылардың жұмыс орнын ұйымдастырудың мәні ерекше. Бұл үшін мұғалім балаға сурет салуға қажетті құрал-жабдықтармен белгілі тәртіппен орналастыруды, жұмыстан соң оларды жинап алып, арнаулы орындарға сақтауды үйретеді. Кейбір мектептерде бейнелеу өнері кабинетінде оқушылардың альбомдары мен құрал-жабдықтары сақталатын арнаулы шкафтар болады. Сабақ алдында кезекші қалам, бояу және дәптерлерді парталарға таратып, бояумен жұмыс істеу үшін суды кішкене банкаларға құйып толтырады. Кір суды төгуге арналған шелек бұрышқа қойылады, бұл оқушының жұмыс барысында суын ауыстырып отыруына мүмкіндік туғызады [1; 26].

Егер өткен сабақта оқушыларға үй тапсырмасы берілген болса, ол тексеріліп, сыныпқа ортақ қателіктері көрсетіледі және оны жөндеу жолдары айтып түсіндіріледі. Үй жұмысын тексеру барысында оқушылар өз суреттерін партаға қояды да, педагог аралап жүріп, суреттерді қарайды, ескертпелер жасайды, жақсы және нашар орындағандарын сыныпқа көрсету үшін таңдап алады. Аяқталған үй жұмыстарының бағасы сынып журналына толтырылады.

2. Жаңа материалдарды түсіндіру.

Бұл кезеңде мұғалім жаңа тақырыптың мақсат міндеттерін түсіндіріп, тапсырманы қалай орындау керектігін көрсетеді, көрнекті құралдар – схемалар, сызбалар, әдістемелік таблицалар көмегімен түсініктемелер береді.

Оқушылардың материалды қалай түсінгендерін байқау үшін сыныпқа сұрақтар беріледі.

Бейне құрылымын салу принциптерін ашу барысында мұғалім міндетті түрде өз түсіндірулерін сынып тақтасына немесе арнаулы планшетке, бір бет қағазға иллюстрация жасап көрсетеді.

Мұғалім бұл суреттерінде ұсақ түйекке дейін бейнелеп көрсетуі қажет емес. Оның мақсаты, оқушыларға шешуі қиын болып тұрғандарға жәрдем көрсетіп, негізгі зат формасын құрудың дұрыс жолын көрсету. Бастауыш сынып оқушылары мұғалімнің тақтаға көрсеткен суретінің ұсақ бөлшектеріне қызығушылық танытып, бұл кейде мұғалімнің сынып алдына қойған мақсатына жетуге көмектеспей оған кедергі жасауы да мүмкін.

Тақтаға сурет салудың бірізділігін көрсету барысында біз схемалық сурет салудан, заттың көрінісін бөлшектерімен бейнелеуге өтеміз. Сурет салудың алғашқы кезеңінде сурет құрылысын белгілі схемаға салусыз өте алмайды. Бұл, мысалы, қайынның жапырағын көпқырлы геометриялық формаға, көбелекті-трапеция ішіне, горизонталь және вертикаль ось сызықтарын жүргізу түрінде көрініс табады. Мұндай зат құрылысын салудың қосымша сызықтарды пайдалану әдістері бейне көрінісін салуды дұрыс бастап, дұрыс жалғастыруға жол ашады.

Тақтаға салған суретті оқушылардың бейнелеу жұмысы кезінде қалдыруға болмайды. Себебі оқушылар тақтадағы дайын суретті көшірумен айналысып, нұсқаға қарап сурет салудың қажеттігін ұмытады.

Бірінші сыныптың бірінші сабағынан бастап оқушыларға дұрыс отыру, қалам мен өшіргішті пайдалану ережелерін, сонымен қатар альбом мен қағазға дұрыс орналастыру ережелері үйретіледі.

Сурет қағазын сурет салу кезінде айналдыруға болмайтындығы айтылады. Егер формат оқушының алдында жатса, мұғалімнің түсіндіруіне ал оқушының түзу сызықтық бағыттарын түсінуіне жеңіл болады [2; 65].

Сурет салу барысында оқушы еркін және түзу отыруы қажет. Педагог оқушының түзу отыруын, суретті қол созым жерде ұстауын және өз суреті мен нұсқаны үнемі салыстырып отыруына басшылық жасайды. Алғашқы кезде қол саусақтары қозғалысының еркін болуына үлкен көңіл бөлінуі тиіс. Қолдың бостандық қозғалысының дамуы сурет салу дағдыларының дамуымен қатар әріптер мен цифрларды жазуына да жеңілдік туғызады.

Сонымен қатар сабақта оқушылар түзу сызық сызу үшін сызғыш, қорап, панель құралдарын жиі пайдаланатындығы жиі кездеседі. Сондықтан оқушыларға барлық сызық қолмен, құралдың жәрдемінен, көз мөлшерімен салынатындығы айтып түсіндіріледі.

3. Оқушылардың өзіндік жұмысы. Жаңа материалдарды түсіндірген соң балалар сурет салуға кіріседі. Мұғалім балалардың салған суретін мұқият бақылайды. Балалардың сурет салу кезінде мұғалім сыныпты аралап, ескертулер жасап, кейбіреулеріне қосымша түсініктемелер беріп, кейбір жағдайда балалардың суретіндегі қателерді жөндейді.

Көптеген оқушылар мұғалімнің алдын ала жасаған ескертпелеріне қарамастан суретті қағаз бетінің өлшеміне сай қылмай кіші етіп бейнелеуге бейім тұрады. Мұндай жағдайда мұғалім бейнені қағаз бетіне қалай дұрыс орналастыруға болатындығын балаларға ескертіп, суретті қағаз бетіне дұрыс орналастыру, қағазды салынатын заттың формасына байланысты ұзындығынан немесе биіктігінен орналастыру керектігін көрсетеді.

Жіберілген қателіктер дер кезінде көрсетілуі тиіс. Жеке балалармен жұмыс үлгермеушілікті болдырмау жолындағы ерекше маңызды жұмыс. Педагог әр уақытта

оқушылардың құрамының бәрі бірдей талант емес екендігін ескеруі тиіс. Олардың ішінде кішкене де болса қабілеттілері де, кішкене де болса дамығандары болады, кейбір оқушылар не істеу керектігін бірден түсінсе, кейбіреулері қосымша, жеке түсіндіруді қажет етді. Оқу материалын оқушылар бірқалыпты түсінуі үшін, үлгермеушілерге көп көңіл бөлуді қажет етеді, олардың жұмысын барлық уақытта бақылап, олардың сергектік сезімін туғызып, өздерінің қабілетіне деген сенімділікті арттырады [2; 65].

Сонымен қатар мұғалім өз оқушыларының жаман және әлсіз жұмыстарына жайбарахат қарауға болмайды. Педагог оқушылардан суретті асықпай салуын, бейненің сапасына нұсқан келтірмеуін талап етеді.

Әдетте, кіші жастағы балалар суретті тез салады. Мұғалім суретті қалай салу керектігін түсіндіріп болысымен оқушылар салған суреттерін көрсетуге асығып жатады. Мұндай орындаудағы жылдамдық, балалардың өз әрекеттерін талдауға әдеттенбегендігін, жұмыс тек қана бірінші көрген әсермен жүйесіз салынғандығын көрсетеді. Бұл жерде мұғалімнің бейне құрылымын салудың әдістемелік бірізділігіне мұқият көңіл аударуын қажет етеді. Әдетте балалар бейнені жеңіл, әзер көрінетін сызықтармен салудың орнына, өшіргішпен өшіріп жөндеуге қиындық туғызатын, айқын және өте қара сызықтармен белгілейді. Олар алғашқы кезде қалам мен қағазға әзер дегенде үйреніп, қаламды қағазға бар күшімен батыра сурет салып, бейнедегі қатені жөндеуге болатын мүмкіндіктен өзінен-өзі айырылып қалады.

Кейбір оқушылардың бейнелеу іс-әрекетінің нәтижесін күні бұрын көруге болмайтындықтан жоғары сынып оқушыларымен жұмыс жүргізуде түрлі әдістерді, пайдаланып жеке дара ерекшеліктерді ескеріп іс-әрекет етуді талап етеді.

4. Жұмыстың қорытындысын шығару және сабақты аяқтау. Жұмыстың соңына қарай мұғалім оқушылардың жақсы орындалған және әлсіз шыққан жұмыстарын таңдап алып, бүкіл сыныпқа көрсетеді, ондағы жетістіктер мен кемшіліктерге түсініктеме береді. Оқушының жұмысындағы кемшіліктерді көрсету барысында оқушының жеке тұлғасына сыйластық пен ілтипаттық көрсетіп, педагогикалық оралым көрсетіледі.

Сабақ соңында мұғалім тексеріп баға қою үшін барлық жұмыстарды жинап алады. Кезекші суы бар шелекті шығарып, егер акварель бояумен жұмыс істеген болса, парталар сүртіліп тазаланады.

Сабақты дұрыс ұйымдастырып, өткізу үшін, алдын ала сабақтың жоспар-конспектсі жасалады. Жоспар-конспектіні жасау үшін белгілі форма мен құрылым басшылыққа алынады. Жоспар-конспектіде мына мәліметтер көрініс табу қажет: 1) сабақтың түрі; 2) сабақтың тақырыбы; 3) сабақтың мақсаты; 4) сабақтың жабдықтары; а) мұғалім үшін, б) оқушылар үшін; 5) сынып тақтасын қолдану; 6) жоспар және сабақ барысы: а) ұйымдастыру бөлімі, б) жаңа материалды түсіндіру, в) оқушылардың өзіндік жұмыстары,

г) сабақты аяқтау және үйге тапсырма; 7) қолданылған әдебиеттер тізімі.

Енді осы құрылымды және оны сабақтың жоспар конспектісін жасауда қолдануын қарастырамыз.

Сабақтың түрі. Ең алдымен конспектте сабақтың бейнелеу өнері қандай іс әрекетіне байланысты екендігі анықталып, нұсқаға қарап сурет салу, (сурет немесе кескіндеме), сәндік, тақырыптық сурет салу немесе өнер туралы әңгіме сабақтарының бірі көрсетіледі. Егер сабақ нұсқаға қарап вазаның суретін салу болса, ол жағдайда сабақ бірнеше сағатқа жоспарланады, бірақ мектептегі бейнелеу өнері пәнінің сабақтары шектеулі болғандықтан олар екі сағаттан артпауға тиіс.

Сабақтың тақырыбы. Бұл жерде біз оқу жұмысының мазмұнын көрсетеміз. Мысалы, нұсқаға қарап сурет салу бойынша – «Гипс вазаның суреті», кескіндеме бойынша – «Тұрмыс заттарынан құралған натюрморт», сәндік сурет бойынша «Шеңбер ішіне өрнектер салу», тақырыптық сурет салу бойынша «Күзгі егін жинау», өнер туралы әңгіме бойынша – «Бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрлары» атты тақырыптар алынады.

Сабақтың мақсаты. Сабақтың түрі мен тақырыбы көрсетілген соң оқу бағдарламасына сай оның білімдік және тәрбиелік міндеттері ашып көрсетіледі. Енді жоғарыда көрсетілген мысалдарға сүйене отырып, конспект жазу туралы жалғастырамыз.

«Гипс вазаның суретін салу», «Тұрмыс заттарынан құралған натюрморт» тақырыптары бойынша сабақтардың мақсаты – күрделі формалы затты бейнелеуді үйрету, форманың конструктивтік құрылым ерекшеліктерін түсінуге, кеңістік пен образды ойлауын дамытуға, сурет пен кескіндеменің бейнелеу мүмкіндіктерін қолдануға үйрету болып табылады.

6. Сабақтың жоспары мен барысы. Бейнелеу өнері сабақтарын дұрыс ұйымдастырып және өткізу үшін, конспектіде сабақ мазмұнын ашып көрсетіледі. Мазмұнында сабақта қандай материал көрініс табады, ол қандай бірізділікпен баяндалады, оқу уақыты қалай бөлінетіндігі туралы мәліметтер беріледі. Сабақ конспектісінде біз мынадай формада жазу жазуымызға болады:

Сабақ жоспары: 1) Ұйымдастыру бөлімі 2-3 минут; 2) Жаңа білімді хабарлау - 8-10 минут; 3) Оқушылардың практикалық жұмысы – 25-30 минут; 4) Үй тапсырмасын хабарлау; 5) Сабақты аяқтау – 2-3 минут.

Мұнан соң мұғалім сабақты кейбір терминдер мен ұғымдарға түсінік беріп, оқу материалдарын берудің бірізділігін, көрнекті құралдарды пайдалану тәсілдерін ашып көрсетеді.

Бұл жерде бейне құрылымын салу әдістерін баяндауда ерекше мұқият болу керек. Себебі, мұғалім үшін қарапайым болып көрінетін нәрсе, оқушылар үшін мейлінше күрделі болатындығы жиі кездеседі. Сондықтан сабақ конспектісінде сыныппен жұмыс әдістері мүмкіндігінше толық ашып көрсетіледі.

Көркем еңбек сабақтарын ұйымдастыру ерекшеліктері тақырыбындағы мақаланың қорытындысында, қазіргі уақытта білім беру саласында көркем еңбек пәнінің маңызы артып келе жатқанын атап өту маңызды. Бұл пән балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың эстетикалық талғамын қалыптастыруға және өнерге деген қызығушылықтарын оятуға мүмкіндік береді. Сабақтарды ұйымдастыруда шығармашылық әдістер мен жаңа технологияларды пайдалану оқушылардың білім сапасын арттыруға ықпал етеді.

Көркем еңбек пәнін тиімді оқыту үшін мұғалімдер оқу процесін дұрыс жоспарлап, әртүрлі көрнекі құралдар мен әдістемелерді қолдануы қажет. Сонымен қатар, оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, тапсырмалар мен жобаларды нақты бағытта ұсыну керек [3; 65].

Қорытындылай келе, көркем еңбек сабақтарын ұйымдастыру балалардың эстетикалық дамуымен қатар, олардың бойында ұқыптылық, шыдамдылық және еңбексүйгіштік қасиеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл пәннің болашақтағы дамуы үшін мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру және жаңашыл әдістерді енгізу өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. Уалиев Б. М. Композиция: [Мәтін]: оқу құралы / Б. М. Уалиев. - Алматы: Эверо, 2015. - 128 б. (25 дана)
2. Ахмедова А. Т. Композиция: учеб. пособие / А. Т. Ахмедова. - Алматы: Лантар Трейд, 2019. - 159 с. (5экз)
3. Уалиев Б. М. Композиция негіздері: [Мәтін]: оқулық құрал / Б. М. Уалиев А. М. Мукаева. - Алматы: Отан, 2016. - 158 б. (20 дана) <http://rmebrk.kz/book/1176069>

ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Ишанкулова Кулипа Давировна

Білім беру — қоғамның ілгерілеуінің, мәдениет пен өркениеттің дамуының негізі. Бүгінде әлемде білім беру жүйелерінде көптеген өзгерістер мен жаңалықтар орын алуда, себебі қоғам мен технологиялардың өзгеруі жаңа талаптарды туындатады. Білім беру жүйесін дамыту — бұл тек қана оқушылардың білім деңгейін арттыру емес, сонымен қатар олардың жан-жақты тұлға болып қалыптасуына ықпал ету. Тәуелсіз ел тірегі білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе білім беру, ғылымды дамыту. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шындауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар: оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді.

Әлемдегі білім беру жүйелері әрдайым өзгеріп, дамып отырады. Технологиялардың жетілдірілуі, жаңа педагогикалық әдістердің енгізілуі және қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім беру саласына елеулі әсер етті. Қазіргі уақытта білім беру жүйесінің дамуында бірнеше негізгі тенденциялар байқалады:

Қазіргі заманғы білім берудің негізгі тенденциялары А.А.Вербицкий бойынша;

Бірінші тенденция – білім берудің әрбір кезеңін үздіксіз халықтық білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде ұғыну (мектеп пен жоғары оқу орны; ЖОО мен студенттердің болашақ өндірістік қызметі);

Екінші тенденция – «оқытуды индустрияландыру», яғни қазіргі заманғы қоғамның интеллектуалдық әрекетін іс жүзінде күшейтуге мүмкіндік беретін оқытуды компьютерлендіру және оны технологияландыру.

Үшінші тенденция - басым мәлеметтік формалардан проблемалық элементтер, ғылыми ізденістер, оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу қорын кеңінен қолданулары қамтылған оқытудың белсенді әдістері мен формаларына көшу.

Төртінші тенденция – оқу-тәрбие процесін қатаң тәртіппен ұйымдастыру мен алгоритмделген әдістерден осы процесті дамытушы, белсендіруші, жылдамдатушы, ойын және т.б. әдістеріне ауысудың психологиялық-дидактикалық шарттарын қарастыру.

Бесінші және алтыншы тенденция - оқушы мен оқытушының өзара әрекеттесуін ұйымдастыруға оқушылардың бірлескен әрекеті ретінде ұйымдастыру қажеттілігін атап өтеді, бұл жерде басты назар «оқытушының оқыту әрекетінен оқушының танымдық әрекетіне ауысады».

Білім – әлеуметтік жағдайды жақсартудың құралы ғана емес, бүкіл болашаққа апаратын даңғыл жол. Осы даңғылды жасайтын да, бағыттайтын да мектеп және оның ұстаздар ұжымы. А. Байтұрсынұлының «Мектеп керектері» еңбегінде былай делінген: «...Мұғалім қандай болса, мектеп хәм осындай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика әдістемеден хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім». Ендеше, мектептегі білім мен тәрбие берудегі басты тұлға – ұстаз. Білім беру процесінің мағынасы тек кәсіби дағдыларды игерумен ғана шектелмей, қоғамға жауапты азамат қалыптастыруға да бағытталуы керек. Бұл тұрғыда әлеуметтік және эмоционалды дағдылардың дамуы аса маңызды болып табылады. Қазіргі уақытта әлеуметтік және эмоционалды интеллект, сыни ойлау, креативтілік және командалық жұмыс секілді дағдылар білім беру бағдарламаларының негізгі құрамдас бөлігіне айналууда. Оқушылар тек білім алып қана қоймай, сонымен қатар қоғамда өз орнын таба алатын, жауапкершілігі жоғары тұлғалар болып қалыптасуы керек.

Білім беру процесі цифрландырудың әсерінен түбегейлі өзгеруде. Оқыту платформалары мен онлайн курстар, виртуалды және кеңейтілген шындық (VR және AR) технологиялары оқу

тәжірибесін жаңа деңгейге көтеруде. Мысалы, білім беру үшін жасанды интеллект (AI) және машина оқыту технологиялары қолданылуда, олар оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес бейімделген оқу материалдарын ұсына алады. Жаңа технологиялар білім алу мен оқытудың әдіс-тәсілдеріне үлкен өзгерістер енгізді. Онлайн білім беру платформалары, виртуалды және кеңейтілген шындық, жасанды интеллект пен робот техникасы білім беру процесіне енуде. Бұл өз кезегінде оқытушылар мен оқушыларға үлкен мүмкіндіктер туғызады: білім алушылар кез келген уақытта және жерде сабаққа қатыса алады, ал мұғалімдер оқу үдерісін тиімді басқару үшін түрлі интерактивті құралдарды пайдалана алады. Қашықтан оқыту пандемия кезеңінде өзінің қажеттілігін көрсетіп, бұл модельдің болашақта да өзекті болатынын дәлелдеді.

Пандемия кезеңі білім беру саласындағы гибридті және қашықтан оқытудың маңыздылығын көрсетті. Бүгінде көптеген білім беру мекемелері дәстүрлі сыныптық оқытуды қашықтан оқытумен үйлестіретін жүйеге көшті. Бұл оқушыларға кез келген уақытта және кез келген жерде білім алу мүмкіндігін береді.

Білім беру жүйелері дәстүрлі білім мен дағдылардан басқа, жаңа құзыреттіліктерді меңгеруге бағытталып келеді. Қазіргі уақытта мұғалімдер мен оқушылар үшін маңыздысы - мәселелерді шешу, шығармашылық ойлау, сыни ойлау, қарым-қатынас жасау және командада жұмыс істей білу сияқты дағдылар. Бұл бағыт бойынша білім беру көптеген елдерде қайта құрылып, жаңаша әдістемелер енгізілуде.

Әрбір оқушының білім алу қажеттіліктері әртүрлі болғандықтан, қазіргі білім беру жүйесінде жеке тұлғаға бағытталған оқыту жүйесі үлкен маңызға ие. Бұл жеке оқу жоспарларын, оқушының қабілетіне сай бейімделген әдістер мен бағалау жүйелерін қамтиды. Жеке оқыту жолдары әрбір оқушының әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Білім беру тек академиялық біліммен шектелмей, әрбір адамның жеке даму жолын, қабілеттерін және мүдделерін ескеруі тиіс. Бұл үдеріс оқушылардың өзіне тән ерекшеліктері мен қызығушылықтарына сәйкес оқу бағдарламаларын құруды талап етеді. Әрбір оқушының жеке қажеттілігі мен оқу стилін ескеретін білім беру жүйесі оның мотивациясын арттырып, нәтижелі оқу процесіне жол ашады. Осы бағытта көптеген елдерде «кешенді білім беру» моделі жүзеге асырылуда, бұл өз кезегінде оқушылардың көпқырлы дамуын қамтамасыз етеді.

Қазіргі кезде әлемдік білім беру жүйесі тұрақты даму мақсаттарына, экологиялық мәселелерге және әлеуметтік жауапкершілікке назар аударатын отырып, жас ұрпақты экологиялық мәселелер бойынша біліммен қаруландыруды мақсат етеді. Бұл бағытта көптеген мектептерде экологиялық білім беру мен әлеуметтік жобалар енгізілуде.

Жаһандану үрдісінің күшеюі білім беру жүйелерінде көптілділікке және мәдениаралық қарым-қатынасқа ерекше назар аударуды қажет етеді. Бұл оқушыларға тек өз елінің мәдениетін ғана емес, сонымен қатар басқа мәдениеттерді де түсінуге мүмкіндік береді. Әлемдік деңгейде білім беру бағдарламалары көптілді білім беруге бейімделіп, халықаралық ынтымақтастықты арттыруға бағытталған.

Инклюзивті білім беру қоғамдағы әрбір баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім алуына мүмкіндік беруді көздейді. Бұл мүгедектігі бар балалар мен ерекше білім алу қажеттіліктері бар оқушылар үшін маңызды. Әрбір балаға тең мүмкіндік беру білім беру жүйесінің басты мақсаты болып табылады.

Ақырында, білім беру жүйесінің теңдігі де өте маңызды мәселе болып табылады. Әлемнің әр түрлі аймақтарында әлеуметтік және экономикалық теңсіздіктер білім алуға деген қолжетімділікті шектеп отыр. Сондықтан білім беру саласында теңдік пен инклюзивтілікті қамтамасыз ету үшін көптеген шаралар қабылданды. Мысалы, ауылдық және шалғай аймақтарда тұратын балаларға, мүмкіндігі шектеулі адамдарға білім беруді жеңілдететін арнайы бағдарламалар мен әдіс-тәсілдер дамытылуда.

Қазіргі әлемдегі білім берудің негізгі тенденциялары жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу, жеке тұлғаға бағытталған білім беру, экологиялық және мәдени мәселелерді ескеру сияқты бірнеше бағытты қамтиды. Бұл өзгерістер білім беру сапасын арттырып, оқушылардың өмірге бейімделген дағдыларды игеруіне ықпал етеді. Білім беру

жүйесіндегі бұл жаңа тенденциялар бүкіл әлем бойынша оқу мен тәрбиенің тиімділігін арттыруға бағытталған.

Білім беруді дамыту — бұл үздіксіз процесс, ол әр кезеңде қоғамның өзгеруіне, ғылыми жаңалықтар мен технологиялар дамуына сәйкес жаңаруы тиіс. Оқушылардың білімін арттыру және олардың жеке тұлға болып қалыптасуына көмектесу — білім беру жүйесінің басты мақсаты. Цифрландыру, инклюзивті білім беру, мұғалімдердің кәсіби дамуы мен әлеуметтік жауапкершілік сияқты аспектілер білім берудің болашағын айқындайтын маңызды факторлар болып табылады. Бұл қадамдар білім беру саласының сапасын арттырып, қоғамның дамуына маңызды үлес қосатын болады.

Әрбір қазіргі заман үстелге жаңа нәрсе әкелуі керек. Ол қоғамды жақсы жаққа өзгертуі керек. Дәл қазір мұның бәрі оқушылардың өсуіне көмектесетін технологияны енгізу туралы. Оның рөлі - адамдарға табысты болашаққа жақсы мүмкіндік беру. Бірақ технология маңызды емес. Сыныпта әлеуметтік қабылдау мен эмпатияны үйрету тағы бір өсіп келе жатқан үрдіске айналды. Осы өзгерістердің барлығы білім беру саласының алға жылжуына ықпал етуі мүмкін.

ӘОЖ 376:37.013

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ: МАМАН ДАЯРЛАУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Қадирова Азима Мақсет қизи

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті, 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: Бұл мақалада инклюзивті білім берудің теориялық жағы мен тәжірибелік жағы қарастырылады. Инклюзивті білім - барлық балалардың, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың барлық балалармен бірге оқытылуы мен тәрбиеленуі үшін жағдай жасайтын педагогикалық жүйе. Зерттеуде арнайы білім беру саласына маман даярлаудағы мәселелер, және инклюзивті оқыту саласына енгізіліп жатқан инновациялар талқыланады.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты инклюзивного образования. Инклюзивное образование – это педагогическая система, создающая условия для обучения и воспитания всех детей, включая детей с особыми образовательными потребностями, совместно со всеми детьми. В исследовании рассматриваются проблемы подготовки специалистов в сфере специального образования, а также анализируются инновации, внедряемые в области инклюзивного обучения.

Тірек сөздер: Инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектелген бала, арнайы педагогика, арнайы педагог, ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала, инновация, жас маман, болашақ маман.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, ребенок с ограниченными возможностями, специальная педагогика, специальный педагог, дети с особенными потребностями в образовании, молодой специалист, будущий специалист.

Кіріспе. Ғасырлар бойы аномальді даму мәселесі ғылыми позициялық деңгейде қарастырылмады. Тарихтан біз мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға деген қарым-қатынастың қандай болғанын көре аламыз. Жалпы бұл түсінік Аристотельдің заманынан бері қалыптасқан ұғым болып саналады. Ежелгі Рим, Спарта сияқты көне Еуропа елдерінде IV-V ғасырларда дамуында кемістігі бар балалардың жағдайы қиын болатын, олардың кемшілігінің себептері түрлі жолдармен түсіндіріліп, бала дамуының жағдайына қарай оның болашағы анықталды.

Ренессанс дәуірінде Томас Мор, Эразм Роттердамский, Ян Амос Коменский және Джон Локк сияқты ағартушы философтар мүмкіндігі шектелген тұлғаларға деген гуманистік көзқарастарды қалыптастырып, мейірімділік, адамгершілік идеяларын ұсынған. Осы кезеңнен бастап дәрігерлер ақыл-есі кем адамдарды ақылынан алжасқандар емес, пациент ретінде

қарастырып, монастырьлер мен түрмелерге барып, оларға бақылау жүргізіп, көмек көрсету және қоғамға бейімделуге бағыт беру сияқты жұмыстарды ұйымдастыра бастаған.

Ақыл-ой дамуында ауытқуы бар балалар білім алуға және тәрбиеленуге мұқтаж екенін, бірақ оларды өзгеше түрде оқыту керектігін атап өткен алғашқы адам швейцар педагогы Иоганн Генри Песталоцци болды. Ал чех педагогы Ян Амос Коменский барлық тұлғаның білім алуға деген құқығы бар екендігін атап өтіп, ақыл-ойының даму деңгейіне, мінез-құлық ерекшеліктеріне қарай мүмкіндігі шектеулі балаларды типтерге бөлген болатын.

Қазақстан Республикасындағы мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру тарихына тоқталайық. Көшпелі қазақтардың мүгедек балаларға қатігездікпен қарағаны туралы ақпарат жоқ. Батыс Еуропа елдеріндегідей мүгедек балаларға арналған діни-қайырымдылық ұйымдар біздің елімізде қалыптаспаған. Халық дастандарынан біз халқымыздың қоғамның осал топтарына, оның ішінде кемтарларға жақсы қарым-қатынас жасағанын біле аламыз. Қазақстан жерінде мүмкіндігі шектелген балаларға арнайы білім беру жүйесі жерімізге Кеңес Одағының билігі орнағаннан бастап қалыптасты. Аз уақыт ішінде соқыр, сөйлеу тілінде кемістігі бар, есту қабілеті бұзылған және ақыл-ойы дамымаған балаларға арнап түрлі мекемелер ашыла бастады. Сонау XX-ғасырдан бастап, қазіргі уақытқа дейін елімізде мүмкіндігі шектелген балаларға білім беру мен тәрбиелеу шаралары бойынша 8 типтегі білім беру мекемелері жұмыс істеуде. [1]

Инклюзивті оқыту – заман талабы. Себебі, ол барлық балаларға бірдей білім алу мүмкіндігін ұсынады. XXI ғасырда қоғамның дамуымен қатар, білім беру жүйесі де жаңғыртылуда. Соған орай, инклюзивті білім берудің маңызы өсіп отыр. Инклюзивті білім берудің маңыздылығы:

Біріншіден, инклюзивті білім беру – барлық балаларды тең мүмкіндіктермен қамтамасыз ету. Мүмкіндігі шектеулі балалар арнайы мектептерде емес, жалпы білім беру мекемелерінде оқуға мүмкіндік алады, бұл өз кезегінде ерекше балалардың қоғамға бейімделуіне үлкен сеп болатыны анық.

Екіншіден, ерекше білім беру қажеттіліктерін қолдау – саналы қоғам қалыптастырудың бірден-бір жолы. Мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты дамыған балалармен қоса оқыту болашақта қоғамда толерантты, түсінігі жоғары тұлғалардың көп болуына ықпал жасайды.

Үшіншіден, мұндай оқыту заманауи талаптарға сай тиімді инновациялық әдістер мен технологияларды енгізуге жол ашады. Мұндай жүйеде ерекше балалардың өзіндік ерекшеліктері есепке алынып, тиімді оқыту бағдарламалары мен әдіс-тәсілдері қолданылады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, «ҚР инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасы» сияқты құқықтық-нормативті құжаттарда көрсетілген инклюзивті білім беру процесіндегі жаңалықтар педагогтардың кәсіби іс-рекетіне қойылатын талаптарды күшейтеді. Барлық деңгейдегі педагогтарды инклюзивті білім беру саласында арнайы біліктіліктерді меңгеруін 2017 жылы қабылданған «Педагог» кәсіби стандарты міндеттейді. [2]

Инклюзияны іске асыруда қазақстандық білім беру жүйесіндегі күрделі мәселелердің қатарына арнайы педагогтарды даярлаудағы проблемаларды жатқыза аламыз. Көптеген адамдар бұл мамандық туралы біле бермейді, сонымен қатар көптің ойынша арнайы педагогика саласында жұмыс жасау өте күрделі. Себебі бұл саладағы жандар дамуында әртүрлі кемістіктері бар балалармен жұмыс жасайды, ал бұл жүрекке де, миға да үлкен салмақ түсіреді. Шынында да солай, белгілі неміс педагогы П.Шуман айтпақшы, баланың психикалық даму деңгейі қаншалықты төмен болса, мұғалым соншалықты біліктірек болуы керек. Инклюзивті ортада жұмыс істеу педагогтан көп нәрсені талап етеді. Ерекше балалармен жұмыс жасайтын маманның жүрегінде балаға деген махаббат, мейірім және жанашырлық, жоғары кәсіби біліктілік, сабырлық және төзімділік болуы қажет. Болашақ педагогтерге қойылатын барлық талаптар білім беру бағдарламасын меңгерген, түлектер меңгеруі тиіс жалпы-мәдени, жалпы-кәсіптік және кәсіби құзіреттерде көрсетілген.

Білім беру саласындағы арнайы педагогтерді кәсіби даярлаудағы тағы бір өзекті тенденция - білім беру үдерісін дараландыру, ол білім беру жоспарындағы студенттердің өзіндік жұмысының артуымен ғана емес, сонымен қатар болашақ кәсіби қызметтегі қызығушылықтар мен қалауларын ескере отыра жеке оқу траекториясын құруда да көрінеді. [3]

Қазіргі таңда арнайы білім беру ұйымдарында жұмыс жасайтын мамандардың басым көпшілігі орта немесе одан үлкен жастағы мамандар. Жас педагогтардың азаюының түрлі себептері бар, соларға тоқталсақ: республиканың жұртшылығының бұл мамандық туралы, тіпті

бұл ғылым туралы білетіні азды-көпті. Сондықтан кәсіби бағлар алған кезде арнайы педагогиканы қарастыратындардың да саны өкінішке орай, аз болып отыр.

Қазақстанда арнайы педагогика саласы ғылымның жаңадан дамып келе жатқан саласы болып табылады. Сондықтан оның жүйесі толықтай қалыптасып болған жоқ, ал бұл өз кезегінде арнайы мамандарды дайындау процесіне теріс әсер ететін процесс ретінде қарастырылады. Өйткені жүйе өз жұмысы тиімді атқармаса, студенттер практикада қажет болатын сапалы біліммен, құрал-жабдықтармен қамтамасыз етілмейді, соның нәтижесінде нарыққа кәсіби біліктілігі төмен түлектер шығады. Кәсіби біліктілік - мұғалімнің басты қаруы, онсыз оның жұмысы тиімді болуы екіталай.

Соңғы уақытта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың көбеюіне байланысты дефектологияға, яғни арнайы педагогика саласына көп көңіл бөлінуде. Болашақ мамандарды даярлауда көптеген инновациялар енгізілуде. Онлайн курстар мен вебинарлар арнайы педагогика бойынша үздіксіз кәсіби даму мүмкіндігін ұсынады. Және адаптивті оқыту платформалары - болашақ мұғалімдер ерекше балалардың қабілеттеріне бейімделген бағдарламаларды игереді. Сонымен қатар студенттердің оқу барысында арнайы мектептер мен басқа да ұйымдарға барып, тәжірибе жинақтауы болашақта олардың жұмысқа бірден кірісіп кетуіне сеп болады.

Қорытынды. Заманауи білім беру парадигмасы оқытудың негізгі міндеті ретінде балаларды нақты өмір жағдайына бейімдеу; бұл – жаһандық өмір талабы. Қоғамнан оқшаулаудың кез-келген түрі тұлғаның әлеуметтену үрдісіне үлкен зардабын тигізеді. Балаларды бір-бірінен бөлетін кедергілерді барынша жою үшін тұтас қоғам болып атсалысу және осы жолда ата-аналар мен педагогтардың бірлескен белсенді әрекетіне сүйену қажет.

Кәсіби күзiреттiлiгi жоғары, қазiргi заман талабына сай жас маман даярлау жоғарғы оқу орындарындағы профессор-оқытушылар құрамына тiкелей байланысты. Сондықтан да оқытушылар студенттерге теориялық бiлiм берiп қана қоймай, практикаға бағдарлап оқытқаны жөн, себебi практикалық бiлiм әрқашан да теориялық бiлiмнен маңыздырақ болып қала бередi.

Әдебиеттер:

1. Арнай педагогика: оқулық (2-басылым) /құрастырушылар: п.ғ.к., доцент Абаева Ғ.Ә., п.ғ.д., доцент Төребаева К.Ж., п.ғ.к., доцент Оразаева Ғ.С., п.ғ.к., доцент Қартбаева Ж.Ж.-Қарағанды.2019.-262б.
2. Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет.
3. «**Материалы конференции:** Включение (Inclusion) детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс: прошлое, настоящее, будущее» -Алматы: ТОО «ЦЕНТР САТР», 2021. - 332с.

UDK: 371.21:616.057

WAYS TO IMPROVE THE COGNITIVE ABILITIES OF STUDENTS WITH DISABILITIES.

Kelimanova Zhanar Meirambaevna, Dauletbai Aruzhan
Taraz University named after M. H. Dulaty

Correction, localization, and development of deficiencies in the behavior of children with disabilities is the main goal in the system of pedagogy. In order to contribute to the overall success of the child, I sought to improve the quality of learning based on playing instruments in the development of cognitive activity of a mentally retarded child. The main factor in the development of cognitive interest of younger schoolchildren is not only the degree of their knowledge and skills, but also the need to establish an educational process, which allows you to form important mental functions of the child, ways of mental work. Cognitive activity stimulates the need and interest in cognition of mentally retarded children, the form and content of the lesson, the ability to conduct the process of "learning" through game technologies, the art of the teacher and his emotional state. Cognitive activity is a special manifestation of a student's enthusiasm, desire for learning and knowledge. For example: in order to

understand the material presented by the teacher, the student must listen carefully to him, expand and supplement the knowledge gained, read books on his own, perform such work as observation, experimentation, writing, drawing. After all, it is impossible without activity in the conscious repetition of the material covered, in learning new things, in studying its ways and skills. That is, the activity of students is necessary at all stages of the educational process.

The main conditions for the formation of cognition:

- the content of the training;
- improvement of the forms of organization of cognitive activity of students. These include: improving the effectiveness of visual aids used in the classroom, organizing cognitive games, creating interdisciplinary connections, effectively organizing students' independent work, improving feedback in learning through the rational use of various forms of knowledge verification and assessment.
- The use of effective technologies for the development of cognitive abilities of students in primary schools with developmental disabilities.
- Establish a relationship between teacher and student, student and student in the form of respect and provide warmth of heart.

The task of each teacher is to create conditions for free development, comprehensive education, active, creative future generation using pedagogical technologies in the education system. Pedagogical technologies used in the education system: game-based learning, modular learning, Training based on reference signals, computer-based learning technology, level-based learning, etc.

Any learning technology requires a teacher to have deep theoretical, psychological, pedagogical methodological knowledge, pedagogical skills, deep immersion in the soul of children and the ability to comprehend it. For example, the goal of the technology of learning through play is to achieve a didactic, educational, developing, socializing goal. At the same time, it aims to reveal the educational, cognitive and creative qualities of the child. Play is both learning and work for children. A game is a way of learning about the world around you. In addition, the game will not only teach children to overcome the difficulties they face in life, but also forms their organizational skills.

This increases the child's desire to get to know his environment with age.

In the lesson of the surrounding world, depending on the topic "seasons", you can ask the question: "where, when ? "It is possible to increase the cognitive interest of students by using the question-answer method during the lesson.

- How many months are there in a year?
- What seasons do you know? etc.

The a chapter related to the winter season, "Who is witty?" You can connect a new lesson with the previous topic before the new lesson of the game. Excerpts will be read on the topics covered. The condition is to find the name of the text, to continue, to find the features of winter. When organizing independent work of students, it is important to divide them into groups depending on the level of knowledge and conduct individual work with each of them. According to the level, students should talk about: 1st group - winter work, 2nd group - winter life of animals, 3rd group - winter games, 4th group – features of winter.

Games that are played in reading and language development lessons: "create a story by looking at a picture", "draw a picture by looking at the content of the text", etc. games are designed to introduce children to oral speech, expand their vocabulary and develop their language.

It is very important to transform the mathematics lesson in order to develop the student's cognitive ability. I made it a habit to start each lesson with "thought exercises":

- Name the fifth month of the year.
- Which color of the traffic light can you cross the road on?
- What day of the week is it today?
- Why do people need eyes?
- What number is there between 9 and 10?
- What geometric shape is the door?

Such questions immediately draw children's attention to the lesson, increase their activity and form their attention.

Thus, in improving the quality of education, it is advisable to transform methods and techniques as much as possible. Our daily search, mastering new technologies and skillfully using them in our practice is our need to provide deep and thorough education to our students.

Literature:

1. Defectology. №2, 2014.
2. Primary School. №5, 1998.
3. Primary School. №3, 4, 2010.
4. School of Kazakhstan. - Almaty, №8, 2003.
5. "I and everything, everything, everything." - Almaty, Aruna publishing house. 2006.
6. training in Primary School. №1, 2006.

ӘОЖ: 37.094.4/9

ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚОЛӨНЕРІН ОҚИТУ – ҰЛТТЫҚ МҰРАНЫ САҚТАУ ЖОЛЫ

Кеңесбек Меңліайым

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, 4 курс студенті

Таджибаева Жанна Сайдуллаевна

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аңдатпа: Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері ғасырлар бойы қалыптасып, ұлттық мәдениетіміздің негізін қалаған құндылықтардың бірі болып табылады. Мақалада қазақтың қолөнерінің түрлері мен оның ұлттық өмір салтымен байланысы туралы зерттеп көрсетілген. Сонымен қатар, көркем еңбек пәні арқылы жастарға осы қолөнер түрлерін үйретудің маңыздылығы, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және ұлттық мұраны сақтау жолындағы ролі қарастырылады. Бұл жұмыс ұлттық өнерді таныту арқылы болашақ ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға, рухани байлықты сақтап қалуға бағытталған.

Тірек сөздер: Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері, ұлттық мұра, күміс өңдеу, ер тоқым жасау, тері илегіштік, ұлттық мәдениет, ұлттық эстетика.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері – ғасырлар бойы қалыптасып, қазақ мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналған құндылық. Ұрпақтан-ұрпаққа берілу арқылы сақталған бұл мұра қазақ халқының өмір салтын, рухани әлемін, эстетикалық талғамын айқындайды.

Қазақ халқының мәдениеті мен тұрмыс-тіршілігі тарихтың терең қатпарларында қалыптасқан, бай әрі сан ғасырлық тәжірибеге негізделген. Бұл мәдениет көптеген ұрпақтар бойы жинақталған, дамыған және оның негізгі тұғырларының бірі – дәстүрлі қолөнер. Қазақтың қолөнері тек тұрмыстық қажеттіліктерді қанағаттандыру ғана емес, сонымен қатар ұлттың рухани болмысын, эстетикалық талғамын, еңбекқорлық дәстүрін, өнерге деген сүйіспеншілігін бейнелейді. Қазіргі таңда қазақтың дәстүрлі қолөнерін сақтау, насихаттау және оны болашақ ұрпаққа үйрету – ұлттың мәдени мұрасын сақтаудың және оны келешек ұрпаққа аманат етудің маңызды жолдарының бірі болып табылады.

Қазақ халқының ұлттық қолөнерінің адам өміріндегі рөліне Орта Азия халықтарының этнографиясын, тарихын зерттеген ғалымдар (И.Г. Андреев, А.А. Бобринский, А.А. Боголюбов, А. Фелькерзам және т.б.) қазақ ағартушылары Ш. Уәлиханов, А. Құнанбаев, Ы. Алтынсарин аса мән берген. Ұлттық қолөнердің әсемдігі мен көркемдігі, мазмұны мен маңызы, қазақ шеберлерінің эстетикалық талғамы С.М. Дудин, В. Чепелев, Б. Веймарн, В. Мошкова, А.И. Тереножкин, Е.Р. Шнейдер, Т.К. Бәсенов және т.б. ғалымдар еңбектерінде мазмұндалады. Қазақтың ұлттық қолөнер мәселелері өз алдына зерттеу объектісі тұрғысынан этнографтар

(Ө.Тәжімұратов, Х.Арғынбаев, Ә.Марғұлан, С.Қасиманов, Ө.Жәнібеков, М.С.Мұқанов, Қ.Ақышев, М. Қадырбаев, А. Оразбаев және т.б.), өнертанушылар (Қ.Ибраева, Г.Абдрахманова, С.Садырбаева және т.б.), философтар (Ж.Әлібеков, Б.Байжігітов, К.Ж.Каракузова, К.Нұрланова, Б.Р. Қазыханова және т.б.), филологтар (М.Өмірбекова, Р.Шойбеков және т.б.), технологтар (С.Ж.Асанова, М.А.Нұржасарова және т.б.), суретшілер (Р.Д.Ходжаева, И.В.Захарова, Г.Тәкішева, А.Құралов, Қ. Саматұлы), қолөнер шеберлері (Д.Шоқпарұлы, Ә.Ш. Әбдуәлиева және т.б.) еңбектерінде жан-жақты қарастырылады.

Қазақтың дәстүрлі қолөнері – көшпелі өмір салтына сай дамыған өнер түрлерінен тұрады. Ол тұрмыстық заттар мен киім-кешек, үй жабдықтары, сәндік бұйымдар сияқты әр түрлі салаларды қамтиды. Қазақтың қолөнерінің негізгі түрлері:

1. **Тоқыма өнері** – қазақ халқының әйелдері мен қыздары үй тұрмысындағы қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін қышқылданған жүн мен теріден түрлі бұйымдар жасаған. Бұл сан алуан киіз үй жабдықтарынан бастап, текеметтер, алашалар мен сырмақтарға дейін жалғасады. Жүннен тоқылған бұйымдар – қазақ мәдениетінің ажырамас бөлігі.

2. **Кескіндеме және ою-өрнек өнері** – қазақтың ою-өрнектері тек сәндік емес, терең мағыналық құндылықтарды да білдіреді. Ою-өрнектердің әр түрі белгілі бір наным-сенімдерге, табиғаттың түрлі құбылыстарына және адамның ішкі жан-дүниесіне байланысты болған.

3. **Күймелі қолөнер** – қазақ халқының ертеден келе жатқан шеберлік саласының бірі. Қолөнершілер күміс, мыс, алтын сынды бағалы металдарды ұқыптылықпен өңдеп, сәндік бұйымдар, әшекейлер, қару-жарақтар мен тұрмыстық заттар жасаған.

4. **Ағаш шеберлігі** – қазақ қолөнерінде ағаш өңдеу өте маңызды орын алады. Ағаштан жасалған бұйымдар мен үй жиһаздары қазақ халқының тұрмысында кеңінен қолданылған. Бұған қоса, ағаштан жасалған музыкалық аспаптар, астау, ожау сияқты заттар да бар.

Қазақ қолөнерінің маңызы тек эстетикалық тұрғыдан ғана емес, ол өмірлік тәжірибе, дүниетаным мен рухани құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудің тәсілі болып табылады. Бүгінгі күні жастарды осы қолөнер түрлеріне үйрету, олардың ұлттық мұраны сақтап қалуына және дамытуына ықпал ету – аса маңызды міндеттердің бірі болып келеді. «Көркем еңбек» пәні осы мәселенің шешімін табуда негізгі рөл атқарады.

Қазақтың дәстүрлі қолөнерінің ерекшеліктеріне келсек – өте көпжақтылығымен ерекшеленеді. Оған киіз басу, тоқыма тоқу өнері, ұлттық киімдер тігу, ағаш ою, күміс өңдеу, ер тоқым жасау, тері илегіштік өнері және басқа да қолөнер түрлері жатады. Бұл өнердің әрбір түрі халықтың тұрмыс-тіршілігімен тығыз байланысты, олардың салт-дәстүрлерінен, наным-сенімдерінен, табиғатпен үйлесімінен хабар береді. Мысалы, киіз басу мен тоқымашылық өнері қазақ халқының көшпелі өмір салтымен тығыз байланысты болса, ағаш ою мен күміс өңдеу ұлттық эстетиканың биік үлгісін көрсетеді. Қазіргі таңда ғылыми-техникалық прогресс пен индустриализацияның дамуы дәстүрлі қолөнердің бірқатар түрлерінің ұмытылуына алып келді. Заманауи технологиялар мен өндіріс әдістері халықтық өнердің көптеген түрлерін алмастырып, қолөнердің дәстүрлі тәсілдерін жоғалту қаупін туғызды. Осыған орай, дәстүрлі қолөнерді ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу, оны сақтап қалу және дамыту қажеттілігі туындайды.

Қазақтың дәстүрлі қолөнерін оқыту – бір жағынан ұрпақтың бойында ұлттық рухты, елдің мәдени мұрасына деген құрметті қалыптастыруға ықпал етсе, екінші жағынан қолөнерді кәсіби деңгейде меңгерген жастардың еңбек нарығында сұранысқа ие болуына мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, ұлттық өнер мен мәдениеттің жаңғыруына және дамуына үлкен әсерін тигізеді.

Қолөнерді мектептерде оқытудың маңызын айтар болсақ, қазіргі таңда көркем еңбек пәні арқылы оқушыларға қазақтың дәстүрлі қолөнерін үйрету, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мен ұлттық мұраны сақтау жолындағы маңызды қадамдардың бірі болып табылады. Бұл пәннің мазмұны арқылы балалар тек техникалық дағдыларды ғана меңгеріп қоймай, қазақтың мәдениетіне, тарихына тереңірек үңіледі, өзінің ұлттық төлқұжатын, ұлттың өзіндік ерекшелігін сезіне алады.

Қазақ қолөнерін үйрету арқылы ұлттық мұраны сақтау жолдары

1. **Мектептер мен жоғары оқу орындарында қолөнер сабақтарын енгізу.** Қазақтың дәстүрлі қолөнерін бастауыш мектептер мен колледждерде оқыту – оны сақтаудың және

дамытудың маңызды қадамы болып табылады. Қолөнер сабағы арқылы балаларға ұлттық өнердің мәні мен маңызын түсіндіру, оларды практикалық түрде осы өнер түрлерімен таныстыру өте маңызды.

2. **Шеберханалар мен курстар ашу.** Қазақтың дәстүрлі қолөнерін сақтау үшін қолөнершілерге арналған арнайы шеберханалар мен курстар ұйымдастыру қажет. Бұл шеберханаларда тәжірибелі шеберлер жастарға қолөнердің қыр-сырын үйретіп, өздерінің тәжірибелерін бөліседі.
3. **Ұлттық қолөнерді цифрландыру.** Технологияның дамуы арқасында, дәстүрлі қолөнерді цифрлық форматқа көшіру, оны кең ауқымда насихаттау және сақтап қалу мүмкіндігі туды. Видеокурс, онлайн-мастер-класстар арқылы жастарға қазақ қолөнерін үйрету – тиімді әдіс болып табылады.

Дәстүрлі қолөнерді халықаралық деңгейде таныту. Қазақ қолөнерінің өзіндік ерекшелігі мен әсемдігін әлемге таныту үшін халықаралық көрмелер мен фестивальдерге қатысу қажет. Бұл қазақтың мәдениетін әлемге паш етіп, оның көркемдік құндылықтарын жоғары бағалауға мүмкіндік береді.

Көркем еңбек сабақтарында қазақтың дәстүрлі қолөнерін оқыту барысын зерттей келе:

- Оқушылар ұлттық өнердің мән-маңызын түсініп, оның бай мұрасымен танысады.
- Қолөнер шеберлігін меңгеру арқылы еңбекке, шыдамдылыққа және өз жұмыстарын бағалауға үйренеді.
- Ұлттық құндылықтарға деген сүйіспеншілік пен патриотизм сезімі қалыптасады.
- Қол шеберлігі ғана дамып қоймай, ой ұшқырылығыда терең болып, эстетикалық тұрғы бойынша да дамиды.

«Ұлттық мұраны сақтау» бұл дегеніміз болашақ ұрпақ үшін қажеттілік.

Қолөнерді оқытумен қатар, оны насихаттау да өте маңызды. Бұны жүзеге асырудың бірнеше жолдары бар:

- **Мемлекеттік деңгейде қолдау көрсету.** Қазақтың дәстүрлі қолөнерін дамыту мен қолдау мақсатында мемлекеттік бағдарламалар мен жобалар ұйымдастыру қажет. Әсіресе, ауылдық жерлерде қолөнерді дамытуға арналған гранттар мен қаржылай қолдау көрсету маңызды.
- **Мәдени шаралар мен байқаулар өткізу.** Ұлттық деңгейде қолөнер шеберлерінің шығармашылығын таныту мақсатында байқаулар, көрмелер, фестивальдер ұйымдастыру дәстүрлі өнерге деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді.
- **Жергілікті қауымдастықтар мен ұйымдардың белсенділігі.** Қолөнерді насихаттау үшін жергілікті мәдениет үйлері мен ұйымдарында түрлі шаралар өткізу, қолөнер көрмелерін ұйымдастыру өте маңызды.

Қазақтың дәстүрлі қолөнерін оқыту – тек қана өнерді үйрету емес, бұл ұлттық сана-сезімді жаңғырту, ұрпақтар арасындағы байланыс пен тұтастықты нығайту болып табылады. Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық мәдениетіміздің өзегін сақтап қалу – басты мақсаттардың бірі. Әсіресе, жастарға ұлттық өнерді таныту арқылы қазақ халқының терең тарихы мен мәдениеті туралы білім беру қажет. Бұл, өз кезегінде, келешек ұрпақтың ұлттық болмысын сақтап қалуға септігін тигізеді.

Қорытындылай келе қазақтың дәстүрлі қолөнерін оқыту – ұлттық мұраны сақтау жолындағы маңызды қадам. Көркем еңбек пәні арқылы жас ұрпаққа дәстүрлі қолөнерді үйрету, ұлттық құндылықтарды насихаттау, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту – әрбір ұстаздың басты міндеті. Осылайша, халқымыздың мәдени мұрасы болашақ ұрпаққа аманат болып, әлемдік мәдениетте өз орнын табады.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері – ұлттың рухани мұрасының ажырамас бөлігі болып табылады. Оны оқыту мен сақтау арқылы біз тек өз мәдениетімізді сақтап қалмай, болашақ ұрпаққа ұлттық құндылықтарды, еңбекқорлықты, шығармашылықты және эстетикалық талғамды үйретеміз. Қазақтың қолөнерін дамыту мен насихаттау арқылы біз ұлттық мәдениетіміздің жаңғыруына, болашақ ұрпақтың санасында ұлттың тарихын және өнерін терең ұғынуына үлес қосамыз.

Әдебиеттер:

1. Райымхан, К.Н. Қазақ халқының сәндік қолданбалы өнері [Электрондық ресурс]: Оқу құралы / К.Н. Райымхан, 2010. - 136 б.
2. Умарова, Г.С. Қазақ сөз өнері [Электрондық ресурс]. 1-бөлім. Хрестоматия / Г.С. Умарова, 2018. - 224 б.
3. Ахан, Б. Билердің әлеуметтік философиясы [Электрондық ресурс]: Оқу құралы / Б. Ахан, 2004.
4. Нұрманова, Қ.К. Қазақ халқының ұлттық өнері [Электрондық ресурс]: Әдістемелік құрал / Қ. К. Нұрманова, 2006. - 7,64 Мб.

ӘОЖ 37.01:37.02

**ҰЛТТЫҚ ЖҮЙЕНІ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ МЕН ТРЕНДТЕР
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ**

Керейбек Ғалия

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнкызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Резюме. В данной статье рассматриваются перспективы развития национальной системы образования и науки в условиях современных трендов. Открытый доступ к образовательным ресурсам мировых и отечественных университетов способствует расширению возможностей для студентов и преподавателей. Изменения в инфраструктуре учебных заведений, цифровизация образовательного процесса и активное участие в международных программах позволяют расширить границы партнерских отношений. Внедрение цифровых технологий ведет к появлению новых профессий и трансформации образовательных моделей.

Summary. This article explores the prospects for the development of the national education and science system in the context of modern trends. Open access to educational resources of global and domestic universities expands opportunities for students and teachers. Changes in the infrastructure of educational institutions, digitalization of the learning process, and active participation in international programs contribute to the expansion of partnerships. The implementation of digital technologies leads to the emergence of new professions and the transformation of educational models.

Қазіргі таңда білім мен ғылым саласының дамуы қоғамның барлық саласына әсер етіп отырған технологиялық және инновациялық өзгерістермен тығыз байланысты. Ұлттық білім беру жүйесінің даму перспективасын анықтау үшін жаһандық үрдістерді, заманауи әдістерді және технологиялық жетістіктерді ескеру қажет. Соңғы жылдары білім беру мен ғылым саласында сандық технологиялар мен цифрлық трансформацияның кеңінен енгізілуі оқыту әдістемесін, ғылыми зерттеу тәсілдерін және академиялық ортадағы серіктестік жүйесін қайта қарастыру қажеттілігін туындатты [1,34].

Қазақстандағы білім беру жүйесінің дамуы елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайымен тығыз байланысты, себебі білім сапасы мен қолжетімділігі тікелей мемлекеттің даму деңгейіне және оның экономикасының тұрақтылығына әсер етеді. Білім беру жүйесінің тиімділігі елдің инновациялық әлеуетін арттыруға, еңбек нарығын білікті мамандармен қамтамасыз етуге және жалпы ұлттық бәсекеге қабілеттілікті нығайтуға ықпал етеді. Сондықтан Қазақстанда білім беру саласына тұрақты түрде инвестиция салынып, оны халықаралық стандарттарға сәйкестендіру бағытында бірқатар реформалар жүзеге асырылуда. Қазіргі уақытта білім беру үдерісіне

халықаралық стандарттарды енгізу негізгі басымдықтардың бірі болып отыр. Бұл процестің мақсаты – отандық оқу орындарының білім сапасын жаһандық деңгейге жақындату, студенттер мен оқытушылар үшін халықаралық академиялық мүмкіндіктерді кеңейту және ғылыми зерттеулердің сапасын арттыру. Қазақстандық жоғары оқу орындары Болон үдерісіне қосылу арқылы кредиттік оқыту жүйесін енгізді, бұл студенттерге икемді білім алу жолын ұсынуға және халықаралық білім беру кеңістігінде еркін қозғалысқа мүмкіндік берді. Сонымен қатар, әлемнің жетекші университеттерімен әріптестік орнату арқылы қос диплом бағдарламалары, академиялық алмасу және бірлескен ғылыми жобалар секілді тәжірибелер енгізілуде. Бұл білім беру саласының интернационализациялануына ықпал етіп, студенттердің жаһандық деңгейде бәсекеге қабілетті болуына жағдай жасайды. Білім беру жүйесін жаңғыртуда инновациялық технологияларды қолдану да басты назарда тұр. Сандық білім беру платформаларының дамуы оқыту тәсілдерін түбегейлі өзгертті. Қазіргі таңда Қазақстанда қашықтықтан білім беру кеңінен қолданылып, цифрлық құралдар арқылы оқу үдерісінің қолжетімділігі артты. Онлайн оқыту платформалары дәстүрлі аудиториялық сабақтардың шекарасын кеңейтіп, студенттерге әлемдік университеттердің курстарына қолжетімділік беріп отыр. Әлемнің жетекші университеттері мен білім беру ұйымдары ұсынатын онлайн курстарды пайдалану арқылы студенттер қосымша білім алып, өз саласында тереңірек білім мен дағдылар қалыптастыру мүмкіндігіне ие болуда. Бұл өз кезегінде бәсекеге қабілетті мамандар даярлауға оң әсерін тигізеді. Жасанды интеллект негізінде әзірленген оқыту бағдарламалары білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделе отырып, білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқаруда. Бейімделгіш оқыту жүйелері арқылы әрбір студенттің білім деңгейі мен қабілеттеріне сәйкес жеке оқу жоспары жасалады, бұл оқу үдерісін анағұрлым тиімді әрі ыңғайлы етеді. Мұндай технологиялар оқушылар мен студенттердің білім игеру қарқынын ескеріп, оларға өздеріне лайықты оқу материалдарын ұсыну арқылы оқытудың сапасын жақсартуға түседі. Қазақстанда білім беру жүйесін цифрландыру үдерісі жалғасуда және оның артықшылықтары айқын байқалуда. Цифрлық білім беру платформалары мен инновациялық технологияларды қолдану студенттерге өз бетінше білім алуға, зерттеу жүргізуге және өз дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беруде. Сонымен қатар, бұл технологиялар оқытушылар үшін де жаңа мүмкіндіктер ашып, оларды оқу бағдарламаларын жетілдіруге және оқыту әдістерін жаңартуға ынталандыруда. Білім беру саласындағы бұл өзгерістер Қазақстанның жаһандық білім кеңістігіне интеграциялануына, оның білім жүйесінің сапасын арттыруға және болашақ ұрпаққа заманауи, бәсекеге қабілетті білім беруге ықпал етуде. [2,56]

Қазақстандық жоғары оқу орындарында ғылым мен инновацияны дамытуға бағытталған бірнеше стратегиялық бастамалар жүзеге асырылуда. Бұл бастамалар ғылыми-зерттеу әлеуетін арттыруға, заманауи технологияларды енгізуге және ғалымдардың халықаралық қауымдастықпен ынтымақтастығын нығайтуға бағытталған. Білім мен ғылымды интеграциялау арқылы зерттеу үдерістерін жаңғырту Қазақстанның жоғары білім беру жүйесін жаһандық деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Цифрлық зертханалар құру – қазақстандық университеттердің ғылыми-зерттеу әлеуетін дамытудағы маңызды қадамдардың бірі. Заманауи зертханалар ғылыми жобаларды жоғары деңгейде жүргізуге, зерттеушілерге озық технологияларды пайдалануға және білім алушыларды практикалық зерттеулерге тартуға жол ашады. Қазіргі таңда көптеген жоғары оқу орындарында цифрлық инфрақұрылымды жетілдіру жұмыстары жүргізілуде, оның ішінде зертханалардағы процестерді автоматтандыру, деректерді сандық форматта сақтау және өңдеу сияқты маңызды бағыттар бар. Бұл өз кезегінде ғылыми зерттеулердің тиімділігін арттырып, алынған нәтижелердің дәлдігі мен сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект пен үлкен деректерді (Big Data) талдау әдістерін ғылыми зерттеулерге енгізу қазіргі заманғы ғылымның маңызды трендтерінің бірі болып табылады. Бұл технологиялар күрделі мәліметтерді өңдеуге, болжам жасауға және инновациялық шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді. Қазақстандық университеттер жасанды интеллект негізіндегі жобаларды әзірлеуге белсенді түрде атсалысуда. Бұл жобалар медицинада, ауыл шаруашылығында, экологияда және басқа да салаларда қолданыс табауда. Ғылыми қауымдастықтың жасанды интеллектті зерттеу және қолдану мүмкіндіктері кеңейген сайын,

казакстандық зерттеушілердің әлемдік ғылымға қосатын үлесі де арта түсуде. Халықаралық ғылыми жобаларға қатысу Қазақстанның ғылымын жаһандық деңгейге шығарудың тағы бір маңызды факторы болып табылады. Қазақстандық ғалымдар шетелдік университеттермен, ғылыми орталықтармен және зерттеу институттарымен тығыз байланыс орнатып, бірлескен зерттеулер жүргізуде. Бұл ынтымақтастық казакстандық ғылыми қоғамдастықтың бәсекеге қабілеттілігін арттырып, олардың жаңа білімге, заманауи зерттеу әдістеріне және технологиялық жаңалықтарға қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, халықаралық әріптестік арқылы ғалымдар әлемдік ғылыми қоғамдастықпен байланыс орнатып, өз зерттеулерінің нәтижелерін кең ауқымда таныстыру мүмкіндігіне ие болуда. Қазақстандық зерттеушілердің әлемдік ғылыми қауымдастыққа интеграциялануы тек білім мен ғылым саласындағы мүмкіндіктерді кеңейтумен шектелмейді. Ол сонымен қатар инновацияларды енгізу, ғылыми жетістіктерді коммерцияландыру және экономиканың түрлі секторларында жаңа технологияларды қолдану арқылы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етеді. Ғылыми зерттеулердің нәтижелерін практикада қолдану мүмкіндігінің артуы еліміздегі білім беру мекемелерінің халықаралық деңгейдегі бәсекеге қабілеттілігін нығайтып, ғылыми инновацияларды ел экономикасының түрлі салаларына енгізуге ықпал етеді. Жоғары оқу орындарында ғылым мен инновацияны дамыту – Қазақстанның білім беру жүйесін заманауи талаптарға сай бейімдеудің маңызды бөлігі. Ғылыми зерттеулердің сапасын арттыру, жаңа технологияларды меңгеру, халықаралық әріптестікті нығайту және цифрлық инфрақұрылымды жетілдіру еліміздің ғылыми әлеуетін күшейтіп, ғалымдарымызды әлемдік ғылым кеңістігіне интеграциялауға жол ашады. [3,89]

Ғылымды қаржыландыру және оның тиімділігін арттыру мәселелері Қазақстан үшін стратегиялық маңызы бар бағыттардың бірі болып табылады. Ғылыми-зерттеу жұмыстарын қаржылық қолдаусыз дамыту мүмкін емес, сондықтан мемлекеттің бұл салаға инвестиция құюы ұлттық инновациялық жүйені қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Қазақстанда ғылымды қолдауға арналған бірқатар мемлекеттік бағдарламалар іске асырылып келеді. Бұл бағдарламалардың басты мақсаты – зерттеу жүргізуге қажетті инфрақұрылымды жақсарту, ғалымдардың ғылыми жобаларын қаржыландыру және зерттеу нәтижелерін коммерцияландыруға жағдай жасау. Дегенмен, халықаралық тәжірибе көрсеткендей, ғылым мен технологияны нарықтық сұранысқа бағыттау және олардың экономикаға ықпалын күшейту үшін қосымша реформалар қажет. Ғылымды қаржыландырудың негізгі көзі – мемлекеттік бюджет. Қазақстанда ғылыми зерттеулерді қолдау мақсатында бөлінетін қаражаттың көлемі жылдан жылға өсіп келеді. Әсіресе, білім және ғылым министрлігінің гранттық қаржыландыру жүйесі мен бағдарламалық-мақсатты қаржыландыру механизмдері казакстандық ғалымдар үшін үлкен мүмкіндік туғызуда. Дегенмен, бұл жүйе халықаралық тәжірибемен салыстырғанда әлі де жетілдіруді қажет етеді. Әлемнің озық елдерінде ғылыми жобаларға мемлекеттік қаржыландырудан бөлек, жекеменшік инвестиция тарту және бизнес қауымдастықпен ынтымақтастық орнату кеңінен қолданылады. Қазақстанда да ғылым мен өндіріс арасындағы байланысты нығайту үшін корпоративтік секторды ғылымға инвестиция салуға ынталандыру механизмдерін дамыту қажет. Академиялық орта мен бизнес қауымдастық арасындағы байланыстарды күшейту – ғылымды қаржыландыру мен оның тиімділігін арттырудың маңызды шарты. Қазіргі таңда көптеген дамыған елдерде университеттер мен кәсіпорындар тығыз әріптестік орнату арқылы ғылыми зерттеулерді коммерцияландыру деңгейін көтеруде. Қазақстанда бұл бағыттағы жұмыс басталып, бірқатар жоғары оқу орындарында технологиялық парктер, стартап-инкубаторлар және бизнес-инкубаторлар құрылуда. Мұндай құрылымдар студенттер мен ғалымдарға өз жобаларын нарықтық ортада сынап көруге, инвесторлар тартуға және өнертабыс нәтижелерін бизнеске енгізуге мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл процесті жандандыру үшін ғылым мен бизнес арасындағы қарым-қатынасты институционалдық деңгейде реттеу, кәсіпорындарды ғылыми зерттеулерге инвестиция салуға ынталандыру, инновациялық жобаларды қаржыландыруға салықтық жеңілдіктер қарастыру сынды тетіктерді жетілдіру қажет. Ғылыми зерттеулердің нәтижелерін нақты өндірістік салаға енгізу, патенттеу жүйесін жетілдіру және стартап мәдениетін дамыту казакстандық ғылымның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың

басты құралдары болып табылады. Қазақстанда зерттеушілердің ғылыми жаңалықтарын патенттеу мәселесі әлі де күрделі. Ғалымдардың өнертабыстарын тіркеу, оларды заңнамалық тұрғыда қорғау және ғылыми зерттеулерді коммерциялық өнімге айналдыру үдерісін жеңілдету қажет. Отандық ғалымдардың ғылыми жаңалықтарының халықаралық деңгейде мойындалуы үшін патенттеу жүйесін халықаралық стандарттарға сәйкестендіру маңызды. Стартап мәдениетінің дамуы ғылыми инновацияларды нарыққа жылдам енгізуге мүмкіндік береді. Бүгінде әлемде көптеген ғылыми жаңалықтар стартап жобалар арқылы ілгерілетілуде. Қазақстанда да инновациялық кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасалуда. Кейбір жоғары оқу орындарында студенттер мен жас ғалымдарға өздерінің стартаптарын дамытуға қолдау көрсететін орталықтар жұмыс істейді. Алайда бұл үдерістің қарқынын арттыру үшін ғылымды қаржыландыру жүйесінде венчурлік инвестицияларды кеңейту, технологиялық инновацияларға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар аясында стартап жобаларға көбірек көңіл бөлу және ғылыми-техникалық жетістіктерді коммерцияландыру стратегиясын жетілдіру қажет. Қазақстан ғылымының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін ғылыми-зерттеу жұмыстарын қаржыландыру механизмін жетілдірумен қатар, олардың нақты экономикаға ықпалын күшейту қажет. Ғылыми зерттеулердің өндірістік және технологиялық процестерге интеграциялануы елдің экономикалық дамуы үшін маңызды. Сондықтан ғылыми-техникалық жаңалықтарды өндірісте қолдануды ынталандыру, инновацияларды өндіріске енгізуге жәрдемдесетін институттар құру және ғылымды қаржыландырудың балама көздерін дамыту қажет. [4,102]

Педагогикалық әдістер мен білім беру жүйесін модернизациялау да заманауи білім беру үрдістерінің басты бағыттарының бірі. Қазақстандық мектептерде STEAM-оқыту әдістері, цифрлық технологиялармен жабдықталған сыныптар мен виртуалды зертханалар тәжірибеге енгізілуде. Сонымен қатар, оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған білім беру реформалары жүзеге асырылуда. Мұның бәрі әлемдік білім беру жүйесіндегі озық тәжірибелерге негізделген өзгерістер болып табылады [5,118].

Педагогикалық әдістер мен білім беру жүйесін модернизациялау – қазіргі заманғы білім беру үрдісінің ажырамас бөлігі. Әлемдегі ғылыми-технологиялық прогресс білім беру саласына айтарлықтай ықпал етіп, оқыту әдістерін жаңартуды және оқушылардың білімін бағалаудың жаңа тәсілдерін енгізуді қажет етеді. Қазақстанда білім беру жүйесінің сапасын арттыру мақсатында оқыту әдістерін жетілдіру, цифрлық технологияларды енгізу және оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша бірқатар реформалар жүзеге асырылуда. Бұл өзгерістердің барлығы халықаралық тәжірибеге негізделген және еліміздің білім беру жүйесін әлемдік стандарттарға сәйкестендіруді көздейді. Қазақстандық мектептерде STEAM-оқыту әдістерін енгізу қазіргі білім беру реформаларының маңызды бағыты болып табылады. STEAM-білім беру ғылым (Science), технология (Technology), инженерия (Engineering), өнер (Arts) және математика (Mathematics) салаларын біріктіріп, оқушылардың сыни ойлау, шығармашылық қабілеттері мен зерттеушілік дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл әдіс дәстүрлі оқыту жүйесінен айырмашылығы, пәнаралық байланысты күшейтіп, білім алушыларға алған білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Қазақстанда STEAM-білім беруді дамыту мақсатында арнайы ресурстық орталықтар ашылып, мектептерде осы әдісті енгізуге арналған бағдарламалар әзірленуде. Мұғалімдер үшін STEAM-әдістерін меңгеруге арналған курстар ұйымдастырылып, олардың кәсіби біліктілігі жетілдірілуде. Білім беру жүйесінің цифрландырылуы да маңызды үрдістердің бірі болып отыр. Қазақстан мектептерінде цифрлық технологиялармен жабдықталған сыныптар мен виртуалды зертханалар кеңінен енгізілуде. Бұл оқушылардың оқу материалдарын тереңірек түсінуіне, тәжірибелік дағдыларын дамытуға және өз бетінше зерттеу жүргізуге мүмкіндік береді. Мысалы, виртуалды зертханалар химия, физика және биология пәндерін оқытуда қолданылады, бұл оқушыларға тәжірибелік жұмыстарды қауіпсіз ортада орындауға жағдай жасайды. Сонымен қатар, цифрлық білім беру платформалары оқушыларға қажетті оқу материалдарына қол жеткізуді жеңілдетіп, қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін кеңейтуде.

Функционалдық сауаттылық – оқушылардың алған білімдерін өмірлік жағдайларда қолдана алу қабілеті. Қазақстанда функционалдық сауаттылықты арттыруға бағытталған білім беру реформалары жүзеге асырылуда. Бұл реформалардың негізгі мақсаты – оқушылардың өздігінен ойлауын, мәселені шешу дағдыларын және практикалық білімін дамыту. Функционалдық сауаттылық тек академиялық біліммен шектелмейді, ол күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешуге қажетті дағдыларды қалыптастыруды көздейді. Оқу бағдарламаларына жобалық жұмыстар, топтық тапсырмалар және шынайы өмірге негізделген практикалық міндеттер енгізіліп, оқушылардың білімді қолдану деңгейі бағалануда. Білім беру жүйесіндегі бұл өзгерістер халықаралық тәжірибеге сүйене отырып жүзеге асырылуда. Әлемнің дамыған елдері білім беру жүйесін үздіксіз жаңартып, оқыту әдістерін тиімді етуге баса назар аударуда. Қазақстан да осы үрдістен қалыс қалмай, әлемдік стандарттарға сай білім беру жүйесін құруға ұмтылуда. Заманауи оқыту әдістерін енгізу, цифрлық технологияларды пайдалану және функционалдық сауаттылықты дамыту – білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың маңызды шарттары. Қазіргі таңда білім беру жүйесінің модернизациясы жалғасуда және бұл үдеріс мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттырумен, оқыту бағдарламаларын жаңартумен қатар жүрде. Қазақстанда мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеруге ерекше көңіл бөлінуде. Біліктілікті арттыру курстары, педагогикалық инновацияларды енгізу және мұғалімдерді үздіксіз кәсіби дамуға ынталандыру арқылы білім беру сапасын жақсарту көзделген. Педагогикалық әдістер мен білім беру жүйесін модернизациялау – білім беру саласының басты міндеттерінің бірі. Білім сапасын арттыру, заманауи технологияларды қолдану және оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту арқылы Қазақстанның білім беру жүйесі халықаралық деңгейге жақындай түсуде. Бұл өзгерістер білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың жаһандық экономикадағы сұранысқа ие маман болып қалыптасуына мүмкіндік береді. [6,145].

Ғылым мен білім саласындағы заманауи трендтердің ішінде цифрлық трансформация мен жасанды интеллекттің рөлі ерекше орын алады. Қазіргі таңда технологиялық жетістіктер білім беру жүйесінің барлық деңгейіне еніп, оқыту үдерісін түбегейлі өзгертіп жатыр. Цифрландырудың әсері оқу материалдарын беру тәсілінен бастап, студенттердің жетістіктерін бағалауға дейінгі барлық салаларда байқалады. Қазақстанда да бұл үрдістер кеңінен дамып, білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеруге ықпал етуде. Цифрлық педагогика соңғы жылдары білім беру саласындағы басты трендтердің біріне айналды. Бұл тәсіл білім беру мазмұнын заманауи технологиялар арқылы ұсынуды көздейді. Онлайн платформалар, мультимедиялық материалдар, виртуалды зертханалар мен симуляторлар білім алушыларға оқу материалын тереңірек түсінуге және оны тәжірибелік дағдылармен ұштастыруға мүмкіндік береді. Қазақстандық жоғары оқу орындарында цифрлық педагогика құралдары белсенді түрде енгізілуде. Мысалы, көптеген университеттерде электронды кітапханалар мен оқу ресурстарының қолжетімділігі кеңейтілуде, онлайн курстар әзірленіп, гибриді оқыту жүйесі қолданылуда. Бұл білім беру үдерісінің икемділігін арттырып, студенттердің өз қарқынымен білім алуына жағдай жасайды. Геймификация да білім беру саласындағы инновациялық бағыттардың бірі болып табылады. Бұл әдіс ойын элементтерін оқу процесіне енгізу арқылы студенттердің мотивациясын арттыруға негізделген. Геймификация элементтері оқушылар мен студенттердің қызығушылығын оятып, оларды белсенді түрде білім алуға ынталандырады. Қазақстандық білім беру мекемелері де бұл әдісті тәжірибеге енгізіп, студенттердің оқу материалын игеруін жеңілдетуге және оқу процесін қызықты әрі тартымды етуге тырысуда. Геймификацияның басты артықшылықтарының бірі – білім алушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға және оларды мәселені шешуге бағытталған тапсырмаларға қызықтыруға мүмкіндік беруі. Онлайн оқыту әдістерінің белсенді түрде дамуы білім алушыларға географиялық шекараларды еңсеруге және үздік білім беру ресурстарына қол жеткізуге мүмкіндік беруде. Қазақстандық жоғары оқу орындары да қашықтықтан оқыту технологияларын кеңінен енгізіп, білім беру үдерісін жаңғыртуда. Бұл үрдіс әсіресе пандемия кезінде қарқын алып, көптеген университеттер мен колледждер дәстүрлі оқытумен қатар, қашықтықтан оқыту әдістерін қолдана бастады. Онлайн оқытудың артықшылықтарының бірі – студенттерге өз уақыты мен оқу кестесін тиімді басқаруға мүмкіндік беруі. Сонымен қатар,

онлайн оқыту платформалары арқылы білім алушылар шетелдік университеттердің курстарына қатысып, қосымша білім алуға мүмкіндік алады. Жасанды интеллект білім беру үдерісіне ене отырып, оқытудың тиімділігін арттырып, білім беру әдістемелерін жетілдіруде. Қазақстандық жоғары оқу орындары жасанды интеллект негізіндегі платформаларды енгізу арқылы студенттерге жеке білім беру траекториясын ұсынуға мүмкіндік жасауда. Жасанды интеллект арқылы оқу бағдарламалары әрбір студенттің білім деңгейін бағалап, оның қажеттіліктеріне сәйкес жеке ұсыныстар береді. Бұл оқыту үдерісін бейімделгіш етіп, студенттердің білім сапасын жақсартуға ықпал етеді. Цифрлық бағалау жүйелері студенттердің үлгерімін бағалауда үлкен рөл атқаруда. Дәстүрлі бағалау әдістерімен салыстырғанда, цифрлық бағалау жүйелері анағұрлым объективті әрі дәлдікті қамтамасыз етеді. Қазақстанда көптеген жоғары оқу орындары тестілеу, тапсырмаларды тексеру және студенттердің жетістіктерін бағалау үшін автоматтандырылған жүйелерді енгізуде. Бұл бағалау процесінің ашықтығын қамтамасыз етіп, оқушылар мен студенттердің оқу нәтижелерін нақты талдауға мүмкіндік береді. Халықаралық әріптестіктің кеңеюі білім беру және ғылым саласындағы маңызды факторлардың бірі. Қазақстандық университеттер шетелдік білім беру мекемелерімен әріптестік орнатып, академиялық алмасу бағдарламаларына белсенді түрде қатысуда. Бұл үрдіс оқытушылар мен студенттердің ғылыми зерттеулерге тартылуын арттырып қана қоймай, сонымен қатар, еліміздің білім беру сапасын халықаралық деңгейге жақындатуға мүмкіндік береді [8,190].

Қорытындылай келе, Қазақстандағы білім мен ғылым жүйесінің даму перспективаларына әсер ететін негізгі факторлар – цифрлық трансформация, ғылыми зерттеулердің интернационализациясы, оқыту әдістерін жетілдіру және академиялық еркіндік қағидаттарын жүзеге асыру. Білім беру мен ғылым саласындағы реформалар елдің экономикалық және технологиялық дамуына тікелей ықпал ететін негізгі құралдардың бірі болып қала бермек. Ұлттық жүйені дамыту үшін жаңа технологияларды енгізу, ғылымды қаржыландырудың тиімділігін арттыру және әлемдік білім беру үрдістеріне бейімделу маңызды болып табылады [9,212].

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г.Т. Білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 256 б.
2. Жұмабаев С.Ж. Қазақстандағы жоғары білім: даму перспективалары. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2020. – 310 б.
3. Нұрғалиев Р.К. Білім берудің инновациялық технологиялары. – Алматы: Ғылым, 2019. – 278 б.
4. Кенжебаев А.М. Ғылыми зерттеулерді коммерцияландыру мәселелері. – Қарағанды: Болашақ, 2022. – 189 б.
5. Исмаилов Б.Ц. Қазақстандық мектептердегі STEAM оқыту. – Шымкент: Өрлеу, 2021. – 220 б.
6. Оспанов Т.К. Академиялық еркіндік: жаңа мүмкіндіктер. – Өскемен: Шығыс, 2020. – 172 б.
7. Сейдахметова Л.А. Жасанды интеллект және білім беру. – Алматы: Ғылым, 2023. – 205 б.
8. Төлегенова А.Б. Қазақстандағы халықаралық білім беру әріптестігі. – Астана: Білім әлемі, 2019. – 240 б.
9. Баймұратов Д.С. Қашықтықтан оқыту технологиялары. – Орал: Университет баспасы, 2021. – 315 б.

ӘОЖ 870:682.1

**МҰҒАЛІМДЕР МЕН ОҚУШЫЛАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ БАСҚАРУ:
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ НЕГІЗДЕРІ**

Кайрат Диана

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнкызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты басқару — білім беру процесінде маңызды рөл атқаратын аспект. Бұл зерттеу педагогикалық менеджменттің негіздеріне арналған, оның ішінде мұғалімдер мен оқушылар арасындағы өзара іс-қимылды тиімді ұйымдастырудың әдістері мен стратегиялары қарастырылады. Мұғалімнің басқарушылық дағдылары, оқушылардың мотивациясын арттыру, психологиялық қолдау көрсету және тәрбие беру мәселелері зерттеледі. Педагогикалық менеджменттің тиімділігін арттыру үшін мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттері, топтық динамиканы басқару және жеке тұлғаға бағытталған тәсілдерді қолдану қажет. Бұл жұмыстардың нәтижесінде мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас тиімдірек, сенімді әрі шығармашылықпен дамыған болады.

Abstract

Managing the relationship between teachers and students plays a crucial role in the educational process. This study is dedicated to the fundamentals of pedagogical management, focusing on methods and strategies for effectively organizing interactions between teachers and students. It explores the development of teachers' leadership skills, enhancing student motivation, providing psychological support, and addressing issues of education and guidance. To improve the effectiveness of pedagogical management, teachers need to utilize communication skills, manage group dynamics, and implement individualized approaches. As a result, the relationship between teachers and students becomes more effective, reliable, and creatively developed.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі үнемі жаңартып отыруды талап етеді, оның ішінде оқыту мен тәрбиелеу үдерісінің тиімділігі, оқушылардың жеке дамуында маңызды рөл атқарады. Осы үдерісте педагогикалық менеджменттің маңызы зор, себебі бұл процесс білім беру саласының барлық аспектілерін басқаруға мүмкіндік береді. Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты тиімді ұйымдастыру және басқару оқушылардың әлеуметтік дағдыларын, психологиялық жағдайларын және жеке тұлғалық даму мүмкіндіктерін айқындайды. Осы тұрғыдан алғанда, педагогикалық менеджменттің негізгі мақсаттары мен принциптері мектептегі қарым-қатынасты басқарудың маңызды аспектілерін құрайды. Қарым-қатынас дегеніміз – адамдардың өзара байланысуы, пікір алмасуы мен түсінісуі. Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас – бұл білім беру процесінің негізгі элементі, себебі ол оқу нәтижелеріне тікелей әсер етеді. Тиімді қарым-қатынас, білім беру әдістерін қолдану, оқушыларды дұрыс ынталандыру, олардың оқу мотивациясын жоғарылатуға септігін тигізеді. Мұғалімнің жеке тұлғасы, оның білімділігі, сабырлылығы, әділдігі, мәдениеттілігі – оқушылардың оған деген сенімін қалыптастырады. Мұндай сенім нәтижесінде оқушылар өздерін қауіпсіз сезініп, жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. [1]

Қазіргі заманғы педагогика мен психология білім беру процесінде адамдар арасындағы қарым-қатынастың әсері мен маңыздылығын терең зерттейді. Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы тиімді қарым-қатынас білім сапасын арттыру, оқу мотивациясын көтеру, психологиялық климатты жақсарту үшін маңызды болып табылады. Осы тұста педагогикалық менеджменттің мәні айқын көрінеді. Педагогикалық менеджменттің негізгі мақсаттарының бірі – оқушылардың шығармашылық және тұлғалық дамуын басқару, олардың мотивациясын арттыру және оқу процесінде жан-жақты қолдау көрсету.

Педагогикалық менеджменттің тұжырымдамасы

Педагогикалық менеджмент — бұл білім беру ұйымының тиімді жұмыс істеуі мен оқу-тәрбие процесінің оңтайлы ұйымдастырылуын қамтамасыз ететін басқару саласы. Ол педагогикалық процесті жүйелі түрде жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау және бағалаумен айналысады. Педагогикалық менеджменттің басты мақсаты — білім беру сапасын арттыру, оқушылардың тұлғалық және интеллектуалдық дамуына ықпал ету.[2]

Бұл басқару жүйесінің негізінде мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастарды үйлестіру жатады. Мұғалімдер оқушылармен кәсіби әрі психологиялық тұрғыда дұрыс қарым-қатынас орнатуы қажет. Бұл қарым-қатынас, өз кезегінде, оқу процесінің нәтижелі болуына әсер етеді.

Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас технологиялары

Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты басқару үшін бірнеше әдістемелер мен стратегиялар қолданылады: ашық және сенімді қарым-қатынас.

Оқушылармен ашық әрі сенімді қарым-қатынас орнату – педагогикалық менеджменттің маңызды элементтерінің бірі. Мұғалімдер өз оқушыларына жан-жақты назар аударып, олардың пікірлерін тыңдап, оларға қолдау көрсетуі тиіс. Мұғалімнің жоғары кәсіби деңгейі мен эмоциялық тұрақтылығы оқушыларға дұрыс бағыт беруге және олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі.[3]

Психологиялық климат-Педагогикалық ұжымдағы және оқушылар арасында жағымды психологиялық климат қалыптастыру — бұл оқу процесін тиімді басқарудың маңызды құрамдас бөлігі. Мұғалімдер оқу ортасының психологиялық ахуалына үлкен әсер етеді. Оқушылар арасында сенім мен құрметті қалыптастыру, өзара көмек көрсету, тұлғалық дамуға бағытталған атмосфера құру – педагогикалық менеджменттің негізгі міндеттері болып табылады.

Топтық жұмыс оқушылар арасындағы ынтымақтастықты арттырады, өзара көмек көрсетуге ықпал етеді. Бұл тәсіл мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастың тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Топтық жұмыстар барысында мұғалімдер оқушылардың жеке ерекшеліктеріне назар аудара отырып, әрқайсысының шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Педагогикалық менеджменттің принциптері мен әдістері

Педагогикалық менеджменттің бірнеше негізгі принциптері мен әдістері бар, олар мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты тиімді басқаруға көмектеседі.

Педагогикалық коммуникацияның тиімділігі

Педагогикалық коммуникация — бұл мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасу процесі. Бұл процеске мұғалімнің тілдік, эмоционалды және когнитивтік қабілеттері кіреді. Мұғалімнің коммуникативті дағдылары оқушылардың оқу мотивациясына, олардың оқу процесіне деген қызығушылығына және жеке дамуына әсер етеді.

Оқу мотивациясын арттыру - оқушылардың оқу мотивациясы – педагогикалық менеджменттің маңызды мәселелерінің бірі. Мұғалімдер оқушылардың оқу іс-әрекеттерін ынталандыру үшін әр түрлі әдістер мен стратегияларды қолдануы керек. Оқу мотивациясын арттыруға арналған әдістер: мақтау, ынталандыру, ойын түріндегі әдістер, оқушылардың оқу нәтижелерін бағалау және ұжымдық жұмыстар арқылы ынтымақтастықты дамыту. Дифференциация және индивидуация. Әрбір оқушының өзіндік ерекшеліктері мен қабілеттері бар, сондықтан мұғалімдер олардың оқу қажеттіліктерін ескеріп, оқыту процесін жекелендіріп ұйымдастыруы тиіс. Бұл әдіс оқушылардың жеке қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес оқу бағдарламаларын бейімдеуді қамтиды. Мұғалімнің Рөлі мен құзыреттіліктері.

Мұғалім — бұл педагогикалық менеджменттің басты фигурасы. Оның рөлі тек оқыту мен тәрбиелеумен шектелмейді, сонымен қатар оқушылар арасындағы қарым-қатынастарды реттеу, олардың тұлғалық дамуына ықпал ету болып табылады. Мұғалімдер педагогикалық менеджменттің жүзеге асуына жауапты және оларды ұйымдастыруда ерекше маңызға ие. Мұғалімнің педагогикалық құзыреттілігі оқу процесінің тиімділігін арттыру үшін қажет. Құзыретті мұғалімдер оқушылардың түрлі қабілеттерін ескере отырып, әр түрлі әдістер мен тәсілдерді пайдалана отырып, білім беру процесін ұйымдастырады.

Қорыта айтқанда, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты басқару педагогикалық менеджменттің маңызды бөлігі болып табылады. Оқу процесіндегі қарым-

қатынас ашық, сенімді, әрі құрметке негізделген болуы керек. Мұғалімдер оқушылардың дамуына ықпал ету үшін тиімді педагогикалық әдістерді қолдануы тиіс. Педагогикалық менеджменттің дұрыс ұйымдастырылуы білім беру сапасын арттырып, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсерін тигізеді.

Кілтті сөздер: Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас, педагогикалық менеджмент, топтық жұмыс, педагогикалық коммуникация, оқу мотивациясын арттыру, дифференциация және индивидуация, құзыреттілік, оқушылардың тұлғалық дамуы, әдістер мен стратегиялар, қарым-қатынастың тиімділігі, жан-жақты қолдау көрсету.

Әдебиеттер:

1. Мухамбетова, Ж. (2016). Педагогикалық менеджмент: теориясы мен практикасы. Алматы: Білім.
2. Ахметова, А. (2020). Педагогикалық менеджмент негіздері. Алматы: Рауан.
3. Құдайбергенова, Б. (2019). Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас. Астана: Педагогика баспасы.
4. Мухаметжанова, Г. (2018). Білім беру саласындағы басқару. Алматы: ТОО “Білім”.

ӨОЖ 37.01.12

КӨПМӘДЕНИЕТТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ

Мамбетова Айбала Мамбетқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: В статье рассматриваются понятия «толерантность» и «мультикультурализм» как социально-педагогический смысл поликультурного образования, а также выявляются социально-педагогические условия, способствующие формированию мультикультурализма.

Annotation: The article examines the concepts of “tolerance” and “multiculturalism” as the socio-pedagogical meaning of multicultural education, and also identifies the socio-pedagogical conditions that contribute to the formation of multiculturalism.

Ключевые слова: Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, студенческая толерантность, поликультурная образовательная среда, толерантное общение, толерантное поведение.

Keywords: multiculturalism, tolerance, student tolerance, multicultural educational environment, tolerant communication, tolerant behavior.

Қазіргі әлемнің жаһандану процесі ұлттар мен халықтар арасындағы мәдени шекараларды кенейтіп, олардың өзара қарым-қатынасы мен мәдениаралық кеңістіктің байытылуына жағдай жасайды. Алайда, мәдени әртүрлілік, мәдени басымдықтары бар қақтығыстар әр ұлттың ұлттық бірегейлігін сақтауға қауіп төндіруі мүмкін, бұл басқа этникалық мәдениеттерге төзбеушілікке әкеліп соқтырады.

Қазақстан өзінің көпұлтты мемлекет болуымен ерекше және мықты. Оның жерінде керемет көпұлтты кеңістік қалыптасты. Қазақстанның көпмәдениеттілігі – қоғам дамуының озық факторы ретінде» деп, атап көрсеткен болатын. Қазақстан Республикасының халқы көп ұлтты, мысалы, қазақтар - 70,6%, орыстар - 14,9%, өзбектер - 3,18%, украиндар – 1,53%, ұйғырлар – 1,46%, немістер - 1,2%, татарлар – 1,11%, басқа ұлттар өкілдері – 5,1%. Бұл көпмәдениетті сипатты құруды талап етеді және бұл жұмысты қазіргі ғылым мен педагогикалық қолдануда маңызды етеді.

Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттары азаматтардың құқықтары мен бостандығын тануға, этносаралық тұрақтылықты сақтауға, қазақстандық патриотизмді және халықтың этникалық жаңғыруын бекітуге бағытталған және көпмәдениетті тәрбиенің ерекшелігін айқындайды. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру

стандарты, Қазақстан Республикасының Конституциясы, "Қазақстан Республикасының «Тіл туралы» Заңы, «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасының этномәдени білім беру тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы, «Ұлттық рухани жаңғыру» бағдарламасы («Ұлттық рухани жаңғыру») ұлттық білім беру жүйесін сақтауға және нығайтуға, толеранттылықты қалыптастыру және тұлғаның әлеуметтік-мәдени қалыптасуына жағдай жасау бағытталған.

Тұжырымдамалардың негізгі міндеттерін шешу үшін жеке тұлғаны өзінің бастапқы мәдениетімен сәйкестендіру және басқа мәдениеттерді игеруі үшін арнайы жағдайлар жасау арқылы көпмәдениетті тұлғаны тәрбиелеу, мәдениеттер диалогына бағдарлау, көптілді тұлғаны қалыптастыру қажет. Ең бастысы, қазақстандық білім беру жүйесінің мақсаттық нәтижесі этномәдени білім беру ортасын құру және сақтау болып табылады.

Заманауи әлемдік қоғамдастықтағы динамикалық өзгерістер этномәдени рухани құндылықтарға, толеранттылыққа және ұлтаралық ынтымақтастыққа бағытталған көпмәдениетті тұлғаны дамытудың әлеуметтік қажеттілігін туындатып отыр.

Педагогикалық білім беру жүйесі болашақ педагогтердің жеке басын қоғамдық өзгерістерге бейімдейтін негізгі әлеуметтік институт болып табылады. Студенттің жеке басын дамытуға бағытталған педагогикалық мәселелерді анықтау, негіздеу және іске асыру негізінде қазіргі білім беру ортасы арқылы көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру қажеттілігі туындайды.

Осы орайда, студенттерінің көпмәдениеттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім беру іс-әрекеттерін ұйымдастырудың әдіснамалық негіздердерінің перспективалық қолданысы аса қажет. Ғылыми материалдарды жүйелеу арқылы Қазақстан Республикасының білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтау және енгізу проблемасы арнайы зерделеу пәні болып табылмайтынын көрсетеді.

Көпмәдениеттілік құбылысы Е.В. Бондаревскаяның, К. Гаганованың, О.В. Гукаленконың, Ю.С. Давыдовтың, Г. Дмитриевтің, Б.А. Жетпісбаеваның, Т.В. Зиновьеваның, С.И. Левикованың, В.В. Макаевтің, Ш.М. Мұхтаровтың, М.А. Надырмағамбетовтің, С.Л. Новолодскаяның, Г.В. Платкинаның, Л.Л. Супрунованың, J. Banks, M. Hohmann, M. Kruger-Potratz, U. Sandfuchs, A. Schwarz, R. West-Pavlov ғылыми еңбектерінде қоғамның мәдени әртүрлі құбылысы ретінде қарастырылады. Көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру мәселесін зерделеуде Н.Л. Аширбагина, Б.Б. Бидова, Б.С. Гершунский, В.М. Соколов, Г.У. Солдатова, К.А. Тункина (толеранттылықты қалыптастыру теориясы), А.С. Кондина, О.Г. Лопухова, М.В. Черняк (мәдениетаралық өзара әрекеттесуді зерттеу еңбектері), Ю.В. Бромлей, С.И. Осипова, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, М.М. Шахбанова (ұлттық өзіндік сананы зерттеу), Н.И. Алмазова, М. Ахаева, А. Даурова, Б.А. Жетпісбаева, Д.Л. Чан, М. Yugan, D. Kaufman, R. Wei (мультилингвизм арқылы жеке тұлғаны қалыптастыру мәселесі арналған еңбектер), Ю.В. Агранат, Д.С. Батарчук, Р.Н. Шалумова және т.б. студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық жағдайларын зерттеу кезінде бұл құбылысты біртұтас жүйе ретінде анықтауға мүмкіндік беретін тұлғаға бағытталған, жүйелік-тұтас, әлеуметтік-мәдени, белсенділік тәсілдеріне сүйенеді. Зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде Орта тәсіл студенттердің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайларды зерттеуге қолданылмады.

«Білім беру ортасы» категориясын зерттеу үшін базалық талдау кезінде Г.М. Андрееваның, Г.Ю. Беляевтің, Л.С. Выготскийдің, Н.Б. Крылованың, Т.В. Менгтің, В.И. Пановтың, В.И. Слободчиковтың, С.В. Тарасованың, А.Н. Тубельскийдің және басқалардың қоршаған ортамен өзара әрекеттесу кезінде жеке тұлғаны қалыптастыру шарттары мен мүмкіндіктерінің жиынтығы ретінде қарастырған жұмыстарын зерттеу маңызды болып табылды.

Білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық жағдайларын анықтау және енгізу мәселесін шешуде В.П. Беспальконың, Б.А. Глинскийдің, В.И. Загвязинскийдің, И.А. Колесникованың, В.А. Стоффтың педагогикалық модельдеу теориясын зерттеуге арналған еңбектері маңызды.

Сондай-ақ, К.А. Абульханова-Славская, С.Л. Рубинштейн, А.В. Мудриктің жеке тұлғаның субъективтілігін дамыту мәселесі бойынша; В.Д. Гатальский, С.С. Гил, И.А. Маврина, Р.М. Шамионовтың кәсіптік білім беру жүйесіндегі білім алушыларды әлеуметтендіру теориясы

бойынша, білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасының қалыптасуын бағалау критерийін анықтау кезінде негіз болып табылатын еңбектерін бөліп көрсету қажет.

Елімізде көпмәдениеттілік туралы ойлар ұлы ғалымдар мен ағартушылар әл-Фараби, Ж. Баласағұн, М. Қашқари, М.Х. Дулати, Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев, А. Байтұрсыновтың тәлім-тәрбиелік мұрасынан бастау алады.

Көпмәдениеттілік білім беру идеясын алғаш көтергендер қатарында ғалым-философтар М.М. Бахтин, Н.А. Бердяев, Н.О. Лосский болды. Қазақстанда бұл мәселе тәуелсіздік алған кезден бері кеңінен зерттеле бастады, ғалымдар М.А. Абсатова, М.Х. Балтабаев, Р. Башарұлы, Қ.Б. Бөлеев, Б.А. Жетпісбаева, К.Ж. Қожахметова, Ш.М. Мұхтарова, С.У. Наушабаева, В.В. Сергеева, С.А. Ұзақбаеваның және т.б. еңбектері жарық көрді. Көпмәдениетті білім берудің теориясы мен практикасына шетелдік ғалымдар В.С. Библер, Дж. Бэнкс, Р. Гарсия, К. Грант, Д. Голлник, А.Н. Джурицкий, Г.Д. Дмитриев, В.А. Ершов, Л.В. Колобова, М. Коул, Д. Ли, В.В. Макаев, З.А. Малькова, Л.Л. Супрунова, Е.Ф. Тарасов, В. Фтенакис, Ф. Чинн, А.В. Шафрикова үлкен үлес қосты.

Бүгінгі таңда әлемде кең өріс алып отырған көпмәдениетті білім берудің басты мақсатын айқындауды ғалымдар бірнеше тұрғыда қарастырады. Америкалық ғалымдар, мысалы, ең бастысы – америкалық қоғамның әрбір мүшесі өздерінің нәсілдік, ұлттық, әлеуметтік, гендерлік, мәдени және діни айырмашылықтарына қарамастан, білім берудің барлық деңгейінде сапалы білім алуы деп санайды. Ресейлік зерттеушілер мұндай білімнің негізгі мақсаты өскелең ұрпақты мәдени өзгешеліктерге құрметпен қарауға тәрбиелеу және көпмәдениетті ортада өмір сүруге даярлау деп есептейді.

Ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау Қазақстан Республикасындағы болашақ педагогтердің жеке басының сапасы ретінде көпмәдениеттілікті дамыту проблемасын айқындауға қажетті білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастырудың нәтижелі педагогикалық шарттарын ұсынуға, көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру бағытындағы модельді әзірлеуге қажетті маңызды материалды ұсынады және келесі қайшылықтарды анықтауды қажет етеді:

- білім беру ортасы мүмкіндіктерінің, білім беру ресурстарының жеткіліксіздіктеріне қарамастан басқа ұлт өкілдеріне деген позитивті этникалық бірегейлігі, толеранттылығы (төзімділігі) мен құрметі, мәдениетаралық және тілаларлық өзара іс-қимылға дайындығы қалыптасқан көпмәдениетті тұлғаның қоғамда қажеттілігі;

- білім беру ортасында студенттің жеке қасиеті ретінде көпмәдениеттілікті қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайларды мәдени және орта тәсілдері тұрғысынан және мәдени-білім беру ортасы арқылы білім алушының жеке басын қалыптастыру процесінің теориялық негіздерінің жеткіліксіздігін ғылыми-теориялық негіздеу;

- білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық жағдайларын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі.

Көрсетілген қарама-қайшылықтарға сәйкес білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлардың мәдени және қоршаған орта тәсілдері тұрғысынан ғылыми тұжырымдау және жобалау зерттеу мәселесі ретінде анықталды. Мәлімделген мәселені шешу арқылы анықталған қайшылықтарды жою қажеттілігі ғылыми зерттеудің өзектілігін растайды.

Ғылыми зерттеу жұмысының объектісі ретінде білім беру ортасында студенттердің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыру алынды. Ал Қазақстан Республикасындағы болашақ педагогтердің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық шарттар зерттеу жұмысының пәні болып табылады.

Зерттеу жұмысының мақсаты: білім беру ортасында студенттердің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды теориялық негіздеу, анықтау және іске асыру.

Зерттеу мақсатына сүйене отырып, келесі міндеттер анықтау қажеттілігі туындап отыр:

1. Студенттердің көпмәдениетті тұлғасының негізгі қасиеттерін анықтау, білім беру ортасының параметрлерін талдаудың әдіснамалық тәсілдерін негіздеу.

2. Білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасының қалыптасуын бағалау критерийлері мен көрсеткіштерін негіздеу.

3. Білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыру моделін жобалау және сынақтан өткізу (Қазақстан Республикасының мысалында).

4. Білім беру ортасында студенттің көпмәдениетті тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын тәжірибелік-зерттеу жолымен тексеру.

Жоғары білім беру саласы жеке тұлғаны, оның кәсіби бейімделуі, қалыптасуы және әлеуметтенуы процесіне мақсатты ықпал ететін жетекші әлеуметтік институттарының бірі болып табылады. Қазақстандағы оқу орындары қазіргі білім беру жағдайы мәдени бағдарланған білім берудің түбегейлі жаңа модельдерін, сонымен қатар практикаға енгізуді инновациялық парадигмаларын талап етіп отыр.

Қазіргі педагогикалық шындықтар білім берудегі этномәдени факторды ескереді, екінші жағынан- әр түрлі этностардың, конфессиялардың, нәсілдердің, басқа халықтардың мәдениетін білуге, адамдар арасындағы толерантты қатынастарды тәрбиелеуге жағдай жасау. [1]. Осыған байланысты көпмәдениетті білім беру мәселесі бүгінде өзекті болып отыр.

Халықаралық білім беру энциклопедиясы көпмәдениетті білім беруді қазіргі білім берудің маңызды бөлігі ретінде қарастырады: басқа мәдениеттер туралы білімді игеру, салт-дәстүрлердегі, өмір салтындағы, халықтардың мәдени құндылықтарындағы жалпы және ерекше нәрсені түсіну, жастарды егін-мәдени жүйелерді құрметтеу рухында тәрбиелеу.

Көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру идеясы қазақ халық педагогикасында әрқашан орын алған [2]. Бүгінгі таңда жоғары білім беру саласындағы көпмәдениетті тәрбие мәселелері әрдайым өзекті. Бұл Қазақстан Республикасының тәуелсіз мемлекетінің қалыптасуымен, халықтың этномәдени ерекшеліктерімен және біртұтас білім беру жүйесінің жарты ғасырлық үстемдігімен байланысты.

Бұл жағдайда қазақстандық қоғамға білім берудің жаңа парадигмасы қажет, оның ең маңызды міндеті білім алушылардың патриоттық және көпмәдениеттілігін тәрбиелеу болуы тиіс [3].

Мәдениеттің полифониясы ғана ойлау мен әрекет полифониясын қалыптастыруы мүмкін. Тек өз халқының ең жақсы дәстүрлерінде тәрбиеленген, ана тілін білетін және өзін-өзі бағалауды білетін адамдардан тұратын қоғам басқа мәдениеттің, шет тілінің өзіндік ерекшелігіне, азаматтық келісімі мен бейбітшілігіне қабылдауға қабілетті [4].

Осыған байланысты отандық гуманитарлық және жаратылыстану ойының жетістіктеріне негізделетін көпмәдениетті білім беру кеңістігін дамыту және жетілдіру өте қажет.

Көпмәдениетті білім беру әр түрлі халықтардың көзқарастары мен нанымдарын білдіретін дәстүрлер, рәсімдерді білім беру мен ұлттық құндылықтарды берудің ресми және бейресми жүйелерін зерттеуге бағытталған. М.М. Бахтин жазғандай, басқа мәдениетпен диалог арқылы ғана өзін-өзі танудың белгілі бір деңгейіне қол жеткізуге болады, осылайша екі мәдениеттің диалогтық кездесуіндегідей, әрқайсысы бір уақытта екіншісін байыта отырып, өзінің бірлігі мен ашық тұтастығын сақтайды. Көпмәдениетті білім беру логикасында студенттерді Қазақстан мен әлемнің мәдени дамуы тұрғысынан өз тарихымен, көркем өнерімен, дәстүрлерімен таныстырған жөн.

Көпмәдениетті білім беруді жүзеге асырудағы мұндай бағыт студенттердің өз халқының мәдениетін жан-жақты игеруіне, басқа мәдениеттерге интеграцияланудың ажырамас шарты ретінде бағдарлауға; студенттерді адам құқықтары мен бейбітшілікке үйрету; Қазақстанда және әлемде мәдениеттердің алуан түрлілігі туралы түсініктерді қалыптастыру; позитивті тәрбие беру адамзаттың алға жылжуына ықпал ететін мәдени айырмашылықтарға қатынасы; басқа халықтардың мәдениеттеріне интеграциялау үшін жағдай жасау; әртүрлі мәдениеттердің өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру; ізгілікті ұлтаралық қарым-қатынас, бейбітшілік, төзімділік, адамгершілік рухында тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Көпмәдениетті білім беру кеңістігінің құрамдас бөліктері - құндылық-мазмұндық; тұлғалық-бағдарланған; операциялық-белсенділік; өңірлік интеграциялық болып табылады. Олар студенттердің жеке тұлғаға деген қарым-қатынастарының кешенін педагогикалық өзара

әрекеттестіктегі ең жоғары құндылығы, мәдени өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі өзгертуге қабілетті өмір субъектісі ретінде көрсетеді; әр адамға көмек пен қолдау көрсетуге қабілетті, мәдени қатынастар, құндылықтар және қызмет әлемінде жеке өзін-өзі анықтау; білімнің мазмұны мәдени процесс ретінде, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар, диалог және ынтымақтастық; көп мәдениетті білім беру кеңістігі ретіндегі құндылықтар, мәдениетаралық қарым-қатынас, адамды ұлттаралық тәрбиелеу жүзеге асырылады [4].

Педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттерімен жұмыста алған білімдері мен қалыптасқан көзқарастарын болашақ мұғалім ретінде кейінгі ұрпақтарға беруін басшылыққа алу қажет. Шындығында педагогикалық университет түлегі – ұрпақтар арасындағы дәнекер, қоғамдық-тарихи тәжірибені жеткізуші. Мұғалімдік мамандық дуальды оқытуды – арнайы және адами зерттеулер талап етеді.

Көпмәдениетті орта жағдайында оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты студенттерде тұлға, қоғам, мемлекет сияқты деңгейлерде толерантты сананы қалыптастыру болып табылады. Осыған сүйене отырып, білім беру стратегиясы қоғамдағы толерантты нанымдардың, көзқарастардың, толерантты мінез-құлық дағдыларының қалыптасуына ықпал ететін педагогикалық жағдайларды құруға, сондай-ақ барлық мүдделі тұлғалардың қатысуымен болашақ кәсіби қызметке ықпал етуі керек.

Толеранттылық – барлық елдер үшін ең маңызды мәселе, еркін қоғам мен мемлекеттік тұрақтылықтың белгісі. «Толеранттылық» (лат. «tolerantia» - шыдам, төзім) басқалардың пікіріне, наным-сеніміне, жүріс-тұрысына, өмір сүру жағдайына түсіністікпен қарау, адамды сол қалпында қабылдау. Толеранттылық- адам құқығы мен бостандығы, плюрализммен қатар негізгі демократиялық принциптердің бірі болып есептеледі. Толеранттылыққоғамның жалпы және саяси мәдениетінің деңгейінің көрсеткіші. Толеранттылық бүгінгі қазақ тіліндегі ғылыми айналымға «төзімділік» болып еніп отыр. Бірақ кейбір көзқарастар, мысалы, Марголина Т. «төзімділік» (терпимость) пен «толеранттылық» ұғымдарын ажырата келе, төзімділік өзгеге жол беру және оның амалсыздан істелетін шара екендігін айтса, «Толеранттылық» адам өз еркімен және саналы түрде баратын белсенді әлеуметтік мінез-құлық деп баға береді [1].

Қазіргі педагогикалық әдебиеттерде «толеранттылық» ұғымы бірнеше тұрғыдан қарастырылады: Л.В. Мардахаев толеранттылықты адамның моральдық сапасы немесе моральдық бағалаудың шектелуімен, моральдық және әлеуметтік зұлымдықты қабылдаудың агрессивті емес тәсілімен, басқа адамдар мен халықтардың мүдделерін ескеруге деген ұмтылыспен сипатталатын қоғамдық мораль жағдайы ретінде қарастырады; Е.И. Касьянова толеранттылықты адамның немесе адамдар тобының басқа адамдармен немесе басқа менталитет пен өмір салтына тән топтармен бірге өмір сүру қабілеті деп түсінеді. Гордон Олпорттың пікірінше, «толеранттылық - бұл мінез-құлық белгісі-позитивті жеке тұлға білімі, ол жеке көзқарас сияқты, тұтас тұлға құрылымында функционалды мәнге ие» [5]. Анықтамалардың мазмұны: толеранттылық психологиялық-педагогикалық категория ретінде адамның моральдық сапасы немесе әлеуметтік мораль жағдайы ретінде анықталады, ол әр адамның құндылығын бір уақытта біле отырып, басқа адамды қабылдаумен және түсінумен сипатталады, деп тұжырым жасауға мүмкіндік береді.

Толеранттылық – болашақ педагогтердің кәсіби жеке қасиеті ретінде өз міндеттерімен, мазмұнымен және қызметінің сипатымен ерекшеленуі тиіс. Педагогикалық жоғары оқу орындарының болашақ түлектерінің махаббат, бостандық, ар-ұждан, сенім, жауапкершілік, және толеранттылық іспеттес рухани құндылықтары тек төзімділік ретінде емес, керісінше басқалармен бірге өмір сүруге, басқаның дамуына үлес қосуға қабілетті кәсіби мәдениетінің басым құндылықтарына айналуы қажет.

Толерантты тұлға өзінің құндылықтары мен кемшіліктерін түсінуге тырысады, өзіне сыни тұрғыдан қарайды және өзінің барлық қиындықтарында басқаларды кінәлауға тырыспайды, өзін қауіпсіз сезінеді, сондықтан өзін басқа адамдардан қорғауға тырыспайды, жауапкершілікті басқаларға жүктемейді, әрқашан өз іс-әрекеттері үшін жауап беруге дайын, әлемді өзіндік болмысымен қабылдайды, жұмыста, шығармашылық ізденісте, рефлексияда, проблемалық

ситуацияларда өзіне көбірек назар аударады, нақты тұжырымдай біледі, басқа адамдарды өзінен жоғары қоюға тырыспайды, демократиялық қоғамда өмір сүруді таңдайды.

Мұғалімнің идеологиялық сенімдер жүйесінде толеранттылықты қазіргі көпұлтты, көпконфессиялы қоғамның интеграциялық функциясын қамтамасыз етуге болатын басты шарт ретінде түсінуі өте маңызды, сонымен қатар, толеранттылықты - азаматтық тәрбиенің өмір сүру дағдыларын дамытуға негізделуі ретінде түсіну, барлық азаматтарға тән тең құқықтарды тану, басқа мәдениетті түсіну және қабылдау сияқты біздің заманымызға тән тәрбиелік талап ретінде қабылдауы шарт.

Көпұлтты және көпконфессиялы қоғамда студенттермен тиімді өзара әрекеттесуге ықпал ететін көпмәдениетті толеранттылық болашақ мұғалімнің негізгі қасиетіне айналуы тиіс.

Көпмәдениетті білім беру мәселесіне арналған теориялық еңбектерді талдау (Н.В. Барышников, В.А. Власов, К.Ж. Қожахметова, В.В. Мақаев, З.А. Малкова, Ж.Ж. Наурызбай, Л.Л. Супрунова, П.В. Сысоев және т.б.) университеттің көпмәдениетті ортасындағы негізгі ағартушылық-тәрбиелік білім беру бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді:

- болашақ мұғалімдердің әртүрлі мәдениеттердің алуан түрлілігі туралы идеяларын қалыптастыру (нәсілдік, этникалық, әлеуметтік, гендерлік, діни);
- әр түрлі ұлт өкілдерімен (нәсілдер, діндер, әлеуметтік топтар) қарым-қатынас жасау және ынтымақтастық дағдыларын қалыптастыру;
- басқа халықтардың мәдениетіне кірігу үшін жағдай жасау;
- мәдени айырмашылықтарға оң көзқарасты тәрбиелеу, мәдениеттердің теңдігін түсіну;
- бейбітшілік, толеранттылық, адамгершілік қарым-қатынас рухында тәрбиелеу, яғни гуманистік дүниетанымды қалыптастыру;
- қолданыстағы мәдени шараларды шешуге бағытталған белсенді қызметке жәрдемдесу мәдени кемсітушілікті (дискриминация), мәдени агрессияны және мәдени вандализмді азайту.

Білім беру ортасында көпмәдениетті білім беру аясында студенттердің толеранттылығын мынандай педагогикалық шарттар арқылы қалыптастыруға болады:

- студенттердің оқу және аудиториядан тыс іс-әрекеттінің бірлігі;
- студенттерге ақпараттық- психологиялық білім беру және оқыту;
- студент-оқытушы» тұлғалық-бағдарлық өзара әрекеті;
- көп ұлтты мекемелерде педагогикалық практиканы ұйымдастыру және өткізу;
- студенттердің тұрақты жұмыс істейтін ғылыми-зерттеу қоғамдарын ұйымдастыру;
- білім беру мазмұнына тұрмыстық, ұлттық мәдениет элементтерін мақсатты түрде енгізу, мәдениетаралық өзараәрекеттесудің аксиологиялық және нормативтік формаларын ендірудің негізін құрау.

Бұл педагогикалық шарттар білім беру процесіне қатысушылардың мәдениет саласынан білімімін кеңейтуге, олардың толеранттылыққа деген көзқарасын қалыптастыруға, білім беру процесін жүйелілі бірінділікте қабылдауға мүмкіндік береді. Ұсынылып отырған шарттарды болашақ мұғалімдерді даярлау процесінде оқытылатын базалық және бейімдік пәндер барысында жүзеге асыруға болады.

Толеранттылық педагогикасы саласындағы ғылыми зерттеулерді ұйымдастырудың маңызы зор (зерттеу топтарындағы жұмыс, курстық және дипломдық жұмыстарды жазу).

Көпмәдениетті тұлға қалыптастыру бағытындағы жұмыстарды жүзеге асыруда мынадай мақсаттар қойылады:

1. Жан-жақты, үйлесімді дамыған, ұлттық салт-дәстүрлер, қазақы құндылықтар мен әлемдік мәдениеттің негізінде шығармашылықпен өзін-өзі дамытуға қабілетті және этномәдениеттілік пен азаматтық позициясын анықтап, оны іске асыра алатын тұлғаны қалыптастыру;
2. Мектеп пен жоғары оқу орны түлектерін қазіргі өркениет пен көпұлтты еліміздің өмір жағдайына тиімді дайындау, өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерін кеңейту, әлеуметтік өсуі мен өмір сапаларын арттыру;

3. Еліміздің білімдік және кәсібилік деңгейі дәрежесін арттыру, жастарды ашық көпмәдениетті және көптілді әлемде жауапкершілікті және зиялы етіп дайындау, белсенді ұйымдастырушы етіп тәрбиелеу

Бұл аталған мәселенің өзегінде мұғалім тұрады. Оқушылардың бойында төл тарихына, туған өлкесіне, бай мәдениетіне деген қызығушылықтарын қалыптастыруда мұғалім дайындығының ролі зор. Егер әр мұғалім күнделікті сабақ өткізгенде тапсырмаларын ұлттық құндылық негізінде ұсынса, көпмәдениетті тұлғаның қасиеттері оқушылар бойында қалыптасады.

Сондықтан да көпмәдениетті тұлға:

- өмір сүру жағдайларына бейімделген әрі өзге адамдармен әріптестік қатынас орната білетін;
- жеке, өзіне ғана тән ойы бар және өзге мәдени қоғамдар туралы көзқарастарын талдай алатын;
- дербес, өз ойын үнемі білдіре алатын, тәуелсіз болуы тиіс.

Көпмәдениетті білім беру - жалпы білім беру қазіргі кездегі маңызды құрылым, этника аралық интеграцияға бағытталғаны мен көбінесе салт-дәстүрлерде қайталанбас өмір бейнесінде, дүние тану құндылығымен мәдениетті өмірлік жанды құрмет ететін жастар тәрбиесі.

Ұлттық интеграционалдық тәрбие ерекшелігі нақты белгіленген. Полимәдениеттің өзара байланысы акценті мәдениет тәрбиесі, олардың біреуі ұлттық тәрбиемен сәйкес келеді. Сол уақытта да проблематика, ұлттық және мәдениеттері тәрбие ерекшелігінің мақсаты мен міндеттері. Ұлт ретінде, этника аралық пен ұлтаралық өзара әрекет тәрбиесі мәдениетті, өзара түсіну мен ұғыну сезімі қалыптасады, теңдік пен абырой, ұлттық және дискриминацияға қарсы тұру. Сонымен қатар ұлтаралық тәрбиеден ерекшелігі, көпмәдениетті тәрбие мәдени-білім құндылықтарын игеруді қарастырады, әр түрлі мәдени орталықтарды басқа мәдени құндылықтарға бейімдейді. Осыған сәйкес көпмәдениетті тәрбие этникалық және ұлттық ерекшеліктерді тәрбие жұмысында ең маңызды факторы деп есептейді, ал ұлтаралық тәрбие жеке тұлғаның қалыптасуында этникалық мәдениетке сүйенбейді. Полимәдениетті тәрбие өзгешелік үлкен және кіші ұлт жағдай шарттарының интеграциясы әр алуан.

Көпмәдениеттілік - қазіргі қоғамның негізгі сипаттамаларының бірі болып табылады. Қазіргі қоғамда азды-көпті мәдени ерекшеліктері бар этникалық, жыныстық, жастық, кәсіптік топтарды анықтау керек.

Біздің Дулати университетінің мысалында көпмәдениетті қоғамды қарастырамыз, өйткені бұл университеттің кәсіби ортасы әртүрлі ұлт пен әлеуметтік мәртебенің өкілдерін қамтиды. Осыған байланысты тату-тәтті өмір сүру үшін қарым-қатынас жолдарын іздеу қажеттілігі туындайды.

Ойды тұжырымдай айтқанда, заманауи көпэтникалық кеңістік жағдайында жеке және кәсіби құзыреттілікті іске асыруға қабілетті толерантты тұлғаны қалыптастыру – бұл уақыттың объективті талабы. Толеранттылықтың әртүрлі түсіндірмелерін талдау, қарастырылып отырған зерттеу бағытында студенттің толеранттылығы ұғымын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студенттің толеранттылығы - бұл сыйластық көзқарастың жеке көріністері, студенттердің Қазақстанды мекендейтін халықтардың мәдениетін сыйластық, достық көзқараспен қабылдауы, дұрыс түсінуі, басқаның құндылығын бағалай білуі, адами қарым-қатынаста болуы, жағымды мінез-құлық танытуы, проблемалық жағдайларды шешуде ізгілікті ниет көрсетуі және т.б.

Қазақстанның білім берудегі стратегиялық міндеттерінің бірі - ең үздік Қазақстанның білім беру дәстүрлерін сақтай отырып, мектеп түлектерін халықаралық білім сапасымен қамтамасыз ету.

Әдебиеттер:

1. Марголина Т. Толерантность – это не попустительство пороку. Толерантность – это великая душа //Известия. - 2010. – №5. – С. 41-44. [2] Гордон У.Оллпорт Толерантная личность //Век толерантности.– 2003. - №5. – С. 27-31.

2. Есекешева М. «Ұлттық тәрбие беру-өзекті мәселе» //Қазақстан мектебі. -2009. -№11. 69-72б.
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық» жаңғырту-Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы 2012 жылғы 27 қаңтар, Астана.
4. Ахутина Т.В. Томаселло Майкл. Кіріспе мақала: Адами қарым-қатынас бастаулары /ағылшын тілінен аударма М.В.Фаликман, Е.В.Печенкова, М.В.Синицина, А.Кибрик, - М.,:2011.
5. Сыродеева А.А. Поликультурное образование: Учебно-методическое пособие. - М., 2001 ж.

ӘЖ 811.512.122

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ НЕОЛОГИЗМДЕР. ЖАҢА СӨЗДЕРДІҢ ПАЙДА БОЛУЫ МЕН ҚОЛДАНЫЛУЫ

Молдабаева Айнур Айтмухановна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тіліндегі неологизмдер және олардың қалыптасу ерекшеліктері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі таңда ғылым мен технологияның қарқынды дамуы, жаһандану үдерісі, мәдени және әлеуметтік өзгерістер тілімізге жаңа сөздердің енуіне ықпал етуде. Осы орайда, неологизмдер тілдің лексикалық құрамын толықтырып, оның икемділігі мен дамуын қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Мақалада неологизмдердің пайда болу жолдары, олардың жасалу тәсілдері мен қалыптасу ерекшеліктері талданады. Атап айтқанда, жаңа сөздердің тілдік жүйеге енуінің негізгі механизмдері қарастырылып, олардың қолданыста тұрақтану деңгейі сипатталады. Сонымен қатар, шет тілдерінен енген кірме сөздер мен қазақ тіліндегі төл неологизмдердің арасындағы айырмашылықтар көрсетіліп, олардың тіліміздегі маңыздылығы сарапталады.

Кілт сөздер: неологизм, жаңа сөздер, сөзжасам, тілдік жаңару, қазақ тілі, терминология, кірме сөздер, лексикалық инновация, жаһандану, тіл дамуы.

Annotation. This article discusses in detail the neologisms in the Kazakh language and the features of their formation. Currently, the rapid development of Science and technology, the process of globalization, cultural and social changes contribute to the introduction of new words into our language. In this regard, neologisms are one of the most important factors that complement the lexical composition of the language, ensuring its flexibility and development. The article analyzes the ways of emergence of neologisms, the ways of their creation and the features of their formation. In particular, the main mechanisms of entry of new words into the language system are considered and the level of their stabilization in use is described. In addition, the differences between foreign words and native neologisms of the Kazakh language are shown, and their significance in our language is analyzed.

Keywords: neologism, new words, word formation, language renewal, Kazakh language, terminology, input words, lexical innovation, globalization, language development.

Қазіргі жаһандану дәуірінде тілдің өзгеруі мен дамуы табиғи құбылыс болып табылады. Әлемдік ғылыми-техникалық прогресс, әлеуметтік өзгерістер және мәдени ықпалдастық жаңа ұғымдар мен терминдерді өмірге әкеледі. Осы өзгерістердің нәтижесінде қазақ тіліне де жаңа сөздер – неологизмдер еніп, тілдік қорды байытады. Олар тек лексикалық құрамды толықтырып қана қоймай, қоғамның жаңару үрдістерін де бейнелейді. Сондықтан қазақ тіліндегі неологизмдердің пайда болу жолдарын, олардың қолданысын және тұрақтану деңгейін зерттеу – тіл ғылымының өзекті мәселелерінің бірі. Неологизм (грек. néos – "жаңа" және lógos – "сөз, ұғым") – белгілі бір тілге жаңадан енген немесе жасалған сөздер мен тіркестер. Олар белгілі бір уақыт аралығында кең қолданысқа еніп, тілдің негізгі бөлігіне айналуы немесе белгілі бір салада ғана қолданылуы мүмкін. Неологизмдер ғылым, техника, экономика, мәдениет және әлеуметтік өмірдің әртүрлі салаларында белсенді түрде пайда болады. Неологизмдер – кез келген тілдің тарихи дамуында кездесетін құбылыс. Бұл ұғым лингвистикада ХІХ ғасырдан бастап кеңінен

зерттеле бастады. Алғашында неологизмдер әдеби тілдегі жаңашылдықтар ретінде қарастырылды, бірақ ХХ ғасырда ғылыми-техникалық революциямен бірге олардың тілдегі орны күшейе түсті. Қазақ тілінде неологизмдер ертеден қалыптасып, әр дәуірде әртүрлі сипатқа ие болды. Бүгінде неологизмдер көбінесе технологиялық және ақпараттық даму нәтижесінде пайда болуда. Мәселен, "фрилансер", "челлендж", "блогер" сияқты сөздер жастар арасында кең таралған. Осылайша, неологизмдер қазақ тілінің дамуында маңызды рөл атқарып, оны заман талабына сай жанартып отырады. [1]

Неологизмдер – белгілі бір тілде жаңадан пайда болған немесе шет тілдерден енген жаңа сөздер мен сөз тіркестері. Олар қоғамның әлеуметтік, ғылыми-техникалық және мәдени өзгерістеріне байланысты туындайды. Лингвистикада неологизмдер тілдің даму көрсеткіші ретінде қарастырылады, өйткені олар жаңа ұғымдарды, құбылыстарды, заттарды немесе әрекеттерді сипаттайды. Тіл білімінде неологизмдер зерттеу нысаны ретінде ХХ ғасырдан бастап кеңінен қарастырыла бастады. Олардың пайда болу себептері мен тілдік жүйедегі орны туралы көптеген теориялар бар. Кейбір зерттеушілер неологизмдерді тілдің табиғи эволюциясының нәтижесі деп есептесе, енді біреулері оларды жасанды түрде енгізілетін терминдер ретінде сипаттайды. Қазақ тілінде неологизмдер терминология, ғылыми-техникалық прогресс, жаһандану және әлеуметтік өзгерістер нәтижесінде пайда болады. Әсіресе, ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы көптеген жаңа терминдерді тілімізге енгізді, мысалы: "ғаламтор" (интернет), "қашықтықтан оқыту" (дистанционное обучение), "электронды үкімет" (e-government). [2]

Қазақ тіліндегі неологизмдерді бірнеше түрге бөлуге болады. Жасанды неологизмдер – белгілі бір салада қолданысқа енгізу үшін арнайы жасалған жаңа сөздер. Мысалы: "төлқұжат" (паспорт), "әуежай" (аэропорт), "дүниежүзі" (всемирный). Кірме неологизмдер – басқа тілдерден енген жаңа сөздер. Оларға көбінесе ағылшын, орыс, түрік тілдерінен енген терминдер жатады. Мысалы: "блогер", "маркетинг", "онлайн". Жаңа мағынадағы сөздер – бұрыннан бар сөздер жаңа мағынаға ие болады. Мысалы: "желі" сөзі бұрын балық аулауға арналған құралды білдірсе, қазіргі таңда "интернет" ұғымын да білдіреді. Жаргондық және сленгтік неологизмдер – жастар мен белгілі бір әлеуметтік топтар арасында кең таралған жаңа сөздер. Мысалы: "хайп" (үлкен назар аудару), "челлендж" (сын-тегеурін), "лайк" (әлеуметтік желілердегі мақұлдау белгісі). Ғылыми-техникалық неологизмдер – жаңа ғылыми және технологиялық жетістіктердің әсерінен пайда болған сөздер. Мысалы: "биоинженерия", "киберқауіпсіздік", "нейрожелі".

Кірме сөздер – басқа тілдерден қазақ тіліне енген және белгілі бір мағынаға ие болған сөздер. Олар тілдің дамуына ықпал етіп, жаңа ұғымдар мен терминдердің пайда болуына мүмкіндік береді. Алайда, қазақ тілінің өзіндік ерекшеліктерін сақтау мақсатында кейбір кірме сөздерге балама терминдер жасалып, оларды қазақ тіліне ыңғайластыру үрдісі жүргізілуде. Қазіргі қазақ тілінде кірме сөздердің басым бөлігі ағылшын және орыс тілдерінен енген. Әсіресе, ақпараттық технологиялар, экономика, бизнес, медицина және әлеуметтік желілерге байланысты көптеген жаңа терминдер пайда болды. Мысалы, «интернет» сөзі қазақ тіліне «ғаламтор» ретінде аударылды, ал «онлайн» сөзіне «қашықтан» деген балама ұсынылды. Сондай-ақ, «смартфон» орнына «қалтафон», «контент» орнына «мазмұн», «принтер» орнына «баспа құрылғысы» деген қазақша нұсқалар қолданылады. Кейбір кірме сөздер қазақ тілінде түпнұсқа түрінде сақталып қалса да, олардың мағынасы қазақ тілінің заңдылықтарына сәйкес өзгеріп, халық арасында кеңінен таралуда. Бұл үдеріс тіліміздің заман ағымына ілесіп, жаңа технологиялар мен ғылыми жетістіктерді меңгеруін көрсетеді. [3]

Қазақ тіліндегі неологизмдердің қалыптасуы – қоғамның дамуына байланысты үздіксіз жүріп жатқан үдеріс. Жаңа сөздердің пайда болуы ғылыми-техникалық жетістіктермен, жаһандану үрдістерімен, әлеуметтік және мәдени өзгерістермен, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілердің ықпалымен тікелей байланысты. Қазіргі заманғы ғылым мен технологияның қарқынды дамуы көптеген жаңа ұғымдар мен терминдерді өмірге әкелуде. Бұл өзгерістер қазақ тілінде жаңа сөздердің пайда болуына ықпал етеді. Мысалы, цифрлық технологиялар мен ІТ саласындағы «ғаламтор» (интернет), «қашықтықтан оқыту» (дистанционное обучение), «жасанды интеллект» (искусственный интеллект) сынды терминдер ғылыми жаңалықтардың тікелей нәтижесі ретінде қолданысқа енді. Медицина, биотехнология, экология және басқа да ғылым салаларында көптеген жаңа терминдер пайда болуда. Мысалы, «вакцинация» сөзі қазақ тілінде «егу» немесе «вакциналау» ретінде қолданылады, ал «биотехнология» деген ұғым «биозерттеу» немесе «биоөндіріс» деген баламалармен берілуі

мүмкін. Мұндай ғылыми терминдерді қазақша аудару және бейімдеу мәселесі мемлекеттік терминологиялық комиссияның басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Жаһандану – әлемдік экономикалық, мәдени және технологиялық байланыстардың күшеюі арқылы тілге де әсер ететін маңызды фактор. Қазақ тіліне шет тілдерден көптеген жаңа сөздер еніп, олардың кейбірі сол күйінде қолданылса, кейбіріне қазақша баламалар ұсынылады. Мысалы, ағылшын тілінен енген «маркетинг» сөзі қазақ тілінде баламасыз қолданылып жүр, ал «смартфон» сөзіне «қалтафон», «контент» сөзіне «мазмұн» деген қазақша нұсқалар жасалды. Сонымен қатар, «онлайн» (қашықтан), «челлендж» (сынақ), «стартап» (бастама) сияқты терминдер жастар арасында кеңінен қолданылады. Жаһандану үдерісі тілдің жаңаруына ықпал еткенімен, оның ұлттық ерекшеліктерін сақтау мәселесі де өзекті болып отыр. Қазақ тіліне енген кірме сөздерді дұрыс бейімдеу арқылы тіліміздің байлығын арттыру және оны заманауи сұраныстарға сәйкестендіру маңызды. Қоғамдағы әлеуметтік және мәдени өзгерістер жаңа ұғымдардың пайда болуына себепші болады. Әсіресе, жастар мәдениеті, заманауи өмір салты, жаңа кәсіби бағыттар мен әлеуметтік құбылыстар көптеген жаңа сөздерді қалыптастырады. Мысалы, отбасылық және әлеуметтік өмірге байланысты «әулеттану» (семьеведение), «әлеуметтік жоба» (социальный проект) сияқты терминдер қалыптасты. Туризм мен саяхаттау саласында «экотуризм», «агротуризм» деген сөздер пайда болды. Қазақ тілінде бұрын болмаған ұғымдарды сипаттау үшін жаңа сөздер де жасалады. Мысалы, «еркін стиль» (casual), «блогер» (жеке интернет-журналист), «инфлюенсер» (әлеуметтік желіде ықпал етуші тұлға) сияқты сөздер қоғамдағы өзгерістерге байланысты пайда болып, кең қолданысқа енді. Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) мен әлеуметтік желілер – жаңа сөздердің қалыптасуына ықпал ететін ең маңызды факторлардың бірі. Телевидение, радио, интернет-басылымдар мен әлеуметтік желілер арқылы көптеген жаңа сөздер тез таралады және халық арасында қолданысқа енеді. Әлеуметтік желілердегі трендтер мен жастардың сөздік қолданысы жаңа терминдерді кеңінен танымал етеді. Мысалы, «хайп» (үлкен назар аудару), «челлендж» (сынақ), «флешмоб» (жаппай ұйымдасқан шара) сияқты сөздер әлеуметтік желілер арқылы қазақ тіліне енді. Сонымен қатар, «влог» (бейнеблог), «подкаст» (аудиоблог) сияқты ұғымдар да ақпарат құралдарында жиі қолданылады. Журналистика мен медиа саласында да жаңа сөздер пайда болуда. Мысалы, «фактчекинг» (ақпаратты тексеру), «таргетинг» (мақсатты аудиторияны анықтау) сияқты терминдер БАҚ пен маркетинг саласында кеңінен қолданылуда. [4]

Неологизмдер күнделікті өмірде кеңінен қолданылып, қоғамның әртүрлі салаларында жаңа ұғымдарды білдіреді. Олар тілдің динамикалық дамуын көрсетеді және жаңа сөздер адамдардың күнделікті қарым-қатынасында тұрақты түрде қолданылады. Мысалы, «ғаламтор», «смартфон», «қашықтан оқыту», «электронды пошта» сияқты сөздер күнделікті өмірде кеңінен қолданылып, көпшіліктің сөздік қорына енді. Ресми құжаттарда да неологизмдер белсенді түрде енгізіліп, мемлекеттік органдардың қызметінде, заңнамалық актілерде, экономика мен саясаттағы жаңа ұғымдарды білдіруде қолданылуда. Жаңа терминдер, мысалы, «цифрлық экономика», «елдік қауіпсіздік», «қоғамдық мониторинг» сияқты сөздер ресми құжаттарда жиі кездеседі. Мұндай жаңа сөздер мемлекеттік деңгейде ресми қолданысқа еніп, әртүрлі салаларда белгілі бір құқықтық және экономикалық ұғымдарды түсіндіруге мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасында терминологиялық комиссия жаңа сөздерді бекіту мен олардың қазақ тіліне бейімделуін бақылауда маңызды рөл атқарады. Бұл комиссияның негізгі міндеті – ғылыми-техникалық прогресс пен басқа тілдерден енген жаңа терминдерді қазақша баламалармен ауыстыру, сондай-ақ тілдің қалыптасқан заңдарына сәйкес жаңа сөздерді қабылдау болып табылады. Терминологиялық комиссияның жұмысы – бұл тілді жаңарту мен оны заман талабына сәйкестендірудің тиімді тәсілі. Комиссия ғылыми негізде терминдерді ұсына отырып, қазақ тілінің қорын байытады. Мысалы, «интернет» сөзінің орнына «ғаламтор», «маркетинг» орнына «нарықтандыру», «смартфон» орнына «қалтафон» деген баламалар ұсынылды. Бұл баламалар ресми түрде бекітіліп, мемлекеттік тілде кеңінен қолданылуда. Терминологиялық комиссияның атқарған жұмысы ұлттық тілді жаһандық терминдер мен халықаралық стандарттармен үйлесімді етуге, сондай-ақ тілімізді ұлт ретінде сақтап қалуға бағытталған маңызды қадам болып табылады. Әдеби тілдегі неологизмдер – бұл тілдің көркемдік функциясын орындауда қолданылатын жаңа сөздер мен ұғымдар. Олар әдеби шығармаларда, поэзия мен прозада, сондай-ақ театр мен кинода қолданылып, ұлттық тілдің дамуына ықпал етеді. Жаңа сөздер көбінесе жазушылар мен ақындардың шығармашылығында қолданылып, тілдің көркемдік байлығын арттырады. Алайда, әдеби тілде жаңа сөздердің тұрақтылығы көп жағдайда олардың кең

қолданысқа енуімен және қоғамның түрлі топтарының қабылдауымен байланысты. Кейбір жаңа сөздер белгілі бір уақыт ішінде қолданылып, кейін ұмытылып кетсе, басқа сөздер қоғамда ұзақ уақытқа тұрақтап, әдеби тілдің бір бөлігіне айналады. Мысалы, «ғаламтор», «блогер», «смартфон» сияқты сөздер қазіргі қазақ әдеби тілінде тұрақты түрде қолданылады. Бұл сөздер әлі де кең қолданысқа енсе де, олардың әдеби шығармаларда қолданылуының тұрақтылығы тек олардың мағыналық мәнінің дұрыс түсінілуіне және тілдің ұлттық ерекшеліктеріне сай болуына тәуелді.

Қазақстандағы мемлекеттік тіл саясаты қазақ тілінің мәртебесін көтеруге, оның әлеуметтік, саяси және экономикалық салалардағы рөлін арттыруға бағытталған. Мемлекеттік тілдің дамуы мен жаңаруы үшін жаңа терминдердің пайда болуы және олардың дұрыс қолданысы маңызды рөл атқарады. Қазақстан Республикасының Үкіметі мемлекеттік тілдің дамуына қатысты бірнеше бағдарламалар мен құжаттар қабылдады, оларда тіл саясатын жүзеге асырудың негізгі бағыттары мен міндеттері белгіленген. Бұл саясаттың басты мақсаты – қазақ тілін ғылым, техника, бизнес, білім беру, ақпараттық технологиялар саласында толыққанды қолдану үшін қажетті терминология мен жаңа сөздерді қалыптастыру болып табылады. Жаңа терминдерді дамытудағы маңызды аспектілердің бірі – олардың сапалы аударылуы, сондай-ақ тілдің табиғатына сай қазақша баламаларды іздеу болып табылады. Осы орайда, терминологиялық комиссияның жұмысы, ғылыми-зерттеу орталықтарының ұсыныстары және қоғамның пікірлері үлкен маңызға ие. Мемлекеттік тіл саясатының тиімді жүзеге асырылуы қазақ тіліндегі неологизмдердің дамуына және олардың кеңінен қолданылуына мүмкіндік береді. Қазіргі таңда қазақ тіліндегі неологизмдерді қалыптастыруда бірнеше негізгі тенденциялар байқалады. Біріншіден, ғылым мен технологияның дамуы жаңа терминдер мен ұғымдарды талап етеді. Әсіресе, ақпараттық технологиялар, медицина, биотехнология және экология салаларындағы жаңа сөздер қазақ тілінде кеңінен қолданылып жатыр. Мысалы, «жасанды интеллект», «киберқауіпсіздік», «глобализация» сияқты терминдер қоғамда жиі қолданылады және олардың қазақша баламалары ұсынылуда. Екіншіден, жаһандану үдерісі тілдердің араласуына алып келеді. Бұл жағдайда қазақ тіліндегі неологизмдер көбінесе ағылшын, орыс және басқа тілдерден енеді. Алайда, қазіргі кезде қазақ тіліндегі жаңа сөздердің өзіндік ұлттық сипатта қалыптасуы және тілдің ішкі ресурстарын пайдалану маңызды тенденцияға айналып отыр. Үшіншіден, қазақ тіліндегі неологизмдерді қалыптастыруда шығармашылық тәсілдер мен жаргондық элементтерді пайдалану байқалады. Мысалы, жастар арасында әлеуметтік желілердің ықпалымен жаңа сөздер мен фразеологизмдер кеңінен таралады. «Хайп», «челлендж» сияқты сөздер жастар мәдениетінің бір бөлігіне айналды. [5]

Қазақ тіліндегі неологизмдер тілдің динамикалық дамуының көрсеткіші болып табылады. Олар тілдің қажеттіліктеріне сәйкес жаңа ұғымдарды, процестер мен құбылыстарды сипаттайды. Неологизмдер тілдің мәдениет пен ғылымның, экономика мен саясаттың дамуынан тыс қалмай, оны жаңартып, байытады. Неологизмдердің қазақ тілінің дамуындағы маңызы өте зор, өйткені олар ұлттық тілдің қоғамдық өмірдегі орнын нығайтады. Сонымен қатар, жаңа сөздер қазақ тілінің коммуникативтік әлеуетін арттырады, сөйлеу мен жазу мәдениетін жаңартады. Жаңа сөздердің кеңінен қолданылуы тілдің өміршендігін қамтамасыз етеді және оны қазіргі заманға сай қолдануға мүмкіндік береді. Неологизмдердің көмегімен қазақ тілі жаһандық коммуникациялық кеңістікте бәсекеге қабілетті бола алады. Сонымен қатар, тілдің ішкі мүмкіндіктерін пайдалану арқылы жаңа сөздер мен терминдерді қалыптастыру, оларды тілдік нормаға енгізу – қазақ тілінің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Қорытындылай келе, қазақ тіліндегі неологизмдер тіліміздің болашағының маңызды бөлігі болып табылады. Олар ғылым мен технологияның дамуына, халықаралық қатынастардың кеңеюіне, әлеуметтік өзгерістерге сай тілді жаңартып, оны жаңа ақпараттық және мәдени кеңістікке енгізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Ш. К. Бектұров, Қазақ тілі Алматы "Атамұра" 2006
2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі "Атамұра" 2006
3. Розенталь Д.Е. және Теленкова М.А. Лингвистикалық терминдердің сөздік-анықтамалығы. Мұғалімдерге арналған оқу құралы. Ред. 2-ші, ред. және қосымша М., "Ағарту", 1976. – 543 б.

4. Лопатин В.В. Сөздің тууы. Неологизмдер және кездейсоқ сөздер. - М., 1973. – 146 б.
5. Қарағұлова Б. Сөз мағынасындағы өзгерістердің болу себептері. // «С. Аманжолов және қазіргі қазақ филологиясының өзекті мәселелері» атты конференция жинағы. – Алматы, 2004. – 247 б
6. Құрманбайұлы Ш. Қазақ терминологиясы дамуының ғылыми қағидаттары. – Астана, 2004. –294 б.

ӨОЖ 37.013:005

БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ МҰҒАЛІМ МЕН ОҚУШЫЛАР АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН БАСҚАРУ

Обдухалиева Гулнора

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация. Бұл мақалада қазіргі таңда білім беру саласында мұғалімдер мен оқушылар арасындағы байланысты түзету және білім беру басқармасын немесе оқыту білім сапасын жақсарту. Қазіргі таңда технология дамып келе жатыр, әлі де даму үстінде. Сондықтан оқушыларға білім сапасын одан әрі қызықтырып, қызығушылықтарын оятып, ары қарай дамыту. Тек қана оқушыларға ғана емес ЖОО студенттеріне де көмегі тиеді деп ойлаймын және сенемін. Мақалада мұғалімдер мен оқушылар және ата-аналар арасында құрметтілік пен сыйластық жайлы және оқушылар мен студенттердің оқыту тәрбиесін, білім сапасын одан әрі дамыта отырып, қарастыру бұл мақаланың өзектілігіне айналады.

Аннотация. В данной статье основное внимание уделяется улучшению взаимоотношений между преподавателями и учащимися в сфере образования и повышению качества образования или преподавания. В настоящее время технологии развиваются и продолжают развиваться. Поэтому важно и дальше развивать качество образования студентов, вызывать у них интерес и развивать его дальше. Я думаю и верю, что это поможет не только студентам, но и студентам вузов. В статье актуальностью данной статьи становится рассмотрение вопросов уважения и уважения между учителями и учащимися и родителями и дальнейшего развития образования и качества образования учащихся и учащихся.

Abstract. This article focuses on improving the relationship between teachers and students in the field of education and improving the quality of education or teaching. Currently, technology is developing and is still developing. Therefore, it is important to further develop the quality of education for students, arouse their interest and develop it further. I think and believe that it will help not only students but also university students. In the article, consideration of respect and respect between teachers and students and parents and further development of education and quality of education of students and students becomes the relevance of this article.

Кілт сөздер: менеджмент, принцип, мектеп, білім беру, оқыту тәрбие, технология, басқару жүйесі, педагогикалық үдеріс.

Қазіргі таңда мектеп мекемелерінде мұғалім мен оқушылар арасында байланыс өте аз, менің айтқаным жалпы жерде емес тек кейбір мектеп басқару жүйелерінде өте аз дегім келеді. Бұл жердегі мақсатымыз немесе көздегеніміз тек мұғалім мен оқушы арасын жақсарту ғана емес, одан да басқа мәселелер бар.

Мақсаты: Білім беру мекемелерінде мұғалім мен оқушылар арасындағы байланыстың тиімділігін арттыру, оқыту және тәрбие жұмысының басқару механизмдерін зерттеу. Мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуінің педагогикалық, психологиялық және басқару аспектілерін қарастыру арқылы оқу үдерісін жетілдіру.

Міндеттері:

- Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың негізгі принциптері мен тиімді модельдерін анықтау
- Оқыту мен тәрбие үдерісіндегі мұғалімнің рөлін сипаттау және оны басқарудың заманауи әдістерін талдау
- Білім беру мекемелеріндегі оқу тәрбие жұмыстарының ұйымдастыру ерекшеліктерін зерттеу
- Мұғалім мен оқушылар арасындағы байланысты нығайту үшін қолданылатын инновациялық әдістерді ұсыну
- Педагогикалық басқару жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған ұсыныстар әзірлеу

Менің ойымша жалпы мектептерде ғана емес, кейбір мектептерде оқушы мен мұғалім арасында немесе мұғалім мен ата-аналар арасында келіспеушілік немесе түсінбеушілік, сыйластық немесе құрметтілік жоқ болып тұрады. Бұл жерде айтайын дегенім мұғалім мен оқушылар арасында құрметтілік болу және ата-аналар мен мұғалімдер арасында бір-біріне деген түсінушілік және сыйластық болу мақсатында ата-аналардың да және мұғалімнің де көңілі орнына түспек. Себебі көптеген мектептерде ата-аналар мұғалімдерге талап етіп жатады неліктен өйткені ол жерде аз оқушы ғана емес кем дегенде 20-25 оқушы бір сыныпта оқиды. Барлық оқушыны қарап, әрқайсысына былай жаса олай жасама дегендей және де толықтай меңгеруі сәл қиынға соғып келуі мүмкін. Білім беру мекемелерінде мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас білім сапасының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Тиімді оқыту мен тәрбие беру үшін мұғалім мен оқушы арасында сенімді, ынтымақтастыққа негізделген қарым-қатынас орнату маңызды. Бұл мақалада мұғалім мен оқушылар арасындағы байланыс және оқыту-тәрбие жұмысын басқарудың негізгі аспектілері қарастырылады.

Мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас бірнеше факторлардан құралады және байланысты дамиды. Олардың негізгілері:

- **Сенім және өзара құрмет** – мұғалім оқушыларға түсіністікпен қарап, олардың жеке тұлғалық ерекшеліктерін құрметтеуі қажет.
- **Қарым-қатынас стилі** – мұғалімнің демократиялық, авторитарлық немесе либералдық басқару стилі оқушылардың оқу үлгеріміне және тәртібіне әсер етеді.
- **Кері байланыс** – оқушылардың жетістіктері мен кемшіліктерін анықтап, оларды ынталандыру үшін мұғалімдер үнемі кері байланыс беріп отыруы тиіс.
- **Психологиялық қолдау** – оқушылардың эмоционалды жай-күйін ескере отырып, оларға қажетті мотивация беру маңызды.

Білім беру үдерісінде мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас маңызды рөл атқарады. Алайда, кейбір жағдайларда түрлі мәселелер туындауы мүмкін:

- **Коммуникацияның жеткіліксіздігі** – ата-аналар мен мұғалімдер арасында тиімді байланыс болмаған жағдайда, оқушының оқу үлгерімі мен тәртібіне кері әсер етуі мүмкін.
- **Ата-аналардың немқұрайлығы** – кейбір ата-аналар баласының оқу үлгерімі мен тәртібіне жеткілікті деңгейде көңіл бөлмейді, бұл мұғалім жұмысына қиындықтар туғызады.
- **Мұғалімдерге деген сенімсіздік** – кейбір ата-аналар мұғалімдердің кәсіби біліктілігіне күмән келтіреді немесе оқыту әдістерімен келіспеуі мүмкін.
- **Тәрбиелік көзқарастардың әртүрлілігі** – мұғалімдер мен ата-аналар арасында бала тәрбиесіне қатысты көзқарастар сәйкес келмеуі мүмкін, бұл оқушының даму процесіне әсер етеді.

Білім сапасы дегеніміз- білім беру қызметінің ұсыну мен тұтынудың бүкіл процесін қамтитын көп аспектілі термин, ал білім сапасы, маманды дайындау сапасы мен процесінің соңғы, қорытынды құраушыға қатысты болады.

Ал басқару дегеніміз- қоғамдық ұдайы өндірісті нысаналы түрде үйлестіріп отыру. Бүкіл айналадағы дүниеден соң оның үш компонентін: өлі және тірі табиғатты, адам қоғамын бөліп көрсетуге болады.

Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы байланысты жақсарту үшін мынадай тәсілдерді қолдануға болады:

- **Ашық қарым-қатынас** – мұғалімдер оқушылар– мұғалімдер оқушыларға өз ойларын ашық айтуға мүмкіндік беріп, оларды тыңдауға дайын болуы керек
- **Кері байланыс жүйесін құру** – оқушылар мұғалімге сабақке жүйе ангиз– оқушылар мұғалімге сабақтар мен оқыту әдістері туралы анонимді түрде немесе ашық кері байланыс бере алатын жүйе ангізу
- **Қолдау көрсету** – мұғалімдер оқушылардың проблемные мен бастамаларына түсіністікпен қарап , мотивациясын арттыруға тырысуы керек– мұғалімдер оқушылардың проблемные мен бастамаларына түсіністікпен қарап, мотивациясын арттыруға тырысуы керек

Қазіргі таңда көптеген оқу орындарда немесе мектеп білім беру мекемелерінде оқушылар мен студенттердің оқу үлгерімі нашарлап кетті және тек бір жерде ғана емес барлық жерде сондай болып жатады. Мұндай жағдайлар қазіргі таңда технологич дамығаны демек телефонның кесірінен болып жатыр деседі. Бірақ тек телефон ғана емес адамның санасына, ойына байланысты деп санаймын, себебі қазір технологиядан бөлек адамдардың миы шаршап жүреді. Бұл нәрсені алдын-алу қажет. Оқушыларға сабақ кезінде қызықты өткізу үшін бірнеше шарттар орындау қажет

- Сабақ кезінде көрнекіліктер қолдану;
- Тақырып бойынша ойындармен қамтылу;
- Тақырыпты қиын түрде емес, жеңіл түрде түсіндіру;
- Сабақты одан әрі қызықты өткізу үшін интерактивті тақта арқылы ойындар мен түрлі тәсілдер қарастыру;
- Сабақ соңында оқушыларға қаншалықты қызықты болғанын анықтау үшін қызықты рефлексия жасау.

Бүгінгі заман талабына сай озық білім мен адамгершілік мұраттарына негізделген ізгілікті тәлім-тәрбие беру ісін жүйелі ұйымдастыра білу де өте маңызды. Білім беру жүйесіндегі жаңа сапалық деңгейде жету мақсатындағы жоспарланған өзгерістері, ғылым мен техниканың дамуы және тұлғаның өзін-өзі дамытуға қабілеттілігі бүгінгі таңда бәсекелестік жағдайында басты фактор ретінде қарастырылуда. Қазақстанның білім беру саласындағы бұл жүйелі өзгерістер жаһандану кезеңіндегі болып отырған жаңа бастамаларымен үндестікте дамуда. Басқару жүйесі жауапкершілікті талап етеді. Менеджмент процесінде басқару қызметі басқару процесін жүзеге асыруда негізгі рөл атқарады. Білім беру жүйесін басқару және басқарушыларды даярлау мәселесінде қазіргі таңда педагогикалық үдерісті дұрыс ұйымдастыру барысында гуманистік құндылықтар мен жаңашылдыққа бағытталу қажеттілігі айқындала түсуде. Негізгі мақсаты және идеясы-ұлттық мәдениет негізінде тұлға мен қоғам талабына сай өзін-өзі дамытуға қабілетті мамандар даярлауда білім беру мен тәрбие жүйесін жаңаша, заман талабына сай құру.

Әдебиеттер:

1. Бұзаубақова К.Ж. Білім берудегі менеджмент: Оқулық/ К.Ж.Бұзаубақова. – Тараз: ИП «Бейсенбекова А.» 2020. - 384б
2. Заманауи мектептегі білім сапасын басқару. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2014. – 42 б.
3. Педагогика./ Таубаева Ш.Т., Иманбаева С.Т., Берикханова А.Е., Оқулық.- Алматы: ОНОН. 2017,-340 бет
4. Бұзаубақова К.Ж. Педагогикалық менеджмент және қазіргі мектепті басқару: Оқу құралы / К.Ж. Бұзаубақова, А.Н.Ахметов. – Тараз: 2015. – 168б

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Омарбекова Ғазиза Шайдулинқызы

Жамбыл облысы әкімдігі білім басқармасының оқу-әдістемелік орталығы, Тараз қ.

Андатпа: қазақ тілі сабағында функционалды сауаттылықты қалыптастыру - қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі. Функционалды сауаттылықтың маңыздылығы тек оқу мен жазу дағдыларымен шектелмейді, ол ақпаратты түсіну, оны күнделікті өмірде қолдану, шешімдер қабылдау дағдыларын да қамтиды. Бұл мақалада қазақ тілі сабағында функционалды сауаттылықты қалыптастыру әдістері мен тәсілдері қарастырылып, қазақ тілі сабағында функционалды сауаттылықты қалыптастырудың маңыздылығы туралы тиімді әдістер ұсынылады.

Аннотация: формирование функциональной грамотности на уроках казахского языка - одна из важнейших проблем современной системы образования. Важность функциональной грамотности не ограничивается только навыками чтения и письма, она также включает в себя навыки понимания информации, ее применения в повседневной жизни, принятия решений. В данной статье рассматриваются методы и приемы формирования функциональной грамотности на уроках казахского языка, предлагаются эффективные методы о важности формирования функциональной грамотности на уроках казахского языка.

Abstract: the formation of functional literacy in the lesson of the Kazakh language is one of the most important problems of the modern education system. The importance of functional literacy is not limited to reading and writing skills, but also includes the skills of understanding information, applying it in everyday life, making decisions. This article discusses methods and techniques for the formation of functional literacy in the lessons of the Kazakh language, presents effective methods on the importance of the formation of functional literacy in the lessons of the Kazakh language.

Функционалды сауаттылық — бұл оқушының мәтінді түсініп оқу, ақпаратты талдау және оны өмірде қолдану қабілеті. Қазақ тілі сабағында осы сауаттылықты қалыптастыру оқушылардың жеке дамуына, білім алудың сапасын арттыруға және олардың қоғамда белсенді азамат болып қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар, функционалды сауаттылықты қалыптастыру барысында оқушылардың өз ойларын еркін және дұрыс жеткізе алу дағдылары да дамиды.

Осы бағытта қазақ тілі сабағында оқушының функционалды қабілетін дамытатын бірқатар әдістерді ұсынып, оның ішінде жобалық оқыту әдісіне кеңірек тоқталып кетемін.

1. Жобалық оқыту әдісі

Жобалық оқыту әдісі - оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуда тиімді тәсілдердің бірі. Бұл әдіс арқылы оқушылар өздеріне қызықты тақырыпта жұмыс жасап, оны зерттейді және нәтижесін басқаларға ұсынады. Мысалы, «Қазақ тіліндегі мақал-мәтелдер» деген тақырыпта оқушылар мақал-мәтелдер жинағын құрастырып, олардың мағыналары мен қолданылу аясын түсіндіреді.

Сонымен қатар, жобалық оқыту әдісі арқылы оқушының логикасын дамыту - білім беру жүйесінде маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Жобалық оқыту оқушының танымдық қабілеттерін дамытып қана қоймай, оның шығармашылық әлеуетін және сыни ойлау дағдыларын да қалыптастырады. Логика, әсіресе, мұғалімнің оқушыларға өз ойларын жүйелі және нақты жеткізуіне, ақпараттарды саралап, талдап, қорытынды жасауына көмектесетін маңызды дағды болып табылады.

Жобалық оқыту әдісінің оқушының функционалды сауаттылығын дамытудағы рөлі туралы тереңірек қарастырып көрейік.

Сондай-ақ, жобалық оқыту әдісі оқушыларды нақты мәселені шешуге бағытталған, зерттеу жүргізіп, ақпарат жинау және оны талдай отырып, қандай да бір қорытындыға келуді көздейтін оқу әдісі. Бұл әдіс арқылы оқушылар белгілі бір тақырыпқа немесе мәселеге қатысты өзіндік жобаны іске асырады, сондықтан олар тек теориялық білім алмайды, сонымен бірге осы

білімді нақты өмірде қолдану дағдыларын да меңгеріп, өздігінен жұмыс жасау қабілетін арттыруға, шешімдер қабылдауға, қиындықтарды жеңуге және командалық жұмысты тиімді ұйымдастыруға үйретеді. Бұл әдіс оқушыларды ізденуге, зерттеуге, өз пікірін қалыптастыруға және оны дәлелдермен нығайтуға дағдыландырады.

Жобалық оқыту әдісін қолданып, оқушылардың логикасын дамыту арқылы функционалдық сауаттылығын да қалыптастыратын әдістерді ұсынуға болады.

- Мәселе қою және сұрақтарды анықтау
Жобалық оқыту әдісінде бірінші қадам — мәселе қою. Оқушы алдына шешілуі тиіс нақты мәселелер қойылады, оларды талдап, зерттеуді қажет етеді. Бұл кезеңде оқушылар өздерінің логикалық ойлау қабілеттерін пайдаланып, мәселенің мән-жайын анықтап, оған қатысты сұрақтарды құрастыруы қажет. Мысалы, "Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында оқушылардың тілдік дағдыларын қалай дамытуға болады?" деген сұраққа жауап іздеу барысында оқушының логикасы дамиды, себебі ол мәселеге әртүрлі қырынан қарап, оны шешудің жолдарын іздейді.
- Ақпаратты жинақтау және сараптау
Жоба барысында оқушылар ақпаратты жинақтап, оны зерттеу керек болады. Оқушылар логикалық тұрғыдан мәліметтерді ұйымдастырып, тек қажетті ақпаратты таңдап алу арқылы логикалық құрылым қалыптастырады. Бұл кезеңде олар ақпаратты жүйелі түрде талдап, нақты мақсатқа сәйкес келетін деректерді ғана пайдаланады. Мысалы, егер оқушылар ғылыми жобамен айналысса, олар нақты зерттеу әдістерін таңдап, алынған деректерді өңдеу үшін логикалық тәсілдер мен алгоритмдерді қолданады.
- Қорытындылар жасау және дәлелдемелер келтіру
Жобалық оқытудың келесі маңызды кезеңі — қорытынды жасау. Оқушылар зерттеу нәтижелерін қорытып, өзінің пікірін негіздеуі керек. Бұл кезеңде логикалық ойлау, мәселенің түйінін анықтау, шешімдер қабылдау қабілеті дамиды. Олар түрлі нұсқаларды салыстырып, шешім қабылдауға негіз болатын фактілер мен дәлелдер келтіреді. Мысалы, егер оқушылар мектептегі оқыту әдістерін талқылайтын жоба жасап жатса, олар өз көзқарастарын дәлелдеу үшін білім беру жүйесіндегі түрлі әдістердің артықшылықтары мен кемшіліктерін талдайды.
- Сыни ойлау және талқылау
Жобалық оқыту әдісі сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін өте тиімді әдіс болып табылады. Оқушылар жобаны орындау барысында түрлі көзқарастар мен пікірлерді ескере отырып, әртүрлі шешімдер мен ұсыныстарды қарастырады. Бұл процесс барысында оқушылар өз пікірлерін қорғау үшін логикалық дәлелдер мен аргументтер келтіреді. Олар тек бір ғана дұрыс шешімнің бар екенін түсініп, мәселені жан-жақты талқылауға үйренеді.
- Топтық жұмыс және пікір алмасу
Жобалық оқыту жиі топтық жұмысты қамтиды, бұл оқушылардың бірігіп жұмыс істей отырып, бір мәселені шешуге тырысуына мүмкіндік береді. Топтық жұмыс барысында әр оқушы өз пікірін айтады, өз көзқарасын дәлелдейді. Осылайша, әр оқушының логикасы дамып, олар бір мәселені әр түрлі тұрғыдан қарастырып, басқалардың пікірін тыңдай отырып, өз көзқарасын құрастырады. Әртүрлі пікірлерді тыңдай білу, келіссөздер жүргізу және ортақ шешімге келу арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілеттері дамиды.
- Ұсыныстар мен шешімдер ұсыну
Жобалық оқыту барысында оқушылар шешімдер мен ұсыныстар ұсыну арқылы өз логикасын тексеріп, сынақтан өткізеді. Олар өз зерттеу нәтижелерін негіздей отырып, ұсыныс немесе шешімдер жасауға тиіс. Бұл кезеңде оқушылар түрлі шешімдердің артықшылықтары мен кемшіліктерін салыстырады, әр шешімнің нәтижелерін болжайды. Логикалық ойлау осы жерде ерекше маңызды, себебі оқушылар дұрыс шешімді таңдау үшін барлық мүмкіндіктер мен ықтимал салдарларды есепке алады.

Жобалық оқыту әдісінің логиканы дамытудағы шығармашылық ойлау қабілетін арттыру, оқушылар мәселені шешуде шығармашылық тәсілдерді пайдалануы олардың логикалық ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді, өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады, Жобалық оқыту оқушыларды өз бетінше ойлануға, зерттеуге, талдауға үйретеді, бұл да олардың логикалық ойлау қабілетін арттырады, сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытуда оқушылар өз

пікірлерін дәлелдеуде логикалық аргументтер мен фактілерді қолдана отырып, сыни тұрғыдан ойлауды үйренеді, проблемаларды шешуге үйретуде жобалық оқыту әдісі оқушыларға қиындықтарды жеңіп, мәселелерді шешу жолдарын табуды үйретеді, бұл олардың аналитикалық және логикалық ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. Шығармашылық тапсырмалар мен пікірталастар жүргізу әдісі

Шығармашылық тапсырмалар мен пікірталастар оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Қазақ тілі сабағында оқушыларға шығармашылық тапсырмалар беріп, оларды өз пікірлерін білдіруге, дәлелдер келтіруге, сонымен қатар, басқалардың пікірін тыңдауға үйрету қажет. Мысалы, «Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлері» туралы пікірталас ұйымдастырып, оқушыларға әртүрлі көзқарастар мен пікірлерді білдіруге мүмкіндік беруге болады.

Шығармашылық тапсырмалардың артықшылықтары:

- Оқушылардың ойлау және сөйлеу дағдыларын дамытады.
- Өз пікірлерін дәлелдеуге үйретеді.
- Оқушылардың тілдік қорын кеңейтеді.

3. Мәтіндермен жұмыс жүргізу

Қазақ тілі сабағында мәтіндермен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың маңызды әдісі болып табылады. Мәтіндерді оқу, оның мағынасын түсіну және талдау дағдысын дамыту үшін мәтіндерге сұрақтар қою, мәтін бойынша әңгіме жүргізу, оқылған мәтінге байланысты пікір жазу сияқты тапсырмалар қолдануға болады.

Мәтіндермен жұмыстың артықшылықтары:

- Оқушылардың мәтіннің негізгі идеясын түсіну қабілетін арттырады.
- Әр түрлі тақырыптар бойынша сөздік қорларын кеңейтеді.
- Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

4. Практикалық тапсырмалар

Қазақ тілі сабағында оқушыларға күнделікті өмірде кездесетін нақты жағдайларды шешуге бағытталған практикалық тапсырмалар беру функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мысалы, «Жұмысқа өтініш жазу», «Өз пікіріңді білдіру», «Ресми хат жазу» сияқты тапсырмалар оқушыларды өз ойларын нақты әрі түсінікті түрде жазбаша жеткізуге үйретеді.

Практикалық тапсырмалардың артықшылықтары:

- Оқушылардың өмірдегі нақты жағдайларда тілдік дағдыларын қолдануға мүмкіндік береді.
- Оқушылардың коммуникациялық дағдыларын жетілдіреді.
- Жазбаша және ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

■ Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану

Қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологиялар білім беру процесінде маңызды рөл атқарады. Қазақ тілі сабағында интернет ресурстарын, электрондық оқулықтар мен мультимедиялық құралдарды қолдану оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға көмектеседі. Мысалы, қазақ тіліндегі онлайн сөздіктер, аудио және бейнемазмұн арқылы сөздердің дұрыс айтылуын, мағыналарын түсіндіруге болады.

Ақпараттық технологияларды қолданудың артықшылықтары:

- Оқушыларды жаңа технологиялармен таныстырады.
- Оқудың қызықты әрі интерактивті болуына мүмкіндік береді.
- Оқушылардың өз бетінше білім алуын арттырады.

6. Кросс-мәдени байланыстарды дамыту

Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін кросс-мәдени байланыстарды дамыту маңызды. Бұл әдіс оқушыларға қазақ халқының тілін, мәдениетін және тарихын ғана емес, басқа ұлттардың мәдениетімен таныстыруды көздейді. Оқушылардың әртүрлі мәдениеттер туралы түсініктерін кеңейту олардың дүниетанымын, ойлау қабілетін арттырады және тілдің әлеуметтік қызметін түсінуге көмектеседі.

Кросс-мәдени байланыстың артықшылықтары:

- Оқушылардың мәдениетаралық түсінігі мен төзімділігін арттырады.

- Өртүрлі мәдениеттерді салыстыра отырып, тілдің функционалдық рөлін түсінуге көмектеседі. Оқушылардың өзара коммуникация дағдыларын жетілдіреді.
- Қорыта келгенде, қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру — бұл оқушылардың тілдік дағдыларын ғана емес, олардың шығармашылық қабілеттерін, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған маңызды процесс. Жобалық оқыту әдісі, шығармашылық тапсырмалар, мәтіндермен жұмыс, практикалық тапсырмалар және ақпараттық технологиялар сияқты әдістер оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға үлкен ықпал етеді. Бұл әдістер оқушыларды тек тілде сөйлей білуге ғана емес, сондай-ақ ақпаратты тиімді қолдануға, өз пікірлерін дұрыс жеткізуге және қоғамда белсенді азамат болуға тәрбиелейді.

Әдебиеттер:

1. Тұрғынбаева, Г. Н. (2020). Жобалық оқыту әдістері: теориясы мен тәжірибесі. Алматы: Қазақ университеті.
2. Шәкенова, Ш. Т., Құдиярова, А. Ж. (2018). Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жолдары. Алматы: «Мектеп» баспасы.
3. Қоянбаев, Ж. С., Қоянбаев, Р. М. (2018). Педагогика. Алматы: Білім.
4. Мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқаулық (2017). Функционалдық сауаттылық: жаңа көзқарастар мен әдістер. ҚР Білім және ғылым министрлігі.
5. Рахметова, Б. (2020). Жобалық оқыту және оның білім беру жүйесіндегі маңызы. Астана: Көкше.
6. Исаева, А. С. (2019). Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту әдістері. Шымкент: «Арыс» баспасы.
7. Әбілқасымова, Б. М. (2018). Қазіргі білім беру технологиялары және оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру. Алматы: ЖШС «Білім әлемі».
8. Күндібаева, Ж. Қ. (2021). Жобалық оқыту арқылы оқушылардың танымдық қабілетін дамыту. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.
9. Танжарықова, Ә. (2020). Қазақстан мектептерінде функционалдық сауаттылықты дамыту мәселелері. Алматы: Қазақ білім академиясы.

ӘОЖ 89.06

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Резюме. В статье активные методы обучения в высшем учебном заведении – это методы обучения, являющиеся основой повышения познавательной активности студентов в процессе усвоения учебного материала. Активные методы обучения — это, прежде всего, разговорное обучение, при котором отношения между учеником и учителем реализуются непосредственно; особая организационная форма познавательной деятельности.

Summary. In the article, active teaching methods in higher education institutions are teaching methods that are the basis for increasing students' cognitive activity in the process of mastering educational material. Active teaching methods are, first of all, conversational teaching, in which the relationship between the student and the teacher is realized directly; a special organizational form of cognitive activity.

Кілтті сөздер: иллюстрация, классификация, кодоскоп, диапроектор магнитофон, радио, аудиовизуал, телевидение, мультимедия, компьютер, ақпараттық жүйе, телекоммуникация және т.б.

Оқыту әдістерінің мазмұнын анықтауда құрал, жол, тәсіл сөздерін пайдаланудың синонимдік жағынан педагогикалық әдебиеттерде әр түрлі көзқарастар байқалады.

Мұғалім оқытудың нәтижесін арттыруда оқыту әдістеріне қатысты амал-тәсілдермен қатар оның құралдарын да пайдаланады. Қазіргі мектептерде иллюстрацияны пайдалану үшін экранды техникалық құралдар кеңінен қолданылады. Иллюстрация әдісін қолдана отырып, оның көрсетілу әдісіне көп мән беру керек. Көрнекті құралдардың дидактикалық ерекшелігін, оның танымдық процестегі ролі мен орнын ойластырып алу керек. Мұғалімнің алдына қойылған мәселені иллюстрациялық материалдық оңтайлы көлемін анықтап алу.

Әдістер өте көптүрлі және шексіз болып келеді. Осыдан келіп оқушылардың оқу-танымдық белсенділігін қалыптастыруда, әдісті таңдап алу күрделі, индикативті қолданылуға байқалады. Мұғалім оқыту әдісін таңдап алуда басшылыққа, оқушылардың өздігінен білімді игеру мен оқу практикалық даярлығын қалыптастыруға бағытталса, оқушы жеке тұлғалық ерекшелігін ашық шығармашылығын дамытатын әлеуетті оқу-танымдық ерекше қасиетін, зерттеушілік іздепаз іс-әрекетке бағыттайтын, ғылымды берудің спецификалық таным әдістерін таныстыру, жеке дара психологиялық даму ерекшелігін, оның табиғи және әлеуметтік өндірістік ортасын, мектепке арналған оқыту құралдармен жабдықтаудың, кәсіби даярлық деңгейін өмірлік іс-тәжірибесі мен мұғалімнің жеке басы мен шығармашылықтың ерекшелігін оның әдістемелік және педагогикалық шеберлігін алу керек.

Оқыту әдістері жоғары мектеп дидактикасының теориялық және практикалық тұрғыда көкейкесті проблемасының бірі болып саналады. Оқу үдерісінің жолға қойылуы, оқытушы мен студенттің қызметі, ЖОО-дағы оқытудың нәтижелі болуы осы мәселенің оң шешіміне байланысты. Оқыту әдісіндегі «әдіс» (метод) термині гректің «metodos» ақиқатқа жету жолы, тәсілі деген мағына береді. Оқыту әдістері – оқу-тәрбие үдерісінде үйретуші, дамытушы, тәрбиелеуші, ынталандырушы (мотивациялық) және бақылау-түзетушілік қызметтерді атқарады.

Педагогикалық әдебиеттерде оқыту әдістерінің рөліне және анықтамасына берілген ортақ бір қорытынды пікір әзірге жоқ. Мысалы, И.Ф.Харламов оқыту әдістері анықтамасының мәнін былайша түсіндіреді: «оқыту әдістері деп оқытушының оқыту жұмысының және түрлі дидактикалық міндеттерді шешу үшін меңгерілетін материалдарға бағытталған оқушылардың оқу-танымдық қызметін ұйымдастырудағы амал-тәсілі». Ю.К.Бабанскийдің пікірінше, «оқыту әдістері - оқытушы мен білім алушының білім міндеттерін шешудегі бірлескен қызметінің ретке келтірілген тәсілдері. Т.А.Ильина оқыту әдістері «оқушылардың танымдық қызметін ұйымдастыру тәсілдері» деп түсіндіреді. Оқыту әдісі дегеніміз оқытушы мен білім алушылардың ретке келтірілген өзара байланысты іс- әрекеттерінің оқу үдерісіндегі білім беру, тәрбиелеу және дамыту міндеттерін шешуге бағытталған іс-әрекет түрі.

Дидактика тарихында оқыту әдістерін жіктеу (классификация) қалыптасқан. Кең таралған жіктеме білім мазмұнын жеткізуге негізделген – сөздік әдіс (баяндау, әңгімелеу, нұсқау беру және т.б.), практикалық әдіс (жаттығу, сызу, кескіндеу, есептер шығару және т.б.), көрнекілік (иллюстрация, нақты материалды көрсету және т.б.). Негізінен, жоғары мектепте 1965 жылы И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин ұсынған жіктемедегі оқыту әдістері пайдаланылады. Оқытудың нәтижелі болуы білім алушының бағыттылығы мен ішкі белсенділігіне, ол орындайтын қызмет сипатына, өз бетімен орындайтын жұмысына, шығармашылық қабілетін танытуына тікелей байланысты. Сондықтан олар (білім алушының бағыттылығы, ішкі белсенділігі, орындайтын қызмет сипаты, өз бетімен орындайтын жұмысы, шығармашылық қабілет танытуы) оқыту әдісін таңдау критерийлері болуы тиіс.

Педагогикалық әдебиеттерде оқыту әдістерінің сан алуан түрі кездеседі. Кеңінен таралған оқыту әдістері ретінде оқу-танымдық іс-әрекет құрылымына негізделген студенттердің танымдық іс-әрекеттерін арттыра түсетін мынадай әдістерді атауға болады: сөздік, көрнекілік, практикалық, репродуктивті және ізденістік, индуктивті және дедуктивті әдістер, өзіндік жұмыс әдістері, сонымен қатар педагогиканы оқытудағы бақылау мен өзін-өзі бақылау. Әдістемеді оқытудың дидактикалық тәсілі деп әдістің құрамдас бөлігін атайды. Әдістерге қарағанда тәсілдер жекелей бағынушылық сипатқа ие. Олар әдіс жүзеге асыратын дидактикалық міндетке бағынады. Бір әдістемелік тәсілдер бірнеше әдістер құрамында болуы мүмкін немесе керісінше,

бір әдіс әр оқытушыда әр түрлі тәсілдерден құралуы мүмкін. Мысалы, студенттердің назарын аудартып, ойлау іс-әрекетін белсендіру үшін мынандай дидактикалық тәсілдерді қолдануға болады: бірлескен мақсат құру, жоспарлауды және қарастыратын сұрақтар тізімін хабарлау және т.б. Білім алушылардың оқу іс-әрекетінде белсенді үлестірімелі материалдар (БҮМ) тәсілі маңызды рөл атқарады.

Жоғары оқу орнындағы оқытудың белсенді әдістері – оқу материалын меңгеру үдерісіндегі студенттердің танымдық іс-әрекетін арттыруға негіз болатын оқыту тәсілдері. Оқытудың белсенді әдістері – бұл ең алдымен студент пен оқытушының қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұқбаттасып оқыту; танымдық әрекеттің арнайы ұйымдастыру формасы. Ол толық айқындалған және мақсатын алдын ала болжауға болатын оқыту түрі. Сабақтағы интерактивтік әрекет өзара түсіністікке, өзара әрекетке, қатысушылардың әрқайсысына қажет міндетті бірлесіп шешуге алып келетін қарым-қатынас. Оқытудың белсенді әдістері - нәтижесінде оқыту әрекеті барысында білім алушылардың мотивациялық, интеллектуалдық, эмоционалдық және басқа да жақтарынан жетістіктерге жетуді сезіну ситуациясын тудыра алатын, студентке педагогикалық әсерлі танымдық қарым-қатынас құруға кепілдік беретін, оқытушы мен студенттің іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілдері.

Оқытудың белсенді әдістері: Жұптасып жұмыс істеу; Ротациялық (ауыспалы) үштік; Карусель; Шағын топтармен жұмыс; Рөльдік (іскерлік) ойын; Дискуссия; Дебат; жартылай кәсіби іс-әрекетті модельдейтін және іскерлік, дағдыны қалыптастыруға бағытталған тәсілдер: проблемалық сұрақтар, іскерлік ойындар, кәсіптік жағдаятты талдау, тренинг; білім, іскерлік, дағдыларын қалыптастыруға бағытталған тәсілдер: проблемалық есептер, жағдаяттар, «дөңгелек үстел», эвристикалық әңгіме, «миға шабуыл», оқу пікірталасы, «кейс-стади», өзіндік жұмыс.

Интерактивті әдісті қолдану кезінде ескерілуі тиіс: тұлғаның еркіндігі мен құқықтарының сақталуы; тұлғаның өзін көрсете алуына жағдай жасау; -тұлғаның өзіндік даралығын көрсетуге мүмкіндік беру; педагогикалық қолдау көрсету. Оқытуда жиі қолданылатын белсенді оқыту әдістері: «Жұптасқан дәріс» әдісі – бұл өн бойына оқу материалын репродуктивтік, проблемалық, интеграциялық және диалогтік баяндау элементтерін жинақтаған оқыту тәсілі. Репродуктивтік элементі ғылыми тұрғыдан дәлелденген, қосымша түсіндіруді қажет етпейтін оқу материалын баяндаудан тұрады. Проблемалық элемент проблемалық жағдаятты қою, талдау, болжаулар жасау, оны растау не теріске шығару, проблеманы шешу жолдарын іздестіруден құралады. Интеграциялық элемент бір проблема төңірегінде әр түрлі ғылыми амалдарды қарастырады. Диалогтік элемент оқытушы мен студент арасындағы пікір алмасу арқылы көрініс табады. Пікірталас әдісі – оқу материалының пікірталас тудыратын тақырыбын қарастыруға, талдауға бағытталған және білім алушылардың әр түрлі ұстанымдарын бір арнаға тоғыстыратын оқыту тәсілі. Бұл әдіс проблемалық жағдаятқа негізделген. Пікірталастың туындауына теорияны қорытулар мен ережелер, қағидалар, теорияны практикамен алмастыру, ғылым мәселелерін талқыға салу, проблеманың бүгінгі таңдағы көрінісі себеп бола алады.

«Шағын топтар» әдісі – оқу материалының жалпы сұрақтары жекелеген өзіндік сұрақтарға ажыратылатын және білім алушылар топтары арасына бөлініп берілетін, студенттер өздігінен немесе оқытушының көмегімен хабарлама әзірлейтін оқыту тәсілі. Аталған әдісті қолдану топтың ішінде жұмыс істей алу іскерліктерін дамытады, студенттердің шығармашылық қасиеттерімен қоса бастамашылықтарын, өздігінен жұмыс істей алу қабілеттерін де жетілдіре түседі. Бұл әдісті семинар сабақтарында қолданған орынды.

«Тірек конспектілер» әдісі – оқу материалын меңгеру мен бекіту ақпарат көздеріне (оқулықтар, сөздіктер, анықтамалықтар, дәріс конспектілері және т.б.) қарай бірнеше рет қайталау нәтижесінде жүзеге асатын оқыту тәсілі. Бұл әдісті семинар және практикалық сабақтарда қолдануға болады.

«Оқытудың жекеленген жүйе» әдісі – білім алушылар өздігінен, жекелей оқу материалын оқу әдебиеттері, бейнефильмдер, слайд-дәрістер, курстық кейстер арқылы меңгеретін оқыту тәсілі. Бұл әдіс дәріс өткізу барысында, сонымен қоса қашықтықтан оқитын студенттермен жұмыс барысында қолданыс табады. Бұл әдістің ерекшелігі оқу курсының мазмұнын модульдерге бөлу болып табылады. Әрбір модульге әдістемелік тапсырмалар мен нұсқаулықтар әзірленеді, студенттер өздігінен даярланады, әдебиетті өңдейді, электронды оқу қорларын (слайд-дәрістер, электронды оқулықтар және т.б.) қарап шығады. Материалды игерулеріне

байланысты студенттер бақылау жұмысын (реферат, тест, эссе, жоба және т.б.) орындайды, оқу модуліне байланысты тапсырмаларды сәтті орындап шықса, келесі модульге көшеді.

Оқыту құралдары. Әдіс-тәсілдер мен оқыту құралдары бір-бірімен тікелей байланысты. Оқыту құралдары – білім алудың, іскерліктерді қалыптастырудың көзі, сонымен қатар оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға арнайы әзірленген материалдық заттар, құралдар, құрылғылар. Оқыту құралдары іс-әрекет субъектісіне, нысандар құрамына, оқу ақпаратына, оқытушы қызметін алмастыра алу мен білім алушы әрекетін автоматтандыру мүмкіндігіне және т.б. негіздерге байланысты жіктеледі.

Іс-әрекет субъектісіне байланысты оқыту құралдары оқыту және оқу құралдары деп екіге бөлінеді. Оқыту құралдарына: көрнекілік түрлері, демонстрациялау құралдары, оқытудың ақпараттық техникалық құралдары, компьютер, электронды тақталар, жазу құралдары (бор, компьютерлік құралдар, жарық сәулесі және т.б.) жатады. Оқу құралдарына оқулықтар, жұмыс дәптерлері, қалам, дидактикалық үлестірмелі материалдар, карточкалар, сызбалар, тірек конспектілер, зертханалық құрылғылар, дербес компьютер, жеке оқытудың ақпараттық құралдары, ғаламтордың оқу бағдарламалары, оқу-зертханалық жабдықтар, кестелер, модельдер және т.б. жатады. Нысандар құрамына қарай оқытудың құралдары: материалдық және идеалдық болып бөлінеді. Материалдық құралдарға: оқулықтар мен оқу- әдістемелік құралдар, нұсқаулар, кестелер, модельдер, макеттер, ақпараттық құралдар, компьютер, оқу-техникалық құралдар, зертханалық жабдықтар, оқу орны, жиһаз, сабақ кестесі және т.б жатады.

Ойлау мұраттық (идеалдық) оқыту құралына жатады. Поляк дидакты В.Оконь оқыту құралдарын оқытушының іс-әрекетін ауыстыру мен білім алушылардың әрекетін автоматтандыру мүмкіндігінің өсуіне байланысты жіктейді. Осыған сәйкес, оқыту құралдары екі топқа бөлінеді: қарапайым және күрделі. Қарапайым құралдар: сөздік, оқулықтар, мәтіндер; қарапайым визуалды құралдар: нақты заттар, модельдер, суреттер және т.б. Күрделі құралдар: механикалық визуалды құралдар: кодоскоп, диапроектор және т.б.; аудио құралдар: магнитофон, радио, музыка ойнатқыш; аудиовизуалды: дыбысты фильм, телевидение, бейнежазба; оқыту үдерісін автоматтандыру құралдары: мультимедиялық кабинет, компьютерлер, ақпараттық жүйе, телекоммуникациялық жүйе. Идеалдық оқыту құралдары – оқытушы мен студенттердің жаңа білімдерді меңгеру үшін қолданылатын бұрын меңгерілген білім мен біліктері болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. – 608 бет. ISBN 978-601-7943-22-6
2. Педагогика. Учеб. пособие / Под ред. И.П. Пидкасистого. – М.: Высшее образование, 2007. – 430 с.

ӘОЖ 84.71

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

Ордабаева Үміт Билановна

Резюме. В статье достижение результатов для учителя заключается не только в том, что ученик получает образование, но и в том, что он самостоятельно приобретает знания и применяет полученные знания для своих нужд. Современный ребенок – это завтрашний новый мир. На основе социального фактора, влияющего на развитие ученика, следует сотрудничать между учеником, учителем, родителями, учителями других предметов

Summary. In the article, the achievement of the result for the teacher is not only the student's knowledge, but also the independent acquisition of knowledge and the application of the acquired knowledge. Today's child is tomorrow's new world. Based on the social factor influencing the

development of the student, cooperation should be between the student, teacher, parents, teachers of other subjects.

Кілтті сөздер: технология, функциональ, ақпарат, коммуникация, реформа, принцип, модуль және т.б.

Бүгінгі таңда балалардың қабілеттерін жоғарғы деңгейде қанағаттандыратындай білім беру көптеген өркениетті елдерде саралап оқыту принципінің негізінде одан әрі дамытылуда. Ол Франция, Америка, Германия, Англия, Жапония т.б. елдердің білім беру жүйесінде қазір жоғарғы деңгейде жүргізілуде. Қоғамымыздың қазіргі даму кезеңі мектептегі білім беру жүйесінің алдына оқыту үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Осындай табиғи сұраныстарға орай, оқытудың әртүрлі технологиялары жасалып, мектеп тәжірибесіне енгізілуде. Мәселен, академик В.И.Монаховтың технологиясы, В.К.Дьяченконың ұжымдық оқыту әдісі, М.М.Жанпейсованың оқытудың модульді технологиясы және Ж.А.Қараевтың білім беру жүйесін ақпараттандырумен қатар оқушылардың өскелең оқу тәрбие үрдісін түгелдей терең дараландырып жаңаша білім алуына, өздігінен іздену сезімін ояту, дарындылық пен талапқа жол ашуға бағытталған технологияларын атап көрсетуге болады. Олай болса, оқытушы педагогикалық ізденіспен озық технологиялардың әдіс-тәсілдерін аса жоғары талғаммен қолдана білуі тиіс. Оқушылар алған білімдерімен келешекте белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін, яғни тез бейімделе алуы арқылы функционалдық сауаттылыққа қол жеткізеді. Әрбір сабақты өту барысында шынайы өмірмен ұштастыру оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын және келешекте өз мамандықтарын дұрыс таңдауына әсер етеді.

«Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол үнемі жаңаны табатын өнер» — деп бес арысымыздың бірі Ж.Аймауытов айтқандай, ұстаз әрқашан сабақты қызықты етіп, түрлендіріп өткізіп отыруы тиіс. Сонда оқушылардың пәнге қызығушылығы артып, өз беттерінше ізденіске ұмтылады. Сондай оқушының өз ізденісін тудыру соңғы кездері қатты қолға алынды, үлкен өзгерістерге ие болды.

Кеңестік мемлекеттен мұра болып қалған білім мазмұны жеке тұлғаның дамуына емес, білім, білік және дағдыны (ББД) меңгеруге бағытталған. Мұндай тәсілдің нәтижесі белгілі: оқу пәндерінің шамадан тыс жүктемесі; білім мазмұны тұтастығының және жүйелілігінің жойылуы; оны бөлшектелген, нашар ұйымдастырылған, схоластикалық ақпарат конгломератына айналдыру; оны пайдалану тәсілі мен оның міндеті кейде мұғалімге де, оқушыға да белгісіз болды. Осыдан мұғалім мен оқушыға шамадан тыс жүктеме, оқуға қызығушылықтың төмендеуі, мектеп түлектерін даярлау сапасының төмендеуі туындады. «Біз балалардың басына әртүрлі ештеңеге де қажет емес қоқысты үйіп-төгіп саламыз, кейін адам оны не істейтінін білмейді» — деп жазды К.Д. Ушинский.

Отандық білім беру жүйесінде реформаны жүзеге асыра отырып, біз оны мынадай бағытта дамытуды қамтамасыз етуіміз керек болды:

- бірыңғайлық пен біртұтастықтан – ашық әрі алуан түрлілікке;
- әрі-сәріліктен – жеке тұлғалық – бағытталғандыққа;
- бір жақты білімділіктен – білімді беру және еске түсірумен ғана түгенделмейтін, адамның көптеген және көп қырлы зияткерлік, көркемдік, рухани, практикалық іс-әрекеттеріне де есептелген іс-әрекеттік пен полимәдениеттілікке;
- схоластикалық, жалған академиялық, нәтиже жоқтығынан (бұл жерде білім мазмұнының ең көп бөлігі оқушылардың меңгеру мүмкіндігі мен қызығушылығынан тыс қалады) – өмірге ұмтылыс пен тиімділікке;
- репродуктивтіліктен және бейімдеушіліктен – қоғам мен жеке тұлғаның қазіргі өмірде серпінді болып жатқан өзгерістерге «үйлесіп» ғана қоймай, осы өзгерістерді жүзеге асыру, алға жылжыту қабілетін қалыптастырушы нәтижелілікке және дамытушылыққа.

Білімді адамдардан гөрі тәрбиелі, жүректі адамдарды тәрбиелеу, баланың жүрегіне баратын білім беру керек екеніне көзіміз жетті емес пе? «Жүрек – адам тәрбиесінің темірқазығы» — дейді Абай атамыз. Амалдың тілін алса, яғни арды ойламай, тек пайда ойласақ, жүрек ұмыт қалады.

Баланы тұлғаға бағыттау – жүректі сүйіспеншілікке толтыру. Бала кезінен бастап бала тәрбиеленетін орта жылылыққа, сүйіспеншілікке толы болу керек. «Жаратушының қолынан шыққан нәрсе әдемі болады да, адам қолында бұзылады» (Ж. Руссо). Демек, белсенді тұлғаны тәрбиелейтін, дамытатын – ортасы, достары, мұғалімдері. Біздің міндетіміз – баланың бойындағы ерекше қасиеттерін табу, оны дамытуға кемшіліктерін байқап, оған көмектесу. «Білімді математикаландыру керек» (Н. Назарбаев), яғни баланы жүйелі ойлауға үйрету. Бала алдына лайықты мақсат қойып, мәселені шешудің жолдарын біліп, сол мақсатқа жетудің мүмкіндіктерін дұрыс пайдалануы керек. Сондықтан да кездейсоқтықтан, әр түрлі ситуациялардан шығу жолдарын қарастыруда дұрыс шешім қабылдау, әрекет жасау қабілетін есепке алатын құзырлылықты нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесінің сапалық критерийі ретінде зерттеу – бүгінгі күннің талабы.

Адамзаттың өзі жаңа сапаға ауысты. Қарым-қатынас стилін өзгерту талабы туындады. Әр баланың өзіндік ерекшелігі болады. Көру арқылы ой қорытатындар (визуалдар), есту арқылы пікір жинақтайтындар (аудиалдар) болады. Біреулері көргенін тез қабылдап, біреулері естігенін есте сақтайды. Сонымен қатар балалардың кинестетик деп аталатын тағы бір тобы бар. Олар бәрін өздері қолдарымен ұстап, бақылап жылжытып, өзі жасағанды ұнатады. Ал көбінесе біздер балалардан қозғалмай отыруды талап етеміз. Мұндай жағдайда кинестетиктер ешнәрсені жөнді ұға алмайды. Сонан кейін оқуға деген қабілетін жоғалтады.

Ұстаздың қоғам өмірінде алатын орны мен олар атқарып отырған міндеттердің айрықша маңыздылығын Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Мұғалімдер – қоғамның ең білімді, ең отаншыл, ең санампаз бөлігі болып табылады... Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер– бүгінгі мектеп оқушылары, мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан ұстазға жүктелетін міндет өте ауыр» — деп атап көрсетті. Ендеше білім беруде мұғалім білігі мен білімі мол мамандыққа дәл мұғалімге қойылғандай жоғары талаптар қойылмайды.

Еліміздің мәртебесінің биік болуы қоғам мүшелерінің, келешек ел қожасы – жас ұрпақтың белсенділігі мен іскерлігіне тікелей байланысты болмақ. Бүгінгі таңда мұғалімдер басшылыққа алатын ресурстар, әдістемелік нұсқаулықтар баршылық. «Сол әдіс-тәсілдерді қалай пайдалану керек және қайтсек ол нәтижесін береді?» тағы басқа да сауалдарға шамамыз келгенше жауап беріп көрейік. «Егер оқытуды біреудің басынан басқаның басына білім тасымалдау деп түсінсек, онда адамды ешнәрсеге де үйретуге болмайды» — деген Платон бір сөзінде. Сол себепті қазіргі заманауи тәсілдерді енгізе білу мұғалімнің жасампаздық қабілетінің артуына үлкен әсерін тигізеді сөзсіз. Мұғалімнің шығармашылығы дами отырып, оқу үрдісінің сапалылығы артады және оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас стилі өзгереді, жаңа сатыға көтеріледі. Жаңа тәсілдерді білім беру үрдісіне енгізу – көзқарасымызды өзгертуге бағытталған үрдіс.

Әлемдік білім беру жүйесі де жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Бұл ұстаным Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында жан-жақты сипатталған: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу». Тұлға дамуы оның белсенділігімен тығыз байланысты, өйткені адам бірінші кезекте өз қолымен жасағанды елейді, ескереді, есте сақтайды. Кеше тұлғаның «миы», «басы», «ақылы», «интеллекті» бірінші орында еді, ал бүгінде адамды бағалауда біз бірінші кезекте оның ішкі дүниесін, рухани ахуалын, адамгершілік қасиеттерін ескереміз. Абайдың «Адам бол» деген рухани қағидасы бүгінде білім игеру жүйесінің басты қағидасына айналып отыр. Білім беру реформаларын сапалы жүзеге асыру жолдарын қарастыруда әлем елдерінің, соның ішінде, Жапонияны алатын болсақ, біздің балаларымыздың білім сапасы Жапония елінің білім сапасынан айтарлықтай төмен екендігі анықталған. Олар біздің оқушыларымызға қарағанда едәуір аз пән оқиды. Жапонияда жеке тұлғаның эмоционалдық бет-бейнесін қалыптастыратын пәндер 70%-ды құрайды. Жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесіне айтарлықтай көп уақыт бөлінеді.

Мұғалім мен тұлға арасындағы қарым-қатынаста рухани-адамгершілік байланыс орнатып, ынтымақтастыққа қол жеткізуде Ш. Аманашвили мұғалімдерге мынадай кеңес береді:

«Педагогикалық үдерісте баламен тіл табыса білу, яғни балаға өз ойын, талғамын, көңілдегісін айтуға рұқсат беру тәрбиешіден көп шеберлікті талап етеді. Осынау қарым-қатынаста бала жанының қозғалысымен ынтымақтастық тапқан кезде бала өз бойындағы табиғи дарынын ашады, ал мұғалім өзінің шығармашылық жігер қуатының жемісін көруге мүмкіндік алады. Басқаша айтқанда, бала шығармашылығы мұғалім шығармашылығымен ұласып кетеді. Мұндай жағдайда мұғалім мен оқушы арасында тұтастық пайда болады» — деп рухани-адамгершілік қай кезде орнығатынын пайымдайды. Ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Оқушының дамуына әсер етуші әлеуметтік фактор негізінде оқушы, мұғалім, ата-ана, басқа пән мұғалімдері ынтымақтасуы керек.

Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші – мұғалімдер. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктейтінін ұмытпауымыз керек. Ы. Алтынсарин: «Мұғалімдік мамандық – бұл адамтану, адамның күрделі және қызықты, шым-шытырағы мол рухани жан дүниесіне үңіле білу..»

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Курт Мередит, Джинни Стил, Чарльз Тэмпл, Скот Уолтер. Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту. Әдістемелік құрал. Алматы, 2000 ж.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. Методические основы. Москва, 1982 г.

ӘОЖ: 37.094.4/9

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ЖӘНЕ ОНЫҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАҢЫЗЫ

Сайфулла Бағжан

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 1 курс студенті

Таджибаева Жанна Сайдуллаевна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аңдатпа:

Мақалада көркем еңбек пәнінің оқу-тәрбие жүйесіндегі маңызы мен рөлі қарастырылады. Көркем еңбек — оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытатын, эстетикалық талғам мен практикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған пән. Бұл пән арқылы балалар қолөнер, дизайн, сурет салу және басқа да шығармашылық жұмыстар арқылы өздерінің шығармашылық потенциалын ашып, қоршаған ортаға эстетикалық көзқарасын дамытады. Мақалада көркем еңбек сабақтарының оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына, оның еңбекке деген шығармашылық көзқарасының қалыптасуына және қоғамдағы белсенді азаматтық позициясын нығайтуға әсері талданады. Сонымен қатар, көркем еңбек пәнінің қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі орнын, инновациялық әдістер мен технологияларды енгізудің маңыздылығын және осы пәннің жастарды тәрбиелеудегі рөлін теренірек зерттеу ұсынылады.

Кілт сөздер: көркем еңбек, эстетикалық қабылдау, дәстүрлі сабақтар, сәндік-қолданбалы өнер

Аннотация:

В статье рассматривается значение и роль предмета художественного труда в учебно-воспитательной системе. Художественный труд-предмет, развивающий творческие способности учащихся, направленный на формирование эстетического вкуса и практических навыков. С помощью этой дисциплины дети раскрывают свой творческий потенциал через поделки, дизайн, рисование и другие творческие работы и развивают эстетическое отношение к окружающей

среде. В статье анализируется влияние уроков художественного труда на всестороннее развитие личности школьника, формирование его творческого отношения к труду и укрепление активной гражданской позиции в обществе. Кроме того, предлагается углубленное изучение места предмета художественного труда в системе современного образования, важности внедрения инновационных методов и технологий и роли этого предмета в воспитании молодежи.

Ключевые слова: художественный труд, эстетическое восприятие, традиционные уроки, декоративно-прикладное искусство

Annotation:

The article discusses the importance and role of the subject of artistic labor in the educational system. Artistic work is a discipline that develops students' creative abilities, is aimed at the formation of aesthetic taste and practical skills. Through this discipline, children discover their creative potential and develop an aesthetic vision of the environment through crafts, design, drawing and other creative activities. The article analyzes the impact of artistic labor lessons on the comprehensive development of the student's personality, the formation of his creative attitude to work and the strengthening of his active civic position in society. In addition, a deeper study of the place of the discipline of artistic labor in the modern education system, the importance of introducing innovative methods and technologies and the role of this discipline in the education of young people is proposed.

Keywords: artistic labor, aesthetic perception, traditional classes, arts and crafts

Көркем еңбек — бұл ұзақ тарихы және халықтық мәдениеттің ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлері бар әмбебап интеграцияланған қызмет. Бізге белгілі барлық көркемдік техникалар мен технологиялар ежелгі әрекеттерге немесе операцияларға негізделген: тоқу, байлау, бояу, тігу, кесу, бұрау, бұйралау және т.б. және көптеген дәстүрлі өнер бұйымдары (зімбір нан мен багельдер, себеттер мен кілемшелер, тостағандар мен құмыралар, сырғалар мен брошкелар) ежелгі уақытта ойлап табылып, халықтық сәндік — қолданбалы өнерде бейнеленген.

Көркем еңбек сабақтарының мақсаты — балаларға эстетикалық және тұрмыстық мәдениетті бағытталған және дәйекті тәрбиелеу, жеке өсуге ықпал ету және қоршаған әлемге эмоционалды және құндылық қатынасын қалыптастыру. Негізгі идея — балалардың көркемдік белсенділігі оның барлық деңгейлерінде – қабылдау, орындау, шығармашылық – баланың жалпыадамзаттық мәдениетке енуі ретінде ұйымдастырылған. Бұл мақсат бірқатар іргелі теориялық қағидаларды ашады.

Көркемдік жұмыстың құрылымы, сондай-ақ қоғамдық тәжірибені игеру процесінің негізгі психологиялық жағдайлары мен тетіктері жүйелік-белсенділік тәсілін толық сипаттайды, оның негізгі ұстанымы қазіргі білім беру жүйесіндегі тұлғаның дамуы білім беру және тәрбие процесінің негізі ретінде әрекет ететін әмбебап әрекеттер мен қабілеттердің қалыптасуымен қамтамасыз етіледі деген тезис болып табылады. Жалпы білім берудің негізгі мақсаттарымен анықталатын әмбебап оқу іс — әрекеттерінің негізгі түрлерінің құрамында төрт блок бөлінген: 1) жеке; 2) реттеуші; 3) танымдық; 4) коммуникативтік.

Көркем еңбек сабақтарының негізгі міндеттері:

1. Көркем жұмыстың табиғаты мен мәнін өмірді жабдықтайтын және өмірін орындылық, үйлесімділік, сұлулық заңдарына сәйкес ұйымдастыратын адамның шығармашылық қызметі ретінде ашу.

2. Адам өмірінің барлық қырларының (табиғи, материалдық, әлеуметтік, рухани) көрінісі ретінде көркем еңбекке эмоционалды — құндылық қатынасын қалыптастыруға ықпал ету; көркем еңбек нәтижесінің ерекшелігін – пайда мен сұлулықтың бірлігін (Функционалды және эстетикалық) ашу.

3. Адамның көркемдік — шығармашылық қызметінің түрлері туралы түсінігін кеңейту; халық шеберін, суретші-конструкторды, дизайнерді еңбекпен таныстыру.

4. Көркемдік — өнімді іс-әрекеттің тәжірибесін оның барлық деңгейлерінде байыту: қабылдау — орындау — шығармашылық, жасына, жынысына, жеке ерекшеліктеріне сәйкес.

5. Эстетикалық қабылдауды, шығармашылық қиялды, бүйірлік (икемді, шығармашылық) ойлауды, әмбебап көркемдік қабілеттерді дамыту және еңбек адамының қасиеттерін тәрбиелеу – еңбекқорлық, жауапкершілік, адалдық, коммуникативтілік және т. б.

Балалардың көркем еңбек мазмұнын интеграцияланған қызмет ретінде игеруінің сәттілігін қамтамасыз ететін негізгі психологиялық — педагогикалық жағдайларды бөліп көрсету керек:

- көркем — өнімді қызмет түрлерінің әртүрлілігі;
- білім беру мақсатымен және даму бағдарламасымен (стратегия мен тактиканың бірлігі) біріктірілген қызмет түрлерінің тұрақты ауысуы;
- жеке бағдарламалар мен даму бағыттары;
- мұғалімнің рөлі әр түрлі өзара әрекеттесу формаларында нақты бірлесіп құру әдісімен (мұғаліммен, ата-аналармен, суретшімен, халық шеберімен, басқа балалармен) еркін, тәуелсіз қызмет үшін жағдай жасау және оқу процесін ұйымдастырудан тұрады;
- материалдардың, көркем аспаптардың, альбомдардың, мәдениет заттары мен өнер туындыларының кең таңдауын қамтитын арнайы жабдықталған орынның (шеберхана, дизайн-студия, қолөнер орталығы және т.б.) болуы.

Дәстүрлі сабақтардың орнына шығармашылық жобалардың бір түрі ұсынылады, олар мыналармен сипатталады:

- нақты тақырыпты емес, әр баланың айналасындағы әлемді және оның осы дүниеде болуын түсіну тәсілі ретінде мағынасын анықтау;
- білім беру және нақты (материалдық) кеңістік шекарасын кеңейту (мұражайлар, көрмелер, мастер — кластар, балабақша алаңындағы шеберханалар, серуендеу және экскурсиялар, мәдени оқиғалар) [1; 25].

«Көркем еңбек» пәнінің маңыздылығы: шынайы болмысты эстетикалық қабылдауды және еңбекқорлыққа тәрбиелеуді, адамның қоршаған әлеммен өзара байланысы жайлы білімді қалыптастырудың бірден-бір құралы болып табылады. **«Көркем еңбек»** пәні елестету мен бақылау қабілетін, кеңістіктік және көру елесі қабілетін қамтамасыз ететін, әртүрлі шығармашылық әрекет барысында, көркем-технологиялық білімдерді, қабілеттер және дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Түрлі материалдармен жұмыс істеу оқушылардың технологиялық ойлауын, көркем-эстетикалық талғамын, шығармашылық, есте сақтау қабілеттерін, кеңістіктік қиялын, фантазиясы мен қол моторикасын дамытуға, көзбен нақты мөлшерлеу қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Сурет салу барысында зейін маңызды орын алады. Мысалы, кубтың перспективалық көрінісінде оның ені мен биіктігі бірдей болып көрінуі мүмкін, бірақ шын мәніндегі өлшемдері әр түрлі. Сол сияқты балаларға жапырақтың суретін салдыру барысында бала, оның формасының сипатын түсіне алмайды, ал егер олар сол жапырақты басқа қайың, қарағай, терек, шырша жапырақтармен салыстырып көретін болса онда, салатын жапырақтың формасының сипатын анықтауға мүмкіндік туады. Мұнан шығатын қорытынды балаға зат формасын қабылдауға, суретін салуға өлшемдер қатынасын, формасын, құрылымын салыстырудың орны ерекше. Сонымен қатар балалардың зейін тәрбиелеудің маңызы үлкен. [2; 58].

Оқушылардың белсенді зейінін тәрбиелеуде ешбір оқу пәні, нұсқаға қарап сурет салу сияқты мүмкіндікке ие бола алмайды. Нұсқаға қарап сурет салу оқушылардың кеңістік туралы ойлауы мен қиялын дамытады. Перспектива құбылыстарының қарапайым ережелерімен танысу, кеңістікті ойлаудың күрделі екендігін көрсетеді. Үш өлшемді көлемді затты жазықтық бетінде бейнелеу, оқушының кеңістік туралы ойлауының қажет екендігін көрсетеді. Барлық графикалық ой, бейнеленетін затты көру дағдысына негізделеді. Сондықтан сурет салушы заттың конструкциялық құрылымын, бөліктерінің өзара байланыстарын, форма сипатын, заттың кеңістіктегі қалпын елестете білу қажет.

Оқушылардың айқын образдық елестету қабілеттерін дамыту, нұсқаға қарап сурет салу, есте сақтаудың дамуына ықпал етеді. Адам өмірінде есте сақтаудың рөлі ұшан теңіз. Нұсқаға қарап сурет салу тек қана образдық есте сақтаумен шектеліп қалмай, сол сияқты қозғалыс, эмоциялық және сөздік-логикалық естердің дамуына ықпал етеді.

Оқушының зат туралы айқын елестетуінің негізінде қиял қабылеті дамиды. Нұсқаға қарап сурет салу кезінде абстракциялық ойы дамиды. Зат формасының құрылымына конструктивтік талдау абстрактылы ойлаусыз мүмкін емес, ол сурет салу барысында үнемі зат құрылымына талдау жасап отырудың қажет етеді.

Зат формасын үйренудің басқа түрлеріне қарағанда абстрактілі ойлау процесінің барлық уақытында, нұсқаға қарап сурет салудың мүмкіндігіндей жағдай бола бермейді. Мұның бәрі сурет салуды үйрену адамның жалпы дамуына әсер етеді.

Орта мектептегі нұсқаға қарап сурет салу дегеніміз жарық пен көлеңке мүмкіндіктері арқылы карандашпен сурет салуды ғана қарастырып қоймай, оған қоса кескіндеме өнерінің мүмкіндігі арқылы түрлі түсті бояулармен сурет салуды білдіреді.

Кескіндемені оқытудың міндетіне нұсқасына қарап, жеке заттарды, қарапайым натюрморты, ингерьерлер мен пейзаждарды салуды көздейді. Кескіндеме элементтерімен танысу барысында оқушылар түрлі түсті карандаштармен, акварель және гуашь бояулармен жұмыс істеудің техникалық тәсілдерін меңгеруді көздейді. Бірінші сыныпта оқушылар акварельмен табиғат заттарын (жапырақ, жәндіктер т.б.) бояуларды араластырмай-ақ бір түспен бейнелеуге үйретілді. Үшінші сыныптан бастап, олар бояуларды араластыру арқылы заттың (түсіне жақын бояу түстерін табуға ұмтылады. Сонымен қатар олар түрлі-түсті бояуларды бірінің үстіне бірін жағуды үйренеді. Төртінші сыныпта оқушылар акварельмен көлемді формаларды (көкөністі, ыдыстарды) бейнелейді. Алғашқы кезде бұл заттарды ақ фонда бейнелесе, соңынан оларды жарық түсті фонда бейнелеуді үйренеді. Бесінші, алтыншы сыныптарда нұсқаға қарап сурет салу сабақтарында акварель бояуларымен бір топ заттардың түстерінің қатынастарын бере білуге, зат көлемін беруге бағытталады [3; 38].

Нұсқаға қарап сурет салу балаларға эстетикалық тәрбие берудің тамаша мүмкіндігі болып табылады. Нұсқаға қарап пейзажды, ағашты, гүлді салу барысында бала табиғат әсемдігіне, түстер мен формалардың алуан түрлігі мен байлығына қызыға түседі. Ол тұтас заттың және оның бөліктерінің пропорциялық қатынастарын көре біліп, табиғат формаларының гармониясы мен ритмін, түстердің түрлі деңгейдегі реңдерін көре білуге үйренеді. Балалардың байқампаздығын елгезектігін дамыта отырып, біз эстетикалық тәрбие беру міндеттерін шешеміз.

Сәндік сурет салу сабақтары. Сурет салу оқушыларға графикалық сауаттылық негіздерін меңгертумен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Оқушылардың шығармашылық қабылетін дамытудың ерекше мүмкіндігі сәндік сурет салу сабағы. Бейнелеу өнері бағдарламасында ою-өрнектер құрастыру, альбомдарды безендіру, бөлме ішін безендіру тапсырмалары қарастырылған. Мұндай тапсырмалардың мектепте берілуі кәсіптік қызметке дайындау емес, шығармашылыққа тәрбиелеу оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуіне жол ашу және қоғамдық пайдалы еңбекке тарту болып табылады.

Қазақ сәндік қолданбалы өнер бұйымдарын оқушыларға таныстыру барысында бұйымның көркемдік ерекшеліктеріне талдау жасалады. Бұйымның қолөнердің қандай түріне жататындығы, оны жасаған шебер, бетіне салынған ою-өрнектер, бұйымды жасау технологиясы, қолданған құрал саймандары материалдары туралы таратылып айтылады. Осындай бағыттағы талдаулар негізінде бала көркем өнер бұйымдарының көркемдік ерекшеліктері туралы қажетті білімдер жүйесін меңгерді. Қолөнер бұйымдарының атауларын үйренеді. Осындай іс-әрекеттердің нәтижесінде балалардың көркем өнер білімдері жүйеленіп, олардың әсемдік тарғамдары арта түседі. Мысалы, балаларға кілем өнерін таныстыру барысында кілемнің түкті кілем және тақыр кілемдерге бөлінетіндігі, кілем сәндік өнердің жүнді көркем өңдеу түріне кіретіндігі айтылады. Мұнан соң кілемнің бетіне салынған ою-өрнектің композициясына назар аударылып, оны тоқуға қажетті материалдар қалай дайындалатындығы, тоқу станогының құрамындағы бөлшектерінің атаулары туралы мәліметтер беріледі. Арнайы дайындалған таблицалар бойынша кілемді тоқу технологиясымен таныстырылады. Қазіргі шеберлердің тоқыған кілемдерінің бірі үлгі ретінде көрсетілді.

Бейнелеу өнері сабақтарының бір түрі - әңгіме сабақ деп аталады. Әңгіме сабақтың мақсаты оқушыларды еліміздің даңықты суретшілерінің өмірімен, шығармашылығымен таныстыру, бейнелеу өнерінің негізін құрайтын терминдерге түсінік беру, өнертанудың алғашқы

ұғымдарын меңгерту, өнер арқылы балалардың дүниетанымын қалыптастыру болып табылады. Бейнелеу өнері туралы әңгіме сабақ әрбір тоқсанда төрт сабақтан жоспарланады, олар белгілі тақырыптар бойынша өткізіледі. [4; 57]. Бастауыш сыныптағы әңгіме сабақтың мазмұны «Бейнелеу өнерінің түрлері», «Бейнелеу өнерінің жанрлары», «Бейнелеу өнеріндегі ана образы», «Бейнелеу өнеріндегі портрет жанры», «Бейнелеу өнеріндегі тарихи жанр», «Суретші Әбілхан Қастеевтің шығармашылығы» т.б. тақырыптарды қамтиды.

Қорыта айтқанда, оқушылардың көркемдік білімдері нұсқаға қарап сурет салу, тақырыптық сурет салу және бейнелеу өнері туралы әңгіме сабақтарда белгілі бір сурет салу барысында, немесе өнер туындысын қабылдау барысында игеріледі. Оқушылардың көркемдік білімдерінің құрылымы бейнелеу сауаттылығын құрайтын жарық пен көлеңке, перспектива, тұстану, композиция, симметрия, заңдылықтары туралы білімдерден және бейнеленетін көріністі қағаз бетіне орналастыра білу, зат құрылысын салу, зат көлемін көрсете білу, кеңістікті бейнелеу икемдіктері мен дағдыларынан құралады. Ал мұғалімнің оқушыларға көркемдік білім беру әдістері: салатын нұсқаны талдау, бейнелеу жолдарын көрсету, жаңа сабақты түсіндіру, көрнекілікті сабақта қолдану, оқушылардың бейнелеу жұмыстарына басшылық көрсету, өнер туындыларына және бұйымдарына көркемдік талдау жасау іс-әректтер жүйесінен құралады.

Халқымыздың өнегелі мәдениет үлгілерінің бірі – бейнелеу өнері қаншама дәуірдің тарихи ағымымен бірге жасап дамып келеді. Қазақ халқының өмір-тұрмысына тереңдей үңілсек, мәдениет дәстүрінің үзілмей бүгінгі ұрпаққа жетуіне бірден-бір себеп халықтық педагогика.

Өзінің тәрбиелік мәнін бүгінге дейін жоғалтпай келе жатқан көркемдік педагогиканы, қазіргі таңда мектеп өміріне енгізу, бейнелеу өнері сабақтарында қолдану заман талабына айналып отыр.

Орта Азия мен Қазақстан жері мәдениеті дамыған өркениет орталығы болғандығы көпшілікке мәлім. Сыры кетсе де, сыны кетпей сақталып келе жатқан әсем ғимараттар, тас мүсіндер, сарайлар, халықтың тұрмысында қолданылған сәндік қолданбалы өнердің інжу маржандары жастардың көркемдік талғамын дамытуға дәнекер болары сөзсіз. Бұл жерде айта кететін өкінішті жағдай – көшпелі еліміздің көркем мәдениетін жас ұрпақтың игілігіне пайдалану кешеуілдеп, оларды мектеп оқушыларына көркемдік білім мен әсемдік тәрбие беру бағдарламасына тыс қалуы. Бұл ұстанылатын басты бағыт жас ұрпаққа халықтың мәдени дәстүрін оқушыларға таныстыру, ата-бабамыздың тұрмысында жиі қолданылған қарапайым заттарды салуға үйрету, олардың формасымен, түр-түсімен т.б. көркемдік ерекшеліктерімен таныстырудың әдіс тәсілдерін болашақ мұғалімдерге көрсету.

Әдебиеттер:

1. Каменева Е. Кемпіркосақтың түсі қандай [Мәтін] / Е. Каменева. - Алматы: Өлке, 2015. - 176б. - ISBN 978-601-253-162-6
2. Самұратова Т. Бейнелеу өнері тарихы [Мәтін]: оқулық / Т. Самұратова. - Астана: Фолиант, 2013. - 248 б. - ISBN 978-99-65-35-954-5
3. Жиенбекова А.А. Қазақтардың сәндік қолданбалы өнері. Оқу құралы./ А.А.Жиенбекова Алматы: «Эверо» баспасы, 2018.- 268 б., суретті. ISBN 978-601-240-806-5 https://elib.kz/kk/search/read_book/1328/
4. Бирюкова Н.В. Сәулет тарихы [Электрондық ресурс]: Оқу құралы / Н.В. Бирюкова. - Алматы, 2014. - 372 б. - ISBN 978-601-7427-40-5. http://lib.tarsu.kz/rus2/all.doc/Elektron_res/Birukov_Saulet_tarixi.pdf

UDK 811.111:376

**EFFECTIVE MEANS AND METHODS OF WORKING WITH CHILDREN
WITH DISABILITIES IN ENGLISH LESSONS.**

Seisebayeva Banu Talgatovna

Taraz University named after M.Kh. Dulaty

Abstract. Inclusive education of children with disabilities within the framework of educational institutions is one of the urgent problems of the modern education system and poses the difficult task for all teachers to ensure the creation of the most adequate conditions for genuine and full inclusion and participation of children's data in the educational process.

The problem of inclusive teaching children with disabilities to a foreign language teachers is especially acute. Foreign countries have accumulated rich and successful experience in joint training of children. However, an analysis of foreign research literature showed that the question of choosing an effective technology for teaching a foreign language of children with disabilities in the conditions of inclusive learning still remains debatable.

Key words: Inclusive education, methodological support, limited health capabilities, foreign language, modern education, communicative skill, selection of tasks, children with disabilities.

Аннотация. Білім беру мекемелері шеңберінде мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру қазіргі заманғы білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады және барлық педагогтардың алдына мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру процесіне шынайы және толық қосылуы мен қатысуы үшін барынша жағдайлар жасауды қамтамасыз ету мәселесіне күрделі міндет қояды.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту, әсіресе шет тілі мұғалімдерінің алдында инклюзивті оқыту мәселесі ерекше өткір тұр. Шет мемлекеттер мүмкіндігі шектеулі балаларды бірлесіп оқытудың мол және табысты тәжірибесін жинақтады. Алайда, шетелдік зерттеу нәтижелерін талдай келе, инклюзивті оқыту жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларға шет тілін оқытудың тиімді технологиясын таңдау мәселесі әлі де пікірталас тудыратынын көрсетті.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, әдістемелік қолдау, денсаулықтың шектеулі мүмкіндіктері, шет тілі, заманауи білім беру, коммуникативті шеберлік, тапсырмаларды таңдау, мүмкіндігі шектеулі балалар.

In the context of modern Kazakhstan education, in accordance with the Law “On Education in Kazakhstan and the professional standard of the teacher, one of the key competencies of the teacher is the readiness and ability to work with students with limited health opportunities. Limited health capabilities (disabilities) - what is it?

The scientific sources of literature described that a person with disabilities is distinguished by certain restrictions in everyday life, has special needs. According to S.V. Alekhina, students with special educational needs are students who need to obtain special psychological and pedagogical assistance and organize special conditions in their education and training [1]. Therefore, a person cannot perform certain functions or responsibilities.

Teaching children with disabilities should be aimed at creating favorable conditions for the implementation of equal opportunities with peers, obtaining education and providing a decent life in modern society.

When working with children with special educational needs, it is extremely important to choose a strategy for effective interaction, which would positively affect the educational process and the development of students. To date, the issue of the development and choice of the most effective technologies and methods of teaching a foreign language of children with disabilities is actively discussed. Special educational needs determine the special logic of building the educational process and is reflected in the structure and content of education. So, there are a number of relatively universal

technologies and techniques, the specifics of the application of which depends on the nature of violations in students.

The formation of an accessible educational environment requires compliance with the rules, since students with disabilities are a special group of students. Training should take place in specially equipped rooms that will guarantee security. A child with disabilities can get a full education only in schools where adapted courses and correctional schemes are used. There is the possibility of sending children with disabilities to ordinary educational institutions, where they can study on equal terms with peers [2].

Even L.S. Vygotsky pointed out the need to create such a training system in which a child with disabilities would not be excluded from the society of children with normal development. And such a training system seems to have been created - inclusive training (the term used to describe the process of teaching children with special needs in secondary schools) includes the correction of mental activity, the correction of certain physical disorders, the development of speech, the expansion of ideas about the world, and the formation of general intellectual skills. The implementation of this technology takes place in the conditions of maximum immersion of the child into the speech environment, increasing his motor activity and emotional tone, as well as the formation of self-control and motivation for educational and cognitive activity.

Where to start the work for the teacher?

Knowing the features of such children, knowledge of their abilities and the level of readiness for the learning process largely determines the choice of methods and forms of work to achieve positive results.

Given the psychophysiological characteristics of children with disabilities, the following methodological principles should be adhered to [3]:

1. Ensuring the mobile activities of children.
2. Frequent change of activity.
3. Immersion in the language environment.
4. Multiple auditing of the introduced structures.
5. Continuity and constant repetition of the material.
6. The general development of the child through the English language, the disclosure of his creative abilities.

In 2 and 3 places: the principle of accessibility and feasibility.

Each child, regardless of his capabilities, should receive a decent education. In order to increase students' interest in the study of such a complex subject as English, it is first of all that you need to set yourself, that is, the teacher, clear goals. Pupils should know and understand why they are doing one or another task or study certain rules. The next thing to take into account is a variety of tasks. All tasks given by students should be carefully and carefully selected by the teacher. No less important in the learning process is visualization. The student must have a visual example or rule, which is then quickly absorbed by him. The content of the subject includes mainly educational information about the two aspects of the language: vocabulary and reading, which form the basis of the formation and development of skills related to the mastery of four types of speech activity: reading, auditing, speaking and writing. In the process of performing each type of speech activity, the same set of operations is required to move from the student's intention to the text (speaking and writing) or from the text to the student (reading and listening). Therefore, in the process of teaching a foreign language, it is necessary, first of all, to form and develop skills and skills in working with the text. Mostly, work with the text is divided into three phases: Dektex stage (Pre-Reading), Active Reading (While-Reading), the post-Streaming stage (Post-Reading).

The diverstatic stage (introduction to the situation) includes the following tasks: compilation of diagrams, selection of headings, answers to leading questions. As experience shows, at the beginning of this stage, students work sluggishly, make many phonetic mistakes. At the second stage, the text is voiced according to a certain scheme: reading a teacher, choral reading behind the teacher, listening to the text. Thus, with repeated reading and repetition, involuntary memorization of the material is carried out, the reading technique is effectively practiced. The post-text stage includes the tasks of the following plan: correlation of the idea and paragraph (Matching), filling out all kinds of tables (Fill in the Table),

test tasks with multiple choice, determination of the right \ incorrect utterance (True or FALSE). It should be noted that at the third stage of work with the text, the pace of work of students increases significantly, a psycho-emotional barrier is reduced to unknown material.

English lessons for students with disabilities begin with exercises on the development of visual, photographic, auditory and associative memory. Each lesson uses not only a rational, but also an emotional component, which is necessarily in the conditions of the introduction of the Federal State Educational Standard (FSES). One of the important factors is the use of pair work in the classroom with clear and simple instructions, as far as possible, and built strictly in logical order. It can be the task simply repeat the word, phrase, question. For such children, the use of transcription in Russian is recommended. In the lexical minimum, you can not include low -use words, but it is better to expand international vocabulary, which is easy to understand when reading. Learning such words contributes to the development of guesses, in addition, alphabetic-sound correspondences are fixed.

The successful assimilation of new vocabulary by children consists of the following elements:

- Engage (involvement) - music, pictures, slides, games, etc.
- Study (concentration on clear designs)
- Activate (response to use the obtained language skills)

Techniques for introducing new words:

- use of visualization;
- synonyms, antonyms;
- simple translation of the word;
- independent search in the dictionary;
- the development of a linguistic guess through the context.

An important role is assigned to games such as Association pictures, Bingo (ear game), Grab the Word (search for a word based on recording), etc. [4]

One of the indispensable conditions for fruitful work in English lessons, as well as others, is the presence of technical teaching aids. Using a computer is an integral part of the lesson. Thanks to multimedia capabilities, students can listen to speech in the language being studied. The use of ICT in the formation of a grammatical skill allows students to perceive new material faster, since several receptors will be involved at once, and a successful color design, the use of interactive schemes and tables will facilitate the process of understanding the information presented.

Learning vocabulary can become much more interesting and effective due to the use of various gaming and test programs, where exercises are accompanied by visual, sound supports.

As for the assessment of students with disabilities, these children should not be evaluated not so much for the results achieved as for their efforts and efforts in learning the English language. The assessment is set with a positive bias.

Thus, the above techniques and methods of working in the English lesson do not inhibit the child, but create a rehabilitating space around him, ensuring the possibility of self -realization of themselves as a full -fledged personality of the educational process. It is necessary to fully support children with disabilities in an interest in a foreign language and its study. The teacher should show patience, constant care, love children as they are, rejoice at their successes.

References:

1. Alekhina S.V. Inclusive education for children with disabilities - Krasnoyarsk: Siberian Federal University, Krasnoyarsk University named after V.P. Astafyeva. - 2013.-123 p.
2. Panfilova E.V. Features of learning at a correctional school: problems of students with disabilities // Pedagogy: traditions and innovation. - Chelyabinsk: Two Komsomols, 2013.-143 p.
3. Vygotsky L.S. The problem of age // Psychology of development and age psychology: anthology / ed. E.V. Gurov. - M.: Publishing House "MNAGIU", 2013. - 316 p.
4. General methodology for teaching foreign languages // Ed. A.A. Mirolyubova, I.V. Rakhmanova, V.S. Ceten Publishing House "Education". - 2013.-181.

ӘӨЖ 37.018.1:373.3

**ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕП АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСТЫҢ
ОҚУШЫНЫҢ ЖЕТІСТІГІНЕ ӘСЕРІ**

Серікбек Инабат

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 2 курс студенті

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

Бұл мақалада отбасы мен мектеп арасындағы байланыстың оқушының жетістігіне әсері қарастырылады. Мақсаты – ата-ана мен мұғалім арасындағы өзара әрекеттестіктің білім сапасына тигізетін ықпалын зерттеу. Міндеттері – ата-ананың мектеп өміріне қатысуының маңыздылығын анықтау, оқушы жетістігіне әсер ететін негізгі факторларды талдау. Зерттеу нәтижесінде ата-ананың білім процесіне белсенді қатысуы оқушының үлгерімі мен эмоционалдық тұрақтылығына оң әсер ететіні дәлелденді. Қорытындысында мектеп пен ата-ана арасындағы ынтымақтастықты нығайтудың маңыздылығы көрсетілді.

Abstract

This article examines the impact of family-school interaction on student success. The aim is to study the effect of parent-teacher collaboration on academic performance. The objectives include identifying the importance of parental involvement in school life and analyzing key factors influencing student achievement. The study results show that active parental participation positively affects students' academic performance and emotional stability. The conclusion emphasizes the importance of strengthening cooperation between schools and families.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушының жетістігі көптеген факторларға байланысты. Олардың ішінде отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас ерекше орын алады. Бала білім алуда және тұлға ретінде қалыптасуда ең алдымен отбасынан қолдау алуы тиіс, ал мектеп бұл үдерістің негізгі бағыттаушысы болып табылады. Отбасы мен мектеп арасындағы тығыз серіктестік оқушының академиялық жетістіктеріне, психологиялық жағдайына және оның болашақтағы өміріне үлкен әсер етеді.

Бала - ата-ананың үміті, елдің болашағы. Әрбір ата-ана өз перзентінің жақсы білім алып, саналы азамат болып қалыптасуын қалайды. Бұл жолда отбасының рөлі ерекше, өйткені ата-ана баланың ең алғашқы ұстазы, өмірлік бағыт бағдар берушісі. Ата-ана баласына сүйіспеншілікпен қарап, оның қабілеттерін дамыту үшін білім беру мен тұлғалық дамуына қолдау көрсетсе, оқу процесіне белсенді араласса, бұл оның болашақ жетістігіне үлкен әсер етеді. Бұл мақсатқа жету жолында отбасы мен мектептің ынтымақтастығының маңызы зор. Себебі, баланың тұлға болып дамуы мен білім беру мекемесі қатар атқарады. Олардың үйлесімді байланысы оқушының жетістігіне әсер етеді.[1]

Отбасы – баланың ең алғашқы білім мен тәрбие алатын ортасы. Баланың мінез-құлқы, дүниетанымы, құндылықтары осы ортада қалыптасады. Отбасы мүшелері балаға қамқорлық көрсетіп, дұрыс бағыт-бағдар берген жағдайда, ол мектепте де жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Отбасы қолдауы арқылы бала өзін сенімді сезініп, жаңа білімді меңгеруге ынталанады.

Психологтар мен педагогтардың зерттеулері көрсеткендей, отбасы тәрбиесінің сапасы мен ата-ананың балаға деген көзқарасы оның білім алуына айтарлықтай ықпал етеді. Мәселен, Л.С. Выготский, А.С. Макаренко және В.А.Сухомлинский сияқты белгілі педагогтар баланың тұлға болып қалыптасуында отбасының маңыздылығын ерекше атап көрсеткен. Ата-ананың бала тәрбиесіне саналы түрде көңіл бөлуі оның ақыл-ой, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына оң әсер етеді. Мәселен, Гарвард университетінің зерттеулері ата-ананың білім процесіне белсенді араласуы оқушылардың үлгерімін 30%-ға дейін жақсартатынын көрсетті. Сондай-ақ, Пиаззенің «Отбасы және білім» атты еңбегінде ата-ананың қолдау деңгейі мен баланың академиялық

жетістігі арасында тығыз байланысты бар екендігі анықталған. Осыған байланысты, ата-ананың оқу барысына тұрақты қызығушылық танытуы мен қолдауы баланың интеллектуалдық және тұлғалық дамуына оң әсер етеді.[2]

Мектеп – баланың жан-жақты дамуына жағдай жасайтын екінші маңызды орта. Сондықтан мектеп пен ата-ананың арасындағы тығыз қарым-қатынас оқушының жетістігі үшін өте маңызды. Мұғалім мен ата-ананың бірлескен жұмысы баланың қабілеттерін дер кезінде анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ата-ана баланың мектептегі оқу үлгерімінен хабардар болып, қиындықтарын жеңуге көмектесе алады. Бұл оқушының оқу мотивациясын арттырып, өзін мектеп, өмірінің бір бөлшегі ретінде сезінуіне ықпал етеді. Сондай-ақ ата-ана мен мұғалім арасында сенімді байланыс орнап, білім беру сапасы жақсарады.

Баланың жетістігіне отбасының тигізетін ықпалы бірнеше аспектіден көрінеді. Біріншіден, ата-ананың баласына сенім артуы, оның оқу үлгеріміне қызығушылық танытуы баланың өзіне деген сенімін нығайтады. Екіншіден, отбасында білімге, еңбексүйгештікке және тәртіпке деген оң көзқарас қалыптасқан болса, бала да осы қасиеттерді бойына сіңіреді. Үшіншіден, үй тапсырмаларын орындауда көмек беру, уақытты тиімді жоспарлауға үйрету арқылы ата-ана баланың білім алуына оң ықпал етеді.

Бала ең алдымен отбасында тәрбие алып, өмірлік құндылықтарды бойына сіңіреді. Мұнда оның тұлғалық қасиеттері, мінез-құлқы, оқуға деген көзқарасы қалыптасады. Педагог ғалым Ш.Ж.Сатабаеваның пікірінше, бастауыш сынып оқушылары үшін ата-ананың қолдауы мен үйдегі оқу мәдениеті олардың оқу үлгерімін айқындайтын негізгі факторлардың бірі. Егер ата-ана баланың оқуына белсенді қатысып, мектеппен тығыз қарым-қатынаста болса, онда оқушының мотивациясы артып, үлгерімі жақсарады.

Отбасы тек баланың эмоционалдық қолдау орталығы ғана емес, сонымен қатар, оның алғашқы білім беру мекемесі болып табылады. Баланың мектептегі жетістігі тікелей үйдегі оқу мәдениетіне, ата-ананың білім деңгейіне, олардың педагогикалық ұстанымдарына байланысты. Әсіресе бастауыш сыныптарда ата-ананың оқуға деген көзқарасы мен қолдауы оқушының оқу дағдыларының қалыптасуына әсер етеді. Егер бала үйде оқу құралдарын пайдалануды, ақпарат іздеуді, тапсырмаларды жоспарлауды үйренсе, онда ол мектепте де табысты бола алады.

Мектеп пен отбасының өзара әрекеттестігі баланың үлгеріміне ғана емес, оның психологиялық жағдайына да әсер етеді. Егер ата-анасы мектеппен байланысын үзбей, мұғалімдермен тығыз қарым-қатынас жасаса, онда бала өзін қауіпсіз сезінеді. Бұл оның мектептегі тәртібіне, сабаққа деген ынтасына және жалпы дамуына оң ықпал етеді. Бала тәрбиесі ең алдымен отбасында басталады. Отбасы-баланың мінез-құлқы, құндылықтары, өмірлік көзқарастары қалыптасатын алғашқы орта. Егер ата-ана білімге құштар болса, баласы да соны үлгі етіп қабылдайды. ЮНЕСКО-ның 2022 жылғы деректері бойынша, оқу процесіне ата-аналары белсенді қатысатын оқушылардың мектеппен тыс уақыттағы оқу дағдылары 35%-ға жақсы дамиды. Сонымен қатар, мұндай балалардың 80%-дан астамы жоғары оқу орнына түсуге ұмтылады. Баланың білім алу процесіне отбасының әсері бірнеше факторлармен анықталады. Біріншіден, ата-ананың баламен қарым-қатынасы оның мектептегі өзін-өзі бағалауына тікелей әсер етеді. Егер бала ата-анасының тарапынан қолдау көрсе, оның оқуға деген ынтасы артады. Екіншіден, отбасы оқу мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Егер үйде кітап оқу, жаңа ақпаратпен танысу дағдысы болса, бұл баланың академиялық жетістігіне оң ықпал етеді. Ал мектеп-баланың білім алып, әлеуметтік ортада өзін-өзі қалыптастыратын екінші маңызды орын. 2021 жылы Қазақстанда жүргізілген зеттеулерге сәйкес, мұғалімдері ата-аналармен үнемі байланыста болатын мектептерде оқушылардың үлгерімі 15-20%-ға жоғары болатыны анықталған. Сонымен қатар, Финляндиядағы білім беру жүйесінде ата-ана мен мектеп арасындағы серіктестіктің мықты болуы оқушылардың білім сапасын жақсартатын басты факторлардың бірі болып саналады.[3]

Бүгінде мектеп пен отбасы арасындағы байланыс дәстүрлі жиналыстармен ғана шектелмейді. Қазіргі таңда мұғалімдер мен ата-аналар WhatsApp, Telegram және электрондық күнделіктер арқылы тұрақты байланыс орната алады. Бұл ата-аналарға баланың күнделікті оқу үлгерімін бақылауға көмектеседі. Сонымен қатар, ата-аналардың мектептің мәдени және

спорттық шараларына қатысуы балалардың өзін маңызды сезінуіне әсер етеді. Мұндай іс-шараларға қатысу оқушылардың мектепке деген қызығушылығын арттырып, олардың әлеуметтік байланыстарын нығайтады.

Зерттеулерге сүйенсек, ата-анасы мектеп өміріне белсенді қатысатын балалардың үлгерімі жоғары болады. Мәселен, Джон Хэттидің «Visible Learning» атты еңбегінде ата-ананың белсенді қатысуы оқушылардың оқу жетістігін орта есеппен 20-30%-ға арттыратыны анықталған. Сонымен қатар, ЮНЕСКО-ның білім беру жөніндегі баяндамаларында ата-аналар мен мектеп арасындағы серіктестіктің білім беру жүйесіндегі шешуші факторлардың бірі екендігі атап көрсетілген.[4]

Бала жетістігін арттыру үшін мектеп пен отбасы арасында тиімді қарым-қатынасты дамыту қажет. Бұл байланыс ата-аналар жиналысын жүйелі өткізу арқылы нығаяды, өйткені мұндай кездесулерде баланың үлгерімі, тәртібі мен даму барысы талқыланады. Сонымен қатар, ашық сабақтар мен іс шаралар ұйымдастыру ата-аналардың мектеп өміріне араласуына мүмкіндік береді, бұл олардың бала тәрбиесіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді. Жеке кеңес беру ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы жеке әңгімелесулер арқылы балаға жеке көзқарас қалыптастыру мүмкіндігін тудырады. Бұл байланысты нығайтудың бірнеше тиімді жолдары бар. Бірінші, ата-аналар жиналысын жүйелі өткізу маңызды, өйткені мұндай кездесулерде баланың үлгерімі, тәртібі мен даму барысы талқыланады. Сонымен қатар, ата-аналарға оқыту әдістері, тәрбие тәсілдері және оқушының даму ерекшеліктері туралы ақпарат беру үшін арнайы семинарлар мен тренингтер ұйымдастырған жөн. Екіншіден, ашық сабақтар мен іс шараларға ата-аналарды тарту олардың мектеп өміріне араласуына мүмкіндік береді және балаға қолдау сезімін сыйлайды. Мұндай шаралар ата-аналардың педагогикалық процестің бір бөлігі екенін сезінуге көмектеседі. Үшіншіден жеке кеңес беру ұйымдастыру арқылы ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы жеке әңгімелесулер баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге көмектеседі. Бұл тәсіл әрбір оқушының әлеуетін ашуға және оның білім алуына қажетті қолдау көрсетуге мүмкіндік береді және балаға қолдау сезімін сыйлайды. Мұндай шаралар ата-аналардың педагогикалық процестің бір бөлігі екенін сезінуге көмектеседі. Үшіншіден, жеке кеңес беру ұйымдастыру арқылы ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы жеке әңгімелесулер баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге көмектеседі. Бұл тәсіл әрбір оқушының әлеуетін ашуға және оның білім алуына қажетті қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Төртіншіден, технологияны тиімді пайдалану қажет. Мысалы, электрондық күнделіктер, Whatsapp немесе Telegram топтары арқылы ата-аналарға үздіксіз ақпарат беру баланың оқу барысын, қадағалауға көмектеседі. Бұл тәсіл ата-аналардың мектеппен байланысын жеңілдетіп, оқу процесінің ашықтығын қамтамасыз етеді. Бесіншіден, мектептің ата-аналарға арналған тренинг өткізуі ата-аналарға бала тәрбиесінде қажетті дағдыларды меңгеруге көмектеседі. Мұндай тренингтер арқылы ата-аналар балалармен тиімді қарым-қатынас жасау, олардың оқу дағдыларын дамыту және тәртіп, мәселелерін шешу жолдарын үйрене алады.[5]

Мектеп пен отбасының өзара әрекеттестігі баланың үлгеріміне ғана емес, оның психологиялық жағдайына да әсер етеді. Егер ата-анасы мектеппен байланысын үзбей, мұғалімдермен тығыз қарым-қатынас жасаса, онда бала өзін қауіпсіз сезінеді. Бұл оның мектептегі тәртібіне, сабаққа деген ынтасына және жалпы дамуына оң ықпал етеді. Сонымен қатар, отбасылық қолдау оқушының өзін-өзі бағалауына, эмоционалдық тұрақтылығына және әлеуметтік дағдыларының дамуына ықпал етеді.

Баланың өзін қауіпсіз сезінуі оның эмоционалдық тұрақтылығына әсер етеді. Егер ата-ана мектеппен байланысып, мұғалімдердің пікірін тындап, балаға қолдау көрсетсе, ол өзіне деген сенімділікті жоғалтпайды. Керісінше, ата-ана мектеп өмірінен тысқары қалып, балаға назар аудармаса, ол өзін жалғыз, түсінілмеген, қолдау таппағандай сезінуі мүмкін. Мұндай жағдайлар баланың күйзеліске түсуіне немесе өзін төмен бағалауына әкелуі ықтимал.

Мектеп пен отбасы арасындағы үйлесімді қарым-қатынас баланың әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Отбасында қолдау тапқан бала өзін еркін ұстайды, жаңа ортаға оңай бейімделеді және өз ойын ашық жеткізе алады. Керісінше, ата-анасы тарапынан жеткілікті көңіл

бөлінбеген оқушылар тұйық, өзіне сенімсіз болуы мүмкін. Мұндай оқушылар сыныптастарымен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болып, әлеуметтік бейімделу процесінде қиындық көреді.

Мектеп пен отбасының өзара байланысы – баланың жан-жақты дамуының басты шарты. Ата-ана мен мұғалімдердің бірлесе жұмыс істеуі нәтижесінде бала өзін қауіпсіз әрі қолдау тапқандай сезінеді. Бұл оның оқу үлгеріміне, тәртібіне, психологиялық жағдайына және әлеуметтік дағдыларының дамуына оң әсерін тигізеді. Сондықтан ата-аналар мектеп өміріне белсенді араласып, мұғалімдермен тығыз қарым-қатынаста болуы керек. Тек осы жағдайда ғана бала толыққанды тұлға ретінде қалыптасады.

Қорыта айтқанда, баланың жетістікке жетуі – отбасы мен мектеп арасындағы тығыз байланыстың нәтижесі. Ата-аналар мен мұғалімдер бірлесе әрекет еткенде ғана бала өз мүмкіндіктерін толық пайдаланып, болашаққа сенімді қадам басады. Бұл байланысты нығайту үшін ата-аналар баланың оқу барысын қадағалап, мектеппен тығыз байланыста болуы керек. Мұғалімдер де өз тарапынан ата-аналарды мектеп өміріне белсенді түрде тарту үшін түрлі шаралар ұйымдастырып, отбасы тәрбиесі мен мектеп тәрбиесін үйлестіруге күш салуы қажет. Сонымен қатар, ата-аналар балаға білім алудың маңыздылығын үнемі түсіндіріп, оқу процесіне қатысты жағымды атмосфера қалыптастыруы керек. Осылайша, отбасы мен мектептің бірлескен әрекеті баланың табысты, өзіне сенімді, жан-жақты дамыған тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан да ата-аналар мен мектеп ұжымының ынтымақтастығы – тек баланың ғана емес, тұтас қоғамның болашағы үшін маңызды қадам.

Кілтті сөздер: Білім беру, оқушы жетістігі, мектеп пен отбасы, ата-ана қолдауы, психологиялық даму, тұлғалық өсу, электрондық күнделік, академиялық жетістік, мұғалім мен ата-ана, әлеуметтік қолдау, білім сапасы, ата-ананың рөлі.

Әдебиеттер:

1. Елшібек, А.А., Джаумбаева, Д.Ж., & Дәулет, А.С. (жылы көрсетілмеген). Бастауыш сынып оқушыларының білім сапасын арттыруда отбасы мен мектептің бірлігі. Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы. infohub.k
2. Құлмағанбет, Ә.Қ., Тлебаева, Д.А., Алиева, Г.Р., Сеилханова, Ә.А., & Жақсыбайқызы, А. (2017). Отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық жұмыстары туралы әдістемелік құрал. Қостанай. Устаз тілегі
3. Абетова, З.Т., & Искакова, Д.Б. (2022). Мектеп және жоғары оқу орындары түлектеріне жүргізілген сауалнаманың нәтижелері бойынша жастардың білім беру және еңбек көші-қонының болжамдаушылары. ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және әлеуметтану сериясы, 81(2), 113–122.
4. Жұмағұлова, Д. (2022). Әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудағы отбасының рөлі. Әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудағы отбасының рөлі. Қарағанды: Ғылым.
5. Ибраева, Л. (2023). Ата-ана мен мұғалімнің бірлескен жұмысы: тиімді әдістер мен тәжірибе. Тараз: Тәрбие.

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗІ- ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ

Султанаева Рахимаш Туленовна

№47 орта мектебі, Тараз қ.

Халқымыздың сан ғасырлық тарихында жас ұрпақты ұлттық құндылыққа баулудың орны ерекше құнды екендігі уақыт өткен сайын нақтыланып келеді. Тәуелсіз Қазақстанның азаттық жолындағы күрестері бүгінгі ұрпаққа ұлағат болуының негізгі себебінің өзі-осы құндылықты бағалауымызда. Сол еліміздің сан алып арыстары армандаған азаттық мұраттары – бүгінгі Тәуелсіз еліміздің рухани дамуымен берік байланысып жатыр. Соның бір көрінісі – заманауи білім беру жүйесінің ұлттық құндылыққа негізделуі. Иә, ұлттық руханиятымыздың өзегі – жүйелі

заманауи білім беру арқылы ұлттық құндылыққа баулу. Ұлттық құндылыққа баулудың негізі-ана тіліміз, яғни қазақ тілінен бастау алары қажет. Олай болса, «Түрлі-түрлі байлық бар. Солардың таңдауын берсе, мен тіл байлығын таңдар едім. Өйткені, тіл байлығы – бәрінен де сенімді байлық»[1], -деп Ғабиден Мұстафин ағамыз тектен-тек айтпаса керек. Қазақ тілінің болашағы үшін атқарылар әрбір шара біз үшін аса маңызды. Сондықтан да қазақ тілінің ұлттық құндылыққа тәрбиелеуде негізгі арқау болуы – оның бірқатар мәселелерін ортаға салуға, оларды бірігіп шешуге мүмкіндіктер туғызады. Қазіргі қазақ мемлекетінің мәдени дамуында тіліміздің алар орны айрықша десек, тіл тұтастығы әлем қазақтарының басын қосатын рухани қазына болып отыр. Осы асыл мұраны сақтауға және дамытуға баршамыз, барлық Алаш баласы атсалысуымыз қажет. Қазақ елінің бүгінгі қол жеткізген Тәуелсіздігі биігінен көз салсақ, өз әділ бағасын ала алмаған талай «ақтаңдақтарды» көруге болады. Ол бір өзегі өзгеше тақырып..

Жалпы ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Халықтың мәдениеті мен өмір салтының негізін құрайтын, оның дүниетанымын, моральдық нормаларын, дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын, сондай-ақ тарихи тәжірибесін көрсететін маңызды және бағалы нәрселер. Олар әрбір халықтың өзіндік ерекшелігін және ұлттық болмысын айқындайды. Мәселен ұлттық құндылықтарға мыналар жатады:

1. Тіл – ұлттық мәдениеттің маңызды бөлігі, халықтың тарихи, рухани мұрасы, асыл қазынасы;
2. Дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар – халықтың ғұмыр кешу салты, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін салт-дәстүрлері;
3. Отбасы мен тәрбиенің маңызы – отбасы құндылықтары, ұрпаққа дұрыс тәрбие беру;
4. Еңбек және адалдық – еңбекке деген құрмет, адалдық пен шыншылдық;
5. Тарих және батырлар – елдің тарихы мен ата-бабалардың ерліктері, ұлттың өткені мен келешегіне деген жауапкершілігі;
6. Ұлттық өнер мен музыка – халықтың музыкалық және көркем мәдениеті, оның тарихы мен дәстүрі;
7. Қонақжайлылық – қазақ халқының қонаққа деген құрметі, үлкенді сыйлау, ізгілік, көрегенділігі, т.б.

Ұлттық құндылықтар халықтың бірлігі мен тұтастығын сақтап, болашақ ұрпаққа дұрыс бағыт-бағдар береді. Тәуелсіздік — мемлекет үшін маңызды және қасиетті құндылық. Ол халықтың еркіндігін, өз тағдырын анықтау мүмкіндігін білдіреді. Бастапқыда атап өткедей, тіліміз- ұлттық мәдениет пен құндылықтың көзі болса, біз үшін оны өз дәрежесіне кетіру де оңай болған жоқ. Біз, тек, Алаш азамтарының қозғалысы туралы сөз қозғағанда ғасырлар бойы отаршылдық құрсауында болып келген, аз ұлттың көкірегінде еркіндік, бостандық туралы ой ұялатып, жақсы арман, тәтті сезімдерге жетелеген сәттерді ғана ауызға аламыз. Ал шындығына келгенде, алашшылдық, алаш рухы дегеніміз ғасырлар бойына жалғасып келе жатқан, тамырын тереңге салып, елді ұйытып, қазақтың қазақтығын халықтың ішкі әлемінде рухани болмысын сақтаған, құпия-қалтарысы көп құбылыс қой.

Бүгінгі заманда, жаңа ғасырда сол ана тілімізді аттырудың негізгі көзі- білім ордасы болып отыр. Қазақстанның Тәуелсіздік алуымен бірге білім беру жүйесінде маңызды өзгерістер орын алды. Білім беру саласы- мемлекет дамуының маңызды бір бөлігі болып табылады, себебі, ол ұлттың интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру мен ұрпақтар арасындағы сабақтастықты сақтауда маңызды рөл атқарады. Бұл тұрғыда Қазақстанның білім беру ордасы ұлттық құндылықтарға негізделіп, заманауи талаптарға бейімделді. Бүгінде білім беру жүйесі -ұлттық құндылықтарды сақтау мен жаңғыртуда маңызды құрал болып табылады. Бұл тек, қазақ халқының тарихы мен әдебиеті, мәдениетін зерттеу ғана емес, сонымен қатар еліміздегі барлық этностардың мәдени мұраларын құрметтеуі. Білім беру саласында ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді сақтау- әрбір азаматтың азаматтық борышы. Ол еліміздің мәдениетінің қалыптасуына ықпал етуде. Тәуелсіз Қазақстанда білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды негізге ала отырып, бірнеше маңызды реформалар мен жаңартулар жүзеге асырылды. Мұндай реформалардың мақсаты - болашақ ұрпаққа тек білім беру ғана емес, сонымен қатар олардың ұлттық санасын қалыптастыру болып табылады. Олардың бірі-Жаңартылған оқу

бағдарламалары. Онда: қазақ тілін тереңдете оқыту, тарихты дұрыс үйрету, ұлттық мәдениетті насихаттау, әдебиетке баулу, т.б.

Жаңа әдіс-тәсілдер: Ұлттық құндылықтарды ескере отырып, оқыту әдістерін өзгерту. Мысалы, «интерактивті оқыту», «тәжірибелік әдіс», «критикалық ойлау» сияқты заманауи педагогикалық тәсілдер ұлттық негіздермен үйлестіріліп келеді. Қазақ тарихы мен мәдениетін мектеп бағдарламасына енгізу: қазақ халқының тарихы, мәдениеті мен ұлттық өнері мектеп бағдарламасының маңызды бөліктері ретінде қарастырылып, оқушыларға тарихи сананы қалыптастыруға мүмкіндік беретін пәндер енгізілді т. б. Сол секілді, ұлттық құндылықтарды білім беру жүйесіне енгізудің негізгі тәсілдеріде қолға алынған. Мәселен, Тілді дамыту: қазақ тілін үйретудің маңызы зор. Елдегі барлық мектептерде қазақ тілінің оқытылуы міндетті болып табылады. Сонымен қатар, қазақ тілі мен әдебиеті пәндері тереңдетіліп, мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеруде.

Тарихты насихаттау: Оқушылардың бойында қазақ халқының тарихи сана-сезімін қалыптастыру мақсатында тарих пәні оқытылады. Оған қоса, қазіргі Қазақстанның тарихы мен ұлттық мемлекеттіліктің қалыптасу кезеңдері кеңінен қарастырылады.

Мәдениет және өнер: ұлттық музыкалық және көркемөнер салаларын оқыту, халықтық дәстүрлер мен қолөнерді сақтап, насихаттау.

Діни құндылықтар мен моральдық тәрбие: Білім беру процесінде жастардың діни сенімдеріне құрметпен қарап, олардың дұрыс моральдық және адамгершілік тұрғыда тәрбиеленуі үшін жүйелі жұмыстар жүргізіледі. Тәуелсіз Қазақстанның білім беру жүйесінің негізгі мақсаты - ұлттық құндылықтар арқылы ұрпақтарды тәрбиелеу екені баршамызға мәлім. Ұлттық құндылықтарды білім жүйесіне ендіру арқылы еліміз мәдени мұраны сақтау, әлеуметтік және моральдық негіздерге сүйене отырып болашақ ұрпақты тәрбиелеу жолында үлкен қадамдар жасауда. Осылайша, Қазақстанның білім беру жүйесі- тек білім беріп қана қоймай, ұлттық рухты қалыптастыруда қызмет ете отырып, шынайы өмірге төселдіреді.

Иә, оны бастапқыда айтып өткендей, білім беруде құндылықты арттырудың бірнеше жолдары бар. Олардың ішінде бастысы – оқыту сапасын және білім алу процесін білім алушы, білімгер мен ұстаздар үшін тиімді әрі қызықты ету. Оның кейбір жолдары:

1. **Инновациялық әдістерді қолдану:** Оқытудың заманауи әдістерін пайдалану, мысалы, жобалық оқыту, сыни ойлау, дебаттар, зерттеу әдістері. Бұл оқушылардың белсенділігін арттырады және өз пікірін еркін білдіруге мүмкіндік береді.
2. **Технологияларды интеграциялау:** Цифрлық білім беру ресурстарын қолдану, интерактивті платформаларды пайдалану. Бұл білім алушылардың ақпаратты өңдеу және талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі.
3. **Оқушыларды ынталандыру:** Әрбір оқушының қызығушылықтарына сай келетін тапсырмалар мен жобалар ұсыну. Оқушының жеке қабілеттері мен қызығушылықтары ескерілгенде, оның білімге деген ынтасы артады.
4. **Жеке көзқарас пен кері байланыс:** Оқушыларға жеке көңіл бөлу, олардың білім алу процесінде қиындықтарды сезінуіне мүмкіндік бермей, бағыт-бағдар көрсету. Қиындықтарды жеңуге және олардың жеке дамуында көмек көрсету өте маңызды.

Бұл тәсілдер білім беру жүйесінің тиімділігін арттырып, оқушылардың білім деңгейін көтеруге, олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Оған дәлел, көненің көзі-мұраларымыз бен ғылыми жаңалықтарды өндіріске енгізу және қоғамға пайда келтіру. Мәселен, тарихшы ғалым Е. Бекмаханов: «Тарихи ірі оқиғалар ұрпақтан- ұрпаққа жеткізіліп отырған халықтың ауызша шығармашылығы: дастан, өлең, қисса, батырлар жыры, ертегі, аңыз тағы басқалар арқылы қазақ халқының есінде сақталған. Осы фольклорлық материалдарда қазақтардың қоғамдық және әлеуметтік құрылысы, тұрмысы мен әдет-ғұрпы және ақырында, халықтың өміріндегі аса маңызды тарихи оқиғалар айқын бейнесін тапқан» [6], - деп атап көрсетеді. Шынында да, ол-біздің ұлттық құндылықтарымыз. Осыларды терең ұғынып, мәнін түсініп қана ұғына аламыз. Оған бүгінгі таңдағы мәңгілік шығармалары айғақ. Әдебиеттанушы ғалым З. Қабдол: «М.Әуезовтің күрделі де, іргелі туындылары негізінен тарихи тақырыпқа арнала тұрса да, түптің түбінде өз дәуірінің шындығын жазуды мұрат тұтқан» [1], - деген пікірін бұған дәлел ретінде алуымызға

болады. Ал жыраулар поэзиясы- біздің ауызбірлігімізді күшейтуге шақырады. Сол секілді, қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі мәртебесі, қолданылу аясы кеңуі, оны дамытуына негізгі ұйытқы болады. Әрі бүгінгі өмірдің басты тақырыптарының бірі бола алады. Иә, бүгінгі таңда Қазақстан бұл бағытта басқа көптеген елдерге үлгі боларлық іргелі жұмыстар атқаруда. Қазақ сахарасы қашан да өзіндік өшпес орны бар таланттарға кенде емес. Бастапқыда айтып өткендей, өмір шыдықтарын, тәрбие көзін -біз әдебиет поэзиясынан табамыз. Әр халықтың тәрбиелік мұрасы-бұл ұлттық мәдениетінің бір бөлегі. Ертеңгі күндегі қоғам мүшесі өз ұлтының рухани байлығын, ізгі қасиеттерін бойына сіңірген, жоғары мәдениетті адамды тәрбиелеудің негізгі-халықтық тәлім-тәрбие екенін білген жөн.

Ұлттық құндылықтарды білім беру жүйесіне енгізу арқылы болашақ ұрпақты өз елінің тарихын, мәдениетін және дәстүрлерін қадірлейтін, жан-жақты дамыған азамат етіп тәрбиелеуге болады. Олай болса, жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін оятып, Қазақстанның ұлттық құндылықтарын қалыптастыру қажет. Ол ана тілін білуде, жері мен елінің тарихына зер салуда, төл мәдениетті игеруде туындайды. Ана тілін білмеген адам, өзінің де, ел-жұртының да қадір-қасиетін жетік біліп, бағалай алмайды. Тіл өлсе- халықтың да өшкені, оның мәдениеті мен салт-дәстүрінің өлгені. Ал халқымыздың ұстаздардың үздіксіз оқуы мен өздерін кәсіби деңгейде дамытуы, жаңа әдістерді үйрену, білімі мен тәжірибесін жаңартып отыру – бұл білім берудегі құндылықты арттырады. тілінің, тарихының, мәдениетінің, дәстүрінің сақталуы, ең бірінші келешек жас ұрпаққа байланысты. Егеменді ел болайық, қасиетін жоймайық, халық болайық десек- бәріміз жұмыла ертеңіміз, жас ұрпақты, ұлттық құндылықтарға тәрбиелеуді қолға алайық, ағайын!

Әдебиеттер:

1. Қабдол З. М Әуезов. Алматы, 1997.
2. «Бес ғасыр жырлайды» I,II том 1989 жылы Алматы" Жазушы" баспасы.
3. «Бес арыс» Дидахмет Әшімханов. Алматы «Жалын,» 1992ж.
4. «Ақ жол» Ахмет Байтұрсынұлы Есенбай Дүйсенбаев. Алматы «Жалын,» 1991ж.
5. 5. «Ахаң туралы ақиқат» Самырат Кәкішев Алматы «Қазақстан», «Шапағат,» 1992ж.
6. «Халық ақындары творчествосының көркемдік сипаты» ДүйсеновМ., Сейдаханов К., Негимов С. Алматы" Ғылым" баспасы, 1982 ж.

ӘОЖ 37: 37.04

ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯСЫ

Токсангулова Индира Амангелдиевна
№1 Бөбекжай-бақшасы, Тараз қ.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы патриотического воспитания в дошкольных учреждениях в системе непрерывного педагогического образования. Анализируется сущность патриотического воспитания, его педагогические и психологические аспекты, определяется его место в системе непрерывного образования. Кроме того, предлагаются эффективные методы и подходы формирования патриотического сознания.

Ключевые слова: непрерывное образование, дошкольное образование, патриотическое воспитание, национальные ценности, педагогическая теория.

Abstract

The article examines the theoretical foundations of patriotic education in preschool institutions in the system of continuous pedagogical education. The essence of patriotic education, its pedagogical and psychological aspects are analyzed, its place in the system of continuous education is determined. In addition, effective methods and approaches to the formation of patriotic consciousness are proposed.

Keywords: continuous education, preschool education, patriotic education, national values, pedagogical theory.

Қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде мектепке дейінгі жастағы балаларға отансүйгіштік тәрбие беру өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Патриоттық тәрбие жас ерекшеліктеріне қарай сатылап берілуі қажет, бұл оның мектепке дейінгі кезеңнен басталуын талап етеді. Осы мақалада патриоттық тәрбиенің теориялық аспектілері қарастырылып, оның үздіксіз білім беру жүйесіндегі рөлі мен маңызы айқындалады.

Патриотизм ұғымы философиялық, педагогикалық және психологиялық тұрғыдан әртүрлі зерттелген. Теориялық тұрғыдан алғанда, патриоттық тәрбие – тұлғаның ұлттық санасын, туған жерге деген сүйіспеншілігін, мемлекеттің тарихы мен мәдени мұрасына деген құрметін қалыптастыруға бағытталған мақсатты процесс.

Педагогика ғылымында отансүйгіштік тәрбие берудің келесі негізгі қағидаттары анықталған:

- **Үздіксіздік** – патриоттық тәрбие мектепке дейінгі жастан басталып, бүкіл білім беру жүйесінде жалғасуы қажет.

- **Кешенділік** – бұл тәрбие отбасында, балабақшада және қоғамда бірлесіп жүзеге асырылуы тиіс.

- **Жас ерекшеліктеріне сәйкестік** – тәрбие әдістері баланың психологиялық және жас ерекшеліктерін ескере отырып таңдалуы қажет.

Отансүйгіштік (патриоттық) тәрбие мәселесін зерттеген ғалымдар әртүрлі ғылым салаларында еңбек етті. Олар педагогика, психология, философия, тарих және әлеуметтану ғылымдарында патриотизмнің теориялық негіздерін қалыптастырды.

Отансүйгіштік тәрбиенің теориясын зерттеген ғалымдар:

Қазақ ғалымдары:

Ы.Алтынсарин – білім беру жүйесін дамыту арқылы ұлттық сана-сезімді қалыптастыруға ерекше көңіл бөлді [1].

М.Жұмабаев – «Педагогика» еңбегінде ұлттық тәрбие, оның ішінде патриоттық тәрбие туралы терең ой қозғаған [2].

Ж.Аймауытов – ұлттық рух пен тәрбиенің өзара байланысын қарастырған [3].

Жарықбаев Қ., С.Қалиев – ұлттық және патриоттық тәрбие мәселелерін психологиялық және педагогикалық тұрғыдан зерттеген [4].

Шетелдік ғалымдар:

И.Г.Песталоцци – патриоттық тәрбиенің отбасы мен мектептегі маңызын зерттеген [5].

К.Д.Ушинский – отансүйгіштік тәрбие берудің психологиялық-педагогикалық негіздерін жасаған [6].

А.С.Макаренко – ұжым арқылы патриотизм қалыптастыру әдістерін қарастырған [7]. Осы ғалымдардың еңбектері отансүйгіштік тәрбиенің теориялық және практикалық негіздерін қалыптастыруға үлес қосты. Егер сізге нақты бір ғалымның көзқарасы немесе еңбектері бойынша толық мәлімет қажет болса, айта аласыз.

Отансүйгіштік тәрбие беру — бұл жастарды өз еліне, мәдениетіне және құндылықтарына құрметпен қарауға үйрететін маңызды әлеуметтік және педагогикалық процесс. Мектепке дейінгі мекемелерде отансүйгіштік тәрбие берудің теориясы бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды.

Біріншіден, отансүйгіштік тәрбиенің негізі — патриотизм рухын қалыптастыру. Бұл процесс балаларға өз халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрлерін таныстырудан басталады. Мектепке дейінгі балалардың санасына ұлттық құндылықтарды сіңіру арқылы оларға туған жердің, елдің тарихын және ұлттық символиканы түсіндіру өте маңызды.

Екіншіден, отансүйгіштік тәрбиеде ойын мен шығармашылық әрекеттердің рөлі зор. Мектепке дейінгі мекемелерде балалар үшін арнаулы ойындар, театралық көріністер, ұлттық дастарқандар өткізу арқылы патриоттық сезімдер оятып, ұлттық бірегейлікті дамытуға болады. Отанға деген сүйіспеншілікті ойын арқылы көрсету — бұл балалардың назарын оятатын және оларға қажетті эмоцияларды беретін тиімді әдіс.

Үшіншіден, балаларды патриоттық тәрбие беруде тәрбиелеу мен дамыту үшін ересектердің рөлі ерекше. Мұғалімдер мен ата-аналар балаларға туындаған патриоттық сезімдерді қорғайтын, оларға үлгі болатын тұлғалар болып табылады. Ересектердің отансүйгіштік құндылықтарды насихаттауы, ұлттық мерекелерді бірлесе атап өтуі, балаларға ұлттық әдебиеттерді оқу арқылы отансүйгіштікке тәрбиелеуге бағытталған.

Төртіншіден, мектепке дейінгі мекемелердегі оқу бағдарламаларында патриотизмді қалыптастырудың әдістемесі де айтарлықтай маңызды. Бағдарлама, оқу құралдары және әдістемелік материалдар отансүйгіштік тәрбиенің негіздерін қамтып, ұлттық мәдениет, тіл, өнер және тарих бойынша балалардың білімдерін кеңейтетін дәрежеде құрылуы тиіс.

Отансүйгіштік тәрбие беру тәсілдері мен әдістемелері балалардың өмірлік тәжірибесімен байланысты болуы қажет. Мысалы, балалардың сыныптан тыс экскурсияларға, мәдени шараларға, ұлттық мерекелердің өткізілуіне қатысуы оларды елдің тарихымен таныстыруға әрі өз елінің мәдени мұрасын бағалауға септігін тигізеді.

Бұл әрекеттер арқылы балалардың отансүйгіштік сезімдері дамып, еліміздің болашағына деген жауапкершілігі артады. Отансүйгіштік тәрбиені мектепке дейінгі мекемелерде меңгеру арқылы балаларымыздың санасында положительный патриотизм, ұлттық қажеттілік және өз еліне деген сүйіспеншілік қалыптасады.

Отансүйгіштік тәрбиені мектепке дейінгі кезеңде жүзеге асыру — балалардың жеке тұлға болып қалыптасуында ең маңызды кезеңдердің бірі. Бұл процесске тек тәрбиеленушілер ғана емес, сонымен қатар, олардың отбасылары, ұстаздары мен қоғамның ықпалы да зор. Осыған байланысты, отаншылдық сезімдерін қалыптастыру үшін балалармен жұмыс барысында тек теориялық білім берумен шектелмей, практикалық әдістемелерді де қолдану қажет.

Сондай-ақ, мектеп бағдарламаларын әртүрлі тақырыптарды қамтитындай етіп жоспарлау керек. Олардың ішінде қоршаған орта, табиғат, туған жер, елдің мәдениеті туралы бағытталған жобалар болуы тиіс. Мәдениетке, ғылымға, өнерге деген баланың қызығушылығын ояту — ұлттық патриотизмді тәрбиелеудің өзегі болып табылады. Мысал ретінде, балаларға белгілі қазақ ақын-жазушыларының шығармаларын оқу, олардың шығармашылықтарына сүйене отырып, шығармашылық жұмыстар ұйымдастыру да тиімді нәтижелер береді.

Сондай-ақ, мектепке дейінгі ұйымдарда өткізілетін дәстүрлі мереке — Наурыз, Конституция күні, Тәуелсіздік күні сияқты шаралар балалардың патриоттық сезімдерін ұштауға мүмкіндік береді. Мұндай шаралар арқылы балалар өздерінің ұлттық идентифициерлерін (идентичность) сезінеді, дәстүрлерімізді ұстана отырып, мәңгілік құндылықтарды өз бойларына сіңіреді.

Соңында, патриоттық тәрбие берудің тиімділігі тек мектепке дейінгі кезеңмен шектелмейді. Ата-аналардың, мектептің, қоғамдық ұйымдардың бірлесіп әрекет етуі — патриотизмді тәрбиелеудегі өте маңызды факторлар. Ата-аналар мен тәрбиешілер балаларға бірлесе отырып, қоғамдық іс-шараларға белсенді қатысу, түрлі ұлттық ұйымдар мен әдебиеттер арқылы отаншылдықты берік қалыптастыра алады.

Осылайша, балаларды отансүйгіштікке тәрбиелеу — біртұтас процесс, ол мектепке дейінгі кезеңде ғана емес, сондай-ақ одан әрі білім беру кезеңдерінде де жалғасып, қоғамның әрбір мүшесінің жауапкершілігінің артуын талап етеді. Патриотизм — бұл тек сезім немесе идея емес, ол — ұлттың болашағына деген қарым-қатынас, әрбір азаматтың қоғамдық және азаматтық борышы.

Мектепке дейінгі мекемелерде патриоттық тәрбие берудің мазмұны

Мектепке дейінгі мекемелерде патриоттық тәрбие беру төмендегі негізгі бағыттар бойынша жүргізіледі:

1. **Ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді үйрету** Балалардың ұлттық құндылықтарды тануы, салт-дәстүрлерді, халықтық мерекелер мен ұлттық ойындарды меңгеруі маңызды.
2. **Туған жер мен мемлекеттің тарихын таныстыру** Балаларды өз елінің тарихымен, табиғатымен, атақты тұлғаларымен таныстыру олардың елге деген сүйіспеншілігін арттырады.
3. **Мемлекеттік рәміздерге құрмет сезімін қалыптастыру** Балаларға Ту, Елтаңба және Әнұран мағынасын түсіндіру арқылы олардың мемлекеттік нышандарға деген құрметін дамыту.
4. **Қоршаған ортаны қорғауға үйрету** Табиғатты аялау, экологиялық мәдениетті қалыптастыру – патриотизмнің маңызды құрамдас бөлігі.

Патриоттық тәрбиенің үздіксіз білім беру жүйесіндегі орны

Үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде патриоттық тәрбие бастауыш, орта және жоғары білім берудің маңызды бөлігі болып табылады. Балабақшадан басталған патриоттық тәрбие мектеп қабырғасында, одан әрі жоғары оқу орындары мен еңбек қызметінде жалғасуы тиіс.

Отансүйгіштік тәрбие берудің үздіксіз білім беру жүйесіндегі негізгі кезеңдері:

1. **Мектепке дейінгі кезең** – туған жерді сүйу, ұлттық мәдениетке баулу.
2. **Бастауыш білім беру** – ел тарихын, батырлар мен тұлғаларды таныстыру.
3. **Орта білім беру** – тереңдетілген тарихи, мәдени және азаматтық білім беру.
4. **Жоғары білім беру** – кәсіби деңгейде ұлттық құндылықтарды дамыту.

Мектепке дейінгі мекемелерде отансүйгіштік тәрбие беру – үздіксіз педагогикалық білім берудің маңызды бөлігі. Патриоттық тәрбиенің теориялық негіздерін дұрыс түсіну және оны тиімді қолдану балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл тәрбие отбасымен, балабақшамен және мектеппен бірлесіп, жүйелі түрде жүргізілген жағдайда ғана өз нәтижесін береді.

Әдебиеттер:

1. Алтынсарин Ы. Таза бұлақ: өлеңдер, әңгімелер, хаттар. - Алматы: Жазушы, 1988.-320 б.
2. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы, 1999. - 112 б.
3. Аймауытов Ж. Бес томдық шығармалар жинағы. 4-т. Алматы, «Ғылым», 1998.
4. Жарықбаев Қ., Қалиев С., Қазақ тәлім-тәрбиесі. Алматы «Санат»,1995
5. И.Г.Песталоцци «Нравственность заключается в совершенном познании добра, в совершенном умении и желании творить добро». –М., 1995. 235стр.
6. Ушинский К.Д. Соч, III том. -Москва, 1968,-178 стр.
7. Макаренко А.С. О коммунистическом воспитании: Лекция третья. Педагогика индивидуального действия. йзбр. пед. соч., изд. 2-е. М.: Учпедгиз, 1956, с. 271-297.

ӘОЖ316.346.32-053

БІЛІМГЕРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Толқумбекова Айжан Қайратовна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: мақалада "студенттердің әлеуметтік белсенділігі" ұғымының түсіндірмесі ашылады, студенттің әлеуметтік белсенділікті жүзеге асыруға дайындығы мен қабілетін қамтамасыз ететін құзыреттер анықталады. Студенттердің әлеуметтік белсенділігінің даму ерекшеліктері және осы процеске педагогикалық ықпал ету жолдары анықталды.

Кілт сөздер: әлеуметтік белсенділік, құзіреттілік, әлеуметтік арақатынас, белсенді тұлға

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Жастарға білім беру және тәрбиелеу саласында тарихи кезеңнің ерекшеліктеріне, қазіргі қоғамды гуманизациялау міндеттеріне байланысты анықталған

мақсаттары бар. Н.Ә.Назарбаев жан-жақты дамытудың анықтамасына аса зор көңіл бөліп, оны баланың қабілеттерінің, денесінің, жан-дүниесінің, қызығушылығы мен қасиеттерінің дамуы деп түсіну керек дейді. Әр адамның әлеуметтік даму тенденциясы тәрбие үрдісіне жаңа тұрғыдан келу қажеттілігінен туындайды. Шығармашылық ойлау қабілеті бар, ұлттық сана-сезімі дамыған, бәсекеге қабілетті тұлға, жалпы адами құндылықтарды меңгеру дағдылары қалыптасқан, айналадағы өмірдің өзгерген жағдайына тез бейімделетін көп мәдениетті, әлеуметтік белсенді тұлға тәрбиелеу тәрбиенің стратегиялық бағыты болып табылады [1].

Жеке тұлғаның әлеуметтік белсенділігі уақыт талабына сәйкес өзгерістерге ұшырай отырып жүзеге асырылады. Әр адамның әлеуметтік белсенділігінің деңгейі сол заманның мәдениетінің деңгейін анықтайды.

Отандық педагогтар мен психологтардың еңбектері білімгерлердің кәсіби дайындығы мен әлеуметтік белсенділігінің дамуы қазіргі қоғамның негізгі міндеттерінің бірі. Білімгерлердің болашақ мамандықтарының қызметінің мазмұны мен мақсатын саналы түрде қабылдауы аталған үдерістің нәтижелілігінің негізі болып табылады.

Зерттеу объектісі-жоғары кәсіптік білім беру мекемесіндегі тәрбие қызметі.

Зерттеу пәні-ЖОО тәрбие жүйесіндегі білімгердің әлеуметтік белсенділігін дамыту.

Зерттеудің мақсаты-теориялық ережелердің жиынтығын анықтау және университеттің білім беру жүйесінде білімгерлердің әлеуметтік белсенділігін дамыту моделін жасау.

Зерттеу гипотезаға негізделген, оған сәйкес университет студентінің әлеуметтік белсенділігінің дамуы тиімді болады және егер білімгердің әлеуметтік белсенділігін дамытуға бағытталған университеттің тәрбие жүйесінің мазмұны мен құрылымын жаңартылса; білімгердің әлеуметтік белсенділігінің даму моделін және оны университеттің тәрбие жүйесінде жүзеге асыру технологиясын жасаса, басқарылатын болады.

Жаңа сапаға оқытуды және жастарды тәрбиелеуді, кадрларды даярлау мен олардың біліктілігін арттыруды қамтамасыз етуде белсенді оқытудың әртүрлі нысандары мен әдістері маңызды орын алады. Сондықтан университеттің білім беру мекемесі ретіндегі маңызды әлеуметтік функциясы-бұл білімгердің әлеуметтік белсенділігін дамытуға, оның мүмкіндіктерін іске асыруға, жеке тұлғаның кәсіби қалыптасуы мен дамуына жағдай жасау, бұл адамға қоғамның ғылыми - техникалық және әлеуметтік процесін тиісті түрде алға жылжытуға мүмкіндік береді.

Бұл жағдайда туындайтын алғашқы сұрақтар: әлеуметтік белсенді тұлға дегеніміз не, оның құрылымы қандай, әлеуметтік белсенді тұлға қоғамындағы ұстаным қандай, әлеуметтік белсенді тұлғаны зерттеуді неден бастау керек?

Біздің көзқарасымыз бойынша, әлеуметтік белсенділік - бұл жеке тұлғаның тұрақты қасиеті және әлеуметтік даму міндеттеріне сәйкес өзін және қоғамды өзгерту үшін ішкі (психикалық) және сыртқы (практикалық) іс-әрекеттерді жүзеге асыратын әлеуметтік ортамен қарқынды, саналы өзара әрекеттесуге бағытталған әлеуметтік маңызды іс-әрекеттер жиынтығы.

К.А. Абулханова-Славскаяның пікірінше, адамның әлеуметтік белсенділігі оның қызметке деген көзқарасынан көрінеді және жаңа әлеуметтік міндеттер мен істерді алға жылжыту, оларды шешу үшін жауапкершілікті алу және т. б. әлеуметтік белсенділік әлеуметтік маңызды қажеттіліктер болып табылатын мотивтердің, ынталандырулар мен механизмдердің әсерінен әлеуметтік пайдалы іс - әрекеттер түрінде жүзеге асырылады. Әлеуметтік белсенділіктің субъектісі-адам, әлеуметтік топ, түрлі қауымдастықтар. Әлеуметтік белсенділік жеке тұлғаның әлеуметтік қасиеті ретінде қарастырылады, оның дамуы таным, белсенділік және қарым-қатынас процесінде адамның қоршаған ортамен байланыс жүйесі арқылы жүреді. Динамикалық білімінің арқасында белсенділік әлеуметтік көріністің әр түрлі деңгейіне ие, бұл әлеуметтік маңызды іс-әрекеттегі адамның әлеуметтік міндеттері мен іс-әрекетке субъективті көзқарастар арасындағы арақатынасқа байланысты [2].

Кәсіптік білім беру жүйесінің барлық буындарындағы белсенді оқыту тәжірибесі оның нысандарының, әдістері мен құралдарының көмегімен дәстүрлі оқытуға қол жеткізу қиын бірқатар міндеттерді жеткілікті түрде тиімді шешуге болатындығын көрсетеді:

- танымдық қана емес, сонымен қатар кәсіби мотивтер мен мүдделерді қалыптастыру;

- маманның жүйелі ойлауын, оның ішінде табиғат пен қоғамды ғана емес, өзін де, әлемдегі орнын да тұтас түсінуді тәрбиелеу;
- кәсіби қызмет және оның үлкен бөліктері туралы тұтас түсінік беру;
- ұжымдық ойлау және практикалық жұмысқа үйрету, өзара әрекеттесу мен қарым-қатынастың, жеке және бірлесіп шешім қабылдаудың әлеуметтік дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру, іске, әлеуметтік құндылықтарға және кәсіби ұжымның, жалпы қоғамның көзқарастарына жауапты көзқарасты тәрбиелеу.

Вербицкий А. А. қазіргі уақытта белсенді деп аталатын формалар мен әдістер қандай да бір түрде қолданылмайтын кәсіби оқу орны деп атауға болмайды деп санайды[4].

Буланова-Топоркова М.В. студенттік жас психологиялық, әлеуметтік дамудың алдыңғы процестеріне негізделген "ең жоғары" нәтижелерге қол жеткізумен сипатталады деп санайды.

Егер студентті тұлға ретінде зерттесек, онда 18-20 жас - бұл адамгершілік және эстетикалық сезімдердің ең белсенді даму кезеңі, мінездің қалыптасуы мен тұрақтануы және, ең бастысы, ересек адамның әлеуметтік рөлдерінің толық кешенін игеру кезеңі: азаматтық, кәсіби және еңбек және т.б. "экономикалық белсенділіктің" басталуы осыған байланысты. Бұл спорттық рекордтар уақыты, көркемдік, техникалық және ғылыми жетістіктердің басталуы. Сондай-ақ, бұл процесс Б. Г. Ананьев, А. В. Дмитриев, И. С. Кон, В.Т. Лисовский, З. Ф. Есарев және т. б. ғалымдардың еңбектерінде талданды [3].

Жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде білімгерлердің әлеуметтік белсенділігін қалыптастырудың әртүрлі модельдері мен технологияларын сипаттайтын тәжірибе қалыптасты. Алайда, қазіргі жағдай бірқатар қайшылықтармен күрделене түседі:

- әлеуметтік ортадағы жағымсыз құбылыстарға жауап бере алатын маман даярлауда жеке тұлғаға бағытталған тәсілге көшу қажеттілігі мен бірыңғай білім берудің қалыптасқан стереотиптері арасында;
- болашақ мамандардың әлеуметтік белсенділігіне үнемі өсіп келе жатқан талаптар мен оны ЖОО-ның тәрбие жүйесінде қалыптастырудың теориялық негіздерінің әлсіз дамуы арасында;
- іс-шара тәсілін насихаттайтын тәрбие жұмысының дәстүрлі жүйесі мен тәрбие жүйесін есепке алудың маңыздылығы, болашақ мамандықтың ерекшелігі арасында;
- студенттік ортада пайда болатын жаңа жастар бірлестіктері мен ұйымдарының ашылатын мүмкіндіктері мен білімгерлердің әлеуметтік пайдалы қызметтегі белсенділігін жүзеге асырудың дәлелденген нысандары мен әдістерінің болмауы арасында.

ЖОО-ның тәрбие жұмысына қойылатын жаңа талаптарды ескере отырып, әлеуметтік серіктестік пен ведомствоаралық интеграция байланысы арқылы жоғары оқу орындарының білім беру кеңістігін кеңейту келесі мәселені шешу қажеттілігін көрсетеді, қандай педагогикалық жағдайда тәрбие жүйесінің болашақ маманның әлеуметтік белсенділігіне әсері тиімді болады.

Университеттің тәрбие жүйесі жағдайында білімгерлердің әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру тиімді болады, егер:

- ЖОО педагогикалық үрдісіне оның даму динамикасын, сыртқы, ішкі және педагогикалық жағдайларды, тұлғалық ісіктерді, көріністерді, ұстанымдарды көрсететін жүйелі және әрекеттік тәсілдерге негізделген тәрбие жүйесінің моделі әзірленді және енгізілді;
- студент-болашақ педагогтың волонтерлік қызмет тәжірибесін игеру өнімді қоғамдық-педагогикалық жұмысқа бағдарланып, өзін-өзі басқару және әлеуметтік әріптестік қағидағарына негізделетін болады;
- тәрбие процесін ғылыми-әдістемелік және технологиялық қамтамасыз ету жүйенің құндылық-мағыналық, субъектілік-орта, функционалдық-қызметтік және ұйымдастырушылық-әдістемелік компоненттерінің, олардың өзара іс-қимыл тетіктерінің жиынтығы ретінде ұсынылатын болады;
- әлеуметтік ортада болып жатқан өзгерістерге оңтайлы жауап беруге мүмкіндік беретін мазмұнды және бағдарланған компоненттер кешенінде, Әлеуметтік әлеует пен топтық бірлікте, білім беру жүйесінің нәтижелілік критерийлерінде көрсетілген әлеуметтік белсенділік көрсеткіштерін диагностикалау жүйесі анықталды және сыналды.

«Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында, жоғары оқу орындарында білім берудің бағдарламалық мазмұны, білімгерлердің жеке тұлғасын қалыптастыруға, оның жеке қабылетін ашып, әлеуметтік белсенділігін дамытуға және жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламасын кеңінен игеру үшін қажетті дағдыларымен, қарым-қатынас тәжірибесін игеруге бағытталғандығы атап көрсетілген.

Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламалары (2005 – 2010 жж; 2011 – 2020 жж) республикамыздың стратегиялық дамуының негізгі басымдықтары мен мемлекеттік білім беру саясатының перспективалық бағыттарына негізделіп, ұлттық білім жүйесін дамытудың бағдары ретіндегі бірнеше негізгі қағидатты айқындап берді. Қазіргі қоғамымыздың алдында тұрған басты міндет жан – жақты жетілген, өзіне тән ерекшелігі бар, рухы биік, ізгілікті, адамгершілік қасиеттерді өз бойына сіңірген тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Білімгерлердің алдында тұрған бірден-бір мақсат – алған білімдерін пайдаға асырып, өзара әрекет ете алатын азаматтың ұлттық құндылықтарды меңгерген, қоғамда өз орнын таба білген, әлеуметтік белсенділігі дамыған жеке тұлға болуы.

Білімгерлердің жеке тұлғасының қалыптасып, дамуындағы ерекше кезең - білімгердің болашағы. Оның интеллектуалдық дамуы мен адамгершілік бейнесінің қалыптасуы және еңбекке қатынасы көп жағдайда оқу орындарындағы білім беру мазмұнымен анықталады. Тұлға тек қана әлеуметтік-қоғамдық қатынастардың жемісі ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік іс-әрекеттердің маңызды субъектісі де болып саналады. Жоғары оқу орнында білім алудың бүгінгі күнгі жағдайы, оның экономикалық және мәдени байланыстарының күшеюі, жеке тұлғаның дамуына жаңа мүмкіншіліктер жасайды.

Қазіргі кезеңде жоғарғы оқу орындарының алдында тұрған жаңа мақсат, міндеттер білімгерлерден әлеуметтік белсенділігіне әдістемелік талдау, ондағы нақты проблемаларды анықтап, оны өз бетінше шеше білу қабілетінің болуын, яғни олардан жақсы дамыған шығармашыл-ізденімпаздық, ғылыми-зерттеушілік қабілетінің болуы талап етіледі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының білім беру мекемелеріндегі кешенді тәрбие беру бағдарламасы. Қазақстан мұғалімі. 2000ж. № 21-24. – 17маусым
2. Абульханова-Славская, К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. - М.: Наука, 1980. - 335с.
3. Ананьев, Б.Г. Человек как предмет познания /Б.Г. Ананьев. -Л.:ЛГУ,1968. 339с.
4. Вербицкий А.А., Ларионова О.Г. Личностный и компетентный подходы в образовании. –М: Логос, 2011, 336 с

ӘОЖ 004.8:378

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A MEANS OF CREATING PERSONALIZED LEARNING MATERIALS IN ENGLISH LESSONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Tolkumbekova Aizhan Kairatovna
Taraz university named after M. KH. Dulaty

Annotation: this article discusses the potential of using artificial intelligence (AI) technologies to create educational materials adapted to the individual needs of students in the process of learning English in higher education. The mental and age characteristics of the students, as well as the educational benefits offered by AI, are discussed. The emphasis is placed on the theoretical foundations of the

introduction of AI into the educational process and the hypothesis of its influence on the educational achievements and motivation of students.

Keywords: artificial intelligence, personalized learning, English, Higher Education, educational materials.

Personalized learning is an approach in education that deals with adapting the learning experience of each learner. Instead of using the same teaching methods and materials for everyone, it takes into account the individual needs, interests, and pace of learning of each student.[1]

In the modern world, educational practice is under significant pressure from rapidly developing technologies and changes in the needs of learners. Artificial intelligence (AI) is becoming an important tool in the field of Education, opening up new opportunities for the creation of adapted educational materials. This is especially noticeable in the context of teaching foreign languages, where the success of teaching largely depends on the individual characteristics of students, their level of training and motivation. Given the importance of the English language in the global context, the introduction of innovative approaches to its teaching is becoming increasingly necessary.

More research is currently underway on the use of artificial intelligence in English Language Teaching than five to ten years ago, reflecting the recent growth of available artificial intelligence tools and the public's interest in artificial intelligence.[2]

Artificial intelligence: includes a range of technologies such as machine learning, natural language processing, and instructional systems. These tools are capable of analyzing a large amount of data, which allows you to create personalized educational materials that meet the unique needs and preferences of students. For example, machine learning systems can process information about how students interact with learning materials, which tasks pose a challenge to them, and which topics are of great interest. This will allow teachers to more accurately adapt the lessons and tasks.

There are several important benefits of AI-enabled personalized learning:

First, it allows you to take into account the level of training and the pace of assimilation of each student. In traditional teaching, there is often a situation when one student learns material faster than others, which leads to a decrease in interest and motivation in learning. AI helps to solve this problem by presenting adapted tasks that correspond to the current knowledge and skills of the student. For example, teachers integrate artificial intelligence into their programs to personalize students' learning processes, use algorithms to adapt tasks and lessons based on individual academic performance.[3]

Secondly, the use of AI in the educational process contributes to increasing the motivation of students. Adapted materials can include game elements, interactive tasks and feedback systems, which will make the learning process more interesting and interactive. Research shows that students who participate in the educational process through modern technologies are more interested in learning the subject and show better results. Thus, AI not only improves the quality of learning, but also increases students' satisfaction with the learning process.

It is also important to take into account the mental and age characteristics of students. At this age, students begin to realize themselves and understand their educational needs. They strive for independence and expect great relevance and connection with real life from the educational process. Psychological research shows that an individual approach to learning significantly improves results and increases interest in the subject. Students are critical of the educational process and want to see its practical value. At this stage, students are ready to perceive complex materials, but their attention can be short-lived. AI can capture this attention by adding customized game elements. Artificial intelligence systems allow you to collect relevant data about students, their abilities and work style. It can then be used not only to predict future academic performance, but also to make effective individualized (student-centered) education truly feasible.[4]

With AI, you can create many types of personalized learning materials to help high school students learn English. Here are some examples:

1. Adaptive exercises and tasks AI-based platforms provide students with the ability to adapt to their individual learning needs. Tasks are automatically adjusted according to the level of knowledge and performance of each student. For example, if the student performs grammar exercises well, the system will allow you to move on to more complex topics, and in case of difficulties, the exercises will

be simplified. This method helps students to work effectively according to their level, and, in addition, increases their confidence. IXL (ixl.com) and Smart Sparrow (smartsparrow.com platforms such as) aim to improve students' language skills using adaptive algorithms. These platforms not only provide tasks, but also monitor the progress of their implementation, identify repeated errors and direct students to eliminate gaps in their knowledge.

2. Individual texts and audio systems allow you to present materials based on the interests of students. The system prepares articles and audio materials in accordance with it, taking into account the student's interest in such topics as sports, technology, art. This method can increase students' motivation and make it easier for them to perceive the material. Newsela (newsela.com) and Lingua.ly (lingua.ly) platforms present texts to students in a way adapted to their reading level, which allows them to learn new words in context. In addition, the audio materials presented on such platforms help to develop listening skills, and the thematic variety contributes to maintaining the interest of students.

3. Interactive dialogues with chatbots Duolingo (duolingo.com) and Replika (replika.ai chatbots such as) offer new ways to learn the language. Such tools teach students how to communicate freely in English, ask questions, answer and conduct short dialogues. In addition, these chatbots are equipped with a feedback system designed to improve students' communication skills. For example, Replika helps to exchange ideas on complex topics, developing the emotional intelligence of the student. Duolingo, in turn, simulates situations that occur in real life and prepares students for everyday communication. Such interactive methods increase the confidence of students and contribute to the active development of their language skills.

4. Interactive grammar and lexical platforms to improve grammar and lexical exercises, AI-based platforms analyze students' mistakes and offer individual tasks aimed at eliminating those mistakes. For example, if a student confuses verb tenses, the system will prepare additional exercises on this topic. Grammarly (grammarly.com) and Quizlet (quizlet.com) systems provide tools aimed at improving the ability of students to write texts and remember them. Grammarly draws attention to specific errors and provides stylistic recommendations, while Quizlet helps you enrich your vocabulary with interactive flash cards.

5. Real-time feedback and Correction

AI systems offer the ability to provide feedback to students in real time. This is a continuous help aimed at improving pronunciation, grammar, or text structure. For example, Elsa Speak (elsaspeak.com) analyzes the student's pronunciation and gives recommendations for improving specific sounds, and Google Docs automatically allows you to correct grammatical errors. Such systems help to improve not only written skills, but also oral experience. This method creates conditions for students to quickly correct their mistakes and continuously develop their language skills.

6. personalized tasks and practical tests

Platforms operating on the basis of artificial intelligence can constantly monitor the learning progress of students and offer tests and exercises adapted to the level of their completion of tasks. For example, when determining whether a student has achieved good results in a particular topic, the system will deepen the student's knowledge by offering more complex tasks. And if the student faces difficulties, the AI will automatically offer simplified tasks, allowing him to improve his weak points. Such adaptive systems are able to comprehensively assess the student's knowledge and give specific recommendations on the most important issues. Khan Academy (khanacademy.org) and Quizizz (quizizz.com platforms such as) increase the quality of learning by accurately determining the level of knowledge of students and offering personalized tests. In addition, these systems allow students to solve practical tasks and apply their knowledge in real life situations.

This set of technologies allows language learners not only to acquire knowledge, but also to apply it effectively. Personalization of the educational process with the help of AI is an important step in improving the education system.

Although the introduction of artificial intelligence in the education system offers many advantages, there are a number of challenges that it faces. First of all, the issue of technology availability is important. Especially in schools in rural and remote regions, the lack of modern equipment and fast internet hinders the effective use of AI. In addition, since the training of teachers in the use of AI tools is at different levels, it is necessary to train them through special trainings. Such training courses teach teachers how to use new technologies in an understandable and effective way and expand their

capabilities in organizing classes. In addition, insufficient infrastructure – outdated computers, a shortage of IT specialists-is one of the main obstacles to the effective implementation of AI systems. To solve these problems, it is recommended to take several important measures. First of all, it is necessary to develop AI systems with intuitive and easy-to-use interfaces, which will ensure the rapid assimilation of new technologies by teachers and students. Secondly, providing schools with the necessary equipment and developing infrastructure in rural areas requires state support and private sector investment. Third, it would be more profitable to implement AI technologies through test projects, rather than start at once in all schools. This approach allows you to identify the main problems in the process of applying new systems and solve them. All these measures contribute to improving the quality of education, increasing student achievement and making the learning process more effective, which will allow to fully reveal the potential of AI.

Artificial intelligence provides powerful tools for creating personalized learning materials, which opens up new prospects for teaching English in high school. The introduction of AI in the educational process can significantly improve the quality of education by meeting the individual needs of students and contributing to a deeper assimilation of knowledge. The use of artificial intelligence technologies can lead to the creation of a dynamic and participatory educational environment that encourages students to learn the language and develop their skills.

In conclusion, artificial intelligence (AI) has great potential in improving the effectiveness of teaching English in the field of Education. AI-based systems allow you to personalize the educational process by providing educational materials adapted to the needs of individual students. This approach, taking into account the different levels of knowledge of students, increases their motivation to learn the language and improves academic success. The use of AI in teaching English increases the motivation of students and makes the learning process more interesting and interactive. In addition, AI systems allow teachers to monitor the learning process and track the development of each student, which increases the quality of Education.

However, there are also a number of difficulties in the implementation of AI. The lack of technical infrastructure, the level of mastery of new technologies by teachers and the problems of providing the necessary support to students hinder the full implementation of these technologies. In this regard, important steps are the implementation of teacher training in educational institutions, the introduction of tools that facilitate the use of AI, and the modernization of the infrastructure of schools.

Although the results of this article reveal the potential of AI in teaching English, further research and experiments are needed to apply it effectively. In the future, the widespread use of AI in the education system will improve the quality of learning and deepen students' interest in learning languages. The joint work of educational material and technologies adapted to individual needs will undoubtedly open up new perspectives and opportunities in learning English.

Literature:

1. Techopedia. Transforming Education: AI-Powered Personalized Learning Revolution [Электрондық ресурс].
2. URL: <https://www.techopedia.com/transforming-education-ai-poweredpersonalized-learning-revolution> (қолданылған күні: 07.11.2024).
3. British Council. Artificial intelligence and English language teaching: Report updated July 2024 / British Council. – Лондон, 2024ж. – 16 б. (қолданылған күні: 07.11.2024).
4. IEEE Spectrum. How AI Can Personalize Education [Электрондық ресурс]. URL: <https://spectrum.ieee.org/how-ai-can-personalize-education> (қолданылған күні: 07.11.2024).
5. Danesi, M. AI in Foreign Language Learning and Teaching: Theory and Practice / M. Danesi. – Hauppauge: Nova Science Publishers, 2024ж. – 38 б. (қолданылған күні: 07.11.2024).

УДК 811.512.122:811.124

ПЕРЕХОД НА ЛАТИНИЦУ - ШАГ К ТРЕХЪЯЗЫЧИЮ

Тургунтаева Гульсара Ашимбаевна

Таразский университет имени М.Х.Дулати, г.Тараз

Аннотация. В данной статье автор исследует роль английского языка в мировой цивилизации в эпоху глобализации, а также рассматривает перспективы поэтапного перехода казахского языка на латинскую графику. С точки зрения автора вариант латиницы в английской графике полностью соответствует той позиции, которую можно применить при переходе казахского языка на латиницу.

Ключевые слова: английский язык, глобализация, латиница, трехязычие.

Аннотация. Бұл мақалада автор жаһандану дәуіріндегі ағылшын тілінің әлемдік өркениеттегі рөлін зерттеп, қазақ тілінің латын графикасына кезең-кезеңімен көшу перспективаларын қарастырады. Автордың көзқарасы бойынша, ағылшын графикасындағы латын әліпбиінің нұсқасы қазақ тілінің латын әліпбиіне көшу кезінде қолдануға болатын ұстанымға толығымен сәйкес келеді.

Түйін сөздер: ағылшын тілі, жаһандану, латын әліпбиі, үштілділік.

Abstract. In this article, the author explores the significance of the English language in the world civilization during the era of globalization, and considers the potential for a phased transition of the Kazakh language to the Latin graphics. From the author's point of view, the version of the Latin alphabet in English script fully corresponds to the principle that can be applied during the transition of the Kazakh language to the Latin script.

Keywords: the English language, globalization, Latin alphabet, trilingualism.

Английский язык, основанный на латинской графике, является основой передовой науки и образования, современных инноваций и современных технологий, международного транспорта и логистики, международной банковской и финансовой систем, системы международных законов и конвенций, международных терминов. Английский язык также является основой различных международных саммитов, на которых присутствуют руководители государств, и, что самое важное, современных поисковых систем, таких как Google, Opera и других, которые удовлетворяют потребности миллиардов потребителей на основе Интернета и информационно-коммуникационных технологий, поскольку цифровые технологии на сегодняшний день находятся на вершине Олимпа.

Вместе с тем, неоспоримым фактом является то, что английский язык является научным языком. Как мы видим, крупнейшие университеты мира, такие как университеты Гарварда, Оксфорда, Кембриджа, Массачусетса, Теннесси и другие, расположены в странах, где английский язык является основным, следовательно, обмен опытом с зарубежными странами играет большую роль в сфере образования, поэтому знание языка крайне необходимо, так как ведущие университеты мира готовят специалистов на английском языке, авторитетные научные журналы издаются на английском языке. Это показывает, что вся передовая наука тесно связана с английским языком, поэтому английский язык определенно используется как язык науки. Принятие общего универсального языка науки оказало огромное влияние на научное общение. Теперь, выучив один язык, учёные со всего мира имеют возможность получить доступ к обширной научной литературе и общаться с другими учёными в любой точке мира. Наука закономерно следует тому, что практически все крупные научные журналы издаются на английском языке, потому что данный язык был выбран языком науки. Ускоряет процесс и тот факт, что только один язык является «официальным» в сфере науки. У английского языка есть неоспоримые преимущества, позволяющие ему оставаться языком науки: он широко

распространен и широко изучается, его используют в бизнесе, медицине и других сферах. Если вы владеете английским языком, то можете участвовать в международных конференциях.

Массовое распространение латинской графики на поверхности планеты было обусловлено бурным развитием компьютерных технологий, имевшим место в 50-60-х годах XX века сначала в США, затем в Великобритании и Франции. За очень короткое время причиной распространения английского языка стали технологии интернет-коммуникаций, охватившие весь мир. Процесс глобализации, охвативший весь мир, еще больше расширил горизонты английской и латинской графики, по причине того, что подавляющее большинство современных технологий и инновационных идей родом из англоязычного мира.

В настоящее время латиница является основой письменности многих стран Европы, Азии, Африки и Америки. Эта система письма также стала моделью письма Австралии, которая является одновременно континентом и государством, а также островных государств в мировом океане, таких как Новая Зеландия, Индонезия, Филиппины и Исландия.

Латинская графика не обошла и тюркский мир. Сначала эта система письма была принята Турцией в 1928 году, а после 1991 года эту систему переняли и суверенные государства Азербайджан, Туркменистан и Узбекистан. В 1994 году в нашей стране поднялось общественное мнение о возвращении к латинице. С тех пор эта притязательная инициатива опиралась на десятки круглых столов и научных конференций, а мнения и предложения, обобщенные в ходе всестороннего обсуждения данного вопроса, всегда публиковались в СМИ. В то время подавляющее большинство выразило поддержку этой инициативе, поэтому этот значимый вопрос созрел и, что немаловажно, наше общество тщательно и своевременно подготовилось к назревшему переходу к латинской графике.

Стоит отметить, что переход казахского языка на латиницу необходим для развития страны. Это связано с тем, что английская версия латинской графики имеет много орфографических ресурсов и возможностей, поэтому необходимо использовать эти ресурсы и возможности при формировании казахской/латинской версии, которая стоит сегодня на повестке дня.

Наряду с этим, следует помнить, что британский вариант латиницы — это самая совершенная версия 2500-летнего латинского алфавита, и современные компьютеры, основанные на этой модели, позволяют пользователям полностью ограничиться областью клавиатуры. В латинице всего 26 букв, из них 6 гласных, а остальные 20 согласных. Однако сегодня английский, один из самых богатых языков в мире со словарным запасом более чем 1,5 миллиона, включающий слова из сотен языков мира, имеет 44 звука, которые звучат по-разному в зависимости от их положения в слове, поэтому мы сможем максимально использовать орфографические ресурсы английской графики при передаче оригинальных звуков казахского языка.

Прежде всего, очень уместно предостеречь от использования диакритических знаков при формировании латинской графики казахского языка, потому что французский, испанский, португальский языки романской группы и западно- и восточногерманские и скандинавские языки германской группы, использующие латинскую графику в качестве основы своей письменности, а также некоторые славянские языки имеют диакритические знаки, расставленных под и над латинскими буквами, тогда как в английской графике их почти нет. К примеру, на компьютерной клавиатуре в формате английского Word в названиях символов нет диакритических знаков, однако есть проблема, которую можно решить на данном этапе. Это относится к апострофу (') на компьютерной клавиатуре в формате английского Word, при этом апостроф нельзя назвать диакритическим знаком, ведь это полноценный символ, который используется вместо английских союзов или сокращенных букв некоторых слов, а также располагается отдельно на поверхности клавиатуры. Именно поэтому этот символ (') использовался в версии казахского/латинского алфавита, предложенной Назиром Торекуловым, первым казахским дипломатом в 1928 году, как наиболее удобный механизм, обеспечивающий звучание гласных [ә], [ө], [ү]. Следовательно, если этот символ (') принять в стандартной версии казахского/латинского алфавита, то слова Әлім, өлке, өндіріс, үндестік в латинице будут

обозначаться A'lim, o'like, o'ndiris, u'ndestik. С этой точки зрения вариант латиницы в английской графике полностью соответствует той позиции, которую можно применить при переходе казахского языка на латиницу. В то же самое время, переход на латинскую графику – это самый быстрый способ перейти от имеющейся у нас сегодня трехуровневой компьютерной клавиатуры, утомляющей своими мерцающими символами, к одноуровневой безупречной клавиатуре.

Следует отметить, что в настоящее время для того, чтобы освоить новые технологии и адаптироваться к новой эпохе, нужно знать английский язык. Владение несколькими языками имеет важное значение для трехсторонней языковой политики в Казахстане, которая влияет на процветание страны и приближает желание пополнить ряды развитых стран. Основная причина, по которой эта политика стала требованием времени, это темпы развития научных технологий. Вместе с тем, установление дипломатических, дружественных и политических отношений Республики Казахстан с зарубежными странами является одним из приоритетов трехсторонней языковой политики. Во время такого общения не возникает проблем, связанных с языком переговоров. В то же время эта политика позволяет обмениваться опытом с зарубежными странами, а гражданам страны повышать свой интеллект путем изучения нескольких языков. Быть в курсе событий XXI века – века технологий – также является преимуществом трехязычия. Именно поэтому эта основательная позиция получила массовую поддержку общества, в результате чего поэтапный переход на латиницу нашего государственного языка будет являться своевременным двигателем для усиления конкурентоспособности Казахстана, которая связана с повышением компьютерной грамотности, знанием иностранных языков и культурной открытостью.

Литература:

1. Ахметова С. Тайны латинского алфавита [Текст] / С. Ахметова // Индустриальная Караганда. - 2018. - 20 февр. - С. 2
2. Кажыбек Е. З. Модернизация письменности - веление времени [Текст] / Е. З. Кажыбек // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. - 2017. - № 5. - С. 147-149
3. Королев А. Переход на латиницу - историческое решение [Текст] / А. Королев // Литер. - 2017. - 5 окт. - С. 4
4. Тасбулатов А. Латиница: работа в новом формате [Текст] / А. Тасбулатов // Литер. - 2017. - 24 окт. - С. 4

УДК 376.62

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

**Уревская Т.Г.
Сембекова У.Д.**

Таразский университет имени М.Х. Дулати, г. Тараз

Аннотация:

Инклюзивное образование – это обеспечение равного доступа к образовательному процессу с учетом различных образовательных потребностей и индивидуальных возможностей обучающихся. В статье рассматриваются особенности обучения иностранным языкам в инклюзивной среде. Иностранный язык имеет большое значение в реализации инклюзивного подхода к студентам с отклонениями в развитии, так как способствует развитию личности обучающегося, стимуляции потребностей окружающего мира и самопознания, а также процессу социализации. В статье рекомендуется применять принцип индивидуализации процесса обучения, направляя образовательную среду на достижение успеха, а также учитывать особенности познавательных функций обучающегося.

Ключевые слова: инклюзивное образование, иностранный язык, образовательный процесс, индивидуализация, развитие, особенности.

Features of teaching foreign languages in the context of inclusive education

Abstract:

Inclusive education means ensuring equal access of students to the educational process, taking into account the diversity of their educational needs and individual opportunities. The article discusses the specifics of teaching a foreign language in inclusive conditions. The role of a foreign language in the implementation of an inclusive approach of schoolchildren with developmental features is the development of the child's personality, the ability to stimulate his needs to discover and understand the world around him and himself, as well as his socialization. The article proposes to use the principle of individualization of the educational process, to create an educational environment that involves achieving success, as well as to take into account the peculiarities of the cognitive functions of the child.

Key words: inclusive education, foreign language, educational process, individualization, development, features.

Основным и важным направлением модернизации системы образования является инклюзивное образование, обеспечивающее право каждого человека на образование, и это единственный инструмент, признанный на международном уровне. Смысл термина инклюзивное образование заключается в обеспечении равного доступа к образованию для всех учащихся с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей. Это означает, что все дети, независимо от их физических, интеллектуальных, этнических, религиозных и других особенностей, а также социально-экономического статуса, имеют равные права и интегрированы в систему общего образования. То есть следует учитывать их особые образовательные потребности и воспитывать и обучать их вместе со сверстниками. Инклюзивное образование – это процесс интеграции учащихся с разными когнитивными и физическими способностями в одном классе или школе. Этот метод обеспечивает их активное участие в образовательной деятельности за счет использования различных способов самовыражения обучающихся и персонализированных образовательных программ. Инклюзивное образование направлено на создание равных возможностей для изучения иностранного языка для всех детей, включая трудоспособных, инвалидов, здоровых и инвалидов. Это трудная задача для учителя, но решаемая [1, с.85]. Инклюзивное образование имеет место в том случае, если каждый ребенок, независимо от его физических, интеллектуальных, социальных, эмоциональных, языковых и других особенностей, имеет возможность участвовать в общем процессе обучения и воспитания. Этот процесс готовит детей к тому, чтобы они стали равноправными членами общества во взрослой жизни, и снижает риск сегрегации и изоляции. В процессе обучения у таких детей могут возникнуть различные нарушения поведения, например, аутизм. Они могут с трудом контролировать свои действия, быть агрессивными, конфликтовать со сверстниками, быть самоуверенными или эмоционально неуравновешенными, проявлять гиперактивность, иметь физические недостатки, а также могут иметь некоторые нарушения, хотя их умственные способности сохранены.

Кроме того, вероятны нарушения моторики, в том числе мелкой моторики пальцев. В некоторых случаях может ухудшаться память и задерживаться речевое развитие [4, с. 67].

Чтобы начать организацию образовательного процесса, в первую очередь необходимо выявить проблемы детей с особыми образовательными потребностями. Данная диагностика проводится в тесном сотрудничестве педагога, психолога, дефектолога и педагога-коррекционного педагога. Для каждого обучающегося разрабатывается индивидуальная образовательная траектория, а индивидуальные образовательные программы реализуются в соответствии с конкретными познавательными возможностями ученика. Воспитательная работа с такими детьми направлена на активное вовлечение студента в обучение. При этом результаты работы преподавателя и учащихся должны оцениваться только путем сравнения их с исходным уровнем. Студенты с особыми образовательными потребностями условно разделены на две группы: с ограничениями по здоровью и познавательной активности и без ограничений.

Дети с ограниченными возможностями могут иметь особые таланты, дефицит внимания и гиперактивность, отличные от других учеников в классе. Их культурные особенности, вероятно, обусловлены влиянием других этнических групп, а незнание ими языка обучения, вероятно, связано с их способностью говорить на двух языках.

Кроме того, опыт домашнего насилия, злоупотребления алкоголем и наркотиками, а также негативное воздействие внеклассной среды на ребенка подвергают их риску. Инклюзивное образование требует создания педагогических условий, необходимых для объединения детей с разными познавательными способностями и индивидуальными особенностями в одном образовательном пространстве.

Рассмотрим подробнее структуру инклюзивной образовательной среды. Он состоит из пространственно-дисциплинарной организации класса и школы без физических и психологических барьеров, образовательных программ, форм и технологий инклюзивного образования (обучения). Оно состоит из дружественной социально-коммуникативной среды, всесторонней поддержки с участием педагогического и медицинского персонала, психолого-дефектологической службы, родителей, сверстников-волонтеров и старшеклассников [2, с.116].

Ключевой особенностью инклюзивной образовательной среды является широкое использование технических средств, таких как слуховые аппараты, инвалидные коляски, «говорящие» книги, улучшенное освещение и компьютерные инструменты. То есть инклюзивное образование включает в себя различные персонализированные способы вовлечения студентов в познавательную деятельность, поощрение разных форм участия обучающихся в учебном процессе, предоставление учащимся свободы в выборе способов демонстрации знаний, а также дифференцированные образовательные программы в одном классе. Основная цель учителя иностранного языка в инклюзивном классе – предоставить возможности обучения всем детям, устранить «барьеры» и создать образовательную среду. Каждый учитель должен взять на себя ответственность за организацию психолого-педагогического сопровождения во время обучения. Кроме того, важно учитывать особенности познавательных функций детей-инвалидов, поскольку для них характерны изобразительный схематизм, вербализм и фрагментарность. Формирование идей напрямую связано с остротой зрения: по мере ее снижения патология зрения возрастает.

По мнению специалистов, мышление слепых характеризуется логическим и сенсорным разрывом, а также сужением смыслового содержания слов и ограниченностью знаков [3, с. 47]. Обучение иностранному языку должно включать использование множества наглядных пособий, дидактических материалов. Р. Ф. Малих придерживается мнения, что дидактический материал способствует хорошему усвоению знаний, а также позволяет применять их в реальной жизни. Среди методов, адаптированных к особенностям обучающихся, можно выделить использование уроков реальности на холсте (при ознакомлении с новым лексическим материалом учитель может приносить в класс предметы, которые необходимо проработать). Для слабовидящих учащихся установление тактильного контакта с реальными предметами позволяет получить более глубокое представление об изображении этих предметов и действиях, связанных с ними. Эффективность методов изучения и запоминания языковых явлений влияет на возможность извлечения искомой информации непосредственно из памяти.

Палочки Куизинера (небольшие прямоугольные деревянные брусочки разной длины и цвета, каждая длина соответствует определенному цвету; изобретены бельгийским учителем начальной школы Ж. Куизинером) — один из таких методов.

Эти средства можно использовать при обучении грамматике иностранного языка, например, предлоги места, степени сравнения и словообразования, карточки с надписями Брайля, а также использовать метод общего физического реагирования при обучении грамматическим аспектам речи. Эффективны и такие методы развития аудирования, как повторение речевых образцов с грамматической структурой в определенном порядке, вопросы-ответы с учителем и в парах. Аудирование очень важно, особенно для слабовидящих учащихся, поскольку для них получение и понимание вербальной информации является одним из способов получения информации и использования Интернета. Например, в Интернете английский является основным средством общения. Слушая информацию на английском языке посредством аудиопрограмм, незрячие люди могут получить много новых знаний, недоступных на русском языке. С помощью специальных программ и устройств у них появится возможность наладить контакты с иностранцами, помочь им социализироваться и организовать свою жизнь. Поэтому для слабовидящих детей очень важно изучать иностранный язык. Инклюзивное образование на уроках иностранного языка для учащихся начальной школы обеспечивает участие детей с ограниченными физическими возможностями в общем процессе развития, а это значит, что каждый ребенок имеет возможность учиться и воспитываться на равных со сверстниками.

Обучение на иностранном языке позволяет детям погрузиться в культуру иностранного языка, раскрыть свою уникальность, а также развить толерантность, доброту и внутреннюю красоту [2, с.124].

Основная задача учителя иностранного языка – создать образовательную среду в инклюзивном классе и в общеобразовательной школе. Эта среда должна гарантировать, что все учащиеся достигают успехов в учебе. Учителя должны использовать эффективные стратегии обучения, учитывая трудности каждого ученика в изучении иностранного языка. Создание «безбарьерной» образовательной среды начинается с обеспечения благоприятного микроклимата для детей с ограниченными возможностями, что направлено на улучшение академических результатов и расширение прав и возможностей всех учащихся.

Для проектирования успешной и эффективной образовательной среды необходимо учитывать обучаемость всех детей и ответственность каждого педагога в психолого-педагогической организации. В зарубежной научной литературе представлены различные социально-педагогические модели, связанные с данным вопросом. Относительно темы «Иностранный язык» Г. Гарднер подчеркивает необходимость реализации процесса обучения иностранному языку в рамках «социально-педагогической» модели, которая направлена на повышение участия и активности детей с ограниченными возможностями здоровья в соответствии с особенностями социокультурного, познавательного и эмоционального развития. Данную модель следует рассматривать как системно-структурную концепцию, основными компонентами которой являются: социокультурные факторы среды (сочетание биологических и эмпирических факторов, индивидуальные особенности эмоционально-познавательной деятельности), учитывающие индивидуальные различия в процессе обучения, результатах обучения различным навыкам в условиях изучения иностранного языка. Центральным элементом этой модели является обучение, которое включает в себя лингвистические и нелингвистические навыки и способности в социокультурном контексте, влияющие на формирование учащихся.

Обучение иностранному языку в социокультурном контексте требует от преподавателя внимания к личности, что позволяет условно разделить учащихся на две группы: когнитивную и эмоциональную. Компонентами когнитивной группы являются особенности интеллектуальной деятельности, уровень владения языком и стратегии изучения языка. Эмоциональная сфера включает в себя язык, мотивацию и языковые барьеры. Давайте посмотрим на взаимосвязь и зависимость этих компонентов. Например, большое влияние на мотивацию оказывает отношение человека к своему языку и языку других. А высокий уровень мотивации, в свою очередь, способствует снижению эмоциональной тревожности при изучении иностранного языка. И наоборот, если уровень тревожности высок, происходит снижение мотивации. Кроме того, уровень эмоциональной тревожности и мотивации может существенно влиять на стратегию обучения [5, с.97]. Одной из основных задач учителя является поддержка учебных достижений ребенка. Поэтому эффективность обучения напрямую связана с комплексным внедрением в учебный процесс различных образовательных технологий. Например, ученые используют мультисенсорные методы для активации органов чувств студентов [4, с.112]. Таким образом, проблема обучения иностранному языку детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного образования является одной из актуальных и дискуссионных проблем современной педагогики.

Литература:

1. «Студенты с особыми потребностями в инклюзивном образовании
2. Критериальная система оценки учебных достижений. Методический инструмент.» – Астана: Ю. НБА имени Ы. Алтынсарина, 2016 г.
3. Байтурсынова А.А., Специальная педагогика: проблемы и перспективы развития:
4. Образовательный инструмент. - Алматы: 2008.
5. Алтаева Г. Ж. Роль психолого-педагогического сопровождения детей в
6. условиях инклюзивного образования. (КРО) школа-интернат общего типа, г.
7. Щучинск – 2015 год.
8. Современные технологии инклюзивного образования [Электронный ресурс] - URL: <https://moyaugra.ru/publication/8/480>

9. Инклюзивное образование [электронный ресурс] - URL:
<https://nsportal.ru/shkola/sotsialnaya-pedagogika/library/2019/10/17/inklyuzivnoe-obrazovanie>

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАС

Үсен Барна Серғалиқызы

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Андатпа

Бұл мақалада оқушылардың оқу мотивациясын арттыру жолдары психологиялық тұрғыдан қарастырылады. Мотивацияның негізгі теориялары, ішкі және сыртқы мотивация түрлері, сондай-ақ мотивацияны күшейту әдістері талданады. Оқытудың интерактивті әдістерін пайдалану, бағалау жүйесін әділ ұйымдастыру және оқушылардың қызығушылықтарын ескеру мотивацияны жоғарылатудың негізгі құралдары ретінде қарастырылады.

Аннотация

В данной статье пути повышения учебной мотивации студентов рассматриваются с психологической точки зрения. Анализируются основные теории мотивации, виды внутренней и внешней мотивации, а также методы усиления мотивации. Использование интерактивных методов обучения, справедливая организация системы оценивания и учет интересов обучающихся рассматриваются как основные средства повышения мотивации.

Abstract

This article examines ways to increase students' learning motivation from a psychological point of view. The main theories of motivation, types of internal and external motivation, and methods of enhancing motivation are analyzed. The use of interactive teaching methods, fair organization of the assessment system, and consideration of students' interests are considered as the main means of increasing motivation.

Кілтті сөздер: мотивация, оқыту психологиясы, ішкі және сыртқы мотивация, педагогикалық психология, интерактивті оқыту.

Кіріспе

Оқушылардың мотивациясы – олардың оқу процесіндегі ең маңызды психологиялық факторлардың бірі. Мотивация оқушылардың оқу іс-әрекетіне деген ынтасын қалыптастырып, оқу барысында оларды жақсы нәтижелерге жетуге ынталандырады. Сонымен қатар, мотивация деңгейі оқушылардың оқу кезінде кездесетін қиындықтарды жеңу қабілетіне және білім алуға деген көзқарасына да әсер етеді. Мақалада оқушылардың мотивациясын арттырудың психологиялық негіздері, түрлері, әдістері және оларды практикада қолданудың жолдары қарастырылады.

1. Мотивацияның мәні және маңызы

Мотивация — бұл адамның өз іс-әрекетіне ұмтылысы, оның әрекеттерін қозғаушы күш болып табылады. Ол жеке тұлғаның мақсаттарына жету үшін қажет ресурстарды, уақытты және күш-жігерді жұмсауға бағытталған. Білім алуда мотивация оқушының оқу іс-әрекетін ынталандыратын және оны тиімді жүргізуге көмектесетін маңызды элемент болып табылады.

Мотивацияның маңызының тереңдігі оның адамның барлық іс-әрекетіне әсер етуінде. Оқушылардың оқу үдерісінде белсенді қатысуы, білімді меңгеруге деген қызығушылығы, табысқа жетуге ұмтылысы бәрі мотивациямен байланысты. Оқушылардың оқу процесінде мотивациясы төмен болған жағдайда, олар оқу тапсырмаларын орындауда қиындықтар туғызады, үлгерімі нашарлайды, психологиялық жағдайы да төмендейді.

2. Мотивация түрлері

Оқушылардың мотивациясын арттыруда оның түрлерін түсіну өте маңызды. Психологияда мотивацияның бірнеше түрі бар:

2.1. Ішкі мотивация

Ішкі мотивация – бұл адамның ішкі қажеттіліктері мен қызығушылығынан туындайтын ынта. Оқушы өзі үшін қызықты, маңызды және мәнді білім алуға ұмтылады. Мұндай мотивация оқушының оқу материалына деген терең қызығушылығынан туындайды және оқудың өзі үшін маңызды екенін түсінуден пайда болады. Ішкі мотивацияға негізделген оқушылар тек сыртқы марапаттар мен бағаларды емес, білімнің өзінен қанағат алады.

Мысал: Оқушы математика пәнін тек жақсы баға алу үшін емес, пәннің мазмұнын терең түсіну және логикалық ойлау дағдыларын дамыту үшін оқиды.

2.2. Сыртқы мотивация

Сыртқы мотивация оқушының сыртқы факторлар, мысалы, мұғалімнің мақтау, марапаттар, баға алу сияқты ынталандырулар арқылы пайда болады. Бұл түрдегі мотивация оқушының сыртқы әсерлерге реакциясына негізделген және көбінесе жағымды марапаттар мен жақсы баға алу мақсатында әрекет етеді.

Мысал: Оқушы тек «жақсы» баға алу үшін пәнді оқиды немесе мектепте жақсы атақ алу үшін жоғары көрсеткіштерге жетуді көздейді.

2.3. Аралас мотивация

Кейде оқушының мотивациясы ішкі және сыртқы мотивацияның араласуынан пайда болады. Бұл жағдайда оқушы сыртқы марапаттар мен ішкі қызығушылықты үйлестіріп, білім алу процесінде табысқа жетуге ұмтылады.

Мысал: Оқушы ұнататын пәнді оқып, жақсы баға алу үшін ғана емес, сонымен қатар жаңа білімді меңгеруге қызығушылық танытады.

3. Мотивацияның психологиялық аспектілері

Оқушылардың мотивациясын арттыруда психологиялық факторлардың ролі зор. Бұл факторлар оқушының ішкі дүниесі мен айналасындағы әлеуметтік ортаны қамтиды. Оқу мотивациясын арттыру үшін келесі психологиялық аспектілерді ескеру қажет:

3.1. Оқушылардың жеке ерекшеліктері

Әр оқушының өзіне тән тұлғалық ерекшеліктері мен қызығушылықтары бар. Психологтардың зерттеулері көрсеткендей, мотивация деңгейі оқушының жасына, жеке қасиеттеріне, әлеуметтік жағдайына, психологиялық жағдайына байланысты өзгереді. Мысалы, бір оқушы мақсатқа ұмтылғыш әрі өзіндік көзқарасы бар болса, ал екіншісі – сыртқы әсерлерге көп бейім болады. Сондықтан оқушылардың мотивациясын арттыру үшін олардың жеке ерекшеліктерін ескеру өте маңызды.

3.2. Ата-ананың және мұғалімнің ролі

Оқушылардың мотивациясын арттыруда ата-ананың және мұғалімнің ролі ерекше. Олар оқушыға қолдау көрсетіп, оның күш-жігерін бағалауы керек. Ата-ананың мотивациясы оқушының оқу барысына деген көзқарасын қалыптастырады. Мұғалімнің дұрыс әдіс-тәсілдер қолдануы, ынталандыруы мен мақсатқа бағытталған тапсырмалары оқушының оқу мотивациясын арттырады.

3.3. Қоршаған орта

Оқушылардың мотивациясына әсер ететін тағы бір фактор – бұл олардың оқу ортасы. Егер мектепте немесе сыныпта қолайлы психологиялық атмосфера болса, онда оқушылар өздерін еркін сезініп, оқу процесіне белсенді қатысады. Оқушылар арасындағы ынтымақтастық пен қолдау, шығармашылық орта олардың қызығушылығын арттырады.

4. Оқушылардың мотивациясын арттыру әдістері мен тәсілдері

Оқушылардың мотивациясын арттырудың көптеген психологиялық әдістері мен тәсілдері бар. Оларды практикалық тұрғыдан қолдану оқу процесінің тиімділігін айтарлықтай арттырады.

4.1. Мақсат қою және жоспарлау

Оқушыларға оқу барысында нақты мақсаттар қою және олардың сол мақсатқа жету үшін қадамдарды жоспарлауға көмектесу маңызды. Мақсаттар нақты, өлшенетін және уақыт шектеуі бар болуы керек. Мысалы, мұғалім оқушыға пән бойынша белгілі бір тапсырманы орындауды және сол тапсырманың нәтижесін бағалауды ұсынып, оларға өз жоспарларын құруды ұсына алады.

4.2. Ішкі қызығушылықты дамыту

Оқушылардың ішкі мотивациясын дамыту үшін пәннің қызықты әрі маңызды екенін көрсету керек. Оқу материалының өмірлік мәні мен қажеттілігі туралы ақпарат беру, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

4.3. Позитивті қорытындылар және марапаттау

Оқушыларға тұрақты түрде жетістіктерін атап өтіп, оларды ынталандыру керек. Мақтау мен марапаттау оқушылардың өзіндік бағалауын көтеріп, әрі қарайғы әрекеттеріне мотивация береді. Бұл, әсіресе, сыртқы мотивациямен жұмыс істейтін оқушылар үшін маңызды.

4.4. Кері байланыс пен қолдау көрсету

Оқушылардың қиындықтары мен қателіктері туралы кері байланыс беру, оларды дұрыс бағытта жетелеу өте маңызды. Бұл оқу процесінде оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен жұмыс істеу мотивациясын арттырады.

4.5. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту

Шығармашылық тапсырмалар мен жобаларды ұсыну оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу процесіне белсенді қатысуға ынталандырады. Бұл әдіс олардың өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндік беріп, ішкі мотивацияларын күшейтеді.

Қорытынды

Оқушылардың мотивациясы олардың оқу белсенділігін арттырып, білім алу нәтижелерін жақсартуға ықпал етеді. Мотивацияның екі негізгі түрі – ішкі және сыртқы мотивацияның өзара үйлесімді қолданылуы оқу процесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың мотивациясын арттыру үшін олардың жеке ерекшеліктерін ескеру, психологиялық қолдау көрсету, мақсат қою және жоспарлау сияқты әдістерді қолдану маңызды. Мұғалімдер мен ата-аналар өз тараптарынан оқушылардың мотивациясын көтеруге ықпал ететін орта қалыптастыруы тиіс. Оқу үдерісіндегі мотивация деңгейі оқушылардың жеке дамуына, олардың оқу жолындағы табысына және жалпы білім беру сапасына әсер етеді.

Әдебиеттер:

1. Деси, Э., Райан, Р. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
2. Маслоу, А. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
3. Выготский, Л. С. (1982). Мышление и речь. Москва: Педагогика.
4. Жарықбаев, Қ. (2002). Психология негіздері. Алматы: Санат.
5. Намазбаева, Ж. И. (2013). Педагогикалық психология. Алматы: Қазақ университеті.
6. Ormrod, J. E. (2016). *Human Learning* (7th ed.). Pearson Education.
7. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. Guilford Publications.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

**Келиманова Жанар Мейрамбаевна
Өсерхан Асланбек Алмарұлы**

М.Х.Дулата атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Студенттер - оқушысы тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды қайталанбас кезең. Сондықтан студенттердің алатын білімі- үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы, қиын да жауапты жұмыс. Жоғары білім беру белгілі бір білім беріп қана қоймай, оны жалпы дамыту, яғни сөйлеу, оқу, қоршаған орта жөнінде дұрыс көзқарас қалыптастыру, талдау жасауға үйрету, ойын дұрыс айтуға, салыстыра білуге, дәлелдеуге, сөйлеу мәдениетіне үйретеді. Дамыта оқытудың ең басты мақсаты- баланы оқыта отырып, оны шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту. Оқушылардың шығармашылық қызығуын ояту, ана тіліне сүйіспеншілігін қалыптастыру өте маңызды іс. Мұндай іс мұғалімнен көп ізденуді талап етеді. Шығармашылық дегеніміз- адамның өмірінде өзін-өзі таңуға ұмтылуы, өз бетінше ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіндеп, өздігінен сапалы дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек.

Шығармашыл адам жаңашыл, ізденімпаз болады, алдына қойған мақсаттарын жүзеге асыру барысында кездескен кедергілерді жеңе алады, үздіксіз ізденіп отырады. Оқушылардың шығармашылық қабілетін танып білу үшін олардың қабілет деңгейін әр алуан болатынын ескеру керек. Қабілетін анықтау үшін психологиялық тесттер қолдануға болады. Көптеген психологтар оқушылардың жасы өскен сайын нерв жүйелерінің мүмкіндіктері кеңейіп, қалыптастырып отыратындығын, бірақ оқушының дамуы үшін ең қажетті, құнды қасиеттерінің біртіндеп

жоғалып отыратындығымен түсіндіре отырып, бала қабілеттерінің дамуы үшін ең қымбатты кезенді тиімді пайдаланып алуға асығу керектігін ескертеді. Сондықтан да студенттер оқушыларының шығармашылық жұмыс қабілеттерін олардың өз беттерімен меңгерген білімдерін, іскерліктерін, дағдыларын пайдалана отырып, өздеріне бұрыннан белгісіз жаңадан бір нәтиже алуы деп түсінеміз.

Оқушының шығармашылықпен айналысуына қоршаған ортасы, ата – ана, мектеп қолайлы жағдай туғызуы керек. Мұғалімнің міндеті шығармашылық бағыт – бағдар беріп отыру. Шығармашылықпен жеке дара оқушы емес, сыныптағы барлық оқушылар айналысу үшін мүмкіндік керек. Мұндай іске белгілі бір тақырыпта пікір – сайыстар өткізудің маңызы зор. Күнделікті сабақта өтілген тақырып бойынша оқушының ойын білу, сол тақырып бойынша көзқарасын білдіруі, шығарманы талдауы – шығармашылық қабілетті арттырудың бір жолы. Шығармашыл қабілетті дамытуды ең алдымен, қарапайым нәрселерді суреттей білуден бастаған жөн. Бала күнделікті өмірде өзі көріп жүрген оқиғаларды баяндай білуі, оған өз түйсігімен қарап, өд жүрегімен сезініп, ішкі жан дүниесіндегі тебіреністі әңгімелей білуге үйрету керек.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда логикалық тапсырмалардың да маңызы зор. Логикалық тапсырмалар оқушыларды белсенділікке тәрбиелеуге, өз бетінше іздене білуге дағдыландыру, икемділік пен шеберлікке баулу мақсатында пайдаланылады. Студенттертағы оқытудың мазмұнында ерекше орын алатын пән – ана тілі. Ана тілін үйрету – сөздерді түсініп, меңгеріп оқу, жаттау, олардың жүйесін, өзгеру заңдарын білу ғана емес, тіл үйрену мен қатар, бала сансыз көп ұғымдарды, ойларын, сезімдерін, сұлу үлгілерін, ойлау жүйесін де меңгереді. Оқушылардың шығармашыл қабілеттерін әр түрлі әдіс тәсілдерін қолдана отырып арттыруға болады.

Олар мынадай:

1. Тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау;
2. Арнаулы бір тақырыпта пікірталас тудыру;
3. Логикалық ойлауын дамытатын ойындармен берілген тапсырмаларды шешу (анаграмма, сөзжұмбақ, ребус, құрастырмалы ойындар, т.б)
4. Әңгіменің ұқсастығын салыстыру, бөліктерге бөлу, ат қойғызу;
5. Қиялдау арқылы сурет салғызу, рөлге бөліп оқыту;
6. Мәтін кейіпкерлеріне мінездеме беру; 7. Ой шапшандығын, сөз байлығын дамытуда өлең шумақтарын құрастыру;
7. Мәтін, ертегі, әңгімені өз бетінше аяқтау.

Осындай әдіс – тәсілдерді үнемі жүргізу оқушыларды шығармашылыққа баулуға, шәкірт бойындағы қабілет көзін ашып, тілін байытуға, қиялын ұштауға, өз бетінше ізденуге зор әсерін тигізеді. Бала бойындағы қабілетті ашу – оқушыны шығармашылық бағытта дамуына жете мән беруі болып табылады. Басқаша айтқанда, бала шығармашылығы мұғалім шығармашылығымен ұштасып кетеді. Мұндай жағдайда рухани тұтастық пайда болады» - дейді. Шығармашылықпен айналысқан оқушының ойы жүйрік, тұғыры биік азамат болып қалыптасады. Ана тілімен қатар қазақ тілі сабағы да сөзбен жүргізілетін жұмыс сөздерді байланыстырып сөйлеуге, әңгіме айтуға, шығарма жазуға көмектеседі. Сөздік жұмысы оқушыны бір жағынан ойлауға жетелесе, екінші жағынан қызығушылығын оятып, шығармашылық қабілетін арттыруға, белсенділікке ынталандырады. Бұл жұмыстар оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға зор үлесін тигізеді. Студенттертың қай пәнінде болсын оқушылардың танымдық шығармашылық қабілетін дамыта оқыту олардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, ойын,ынтасын,дамыта түседі.

Әдебиеттер:

1. 12жылдық білім журналы №6 – 2007, №10-2008
2. Бастауыш мектеп журналы 2003-2007ж
3. Ш. Амонашвили. Мектепке алты жастан.
4. Педагогикалық ізденіс – Алматы: Рауан 1990ж
5. Б. Қ. Игенбаева «Адамгершілік сабақтары»

СЕКЦИЯ 2
ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ:
ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

**БІЛІМ БЕРУ ИННОВАЦИЯЛАРЫ АЯСЫНДА МҰҒАЛІМНІҢ ЦИФРЛЫҚ
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

А.Е.Аманбай, Е.Ш.Бердахмет,
2 курс студенттері, Алматы қ.

Кілт сөздер: цифрлық құзыреттілік, мұғалім, білім беру инновациялары, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық педагогика, қашықтықтан оқыту, гибридті оқыту, заманауи білім беру.

Annotation.

In the era of rapid digital transformation, teachers' digital competence plays a crucial role in modern education. This article examines the importance of developing digital skills among educators, outlining key components and effective strategies for improvement. It highlights the necessity of continuous professional development, the integration of digital platforms, and the role of innovative teaching methods in enhancing student engagement and learning outcomes. Furthermore, the article emphasizes the significance of equipping schools with modern technology and ensuring cybersecurity awareness in the digital learning environment.

Keywords: digital competence, teacher, educational innovations, information and communication technologies, digital pedagogy, distance learning, hybrid learning, modern education.

Зерттеу жұмысымыздың **мақсаты** – білім беру инновациялары аясында мұғалімнің цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың маңыздылығын ашу, оның оқыту процесіне ықпалын және заманауи педагогикалық технологияларды тиімді қолданудың артықшылықтарын көрсету. Аталған мақсаттардан төмендегідей **міндеттер** анықталды:

- цифрлық құзыреттілік құрылымын талдау – мұғалімнің цифрлық сауаттылығының негізгі компоненттерін анықтау, оның кәсіби қызметіндегі маңыздылығын сипаттау;
- мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін өлшеу тәсілдерін ұсыну;
- педагогикалық үдерістегі инновациялық технологиялардың рөлін зерттеу – цифрлық құралдар мен әдістерді тиімді енгізу арқылы оқыту сапасын арттыру жолдарын көрсету;
- цифрлық оқыту платформалары мен ресурстарының тиімділігін бағалау – заманауи білім беру ортасындағы онлайн және гибридті оқыту моделдерінің артықшылықтарын сипаттау;
- мұғалімнің кәсіби дамуы үшін цифрлық құзыреттілікті жетілдірудің практикалық әдістерін ұсыну – үздіксіз білім алу, кәсіби даму курстары мен тәжірибе алмасу алаңдарының рөлін көрсету.

Зерттеу әдістері: философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік және арнайы ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау жүргізілді.

Қазіргі замандағы білім беру жүйесі технологиялық даму мен цифрлық трансформация жағдайында үлкен өзгерістерге ұшырауда. Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру – білім берудің сапасын арттырудағы басты факторлардың бірі болып табылады. Цифрлық технологияларды меңгеру мұғалімдерге оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға, оқушылармен интерактивті байланыс орнатуға және заманауи білім беру талаптарына сәйкес болуға мүмкіндік береді. Цифрлық құзыреттілігі жоғары педагогтар жаңа оқыту әдістерін қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың зерттеушілік дағдыларын жетілдіре алады. Осыған байланысты, мұғалімдерді цифрлық сауаттылыққа баулу

және оларға қажетті ресурстармен қамтамасыз ету қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Білім беру саласында инновациялар қарқынды дамып, оқу процесін барынша тиімді және ыңғайлы етуге бағытталған. Қазіргі заманғы технологиялар білім берудің жаңа әдістерін ұсынумен қатар, оқушылар мен мұғалімдер үшін оқу тәжірибесін жеңілдетеді. Цифрлық платформалар мен құралдар сабақ жүргізудің сапасын арттырып, оқушылардың білім алу тәсілдерін түбегейлі өзгертуде. Білім беру технологияларының дамуы білім беру жүйесін жаңғыртуға мүмкіндік беріп, оқытудағы дәстүрлі әдістерді жаңа цифрлық құралдармен толықтырып отыр. Бұрын сабақтар негізінен оқулықтар мен тақтада жазылған ақпаратқа сүйенсе, қазіргі таңда компьютерлер, интерактивті тақталар, онлайн платформалар кеңінен қолданылады. Виртуалды зертханалар, STEM (ғылым, технология, инженерия, математика) оқыту әдістері, жасанды интеллектке негізделген платформалар мұғалімдер мен оқушыларға жаңа мүмкіндіктер ұсынып, оқу процесін барынша тиімді етіп келеді.

Қазіргі заманғы цифрлық платформалар білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle секілді жүйелер мұғалімдер мен оқушылар арасындағы өзара әрекеттестікті жеңілдетіп, оқу материалдарын реттеуге, тапсырмалар беруге және тексеруге мүмкіндік береді. Онлайн білім беру алаңдары, мысалы, Khan Academy, Coursera, Udemu платформалары оқушылардың өз бетінше білім алуға арналған. Сонымен қатар, Kahoot, Quizizz секілді құралдар арқылы оқыту процесіне ойын элементтері енгізіліп, оқушылардың қызығушылығын арттырады. Оқытудағы жаңа әдістер мен тәсілдер де білім беру сапасын жақсартуда маңызды рөл атқарады. Қашықтықтан оқыту, гибриді оқыту модельдері, аудиовизуалды материалдарды пайдалану, оқытудағы геймификация әдісі оқушылардың білімді тез әрі терең меңгеруіне көмектеседі. Сонымен қатар, AR (қосымша шындық) және VR (виртуалды шындық) технологиялары арқылы оқушылар күрделі тақырыптарды интерактивті түрде зерттей алады. Бұл әдістер дәстүрлі оқытумен салыстырғанда білімді жақсы сіңіруге және оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді [2,78-бет].

Қазіргі білім беру инновациялары мұғалімдерден жаңа технологияларды меңгеруді талап етеді. Мұғалімдер үшін цифрлық сауаттылық тек қажеттілік қана емес, сонымен қатар білім беру процесінің сапасын жақсартудың негізгі факторы болып табылады. Сондықтан білім беру саласындағы технологиялар мен жаңа әдістерді тиімді қолдану – қазіргі заман мұғалімдерінің басты міндеттерінің бірі.

Мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі – бұл қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеру және оларды оқу процесінде тиімді пайдалану қабілеті. Білім беру саласындағы инновациялармен қатар, мұғалімдердің цифрлық сауаттылығы да жоғары деңгейде болуы керек, себебі бұл оқыту сапасын арттырып, оқушылардың білімін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Цифрлық құзыреттілік мұғалімнің заманауи білім беру жүйесіне бейімделуіне, оқытудағы жаңа әдістерді игеруіне және оқушылармен тиімді жұмыс жүргізуіне ықпал етеді.

Цифрлық құзыреттіліктің негізгі компоненттері бірнеше негізгі бағыттан тұрады. Біріншіден, ақпараттық сауаттылық – мұғалімнің қажетті ақпаратты іздеп, өңдеп, дұрыс қолдана білуі. Екіншіден, коммуникациялық дағдылар – қашықтықтан оқыту, электронды хат алмасу, цифрлық платформалар арқылы кері байланыс орнату қабілеті. Үшіншіден, техникалық дағдылар – компьютерлік бағдарламалар мен онлайн құралдарды меңгеру. Сонымен қатар, деректерді қорғау және ақпараттық қауіпсіздік мәселелері де маңызды, өйткені мұғалімдер оқушылардың жеке деректерін қорғауға жауапты. Мұғалімдер үшін цифрлық құзыреттіліктің рөлі өте зор. Біріншіден, бұл оқу процесінің тиімділігін арттырады. Мысалы, интерактивті материалдар, анимациялар, виртуалды зертханалар сабақтарды қызықты және қолжетімді етеді. Екіншіден, мұғалімдер әртүрлі оқыту әдістерін қолдана отырып, әр оқушының қажеттілігіне қарай бейімделе алады. Бұл әсіресе инклюзивті білім беру жағдайында аса маңызды. Үшіншіден, цифрлық технологияларды меңгерген мұғалімдер өз пәнін оқушыларға заманауи форматта жеткізе алады, бұл олардың білімге деген қызығушылығын арттырады[3,112-бет].

Осыған орай, мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамыту мақсатында келесі қадамдарды жүзеге асыруды ұсынамыз:

1. Цифрлық құзыреттілікті жетілдіру бағдарламаларын күшейту-Мұғалімдердің жаңа цифрлық технологияларды меңгеруге көмектесетін кәсіби даму курстары мен тренингтерге қатысуы керек.
2. Мектептерді заманауи техникалық жабдықтармен қамтамасыз ету-Оқыту процесін тиімді жүргізу үшін мектептерде жоғары жылдамдықты интернет, интерактивті такталар, компьютерлер және цифрлық платформалар қолжетімді болуы қажет.
3. Цифрлық педагогиканы оқу бағдарламасына енгізу-Болашақ мұғалімдерді даярлайтын жоғары оқу орындарында “Цифрлық педагогика” және “Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар” пәндері кеңінен оқытылуы тиіс.
4. Цифрлық оқыту ресурстарын тиімді пайдалану-Мұғалімдер Bilimland, Daryn Online, Coursera, Khan Academy секілді платформаларды оқу процесінде белсенді қолдануы қажет. Сондай-ақ, оқушылармен кері байланыс орнату үшін Google Forms, Kahoot, Quizizz сынды интерактивті құралдар пайдаланылуына көңіл бөлу.
5. Мұғалімдерді ынталандыру жүйесін дамыту-Цифрлық технологияларды тиімді пайдаланып, оқыту сапасын арттырған мұғалімдерге арнайы сыйақылар тағайындау, біліктілікті арттыру гранттарын беру және үздік педагогикалық тәжірибелерді тарату.
6. Цифрлық қауіпсіздік және ақпаратты қорғау шараларын нығайту-Мұғалімдер мен оқушылардың жеке деректерін қорғау мақсатында ақпараттық қауіпсіздік негіздері туралы оқыту шараларының жүргізілуі абзал.

Алынған мәліметтерге сүйене отырып мұғалімнің цифрлық құзыреттілігінің қалыптасқанын төмендегі көрсеткіштер арқылы анықтайтын боламыз:

- Оқытуда интерактивті ресурстар мен онлайн бағалау жүйелерін пайдалану;
- Цифрлық құралдарды қолдану арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру;
- Цифрлық сауаттылық пен ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтау.

Озық педагогикалық тәжірибелер мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамытудың айқын мысалдарын көрсетеді. Әлемнің дамыған елдерінде мұғалімдер сабақтарында жасанды интеллект, онлайн тесттер, бейне сабақтар, виртуалды экскурсиялар қолданады. Қазақстанда да бұл үрдіс белсенді түрде дамуда. Мұғалімдер Bilimland, Daryn Online, Khan Academy платформаларын кеңінен пайдаланып, оқушылардың оқу үлгерімін бақылап, бағалаудың цифрлық түрлерін енгізуде. Сонымен қатар, кейбір мектептерде электронды күнделіктер мен журналдар қолданылады. Мұғалімнің цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың бірнеше негізгі жолдары бар. Бірінші кезекте, кәсіби даму мен біліктілікті арттыру курстары маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда көптеген білім беру ұйымдары мұғалімдерге арналған IT-сауаттылықты дамыту бойынша арнайы курстар ұсынады. Мұндай курстар арқылы мұғалімдер жаңа технологияларды игеріп, оны сабақ барысында қалай тиімді қолдануға болатынын үйренеді.

Онлайн оқыту платформаларын пайдалану да мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін жетілдіруге көмектеседі. Coursera, EdX, Udemy сияқты платформаларда мұғалімдерге арналған көптеген тегін және ақылы курстар бар. Сонымен қатар, YouTube және басқа да ашық ресурстардан кәсіби дағдыларды арттыруға болады. Мұғалімдердің өздігінен ізденуі және жаңа цифрлық құралдарды игеруі олардың кәсіби деңгейін үнемі дамытып отыруына ықпал етеді. Сабақ барысында цифрлық құралдарды тиімді қолдану да маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Мұғалімдер өз сабақтарында презентациялар, анимациялар, цифрлық бағалау жүйелерін, онлайн викториналар мен тесттерді пайдалану арқылы оқу процесін жандандыра алады. Сондай-ақ, оқушылармен кері байланыс орнату үшін Google Forms, Mentimeter, Padlet сияқты платформаларды қолдануға болады. Бұл құралдар оқушылардың белсенділігін, олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Қазақстанда мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға ерекше көңіл бөлініп келеді. Елдегі білім беру жүйесі заманауи технологияларға бейімделіп, мұғалімдерге қажетті цифрлық дағдыларды қалыптастыру бағытында бірқатар мемлекеттік бағдарламалар мен бастамалар жүзеге асырылуда. Оқу-ағарту министрлігі цифрлық білім беру ресурстарын енгізу, онлайн оқыту әдістерін дамыту және мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын арттыру үшін арнайы жобаларды іске қосуда. Мысалы, «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында мұғалімдерге арналған IT-курстар ұйымдастырылып, білім беру саласына жаңа технологияларды енгізу белсенді түрде жүргізіліп жатыр. Сонымен қатар, «Білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы» бойынша мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру негізгі міндеттердің бірі ретінде белгіленген[5,88-бет].

Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді даярлау жүйесі де заман талабына сай өзгеріп келеді. Педагогикалық мамандықтар бойынша білім беретін университеттерде студенттерге цифрлық технологияларды меңгертуге бағытталған арнайы пәндер енгізілген. Мысалы, педагогикалық жоғары оқу орындарында «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар», «Цифрлық педагогика», «Білім берудегі жасанды интеллект» сияқты курстар оқытылады. Сонымен қатар, болашақ мұғалімдер педагогикалық практика кезінде цифрлық құралдармен жұмыс істеуді үйреніп, түрлі онлайн платформалармен танысады. Бұл олардың болашақта білім беру процесінде жаңа технологияларды тиімді қолдануына мүмкіндік береді.

Озық мектептер мен тәжірибелі мұғалімдер цифрлық технологияларды қолдануда үлкен жетістіктерге жетіп отыр. Кейбір мектептерде толықтай цифрлық білім беру жүйесі енгізіліп, қағазсыз сабақ жүргізу тәжірибесі қалыптасқан. Мұғалімдер Google Classroom, Microsoft Teams, BilimLand, Daryn Online сияқты платформаларды белсенді түрде пайдаланады. Сондай-ақ, кейбір мектептерде AR/VR технологиялары, жасанды интеллект негізіндегі оқыту жүйелері, цифрлық бағалау әдістері енгізілуде. Озық педагогтардың тәжірибесі басқа мұғалімдерге үлгі болып, цифрлық құзыреттілікті дамытуда оң нәтижелер көрсетіп келеді[3].

Алайда, мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамытуда бірқатар қиындықтар бар. Олардың бірі – кейбір педагогтардың ақпараттық технологияларды меңгеруге деген ынтасының төмендігі немесе жаңа цифрлық құралдармен жұмыс істеуде қиындықтарға тап болуы. Кейбір мұғалімдерге заманауи технологиялармен жұмыс істеу күрделі болып көрінеді, бұл олардың кәсіби дамуында кедергі. Сонымен қатар, жас ерекшеліктеріне байланысты кейбір ұстаздар жаңа цифрлық мүмкіндіктерді тез қабылдай алмайды.

Цифрлық құзыреттілікті дамытуға кедергі келтіретін тағы бір маңызды фактор – мектептердегі инфрақұрылымдық мәселелер. Кейбір ауылдық және шағын елді мекендердегі мектептерде интернеттің әлсіз болуы немесе заманауи техника мен қажетті бағдарламалық жасақтаманың жетіспеуі мұғалімдерге цифрлық дағдыларды дамытуға мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар, оқыту бағдарламалары мен курстардың жетілдірілмеуі, әдістемелік қолдаудың жеткіліксіздігі де қиындықтар тудырады.

Сонымен қатар, цифрлық педагогиканы дамыту үшін тәжірибелі мұғалімдердің білімі мен тәжірибесін кеңінен тарату маңызды. Озық педагогтардың цифрлық технологияларды тиімді қолдану жөніндегі тәжірибелерімен бөлісуі басқа мұғалімдер үшін үлкен көмек болмақ. Сонымен қатар, мұғалімдер үшін арнайы мотивациялық бағдарламалар әзірлеп, цифрлық құзыреттілікті дамытқаны үшін ынталандыру жүйесін енгізу де маңызды шаралардың бірі болып табылады.

Қорытындылай келе, Қазақстанда мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамыту бағытында бірқатар жұмыстар атқарылып жатыр, дегенмен әлі де шешілуі қажет мәселелер бар. Мемлекеттік бағдарламалар, жоғары оқу орындарындағы даярлық жүйесі және озық мектептер мен педагогтардың тәжірибесі мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Дегенмен, инфрақұрылымдық мәселелерді шешу, әдістемелік қолдауды күшейту және мұғалімдердің мотивациясын арттыру арқылы бұл процесті одан әрі тиімді етуге болады. Цифрлық құзыреттілігі жоғары мұғалімдер – білім беру жүйесінің дамуы мен оқушылардың сапалы білім алуындағы басты факторлардың бірі.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Л.М. «Цифрлық технологиялар және білім беру үдерісін жаңғырту» // Білім беру және ғылым журналы, №3, 2023. – 45-б.
2. Сейдахметова Ж. «Қашықтықтан оқыту және гибриді оқыту модельдері» – Нұр-Сұлтан: «Фолиант» баспасы, 2021. – 78-б.
3. Төлегенова М. «Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамыту әдістері» // Педагогикалық инновациялар, №2, 2022. – 112-б.
4. Есенғазиева А. «Цифрлық педагогика негіздері» – Алматы: «Қазақ университеті» баспасы, 2020. – 59-б.
5. Қанатұлы С. «Білім беру жүйесіндегі мұғалімдерді цифрлық қолдау және ынталандыру» // Білім беру саясатындағы жаңа бағыттар, №4, 2023. – 88-б.
6. Оспанова Г. «Цифрлық қауіпсіздік және деректерді қорғау» – Астана: «Елбасы» баспасы, 2022. – 103-б.

ӘОЖ: 37.091.3:004

ПЕДАГОГ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ МАҢЫЗЫ

Елтай Аяжан Ғалымқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университет, 2 курс студенті, Тараз қ.

Аннотация

Бұл мақалада педагог қызметіндегі цифрлық құзыреттіліктің маңызы қарастырылады. Цифрлық құзыреттілік ұғымының анықтамасы беріліп, оның негізгі дағдылары сипатталады. Сонымен қатар, оқыту сапасын арттырудағы рөлі, интерактивті оқыту әдістерін қолдану, онлайн платформалар мен цифрлық құралдарды тиімді пайдалану, оқушылардың білімін бағалаудағы технологиялардың мүмкіндіктері талданады. Педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамыту жолдары ұсынылып, болашақтағы перспективалар қарастырылады.

Кілт сөздер: цифрлық құзыреттілік, педагог, білім беру, цифрлық технологиялар, онлайн оқыту, цифрлық дағдылар, киберқауіпсіздік.

Abstract

This article examines the importance of digital competence in the teaching profession. It provides a definition of digital competence and describes its key skills. Additionally, the role of digital competence in improving the quality of education, the use of interactive teaching methods, the effective utilization of online platforms and digital tools, and the opportunities of technology in student assessment are analyzed. Methods for developing teachers' digital competence and future perspectives are discussed.

Keywords: digital competence, teacher, education, digital technologies, online learning, digital skills, cybersecurity.

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру жүйесі қарқынды дамып, цифрлық технологиялар оның ажырамас бөлігіне айналуға бастады. Бұл өзгерістер педагог қызметіне жаңа талаптар қойып, олардың цифрлық құзыреттілігін дамытуды қажет етеді. **Цифрлық құзыреттілік** – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) тиімді пайдалану, оқу үдерісін оңтайландыру және оқушылардың танымдық әрекетін арттыру қабілеті.

Заманауи педагог тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар оқушыларды жаңа технологиялар арқылы білім алуға ынталандыратын, сандық ортада тиімді жұмыс істейтін маман болуы тиіс. Осы мақалада цифрлық құзыреттіліктің анықтамасы, оның негізгі компоненттері, педагог қызметіндегі маңызы және оны дамыту жолдары қарастырылады.

1. Цифрлық құзыреттілік ұғымы және оның негізгі компоненттері

1.1 Цифрлық құзыреттіліктің анықтамасы

ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша, цифрлық құзыреттілік – бұл адамның цифрлық технологияларды сыни тұрғыдан пайдалану қабілеті, оған ақпарат іздеу, өңдеу, бағалау, цифрлық коммуникация жүргізу және қауіпсіздікті сақтау жатады (UNESCO, 2021).

1.2 Цифрлық құзыреттіліктің негізгі дағдылары:

- **Ақпараттық сауаттылық:** Дұрыс ақпаратты іздеу, бағалау және қолдану дағдысы.
- **Цифрлық коммуникация:** Электрондық пошта, онлайн платформалар мен әлеуметтік желілер арқылы өзара әрекеттесу.
- **Онлайн ресурстарды пайдалану:** Оқу үдерісінде цифрлық құралдарды қолдану (мысалы, Kahoot, Quizizz, Google Classroom).
- **Киберқауіпсіздік:** Жеке мәліметтерді қорғау, ақпараттың құпиялығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету.
- **Цифрлық контент жасау:** Оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыру мақсатында түрлі цифрлық құралдарды пайдалану.

2. Педагог қызметінде цифрлық құзыреттіліктің рөлі

2.1 Оқыту сапасын арттырудағы маңызы

Цифрлық құзыреттілігі жоғары педагог оқу материалдарын әртүрлі форматта ұсына алады, бұл оқушылардың оқу үлгерімін арттыруға ықпал етеді. Зерттеулер көрсеткендей, АКТ қолдану арқылы оқыту оқушылардың мотивациясын 35%-ға дейін көтереді (Балғанова, 2022).

2.2 Интерактивті оқыту әдістерін қолдану

Интерактивті әдістер оқушылардың белсенділігін арттырады. Қазіргі таңда виртуалды зертханалар, онлайн симуляциялар және интерактивті тақталар арқылы білім беру әдістері кеңінен қолданылуда. Цифрлық құралдарды қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға болады.

2.3 Онлайн платформалар мен цифрлық құралдарды пайдалану

Қашықтан оқыту мен гибриді оқыту жағдайында Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle сияқты платформалар білім беру үдерісін ұйымдастыруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, Adobe Spark, Canva, Genially секілді визуалды мазмұн жасауға арналған құралдар оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттыруға көмектеседі.

2.4 Оқушылардың білімін бағалауда цифрлық технологияларды енгізу

Электрондық тесттер мен автоматтандырылған бағалау жүйелері оқушының білім деңгейін дәл анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әдістер уақытты үнемдеп, бағалау процесінің объективтілігін арттырады. Мысалы, Google Forms, Socrative, Plickers сынды бағдарламалар арқылы мұғалімдер жедел бағалау жүргізе алады.

3. Цифрлық құзыреттілікті дамыту жолдары

3.1 Педагогтердің біліктілігін арттыру курстары

Қазақстанда "Өрлеу" орталығы, "Bilim Land" платформасы сияқты ұйымдар мұғалімдерге арналған цифрлық дағдыларды дамыту курстарын ұсынады. Бұл курстар педагогтерді цифрлық ортада жұмыс істеуге үйретеді. Мұндай курстар педагогтердің кәсіби деңгейін көтеріп, олардың АКТ-ны тиімді қолдануына мүмкіндік береді.

3.2 Өзін-өзі жетілдіру (цифрлық тренингтер, вебинарлар, онлайн курстар)

Педагогтер Coursera, Khan Academy, Stepik сияқты платформалар арқылы біліктілігін арттыра алады. Сонымен қатар, TED-Ed, FutureLearn сияқты ресурстар арқылы инновациялық білім беру әдістерін меңгеруге болады.

3.3 Цифрлық ресурстарды тәжірибеде қолдану

Теориялық білімді тәжірибеде қолдану арқылы мұғалім өз дағдыларын дамытады. Мысалы, Lumio, Genially секілді интерактивті құралдарды сабақ барысында қолдану оқыту сапасын арттырады. Сондай-ақ, виртуалды шындық пен толықтырылған шындық элементтерін қолдану арқылы оқушылардың білімін тереңдетуге болады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, педагогтердің цифрлық құзыреттілігі – сапалы білім берудің маңызды факторы. Оқу үдерісіне цифрлық технологияларды енгізу оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың білімін тереңдетуге мүмкіндік береді. Болашақта жасанды интеллект, виртуалды шынайылық, нейрожелілер секілді жаңа технологиялар педагогтерден қосымша дағдыларды меңгеруді талап етеді. Сондықтан, мұғалімдерге цифрлық құзыреттілікті дамытуға тұрақты түрде көңіл бөлу ұсынылады.

Әдебиеттер:

1. UNESCO. (2021). Digital Competency Framework for Educators.
2. Балғанова, М.С. (2022). Қазақстандағы цифрлық білім берудің өзекті мәселелері. Білім және ғылым журналы, 45(3), 78-90.
3. Қожахметова, А.Б. (2021). Цифрлық технологиялардың білім беру үдерісіндегі рөлі. ҚР БҒМ басылымы, 12(5), 33-45.
4. Омарова, Г. (2023). Цифрлық педагогика: Қазіргі білім беру жүйесіндегі орны. ҚР Ұлттық ғылыми кеңес журналы, 7(2), 22-36.

ӘОЖ 37.37.07

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Коскелбаева Шария Нургалиевна
Ю.Гагарин атындағы орта мектебі

Тәуелсіз Қазақ елінің қазіргі уақыттағы экономикалық даму деңгейі мен әлеуметтік жағдайы, шетелдермен халықаралық байланысының нығаюы, әлемдік қауымдастықтағы беделінің артуы біліктілік деңгейі әлемдік стандарттарға сәйкес келетін, бәсекеге қабілетті тұлға даярлаудың қажеттігін туғызып отыр. Еліміздің кез келген азаматы өз елі мен жерінің тарихын, мәдениетін, мемлекеттік тілді толық білуі, меңгеруі қажет деп танылады. Адамдардың бәсекеге қабілеттілігінің негізгі көрсеткіштерінің бірі олардың мемлекеттік тілді толық меңгеру екені даусыз. Қазақ тілі – өзіндік сөздік қоры мол жинақталған тіл. Қазақ тілінің мемлекеттік тіл деген жоғары мәртебесі оның кемелденуіне мүмкіндіктер аша түсері сөзсіз. Қазақ тілі – құрылымы мен жүйесі дамыған, сөз байлығы аса мол, ұлттық тіл деңгейіне көтерілген қазақ халқының ұлттық тілі, Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі. Республикада мемлекеттік тіл ретінде қазақ тіліне конституциялық мәртебе беріліп отыр. Әлемдік тәжірибеде тілге мемлекеттік мәртебе екі жағдайда беріледі: бірі – тілдің қоғамдық қызметі шектеулі болғанда, оның мәселесін шешіп, дамыту үшін мемлекеттік қамқорлыққа алу мақсатында, ал екіншісі басым тілдің артықшылығын сақтау үшін беріледі.

Қазақ тілі – қазақ халқының ана тілі. Қазақ тілі – кемел тіл. Тілдің кемелдігін көрсететін негізгі белгілердің барлығы да қазақ тілінің құрылым жүйесінен толық табылады. Тіл мәртебесінің ішіндегі ең маңыздысы – мемлекеттік тіл. Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі. Мемлекеттік тіл – елдің барлық аумағында және түрлі өмір салаларында қолданылуы баршаға міндетті болып табылатын, ресми жағдайы мемлекеттік дәрежеде белгіленген, белгілі бір мемлекеттің әлеуметтік-коммуникативтік жүйесінің негізгі компоненті [1].

Мемлекеттік тіліміз – Қазақ тілін өз мәртебесіне сай қоғам өмірінің күллі салаларына енгізу, қолданыс аясын кеңейту бүгінгі күннің өзекті де келелі мәселесі. Тіл білу, тіл меңгеру дегенге белгілі бір тілдің грамматикасы мен сөздік қорын игеруді ғана жатқызу жеткіліксіз. Өйткені сол сөз, сөйлемдердің немесе грамматикалық құрылыстың сөйлеу жағдаятының қай түріне орай қолдана білуді анық түсінігі болуы қажет. Еліміз егемендік алғаннан бері қазақ тілін оқыту, оның әдістемесін жетілдіру мәселесі күн тәртібінен түспей келеді. Еліміздің осындай мақсат-ұстанымдарына қарай «Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» қабылданды. Мемлекеттік бағдарламаның басты мақсаты – Қазақстанда тұратын барлық этностардың тілін сақтай отырып, ұлт бірлігін нығайтудың маңызды факторы ретінде саналатын мемлекеттік тілді балабақша, мектеп, жоғары оқу орындарында, мемлекеттік қызмет пен қоғамдық- саяси, әлеуметтік кәсіпкерлік саласында батыл қолданысқа енгізіп, қазақстандықтардың өмірлік қажеттілігіне айналдыру. Бұл жүйенің өзегінде үш құрамды негіз бар - мемлекеттік тілді оқыту әдіснамасын жетілдіру, оқытудың инфрақұрылымын кеңейту және мемлекеттік тілді меңгеру процесін ынталандыру. Аталған тәсіл бірінші бағыттың үш міндетін айқындайды» делінген [2].

Қазақ тілі сабағында цифрлық платформалар мен технологияларды тиімді қолданудың бірнеше жолы бар:

1. Интерактивті сабақтар мен ойындар:

• **BilimLand, iMekter, Daryn.online** сияқты платформаларды қолдану арқылы қызықты және тартымды сабақтар жасауға болады. Бұл платформаларда грамматика, лексика және мәдениетке қатысты интерактивті тапсырмалар, ойындар мен видеолар бар.

• **Kahoot!, Quizizz, Mentimeter** сияқты платформалар арқылы сабақты қайталау, білімді тексеру және оқушылардың белсенділігін арттыру үшін қысқа викториналар мен сауалнамалар жүргізуге болады.

• **LearningApps.org** сайтында қазақ тіліне арналған әртүрлі интерактивті ойындар мен тапсырмалар жасауға және қолдануға болады. Мысалы, сөздік диктанттар, сөздерді сәйкестендіру ойындары, жұмбақтар шешу және т.б.

2. Онлайн ресурстарды пайдалану:

• **Kazakh Әліпбиі, Sozdik.kz, Emle.kz** сияқты онлайн сөздіктер мен грамматикалық анықтамалықтарды қолдану оқушыларға сөздердің мағынасын тез табуға, дұрыс жазуды үйренуге және грамматикалық ережелерді түсінуге көмектеседі.

• **YouTube** платформасындағы қазақ тіліндегі білім беру арналары мен видеоларды сабақтарда пайдалану оқушыларға тілдік дағдыларын дамытуға, мәдениетті үйренуге және тыңдау дағдыларын жақсартуға көмектеседі.

• **Wikibilibim** сияқты қазақ тіліндегі энциклопедияларды пайдалану оқушылардың білімдерін кеңейтуге және зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

3. Коммуникация және ынтымақтастық құралдары:

• **Google Classroom, Microsoft Teams** сияқты платформалар арқылы тапсырмаларды беру, оқушылармен байланысу, кері байланыс беру және бірлескен жобалар жасауға болады.

• **Padlet** сияқты онлайн тақталарды пайдалану оқушылардың идеяларын жинауға, пікірталастар ұйымдастыруға және бірлескен жұмыстар жасауға мүмкіндік береді.

• **Zoom, Skype** сияқты бейнеконференция құралдарын қолдану қашықтан оқытуды ұйымдастыруға, тілдік тәжірибе алмасуға және қонақ спикерлермен кездесулер өткізуге мүмкіндік береді.

4. Шығармашылық тапсырмалар:

• **Canva, Adobe Spark** сияқты платформалар арқылы оқушыларға қазақ тілінде презентациялар, плакаттар, бейнероликтер және басқа да шығармашылық жұмыстар жасауға болады.

• **SoundCloud, Vocaroo** сияқты дыбыс жазу құралдарын пайдалану оқушыларға қазақ тілінде подкасттар, радио қойылымдар және басқа да аудио жобалар жасауға мүмкіндік береді.

• **Storybird** сияқты платформалар арқылы оқушыларға қазақ тілінде иллюстрацияланған әңгімелер жазуға болады.

5. Жасанды интеллект құралдары:

• **ChatGPT, Google Translate** сияқты жасанды интеллект құралдарын оқушылардың қазақ тілін үйренуіне көмектесу үшін пайдалануға болады. Мысалы, мәтінді аудару, грамматикалық қателерді тексеру және жана сөздерді үйрену.

Цифрлық технологияларды тиімді қолдану үшін мұғалімдерге мына кеңестерді ұсынамыз:

- Сабақтың мақсатына сәйкес келетін технологияларды таңдау.
- Технологияларды қолдану бойынша нұсқаулықтар беру.
- Оқушылардың технологияларды қолдану дағдыларын ескеру.
- Технологияларды қолдану арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру.
- Технологияларды қолдану арқылы кері байланыс беру.
- Технологияларды қолдану арқылы оқушылардың шығармашылығын дамыту.

Қазақ тілі сабағында цифрлық платформалар мен технологияларды зерттегендер туралы нақты ақпарат табу қиын болуы мүмкін, өйткені бұл сала әлі де даму үстінде. Дегенмен, бұл бағытта жұмыс істеп жатқан бірнеше ұйымдар мен жеке тұлғаларды атап өтуге болады:

1. Білім беру ұйымдары және Ғылыми зерттеу институттары:

- Назарбаев Университетінің ғалымдары мен оқытушылары: Бұл университет цифрлық білім беру технологияларын зерттеу және енгізу бойынша белсенді жұмыс істейді. Олардың зерттеулері қазақ тілін оқытуға да бағытталуы мүмкін.
- Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы: Бұл академия білім беру саласындағы зерттеулермен айналысады, оның ішінде цифрлық технологияларды қолдану мәселелері де қарастырылуы мүмкін.
- Қазақстандағы педагогикалық институттар мен университеттер: Бұл оқу орындарындағы оқытушылар мен ғалымдар да қазақ тілін оқытудағы цифрлық технологиялардың тиімділігін зерттеуі мүмкін.

2. IT компаниялары мен стартаптар: BilimLand: Бұл компания Қазақстандағы ең ірі білім беру платформаларының бірі болып табылады және қазақ тіліне арналған интерактивті контенттерді әзірлейді. iMekter: Бұл да қазақ тіліндегі білім беру контенттерін ұсынатын платформа.

- Қазақстандағы басқа да IT компаниялары мен стартаптар: Олар қазақ тілін үйренуге арналған қосымшалар, платформалар және құралдар әзірлеуі мүмкін.

- 3. Жеке зерттеушілер мен мұғалімдер:

- Көптеген мұғалімдер өз тәжірибесінде цифрлық технологияларды қолдана отырып, олардың тиімділігін зерттейді. Олардың тәжірибелері ғылыми мақалаларда және конференцияларда жариялануы мүмкін.

- Жеке зерттеушілер мен аспиранттар да қазақ тілін оқытудағы цифрлық технологиялардың рөлі туралы диссертациялар жазуы мүмкін.

Зерттеулерді қайдан іздеуге болады?

- Ғылыми журналдар: Қазақстандық және халықаралық ғылыми журналдарда (мысалы, “Қазақстандық білім беру журналы”, “Eurasian Journal of Applied Linguistics”) осы тақырыптағы мақалаларды табуға болады.

- Конференция материалдары: Білім беру технологияларына арналған конференцияларда қазақ тілін оқытудағы цифрлық технологиялар туралы баяндамалар болуы мүмкін.

- Ғылыми кітапханалар мен дерекқорлар: Қазақстандық және халықаралық ғылыми кітапханалар мен дерекқорларда (мысалы, ҚазҰУ кітапханасы, eLIBRARY.RU, Google Scholar) осы тақырыптағы зерттеулерді табуға болады.

Қазақ тілі сабағында цифрлық платформалар мен технологияларды зерттеу саласы әлі де даму үстінде. Алайда, бұл бағытта жұмыс істеп жатқан көптеген ұйымдар мен жеке тұлғалар бар. Олардың зерттеулері мен тәжірибелері қазақ тілін оқытуды жақсартуға көмектеседі. Осы жолдарды қолдану арқылы қазақ тілі сабағын қызықты, тартымды және тиімді ете аласыз.

Әдебиеттер:

1. Абасилов А. Мемлекеттік тілдің Қазақстан Республикасының солтүстік аймағындағы қызметі: социолінгвистикалық проблемалары, оларды шешу жолдары: Фил. ғыл. канд... дисс. – Алматы, 1998. – 132 б.
2. Қазақстан Республикасында тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 29 маусымдағы № 110 Жарлығымен бекітілген.

ӘОЖ: 37.016:004.8

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТУДЕ?

Кулбаракова Дамира Нурлановна

Б.Момышұлы атындағы №45 қазақ классикалық гимназиясы, Тараз қ.

Түйіндеме

Заманауи цифрлы педагог – бұл жаңа заманның талаптарына сай білім беру процесін жүргізетін, цифрлық құралдар мен технологияларды тиімді пайдалана алатын ұстаз.

Цифрлы педагог - цифрлық платформалар, онлайн ресурстар, виртуалды оқыту құралдары арқылы білім береді.

Цифрлы педагог – бұл қазіргі заман талабына жауап бере алатын, цифрлық құралдарды тиімді пайдаланатын және оқушылардың қажеттіліктеріне сай оқыту тәсілдерін ұсынатын ұстаз. Оның мүмкіндіктері шексіз, өйткені цифрлық технологиялар білім беру жүйесін жетілдіруде жаңа бағыттар мен жолдар ашады. Цифрлы педагог тек білім беріп қана қоймай, балаларды жаңа әлемге, жаңа мүмкіндіктерге баулиды.

Аннотация

Современный цифровой педагог — это учитель, который проводит образовательный процесс в соответствии с требованиями нового времени, эффективно использующий цифровые инструменты и технологии.

Цифровой педагог — это учитель, который обучает через цифровые платформы, онлайн-ресурсы и виртуальные инструменты.

Цифровой педагог — это учитель, способный отвечать современным требованиям, эффективно использующий цифровые инструменты и предлагающий методы обучения, соответствующие потребностям учеников. Его возможности безграничны, так как цифровые технологии открывают новые направления и пути для совершенствования образовательной системы. Цифровой педагог не только обучает, но и вводит детей в новый мир, знакомя их с новыми возможностями.

Annotation

A modern digital educator is a teacher who conducts the educational process in line with the demands of the new era and is capable of effectively using digital tools and technologies.

A digital educator is a teacher who teaches through digital platforms, online resources, and virtual learning tools.

A digital educator is a teacher who can meet the requirements of modern times, effectively uses digital tools, and offers teaching methods that align with the needs of students. Their capabilities are limitless because digital technologies open new directions and paths for improving the education system. The digital educator not only imparts knowledge but also introduces children to a new world and new opportunities.

Цифрлық технологиялар біздің өміріміздің барлық саласына терең еніп, білім беру жүйесіне де айтарлықтай ықпал етті. Заманауи цифрлы педагог – бұл жаңа заманның талаптарына сай білім беру процесін жүргізетін, цифрлық құралдар мен технологияларды тиімді пайдалана алатын ұстаз. Бұл баяндамада біз цифрлы педагогтың ролін, оның мүмкіндіктерін және білім беру саласында қандай өзгерістерге алып келгенін талдаймыз.

1. Цифрлы педагогтың рөлі мен міндеттері: Цифрлы педагог – білім беру саласында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдана отырып, оқу процесін тиімді ұйымдастыратын маман. Оның негізгі міндеттері:

Цифрлық құралдарды пайдалану: Мұғалім цифрлық платформалар, онлайн ресурстар, виртуалды оқыту құралдары арқылы білім береді.

Оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыру: Цифрлық педагог оқушыларға тек ақпаратты беру ғана емес, оны тиімді пайдалану дағдыларын үйретеді.

Жеке оқыту стратегиялары: Әрбір оқушының қажеттіліктерін ескере отырып, оларға жеке оқыту тәсілдерін ұсынады.

Оқытудың жаңа әдістерін қолдану: Мұғалімдер онлайн курстар, электронды оқулықтар, интерактивті тақталар мен қосымшаларды қолдана отырып, оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді.

2. Цифрлы педагогтың жаңа мүмкіндіктері: Цифрлық педагогтың қызметі тек қана дәстүрлі оқыту әдістерін жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар жаңа мүмкіндіктерді ашады:

Гибридті оқыту: Цифрлы педагог дәстүрлі сыныптық оқыту мен онлайн оқытуды біріктіріп, оқушылардың уақытын үнемдеп, тиімді білім алуына жағдай жасайды.

Ақпараттық ресурстардың қолжетімділігі: Оқушыларға әлемнің кез келген түкпірінен оқу материалдары мен қосымша ақпараттарды интернет арқылы ұсынуға болады.

Бағалау жүйелерінің жаңаруы: Цифрлы педагог жаңа технологияларды пайдалана отырып, оқушылардың білімін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Мысалы, онлайн тесттер мен автоматты бағалау жүйелері арқылы оқушылардың жетістіктері тез арада бағаланып, кері байланыс беріледі.

Тұрақты даму мен инновациялар: Заманауи цифрлы педагог үнемі жаңа технологиялар мен әдістерді игеріп, өз білімін жетілдіріп отырады. Бұл өз кезегінде оқушылардың білім деңгейін арттырады.

3. Цифрлы педагогтің жеке дағдылары мен біліктілігі: Цифрлы педагогтың тиімді қызмет атқаруы үшін бірнеше дағдылар мен біліктіліктер қажет:

Цифрлық сауаттылық: Мұғалім цифрлық құралдарды ғана емес, сондай-ақ оларды оқу процесінде тиімді қолдану әдістерін де жақсы білуі керек.

Желілік қарым-қатынас дағдылары: Оқушылармен онлайн платформалар арқылы байланыс орнату, интернет арқылы үй тапсырмаларын тексеру және оқушылардың сұрақтарына уақытында жауап беру – бұл да маңызды дағды.

Креативтілік және инновациялық ойлау: Мұғалім жаңа әдістер мен тәсілдерді пайдалану арқылы оқыту процесін шығармашылық тұрғыдан ұйымдастыруы керек.

Педагогикалық психологияны білу: Онлайн және дәстүрлі оқытудағы психологиялық ерекшеліктерді түсіну, оқушылардың эмоциялық жағдайына назар аудару маңызды.

4. Қазіргі білім беру жүйесіндегі цифрлық педагогтың маңызы: Цифрлы педагог қазіргі білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Ол білім беру процессінің тиімділігін арттырып, оқушыларға жаңа дағдыларды қалыптастырады:

Глобализация мен цифрландыру дәуірінде заманауи педагогтың білім беру тәсілдері әлемдегі үздік тәжірибелерге сәйкес келеді.

Қашықтан оқу жүйелерінің дамуы мен онлайн платформалардың кеңінен таралуы ұстаздардың кәсіби біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру: Цифрлық технологиялар әртүрлі оқыту қажеттіліктері бар балаларға тең мүмкіндік береді, бұл инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады.

5. Цифрлы педагогтың оқу процесіндегі инновациялық тәсілдері:

Заманауи цифрлы педагог тек оқу әдістемелерін жаңартып қана қоймай, оқушыларға да жаңа білім алу жолдарын ұсынады. Оның инновациялық тәсілдері төмендегідей болуы мүмкін:

Ойын элементтерімен оқыту: Цифрлы педагог оқыту процесіне ойын элементтерін қосу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырады. Онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар арқылы білім беру интерактивті және қызықты болуы мүмкін. Бұл тәсіл оқушылардың мотивациясын жоғарылатып, олардың білімді меңгеруін жеңілдетеді.

Виртуалды шындық және кеңейтілген шындық: Виртуалды және кеңейтілген шындық технологияларын қолдану оқушыларға нақты әлеммен өзара әрекеттескендей оқу материалдарын тәжірибеден өткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, дүниетану сабағында виртуалды тарихи орындарға саяхат жасау немесе жаратылыстану сабағында адамның дене құрылымын 3D түрінде зерттеу оқытуды қызықты әрі терең етеді.

Жасанды интеллект (AI) негізіндегі оқыту: Цифрлы педагогтар оқушылардың жеке оқу жолдарын құруда жасанды интеллектіні қолданады. AI технологиясы әр оқушының прогресін қадағалап, оның әлсіз және күшті жақтарын анықтап, жеке оқу жоспарын ұсына алады.

6. Қиындықтар мен мәселелер:

Цифрлы педагогтың қызметі көптеген мүмкіндіктермен қатар қиындықтар да тудырады. Олардың бірі:

Техникалық құралдардың қолжетімсіздігі: Қалалар мен ауылды аймақтардағы мектептерде цифрлық құрылғылар мен интернетке қолжетімділік мәселесі әлі де шешілмеген. Бұл кейбір оқушылар үшін цифрлы оқытуға қатысу мүмкіндігін шектейді.

Мұғалімдердің біліктілігі: Заманауи технологияларды қолдана білу үшін мұғалімдер арнайы оқытудан өтуі тиіс. Дегенмен, барлық педагогтар жаңа технологиялармен жұмыс істеуге дайын емес, бұл оқыту сапасына әсер етуі мүмкін.

Ақпараттық қауіпсіздік және жеке деректердің қорғалуы: Оқу барысында оқушылар мен мұғалімдердің жеке деректерінің қауіпсіздігі мәселесі де назар аударуды қажет етеді. Цифрлық платформаларды қолдану арқылы деректерді қорғау және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды міндет болып табылады.

7. Болашаққа үміт:

Цифрлы педагогтың жаңа мүмкіндіктері білім беру саласының болашағына үлкен өзгерістер алып келді. Заманауи педагогтар тек білім берумен шектелмей, оқушыларды жаңа

мүмкіндіктерге бағыттап, олардың шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Жаңа технологияларды енгізу арқылы білім беру жүйесі ғаламдық деңгейде үйлесімді әрі ашық бола алады. Ал, цифрлы педагогтың рөлі осы үдерістің ортасында, өйткені ол жаңа дәуірде білім берудің барлық деңгейлерін үйлестіріп, оқушыларға алға қарай дамуға мүмкіндік береді. Болашақта, цифрлы педагог пен жаңа технологиялар арасындағы байланыс нығайып, білім беру саласы одан әрі цифрлық даму бағытында дамиды.

Жаңа мүмкіндіктердің қалыптасуы мұғалімдердің инновациялық ойлауын талап етеді және жаңа педагогикалық тәсілдердің пайда болуына жол ашады. Білім беру тек теориялық біліммен ғана шектелмей, практикалық дағдыларды дамытуға да үлкен көңіл бөлінеді.

8. Цифрлы педагогтың оқушылардың жеке дамуында рөлі:

Цифрлы педагогтың маңызды міндеттерінің бірі — оқушылардың жеке дамуында қолдау көрсету. Қазіргі уақытта білім беру тек пәндік біліммен ғана шектелмей, сонымен қатар оқушылардың жеке тұлғалық және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға да бағытталуы керек. Цифрлы педагог бұл тұрғыда маңызды рөл атқарады:

Жеке оқу траекториялары: Цифрлы құралдардың көмегімен оқушылар өздерінің жеке оқу траекторияларын таңдауға мүмкіндік алады. Мұғалім әр оқушының қызығушылықтары мен қабілеттеріне сәйкес материалдарды ұсына алады, бұл оқушылардың өз-өзін тануына, жаңа салаларға қызығушылығын арттыруға және болашақ мамандық таңдауға оң әсер етеді.

Жеке кеңес беру: Цифрлы педагог оқушыларға жеке кеңес беру арқылы олардың психологиялық және әлеуметтік проблемаларын анықтап, шешімдер ұсына алады. Оқушыларға жеке білім алу қажеттілігі, мотивациясын арттыру жолдары туралы кеңес беру олардың өз-өзіне сенімділігін арттырады.

Топтық жұмыс және ынтымақтастық дағдылары: Цифрлы оқыту платформалары арқылы оқушылар бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді. Топтық жобалар мен онлайн жұмыс кеңістіктері оқушыларға ынтымақтастықты, командалық жұмысты үйретеді.

9. Цифрлы педагогтың қоғамдағы рөлі:

Цифрлы педагогтың қоғамдағы орны да ерекше. Ол тек мектепте ғана емес, жалпы білім беру экожүйесінде маңызды рөл атқарады. Мұғалімдердің цифрлық білім беру процесіне қатысуы келесі жағымды өзгерістерге ықпал етеді:

Білім беру саясатына әсер ету: Цифрлы педагогтар өз тәжірибелерін қоғамға тарата отырып, білім беру саясатын дамытуға ықпал етуі мүмкін. Олар цифрлы құралдарды енгізу барысында қандай қиындықтар кездесетінін, қандай әдістердің тиімді екенін білдіреді, осы арқылы білім беру реформаларына негіз қалауы мүмкін.

Цифрлық теңсіздікті жою: Цифрлы педагогтар ауылды және қала аймақтарындағы білім беру теңсіздігін жоюға ықпал ете алады. Олардың жаңа технологияларды қолдана білуі ауыл мектептеріне де бірдей мүмкіндіктер береді.

Қоғамның сандық мәдениетін дамыту: Цифрлы педагогтар қоғамдағы ақпараттық технологияларға деген түсінікті арттыруға үлес қосады. Олар ақпараттың сенімділігін бағалау, интернет этикасы және ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін шешу бойынша оқушыларға білім береді. Бұл қоғамдағы цифрлық сауаттылықтың жоғарылауына ықпал етеді.

10. Цифрлы педагогтың кәсіби дамуы мен оқытушының үздіксіз білім алу қажеттілігі:

Цифрлы педагогтың тиімді қызметі үшін үздіксіз кәсіби даму өте маңызды. Технологиялар мен оқыту әдістері үнемі өзгеріп отыратындықтан, мұғалімдер жаңа дағдыларды меңгеруі және өз білімдерін жаңартып отыруы тиіс:

Үздіксіз оқыту: Цифрлы педагогтар үшін үздіксіз білім алу — бұл талап. Олар жаңа онлайн курстарға қатысып, тәжірибе жинақтап, өздерінің кәсіби біліктіліктерін арттырады. Мұғалімдерге арналған арнайы платформалар мен тренингтер осы білімді толықтыруға мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеулер: Заманауи цифрлы педагог жаңа технологиялар мен оқыту әдістерінің тиімділігін зерттеу және олардың негізінде ғылыми мақалалар жазу арқылы білім беру саласында ғылыми жұмыстар жүргізеді. Бұл мұғалімдердің зерттеу қабілеттерін арттырып, білім беру практикасындағы инновацияларды енгізуге көмектеседі.

Қауымдастық құру: Цифрлы педагогтар өз тәжірибелерін бөлісетін, пікір алмасатын және жаңа технологияларды талқылайтын қауымдастықтарды құра алады. Бұл әріптестермен тәжірибе алмасуға және оқытудың ең жақсы әдістерін қолдануға мүмкіндік береді.

11. Цифрлы педагогтың адами қасиеттері мен көшбасшылық қабілеттері:

Цифрлы педагогтың тек цифрлық құралдарды пайдалану ғана емес, сондай-ақ оқушыларға рухани, психологиялық қолдау көрсету қабілеті де маңызды. Бұл адами қасиеттер педагогтың тиімділігін арттырады:

Эмпатия және түсіністік: Оқушылардың қажеттіліктерін түсіну және олардың сезімдеріне жауап беру цифрлы педагогтың маңызды қасиеттерінің бірі болып табылады. Мұғалім оқушының психологиялық күйін ескере отырып, оған қолдау көрсетуі қажет.

Көшбасшылық: Цифрлы педагог әрқашан жанашылдыққа ұмтылады және оқушылардың цифрлы әлемде өз орнын табуына көмектеседі. Оның көшбасшылығы оқушыларға мотиватор бола отырып, олардың жаңа мүмкіндіктерді зерттеуге ынталандырады.

Цифрлы педагогтың заманауи білім беру жүйесінде атқаратын рөлі айрықша маңызды. Оған білім беру процесін жақсартуға және оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ету міндеті жүктелген. Цифрлы педагогтың жаңа мүмкіндіктері білім беру жүйесінің тиімділігін арттырып, оқушылардың әлемге көзқарасын кеңейтеді. Бұл үрдіс қоғамның цифрлық сауаттылығын арттыруға, жаңа технологиялар мен білім беру әдістерін енгізуге ықпал етеді. Цифрлы педагог – тек білім беруші емес, оқушылардың болашағын қалыптастырушы, олардың жеке дамуында қолдау көрсететін маңызды тұлға.

Цифрлы педагог – бұл қазіргі заман талабына жауап бере алатын, цифрлық құралдарды тиімді пайдаланатын және оқушылардың қажеттіліктеріне сай оқыту тәсілдерін ұсынатын ұстаз. Оның мүмкіндіктері шексіз, өйткені цифрлық технологиялар білім беру жүйесін жетілдіруде жаңа бағыттар мен жолдар ашады. Цифрлы педагог тек білім беріп қана қоймай, балаларды жаңа әлемге, жаңа мүмкіндіктерге баулиды.

Әдебиеттер:

1. **Назарбаев, Н. Ә.** (2017). Цифрлық экономикаға көшу: Қазақстанның даму стратегиясы. Алматы: Қазақстан университеті.
2. **Жұмабеков, Қ. Ж.** (2019). Цифрлық технологиялар және білім беру: Қазіргі жағдайы мен келешегі. Алматы: Дәуір баспасы.
3. **Сәлімова, Ж. Б.** (2021). Цифрлық технологияларды енгізудің педагогикалық негіздері. Астана: ҚазПИ баспасы.
4. **Құлжанова, Б. Қ.** (2020). Цифрлық білім беру технологиялары: Теориясы мен тәжірибесі. Алматы: Қазақ университеті.
5. **Әділбекова, С. А.** (2018). Цифрландыру дәуіріндегі білім беру: жаңа мүмкіндіктер мен сын-тегеуріндер. Астана: Мектеп баспасы.
6. **Қожахметова, Ә.Т.** (2019). Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды қолдану. Алматы: Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті.
7. **Базарбекова, С.Ж.** (2022). Цифрлық білім беру құралдарының тиімділігі мен мүмкіндіктері. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.

САБАҚТА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Қыдырбаева Сымбат Тасполатовна
Сарыкемер мектеп-гимназиясы

Аннотация

Бұл баяндамада сабақ барысында жасанды интеллектті (ЖИ) пайдаланудың мүмкіндіктері қарастырылады. ЖИ білім беру процесін жетілдіруге, оқушылардың қызығушылығын арттыруға және жеке оқыту траекториясын құруға мүмкіндік береді.

Мақсаты – ЖИ-дің білім саласындағы ролін талдау және оның тиімді қолдану жолдарын анықтау.

Міндеттері:

- Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі мүмкіндіктерін зерттеу;
- ЖИ-ді пайдаланудың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау;
- Оқыту процесінде ЖИ-ді енгізудің тиімді әдістерін қарастыру;

Зерттеу нәтижелері:

Жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллектті сабақ барысында тиімді қолдану оқушылардың үлгерімін 25%-ға дейін арттыруға ықпал етеді. ЖИ негізіндегі жеке оқыту траекториялары оқушылардың оқу материалдарын игеру деңгейін жақсартады.

Аннотация

В данном докладе рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта (ИИ) в образовательном процессе. ИИ способствует совершенствованию процесса обучения, повышению интереса учащихся и созданию индивидуальных траекторий обучения. Кроме того, ИИ помогает учителям уменьшить учебную нагрузку и повысить качество преподавания.

Цель – проанализировать роль ИИ в сфере образования и определить пути его эффективного применения.

Задачи:

- Исследовать возможности искусственного интеллекта в образовательной системе;
- Определить преимущества и недостатки использования ИИ;
- Рассмотреть эффективные методы внедрения ИИ в процесс обучения;

Результаты исследования:

Исследования показали, что эффективное использование ИИ на уроках способствует увеличению успеваемости учащихся до 25%. Индивидуальные траектории обучения, разработанные на основе ИИ, улучшают усвоение учебного материала.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде жаңа технологияларды, соның ішінде жасанды интеллектті пайдалану кеңінен таралуда. Жасанды интеллект – үлкен деректерді талдау, шешім қабылдау және өздігінен үйрену қабілеті бар технологиялар жиынтығы. Білім беру саласында ЖИ оқыту сапасын арттыруға және оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделуге мүмкіндік береді [1]. Сонымен қатар, ЖИ білім беру мазмұнын бейімдеуге, оқушылардың мықты және әлсіз тұстарын талдауға көмектеседі [2]. ЖИ алгоритмдері білім алушылардың қызығушылықтары мен қабілеттеріне негізделген оқу жоспарларын ұсыну арқылы жеке оқыту әдістерін жетілдіреді алады [3].

Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы ролі

ЖИ-дің білім беру саласындағы негізгі артықшылықтарына мыналар жатады:

- **Жекелендірілген оқыту:** ЖИ оқушылардың білім деңгейіне сәйкес тапсырмаларды таңдай алады [4].
- **Автоматты бағалау жүйелері:** Тестілеу және үй тапсырмаларын тексеру уақытын қысқартады [5].
- **Мұғалімдерге көмек:** ЖИ сабақ жоспарын әзірлеуге және материалдарды оңтайландыруға көмектеседі .
- **Қолжетімді білім:** ЖИ білім беру ресурстарын барлық оқушылар үшін ашық етеді .

- **Тілдік кедергілерді жою:** ЖИ аударма және мәтінді тану құралдары арқылы түрлі тілдегі білімге қолжетімділікті қамтамасыз етеді
 - **Оқу үрдісін жетілдіру:** ЖИ оқушылардың білім деңгейін саралап, оларға жеке ұсыныстар жасай алады.
 - **Оқу материалдарын бейімдеу:** ЖИ нақты оқушының қажеттіліктеріне қарай мазмұнды өзгерте алады .
 - **Қашықтықтан оқыту:** ЖИ оқыту платформалары арқылы онлайн білім беруді тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді .
 - **Ақылды оқулықтар:** ЖИ оқулықтары оқушылардың оқу қарқынына байланысты материалды бейімдейді .
 - **Мұғалімдерді даярлау:** ЖИ мұғалімдерге үздіксіз кәсіби даму мүмкіндігін ұсынады.
- Жасанды интеллектті қолдану салалары**
1. **Тіл үйрену:** Duolingo, Babbel сияқты қосымшалар ЖИ көмегімен оқушыларға бейімделген тапсырмалар ұсынады.
 2. **Робототехника және бағдарламалау:** ЖИ-дің көмегімен оқушылар бағдарламалау негіздерін.
 3. **Автоматты бағалау жүйелері:** ЖИ тестілер мен тапсырмаларды автоматты түрде.
 4. **Онлайн оқыту:** Coursera, Udey сияқты платформалар ЖИ негізінде оқушылардың оқыту траекторияларын анықтайды.
 5. **Академиялық адалдықты бақылау:** ЖИ плагиат пен академиялық тәртіп бұзушылықтарды анықтау үшін қолданылады.
 6. **Кәсіби бағдар беру:** ЖИ оқушылардың қабілеттеріне қарай оларға болашақ мамандықтар ұсына алады .

Мұғалімдер арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша, 80%-дан астамы ЖИ құралдарын пайдаланудың сабақ беру сапасын арттыратынын атап өтті. Сонымен қатар, ЖИ бағалау және кері байланыс беру процестерін автоматтандыру арқылы мұғалімдердің жұмыс жүктемесін 30%-ға дейін азайтады.

Көрсеткіш	Дәстүрлі әдіс (%)	ЖИ қолданылған әдіс (%)
Үлгерімнің артуы	10%	25%
Мұғалім жүктемесінің азаюы	5%	30%
Жеке оқыту тиімділігі	15%	40%

ЖИ білім алушылардың қабілеттерін ескере отырып, жеке оқыту бағдарламаларын жасауға көмектеседі. Ол оқытудың интерактивтілігін арттырып, дәстүрлі әдістерді жетілдіреді. Сонымен қатар, ЖИ білім сапасын арттыру үшін үлкен деректерді талдау және өңдеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Бұл технологиялар мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді. Сондай-ақ, ЖИ көмегімен оқу материалдарын автоматты түрде бейімдеу және кері байланыс беру мүмкіндігі кеңейеді, бұл оқыту процесінің тиімділігін арттырады.

ЖИ қолдану оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеруге, олардың білім деңгейін талдауға және ең қолайлы оқыту әдістерін таңдауға мүмкіндік береді. Оқу үдерісінде жасанды интеллектті пайдалану білім алушылардың үлгерімін бақылауға, олардың әлсіз және мықты жақтарын анықтауға септігін тигізеді.

Қорытынды

Жасанды интеллекттің білім беру саласында қолданылуы мұғалімдер мен оқушыларға көптеген артықшылықтар береді. Ол оқыту үдерісін жекелендіріп, әр оқушыға жеке тәсіл қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ білім сапасын арттыруға, мұғалімдерге уақыт үнемдеуге және оқыту процесін оңтайландыруға көмектеседі. Болашақта жасанды интеллекттің

рөлі артып, білім беру жүйесін түбегейлі өзгертуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдер мен білім беру мекемелері бұл технологияны тиімді пайдалану жолдарын қарастыруы қажет [3].

Кілтті сөздер: жасанды интеллект, білім беру, оқыту, технология, цифрландыру.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. "Қазақстан – 2050" стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты.
2. Білім және ғылым министрлігі. "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы.
3. Andreas Schleicher. "The Future of Education and Skills: Education 2030". OECD, 2018.
4. Luckin, R. (2018). "Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century".
5. UNESCO. "Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities", 2021.

ӘОЖ 37.013:004

ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нұрдаулетқызы Б.

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, 1 курс студенті

Махашова П.М..

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аңдатпа: Оқу үрдісінде цифрлық технологияларды қолдану және тиімді ұйымдастырудың маңыздылығы қарастырылған. Цифрлық құралдардың тәрбиелік мақсаты технологиялар әсері мен олардың тұлғаның мінез-құлқына оң ықпалын тиімді қалыптастыру жан-жақты талданады. Зерттеу барысында цифрлық білім берудің басты ерекшеліктері, артықшылықтары, қиындықтары мен шектеулерінің маңыздылығы көрсетілген.

Цифрлық технологиялардың міндеттері арқылы білім беруде қолданылатын әр- түрлі әдістері мен сапалы білім беруді жетілдірудің тиімділігі зерттелген. Зерттеу барысында білім беру платформалары, интерактивті қосымшалар және ойын элементтері арқылы балалардың қызығушылығын арттыру көзделген. Мақала нәтижесінде оқушылармен жұмыс істеу әдістерін жаңартуға және тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруға негізделген.

Сандық білім берудегі қолжетімділік, қызығушылық және дараланған оқыту мүмкіндіктері, ойын элементтерін қолданудың ерекшеліктерін ұйымдастыруға бағытталған.

Тірек сөздер: цифрлық білім, виртуалды сыныптар, мультимедиа, симуляция, геймификация, платформалар.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы бүкіл әлемдегі білім беру жүйесін айтарлықтай өзгертті. Мектептер оқушылардың қызығушылығын арттыру және олардың академиялық жетістіктерін жақсарту мақсатында цифрлық құралдарды оқу процесіне белсенді енгізуде. Дегенмен, басты сұрақ әлі де өзекті: білім беруді цифрландыру шынымен тиімді ме? Цифрлық оқытудың көптеген артықшылықтары бар болғанымен, оны жүзеге асыру барысында кездесетін қиындықтарды да ескеру қажет. Бұл мақала цифрландырудың білім беру жүйесіне әсерін зерттеу арқылы оның тиімділігін талдайды.

Цифрлық білім – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдана отырып, білім беру процесін ұйымдастыру. Ол онлайн платформаларды, интерактивті құралдарды, жасанды интеллектті және Big Data технологияларын қамтиды. Цифрлық білім

дәстүрлі оқыту әдістерін толықтырып, оқушыларға оқу материалдарын өз бетімен меңгеруге, жеке оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді.

Цифрлық білім берудің басты бағыттары:

1. Онлайн оқыту – виртуалды сыныптар, вебинарлар, қашықтықтан білім беру.
2. Аралас оқыту (Blended Learning) – дәстүрлі оқыту мен цифрлық құралдарды біріктіру
3. Адаптивті оқыту (Adaptive Learning) – жасанды интеллект көмегімен оқушының қабілеттеріне қарай бейімделетін білім беру жүйесі.
4. STEM және EdTech технологиялары – ғылым, техника, инженерия және математика салаларын қамтитын инновациялық оқыту әдістері.

Цифрлық дәуір дәстүрлі оқыту әдістерінен технологияға негізделген білім беру ортасына көшуге алып келді. Ақылды сыныптар, онлайн оқыту платформалары және жасанды интеллектке негізделген құралдардың кеңінен қолданылуы оқушылардың білім алу тәсілін түбегейлі өзгертті. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (OECD) 70 – тен астам елдің білім беру жүйесін зерттеуіне сәйкес, цифрлық білім беру тиімді болуы мүмкін, егер ол дұрыс жоспарланған жағдайда жүзеге асырылса [1, 49-51]. Алайда, оның жетістігі мұғалімдердің дайындық деңгейіне, технологиялық қолжетімділікке және оқушылардың жаңа әдістерге бейімделуіне байланысты.

Цифрлық білім берудің ең маңызды артықшылықтарының бірі – оның қолжетімділігі. Онлайн платформалар оқушыларға білім алу үшін географиялық шектеулерді еңсеруге мүмкіндік береді. McKinsey & Company зерттеуі цифрлық құралдар оқытудың икемділігін қамтамасыз етіп, оқушыларға материалды өз қарқынымен меңгеруге жағдай жасайтынын көрсетеді. 2021 жылғы зерттеуде цифрлық оқыту платформаларын пайдаланатын мектептердегі оқушылардың үлгерімі 15%-ға жоғарылағаны анықталды. [2, 23].

Интерактивті және дараланған оқыту. Цифрлық білім беру мультимедианы, бейнелерді, симуляцияларды және геймификацияны қамтиды, бұл оқытуды қызықты әрі тиімді етеді. Зерттеулер көрсеткендей, интерактивті оқыту әдістері дәстүрлі дәрістерге қарағанда ақпараттың жақсы сақталуына ықпал етеді. Жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін платформалар оқушылардың мықты және әлсіз тұстарын анықтап, жеке оқу траекторияларын ұсынады.

Оқушылардың мотивациясын арттыру. Геймификация мен цифрлық бағалау әдістері оқушылардың ынтымақтасуын арттыратыны дәлелденген. Білім беру ресурстары жөніндегі ақпараттық орталық (ERIC) жариялаған зерттеу нәтижелері бойынша, цифрлық технологиялармен жабдықталған сыныптардағы оқушылар дәстүрлі мектептердегі қатарластарына қарағанда белсендірек қатысады және ынтымақтастыққа бейім болады [3, 32]. Нақтырақ айта келгенде, цифрлық технологиялардың мұғалімдер мен оқушыларға әсерін зерттеу бойынша аралас оқыту (blended learning) дәстүрлі оқытудан тиімдірек екенін көрсетті. Бұл модельді қолданған мектептерде тест нәтижелері орта есеппен 12%-ға жоғарылаған. Бұған қоса оқу процесінде үнемі кері байланыс алу олардың қызығушылығын сақтауға көмектесетіні айқын байқалған.

Білім беруді цифрландырудың қиындықтары мен шектеулері

Цифрлық теңсіздік мәселесі. Цифрлық білім берудің тиімділігі оны барлық оқушылар үшін бірдей қолжетімді етуге байланысты. Өкінішке қарай, цифрлық теңсіздік – басты мәселелердің бірі. ResearchGate зерттеулері бойынша, әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардың балалары онлайн оқуға қажетті құрылғылар мен тұрақты интернетке қол жеткізе алмайды [4, 15].

Мұғалімдерді даярлау және технологияға бейімдеу. Цифрлық білім берудің толық әлеуетін ашу үшін мұғалімдер жаңа технологияларды қолдануға дайын болуы керек. Барселонадағы Impuls Educació қорының зерттеуі көптеген мұғалімдердің цифрлық құралдарды пайдалануда қиындықтарға тап болатынын және оларға жеткілікті кәсіби дайындық қажет екенін анықтады [5, 11]. Егер мұғалімдер технологиялық өзгерістерге дайын болмаса, цифрлық білім беру күтілген нәтижелерді бермеуі мүмкін. Оқушыларға цифрлық ресурстарды жай ғана беру жеткіліксіз, оларды дұрыс бағыттау қажет.

Экран алдында ұзақ уақыт отыру және когнитивтік жүктеме. Ұзақ уақыт бойы экранға қарау оқушылардың зейінін төмендетіп, когнитивтік шаршауға әкелуі мүмкін. arXiv жариялаған зерттеу нәтижелеріне сәйкес, цифрлық құрылғылармен шамадан тыс жұмыс істеу ақпаратты қабылдау қабілетін төмендетуі мүмкін [6, 69]. Сондықтан цифрлық оқытуды дәстүрлі әдістермен ұштастыру қажет.

Цифрлық білім берудің болашағы

Технология дамыған сайын болашақта білім беру жүйесі цифрлық құралдар мен дәстүрлі оқыту әдістерін біріктіретін гибриді модельге негізделетін болады. Жасанды интеллект, виртуалды шындық және адаптивті оқыту технологиялары оқу процесін одан әрі жетілдіре түсуі мүмкін. Алайда, саясаткерлер мен педагогтар бар қиындықтарды шешуге және цифрлық білім берудің оң әсерін барынша арттыруға күш салуы тиіс.

Білім беру процесінде оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеу үшін деректер мен аналитиканы пайдаланады. Бұл оқу нәтижелерін жақсартуға және оқушылардың ынтасын арттыруға көмектеседі. Мысалы, оқытуды басқару жүйелері (LMS) студенттердің үлгерімін бақылай алады және қиындықтарға тап болғандарға қосымша ресурстар немесе тапсырмалар ұсына алады. Бұл әр білім алушыға өз қарқынымен және деңгейінде оқуға мүмкіндік береді, бұл оқу процесін тиімдірек және қанағаттанарлық етеді.

Білім берудегі Блокчейн технологиясы: бұл – технология академиялық деректерді қорғау және растау үшін енгізілуде. Ұлыбритания мен Канадада блокчейн цифрлық сертификаттарды беру үшін қолданады, ал Сингапур цифрлық академиялық жазбалар бойынша ұлттық бастаманы іске асыруда.

Артықшылықтары:

- Деректердің сенімділігі мен жалғандықтан қорғалуы.
- Дипломдар мен жетістіктерді тексерудің жеңілдеуі.
- Бюрократиялық рәсімдердің азаюы.

Оқытуды геймификациялау

Ойын элементтерін қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалдар: Duolingo (тілдерді үйрену) және Minecraft: Education Edition (түрлі пәндерді оқыту). АҚШ, Оңтүстік Корея және Финляндия елдері геймификация әдістерін белсенді қолдануда, ал Kahoot! және Classcraft сияқты платформалар әлемнің мыңдаған мектептерінде қолданылады.

Электронды оқулықтар мен мобильді қосымшалар оқушылардың өздігінен білім алуына жағдай жасаса, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары ғылыми тәжірибелер мен тарихи оқиғаларды шынайы түрде көрсету арқылы білім алуға ықпал етеді. Сонымен қатар, бейне сабақтар мен вебинарлар мұғалімдер мен оқушыларға кез келген уақытта оқу материалдарын қайта қарауға мүмкіндік береді, ал робототехника және программалау салалары оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады [7, 31].

Сандық білім беру қолжетімділік, қызығушылық және дараланған оқыту мүмкіндіктері тұрғысынан айтарлықтай артықшылықтарға ие. Бұл, оның тиімділігі дұрыс іске асырылуына тәуелді. Әлеуметтік теңсіздікті жою, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және оқушылардың психологиялық әл-ауқатын сақтау цифрлық оқытудың басты міндеттерінің бірі болуы тиіс. Білім беру саласы цифрлық дәуірге қадам басқан сайын, технология мен дәстүрлі оқыту әдістерін үйлестірудің маңызы арта түседі. Сондықтан цифрландыруды механикалық процесс ретінде емес, сапалы білім беруді жетілдіру құралы ретінде қарастыру қажет етеді.

Қорыта келе, цифрлық платформалар мен технологиялар білім берудің ажырамас бөлігіне айналуға бастады. Оларды енгізу теңдестірілген тәсілді, артықшылықтары мен ықтимал қауіптерін ескеруді талап етеді. Цифрлық оқытудың дамуы білім берудің жаңа көкжиектерін ашып, оны жекелендірілген, қолжетімді және сапалы етеді. Алайда, технологиялық прогреске қарамастан, дәстүрлі және цифрлық әдістер арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды, бұл оқушылардың дағдыларын үйлесімді дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. OECD. (2023-49-51 p). Education in the Digital Age. Retrieved from (https://www.oecd.org/en/publications/education-in-the-digital-age_1209166a-en.html)
2. McKinsey & Company. (2022-236). Цифрлық дәуірге сай мектептерді қайта жаңғырту. Алынды (<https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/digital-blog/reinventing-schools-for-the-digital-age>)

3. ERIC. (2020-326). Үміт күттіретін цифрлық мектептер: тиімді білім беру жүйесінің қажеттілігі. Алынды (<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1304757.pdf>)
4. ResearchGate. (2018-156). Цифрлық дәуірдегі мектептер мен оқыту: сыни талдау. Алынды (https://www.researchgate.net/publication/287365827_Schools_and_Schooling_in_the_Digital_Age_A_Critical_Analysis)
5. Impuls Educació. (2022-11 с). Эффе́ктивность цифровизации как результат образовательного проекта школы. Взято из (<https://impulseducacio.org/en/the-effectiveness-of-digitalisation-is-the-result-of-a-schools-educational-project/>)
6. arXiv. (2024-69 с). Сравнительный анализ цифровых инструментов и традиционных методов обучения в образовательной эффективности. Взято из (<https://arxiv.org/abs/2408.06689>)
7. Иванова, О. А. (2019). Цифровые технологии в коррекционной педагогике: Методика работы с трудными детьми. Москва: Издательство «Просвещение».

ӘОЖ 811.111:004.94

КОМПЬЮТЕР ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ СӨЗДЕРДІ ҮЙРЕНУ

Момынкүл Нұрай Бақытжанқызы,

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, 2 курс студенті

Сейсебаева Бану Талгатовна,

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: Біздің қазіргі әлемде барлық шет тілдерінің ішінен ағылшын тілі халықаралық мәртебеге ие болды - тіпті әр адам ағылшын тілін үйренгісі келеді, шет елдік адамдармен ағылшынша сөйлеуге тырысады бір-бірін түсіну үшін. Бұл жағдайға әртүрлі факторлар ықпал етеді. Ағылшын тілінің танымалдылығына жаңа ақпараттық және компьютерлік технологиялардың дамуы, сондай-ақ интернеттің пайда болуы әсер етті. Күнделікті өмірдегі таныс атаулардың барлығы ағылшын сөздерінен аударылып шыққан.

Жалпы алғанда, компьютерлік технологиялар саласында компьютерлік ойындар өте көп. Біздің зерттеу жұмысымыз осы компьютерлік ойындар арқылы ағылшын тілін үйрену мәселесі болып табылады. Жұмысымызда ең танымал сөздер жиынтығымен және ең танымал ойындар атаулары қарастырылады.

Кілт сөздер: ағылшын тілі, халықаралық тіл, компьютерлік технологиялар, ойындар, жаңа сөздер.

Abstract: In our modern world, English has an international status among foreign languages - even everyone wants to learn English, trying to speak with foreign people in English in order to understand each other. This affects various factors. The popularity of English was influenced by the development of new information and computer technologies, as well as the emergence of the Internet. All familiar names in everyday life were translated from English words.

In general, there are many computer games in the field of computer technology. Our study is the problem of learning English through these computer games. We are considering the names of the most famous words and the names of the most popular games.

Key words: English, international language, computer technology, games, new words.

Біздің қазіргі әлемде көптеген мемлекеттер бар, ал сөйлейтін тілдер одан мың есе көп. Әр елдегі адамдар бір-бірімен қалай сөйлеседі деген сұрақ туындайды. Осындай жағдайда адамдар қлтына қарамастан әлемдік тілдердің көмегімен сөйлесіп, бір-бірін түсінеді. Барлық шет тілдерінің ішінен ағылшын тілі халықаралық мәртебеге ие болып, бірінші орында тұр.

Осыдан аз ғана уақыт бұрын ағылшын тілі жай ғана кәдімгі шетел тілі болды, ал қазіргі уақытта әлемдік деңгейге көтеріліп, әлемдік қарым-қатынастың негізі болып саналады, бұған әртүрлі факторлар ықпал етеді.

Ағылшын тілінің танымалдылығына жаңа ақпараттық және компьютерлік технологиялардың дамуы, сондай-ақ интернеттің пайда болуы әсер етті. Компьютер, ноутбук, нетбук сияқты таныс атаулар ағылшын сөздерінен шыққан. Тест, тестілеу, Windows, сияқты сөздер ағылшын тілінің туындылары болып табылады.

Ағылшын тілінің танымалдылығының тағы бір көзі – поп-мәдениет. Америка Құрама Штаттарының кино өнеркәсібі көптеген фильмдер шығарады, және фильмдерден көптеген тіркестер мен орыс тіліндегі ағылшын сөздері түбегейлі тамырлады. Қазіргі заманғы дүкендердің атауларында ағылшын сөздерінен алынған атаулар бар, мысалы, супермаркет (ағылшын тілінен. Supermarket), маркет (ағылш. Market), минимаркет (ағылш. Minimarket) [1]. Осы және басқа да маңызды жағдайлардың арқасында ағылшын тілі саясат, бизнес, ғылым, компьютерлік технологиялар тіліне, яғни халықаралық тілге айналды. Қазіргі әлемде өзіңізді сенімді сезіну үшін осы тілді білу қажет болады. Сондықтан қазіргі заманғы оқушылар ағылшын тілін екінші сыныптан бастап үйренуге мәжбүр және бұл олар үшін оңай міндет деп айтуға болмайды. Алайда, біздің өмірімізде ағылшын тілінің кең таралуы және ағылшын сөздерінің біздің тілге енуі оны үйренуді айтарлықтай жеңілдететінін атап өткен жөн. Ағылшын сөздері спортта (basketball - баскетбол, volleyball - волейбол, tennis - теннис), дүкендерде, үйде (video - видео, computer - компьютер, organizer - органайзер), ас үйде (blender - блендер, mixer - миксер, slicer - шектегіш), тіпті жуынатын бөлмеде де кездеседі (head and shoulders – сусабын, gel - гель) [2].

Біз сөздік қорын толықтырудың тағы бір әдісін – компьютерлік ойындар арқылы арнаулы шештік. Шетелдік мультфильмдерде сөйлейтін атаулары бар кейіпкерлер көп екендігі белгілі болды. Егер сіз кейіпкер сипаттамасының бөлігі болып табылатын осы атауларды өз тіліңізге аударсаңыз, онда сіз жаңа шетелдік сөзді оңай есте сақтай аласыз. Осы орайда 9-10 жастағы балалар арасында компьютерлік ойындар біздің зерттеу нысаны болып табылады. Жобамен жұмыс жасау барысында біз компьютерлік ойындарда көптеген ағылшын сөздері бар деп ойладық, оларды ойыншылар орыс тіліне аудармай айтады, бірақ олардың лексикалық мағынасы бар және оларды ауызекі тілде қолдануға болады [3].

Ағылшын тілін үйренудегі компьютерлік ойындардың артықшылықтары.

Бейне ойындар сөздік қорын кеңейтеді. Кез - келген ойын жаңа сөздердің қайнар көзі болып табылады. Егер сіз сюжетке қызығушылық танытсаңыз, сіз міндетті түрде сөздікке қарап, ойында кездесетін бейтаныс сөз тіркестерінің мағынасын білесіз. Бірте - бірте сіздің сөздік қорыңыз жаңа сөздер мен өрнектермен толықтырылады.

Ойындар сөйлеуді есту арқылы қабылдауды жақсартады. Компьютерлік ойын кейіпкерлерінің сөзін ана тілінде сөйлейтіндер айтады, сондықтан ойын барысында сіз оларды подкастты тыңдау немесе фильмді көру сияқты тыңдайсыз. Көптеген ойындар субтитрлермен жабдықталған, сондықтан сөйлеуді түсіну оңайырақ болады [4].

Ойындар грамматиканы үйренуді жеңілдетеді. Ойындарда кейіпкерлер тірі ағылшын тілінде сөйлейді, яғни сіз оқулықтағы жаттығуларда емес, грамматикамен табиғи түрде кездесесіз. Сөз тіркестерінің құрылысы, әрине, есте қалады.

Ойындар сізді тілдік ортаға батырады. Тілдік орта құру - ағылшын тілін үйренудің тиімді әдісі екенін бәрі біледі. Сонымен қатар, ойындарға деген қызығушылық сізді олар туралы жаңалықтарды оқуға, бейнелер көруге, ағылшын чемпионаттарын көруге итермелейді. Бұл материалдар сіздің біліміңізді жақсартуға көмектеседі. Ойындар мотивацияны арттырады. Ойындар соншалықты "тәуелділікті" сұрайды, сондықтан жаңа сөздерді үйренуге, кейіпкерлердің сөз тіркестерін талдауға үнемі ынталандыру пайда болады.

Ойындар есте сақтауды, зейінді, ойлауды жақсартады. Шет тілін үйрену кезінде есте сақтау қабілеті жақсы болуы керек, өйткені сіз жаңа сөздерді, грамматикалық құрылымдарды және т.б. есте сақтауыңыз керек. Іс жүзінде кез-келген ойын зейінді, есте сақтауды, ойлауды дамытады, яғни сіз өзіңіз үшін жаңа тілді үйрену қабілетін жақсартады [5].

Танымал компьютерлік ойындар мен компьютерлік лексиканы үйрену.

Ағылшын сөздерін компьютерлік ойындар ойнау арқылы үйренуге болады. Мысалы, компьютерлік ойындардың атаулары әдетте аударылмайды, бірақ ағылшын тілінде айтылады (кол оф дюти). Менің інілерім, достарым осы немесе басқа ойынның қалай аударылатынына қызығушылық танытады. Сондықтан компьютерлік ойындарда лексиканы үйренуді мен олардың аттарын жинаудан бастадым. Ең көп таралған ойындар:

Minecraft, мұнда mine «шахта», ал craft «қолөнер». Стиль бойынша ойын әлемі толығымен блоктардан тұрады, онда ойыншы заттарды (ландшафт, үйлер, жиһаз) жасайды, яғни қолөнерші.

Warface ойыны "соғыстың бет – бейнесі" деп аударылады (war – соғыс, face – әлпет). Бұл жаппай мультипликациялық онлайн - мерген жанрындағы ойын. Мерген-тағы бір бұрмаланған ағылшын сөзі, мергенді білдіреді (shooter).

Call of Duty "қарызды шақыру" немесе "қарыз шақырады" (қоңырау шалу; duty – қарыз, міндет, қызмет). Бұл екінші дүниежүзілік соғыс тақырыбындағы бірінші мерген жанрындағы компьютерлік ойын. Солдаттың атынан ойыншы Отан алдындағы борышын орындап, әскери қызмет атқарады.

Assassin's Creed (өлтірушінің сенімі) - шытырман оқиғалы және экшн-фильм жанрындағы компьютерлік ойын. Мұғалім маған assassin (киллер) сөзі күрделі сөз екенін, ол мектепте жоқ екенін және сирек кездесетінін айтты. Қазіргі мектеп оқушылары үшін бұл өлтіруші сөзімен қатар қарапайым сөз (киллер – өлтіруші).

Shadow of fight (көлеңкемен күрес) – бұл ойыншы бір самурайдың атынан екінші самурайға қарсы күресетін ойын. Ойынның атауында екі пайдалы сөз бар: shadow – көлеңке, fight – күрес, төбелес, күресу. Ойыншылар мен атқыштардың сөздік қорына күрес сөзі, яғни күрес сөзі кіргенін есте сақтауды жеңілдетеді.

Angry Birds ойынын бәрі біледі және оның қалай аударылатынын біледі – Зұлым құстар (angry – зұлым, Birds – құс).

Ойынның атауында **Plants vs. Zombies** (зомбиге қарсы өсімдіктер) plant – өсімдік, zombie – зомби. Мұнда қазірдің өзінде vs (versus) аббревиатурасы бар – қарсы.

Барлық атаулардың аудармасын анықтай отырып, мен компьютерлік ойындарды тілдік тұрғыдан зерттей бастадым: әрекет командалары қалай естіледі, ойыншылар өздерін қалай атайды.

Геймер - ойыншы, “game” (ойын) сөзінен шыққан

Юзер - пайдаланушы, “use” сөзінен (пайдалану)

Банить - тыйым салу, “forbid” (тыйым салу)

Файтинг - “fight” сөзінен (күрес, шайқас)

Шутер - атқыш, “shoot” (ату) сөзінен

Крафтить - жасау, қолөнер “crafts” (қолөнер) сөзінен

Жалпы алғанда, компьютерлік технологиялар саласында компьютерлік ойындар өте көп. Бұл мәселеге жеке зерттеу жобасын арнауға болады. Бірақ, өзімізді ең танымал сөздер жиынтығымен және ең танымал ойындармен шектедік, өйткені біздің жобамыз жеңіл деңгейдегі тіл үйренушілерге бағытталған.

Қорытындылай келе, қазіргі замандағы ағылшын тілінің рөлі өте маңызды. Әрқайсымыздың ағылшын тілін үйренудегі өз себептеріміз болуы мүмкін, бірақ ол қазіргі замандағы табысты адамның маңызды бір құрамдас бөлігі болып табылады. Ал біздің жұмысымыздың практикалық маңыздылығы компьютерлік ойындарды ұнататын балалар үшін пайдалы деп ойлаймын. Олар компьютер ойындарын ойнай отырып, шет тілінің сөздерін меңгере отырады. Біз қазіргі ойындарды мұқият таңдаймыз. Тиімді үйрету үшін, баланы қызықтыру қажет. Ағылшын тіліндегі заманауи компьютерлік ойындар осындай әсер етеді. Мұндай ойындар танымал бола бастады, тгер ойынды ана тілінде сөйлейтіндер айтса, онда ойыншы үлкен лексикадан басқа, дұрыс айтылымды да меңгереді.

Компьютерлік ойындарды пайдалану ағылшын тілін үйренуді, есте сақтауды, зейінді, қиялды, заңдылықтарды таба білуді жеңілдетеді, тезірек және қызықты етеді.

Тілді үйренуге арналған компьютерлік ойындардың пайдасын түпнұсқадағы кітаптарды оқудың және фильмдерді көрудің пайдасымен салыстыруға болады, бірақ ойындарда диалогтар, ойыншы тыңдайтын және оқитын мәтіндер көп болған жағдайда ғана.

Біздің жұмысымыз көптеген оқушылар мен мұғалімдер үшін қызықты болады деп үміттенеміз. Компьютерлік ойындарда бай лексиканы қолдану әрқайсымыздың сөздік қорымызды жақсартады [6].

Әдебиеттер:

1. (Леонтьев В.П. жеке компьютер 2000-2001 жж. Windows 98 және Қызметтік бағдарламалар. - М.: Олма-пресс, 2001.)
2. Кавтарадзе Д. Н. оқу және ойын. Оқытудың белсенді әдістеріне кіріспе / Д. Н. Кавтарадзе. М.: "Флинт" баспасы, 2001
3. Коляда С. Ақылды ойыншықтар // Коммерсант. Ақша, 2000, №3
4. Шлимович Б. Компьютерлер мен балалар // Ғылым және өмір, 1998, №11
5. Кавтарадзе Д. Н. оқу және ойын. Оқытудың белсенді әдістеріне кіріспе / Д. Н. Кавтарадзе. М.: "Флинт" баспасы, 2001.
6. Викентьева А. Б. компьютер диагноз ретінде // Мәдениет, 2000, №13

ӘОЖ 004

ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Шукеева Гульнара Зупаровна
Төле би атындағы орта мектебі

Аннотация. Бұл мақалада мұғалімдердің өз жұмысында қолдануына болатын цифрлық платформалар мен технологиялардың кейбір түрлеріне сипаттама берілген. Сондай-ақ жасанды интеллект арқылы фотоны сөйлету және әнге мәтін жазып, ән шығару сайттарымен жұмыс жасау жолдарына тоқталып өткен.

Кілт сөздер: онлайн платформа, сайттар, 3 D куб жасау, жасанды интеллект, нейросеть.

Аннотация. В этой статье описаны некоторые типы цифровых платформ и технологий, которые учителя могут использовать в своей работе. В ней также рассматриваются способы использования искусственного интеллекта, чтобы оживить фотографии говорить и писать тексты к песням, а также работать с сайтами публикации песен.

Ключевые слова: онлайн-платформа, сайты, создание 3D-куба, искусственный интеллект, нейросеть.

Жаһандану үрдісі төрімізге орнығып, цифрлық платформаларды игеру қажеттілігі туындады. Экономика, әлеуметтік ахуал, саяси жағдайлармен қатар ғылым мен білім саласы да қарыштап дамып келеді. Цифрлық платформаларды сабақ барысында қолдану педагогтар үшін тиімді, себебі, ақпаратты түсіндіру барысында біршама уақытты үнемдеуге болады. Тек мұғалімнің түсіндіруімен шектелмей әртүрлі цифрлық технологияларды қолдану шәкірттердің оқуға деген мотивациясын, пәнге деген қызығушылығын арттырады.

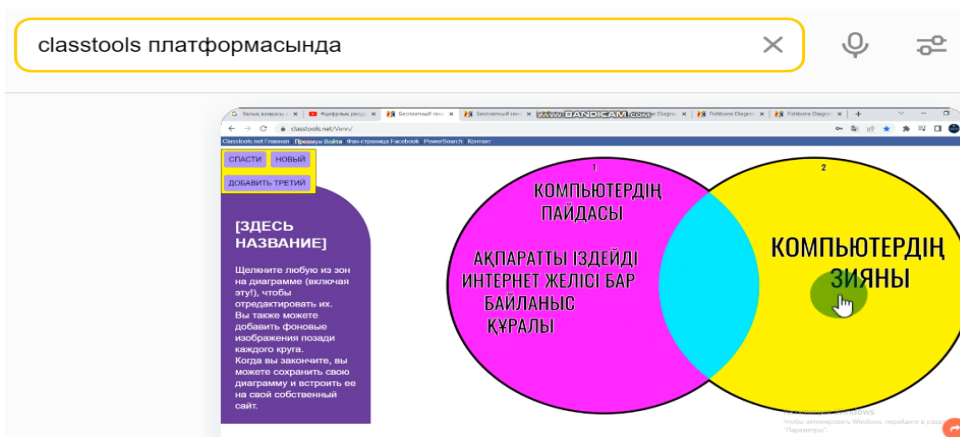
Joyteka- білім беретін онлайн платформа. Бұл платформада қызықты және интерактивті сабақтар құрастыру үшін мүмкіндіктер (құралдар) ұсынады. Joyteka көмегімен квест ойындар, викториналық, тест сұрақтарын, интерактивті видео құрастыруға болады. Бұл платформа оқушылардың оқу мотивациясы мен сабаққа қызығушылығының артуына септігін тигізуі мүмкін. Joytekаның негізгі мүмкіндіктері: Квест ойындар: кез келген пәннен веб-квесттер құрастыруға болады. Оны оқыту барысында онлайн да офлайн да қолдануға болады. Интерактивті видео: оқыту барысына қажетті видеоны қайта өңдеуге болады. Мысалы видеоға сұрақтар, тапсырмалар қосуға болады. Викториналық сұрақтар қойып, тест жүргізіңіз бұл білімалушылар үшін қызық болуы мүмкін.

Терминдермен жұмыс. Терминдерді жаттау үшін түрлі ойын әдістерін құрастыруға мүмкіндік бар.

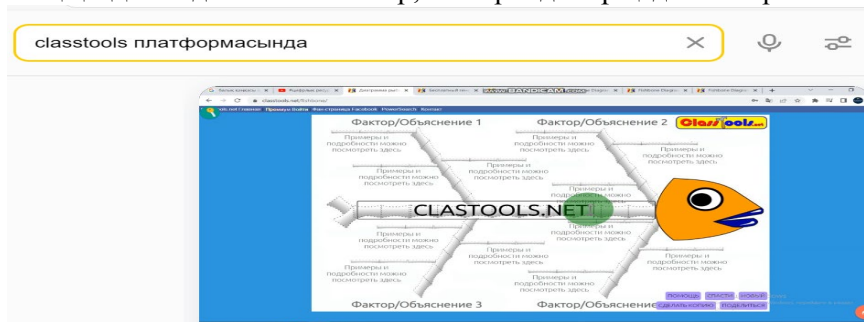
Дайын сабақтар. Бұл сайтта кел келген пәннен басқа мұғалімдер дайындаған материалдарға қол жеткізуге болады. Joyteкада жұмыс бастау үшін тек Joyteka.com. сайтына тіркелу қажет болады.

«**Classtools net**» - бұл мұғалім мен оқушыларға арналған түрлі білім беру құралдары мен ресурстарды ұсынатын онлайн – платформа. Бұл сайтта әртүрлі интерактивті жаттығулар, викториналар және т.б. көптеген оқу материалдарын құрастыруға болады.

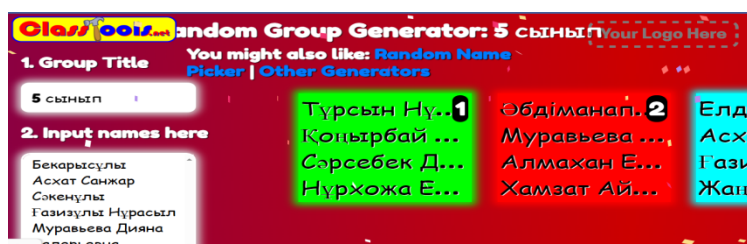
«Classtools net»- бұл қысқа мерзім ішінде көптеген тегін білім беру ойындарын, тесттер, тапсырмалар мен диаграмма жасайтын веб-сайт. Бұл сайт тіркелуді қажет етпейді. Мысал ретінде қадаммен көрсететін болсақ іздеу жолағына "Classtools net" жазып, сайтқа кіреміз. Бізге неше түрлі үлгілер ұсынылады. Солардың ішінен өз қалауыңыз бойынша таңдап өңдей бересіз. Барабанмен кездейсоқ адам атын таңдау, оқушыларды топқа бөлу, таймер, Венн диаграммасы, балық қаңқасы т.б. бәрін электронды нұсқада жасап, пайдалансаңыздар болады. Венн диаграммасын оқушылар төмендегідей өздері толтырса болады.

"Балық қаңқасы" да осы сайтта бар, электронды нұсқада толтырса болады.

Кездейсоқ топқа бөлу үшін сынып оқушыларының тізімін жазсыз немесе уақыт кетірмеу үшін сынып оқушылары тізімінің көшірмесін белгілі бір орынға қою керек болады. Сайт сынып оқушыларын топқа бөліп береді.

Бұл сайтта да QR cod жасауға да болады. Бұл сайттан бөлек QR codты «QR mania», «QR cod генератор», «QR cod monkey» сайттарында жасауға болады. Кез келген нәрсеге бейнеролик, гугл формаларға, презентацияларға, Instagram, WhatsApp т.б. әлеуметтік желі мен төлем

карталарға да QR cod жасауға болады. Мысалы мынау мектепе өткізілген семинарға кіру сауалнамасы QR кодпен жасалды.

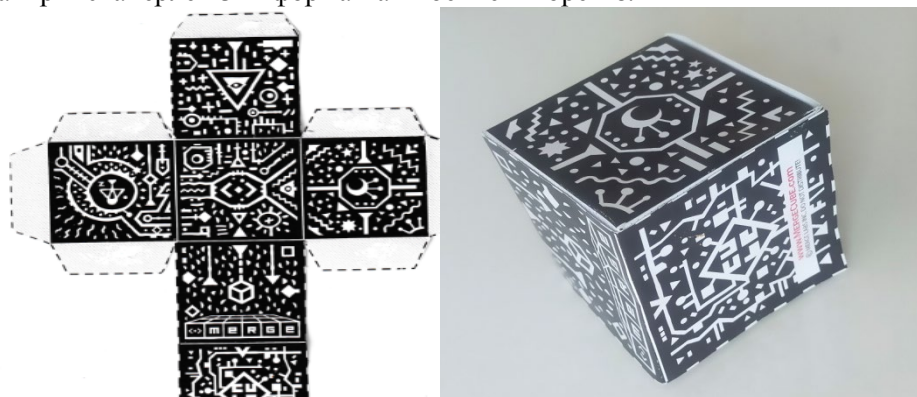

Мұғалімдер арасында өткізілген «Буллинг, кибербуллинг» тақырыбында өткен семинарда пайдаландым.

Бұл QR кодты семинар соңында кері байланыс алу мақсатында пайдаландым. Мұны «QR cod monkey» сайтында жасап алдым.

MergeCube сайтынан 3 D куб жасауға болады. Ол үшін "CoSpaces" қосымшасын жүктеп кубтағы бейнені көре аласыз. Кубты үлгіге сәйкес қиып дайындап аламыз, желімдейміз. Арнайы бағдарламаға кіріп сканерлеп 3 D форматтағы бейнені көреміз.

Голо сағат жасау үшін «Talkingcode» сайтына кіріп жұмыс жасаймыз.

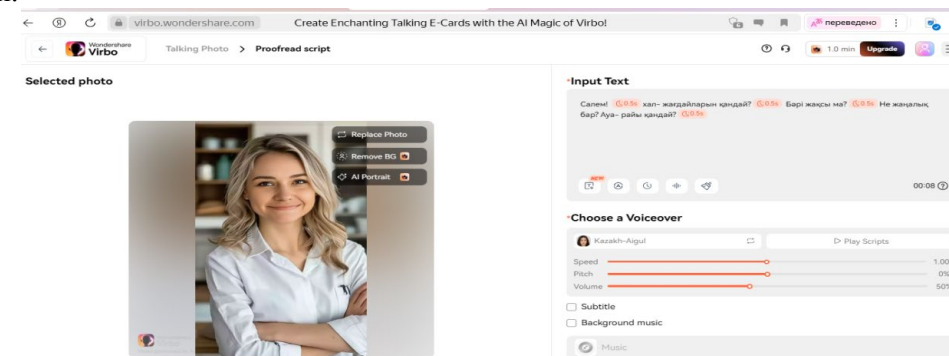

Видео ашылу үшін интернет өте жақсы тарту керек. Сағат бетіндегі QR cod арқылы видео көруге болады.

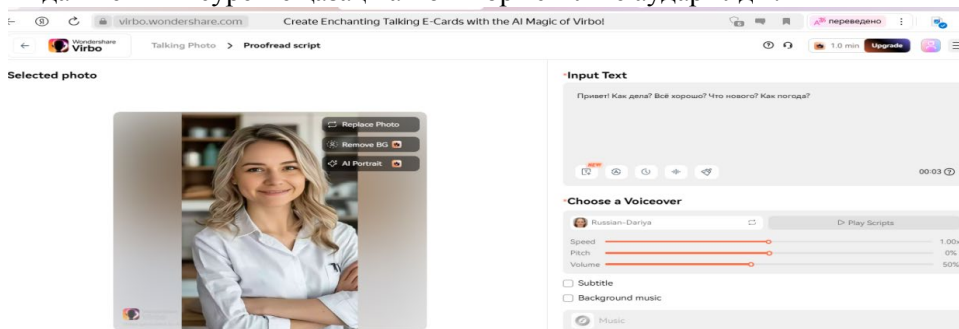
Негізінен **жасанды интеллект** тәжірибе үшін маңызды. Себебі, ол мәселелерді шешуге, алдағы уақытты жоспарлауға, білім алуға, жаңа жағдайларды импровизациялау мен жаңа нәрселерді үйренуге көмектеседі.

Жасанды интеллект арқылы **Wondershare Virbo** сайтында фотоны сөйлетуге болады. Алдымен бағдарламаны жүктейміз, сосын тіркелеміз. Ағылшын тілінен орыс тіліне аударып аламыз. "Greate video" батырмасын басып кіреміз. Екі түрлі формат ұсынады бірін таңдаймыз. Сурет үлгілерін ұсынады маркетинг, кәсіби маман, жаңалық жүргізушісі сияқты түрлерінен

таңдап бірін басамыз. Ер адам керек болса ер адам суретін таңдаймыз немесе әйел адам суретін таңдаймыз. Мәтін жазатын жері шығады сол жерге суреттің сөйлейтін сөздерін жазамыз. Әр сөзден кейін кідіріс болу үшін сағат белгісін басып отырамыз. Бұл жазылған мәтінді кез-келген тілге аударып сөйлестек болады. Сағат белгісінің алдындағы белгіні бассақ мәтін басқа тілге аударылады. Суреттегі адам жынысына қарай Kazakh Дәулетті не Kazakh Айгүлді таңдаймыз. "Background" батырмасын басу арқылы арт жақтағы фонды таңдауға болады. Сайттың фонын таңдасаңыз да болады, өз суреттеріңізді де жүктесеніз болады. "Text" батырмасын басып видеоның үстіне мәтін жазуымызға болады. "Import" батырмасын басып компьютерде тұрған керекті слайдты сурет түрінде жүктеп аламыз. + белгісін басқан сайын слайд беті жеке-жеке сурет түрінде түсіп отырады. Төмендегі суретте суретке қазақша мәтін дайындалу кезеңі түсірілген.

Астындағы екінші суретте қазақша мәтін орыс тіліне аударылды.

Жасанды интеллект арқылы «Chat INFO», «Magic school», «SUNO» сайттарынан ән шығаруға болады. Әннің мәтінін жасау үшін Google аккаунтпен кіреміз. «Magic school» сайтындағы "Генератор песен" батырмасын басып алдымен орыс, ағылшын тілінде мәтін жазып алып сосын қазақ тіліне аударуға болады. "Тема песен" батырмасын басып мәтінге қажетті сипаттама сөздер жазамыз, өзіміз әнге қосқымыз келген мәліметтерді енгіземіз. Таңдаған әнді ағылшын тілінде ыңғайлап жазып береді. «Chat INFO» атты нейросеть бар. Оған да сипаттама жазып "Отправить" батырмасын басамыз. Шыққан мәтінді переводчикке салып аударып аламыз. Жазған мәтінге ән жазу үшін «SUNO» сайтына кіріп әуенін жазамыз. Оған аккаунтпен кіреміз. Ол сайттан басқа адамдардың жасаған әндерін көруге болады. "Текст песни" деген жерге мәтіннің копиясын қойып, ұнамаған жерлері болса өзгертіп, реттейміз. Музыка жанрын таңдаймыз. Сайт екі түрлі нұсқада ән ұсынуы мүмкін. Ұнағанын жүктеп аламыз.

Қорыта келе, жаңа заманның кез келген жаңалығын дұрыс пайдаланса, адам баласына жақсылық әкелетіні сөзсіз. Қауіп-қатері аз болмаса да, жасанды интеллектті дамытудың қазіргі беталысына қарап, еңбек нарығының болашағы алаңдатпай қоймайды. Білім беру, медицина, логистика, өндіріс саласындағы жетістіктерді көріп, дамығаны адамзат үшін игі деген ойға қаламыз. Алғашында адамзат жасанды зердені өз өмірін оңтайландыру, жұмысын жеңілдету құралы ретінде ойлап тапқанын ұмытпағанымыз жөн.

Әдебиеттер:

1. Тоқтағанова Б. Б. Жасанды интеллект арқылы жаңару жолы // Педагог мәртебесі, 2024 ж., №5, Тараз, «Үш қиян» ЖШС баспасы, 18 бет.
2. Алимкулова Г.А. Бастауыш сыныпта цифрлық ресурстарды қолданудың тиімділігі // Педагог мәртебесі, 2024 ж., №5, Тараз, «Үш қиян» ЖШС баспасы, 19 бет.
3. 3D куб жасау жолы [электронды ресурс]. URL: <https://youtu.be/ljMMXiMozGo?si=p1ZnoAn2tucys-nD>
5. Жасанды интеллект арқылы ән шығару [электронды ресурс]. URL: <https://youtu.be/UX-OxtH5KYM?si=JLgm0iCgsWKOu2sJ>
6. Жасанды интеллект арқылы фотоны сөйлету [электронды ресурс]. URL: <https://youtu.be/oxLDuHBI7rI?si=-2J3hXZzL61NRIU4>

ӘОЖ: 371

EFFECTIVE USE OF DIGITAL PLATFORMS BY A MODERN TEACHER IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Manapova A. M.

Master's student of the 1st year, University of Taraz named after M.H. Duality

Buzaubakova K. D.

University of Taraz named after M.H. Duality

Abstract:

This article titled "Effective Use of Digital Platforms by a Modern Teacher in the Educational Process" explores the transformative role of digital platforms in contemporary education, emphasizing the importance of integrating technology into teaching practices. In the digital age, traditional teaching methods are increasingly being enhanced or replaced by various online tools, which offer dynamic and interactive learning experiences. The article details a wide range of digital platforms such as Learning Management Systems (LMS), collaborative tools, and content-sharing platforms, and highlights how they contribute to teaching and learning by promoting accessibility, flexibility, personalized learning, engagement, and collaboration.

The article also presents a detailed discussion on the benefits digital platforms provide to teachers, including enhanced teaching efficiency, resource availability, real-time feedback, and opportunities for professional development. Additionally, it outlines effective strategies for integrating these platforms into the classroom, such as creating blended learning environments, leveraging interactive tools, fostering collaboration, and using data-driven insights to personalize learning experiences.

Overall, this article provides a comprehensive overview of how digital platforms can be used effectively in modern education, offering valuable insights for educators seeking to integrate technology into their teaching methods.

Аннотация

Статья под названием "Эффективное использование цифровых платформ современным преподавателем в образовательном процессе" исследует преобразующую роль цифровых платформ в современном образовании, подчеркивая важность интеграции технологий в учебный процесс. В цифровую эпоху традиционные методы преподавания все чаще дополняются или заменяются различными онлайн-инструментами, которые предлагают динамичные и интерактивные обучающие практики. В статье подробно рассматриваются различные цифровые платформы, такие как системы управления обучением (LMS), инструменты для совместной работы и платформы для обмена контентом, а также подчеркивается, как они способствуют обучению, улучшая доступность, гибкость, персонализированное обучение, вовлеченность и сотрудничество.

Статья также представляет детальное обсуждение преимуществ цифровых платформ для преподавателей, включая повышение эффективности преподавания, доступность ресурсов, обратную связь в реальном времени и возможности для профессионального развития. Кроме

того, рассматриваются эффективные стратегии интеграции этих платформ в класс, такие как создание смешанных образовательных сред, использование интерактивных инструментов, стимулирование сотрудничества и использование аналитических данных для персонализации образовательного процесса.

В целом, эта статья предоставляет всесторонний обзор того, как цифровые платформы могут быть эффективно использованы в современном образовании, предлагая ценные рекомендации для преподавателей, стремящихся интегрировать технологии в свою педагогическую практику.

Аңдатпа

"Қазіргі заманғы мұғалімнің білім беру процесінде сандық платформаларды тиімді қолдануы" деген атаумен шыққан мақала сандық платформалардың қазіргі білім беру жүйесіндегі түрлендіруші рөлін зерттейді, сондай-ақ технологияларды оқу процесіне интеграциялаудың маңыздылығын атап көрсетеді. Цифрлық дәуірде дәстүрлі оқыту әдістері күннен күнге әртүрлі онлайн құралдармен толықтырылып немесе алмастырылып келеді, олар динамикалық және интерактивті оқу тәжірибелерін ұсынады. Мақалада оқу басқару жүйелері (LMS), ынтымақтастық құралдары және контентті бөлісу платформалары сияқты түрлі сандық платформалар егжей-тегжейлі қарастырылады, олардың оқуға қалай ықпал ететіні, қолжетімділікті, икемділікті, персоналдандырылған оқытуды, қатысуды және ынтымақтастықты жақсартатыны атап өтіледі.

Мақалада сондай-ақ сандық платформалардың мұғалімдер үшін артықшылықтары, оның ішінде оқыту тиімділігін арттыру, ресурстарға қолжетімділік, нақты уақытта кері байланыс және кәсіби даму мүмкіндіктері талқыланады. Бұдан бөлек, осы платформаларды сыныпқа тиімді енгізу стратегиялары, мысалы, аралас оқыту ортасын құру, интерактивті құралдарды пайдалану, ынтымақтастықты қолдау және оқу процесін персоналдандыру үшін аналитикалық деректерді қолдану мәселелері қарастырылады.

Жалпы алғанда, бұл мақала сандық платформалардың қазіргі білім беруде қалай тиімді қолданылатыны туралы толық шолу жасап, технологияларды педагогикалық тәжірибесіне енгізуге ұмтылатын мұғалімдер үшін құнды кеңестер ұсынады.

Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2023-2025 жылдарға арналған гранттық қаржыландыруы бойынша АР19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» ғылыми жобасы аясында дайындалды және қаржыландырылды.

In the rapidly evolving digital age, education is undergoing a significant transformation. Traditional teaching methods are being supplemented or, in some cases, replaced by digital platforms that offer dynamic, interactive, and personalized learning experiences. Modern teachers are now required to adapt to these technologies in order to effectively engage their students. The use of digital platforms in education not only enhances the learning experience but also provides opportunities for teachers to optimize their teaching practices. This article explores the effective use of digital platforms by modern teachers in the educational process, examining their benefits, challenges, and best practices. Digital platforms in education refer to a broad range of online tools, applications, and resources that support teaching and learning. These include Learning Management Systems (LMS) like Moodle and Google Classroom, collaborative platforms like Microsoft Teams and Zoom, and content-sharing platforms like YouTube and Kahoot. These tools enable teachers to deliver content, assess students, facilitate communication, and manage classroom activities more efficiently.

The increasing integration of digital platforms in education is driven by several factors:

- **Accessibility and Flexibility:** Students and teachers can access materials anytime, anywhere.
- **Personalized Learning:** Digital tools allow teachers to cater to the diverse learning needs and styles of students.
- **Engagement and Interaction:** Interactive tools such as quizzes, polls, and multimedia content make learning more engaging and fun.

- Collaboration: Platforms foster collaboration among students, encouraging teamwork, problem-solving, and peer learning.

Benefits of Digital Platforms for Teachers

1. Enhanced Teaching Efficiency: Digital platforms streamline administrative tasks such as grading, lesson planning, and communication, freeing up more time for interactive teaching.
2. Resource Availability: Teachers can access a vast array of resources online—educational videos, articles, research papers, simulations, and more—which can enrich lessons and provide students with diverse learning materials.
3. Real-time Feedback: Platforms allow for real-time assessments, enabling teachers to identify areas where students are struggling and provide immediate feedback or support.
4. Professional Development: Digital platforms also provide opportunities for teachers to enhance their skills through online training courses, webinars, and communities of practice.
5. Inclusive Education: Digital tools can be used to support students with disabilities, through features like text-to-speech, screen readers, and adaptive learning technologies.

Effective Strategies for Integrating Digital Platforms

While the benefits of digital platforms are clear, the key to successful integration lies in how teachers use these tools. Here are several strategies for effective use:

1. Creating a Blended Learning Environment: Blended learning, which combines traditional face-to-face teaching with online learning, can be very effective. Teachers can use digital platforms to complement classroom instruction by assigning homework, projects, and quizzes online. This approach allows students to learn at their own pace and reinforces concepts outside the classroom.
2. Leveraging Interactive Tools: Tools like Kahoot, Padlet, and Quizlet can be used to create engaging quizzes, flashcards, and discussion boards. These tools make learning more interactive and help maintain students' interest in the subject matter.
3. Fostering Collaboration: Platforms like Google Classroom, Microsoft Teams, and Slack allow students to collaborate on projects and assignments, share resources, and communicate with one another. Teachers can use these platforms to encourage group work, peer-to-peer feedback, and discussion forums.
4. Using Data-Driven Insights: Many digital platforms come with built-in analytics that track students' performance and engagement. Teachers can use this data to identify trends, personalize instruction, and address any gaps in student learning.
5. Promoting Digital Literacy: It is important for teachers to model responsible use of technology and teach students about digital literacy—how to evaluate online sources, maintain privacy, and use technology responsibly in the classroom.
6. Maintaining a Human Connection: While digital platforms offer numerous advantages, they should not replace face-to-face interaction entirely. Teachers must maintain a human connection by engaging with students personally, fostering a positive online learning environment, and offering emotional support when needed.

Challenges in Using Digital Platforms

Despite the numerous advantages, several challenges come with the integration of digital platforms in education. These are included:

1. Technological Barriers: Not all students and teachers have equal access to high-quality devices and reliable internet connections, which can create inequities in the learning process.
2. Digital Literacy Gap: Some teachers and students may not be familiar with the tools and platforms available, creating a steep learning curve. Ongoing professional development is essential to help educators become proficient with technology.
3. Student Disengagement: Over-reliance on digital platforms may lead to student disengagement, especially if the learning process becomes too technology-centered and loses the personal touch of traditional teaching methods.
4. Privacy and Security Concerns: The use of digital platforms raises concerns about the privacy and security of students' data. Teachers must ensure they use platforms that comply with data protection regulations and educate students about online safety.

Conclusion

The effective use of digital platforms by modern teachers in the educational process has the potential to transform teaching and learning. By embracing digital tools, teachers can enhance their

instructional strategies, engage students in new ways, and personalize learning experiences. However, for successful integration, teachers must overcome challenges such as digital literacy gaps, technological access, and ensuring data privacy. With the right strategies, training, and support, digital platforms can play a pivotal role in shaping the future of education, making it more accessible, inclusive, and engaging for students.

References:

1. Bates, T. (2020). Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning. Tony Bates Associates Ltd.
2. Anderson, C., & Rainie, L. (2018). The Future of Digital Learning. Pew Research Center.
3. Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning.

Key words for the article:

1. Digital platforms
2. Modern teacher
3. Educational process
4. Learning Management Systems (LMS)
5. Google Classroom
6. Moodle
7. Microsoft Teams
8. Zoom
9. YouTube
10. Kahoot

ӘОЖ:371

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІНІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІН ЦИФРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Н.С. Омарова

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті 1 курс магистранты

К.Д.Бузаубакова

М.Х.Дуллати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аңдатпа: Мақалда жасанды интеллектті пайдалану арқылы болашақ педагогтердің цифрлы құзыреттіліктерін қалыптастыру жолдары жан-жақты қарастырылады. Қазіргі заманның білім беру жүйесінің дамуы ақпараттық технология мен жаңашылдыққа сүйеген. Жасанды интеллект технологиялары педагогикалық процестің тиімділігін арттырады, жұмысын дамыта. Білім жүйесіндегі жаңа технологиялық өзгерістер білім алушыларға едәуір әсер ететініне сенеміз. Жасанды интеллект педагогтардың цифрлы құзыреттіліктерінің маңызды бір бөлігі. Болашақ педагогтардың кәсіби тұрғыда цифрлы құзыреттіліктің дамуын зерттеу қажет. Мақалада ЖИ сабақ барысында қолданудың жағымды және жағымсыз жақтарын айқындап көрсетілген. ЖИ болашақ педагогтардың цифрлы құзыреттіліктерін дамытуға әсері бақыланып, сипатталынған.

Тірек сөздер: жасанды интеллект, болашақ педагог, цифрлы құзыреттілік, жаңа технология, қолдану, көмекші құрал, қабілет.

Аннотация: В статье всесторонне рассматриваются пути формирования цифровых компетенций будущих педагогов с использованием искусственного интеллекта. Развитие современной системы образования опирается на информационные технологии и инновации. Технологии искусственного интеллекта повышают эффективность педагогического процесса и

способствуют его развитию. Мы уверены, что технологические изменения в системе образования значительно влияют на обучающихся. Искусственный интеллект является важной частью цифровых компетенций педагогов. Необходимо изучить развитие цифровой компетентности будущих педагогов с профессиональной точки зрения.

В статье выделены положительные и отрицательные стороны использования ИИ на уроках. Проанализировано и описано влияние ИИ на развитие цифровых компетенций будущих педагогов.

Ключевые слова: искусственный интеллект, будущий педагог, цифровая компетентность, новые технологии, применение, вспомогательный инструмент, способность.

Abstract:

The article comprehensively examines the ways of developing the digital competencies of future teachers through the use of artificial intelligence. The development of the modern education system relies on information technology and innovation. Artificial intelligence technologies enhance the efficiency of the pedagogical process and contribute to its advancement. We believe that technological changes in the education system have a significant impact on learners. Artificial intelligence is an essential part of teachers' digital competencies. It is necessary to study the development of digital competence in future teachers from a professional perspective.

The article highlights the positive and negative aspects of using AI at the lessons. The impact of AI on the development of future teachers' digital competencies is analyzed and described.

Keywords: *artificial intelligence, future teacher, digital competence, new technology, application, auxiliary tool, ability.*

Мемлекет басшысы Қ-Ж. Тоқаев елде жасанды интеллекттің дамуына қолдау білдіріп, оны білім, медицина, өнеркәсіп және мемлекеттік басқару сияқты әртүрлі салада белсенді пайдалануға шақырды.

«Жасанды интеллект бұдан былай ғылыми фантастика емес, өмірдің ақиқатына айналды. Жаңа дәуірдің басталғанына куә болып отырмыз. Жасанды интеллекті технологиясының ықпалы орасан зор. Ол адамзаттың тұрмыс салтын мүлдем басқа арнаға бұрып, жұмыс процестерін автоматтандырады және ауқымды экономикалық құндылық қалыптастыра алады. Сондықтан қысқа мерзім ішінде жасанды интеллектіні дамыту үшін барлық жағдайды жасау қажет», - деген еді Қ.Тоқаев Digital Bridge форумында [1].

Жасанды интеллект деген не?

Жасанды интеллект (Artificial intelligence - AI) - бұл адамның интеллектуалды қабілетін қажет ететін тапсырмаларды орындауға қабілетті бағдарламалар мен жүйелерді құрумен айналысатын технологиялық құрал. Жасанды интеллект оқытуды, логиканы, жоспарлауды, сөйлеуді тануды, есептерді шешуді имитациялауға және талдауға тырысады.

Мақалада біз жасанды интеллектінің білім беру ааласындағы ролін талқылаймыз.

Жасанды интеллект әр түрлі салаларда жұмыс істеудің әр түрлі аспектілерін автоматтандыру және автоматтандыру үшін үлкен мүмкіндіктер ұсынады [2].

Шығу тарихы

1956 жылдың жазында Джон Маккарти есімді америкалық бағдарламашы АҚШ-тың Дартмут колледжінде өткен ғылыми конференцияда бұл терминді алғаш рет қолданған.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Алан Тьюринг есімді ағылшын математигі немістің құпия ақпаратын бұзып, оны шифрдан шығаратын машина құрастырады.

Тарихта компьютер атасы деп аналитикалық есептеу машинасын құрастырған ағылшын математигі Чарлз Бэббиджді атағанымен, жасанды интеллект көмегімен жұмыс істейтін алғашқы компьютерді Алан Тьюринг құрастырған. Оның ғылыми жұмыстары бүгінгі супер компьютерлердің құрылуының негізі болды [3].

Жасанды интеллекттің қарапайым мысалдарын қарастырайық.

1. **Дауыстық көмекшілер:** Apple компаниясының Siri немесе Google Assistant сияқты заманауи дауыс көмекшілері Олар сұрақтарға жауап бере алады, ұсыныстар бере алады, құрылғыларды басқара алады және т.б.
2. **Ұсыну жүйелері:** Netflix, Amazon және YouTube сияқты көптеген танымал интернет платформалар

3. **Автоматтандырылған аударма:** оны Google Translate сияқты автоматтандырылған аударма платформалары мәтіндерді әртүрлі тілдерге аударуға қолданылады және аударуды үйрену үшін мәтіндік деректерді өңдейді.
4. **Алаяқтықты анықтау:** Банктер мен қаржы институттары алаяқтық әрекеттерді анықтайды. Жасанды интеллект клиенттердің транзакцияларын талдайды және қаржылық қылмыстардың алдын алады, күдікті транзакциялар туралы ескертулер береді.
5. **Процестерді автоматтандыру:** жасанды интеллект бизнестегі әртүрлі тапсырмалар мен процестерді автоматтандыруға пайдаланылады.

Педагогика ең ертеде қалыптасқан сала, алайда үнемі дамуда. Соңғы жылдары ғылым мен техниканың дамуы педагогикаға да өз әсерін қалдырды. Жаңа ақпараттық технологиялар әсерінен педагогтерін дайындауға, ұстаздардың этикалық, интеллектуалдық қарым-қабілетін дамытуға арналған әдіснамалық бағдарламалар дайындалуда. Солардың бірі жасанды интеллект арқылы педагогтердің интеллектуалдық қабілетін жетілдіріп сапалы маман ретінде дайындауға ықпал жасайды. Жалпы осы уақытқа дейін жасанды интеллект туралы педагогтердің теориялық білімі болғанымен, жұмыс барысында, сабақ процесінде қолдану айтарлықтай қалыптасып болмады.

Жасанды интеллект қазіргі таңдағы ең актуалды мәселе.

Жалпы жасанды интеллект туралы айтпас бұрын біздің өмірімізге етене араласып кеткен жасанды интеллектінің өзі педагогикада қандай анықтамасы бар?

Біз үйренген дәстүрлі оқу үдерісінде жасанды интеллекттің әрбір әдіс-тәсілдерін талдап, сұрыптап барып қолдану керек. Жасанды интеллектті арқылы балалардың интеллектуалды әлеуетін аша түсу, оқушылардың қабілетін анықтау біз үшін үлкен жетістік болар еді.

Жасанды интеллектті сабақта қолдану барысында педагог үшін бірнеше жағымды және жағымсыз тұстарын саралай келе төмендегідей талдау жасадық. Жасанды интеллектті педагогтерге ең алдымен техникалық көмек ретінде, сабақты өткізу барысында көрнекіліктің ықшам, қолайлы түрі есебінде алып жүретіні деп алсақ, екіншіден білім алушыларды тәртіп, тәрбие, мәдениет, білімге құштарлық, оқуға, ізденуге деген құлшыныс жағымды интеллектуалдық санасын өсіреді

Техника педагог үшін көмекші құрал болса, техника жоқта педагог сол бос орынды толтыра білу сабақты қызықты жүргізіп кету керек, ешқашан техникаға сенім артып кетпеу керек, бірақ одан бас тартып, кідіріп қалуға болмайды.

Жасанды интеллекттің көмегімен сабақты өткізудің бір мысалын келтіретін болсақ. Техника көмегімен сабаққа интеллектуалды ойындарды кіріктіру, жаңа сабақты түсіндіру барысында баланың көңілін үйренуге тарту, қызықты бағдарламалық көрнекіліктер дайындау, сергіту сәтінде жасанды интеллекттің көмегімен физикалық жаттығулар жасау осы жасанды интеллектінің сапалы нәтиженің мысалы. Оқушылардың тест тапсыруы кезінде барлық оқушылардың қамтылғаны, кім қандай тестті шешіп жатқаны, қай тақырыптан қате жібергені көрініп тұрады. Бұл педагогке өте қажетті көмекші құрал.

Жасанды интеллект термині алғаш пайда болып, ғылымның барлық саласына ене бастаған кезде әр түрлі пікірлер айтылып, педагогика ғылымында екі түрлі көзқарас болды. Бірі Жасанды интеллект педагогтердің орнын басып кетсе қалай болады? Екінші жақтан, педагогтердің қызметін жеңілдетіп, көмекші құрал ретінде уақыт үнемдеуге көмекші деген пікірлер айтылды.

Біздің ойымызша біржақты пікір айту қиын, себебі талқыланған екі пікірде де өзіндік шындық бар. Ал, дәл қазір біздің мақсатымыз жасанды интеллектінің көмегімен болашақ педагогтерінің интеллектуалды әлеуетін өсіруге арналған арнайы әдістемелер құрастыру. Жасанды интеллект педагогтерге тек сабақ өтуге ғана емес, құжаттар дайындауға, электронды күнделіктер толтыруға да көмекші құрал ретінде пайдаланса болады. Педагогтер тек бағдар беруші емес, балалардың шығармашылығын дамытып, шыңдауда бағыттаушы.

Тамыз кеңесінде сөз алған Оқу-ағарту министрі Ғ. Бейсембаев отандық білім беру жүйесінде жасанды интеллектті енгізудің алғышарты қалыптасқанын атап өтті.

Жасанды интеллект технологияларын білімге сауатты енгізу оқытудың тиімділігін қамтамасыз етеді, ал бұл өз кезегінде білім сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Қазір цифрлық

технологиялар информатика пәнінің шеңберінен әлдеқайда шығып кетті. Енді әрбір педагогтің IT-құзыреттілігі оның біліктілігінің ажырамас бөлігіне айналуы шарт. Бұл – жаһандық үдеріс, заманауи талап», деді министр [4].

Қанша жақсы тұстарын айтылса да жасанды интеллекттің ең соңғы құрастырылған нұсқасы да педагогдерді алмастыра алмайды, бірақ педагогтердің интеллектуалдық қабілетін өсіруге, оқу процессін жеңілдетуге көмегін тигізеді. Алдағы уақытта жасанды интеллект педагогтің көмекші құралы болуы тиіс.

Бастысы жасанды интеллект педагогтерін ауыстырушы емес, тек кейбір пайдалы элементтерін алу арқылы интеллектілік, білім сапалық, уақыт үнемдік тұстарын қажетімізге жаратуымыз керек.

Көбірек электронды түрде жұмыс жасаған педагог виртуалды кеңістіктегі қабілеті артып, кез келген мәселені шешуге өзі қауқарлы болады. Педагогтың ізденісі, техникалық та, мамандық біліктілігін асырып отыруды талап етеді. Сондай-ақ педагог тек ғана техникалық жаңалықтарды меңгерумен шектелмей нақты сабағына қатысты соңғы жаңалықтарды өздігінен біліп, оны жылдам игеріп оқушыларға дер кезінде жеткізіп отыруы қажет. Жасанды интеллекттің жандандырудың, оны кең ауқымда пайдаланудың негізгі бір тетігі осы болып табылады. Кез келген дамыған елдердегі ғалымдардың жасанды интеллекті туралы пікірін қарасақ педагогтің интеллектуалдық қабілетін арттырып, жұмысын жеңілдеткенмен ешқашан орын ауыстырушысы бола алмайды. Сондықтан, жасанды интеллект оқытушыны ауыстыруы мүмкін деген пікірмен келіспейміз

Амандип Джил жасанды интеллекті туралы «Жасанды интеллекті педагогті дамытуға бағытталу жағынан таптырмас көмекші құрал» дейді. Жоғарыда біз оның пайдасы мен артықшылықтары туралы сондай-ақ кемшіліктері жайында айтып өттік.

Енді ойымызды тізбелеп артықшылығы мен кемшіл тұстарын қортындыласақ.

1. Жасанды интеллект артықшылығы;
2. Адамның ақыл-ойын арттыруға ықпал етеді;
3. Кез-келген қойылған сұрақтарға нақты жауап тауып бере алады;
4. Көп ақпаратты тез әрі сапалы сақтап, өңдеп беруі;
5. Педагогтің білімін жетілдіруде қолжетімді болуы;
6. Көрнекілік ретінде қолдану;
7. Қорытынды бақылау, тест жұмыстарын қызықты, әртүрлі форматта дайындалуы;
8. Онлайн тест кезінде прокторинг жүйесінің болуы;
9. Сабақ барысында түрленген ойындар қолдану мүмкіншілігі;
10. ЖИ ғылымның барлық саласында мамандарға көмектесуі.

Жасанды интеллектінің кемшіліктері:

1. Жасанды интеллектінің толық қалыптаспауы;
2. Сапалы ақпараттарды өңдеп алу қабілетінің әлі толық жетілмеуі;
3. Жасанды интеллект жүйесін әркез басқарып отыру яғни автоматты басқару жүйесі қосылмағандығы;
4. Интернет желісіне тәуелділік; Осы жерде мемлекетіміздің барлық жерінде сапалы интернеттің жоқтығы кедергі болады;
5. Көру қабілеті, қимыл-тірек мүшелері қозғалыссыз отырып жұмыс жасауы;
2. Құпия ақпараттардың толық қауіпсіз болмауы.

Қорытынды. Жасанды интеллект кез келген салада, күнделікті өмірде қолданыста. Қарапайым Face ID қызметі, ұялы телефондағы түрлі қосымшалар, бағдарламалар, ақылды үйлер, дауыс тану қызметтердің бәрін айтуға болады. Педагогикада да ұзақ уақыттан бері оқыту жүйесіне еніп, оқушының да, педагогтің де көмекші құралына айналды. Педагогтердің интеллектуалды әлеуетін асыруда жасанды интеллект тікелей әсер етуші фактор. Ол педагогтардың ауыстыратын құрал ретінде емес, керісінше өзіне көмекші ретінде пайдасы зор екені бәріне мәлім. Қорыта келгенде, жасанды интеллекттің бүгінде зияны мен кемшілігінен гөрі артықшылығы, пайдасы көп. Ғылым дамуы адам өмірін жеңілдетуге, сапалы өмір сүруге бағытталған. Педагогтер үшін де ең тиімді жақтарын алған дұрыс деген тұжырым айтамыз [5].

Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2023-2025 жылдарға арналған гранттық қаржыландыруы бойынша АР19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» ғылыми жобасы аясында дайындалды және қаржыландырылды.

Әдебиеттер:

1. <https://www.akorda.kz/kz/prezidentke-zhasandy-intellekt-salasyndagy-otandyk-onimder-tanystyryldy-1111203>
2. https://qazgpt.kz/ai_info.php
3. <https://informburo.kz/kaz/zhasandy-intellekt-degen-ne-zhne-ony-adamzata-aup-anday.html>©Dalanews.kz
4. <https://egemen.kz/article/370794-zhasandy-intellekt-bilim-sapasyn-dgaqsartady>
5. <https://journals.nauka-nanrk.kz/bulletin-science/article/view/4862/3699>

ЖЕТКІНШЕКТІК ШАҚТАҒЫ ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Келиманова Жанар Мейрамбаевна

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Жеткіншектік шақ - бұл баланың жеке дара-психологиялық дамуы мен әлеуметтік-адамгершілік сапаларының қалыптасу процесі. Жас және педагогикалық психологияда жеткіншек жасының өзіндік орны бар. Бұл жаста оқу іс-әрекетін меңгереді, психикалық функцияның еріктілігі құрылады, рефлексия туындайды, өзін-өзі бақылауы ерекшеленеді, ал әрекет ішкі жоспарға ара-қатынаста болуды бастайды. Жеткіншек оқу жұмысының әр саласына бейімделу балада бірден қалыптаспайды, оған біраз мерзім үйренуі керек. Егер мектеп жасына дейінгі балалардың негізін әрекеті ойын болып келсе, оқуға кіргеннен кейін оқу іс-әрекеті шешуші рольді атқарады. Осыған орай баланың психикалық дамуы үлкен өзгерістерге ұшырайды. Себебі: ойынға қарағанда оқу талабы бала үшін қиын. Сонымен қатар, жаңа ортаға үйреніп, мұғаліммен, құрбыларымен қарым-қатынас жасауына психологиялық көмек қажет. Жеткіншек мектептің оқу жұмысының әр саласына бейімделу балада бірден қалыптаспайды. Осыған біраз мерзім үйрену керек. Сонымен қатар балалардың оқуға белсенділігі сабақтарда әр түрлі.

Жеткіншек сынып оқушылары көпке дейін тапсырманы қалай орындаудың тәсілін жақсы білмейді. Олар берілген тапсырманы жаттап алғысы келіп тұрады. Осылай болуы олардың жаттауға икемділігінің молдығынан емес, оқуға әлі төселмегендігінен, қалай жұмыс істеуге ешкім оны үйретпегендігінен кездеседі. М.М.Мұқанов өзінің «Жас және педагогикалық психология» еңбегінде жеткіншек мектепте тапсырманың балаларға екі түрлі жолмен берілітінін көрсетті: біріншіден, берілген тапсырманы орындау үшін жауапты бала өздігінен іздестіреді. Екіншіден, тапсырма жауап іздестіру ретінде берілмейді. Оны орындау үшін соның үлгісі беріледі, мысалы, тақпақты жаттау үшін соның тексі беріледі. Осы текстке өзгеріс енгізуге рұқсат етілмейді. Сол текстке сүйене отырып бала оны жаттап алады. Баланың оқу әрекеті арқылы әрекеті әрекеттеніп, яғни мәселені шешуі, олардың танымдық іс-әрекетінің дамуына көмегін тигізеді. Қандай іс-әрекет болмасын қиық құрылымнан тұрады. Іс-әрекет жеке әрекеттерден тұрады да, алдыға қойған мақсатқа жетуге бағыттайды. Мақсат және мотив іс-әрекеті бірдей орындалмайды.

Сонымен, іс-әрекеттің құрылымына байланысты және жеткіншек мектеп оқушысының дамуына әсер ету арқылы сыртқы жоспар ішкі жоспардың негізінде орындалады. Жеткіншек мектепте оқыту іс-әрекеті жетекші болады. Сондай-ақ зейін процесінің жүйелі қалыптасатын кезеңі.

Мұғалімнің көңіл бөлуіне бала сенгіш орындаушы ретінде қарайды. Осыған байланысты жеткіншек мектеп оқушыларының дұрыс шешім қабылдауына жағдай жасалып, оның зейіні белсенді әрекеттенеді. Бірақ мұғалім де, ата-аналар да баланың мүмкіндігін ұмытпаулары керек. Мектепке түсу танымдық іс-әрекеттердің ішінде зейіннің дамуына күшті әсер етеді. Бала үлкендерден «сен мүлдем тырыспайсың?» деген сөз естиді. Бірақ ол «тырысу» деген сөздің мағынасын түсінбейді. Сол үшінде өзінің күшін қай бағытқа бұру керек екендігін білмейді. Жеткіншек мектеп жасы адамзат қауымының әлі толығымен қалыптаспаған мүшесі. Бала жеткіншек мектепке келгеннен кейін барлық мектеп ұжымының алдына қоятын өзекті мәселесі оқытудың тиімділігін қалай арттыру және оқушы берілген білімді ғана меңгеріп қоймай өз бетінше ойлай алуға қалай үйретуге болады тағы басқа көптеген сұрақтар туындайды. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде кейінгі жылдары оқытудың тиімділігіне әсер етуге арналған әдіс-тәсілдер, принциптер көп ұсынылуда.

Қазіргі балалар психологиясының негізгі мәселелерінің бірі – жеткіншек оқушыларының психикасын дамыту мәселесі. Яғни, оқушының танымдық әрекеті оның дамуындағы басты шарт болатынын анықтады. Ол даму оқушының танымдық әрекеті арқылы жүреді, яғни, оқушы өзінің мүмкіндіктерін жүзеге асырады. Педагогикалық — психологиялық әдебиеттерде білімнің рөлі, білімнің сенімге айналуы, оқу-танымдық міндеттерді шешуге қажетті оқушылар көзқарасының мәні, жас ерекшелік және орта әсері оқушылардың танымдық әрекетін қалыптастыруға қажетті және жеткілікті шарттар ретінде беріледі. Бұл мәселе педагог-психологтар Н.Ф.Талызина, В.В. Давыдов, П.Я.Галперин, Ю.К.Бабанский, А.В.Усова, Д.Б.Эльконин, Л.Е.Шубина, Б.П.Есипов, М.А.Данилов, И.Я.Лернер, Л.В.Занков, М.И.Махмудов А.А.Люблинская, А.Н.Леонтьев еңбектерінде қарастырылған.

Әр жастағы, оның ішінде бірінші сынып жасындағы баланың психологиялық ерекшеліктері бірден қалыптаспайды, керісінше, бұл ерекшеліктер баланың бұдан 18 бұрынғы дамуында жинақталып, оны өз кезегімен дамудың келесі сатысына көшуге даярлап отырады, Сондықтан жеткіншек мектеп мұғалімі жеткіншек сынып оқушысының ерекшеліктерін зерттей отырып, сол ерекшеліктерді мектепте дейінгі шағында қалыптасқан ерекшеліктерден бөлек алып қарамайды және бұдан былайғы даму перспективаларын көрмей тұра алмайды. Дамудың өзі денелердің кеңестікпен уақытта жай өзгеруі ғана емес, ол өзінің үдемелілігімен, төменнен жоғарғыға, азырақ ұйымдасқаннан неғұрлым ұйымдасқанға, қарапайымнан күрделіге ауысымен көзге түсетін жаңадан кері айналмайтын үрдіс. Даму үздіксіз жүреді, ойлау, қорытынды шығару үрдістері қалыптастырады. Мектепте оқыту баланың жан-жақты дамуын қамтамсыз етеді және ол бала дамуының негізі болып табылады. Сондықтан оқыту мен дамудың арасында тығыз байланыс болады. Жеткіншек саты — оқушыда, оның интелектісі дамуының іргетасы танымдық әрекеті қалыптасуының қуатты жүретін кезеңі. Танымдық түрлерін меңгеру оқушы ойын тәртіптеп, оның белгілі бір бағыты жүйелі «арнамен жүруін» қамтамсыз етеді; жеке тұлғаның негізгі психикалық үрдістері қалыптасып, ырықты, зейін, рефлексия, өзін-өзі бақылау, әрекет амалдың ішкі жоспары сияқты нысандар пайда болады. Оқушы әр түрлі оқу тапсырмаларын өздігінен шешіп орындаудың ортақ тәсілдерін, өз әректін бақылап бағалаудың, нәтижесін эталонмен салыстыруды меңгереді. Жеткіншек мектеп жасындағы баланың биологиялық, әлеуметтік мәдени, педагогикалық ерекшеліктері мен белгілері танымдық әрекеттің қалыптасуында басты назарда ұсталады.

ОПсихологтардың, педагогтардың (Н.Лейтес, А. Люблинская, Я.Пономарев, Ж.Пиаже, А.Зак. т.б.) зерттеулерінше оқушының мектептегі кезеңдерінің ішінде, әсіресе, бірінші сынып кезеңінде оқушылардың танымдық әрекеттерінің психологиялық негізі және елестету, армандау, шығармашылық ойлау және ойлау операциялары: талдау, жинақтау, жалпылау, салыстыру және т.б. қалыптасады. Сонымен қатар әрекетті бағалау, қорытынды шығару және өз пікірін айту сияқты керекті негізгі қабілеттер де көріне бастайды. Жеткіншек сынып оқушыларының маңызды тағы бір ерекшелігі — оларды эмоционалдық көңіл-күйінің көтеріңкілігі. Жарқын айтылған бір ауыз сөз, көрілген фильм, оқылған кітап не әңгіме балаларды баурап алады, олардың жан сарайында жаңғырық тудырады. Бұл жастағы балалар айтқанға оп-оңай көңілшілдігімен ерекшеленеді, олар ересек адамдардың, әсіресе, мұғалімнің тәрбиелеу ықпалына тез беріледі. Жеткіншек сынып оқушылары әдетте әр түрлі тапсырмаларды ұқыпты орындайды,

іс үстінде зор табандылық көрсетеді. Тапсырмалар беру жүйесін құру, оның орындалу сапасын бақылау, қол жеткен табыстары үшін балаларды мадақтап отыру жолымен танымдық әрекетті қалыптастырудың маңызы зор. Баланың өз мінез-құлқына, өз ақыл-ой әрекетіне ие болуы осы әрекет тәсілдерін меңгеру үрдісінде өтеді. Сондықтан мұғалімнің міндеті жеткіншек сынып оқушысына оқу жұмысының неғұрлым жетілген әдістерімен мұғалімді тыңдай білу, бақылау, оқулықты оқи білу, мән-мағына есте сақтау, оқылған нәрсені есте қалдыру, жатқа білу, есептерді талдап, шешу, дәптердегі оқу материалына ынта қою, тағы осылар сияқты әдістерімен қаруландыру керек.

Жеткіншек мектептің алдында үнемі оқу, жазу, есептеудің тиянақты дағдыларын, қарапайым тілдік қарым-қатынас тәжірибесін, қоғам және табиғат туралы жеткіншек білім беру, шығармашылықпен өзін-өзі көрсетуге бағдарланған, басқаша айтқанда, баланың жеке тұлғасын қалыптастыру, оның жеке қабілетін қалыптастыру міндеті тұрады. Жеткіншек білім алу үрдісінде оқушылар дұрыс, еркін, тез әрі түсінікті оқуға, өз ойларын ауызша, жазбаша дұрыс қорытуға, мазмұндауға, арифметикалық есептер шығаруға бауланады, оларға табиғат жөнінде кейбір түсініктер беріледі. Оқу барысында балалардың көркем өнерге деген ынтасы, өнерге деген ықылысы, сүйіспеншілігі артады, шығармашылық қабілеті, музыкалық сезімі, эстетиканы (көркемдікті) сезіне білу қабілеті дамиды. Баланың ғылыми мәліметтерді ұғып алуға ынталануы, ойлану операцияларын игеруі оның ойлау қабілетінің басты ерекшеліктеріне айналады да, ол қажетті білімдерді меңгере бастайды. Жеткіншек білім алу үрдісінде жасөспірімнің одан әрі білімін жетілдіре беруіне негіз салынады.

Жоғарыдағы педагог-психолог ғалымдардың еңбектерінен жеткіншек мектеп жасында бала зейінінің дамуы, ұшқыр да, шапшаң қабылдау, ашық ойлау, есте сақтау жолымен оқу-танымдық әрекетті қалыптастыру қажетті және маңызды екенін байқауға болады. Бұл жерде бірдей жастағы балалардың жалпы ортақ қасиеттері туралы айтылғанмен, оның өзі оқушыны сенім, дүниетаным, мұрат, бейімділік, қызығу, түрткі, қабілет, талғам, көзқарас арқылы сипатталатын тұлға екеніне сүйенуден шығады. Жеті жастан он жасқа дейінгі кезеңге неғұрлым тән негізгі белгі мынада: бұл жаста мектеп жасына дейінгі бала мектеп оқушысына айналады. Бұл бала өз бойында мектеп жасына дейінгі балалық шақтың белгілерін оқушының ерекшеліктерімен ұштастыратын өтпелі кезең. Бұл белгілер оның мінез-құлқында, санасында күрделі, ал кейде қайшылықты үйлесім түрінде қатар жүреді. Қез келген өтпелі күй сияқты бұл шақ көзі ашылмаған даму мүкіндіктеріне бай, оларды дер кезінде байқап, қолдап отыру маңызды. Адамның кептеген психикалық қасиеттерінің негіздері тап осы жеткіншек мектеп жасында қалыптасады және әдетке айналады. Сондықтан ғалымдардың ерекше назары қазір жеткіншек класс оқушыларын дамытудың резервтерін анықтауға бағытталған. Бұл резервтерді пайдалану балаларды одан арғы оқу және еңбек қызметіне неғұрлым табысты дайындауға мүмкіндік береді. Мұның бәрі — мектеп өмірінің бастамасы — баладан айтарлықтай ақыл-ой күшін ғана емес, сонымен қатар үлкен дене төзімділігін де талап ететін ерекше оқу қызметінің бастамасы болғандықтан ерекше маңызды.

Әдебиеттер:

1. И.А. Зимняя. Педагогическая психология, Москва. 1999 ж.
2. Отбасы және балабақша, 2007 ж. №1,2,3,5.
3. Қазақстандағы мектепке дейінгі білім. Журнал 2007ж. № 4,5. 7.Бүкіләлемдің жоба «Инклюзивті оқытуды ұйымдастыру».
4. Баланы мектепке дайындаймыз. (Ата –аналар мен тәрбиешілерге арналған құрал). Астана – Қарағанды 2003ж.
5. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты №3.2008 ж.

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МЕКТЕП ПЕН ЖОО БІРЛЕСКЕН ӘРЕКЕТІН ЖАСАНДЫ
ИНТЕЛЕКТІ АРҚЫЛЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Дуйсенбеков Еркебулан Бакытжанович
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение сотрудничества школы и вуза в повышении интереса учащихся к педагогической профессии. Кроме того, анализируются способы повышения эффективности этого сотрудничества с использованием технологий искусственного интеллекта (ИИ). В современной системе образования новые формы цифровой трансформации и профориентации позволяют улучшить качество подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: искусственный интеллект, педагогическая специальность, когнитивное развитие.

Abstract

This article examines the importance of school-university cooperation in increasing students' interest in the teaching profession. In addition, ways to increase the effectiveness of this collaboration using artificial intelligence (AI) technologies are being analyzed. In the modern education system, new forms of digital transformation and career guidance make it possible to improve the quality of teacher training.

Keywords: artificial intelligence, pedagogical specialty, cognitive development.

Бұл мақалада – еліміздің болашағы саналатын жас ұрпақты тәрбиелеуде шешуші рөл атқаратын мамандық — педагог кәсібіне деген қызығушылықты арттыру мәселесін және бұл бағыттағы мектеп пен жоғары оқу орны арасындағы бірлескен іс-әрекеттің маңызын қарастырамыз. Ж.Аймауытов мұғалімнің кәсіби және адамгершілік болмысы оқу орнының сапасына, оқушының тәрбиесіне тікелей әсер ететінін ерекше атап көрсетеді. Сонымен қатар ол: «Елдің келешегі – жастардың қолында, ал жастардың келешегі – ұстаздың қолында» – деп [1], мұғалімнің тарихи және қоғамдық рөлін айқындай түседі.

Қазіргі таңда педагог мамандығына сұраныс артып отырғанымен, жастардың бұл салаға деген қызығушылығы тұрақты емес. Кейбір түлектер мұғалім болуды негізгі мақсат емес, балама ретінде қарастырады. Мұндай үрдіс білім беру сапасына, кадр тапшылығына тікелей әсер етеді. Осыған байланысты мектеп пен ЖОО арасындағы өзара әрекеттестік жүйелі түрде жүзеге асырылуы тиіс.

1. Педагогикалық мамандыққа қызығушылық қалыптастыру не үшін маңызды?

- Білім сапасы — мұғалімнің кәсіби деңгейіне байланысты.
- Мұғалім – ұлт болашағын тәрбиелейтін тұлға.
- Қоғамда педагогтың мәртебесін көтеру – жастарға үлгі болу.

2. Мектеп пен ЖОО-ның бірлескен іс-әрекетінің бағыттары

а) Кәсіптік бағдар беру жұмыстары:

- ЖОО-лар мектептерде "Мен педагог болғым келеді" атты таныстыру сабақтары мен семинарлар ұйымдастыру [2];
- Педагогикалық мамандықтың мәнін ашатын мотивациялық кездесулер, TEDx-форматындағы дәрістер өткізу;
- Ұстаздық қызмет туралы ақпаратты визуалды, бейне, интерактивті форматта жеткізу.

Кәсіптік бағдар беру жұмысы – бұл оқушыларға немесе жастарға өз болашақ мамандығын дұрыс таңдауға көмектесетін жүйелі әрі мақсатты іс-шаралар жиынтығы [3], Ол адамның жеке қабілетін, қызығушылығын, бейімділігін, нарықтағы сұранысты ескере отырып, кәсіптік бағыт-бағдар беруге бағытталған.

Кәсіптік бағдар берудің мақсаты:

- Оқушыға өз қабілетін тануға көмектесу;
- Еңбек нарығындағы мамандықтармен таныстыру;

- Дұрыс таңдау жасауға ақпараттық және психологиялық қолдау көрсету;
 - Қоғамға қажетті, сұранысқа ие маман болуға ынталандыру.
- Бұл жұмыс нені қамтиды?*
1. Кәсіби бағыттағы тесттер мен сауалнамалар өткізу (оқушының бейімділігін, қызығушылығын анықтау)
 2. Мамандықтар туралы ақпарат беру:
 - Мамандықтар жәрмеңкесі
 - Кәсіби сала өкілдерімен кездесу
 - ЖОО, колледж, кәсіптік мектеп өкілдерінің таныстыру жұмыстары
 1. Тәжірибелік жұмыстар:
 - Шеберлік сыныптар
 - Тәлімгерлік бағдарламалар
 - Қысқа мерзімді тәжірибелер
 2. Ата-аналармен жұмыс:
 - Қызметтік кеңестер
 - Мамандармен кеңес беру
 3. ЖОО және колледждермен байланыс:
 - Ашық есік күндері
 - Бірлескен жобалар мен экскурсиялар

Неліктен бұл маңызды? Егер оқушы мамандықты кездейсоқ немесе қысыммен таңдаса, ол кейін кәсіби қанағаттанбаушылыққа, жұмыссыздыққа немесе мамандығын ауыстыруға әкелуі мүмкін. Ал кәсіптік бағдар дұрыс берілсе, адам өз ісіне жауапкершілікпен қарап, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болады.

 - б) Шеберлік сабақтар және практикалық жобалар:
 - ЖОО студенттері мектептерге барып, оқушылармен ерікті түрде ашық сабақтар, үйірмелер өткізеді;
 - Мектеп оқушылары ЖОО-да өтіп жатқан зертханалық, шеберлік сабақтарға қатыса алады.
 - в) Бірлескен медиа және ғылыми жобалар:
 - "Жас ұстаз" тақырыбындағы эссе, бейнеролик, подкаст байқауларын ұйымдастыру;
 - Педагогикалық бағыттағы ғылыми жобалар жарыстары.
 - г) Психологиялық және кәсіби дайындық:
 - Мектепте қызығушылығы байқалған оқушылармен ЖОО мамандары психологиялық тренингтер, өзін-өзі тану сабақтарын жүргізу;
 - Қабілетке қарай кәсіби бағдар беру тесттері арқылы болашақ мамандықты анықтау.

Бұл әрекеттердің нәтижесі қандай болмақ?

 - Оқушы педагогика саласының шынайы мәнін түсінеді;
 - Кәсіби қызығушылық ерте жастан қалыптасады;
 - Мұғалімдікке бейімі бар жастар дер кезінде бағыт алады;
 - ЖОО-лар педагогикалық кадр даярлау сапасын жақсартады;
 - Мұғалім беделі мен мәртебесі көтеріледі.

Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы білім берудің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Оны шешу әр адам үшін де, қоғам мен мемлекет үшін де маңызды. Саналы кәсіптік таңдауды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды қалыптастыруда жетекші рөл жалпы білім беретін мектепке беріледі. Осыған байланысты мектеп жастарды жеке басының ерекшеліктерін және еңбек нарығындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды ескере отырып, мамандық таңдауға дайындауға, оқушыларға Кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесуге бағытталған ғылыми негізделген іс-шаралар жүйесін іске асыруы керек. Бұл жұмыс мектептің серіктес мекемелермен бірлестікте жүргізу жақсы нәтиже береді.

Мамандыққа деген қызығушылықты қалыптастыру жеке адамның ғана емес бірнеше адамның, тұтастай ұжымның атқаратын жұмысы. Біздің жағдайымызда мектеп пен жоғары оқу орындарының бірлесіп шешетін мәселесі ретінде қарастырылады. Бұл ретте жұмысымыздың келесі тірек ұғымы «өзара әрекеттестіктің» мәнін ашу қажеттілігі туындайды. Бұл термин

көптеген ғылым салаларында қолданылады [4]. Атап айтсақ, экономикалық, әлеуметтік, гуманитарлық т.б.

Біз қарастырып отырған «өзара әрекеттестіктің» мағынасы – екі немесе одан да көп тараптың (адамдар, ұйымдар, жүйелер т.б.) бір-біріне ықпал етуі, байланыс жасап, бірлесіп әрекет етуі дегенді білдіреді.

Бұл термин көбінесе келесі контекстерде қолданылады:

- Білім беру саласында: Мысалы, *мектеп пен ЖОО арасындағы өзара әрекеттестік* – олардың бірлесіп жұмыс істеуі, тәжірибе алмасуы, ортақ жобалар жүзеге асыруы.
- Технологияда: *Адам мен жасанды интеллекттің өзара әрекеттестігі* – олардың тиімді байланысы мен кооперациясы.
- Әлеуметтік ғылымдарда: *Мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестік* – сабақ кезінде олардың қарым-қатынасы, ықпалдасуы.
- Педагогикалық мамандық – қоғам дамуының іргетасы саналатын ерекше әлеуметтік миссиясы бар мамандық. Алайда соңғы жылдары жастардың бұл салаға қызығушылығы төмендеп келе жатқаны байқалады. Бұл үрдістің алдын алу үшін мектеп пен жоғары оқу орындары арасында мақсатты және жүйелі кәсіби бағдар жұмыстары қажет. Осы орайда жасанды интеллекттің мүмкіндіктері жаңа деңгейде тиімді ынтымақтастық орнатуға жол ашады.

Жасанды интеллект – білім беру жүйесін жекелеген тұлғаға бейімдеп, оқушылардың қабілеті мен қызығушылығын анықтауға көмектесетін қуатты құрал [5]. Оның көмегімен оқушылардың болашақ мамандыққа бейімділігі анықталып, педагогикалық бағыттағы қабілеті бар жастарды ерте кезеңнен қолдау мүмкіндігі туады.

Педагог болуға деген ішкі ұмтылыс – тек білім мен дағдының емес, құндылықтық бағдар мен әлеуметтік жауапкершіліктің нәтижесі. Бұл бағытта оқушылардың кәсіби қызығушылығын ерте жастан қалыптастыру үшін мектеп деңгейінде жүйелі бағдар беру мен мотивациялық жұмыстар жүргізілуі тиіс.

2. Мектеп пен ЖОО-ның бірлескен әрекеттерінің үлгілері

- Мектеп оқушыларына арналған "Болашақ педагог" педагогикалық сыныптар құру;
- ЖОО базасында кәсіби бағдар беру семинарлары, тренингтер, шеберлік сабақтар ұйымдастыру;
- ЖОО студенттерінің мектептерде практика негізінде ерікті тәлімгерлік жобаларын жүзеге асыруы;
- Педагогикалық бағыттағы жазғы мектептер мен олимпиадалар ұйымдастыру.

3. Жасанды интеллект арқылы жүзеге асыру жолдары

а) Жеке бейімділікті анықтайтын ЖИ платформалар:

ЖИ негізінде жұмыс істейтін диагностикалық тесттер, психологиялық сауалнамалар арқылы оқушылардың коммуникативті, эмпатиялық, көшбасшылық қабілеттері сарапталып, педагогикаға бейімділігі анықталады.

б) Виртуалды кәсіби бағдар беру ассистенттері:

ChatGPT немесе басқа ЖИ модельдері арқылы оқушыларға педагогикалық мамандық туралы интерактивті түрде ақпарат беріледі, сұрақтарына нақты, бейімделген жауаптар алуға болады.

в) Цифрлық портфолио мен жетістікті бақылау жүйелері:

ЖИ көмегімен оқушының пәндік, тұлғалық, шығармашылық жетістіктерін талдау арқылы оның кәсіби даму траекториясын бақылауға болады.

г) ЖИ негізіндегі бірлескен жобалар:

ЖОО мен мектеп оқушылары бірлесіп ЖИ көмегімен білім беру контенттерін (интерактивті сабақ, подкаст, медиажоба) жасап, педагогикалық қызметтің мәнін тәжірибе арқылы түсінеді.

4. Жасанды интеллектті енгізудегі артықшылықтар

- Жеке оқушыға дараланған қолдау көрсету;
- Қызығушылықты дер кезінде анықтау және дамыту;
- Педагогикалық қызметтің заманауи бейнесін қалыптастыру;

- Уақыт пен ресурсты үнемдеу, масштабты жұмыс істеу мүмкіндігі.
- 5. Қиындықтар мен шектеулер
- Барлық мектепте ЖИ технологияларын қолдануға техникалық база жеткіліксіз;
- Мұғалімдер мен ЖОО оқытушыларының ЖИ құралдарын пайдалану дағдылары жеткіліксіз болуы мүмкін;
- Жасанды интеллектке толық тәуелділік қаупі – адам факторының төмендеуі.

Қорыта айтқанда, оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастыру – тек мектептің немесе ЖОО-ның ғана емес, екі тараптың өзара тиімді әрекеттестігін талап ететін кешенді процесс. Мектеп пен жоғары оқу орны арасында тығыз байланыс орнағанда ғана бұл мамандықтың беделі артып, сапалы, заманауи, жауапты мұғалімдер қатары көбееді.

Жас ұрпақтың жүрегіне "ұстаз болу – абырой" деген ұғымды дарыту – баршамыздың ортақ міндетіміз. Оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастыру – кешенді, жүйелі жұмыс. Бұл үдерісте мектеп пен жоғары оқу орны арасындағы әріптестік – басты рөлде. Жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалану – бұл серіктестікті жаңа деңгейге көтеріп, кәсіби бағдар берудің тиімділігін арттырады. Болашақ педагогтарды ерте анықтап, тәрбиелеу арқылы біз білім беру сапасын көтеріп, ұлттық кадрлық әлеуетті нығайтамыз.

Әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. "Тәрбиеге жетекші" – Алматы: Рауан, 1993.
2. UNESCO. "Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities", 2021.
3. Құсайынов А. "Жоғары білім берудегі цифрлық трансформация", 2022.
4. Anderson, J., & Rainie, L. (2023). The Future of AI and Education – Pew Research Center.
5. Тұрғанбаева Б. "Жаңа формациядағы педагог – болашақтың кілті", 2020.

СЕКЦИЯ 3

КОЛЛАБОРАТИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫ ПЕДАГОГ: ӘЛЕМДІК ТӘЖІРІБЕ, ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕМЕ

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ: ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Акимова Айгуль Шоқабайқызы
Сарыкемер мектеп-гимназиясы

Аңдатпа

Мақалада цифрлық білім беруді трансформациялаудың маңыздылығы, цифрлық платформалар мен технологиялардың білім беру жүйесінде алатын орны қарастырылады. Бұл зерттеу цифрлық технологиялардың оқыту әдістемесіне енгізілуі, оның тиімділігі мен болашағын көрсетеді. Цифрлық білім беру жүйесі ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен нығайтылып, оқу процесінің ыңғайлылығы мен қолжетімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мақсаты — білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың рөлін түсіну және оның тиімділігін бағалау.

Міндеті — цифрлық платформалар мен құралдардың білім беру сапасына әсерін зерттеу.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, цифрлық платформалар оқушылардың білім сапасын арттырып, оқу процесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Қысқаша тұжырымдамада цифрлық білім беру жүйесінің артықшылықтары мен болашағы баяндалады.

Аннотация

В статье рассматривается важность трансформации цифрового образования, а также роль цифровых платформ и технологий в образовательной системе. Исследование демонстрирует внедрение цифровых технологий в методы обучения, их эффективность и перспективы. Цифровая образовательная система, усиленная информационно-коммуникационными технологиями, способствует улучшению доступности и удобства учебного процесса.

Цель исследования — понять роль цифровых технологий в системе образования и оценить их эффективность.

Задача — изучить влияние цифровых платформ и инструментов на качество образования.

Результаты исследования показывают, что цифровые платформы способствуют улучшению качества обучения и повышению эффективности образовательного процесса. В заключении приводится анализ преимуществ и перспектив цифрового образования.

Annotation

The article discusses the importance of transforming digital education and the role of digital platforms and technologies in the education system. This research demonstrates the integration of digital technologies into teaching methods, their effectiveness, and future prospects. The digital education system, strengthened by information and communication technologies, enhances the accessibility and convenience of the learning process.

The goal of the study is to understand the role of digital technologies in education and assess their effectiveness.

The task is to explore the impact of digital platforms and tools on the quality of education.

The results show that digital platforms contribute to improving the quality of education and enhancing the efficiency of the learning process. The conclusion highlights the advantages and future potential of digital education.

Қазіргі таңда цифрлық технологиялар әлемді өзгертуде. Олардың әсері әсіресе білім беру саласында айқын байқалады. Цифрлық білім беру жүйесі бұрыннан белгілі дәстүрлі білім беру жүйелерінің орнына жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктерді ұсынады. Бұл өзгерістер білім беру процесінің мазмұнын, құрылымын және әдістемесін қайта қарауға мүмкіндік береді. Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы оқыту әдістерінің сан түрлілігі мен оларды іске асыруда жаңа технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырылуда.

Цифрлық білім беру жүйесінің трансформациясы білім беруді тиімді әрі қолжетімді етуге, оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада цифрлық білім беру, оның трансформациясы, цифрлық платформалар мен технологиялардың білім беру процесіндегі рөлі қарастырылады.

1. Цифрлық білім беру жүйесінің трансформациясы

Цифрлық білім беру жүйесі дәстүрлі білім беру тәсілдерінен айырмашылығы, электрондық құралдар мен платформаларды пайдалану арқылы білім беру процесін жүзеге асырады. Бұл жүйе оқушыларға уақыт пен орынға тәуелсіз білім алуға мүмкіндік береді, сондықтан қазіргі қоғамдағы білім беру үрдісі жаңа формада жүзеге асырылады. Цифрлық білім беру жүйесінің трансформациясы әртүрлі аспектерді қамтиды, соның ішінде оқыту құралдарының сандық түрге көшуі, оқу процесінде электрондық құрылғылар мен интернет ресурстарын пайдалану, білім алушылардың жеке траекториясын құру және оқу материалдарының қолжетімділігін арттыру.

Цифрлық білім беру трансформациясы негізінен білім беру мазмұнын жаңартуға бағытталған. Бұл оқушылардың мүмкіндіктерін кеңейтіп, олардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Сонымен қатар, білім беру жүйесін сандық платформа арқылы басқару оқу нәтижелерін оңай бақылауға және бағалауға мүмкіндік береді.

2. Цифрлық платформалар мен технологиялар

Цифрлық білім беруді дамытуда қолданылатын басты құралдардың бірі — сандық платформалар мен ақпараттық технологиялар. Олар білім алушылар мен мұғалімдерге оқу материалдарын ұсыну, тапсырмаларды орындау, білім деңгейін бағалау және өзара байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Мұндай платформалар оқушыларға әртүрлі курстарға қатысуға, оқытушылармен байланыс орнатуға және оқу материалдарын ыңғайлы түрде алуға жағдай жасайды.

Цифрлық платформалар	Тиімділігі	Мысалдар
Google Classroom	Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы тиімді байланыс, тапсырмаларды басқару	Google Classroom, Classroom Assistant
Moodle	Онлайн курстар мен тестілеу жүйесі	Moodle LMS, Moodle plugins
Kahoot	Интерактивті ойындар арқылы білім алу	Kahoot, Quizizz
Zoom	Виртуалды сабақтар өткізуге мүмкіндік	Zoom, Microsoft Teams, Skype
Edmodo	Оқытушы мен студенттер арасындағы коммуникативтік алаң	Edmodo

2.1. Оқыту платформалары

Цифрлық білім беруді іске асыру үшін әртүрлі онлайн платформалар белсенді түрде қолданылуда. Мұндай платформалардың арасында:

- **Google Classroom** — оқу процесін басқару мен ұйымдастыруға арналған жүйе. Бұл платформа оқушылар мен мұғалімдерге ақпарат алмасу, тапсырмаларды беру мен тексеру, нәтижелерді қадағалау сияқты мүмкіндіктер ұсынады.
- **Moodle** — оқу курстарын ұйымдастыруға арналған тегін жүйе. Бұл жүйе оқу бағдарламаларын құруға, тапсырмаларды таратуға және студенттердің білім деңгейін бағалауға арналған түрлі құралдарды ұсынады.

- **Edmodo** — бұл да мектептер мен университеттерде білім беру процесін ұйымдастыруға арналған платформа. Оқушылар мен мұғалімдер бір-бірімен өзара байланыс орнатуға, оқу материалдарына қол жеткізуге және тапсырмаларды орындауға мүмкіндік алады.

2.2. Виртуалды оқу сыныптары

Виртуалды оқу сыныптары — оқушылар мен мұғалімдерге интернет арқылы байланыс орнатуға мүмкіндік беретін сандық білім беру ортасы. Бұл сыныптар арқылы оқушылар әртүрлі оқу материалдарымен танысып, виртуалды әлемде тапсырмаларды орындап, жаттығулар жасайды. Виртуалды сыныптардың басты артықшылығы — оқушыларға білім беру процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Мысалы, Zoom, Microsoft Teams сияқты платформалар онлайн сабақтар өткізуге, оқушылармен интерактивті түрде жұмыс жасауға мүмкіндік береді.

2.3. Білім беру үшін жасанды интеллект

Жасанды интеллект (AI) қазіргі білім беру жүйесінің жаңашыл құралдарының бірі болып табылады. Ол оқушылардың оқу деңгейін қадағалап, әрбір жеке тұлғаның оқу траекториясын жасауға мүмкіндік береді. AI оқушылардың тапсырмаларды орындау барысындағы қиындықтарын алдын ала болжап, оларға көмек көрсету үшін қосымша материалдар мен ұсыныстар ұсына алады.

3. Цифрлық технологиялардың білім беру жүйесіндегі артықшылықтары

Цифрлық платформалар мен технологиялар білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға септігін тигізеді. Олардың көмегімен оқыту процесі қолжетімді, ыңғайлы және тиімді болады. Мысалы:

- **Қолжетімділік:** Цифрлық құралдар мен платформалар оқушыларға әртүрлі оқу материалдары мен ресурстарды кез келген уақытта және кез келген жерде қолжетімді етеді.
- **Жеке оқу траекториясы:** Цифрлық платформалар арқылы оқушылар өздерінің қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес білім алуға мүмкіндік алады. Әрбір оқушыға жеке тапсырмалар мен оқу материалдары ұсынылуы мүмкін.
- **Интерактивтілік:** Цифрлық құралдар оқыту процесін интерактивті түрде жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың білімін тереңдетуге, олардың қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.
- **Бағалау және кері байланыс:** Цифрлық платформалар арқылы оқушылардың білімін бағалау және олардың жетістіктеріне кері байланыс беру жеңілдетіледі.

4. Цифрлық білім берудің даму перспективалары

Цифрлық білім беру жүйесінің даму болашағы зор. Оқыту технологиялары мен цифрлық платформалар күннен-күнге жетіліп, білім беру сапасын арттыруда үлкен рөл атқарады. Осы саладағы басты міндет — сандық құралдарды педагогикалық процеске толықтай енгізу және оны білім беру мазмұнымен үйлестіру.

Оқытушылардың цифрлық технологияларды меңгеруі, сондай-ақ студенттердің ақпараттық сауаттылығын арттыру — бұл білім беру жүйесін цифрландырудың негізгі бағыттары. Болашақта цифрлық білім беру әдістері көбейіп, мектептер мен университеттерде толыққанды онлайн және гибридік білім беру жүйесі қалыптасатын болады.

Қорыта келе, цифрлық білім беру жүйесі білім беру процесінің тиімділігін арттырып, білім алушыларға кең мүмкіндіктер ұсынады. Цифрлық платформалар мен технологиялардың білім беру жүйесіне енгізілуі оқушыларға оқу процесіне белсенді қатысуға, өз білімін жетілдіруге мүмкіндік береді. Осылайша, цифрлық білім беру білім беру саласының дамуындағы жаңа кезеңді білдіреді, және ол әлемдік деңгейде білім беру жүйелерінің жаңа трендін қалыптастырады.

UDK 811.111:373.3

THE ROLE OF PRACTICAL EXERCISES TO IMPROVE THE LOGICAL THINKING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS.

Ayazbai Razila Kydyrkhankyzy

53rd School-Gymnasium named after K.Turyssov

It is clear that the current global restructuring, rapid computerization and changes in the field of education create the need to improve the quality of teaching. Human society New technologies were used to increase the effectiveness of the training process. It is combined with the aim of increasing the logical and creative potential of the student and preparing the young generation to live in new social conditions. Currently, the process of computerization of education is underway. The use of information and communication technology, new learning methods through the computer network is spreading. Modern requirements require the use of various techniques and methods at the level of personal development and expansion of cognitive dimensions. That is why I believe that exercises that improve students' thinking skills with the help of information technology have a special place in primary school. This is because improving the skills of a child who has just entered school, raising educational interest to a creative level, developing logical thinking are among the tasks of primary school teachers. After all, the initial period is a very convenient time for the development of the students' activity. Completing logical tasks and exercises is very important to develop students' creativity. The student's logical thinking develops in reasoning, information acquisition and language learning.

Developing in mental activity of students is an important part of their development as personality. Therefore, when performing creative tasks, students must be taught to do thinking functions. That's why, when assigning tasks to student and the tasks should be selected, collected, compared and grouped in such a way that they develop logical thinking. For example, the following exercises help develop verbal and logical thinking: "Find more" methodology. Shows the child's ability to separate and generalize important parts. This method can be used in any languages and world studies classes during consolidation and revision periods. The task can be presented in a picture, in kind or in writing. The "collection" methodology is effective for the development of thought analysis and accumulation operations. Name a word or phrase that summarizes the suggested words:

1. October- November
2. Carp- pike
3. Summer- autumn
4. Oak- birch
5. Cucumber- tomato
6. Ant- beetle

At the same time, methods that develop thinking can be used in the form of a game. For example, the game "Say the opposite". In this game, it is useful to use words that have the opposite meaning in the past tense. For instance, full-thin, black-white, hot-cold, empty-full, etc. "Similarities and differences". Students are encouraged to compare different objects and concepts. "Identify from another perspective".

Find the other side of a given problem. “Looking for similarities”. A specific object or phenomenon is called, for example “helicopter”. Write helicopter- like objects according to the different symbols. Similar objects can be grouped according to their characteristics. For example, “bird”, “butterfly” (flying, landing), “bus”, “train” (car), etc. The purpose of this is to determine the properties of objects and classify them according to signs.

“Methods of drug use ”. A familiar word is given, for example: “book”. The extent of the most unusual use of the substance must be noted. Reads a book, can put something under it, can hide necessary papers as an object, etc. You can also offer a toothbrush, knitting yarn, etc. But it is forbidden to talk about the ways of using things in an inhuman, predatory way. “Make a sentence”. Get 3 unrelated words. For example, “lake”, “pen”, “bear”. It is necessary to form a sentence from these words. The answer can be simple (The bear dropped the pencil in the lake). The likes are then analyzed. Creative sentences are encouraged. “Find the unnecessary word”. All 3 words are given. For example “dog”, “summer”, “sun”. There are 2 words with similar characters and the unnecessary word should be deleted. This similarities between the remaining two words should be mentioned more than the difference between the omitted word. For example, the word “dog” is unnecessary, the words “summer”, “Sun” remain because they: round, yellow, give energy to a person. Unusual special decisions are made (clouds, cotton, fruits, etc.) With the help of such psychological methods, students’ interest in the subject increases during training, thinking develops, creativity and talent appear. In short, it can be stated that in order to develop the thought processes of students in the learning process, it is necessary to organize the above practical exercises. In conclusion, practical exercises not only the students’ knowledge, but bring them closer to each other, bring out friendship, morality and hard work; leads to systematic thinking, expansion of vocabulary, sharpening of imagination.

Literature:

1. A.Amanzholova, R.Sh. Abitaeva Psychological and pedagogical diagnostics of preschool and elementary school studenys. Zhezkazgan, 2004.
2. Handbook for psychologists. Moscow, 2007.
3. The psychology of age difference. Karaganda, 2005.
4. Psychology at school. №4, 2007.
5. The Psychology of age difference. Karaganda, 2005.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Бегилдаева Толқын Мухтаровна

Б.Момышұлы атындағы №45 қазақ классикалық гимназиясы, Тараз қ.

Аннотация

В данной статье рассматриваются эффективные методики внедрения технологий искусственного интеллекта в образовательный процесс начальной школы. В ходе исследования анализируется влияние ИИ-инструментов на повышение качества знаний, развитие познавательной активности и построение индивидуальных образовательных траекторий учащихся. Особое внимание уделяется роли учителя и методическим подходам к применению ИИ.

Abstract

This article explores effective methodologies for integrating artificial intelligence technologies into the primary school education process. The study analyzes the impact of AI tools on improving learning outcomes, enhancing cognitive engagement, and supporting personalized learning paths for students. Special attention is given to the teacher’s role and methodological strategies for applying AI in the classroom.

Қазіргі білім беру саласында технологияның дамуымен бірге жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдану күннен-күнге маңызды бола түсуде. Әсіресе бастауыш білім беру деңгейінде ЖИ оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Бұл баяндамада ЖИ-дің бастауыш сыныптарда қолданылуы, оның артықшылықтары мен қолдану жолдары қарастырылады. Бастауыш сыныптарда жасанды интеллектті (ЖИ) қолдану білім беру үрдісін түрлендіріп, оқушылардың қызығушылығын арттырады. Бұл деңгейде ЖИ құралдарын қарапайым және ойын түрінде қолдану маңызды. Оқушыларға ЖИ дегеніміз не екенін түсіндіру үшін анимациялар, мультфильмдер мен интерактивті әңгімелер қолдану. Мысалы, «Ақылды робот», «Көмекші ассистент» секілді бейнелер арқылы.

Бастауыш сынып оқушыларына ЖИ туралы қарапайым түсінік: жасанды интеллект — бұл компьютерлер мен роботтардың адам сияқты ойлап, шешім қабылдай алуы. Басқаша айтқанда, ол — «ақылды машина».

Жасанды интеллект — бұл компьютерлер мен түрлі құрылғылардың адам сияқты ойлап, үйреніп, шешім қабылдай алу қабілеті. Оны білім беру саласында көмекші ретінде қарастыруға болады.

— Сен смартфоннан «Қандай ауа райы болады?» деп сұрасаң, ол саған жауап береді. Міне, бұл — ЖИ.

ЖИ қолданудың мақсаты: Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту, жеке оқу траекториясын құру, мұғалімнің уақытын үнемдеу, интерактивті, ойын арқылы білім беру болып табылады.

Қолдану салалары:

Қазақ тілі:

- ChatGPT арқылы мәтін құрастыру, ертегі жалғастыру
- Сөздердің мағынасын түсіндіру

Математика:

- MathGPT немесе Photomath арқылы есеп шығару тәсілдерін көрсету
- Қателерді талдау

Дүниетану:

- Виртуалды экскурсиялар
- Сұрақ-жауап форматындағы ойындар

Көркем еңбек:

- DALL·E арқылы бала идеясын суретке айналдыру
- Сурет салу машығын дамыту

Бастауыш сыныптарда жасанды интеллектті (ЖИ) қолдану әдістемесін зерттеген бірнеше ғалымдар мен олардың еңбектері төмендегідей:

1. **Гаухар Тлеухановна** Бейсенбек Тайшапұлы атындағы орта мектептің бастауыш сынып мұғалімі, Жамбыл облысы, Қазақстан. Ол өз зерттеуінде ЖИ технологияларын бастауыш білім беруде қолданудың тиімділігін және олардың оқушылардың когнитивтік қабілеттеріне әсерін талдаған [1].
2. **Айгерім Құрбанбекқызы Еркінбек** Алматы қаласындағы №36 Б. Әтиханұлы атындағы гимназияның бастауыш сынып мұғалімі. Оның зерттеуі заманауи білім беру жүйесінде ЖИ-ді қолдану әдістеріне және олардың бастауыш сынып оқушыларының оқу нәтижелеріне әсеріне арналған [2].
3. **Шамсия Марленқызы Мадреимова** Астана қаласындағы Ф. Оңғарсынова атындағы №77 мектеп-гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі. Ол өз еңбегінде бастауыш білім беруде ЖИ-ді қолданудың әлеуетін және оның оқушылардың сыни ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлін зерттеген [3].
4. **Арай Советқызы Ақпарова** Шығыс Қазақстан облысы, Тарбағатай ауданы, Ақжар ауылындағы М. Әуезов атындағы мектеп-интернат колледжінің бастауыш сынып мұғалімі. Оның зерттеуі бастауыш мектептегі ЖИ-дің рөліне, атап айтқанда, сынып басқару,

оқушылардың мотивациясын арттыру және жеке оқу траекторияларын құруға бағытталған [4].

5. **Бисважит Найек** Мансаровр Глобал Университетінің (М.П) Білім беру кафедрасының зерттеушісі. Оның зерттеуі ерте бастауыш білім беруде ЖИ-ді қолданудың мүмкіндіктері мен қиындықтарын, сондай-ақ мұғалімдер мен білім беру саясаткерлеріне әсерін қарастырады [6].

Бұл ғалымдардың еңбектері бастауыш сыныптарда ЖИ-ді қолданудың әртүрлі аспектілерін қамтиды және осы саладағы зерттеулерге маңызды үлес қосады.

ЖИ қайда қолданылады?

- Смартфондағы көмекші: Siri немесе Google Ассистент
- Мультфильм ұсынатын бағдарлама: YouTube балалардың не көретінін біліп, соған ұқсас бейнелер ұсынады.
- Үйдегі робот шаңсорғыш: Үй ішін өзі зерттеп, тазалайды.

3. Ойын арқылы түсіндіру

- Оқушыларға «Егер мен робот болсам...» деген рөлдік ойын ойнату.
- Кішкентай комикс жасау: «Адам мен Ақылды робот» (1-кесте)
1-кесте. Адам мен жасанды интеллекті салыстыру

Адам	Жасанды интеллекті
Ойлайды	Ойлағандай үйренеді
Сезінеді	Сезімдері жоқ
Шешім қабылдайды	Ақпаратқа қарап шешім қабылдайды

Сонымен қатар оқушыларға қосымша қызықты сұрақтар қоюға болады: Робот достарың бола ала ма? Компьютер адамды түсіне ала ма? Егер сенде өз ЖИ көмекшің болса, ол не істейтін еді?

ЖИ көмегімен оқыту құралдарын қолдану - Жасанды интеллект (ЖИ) көмегімен оқыту құралдарын қолдану тақырыбында ғылыми еңбектерді ұсынамыз:

1. **"Artificial Intelligence in Education: A Systematic Literature Review"** Бұл мақалада білім беру саласындағы ЖИ қолдану бойынша жүйелі шолу жасалған. Авторлар ЖИ-дің әртүрлі қосымшаларын талдап, олардың білім беру процесіне ықпалын зерттейді.
2. **"Embracing the Future of Artificial Intelligence in the Classroom"** Бұл зерттеу ЖИ-дің сыныптағы рөлін, әсіресе, prompt engineering, ЖИ сауаттылығы және сыни ойлау дағдыларын дамыту аспектілерін қарастырады.
3. **"Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education"** Жоғары білім беру саласындағы ЖИ қосымшалары бойынша жүйелі шолу жүргізілген бұл мақалада, авторлар ЖИ-дің оқыту мен оқудағы рөлін талдайды.
4. **"Artificial Intelligence in Studies—Use of ChatGPT and AI-based Tools"** Бұл мақалада студенттердің ChatGPT және басқа ЖИ негізіндегі құралдарды оқу процесінде қолдануы зерттеледі, олардың тиімділігі мен ықтимал мәселелері қарастырылады.
5. **"Artificial Intelligence (AI) In Education: Using AI Tools for Teaching and Learning Process"** Бұл зерттеу ЖИ құралдарының оқыту мен оқу процесіндегі рөлін сипаттайды және мұғалімдердің осы технологияларды қолданудағы рөлін талқылайды.

ChatGPT сияқты ЖИ чатботтарын ертегі ойлап табу немесе мәтін құрастыруда қолдану.

Қазақ тілі, математика, дүниетану сабақтарында тапсырмаларды автоматты түрде тексеру.

Көрнекілік пен визуалды құралдар

- ЖИ көмегімен сурет салу (мысалы, DALL·E секілді құралдар арқылы).
- Баланың тапсырмасына сай сурет генерациялау арқылы шығармашылықты дамыту.

Тіл үйренуге арналған ЖИ қолданбалар

- Қазақ және орыс тілдерін үйренуге арналған аудио-чат немесе ойындар.
- Дауыстық көмекші арқылы сөздерді дұрыс айтуға машықтандыру.

Робототехника және программалау негіздері

- Простейшие визуальные языки программирования, как **Scratch**, в которые встроены ИИ-модули.

- Оқушыларға «роботқа қалай бұйрық беру керек» сияқты ойын түріндегі тапсырмалар беру. Артықшылықтары мен шектеулері
Артықшылықтары:
 - Жеке бағытта оқытуға мүмкіндік береді
 - Балалардың қызығушылығын арттырады
 - Қателермен жұмыс істеуге көмектеседі
 - Шектеулері:**
 - Балалар ЖИ-ге тәуелді болуы мүмкін
 - Барлық мектептерде қажетті техника болмауы мүмкін
 - Мұғалімдердің дайындық деңгейі әртүрлі
 - Ұсыныстар:**
 - Оқушылардың жас ерекшелігін ескеріп, ЖИ құралдарын қысқа әрі қызықты форматта қолдану.
 - Мұғалімдерге арналған семинарлар мен тренингтер ұйымдастыру (мысалы, GPTOnline.ai/ru сайтында да осындай материалдар бар).
 - Ата-аналармен түсіндіру жұмыстарын жүргізу — олар да ЖИ мүмкіндіктерін түсінуі керек.
- Жасанды интеллект бастауыш білім беруде үлкен мүмкіндіктер ашады. Ол баланың қызығушылығын арттырып, танымдық процестерін жандандырады. Алайда, оны дұрыс және тиімді қолдану үшін мұғалімдердің әдістемелік дайындығы, ата-аналармен түсіндіру жұмыстары маңызды. ЖИ – көмекші құрал ғана, ал басты рөл мұғалім мен баланың өзара әрекетінде.

Әдебиеттер:

1. **Төлегенова** г.Б., Vol. 2 No. Special Issue (2024): Foundations of Artificial Intelligence in Education and Research: International Experience
2. **Айгерім Қ.Е.**, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10763-024-10515-w>
3. **Шамсия Марленқызы Мадреимова**Компьютеры и образование: искусственный интеллект. Том 7 ,декабрь 2024 г., 100321
4. **Ақпарова А.С.** // Роль искусственного интеллекта в начальной школе. <https://orcid.org/0009-0005-2525-1046>
5. **Бисважит Найек** // Изучение использования искусственного интеллекта в раннем начальном образовании: возможности и проблемы.

ВЛИЯНИЕ СТРЕССА И ТРЕВОЖНОСТИ НА УСПЕВАЕМОСТЬ ШКОЛЬНИКОВ

Бакирова Амина Рафкатовна,

Таразский университет имени М.Х.Дулати, студентка 2 курса

Аубакирова Салтанат Аубакировна

Таразский университет имени М.Х.Дулати, г. Тараз

Аннотация: Данная статья направлена на исследование влияния стресса и тревожности на успеваемость учащихся. В работе раскрываются понятия «учебный стресс» и «школьная тревожность», а также анализируются последствия, которые они могут вызывать в образовательной среде. Особое внимание уделено трем аспектам негативного влияния: психологическому, физиологическому и когнитивному. В качестве теоретической основы была использована книга А. В. Микляевой и П. В. Румянцевой «Школьная тревожность: диагностика, профилактика, коррекция». На основе материалов изданного пособия в статье подробно представлены методы профилактики и способы преодоления школьного стресса, а также практические рекомендации для педагогов и родителей.

Ключевые слова: стресс, тревожность, учебный стресс, школьная тревожность, успеваемость, когнитивные последствия, психологическое влияние, физиологическое влияние, саморегуляция, профилактика, школьная среда, педагогика, эмоциональное состояние учащихся.

Учебный стресс — это психологическое и физическое напряжение, которое испытывают учащиеся из-за учебных задач, завышенных требований и боязни провала. В небольших дозах он может служить стимулом, но при постоянном влиянии ведет к падению успеваемости, потере интереса к учебе и ухудшению психического состояния. Школьная тревожность — это повышенное волнение, страх или напряжение, которое связано с учебой, общением с учителями и одноклассниками, а также с экзаменами и оценками. В отличие от простого волнения, тревожность мешает сосредоточиться, подрывает уверенность в себе и может привести к ухудшению успеваемости. На сегодняшний день актуальность данной проблемы очень высока. В современном образовании школьники сталкиваются с высокими запросами, внушительным объемом знаний и постоянным давлением со стороны преподавателей, родителей и одноклассников. Эти обстоятельства часто приводят к росту стресса и тревожности, что непосредственно влияет на успехи в учебе. Исследования свидетельствуют, что стресс негативно воздействует на память, способность к концентрации и мотивацию. Особенно остро эта проблема стоит во время экзаменов, когда боязнь провала становится основным препятствием на пути к успешному освоению материала. Кроме того, современные технологии и соцсети создают дополнительную нагрузку, уменьшая эмоциональную устойчивость учащихся.

Влияние стресса и тревоги на успеваемость. Физиологическое воздействие. Повышение уровня кортизола и его влияние на когнитивные функции. Когда человек переживает стресс, его организм выделяет гормон кортизол, который помогает мобилизовать силы в трудных ситуациях. Однако при хроническом стрессе уровень кортизола остается повышенным, что влечёт за собой: ухудшение памяти и способности концентрироваться, замедление когнитивных процессов, снижение способности анализировать и запоминать информацию. Конечно же это все сопровождается нарушением сна, усталостью и головными болями. Нехватка сна снижает работоспособность, ухудшает концентрацию и делает обучение менее эффективным. Кроме того, учащиеся, находящиеся в состоянии хронического стресса, могут жаловаться на частые головные боли, усталость, мышечное напряжение, что дополнительно мешает им учиться. **Психологическое влияние.** Потеря мотивации, страх перед ошибками. Стресс и тревожность могут привести к тому, что ученик утрачивает интерес к учебе. Это связано с несколькими факторами: боязнью совершить ошибку и получить низкую оценку, чувством бессилия («я все равно не справлюсь»), усталостью и эмоциональным выгоранием. Когда мотивация снижается, учащийся начинает откладывать учебные задания, теряет интерес к предметам и может перестать стараться, даже если у него имеются способности к обучению. Некоторые ученики, испытывая стресс, начинают избегать ситуаций, которые вызывают тревогу. Это может проявляться в: частых пропусках уроков без уважительной причины, отказе отвечать у доски или участвовать в обсуждениях а также в нежелании выполнять сложные домашние задания или сдавать контрольные. Такое поведение может привести к ухудшению успеваемости и накоплению пробелов в знаниях.

Когнитивные последствия. Стресс мешает сосредоточиться на учебе, так как учащийся находится в состоянии беспокойства и напряжения. Это приводит к: невозможности долго удерживать внимание на учебном материале, частым ошибкам при выполнении заданий, забывчивости, даже если информация недавно была изучена. В итоге ребенок может испытывать разочарование и недовольство собой, что лишь усиливает тревожность. Таким образом, стресс и тревожность создают порочный круг: чем хуже ученик справляется с учебой, тем больше он переживает, и тем сложнее ему становится учиться.

После анализа последствий выявлены эффективные методики диагностики тревожности, а также практические рекомендации по созданию комфортной учебной среды из методической книги **А.В. Микляевой и П.В. Румянцевой “Школьная тревожность: диагностика, профилактика, коррекция”**. И вот основные пути решения данной проблемы: Для минимизации негативного воздействия стресса на успеваемость необходимо применять

комплексные подходы. Они включают создание благоприятной учебной атмосферы, развитие у учеников навыков самоконтроля, рациональное распределение нагрузки, а также поддержку со стороны учителей и родителей.

1. Формирование доброжелательной атмосферы в классе. Учебная обстановка должна быть безопасной и поддерживающей, чтобы школьники не боялись выражать свое мнение, задавать вопросы и делать ошибки. Для этого учителям важно: поддерживать уважительное и терпимое отношение между учениками, избегать публичной критики ошибок учащихся, поощрять активное участие в дискуссиях без боязни осуждения, применять игровые и интерактивные методики обучения для снижения напряжения. Помимо этого всегда должен быть индивидуальный подход к ученикам. Каждый ученик воспринимает стресс по-разному, поэтому учителю важно учитывать индивидуальные особенности учащихся: предоставлять возможность работать в удобном темпе, применять дифференцированные задания в зависимости от уровня подготовки и учитывать эмоциональное состояние ребенка, особенно в периоды повышенной нагрузки (например, перед экзаменами).

Развитие навыков саморегуляции. Дыхательные практики и упражнения на осознанность. Практики осознанности помогают снизить уровень стресса и повысить концентрацию. Учащиеся могут использовать: глубокое дыхание, прогрессивную мышечную релаксацию и визуализацию (представление приятных или успокаивающих образов перед экзаменами).

Методы борьбы с тревожностью перед экзаменами. Чтобы снизить тревожность перед экзаменами, необходимо: готовиться заранее, избегая «зубрежки» в последний момент, использовать метод «маленьких шагов» — разделять подготовку на небольшие части, перед экзаменом делать короткие перерывы и использовать техники расслабления, заменять негативные мысли позитивными установками («Я подготовился, я справлюсь»). А также абсолютно всегда должно быть рациональное распределение учебной нагрузки, то есть чередование сложных и простых заданий. Идеальным закреплением данных методов будет применение техник тайм-менеджмента.

Повышение уверенности учеников. Важно хвалить учеников не только за отличные оценки, но и за старания. Это можно делать через: устные и письменные похвалы, символические награды (грамоты, наклейки, бонусные баллы) и признание их усилий на классных собраниях. Формирование позитивного отношения к ошибкам, ведь делать ошибки это абсолютно нормально, они являются частью учебного процесса. Учителям стоит объяснять, что ошибки помогают учиться, использовать их для обсуждения, а не наказания и приводить примеры успешных людей, которые тоже ошибались, но достигли успеха.

Роль родителей и педагогов. Родители могут помочь ребенку справляться со стрессом, поддерживая, организуя комфортное пространство для учебы, следить за режимом дня ребенка а также интересоваться его эмоциональным состоянием. Эффективное сотрудничество между учителями и родителями должно включать в себя: регулярное обсуждение успехов и трудностей ребенка, совместную работу по развитию его уверенности в себе и конечно поддержку инициатив, направленных на создание благоприятной учебной атмосферы.

Чтобы не было стрессовых ситуаций, нужно организовать благоприятную дружескую атмосферу в школе, воспитывать у детей самосознание, самоконтроль, правильно распределять объем учебных задач и предоставить поддержку от педагогов и родителей. Такой всесторонний подход поможет уменьшить беспокойство и улучшить успехи школьников.

Литература:

1. https://science-education.ru/ru/article/view?id=14510&utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com
2. <https://www.labstori.ru/book/stress/>
3. <https://shelter-tranzit.ru/wp-content/uploads/2018/06/>

- А. В. Микляевой и П. В. Румянцевой “Школьная тревожность: диагностика, профилактика, коррекция”
4. Щербатых Ю.В. "Психология стресса и методы коррекции". <https://iringimnaz.by/students/sovety-psihologa/kak-spravitsya-so-stressom-v-shkole/>

ӘОЖ 378.016

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Баянбаева Жансая Майрамқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті 1 курс магистранты

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

Бұл мақала жоғары білім беру жүйесіндегі сыни ойлау дағдыларын дамытудағы маңыздылығын талдауға арналған. Зерттеу жүргізу барысында, қазіргі заманғы білім беру жүйесі студенттерге тек қана теориялық білім беру жүйесінен қарағанда олардың білім жүйесінде сыни ойлау қабілетін дамытуға бағытталған әдіс тәсілдер болуы тиіс. Мақалада сыни ойлаудың негізгі элементтері, оның қалыптасуына әсер ететін факторлар және оны дамытудың тиімді және қолайлы әдістері қарастырылады. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарында сыни ойлауды қалыптастыруға арналған педагогикалық тәсілдер мен инновациялық технологиялардың рөлі талданады. Сыни ойлау дағдыларын дамытудың білім алушылардың кәсіби дамуына және қоғамдағы белсенді азамат ретінде қалыптасуына ықпал ететіні жайлы мақала бойынша қарастырылған.

Кілт сөздер : студент, сыни ойлау қабілеті, сыни ойлау дағдылары, талдау, білім.

Аннотация

Данная статья посвящена анализу значимости в развитии навыков критического мышления в системе высшего образования. В ходе проведения исследования современная система образования должна быть методическими подходами, направленными на развитие критического мышления в системе знаний студентов, а не только в системе теоретического образования. В статье рассматриваются основные элементы критического мышления, факторы, влияющие на его формирование и наиболее эффективные и приемлемые методы его развития. Кроме того, анализируется роль педагогических технологий и инновационных технологий в формировании критического мышления в вузах. О том, как развитие навыков критического мышления способствует профессиональному развитию и становлению обучающихся как активных граждан в обществе, рассказано в статье.

Ключевые слова: студент, критическое мышление, навыки критического мышления, анализ, знания.

Abstract

This article is devoted to the analysis of the importance of developing critical thinking skills in the higher education system. In the course of the study, the modern education system should be a method of developing students' critical thinking skills in the education system, as opposed to the purely theoretical education system. The article discusses the main elements of critical thinking, factors affecting its formation and effective and acceptable methods of its development. In addition, the role of pedagogical tools and innovative technologies for the formation of critical thinking in higher education institutions is analyzed. The development of critical thinking skills contributes to the professional development of students and the formation of active citizens in society is considered in the article.

Keywords: student, critical thinking skills, critical thinking skills, analysis, education

Кіріспе

Жоғары білім беру жүйесінің басты мақсаты – студенттерді тек біліммен сусындандыру ғана емес, сонымен қатар олардың сыни ойлау дағдыларын дамыту болып табылады. Қазіргі заманғы қоғамның күрделі әрі үнемі өзгеріп отыратын талаптарына жауап беру үшін студенттерге өз ойларын жүйелі түрде талдап, бағалап, шешім қабылдай білу қабілеті қажет. Бұл қабілеттер арқылы студенттер білімді тереңірек түсініп, бойына сіңіреді. Жақсы сіңіру арқылы ол жақсы маман болып, қоғамға да тигізер үлесі мол болады.

"Сыни ойлау дағдылары студенттердің білім алу процесінде тек ақпаратты қабылдап қана қоймай оны сұрыптап, талдап, жаңа идеялар мен шешімдерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сондықтан жоғары білім беру жүйесінде сыни ойлау дағдыларын дамыту бүгінгі таңда аса маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Білім беру үдерісінде сыни ойлау тәсілдерінің қолданылуы студенттердің кәсіби даярлығын ғана емес, сонымен қатар олардың азаматтық жауапкершілігін, шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді."^[1]

Негізгі бөлім

"Сыни тұрғыдан ойлау – бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, бағалауға, талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Ол болашақта әрекет жасауға негіз бола алады, Сыни тұрғыдан ойлау, көбінесе қарсы пікір айтуға, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және әс әрекетімізге жасауға немесе түрлендірілген тәсілдерді енгізуге дайын болуға, ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге және басқалардың сыни тұрғыдан ойлауға баулуды білдіреді."^[2]

Жоғары білім беруде сыни ойлау дағдыларының маңызы:

"1. Ақпараттың дұрыс қабылдануы:

Жоғары оқу орындарында студенттер көптеген ақпарат көзерінен білім алады. Сыни ойлау дағдылары студенттерге бұл ақпаратты дұрыс түсініп, оны бағалауға мүмкіндік береді. Олар ақпараттың шынайылығын, маңыздылығын және тиімділігін сараптай алады.

2. Талдау және синтез:

Сыни ойлау дағдылары студенттерге материалды терең талдауға, бөлшектерді қосып жаңа тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді. Мұндай дағдылар әртүрлі дереккөздерден ақпаратты біріктіруге және оны жаңа білімге айналдыруға көмектеседі.

3. Жаңашылдық пен шығармашылық:

Сыни ойлау студенттердің стандартты емес шешімдер қабылдауына, дәстүрлі әдістерден шығуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде оқу мен зерттеу барысында шығармашылықтың дамуына ықпал етеді.

4. Проблемаларды шешу қабілеті:

Сыни ойлау проблемаларды жүйелі түрде қарастыруға және оларды шешу үшін тиімді стратегиялар мен әдістерді таңдауға мүмкіндік береді. Студенттер қиын жағдайларда әртүрлі шешімдер мен тәсілдерді талқылап, ең тиімдісін таңдай алады.

5. Тәуелсіз ойлау және өзіндік пікір:

Сыни ойлау студенттерге тәуелсіз шешім қабылдауға, өз көзқарастарын қалыптастыруға және қорғай білуге мүмкіндік береді. Бұл білім берудің ең маңызды аспектілерінің бірі болып табылады, өйткені студенттер өз ойларын дәлелдермен қолдай білуі керек."^[3]

Жоғары білім беруде сыни ойлауды дамыту тәсілдері:

1. Проблемалық оқыту:

Студенттерге нақты мәселе қойып, оны шешу үшін әртүрлі жолдарды қарастыруды ұсыну. Мұндай тәсіл студенттердің сыни ойлау дағдыларын белсенді түрде дамытуға ықпал етеді.

2. Дебаттар мен пікірталастар:

Студенттерді өз ойларын қорғауға, түрлі көзқарастарды тыңдауға және талқылауға ынталандыру. Бұл сыни ойлаудың дамуына және пікір білдіру дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

3. Топтық жұмыс:

Топтық жобалар мен тапсырмалар студенттерге пікір алмасу мен ақпаратты бірлесіп талдау мүмкіндігін береді. Бұл сыни ойлауды жетілдіруде өте тиімді әліс болып табылады.

4. Кейс-стадилер мен мысалдар:

Студенттерге нақты жағдайлар мен мәселелерді қарастырып, оларды шешу жолдарын іздеуді ұсыну. Бұл студенттерге теориялық білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді.

5. Рефлексия:

Студенттерге өз оқу процесін бағалауды, алған білімдерін өз тәжірибелерімен салыстыруды және болашақта қалай қолданатынын ойлауды ұсыну.

6. Сұрақ қою әдісі:

Оқытушының студенттерге сұрақтар ою арқылы олардың ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған әдіс. Бұл студенттердің ақпаратты тереңірек түсінуіне және оны өз көзқарасы тұрғысынан бағалауға мүмкіндік береді.

Сыни ойлау дағдыларының негізгі компоненттері:

1. Талдау:

Оқиғалар мен ақпаратты бөліктерге бөліп, олардың маңыздылығын түсіну және бағалау.

2. Салыстыру:

Әртүрлі дереккөздер мен пікірлерді салыстыра отырып, олардың арасындағы айырмашылықтармен ұқсастықтарды анықтау.

3. Бағалау:

Қабылданған шешімдердің немесе тұжырымдардың дұрыстығын бағалау.

4. Жалпылау:

Жеке ақпаратты жинақтап, оны жалпы қағидалар мен теориялармен байланыстыру.

5. Шешім қабылдау:

Белгілі бір мәселе бойынша негізделген шешімдер қабылдау.

Сыни ойлау дағдыларының нәтижелері

1. Студенттердің дербес оқу дағдыларын дамыту: Сыни ойлау студенттерге өз білімін алудың тиімді жолдарын табуға, қиын тақырыптарды түсінуге және оны жүйелі түрде меңгеруге көмектеседі.

2. Шығармашылық және инновациялық ойлау: Сыни ойлау шығармашылық тұрғыдан ойлауға, жаңа идеялар мен шешімдер ұсынуға ықпал етеді.

Білім беру сапасын арттыру: Сыни ойлау дағдыларының дамуы оқытудың тиімділігін арттырып, Білім беру нәтижелерін жақсартады.

Қорытынды

Жоғары білім беру жүйесінде сыни ойлау дағдыларын дамыту бүгінгі таңда маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Сыни ойлау қабілетті студенттердің ойлау сапасын ғана емес, сондай-ақ олардың күнделікті өмірде және кәсіби қызметте тиімді жұмыс істей алуын арттырады, Бұл дағдылар тек ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдап, дұрыс шешім қабылдау және қз пікірін қорғау қабілетін қалыптастырады. Сондықтан білім беру процесінде сыни ойлау дағдыларын дамытуға баса назар аудару қажет, себебі ол қазіргі қоғамның барлық саласында табысты болу үшін қажетті маңызды құрал болып табылады.

Әдебиеттер:

1. **Paul & Elder**, Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life
2. cyberleninka.ru/article/n/zho-ary-o-u-ornynda-y-bolasha-m-alimderdi-syni-oylau-abiletini-m-ni-men-mazm-ny/viewer
3. **Нысанбаев Ә., Қазбеков М.** "Философия және сыни ойлау". — Алматы: **Қазақ университеті, 2018.** (Қазақстандық жоғары оқу орындарында сыни ойлауды қалыптастырудың теориялық негіздері.)
4. **Зинченко В. П., Моргунов Е. Б.** "Человек развивающийся: Очерки российской психологии".—М.:Тривола,1994.(Ойлау процестерінің психологиясы және білім берудегі қолданылуы.)
5. **Курганский Н.А.** "Критическое мышление в высшей школе: методики и практики".—СПб.: Питер, 2020.(Жоғары мектепте сыни ойлауды дамытудың әдістемелік тәсілдері.)

ӘОЖ 37. 37.04

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ЖАҢАША ҰЙЫМДАСТЫРУ ТҮРЛЕРІ

Дүйсенбек Роза Бақытжанқызы
№1 бөбекжай-бақшасы, Тараз қ.

Аннотация:

В статье рассматриваются основные виды и методы организации методической работы в дошкольных организациях. Описано значение методической работы, ее роль в совершенствовании педагогического процесса, пути повышения ее эффективности. Кроме того, представлены современные методические подходы и инновационные технологии.

Ключевые слова: цифровой учитель, цифровая платформа, инновационная методология, интерактивные методы, логическое мышление, когнитивные способности, интерактивное обучение.

Abstract:

The article examines the main types and methods of organizing methodological work in preschool organizations. It describes the importance of methodological work, its role in improving the pedagogical process, and ways to increase its effectiveness. In addition, modern methodological approaches and innovative technologies are presented.

Keywords: digital teacher, digital platform, innovative methodology, interactive methods, logical thinking, cognitive abilities, interactive learning.

Мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруда әдістемелік жұмыстың рөлі зор. Ол педагогтардың кәсіби шеберлігін жетілдіруге, білім беру үдерісін тиімді ұйымдастыруға және балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Осы мақалада мектепке дейінгі ұйымдардағы әдістемелік жұмыстың негізгі бағыттары мен оны жүзеге асыру түрлері қарастырылады. Мектепке дейінгі білім беру жүйесі баланың тұлғалық және зияткерлік дамуын қалыптастырудың алғашқы кезеңі болып табылады. Осыған байланысты, әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру заманауи талаптарға сай келуі және тиімді болуы маңызды. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда әдістемелік жұмысты жетілдірудің жаңа бағыттары мен әдістері қарастырылады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда әдістемелік жұмыс – бұл балабақшаларда білім беру процесін ұйымдастыру, дамыту және жетілдіру мақсатында жүргізілетін кешенді педагогикалық іс-шаралар жүйесі. Ол мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнын жетілдіруге, педагогтардың кәсіби шеберлігін арттыруға және балалардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Мектепке дейінгі ұйымда жүргізілетін әдістемелік жұмыс түрлері педагог мамардың сапалық құрамына, педагогикалық шеберлік деңгейіне, жұмыс тәжірибесі т.б. байланысты болады.

Иә, мектепке дейінгі ұйымда жүргізілетін әдістемелік жұмыс түрлері педагогикалық кадрлардың біліктілігіне, олардың кәсіби шеберлігіне, жұмыс өтіліне және басқа да факторларға байланысты құрылады. Бұл жұмыс түрлері келесідей болуы мүмкін:

1. Педагогикалық кеңестер – білім беру үдерісін жетілдіру, жаңа әдістерді енгізу және тәжірибе алмасу мақсатында ұйымдастырылады.
2. Әдістемелік бірлестіктер – пәндік немесе бағыттық негізде құрылып, педагогтердің кәсіби дамуына ықпал етеді.
3. Семинарлар мен тренингтер – жаңа технологиялар мен әдістерді меңгеруге көмектеседі.

4. Ашық сабақтар мен шеберлік сыныптары – үздік педагогикалық тәжірибені тарату және әріптестер арасында тәжірибе алмасу үшін өткізіледі.
5. Кеңес беру және тәлімгерлік – жас мамандарға тәжірибелі педагогтердің әдістемелік қолдау көрсетуі.
6. Іс-тәжірибелік зерттеулер мен инновациялық жобалар – білім беру сапасын арттыруға бағытталған жаңа әдіс-тәсілдерді сынақтан өткізу.
7. Өздік білім көтеру – педагогтердің өз бетімен кәсіби деңгейін арттыруы, ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді оқу, вебинарлар мен курстарға қатысу.
Осы әдістемелік жұмыстар педагогтердің кәсіби шеберлігін жетілдіруге, мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруға және балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Әдістемелік жұмыстың негізгі міндеттері:

1. Білім беру мазмұнын жетілдіру – мемлекеттік стандарттарға және заманауи білім беру талаптарына сәйкес оқу-тәрбие бағдарламаларын әзірлеу және енгізу.
2. Педагогтардың кәсіби дамуын қамтамасыз ету – мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсету, семинарлар, тренингтер, шеберлік сыныптары мен біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру.
3. Заманауи оқыту әдістерін енгізу – ойын арқылы оқыту, STEAM, Montessori, Reggio Emilia әдістері, интерактивті және инновациялық технологияларды пайдалану.
4. Балалардың жан-жақты дамуын қолдау – олардың когнитивтік, шығармашылық, әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамытуға бағытталған оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру.
5. Мектепке дейінгі ұйым мен мектеп арасындағы сабақтастықты қамтамасыз ету – баланың мектепке дайындық деңгейін арттыру, бейімделу кезеңін жеңілдету.

Мектепке дейінгі ұйымдарда жүргізілетін әдістемелік жұмыстарды зерттеген ғалымдар педагогика, психология және мектепке дейінгі білім беру саласында еңбек еткен мамандардың еңбектерінде қарастырылады. Осы бағытта зерттеу жүргізген негізгі ғалымдарды атап өтуге болады. Қазақ ғалымдары: Б.А.Аймағамбетова – мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жетілдіру және инновациялық әдістерді енгізу мәселелерін зерттеген [1], Ф.Н.Жұмабекова – мектепке дейінгі білім берудегі педагогикалық технологияларды зерттеген [2], С.Ш.Әбенова – мектепке дейінгі білім беруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру бойынша еңбектері бар [3]. Ал шетелдік және Кеңес педагогтері: М.Монтессори – мектепке дейінгі балаларды тәрбиелеудің дамытушы ортасын құру теориясын негіздеген [4], Л.С. Выготский – баланың танымдық дамуы мен оқытудың өзара байланысы туралы зерттеген [5], К.Д. Ушинский – мектепке дейінгі тәрбиенің халықтық педагогикамен байланысын қарастырған [6], В.А. Сухомлинский – мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кезеңінде баланың дамуына ерекше мән берген [7].

Бұл ғалымдардың еңбектері мектепке дейінгі білім беру жүйесінің дамуына, оның әдістемелік негіздерінің қалыптасуына және педагогикалық тәжірибенің жетілдірілуіне үлкен үлес қосты.

Әдістемелік жұмыс педагогтардың білімін жетілдірумен қатар, балалардың сапалы білім алуына ықпал етеді. Сондықтан оны жүйелі түрде ұйымдастыру мектепке дейінгі білім берудің тиімділігін арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастырудың маңызы: Білім беру мазмұнын жаңарту; Педагогикалық кадрлардың кәсіби деңгейін арттыру; Балалардың шығармашылық және когнитивтік дағдыларын дамыту;

Заманауи әдістер мен технологияларды енгізу: Интерактивті оқыту әдістері; STEAM-білім беру технологияларын қолдану; Дамытушы ойындар мен жобалық оқыту тәсілдері; IT технологияларды пайдалану арқылы оқытуды ұйымдастыру;

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары: Онлайн курстар мен вебинарлар ұйымдастыру; Педагогикалық шеберлік сыныптарын өткізу; Қолданбалы зерттеулер жүргізу арқылы тәжірибе алмасу;

Ата-аналармен жұмыс істеу формалары: Ата-аналарды білім беру процесіне тарту; Отбасымен тығыз қарым-қатынас орнату; Баланың дамуын бірлесіп қадағалау.

Әдістемелік жұмысты ұйымдастыру түрлері

Семинарлар мен практикумдар: Педагогикалық тәжірибе алмасуды ұйымдастыру; Жаңа әдістер мен технологияларды меңгеру; Тәжірибелік сабақтар мен мастер-класстар өткізу.

Консультациялар: Жеке және топтық кеңестер беру; Белгілі бір тақырыптар бойынша әдістемелік көмек көрсету; Педагогтардың сұранысына негізделген консультациялық жұмыстар.

Педагогикалық кеңестер: Білім беру процесін талқылау; Озық тәжірибелерді зерттеу және енгізу; Педагогикалық қызметті бағалау.

Әдістемелік бірлестіктер: Белгілі бір пән немесе бағыт бойынша педагогтардың бірлескен жұмысы; Білім беру бағдарламалары мен әдістерін жетілдіру; Педагогикалық зерттеулер жүргізу.

Ашық сабақтар мен шеберлік сыныптары. Педагогтардың іс-тәжірибесін көрсету; Жаңа технологияларды қолдану мүмкіндіктерін талдау; Сабақ құрылымын жақсарту жолдарын қарастыру.

Ғылыми-әдістемелік зерттеулер. Заманауи педагогикалық инновацияларды енгізу; Білім беру бағдарламаларын жаңарту; Эксперименттік және зерттеу жұмыстарын жүргізу.

Мектепке дейінгі ұйымдарда әдістемелік жұмысты тиімді ұйымдастыру педагогтардың кәсіби деңгейін арттыруға және білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді. Заманауи әдістемелік тәсілдерді қолдану мен инновациялық технологияларды енгізу – мектепке дейінгі білім берудің дамуының негізгі бағыты болып табылады. Мектепке дейінгі ұйымдарда әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру білім сапасын арттыруға, педагогтардың кәсіби дамуына және балалардың жан-жақты жетілуіне ықпал етеді. Инновациялық әдістерді енгізу мен заманауи технологияларды пайдалану білім беру үрдісін жаңа деңгейге көтереді. Сондықтан мектепке дейінгі білім беруді жетілдіру үшін кешенді әдістер мен жаңашыл тәсілдерді жүйелі түрде енгізу қажет.

Әдебиеттер:

1. Аймағамбетова Б.А. «Дүниетану негіздері» және «Дүниетануды оқытудың теориясы мен технологиясы» пәндері бойынша сырттан оқитын студенттерге арналған көмекші оқу құралы [Мәтін]: оқу құралы. - Алматы: Жазушы, 2006. - 384 б
2. Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика [Текст] : оқу құралы / 2-бас. - Астана : Фолиант, 2012. - 336 б. - (Кәсіптік білім).
3. Әбенова С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі [Электрондық ресурс] / С. Ш. Әбенбаев. - Алматы : Дарын, 2004. - 352 б.
4. Монтессори М. Дети – другие. Саморазвитие © Издательский дом «Карапуз», 2012
5. Выготский Л.С. Мышление и речь. Воображение и творчество в детском возрасте. Сознание и психика. –М., 2009.
6. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения /Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. – М.: Изд-во Академии наук РСФСР, 1945. – 461 с.
7. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Разд.: Труд одухотворен благородными чувствами. Избр. пед. соч.: В 3-х т. М.: Педагогика, 1979, т. I, с. 229-245.

ӘОЖ 37. 37.04

**ЦИФРЛЫ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІ: ХХІ ҒАСЫРДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ЖӘНЕ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ КОЛЛАБОРАЦИЯ**

Избайрова Ф.И.

Сарыкемер мектеп-гимназиясы

Аннотация: Бұл мақала ХХІ ғасырдағы цифрлы білім беру кеңістігінің даму үрдістерін және педагогикалық кадрларды даярлаудағы заманауи тәсілдерді қарастырады. Білім беруді цифрландыру оқытудың жаңа әдістерін енгізіп, мұғалімдердің цифрлы құзыреттілігін арттыруды талап етеді. Сонымен қатар, инновациялық коллаборацияның рөлі талданып, ЖОО, мектептер мен EdTech компаниялары арасындағы серіктестіктің маңыздылығы көрсетіледі. Білім беру экожүйесіндегі өзгерістер мен цифрлы технологиялардың ықпалы зерделенеді. Цифрлы білім берудің болашағы, аралас оқыту модельдері және жаңа педагогикалық технологияларды енгізу мәселелері талқыланады. Сондай-ақ, білім беру саласындағы халықаралық тәжірибелер мен оқыту сапасын арттыру жолдары қарастырылады.

Кілт сөздер: цифрлы білім беру, педагогикалық кадрларды даярлау, инновациялық коллаборация, цифрлы құзыреттілік, білім беру технологиялары, аралас оқыту, онлайн білім, білім беру экожүйесі, EdTech, цифрландыру.

Жаңа адамды қалыптастырудың көпқырлылығы мен күрделілігі қазіргі тәрбие теориясы мен практикасы үшін педагогикалық шеберлікті қажет етеді. Педагогикалық шеберлік- үнемі жетіліп отыруды қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеу өнері [1]. Қазіргі заманда цифрландыру білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріне елеулі өзгерістер енгізіп, педагогикалық шеберлік талаптарын да жаңғыртуда. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы оқытудың жаңа әдістері мен құралдарын енгізуге мүмкіндік беріп, білім берудің қолжетімділігі мен сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл үрдіс білім беру кеңістігінің трансформациялануына және педагогикалық кадрларды даярлауға жаңа талаптар қояды. Бүгінгі мұғалімдер тек пәндік біліммен ғана шектелмей, цифрлы технологияларды тиімді қолдана білуі, заманауи педагогикалық әдістерді меңгеруі және инновациялық оқыту тәсілдерін енгізуі қажет. Сондықтан болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту, оларды цифрлы ортада жұмыс істеуге бейімдеу – маңызды міндеттердің бірі.

Цифрлық технологиялар білім беру жүйесінде жаңа мүмкіндіктер ашып, оқу үдерісін жеңілдетуге және тиімді етуге ықпал етеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) арқылы оқушылар мен мұғалімдер арасында интерактивті байланыс орнап, білімге қолжетімділік артады. Сонымен қатар, сандық ресурстар (электронды оқулықтар, білім беру платформалары, виртуалды зертханалар) білімді меңгеру сапасын жақсартады.

ХХІ ғасырда педагогикалық кадрларды даярлау тек пәндік білім берумен шектелмейді. Мұғалімдерге цифрлы құзыреттілік жоғары талаптар қойып отыр. Цифрлы құзыреттілік – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) меңгеру, онлайн оқыту платформаларын пайдалану, деректермен жұмыс істеу және цифрлы құралдар арқылы оқушылармен тиімді өзара әрекеттесу қабілеті. ҚР Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы бойынша бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының негізгі бағыттарының бірінде адами капиталды дамыту мақсаты көзделеді. ағдарламасының негізгі бағыттарының бірі – адами капиталды дамыту, ол білім экономикасына көшуді қамтамасыз етіп, креативті қоғам қалыптастыруды көздейді. Бұл үдеріс білім беру жүйесіндегі инновациялар арқылы жаңа құзыреттер мен цифрлық сауаттылықты жетілдіруді қамтиды. Қазақстан үшін цифрландыруды ілгерілету – адами капиталды қарқынды дамытуға, болашаққа қажетті білім мен дағдыларды ерте жастан қалыптастыруға, жаңа технологиялар негізінде қызмет көрсету тиімділігі мен жылдамдығын арттыруға, сондай-ақ цифрлық сауаттылығы жоғары азаматтардан тұратын жаңа қоғам құруға мүмкіндік береді. [2] Қазақстанда цифрлы білім беру кеңістігін дамыту мақсатында мұғалімдердің цифрлы сауаттылығын арттыру бойынша түрлі шаралар қабылдануда. Мысалы, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы мен «НЗМ» ДББҰ педагогикалық шеберлік орталығы мұғалімдерге арналған АКТ курстарын ұйымдастырады. «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы-Қазақстан Республикасындағы педагогтердің кәсіби дамуына, ересектерді

оқытуға, қолданбалы зерттеулер жүргізуге және озық білім беру тәжірибелерін таратуға бағытталған жетекші ұйым. Орталықта түрлі курс бойынша 715 636 педагог оқытылған. [3] Сонымен қатар, ҚР Білім және ғылым министрлігі мұғалімдер үшін EdTech платформалары мен онлайн оқыту әдістерін меңгеруге бағытталған бағдарламалар енгізуде. Қазіргі педагогикалық білім беру жаңа әдістерді енгізуді талап етеді, олардың ішінде:

- **Blended Learning (аралас оқыту)** – дәстүрлі және онлайн оқытуды біріктіру. Қазақстанда бұл әдіс көптеген мектептер мен университеттерде қолданылып келеді. Мысалы, Назарбаев Университеті мен ҚазҰУ онлайн курстар мен дәстүрлі дәрістерді қатар пайдаланады.
- **STEM-оқыту** – ғылым, технология, инженерия және математика пәндерін біріктіріп оқыту. Қазақстанда STEM-зертханалар мектептер мен колледждерде белсенді енгізілуде.
- **Флиппед класс (аударылған сынып)** – оқушылар теориялық материалды үйде өз бетінше оқиды, ал сабақ барысында практикалық тапсырмалар орындайды. Бұл әдіс Назарбаев Зияткерлік мектептерінде қолданылады.
- **Машықтандыру бағдарламалары** – Қазақстанда педагогикалық жоғары оқу орындарында дуальді оқыту жүйесі енгізіліп, болашақ мұғалімдер мектептерде тәжірибе жинақтауға мүмкіндік алады.

Цифрлық технологиялар білім беру процесін құруға және дәстүрлі білім беру құралдарымен «мәңгі» шешілмей келген кең ауқымды білім беру міндеттерін, сондай-ақ жаңа міндеттерді де шешуге жаңа мүмкіндіктер береді. [4] Бүгінде оқушыларды бағалау жүйесіне Қазіргі білім беру жүйесінде әр оқушының жеке қабілеттерін ескеріп, икемді оқыту моделін қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл бағытта оқу бағдарламалары жанартылып, білім беру әдістері жетілдірілуде. Цифрландыру мен инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқыту процесі тиімді ұйымдастырылуда. Солардың бірақатары: «**Bilim Land**» онлайн платформасы – әр оқушы өз қарқынымен оқуға мүмкіндік алады. «**Kundelik.kz**» – оқушының оқу жетістіктерін бақылауға және мұғалімдермен байланыста болуға арналған цифрлы жүйе. «**Атамекен**» **ҰКП мен білім беру ұйымдары арасындағы ынтымақтастық** – кәсіптік бағытта оқыту, оқушыларға икемді білім траекториясын ұсыну. Осы шаралардың барлығы заманауи білім беру жүйесін жетілдіруге, оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделген оқыту әдістерін дамытуға және педагогикалық кадрларды даярлауда жаңашылдық енгізуге бағытталған.

Цифрлы білім беру кеңістігінде инновациялық коллаборация маңызды орын алады. Қазақстанда ЖОО, мектептер және EdTech компаниялары арасында әртүрлі бағыттар бойынша серіктестік дамуда.

- **ЖОО мен мектептердің серіктестігі** – университеттер мектеп мұғалімдеріне арналған біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастырады. Мысалы, ҚазҰПУ мен ЕҰУ мұғалімдерге арналған арнайы бағдарламалар ұсынады.
- **EdTech компаниялары мен мектептердің ынтымақтастығы** – BilimLand, Daryn Online, Opiq.kz сияқты платформалар цифрлы білім беру ресурстарын ұсынады.
- **Корпоративті сектор мен білім беру ұйымдары арасындағы байланыс** – IT-компаниялар мен университеттер цифрлы мамандықтарды дамытуға бағытталған бағдарламалар жасап жатыр (мысалы, Astana Hub, АІТУ-мен серіктестік).

Қорыта келе, білім беру жүйесін цифрлы трансформациялау процесін әлі де болса жетілдіру қажет. Оқу үдерісінде цифрлық технологияларды қолдануды талап ететін білім беру мақсаттары мен мазмұнын, оқу жұмыстарының әдістері мен нысандарын өзгерту мәселелерін әзірлеу біршама қолға алыну үстінде. Бұған дәлел қашықтан білім беру жүйесінің іске асырылуы, цифрлық технологиялар мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларын қолдану мүмкіндігінің артуы. Сонымен қатар, бүгінде әртүрлі тақырыптар бойынша барлық онлайн-курстар мен вебинарларды халықаралық деңгейде ұйымдастыру арқылы әлемдік тәжірибені игеруге, білім беру саласын модернизациялаудың басым бағыттарымен танысып, білімдерін жетілдіруге жол ашылып отыр. [4]

Жаңа технологиялар, EdTech шешімдері мен халықаралық ынтымақтастық білім беру экожүйесін дамытудың негізгі құралдарына айналып отыр. Инновациялық коллаборацияны нығайту арқылы Қазақстанда цифрлы білім беру кеңістігін одан әрі жетілдіруге болады. ХХІ ғасырдағы білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап, цифрлы технологиялар білім алудың ажырамас бөлігіне айналуға болады. Болашақта жасанды интеллект, Big Data, виртуалды және

кеңейтілген шындық (VR/AR) технологиялары білім беру саласына тереңірек енетін болады. Қазақстанда да бұл үдерістер белсенді түрде дамып келеді, цифрлы оқыту платформалары мен заманауи білім беру әдістері кеңінен енгізілуде.

Білім беруді цифрландыру мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігіне жаңа талаптар қояды. Оқытушыларға АКТ құралдарын меңгеру, цифрлы ресурстармен жұмыс істеу және заманауи оқыту әдістерін пайдалану маңызды. Қазақстанда педагогикалық кадрларды даярлау барысында жаңа технологияларды оқытуға ерекше көңіл бөлінуде. Университеттер мен білім беру орталықтары мұғалімдердің цифрлы сауаттылығын арттыру бойынша түрлі бағдарламаларды іске асыруда. Цифрлы білім беру кеңістігін тиімді дамыту үшін инновациялық коллаборация ерекше маңызға ие. ЖОО, мектептер және EdTech компаниялары арасындағы әріптестік білім беру сапасын арттыруға, оқушылар мен студенттерге қолжетімді әрі сапалы білім беруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, халықаралық тәжірибені қолдану, жаңа оқыту әдістерін енгізу және білім беру стартаптарын қолдау – Қазақстанның білім беру экожүйесін нығайтудың негізгі бағыттары. Жалпы, цифрлы білім беру кеңістігінің дамуы – білім жүйесінің сапасын арттыру мен бәсекеге қабілетті мамандар даярлаудың негізгі факторы. Сондықтан, педагогикалық кадрларды заманауи талаптарға сай даярлау мен инновациялық коллаборацияны нығайту Қазақстанның білім беру саласындағы басты басымдықтарының бірі болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Муканова Н.Е., Тулегенова Б.Н. Педагогикалық шеберлік // Орал, 2020. 3 б.
2. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы - "Әділет" АҚЖ
3. Сайт АО "Национальный центр повышения квалификации "Өрлеу" – – лидирующий хаб по профессиональному развитию педагогов Казахстана, обучению взрослых, прикладным исследованиям и распространению ведущих образовательных практик
4. К.Д.Бузаубаева, А.С.Амирова, А.А.Маковецкая. Цифрлы педагогика // Тараз,2022. 318 б.

ӘОЖ 378.016

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Мұстахан Әсел Әлібекқызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті

1 курс магистранты

Ордабаева Раушан Біләнкызы

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Андатпа

Бұл мақалада жоғары білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект (ЖИ) қолданудың биологиялық зерттеулердегі тиімділігі қарастырылады. Қазіргі таңда ЖИ технологиялары үлкен көлемдегі биологиялық деректерді талдауды автоматтандырып, жаңа заңдылықтар мен корреляцияларды анықтауға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект ерте кезеңде ауруларды анықтау және диагностикасын жасау, генетикалық зерттеулерде тұқым қуалайтын ауруларға алдын ала болжам жасауға пайдаланылады. Заман ағысына қарай жасанды интеллект биологиялық бейнелерді өңдеу мен талдауда, ақуыз құрылымдарын анықтауда жоғары тиімділігін көрсетуде. Осылайша, бұл жаңа технологиялардың биологиялық зерттеулерге интеграциясы ғылымның алға басуын жеделдетіп, адам денсаулығы мен биологиялық ғылымдарға қатысты маңызды жаңалықтардың ашылуына оң әсерін береді.

Кілт сөздер: Жасанды интеллект, цифрлық технологиялар, биологиялық зерттеулер, медициналық диагностика, интеграция.

Аннотация

В данной статье рассматривается эффективность использования искусственного интеллекта (ИИ) в биологических исследованиях в системе высшего образования. В настоящее время технологии ИИ позволяют автоматизировать анализ больших объемов биологических данных, выявлять новые закономерности и корреляции. Искусственный интеллект используется для раннего выявления и диагностики заболеваний, а также в генетических исследованиях для прогнозирования наследственных болезней. Современные технологии ИИ демонстрируют высокую эффективность в обработке и анализе биологических изображений, а также в определении структур белков. Таким образом, интеграция новых технологий в биологические исследования ускоряет развитие науки и способствует открытию важных достижений в области здоровья человека и биологических наук.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, цифровые технологии, биологические исследования, медицинская диагностика, интеграция.

Abstract

This article examines the effectiveness of using artificial intelligence (AI) in biological research within the higher education system. Currently, AI technologies enable the automation of large-scale biological data analysis, allowing for the identification of new patterns and correlations. Artificial intelligence is used for early disease detection and diagnosis, as well as in genetic research for predicting hereditary diseases. Modern AI technologies demonstrate high efficiency in processing and analyzing biological images, as well as in determining protein structures. Thus, the integration of new technologies into biological research accelerates scientific progress and contributes to significant discoveries in human health and biological sciences.

Keywords: Artificial intelligence, digital technologies, biological research, medical diagnostics, integration.

Кіріспе

Соңғы жылдары жасанды интеллект (ЖИ) биологиялық зерттеулерде маңызды құралға айналып, ғылым мен медицинаның әртүрлі салаларында жаңа мүмкіндіктер ашуда. ЖИ технологиялары үлкен көлемдегі ғылыми деректерді өңдеуде, күрделі ғылыми заңдылықтарды анықтауда және зерттеу жұмыстарын жеделдетуде тиімділігін көрсетуде. Атап айтсақ, бұл цифрлық технологиялар ақуыз құрылымдарын болжауда, ауруларды ерте бастан диагностикалауда жиі пайдаланылады. Бұл өз кезегінде зерттеушілерге дәстүрлі әдістер арқылы шешілетін қиындау міндеттерді оңтайлы шешуге көмектеседі, нәтижесінде ғылыми жаңалықтардың ашылуы қарқыны өседі. Осылайша, жасанды интеллектінің ғылыми зерттеулерге интеграциясы медицина саласының дамуына жақсы серпін беріп, адамзат денсаулығы мен биологиялық зерттеу әдістеріне маңызды жетістіктерге қол жеткізеді.

Бұл мақалада жасанды интеллектінің маңызы, келешекте медицина және биология ғылымдар жүйесіне әсері қарастырылады. Қазіргі таңда бұл модель жаңа мүмкіндік беріп отырғанымен, оны толық енгізу үшін шешілуі керек мәселелер де бар.

Негізгі бөлім

Қазіргі кезде ғылыми зерттеу жұмыстарының қарқыны өсіп, жаңа технологиялармен толықтырылуда. Солардың бірден-бірі – жасанды интеллект ұғымы. Жасанды-интеллект- бұл дәстүрлі ғылыми зерттеу моделінен ерекшеленетін, цифрлық технологиялар негізінде іске асатын заманауи жүйе. Жасанды интеллекттіңе қолдану арқылы биологиялық ғылым мен медицина саласында айтарлықтай жетістіктерге жетуге оң ықпалын тигізеді. “**Жасанды интеллект (ЖИ)** – бұл әдетте адамның ақыл-ойын қажет ететін тапсырмаларды орындауға қабілетті компьютерлік жүйелер мен бағдарламаларды жасауға бағытталған ғылым мен технология саласы.”^[3]

Қазіргі таңда геномика, протеомика және метаболомика секілді заманауи ғылыми зерттеулерде үлкен көлемдегі деректер көздері сақталады. Жасанды интеллект моделі осы деректерді тиімді өңдеп, маңызды ақпараттар көздерін бөліп алуға мүмкіндік береді. Мысалы,

генетикалық мәліметтерді талдау арқылы тұқым қуалайтын аурулардың пайда болу ықтималдығын болжауға болады.

Жасанды цифрлық технологияны медициналық бейнелерді (рентген, МРТ, КТ) талдауда қолданып, ауруларды ерте кезеңде анықтауға мүмкіндік береді. Бұл медициналық қызметтердің сапасын арттыруға және пациенттерге жеке көзқарас қалыптастыруға үлкен мүмкіндік береді. “Мысалы, ЖИ алгоритмдері ісік тіндерін автоматты түрде танып, дәрігерлерге дәл диагностика жасауға көмектеседі.”^[1]

Заманауи модельдің тағы бір артықшылығының бірі – ақуыздардың үш өлшемді құрылымын анықтап, олардың функцияларын түсінудегі үлкен ықпалы. “ЖИ негізіндегі модельдер аминқышқылдарының тізбегін дұрыс құрып, ақуыздардың 3D кеңістіктік құрылымын дәл болжай алады.”^[2] **Бұл өз кезегінде**, ғылыми процестерді жоғары деңгейде автоматтандырып, шығындарды азайтып, зерттеулердің дәлдігін арттыруға өз септігін тигізеді. Сондай-ақ, дәрі-дәрмек әзірлеу процесін оңтайландырып, жаңа ғылыми мақсаттарды анықтауға көмектеседі.

Цифрлық технологиялардың дәстүрлі әдістерден айырмашылығы

Деректерді өңдеудің дәстүрлі әдісі әдетте қолмен іске асатындықтан, уақыт пен ресурстарды көп талап етеді. Мысалы, генетикалық деректерді талдау бірнеше күннен бірнеше аптаға дейін созылуы мүмкін. Жасанды интеллект қолданылған алгоритмдерді алар болсақ, ЖИ моделі үлкен көлемдегі деректерді жылдам өңдеп, нәтижелерді тез қорытындылай алады. “Мысалы, Оксфордтық дәрі-дәрмек ашу институты Альцгеймер ауруына қарсы дәрі-дәрмек әзірлеуде ЖИ негізіндегі дерекқорларды қолданып, гендерді зерттеу уақытын бірнеше аптадан бірнеше күнге дейін қысқартты.”^[2]

Заманауи модельдің жаңа инновацияларға ықпалын алар болсақ, жасанды интеллект (ЖИ) ғылымда жаңа заңдылықтар мен бағыттарды анықтап, жаңа мүмкіндіктердің дамуына ықпал ететіні сөзсіз. “Мысалы, AlphaFold жүйесі ақуыз құрылымдарын болжау арқылы дәрі-дәрмек әзірлеу процесін жеделдетті. Дәстүрлі әдістер жаңа гипотезалар мен эксперименттерді әзірлеуде шектеулі болуы мүмкін.”^[4]

Ғылыми зерттеулерде дәстүрлі әдістер мен жасанды интеллект қолданылған модельдердің тиімділігін салыстыру барысында маңызды аспектілер қамтылады. Мысалы, дәстүрлі әдістерді пайдаланғанда нәтижелердің дәлдігі адам факторының әсерінен қателіктерге бейім болуы мүмкін. Жасанды интеллект қолданған алгоритмдер өз кезегінде үлгілер мен белгілерді автоматты түрде анықтап, жоғары дәлдіктегі нәтижелермен қамтамасыз етеді. “Мысалы, DeepMind компаниясының AlphaFold2 жүйесі ақуыз құрылымдарын болжауда дәстүрлі әдістерге қарағанда әлдеқайда дәл нәтижелер көрсетті.”^[3]

Биологиялық зерттеулерде қолданылатын дәстүрлі әдістер мен жасанды интеллект (ЖИ) пайдаланатын алгоритмдердің құны мен ресурстарын алар болсақ, дәстүрлі модельдер өз кезегінде көптеген адам ресурстары мен уақытты талап ететіні айқын, ал бұл зерттеулердің құнын жоғарылады. Заманауи цифрлық технологиялар қолданылған әдістер бастапқы инвестицияларды талап еткенмен, ұзақ мерзімді перспективада уақыт пен ресурстарды үнемдеуге пайдалы.

Жасанды интеллектінің болашағы

Жалпы ғылым саласында дәстүрлі әдістер мен жасанды интеллект модельдерін қолданғанда этикалық және әлеуметтік аспектілерін қарастыру міндетті болып табылады. Мысалы, жұмыс орындарының автоматтандырылуы, соның салдарынан жұмыссыздық деңгейінің өсуі, дербес деректердің құпиялылығы сияқты мәселелер қазіргі таңда талқылануда. Сондай-ақ, дәстүрлі ғылыми модельдерді қолданғанда жануарларға тәжірибе жасау сияқты этикалық мәселелерді қамтуы мүмкін, бұл зерттеушілердің психологиялық күйіне кері әсерін тигізуі де мүмкін. “ЖИ қолданылған әдістерге келер болсақ, бұл өз кезегінде жануарларға тәжірибе жасауды азайтуға мүмкіндік береді, бірақ деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігі сияқты жаңа этикалық мәселелерді тудыруы мүмкін.”^[5]

Жасанды интеллект – қазіргі таңда заманауи технологиялардың маңызды бағыттарының бірі болып табылады және оның дамуы болашақта көптеген салаларға өз ықпалын тигізеді сөзсіз. Дегенмен жасанды технологиялардың дамуы көптеген салаларда жаңа мүмкіндіктер ашуда.

Мысалы, ауруларды ерте кезеңде анықтау, бұл медициналық қызметтердің сапасын арттырып, шығындарды азайтуға ықпал етеді. Биологиялық зерттеу жұмыстарында үлкен көлемді деректерді жылдам және жоғары дәлдікпен өңдеуге мүмкіндік берері сөзсіз.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект биологиялық зерттеулерде тиімді модель ретінде орын алып, ғылымның дамуына зор үлесін қосуда. Жасанды интеллект биологиялық зерттеулерде жылдамдық, дәлдік және тиімділік сапасы бойынша айтарлықтай артықшылықтарға ие. Деректерді өңдеу, модельдеу және жинау процестері жаңа технологиялардың көмегімен оңтайландырылып, ғылыми жаңалықтардың ашылуына септігін тигізуде. Бұл модель дәстүрлі биологиялық зерттеулермен салыстырғанда айтарлықтай өзгешелікке ие және заманауи технологиялық мүмкіндіктерді барынша икемді, қолжетімді және дербестендірілген түрде ұсынуға септігін тигізеді. Дегенмен, заманауи технологияларды қолдану этикалық және құқықтық мәселелерді де туғызады, сондықтан оны жауапкершілікпен және мұқият пайдалану қажет.

Әдебиеттер:

1. Bhardwaj, A., Kishore, S., & Pandey, D. K. (2022). Artificial Intelligence in Biological Sciences. *Life*, 12(9), 1430.
2. Junaid, M. A. L. (2025). Artificial intelligence driven innovations in biochemistry: A review of emerging research frontiers. *Biomolecules and Biomedicine*, 25(4).
3. Zhang, Q., & Wang, Y. (2024). AI in biology: transforming genomic research with machine learning. *Computational Molecular Biology*, 14(3).
4. "AI-Powered Databases Boost the Alzheimer's Drug Discovery Process." *The Wall Street Journal*, 25 March 2025.
5. "Google DeepMind duo share Nobel chemistry prize with US biochemist." *Financial Times*, 5 November 2024.

BIG DATA – БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕГІ

Отегенова Маржан Қосимбекқызы

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті

1 курс магистранты

Ордабаева Раушан Біләнқызы

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

Бұл мақалада Big Data технологияларын білім беру саласына енгізудің маңыздылығы қарастырылған. Зерттеудің мақсаты – үлкен деректерді қолдану арқылы білім сапасын арттыруды тиімді жолдарын анықтау. Негізгі міндеттері – Big Data технологияларының оқыту үдерісіне әсерін талдау, студенттердің үлгерімін болжау, жекелендірілген оқыту әдістерін дамыту және тәуекел тобындағы білім алушыларды анықтау. Зерттеу нәтижелері Big Data – ның білім беру сапасын жақсартуда маңызды құрал екенін көрсетеді. Қорытындысында, бұл технологияларды тиімді пайдалану білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін анықталды.

Кілт сөздер: Big Data, білім сапасы, болжамдық талдау, жекелендірілген оқыту, цифрлық технологиялар, білім беру жүйесі, деректерді өңдеу, оқыту үрдісі.

Аннотация

В данной статье рассматривается значимость внедрения технологий Big Data в сферу образования. Цель исследования – определить эффективные способы повышения качества образования с использованием больших данных. Основные задачи – анализ влияния технология

Big Data на учебный процесс, прогнозируемых методов обучения и выявления учащихся группы риска. Результаты исследования показали что Big Data является важным инструментом для улучшения качества образования. В заключение отмечается, что эффективное использование этих технологий позволит вывести систему образования на новый уровень.

Ключевые слова: Big Data, качество образования, прогнозный анализ, персонализированное обучение, цифровые технологии, система образования, обработка данных, учебный процесс

Abstract

This article examines the importance of implementing Big Data technologies in education. The aim of the study is to identify effective ways to improve the quality of education using big data. The main objectives include analyzing the impact of Big Data on the learning process, predicting student performance, developing personalized learning methods, and identifying at – risk students. The research results indicate that Big Data is a key tool for enhancing education quality. In conclusion, it is highlighted that the effective use of these technologies can elevate the education system to a new level.

Keywords: Big Data, education quality, predictive analysis, personalized learning, digital technologies, education system, data processing, learning process.

Кіріспе

Білім беру жүйесі жыл санап өзгеріп, жаңа технологиялармен толығып келеді. Дәстүрлі әдістер бірте-бірте өзінің тиімділігін жоғалтып, заманауи тәсілдер алдыңғы орынға шыға бастады. Осы тұрғыда Big Data технологиялар білім сапасын арттырудың негізгі құралдарының біріне айналды.

Big Data-ның басты артықшылығы – оның нақты деректерге сүйене отырып, білім алушылардың қажеттіліктерін жекелей анықтай алатындығында. Бұл технология әр студенттің оқу үрдісіне талдау жасап, оның үлгеріміне әсер ететін факторларды зерттейді. Егер белгілі бір тақырыпты меңгеру қиындық туғызса, жүйе оны анықтап, қосымша материалдар ұсынады немесе оқытушыға ескерту жібереді. Осылайша, білім алушыларға жекелендірілген оқу жоспарын жасау мүмкіндігі туындайды.

Оқушылардың үлгерімін бақылау және болжау

Бұрын мұғалімдер студенттердің үлгерімін журналға қарап бағалайтын. Алайда бұл әдіс студенттердің шынайы академиялық жетістіктерін толық бағалауға мүмкіндік бермейтін. Енді Big Data негізінде жұмыс істейтін интеллектуалды жүйелер әр студенттің оқу барысын жан-жақты талдап, оның білім алу процесіне деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, Big Data оқу траекториясын болжауға көмектеседі. Ол студенттің алдыңғы үлгерімін талдай отырып, оның болашақтағы нәтижелерін алдын ала бағалайды. Егер студент белгілі бір пән бойынша нашар нәтиже көрсетсе, жүйе оған қосымша тапсырмалар мен кеңестер бере алады. Бұл оқыту сапасын арттыруға және білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Жекелендірілген оқыту: әр оқушыға жеке бағдарлама

Әр адамның оқу қабілеті, қарқыны мен қабылдау деңгейі әртүрлі. Біреулер ақпаратты тез меңгереді, ал кейбіреулерге көбірек уақыт қажет. Дәстүрлі оқыту жүйесінде барлық студенттерге бірдей тапсырмалар беріледі, бұл кейбір оқушыларға қиындық тудырады немесе керісінше, басқалары үшін материал тым жеңіл болуы мүмкін.

Big Data осы мәселені шешуге көмектеседі. Жекелендірілген оқыту әдісі арқылы әрбір білім алушыға оның қабілеттеріне сәйкес бағдарлама жасалады. Егер студент белгілі бір тақырыпты жақсы меңгерсе, жүйе оны күрделірек деңгейге өткізді, ал егер қиындықтар туындаса, қосымша түсіндірмелер мен жаттығулар ұсынады.

Бұл тәсіл оқушылардың білім алуын жеңілдетіп ұана қоймай, олардың мотивациясын да арттырады. Әркім өз қарқынымен оқып, өз деңгейіне сай білім алады. Осылайша, Big Data оқу процесін барынша тиімді және ыңғайлы етеді.

Тәуекел тобындағы студенттерді анықтау

Кез-келген оқу орнында сабаққа тұрақты қатыспайтын немесе үлгерімі төмен студенттер бар. Егер бұл студенттерге дер кезінде көмек көрсетілмесе, олар оқу процесінен мүлдем алыстап кетуі мүмкін.

Big Data бұл мәселеге де шешім ұсынады. Жүйе студенттердің сабаққа қатысуын, тапсырмаларды орындау деңгейін және басқа да көрсеткіштерін үнемі бақылап отырады. Егер студенттің белсенділігі төмендеп кетсе, жүйе автоматты түрде оқытушылар мен әкімшілікке

хабарлама жібереді. Бұл оларға мәселені ертерек анықтауға және қажет болған жағдайда студентке қосымша қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Мысалы, университеттерде цифрлық бақылау тақтасы (Dashboard) қолданыла бастады. Бұл жәй студенттің оқу үрдісіне қатысуы туралы нақты ақпарат береді. Егер студент екі апта бойы сабаққа қатыспаса немесе оның бағалары күрт төмендесе, жүйе оны «қауіп-қатер тобындағы студент» ретінде белгілеп, оқытушыларға ескерту жібереді. Осылайша, студенттерге уақытылы көмек көрсетіліп, олардың білім алу үрдісінен шығып қалмауына жағдай жасалады.

Мұғалімдер үшін тиімді құрал

Big Data тек студенттерге ғана емес, мұғалімдерге де үлкен көмек көрсетеді. Бұрын оқытушылар студенттердің қай тақырыптарда қиындықтарға тап болатынын толық анықтай алмайтын. Ал қазір Big Data олардың қай бөлімдерде қиналатынын нақты көрсетіп, оқыту әдістемесін жақсартуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, мұғалімдер сабақтың тиімділігін талдап, оқыту тәсілдерін жетілдіре алады. Егер белгілі бір әдіс нәтиже бермесе, жүйе оны анықтап, оқытушыға басқа тәсілдерді қолдануды ұсынады. Бұл білім беру сапасын арттыруға және оқу материалдарын студенттердің қажеттіліктеріне бейімдеуге көмектеседі.

Big Data-ны енгізудегі қиындықтар

Әрбір жаңа технологияны енгізу белгілі бір ойындыөтармен қатар жүреді. Big Data-нф білім беру жүйесіне толықтай енгізу үшін бірнеше маңызды мәселені шешу қажет.

1. Деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігі
Big Data технологиялары үлкен көлемдегі деректерді жинайды және өңдейді. Бірақ бұл ақпараттардың қауіпсіздігі мен құпиялылығын сақтау маңызды. Егер студенттердің жеке мәліметтері дұрыс қорғалмаса, олар үшінші тұлғалардың қолына түсуі мүмкін.
Техникалық инфрақұрылымның қажеттілігі
2. Big Data жүйелерін енгізу үшін қуатты серверлер, арнайы бағдарламалар және жоғары жылдамдықты интернет қажет. Бұл көп қаржыны талап етеді, ал көптеген оқу орындарының бұған мүмкіндігі болмауы мүмкін.
Мұғалімдер мен студенттердің дайындық деңгейі
3. Big Data- мен тиімді жұмыс істеу үшін мұғалімдер мен студенттердің цифрлық сауаттылығы жоғары болуы керек. Оқытушылар жаңа технологияларды меңгеріп, оларды оқу процесіне енгізе білуі қажет. Бұл үшін арнайы тренингтер мен оқыту бағдарламалары қажет.

Қорытынды

Big Data технологиялары білім беру жүйесіне жаңа серпін беріп, оны тиімді әрі икемді етуге көмектесуде. Бұл технологиялар оқыту процесін автоматтандырып, студенттердің үлгерімін болжауға, жекелендірілген оқыту бағдарламаларын жасауға және тәуекел тобындағы білім алушыларға көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Дегенмен, Big Data-ны толықтай енгізу үшін ақпараттық қауіпсіздік, техникалық инфрақұрылым және оқытушыларды даярлау мәселелерін шешу қажет. Егер бұл технологияны дұрыс қолдана білсек, болашақта білім беру сапасын жаңа деңгейге көтеріп, әрбір студентке жеке тәсіл ұсыну мүмкіндігіне ие боламыз.

Big Data – бұл тек цифрлық инновация емес, бұл білім алудың жаңа парадигмасы. Оны тиімді пайдалану – замануи білім берудің басты міндеттерінің бірі.

Әдебиеттер:

1. Изимбетов Н. О., Баймендинова А. Н. Big Data технологиялары негізінде білім сапасына болжамдық талдау жасау // Молодой учёный, №12 (407), 2022. – Қолжетімді: <https://moluch.ru/archive/407/>
2. Lynch, C. Big Data: How it is Transforming Education // Nature Journal, 2008.
3. Ekowo, M., Palmer, I. Predictive Analytics in Higher Education // New America Foundation, 2017. – Қолжетімді: https://d1y8sb8igg2f8e.cloudfront.net/documents/Predictive-Analytics-GuidingPractices_fbsrc53.pdf

4. Гвозденко Ю. В., Ищенко А. А., Пилипенко А. В. Большие данные в системе образования // Современные технологии обучения, 2019. – Қолжетімді: <https://s.eduherald.ru/pdf/2019/5-1/19731.pdf>
5. Фиофанова О. А. Анализ больших данных в сфере образования: методология и технологии // РАНХиГС, 2020. – Қолжетімді: https://iim.ranepa.ru/upload/iblock/c02/Analiz-bolshikh-dannykh-v-sfere-obrazovaniya_-metodologiya-i-tekhnologii.pdf
6. Romero, C., Ventura, S. Educational Data Mining: A Review of the State of the Art // IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, 2010.
7. Найманбаева Л. Білім беруде Big Data қолдану: теория және практика // ҚР Білім және Ғылым министрлігі басылымдары, 2021.

ӘОЖ 37. 37.07

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ЖАҢАША ҰЙЫМДАСТЫРУ ТҮРЛЕРІ

Рахманкулова Асель Байжановна

Б.Момышұлы атындағы №45 қазақ классикалық гимназиясы, Тараз қ.

Аннотация:

В статье рассматриваются основные виды и методы организации методической работы в начальных классах. Описано значение методической работы, ее роль в совершенствовании педагогического процесса, пути повышения ее эффективности. Кроме того, представлены современные методические подходы и инновационные технологии.

Ключевые слова: цифровой учитель, цифровая платформа, инновационная методология, интерактивные методы, логическое мышление, когнитивные способности, интерактивное обучение.

Abstract:

The article examines the main types and methods of organizing methodological work in preschool organizations. It describes the importance of methodological work, its role in improving the pedagogical process, and ways to increase its effectiveness. In addition, modern methodological approaches and innovative technologies are presented.

Keywords: digital teacher, digital platform, innovative methodology, interactive methods, logical thinking, cognitive abilities, interactive learning.

Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесінде әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру – бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби шеберлігін арттырудың, білім беру сапасын жақсартудың маңызды тетігі болып табылады. Бастауыш буын – оқушының оқу мен тәрбиесінің іргетасы қаланатын кезең. Сондықтан әдістемелік жұмысты жаңашылдықпен ұйымдастыру – басты міндеттердің бірі.

Жаңаша ұйымдастырудың қажеттілігі қандай?

- **Қоғам сұранысына бейімделу:** Жаңа технологиялар, цифрландыру, ЖИ құралдары мұғалімнен икемділік пен жаңашылдықты талап етеді.
- **Мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуы:** Жаңартылған білім мазмұны аясында мұғалімнің әдістемелік білімін үнемі жетілдіруі маңызды.
- **Оқушының жеке ерекшелігіне бейімдеу:** Әр балаға жекелей бағытталған оқытуды ұйымдастыру үшін тиімді әдіс-тәсілдер қажет.

Бастауыш сыныптарда әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру мәселесін зерттеген бірнеше ғалымдар мен олардың еңбектері төмендегідей:

Ж.М. Саурыкова 2019 жылы «Жаңартылған бастауыштың білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттары» тақырыбында диссертация

қорғады. Бұл зерттеуде бастауыш білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында пәнаралық байланыстың педагогикалық шарттары мен әдістемелік негіздері қарастырылған.

Р.А. Набуова Педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор. Оның «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» атты оқу құралы бастауыш сыныптарда бағалау әдістемесін жетілдіруге арналған. Сонымен қатар, «Бастауыш мектептегі сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастыруда педагог мамандарды даярлау теориясы мен әдістемесі» атты монографиясы бар.

Қ.А. Аймағанбетов, Т.С. Сабыров, С.Р. Рахметова, К.Ж. Сарыбеков Бұл ғалымдар педагогикалық инновациялардың теориялық-әдістемелік мәселелерін зерттеп, бастауыш сыныптарда оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын енгізу жолдарын қарастырған.

А.К. Калжанова, Н.С. Исалиева, Ш.Ш. Онтуганова, Ж.Е. Ергашова, А.Д. Кобабаева Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің оқытушылары. Олар «Заманауи білім беру технологияларын педагогикалық үрдіске енгізуде оқытушылардың пәндік кәсіби құзыреттілігін дамыту» тақырыбында біліктілікті арттыру курстарына қатысып, әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру бойынша тәжірибе жинақтаған.

Бұл ғалымдардың еңбектері бастауыш сыныптарда әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыруға елеулі үлес қосып, білім беру процесін жетілдіруге бағытталған.

Әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың түрлері:

1. Коучинг және менторинг сессиялары
 - **Мақсаты:** Мұғалімдердің кәсіби рефлексиясын дамыту, заманауи әдіс-тәсілдерді тәжірибеге енгізу.
 - **Форматы:** Бір мұғалім тәжірибесін бөлісіп, өзгелерге бағыт-бағдар береді.
2. Lesson Study (сабақты бірлесе зерттеу)
 - **Мақсаты:** Бір сабақ төңірегінде мұғалімдер бірлесе жоспарлап, өткізіп, талдау жүргізу арқылы тәжірибе алмасу.
 - **Артықшылығы:** Сабақ сапасын арттыру мен оқушылардың қажеттілігін ескеру.
3. Мастер-класс пен тәжірибелік семинарлар
 - **Мақсаты:** Практикалық шеберлікті арттыру.
 - **Мысал:** Цифрлық ресурстарды қолдану, бағалау критерийлері бойынша жұмыс.
4. Әдістемелік кеңестер
 - **Мақсаты:** Оқу жылының мақсат-міндеттерін саралау, оқу жоспарларын талқылау.
 - **Нысаны:** Ашық отырыстар, тақырыптық пікірталастар.
5. Цифрлық әдістемелік банкті құру
 - **Мақсаты:** Жаңартылған білім мазмұнына сай цифрлық материалдар қорын жинақтау.
 - **Құралдар:** Padlet, Google Drive, Canva, Quizlet, Kahoot
6. Педагогикалық тренингтер
 - **Мақсаты:** Мұғалімдердің психологиялық, кәсіби, коммуникативтік құзыреттерін дамыту.
7. Педагогикалық жобалар мен инновациялық идеялар байқауы
 - **Мақсаты:** Жаңа әдістемелік тәсілдерді іздеу және тәжірибеге енгізу.

Жаңаша әдістемелік жұмыстың түрлері

Әдіс-түрі	Сипаттамасы
Коучинг-сабақтар	Мұғалімдер тәжірибе алмасып, өзара үйренеді
Lesson Study	Бірлесіп сабақ зерттеу әдісі
Онлайн вебинарлар мен курстар	Мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамыту
ЖИ құралдарын үйрету	ChatGPT, DALL·E, Quizlet арқылы сабақ жоспарлау
Педагогикалық хакатондар	Жаңа идеяларды ұжымдық түрде шешу

- Бастауыш сыныпқа бейімделген жаңашыл әдістер
- **Ойын технологиясы мен цифрлық ресурстарды біріктіру**
- **Оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған ЖИ құралдарын қолдану**
- **Жобалық және саралап оқыту әдістерін біріктіру**
- **Мұғалімнің рефлексиясы мен кері байланыс жүйесін жүйелеу**
- Нәтижесі
- Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі артады
- Сабақтың сапасы мен оқушы белсенділігі артады
- Мектептің әдістемелік қызметі жүйеленеді
- Жаңа білім беру трендтерімен қадамдасу қамтамасыз етіледі

Қорытынды

Бастауыш сыныптағы әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру – заман талабы. Бұл мұғалімнің жаңашыл көзқарасын қалыптастырып, оқыту сапасын арттыруға жол ашады. Жаңашыл әдістемелерді жүйелі қолдану арқылы мұғалім – өз ісінің шебері, ал оқушы – білімді, құзыретті тұлға болып қалыптасады. Әдістемелік жұмысты жаңаша ұйымдастыру — мұғалімдердің кәсіби өсуіне, оқушы білімінің сапасын арттыруға, білім беру мазмұнын тиімді меңгеруге тікелей әсер етеді. Бұл процесі жүйелі, тиімді жүргізу үшін жаңартылған бағдарлама талаптары мен заманауи цифрлық ресурстарды біріктіру маңызды.

Әдебиеттер:

1. Ж.М. Саурыкова <https://qyzpu.edu.kz/kz/kafedra-pedagogiki-i-metodiki-nachalnogo-obucheniya>
2. Р.А. Набуова <https://okmpu.edu.kz/kk/monk/1087>
3. Қ.А. Аймағанбетов, Т.С. Сабыров, С.Р. Рахметова, К.Ж. Сарыбеков <https://kazneb.kz/en/catalogue/view/1601013>
4. А.К. Калжанова, Н.С. Исалиева, Ш.Ш. Онтуганова, Ж.Е. Ергашова, А.Д. Копабаева <https://stud.kz/referat/show/73907>

THE IMPORTANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DEVELOPING STUDENTS MEDIA CULTURE

Ushakbayeva Kamshat Rahimberdy
Taraz University named after M. H. Dulaty

Media literacy has emerged as a critical skillset in today's digital landscape. As individuals increasingly consume content from many platforms, understanding how to discern credible information from misinformation has become paramount. Media literacy empowers students to critically evaluate sources, assess the intent behind content, and engage with diverse perspectives. It serves as a foundational skill for academic success and a vital competency for responsible citizenship in a democratic society. Artificial intelligence (AI) reshapes the media landscape, influencing how information is created, disseminated, and consumed. From algorithm-driven recommendations to AI-generated news articles, students must have the media literacy to recognize AI's pervasive role in shaping their media experiences. Understanding AI's mechanisms demystifies the technology and encourages critical examination of the content students encounter daily. Awareness of AI's influence aids students in fostering a more profound understanding of how preferences and biases can be algorithmically curated. AI shapes content creation and plays a vital role in how information is distributed. Platform algorithms like social media determine what news reaches users' feeds, often prioritizing engagement over factual accuracy. These algorithms can lead to the viral spread of

misinformation, leaving students vulnerable to consuming content that lacks credibility. By understanding the role of AI in information dissemination, students can be more proactive in their media consumption, actively seeking substantiated news rather than relying solely on algorithmic suggestions. Social media platforms serve as both a hub for engagement and a source of distraction for students. They offer avenues for sharing ideas, discovering new content, and collaborating with peers. However, these addictive platforms lead to excessive screen time and decreased attention spans, challenging students' abilities to focus. Finding the right balance between engagement and distraction in the age of social media is fundamental for students' success. Educators can model effective strategies for managing social media use in educational contexts. They can do so by setting boundaries on usage during class time, promoting focused activities that enhance learning, and encouraging students to engage in digital detoxes during high-intensity study periods. Edtech tools are crucial in advancing media literacy skills among students in today's AI-driven landscape. Numerous applications and platforms can facilitate engaged learning and critical thinking, helping students consume information and analyze, evaluate, and create content responsibly. Here are some powerful edtech tools and strategies to enhance media literacy skills:

- Content creation platforms

Tools like Canva, Adobe Spark, and WeVideo allow students to create visually engaging content, including infographics, videos, or presentations. Some are more accessible than others, so pick one that suits you and your students best. By engaging in content creation, students learn how to effectively communicate ideas and information—essential skills in assessing media quality and authenticity. Educators can assign projects where students must present different viewpoints on a controversial topic, prompting them to research thoroughly and distinguish credible sources from misleading ones.

- Fact-checking tools

Fact-checking tools are more critical than ever. Websites and extensions like Snopes, FactCheck.org, and PolitiFact empower students to verify the information they encounter. Educators can integrate these tools into assignments, teaching students to question the reliability of sources, understand biases, and discern facts from misinformation.

- Discussion forums

Platforms such as Padlet or Flipgrid encourage collaborative discussions among students regarding media consumption and analysis. They can post articles, videos, or social media posts along with their critiques and reflections. This shared space fosters peer learning and encourages diverse perspectives, helping students refine their viewpoints and hone their analytical skills.

- Digital simulations and games

Edtech tools like iCivics or Google's Be Internet Awesome encourage engagement through interactive simulations and games that teach media literacy concepts and digital citizenship. These platforms allow students to tackle real-life scenarios, fostering critical thinking about online media influence and ethical behavior.

Visualizations are excellent tools for conveying media literacy to visual learners. Consider introducing some concept maps to help students organize and represent knowledge by illustrating relationships between concepts. By encouraging learners to identify, connect, and categorize information, concept maps foster critical thinking and media literacy skills.

- Video analytics tools

Utilizing platforms like Edpuzzle, educators can turn passive video watching into an interactive experience by embedding questions and prompts throughout video content. This strategy ensures students are paying attention and enhances their critical analysis of video narratives while promoting their evaluative skills. Artificial intelligence and social media significantly influence information dissemination, and media literacy skills are vital for any online participant. By integrating innovative edtech tools into the classroom, educators equip students with the skills to navigate, assess, and contribute meaningfully to the media landscape.

Through critical thinking, content creation, and responsible digital citizenship, students become informed consumers of information and empowered creators capable of engaging in the digital world with confidence and discernment. By integrating these AI-driven methods into the curriculum, educators can equip students with the skills to navigate, assess, and contribute meaningfully to the media

landscape, fostering informed and responsible digital citizens. Create group projects that require students to research, create, and present on topics related to digital and media literacy. This approach fosters collaborative learning environments and encourages peer-to-peer education and discussion. Teach students about copyright laws, digital footprints, and the importance of ethical content creation. Discuss the responsibilities of being a digital citizen, including respectful communication and the consequences of sharing misinformation. Engage students in evaluating manipulated media, such as deepfakes, and encourage them to reflect on their own thinking processes. This practice builds habits of metacognition, helping students question the authenticity of media and recognize the impact of biases on their judgments. AI can personalize learning by adapting to each student's level and pace, providing tailored materials and highlighting areas needing further development. This approach ensures that students are challenged appropriately, fostering a deeper understanding of media literacy concepts. Incorporate educational games and simulations from platforms like iCivics or Google's Be Internet Awesome to teach media literacy concepts and digital citizenship. These interactive tools engage students in real-life scenarios, promoting critical thinking about online media influence and ethical behavior. Incorporate educational games and simulations from platforms like iCivics or Google's Be Internet Awesome to teach media literacy concepts and digital citizenship. These interactive tools engage students in real-life scenarios, promoting critical thinking about online media influence and ethical behavior. Utilize platforms like Padlet or Flipgrid to facilitate collaborative discussions among students regarding media consumption and analysis. Students can post articles, videos, or social media posts along with their critiques and reflections, fostering peer learning and encouraging diverse perspectives. Integrate AI-powered fact-checking tools such as Snopes, FactCheck.org, and PolitiFact into classroom activities. These tools enable students to verify information, understand biases, and discern facts from misinformation, fostering critical thinking and analytical skills. Encourage students to create their own media content using AI-driven platforms like Canva, Adobe Spark, and WeVideo. These tools help students learn how to effectively communicate ideas and information, essential skills in assessing media quality and authenticity. Assignments can involve presenting multiple viewpoints on a controversial topic, prompting thorough research and critical evaluation of sources.

Media literacy has emerged as a critical skillset in today's digital landscape. As individuals increasingly consume content from many platforms, understanding how to discern credible information from misinformation has become paramount. Media literacy empowers students to critically evaluate sources, assess the intent behind content, and engage with diverse perspectives. It serves as a foundational skill for academic success and a vital competency for responsible citizenship in a democratic society.

Understanding AI and its role in media

Artificial intelligence (AI) reshapes the media landscape, influencing how information is created, disseminated, and consumed. From algorithm-driven recommendations to AI-generated news articles, students must have the media literacy to recognize AI's pervasive role in shaping their media experiences. Understanding AI's mechanisms demystifies the technology and encourages critical examination of the content students encounter daily. Awareness of AI's influence aids students in fostering a more profound understanding of how preferences and biases can be algorithmically curated.

The impact of AI on information dissemination

AI shapes content creation and plays a vital role in how information is distributed. Platform algorithms like social media determine what news reaches users' feeds, often prioritizing engagement over factual accuracy. These algorithms can lead to the viral spread of misinformation, leaving students vulnerable to consuming content that lacks credibility. By understanding the role of AI in information dissemination, students can be more proactive in their media consumption, actively seeking substantiated news rather than relying solely on algorithmic suggestions.

The effects of social media on students

Social media platforms serve as both a hub for engagement and a source of distraction for students. They offer avenues for sharing ideas, discovering new content, and collaborating with peers. However, these addictive platforms lead to excessive screen time and decreased attention spans, challenging students' abilities to focus.

Engagement vs. distraction: Finding balance

Finding the right balance between engagement and distraction in the age of social media is fundamental for students' success. Educators can model effective strategies for managing social media

use in educational contexts. They can do so by setting boundaries on usage during class time, promoting focused activities that enhance learning, and encouraging students to engage in digital detoxes during high-intensity study periods.

Leveraging edtech tools for enhanced media literacy

Edtech tools are crucial in advancing media literacy skills among students in today's AI-driven landscape. Numerous applications and platforms can facilitate engaged learning and critical thinking, helping students consume information and analyze, evaluate, and create content responsibly. Here are some powerful edtech tools and strategies to enhance media literacy skills:

Content creation platforms

Tools like Canva, Adobe Spark, and WeVideo allow students to create visually engaging content, including infographics, videos, or presentations. Some are more accessible than others, so pick one that suits you and your students best. By engaging in content creation, students learn how to effectively communicate ideas and information—essential skills in assessing media quality and authenticity. Educators can assign projects where students must present different viewpoints on a controversial topic, prompting them to research thoroughly and distinguish credible sources from misleading ones.

Fact-checking tools

Fact-checking tools are more critical than ever. Websites and extensions like Snopes, FactCheck.org, and PolitiFact empower students to verify the information they encounter. Educators can integrate these tools into assignments, teaching students to question the reliability of sources, understand biases, and discern facts from misinformation.

Discussion forums

Platforms such as Padlet or Flipgrid encourage collaborative discussions among students regarding media consumption and analysis. They can post articles, videos, or social media posts along with their critiques and reflections. This shared space fosters peer learning and encourages diverse perspectives, helping students refine their viewpoints and hone their analytical skills.

Digital simulations and games

Edtech tools like iCivics or Google's Be Internet Awesome encourage engagement through interactive simulations and games that teach media literacy concepts and digital citizenship. These platforms allow students to tackle real-life scenarios, fostering critical thinking about online media influence and ethical behavior. Visualizations are excellent tools for conveying media literacy to visual learners. Consider introducing some concept maps to help students organize and represent knowledge by illustrating relationships between concepts. By encouraging learners to identify, connect, and categorize information, concept maps foster critical thinking and media literacy skills. Utilizing platforms like Edpuzzle, educators can turn passive video watching into an interactive experience by embedding questions and prompts throughout video content. This strategy ensures students are paying attention and enhances their critical analysis of video narratives while promoting their evaluative skills. Artificial intelligence and social media significantly influence information dissemination, and media literacy skills are vital for any online participant. By integrating innovative edtech tools into the classroom, educators equip students with the skills to navigate, assess, and contribute meaningfully to the media landscape. Through critical thinking, content creation, and responsible digital citizenship, students become informed consumers of information and empowered creators capable of engaging in the digital world with confidence and discernment.

Literature:

1. Defectology. №2, 2022.
2. Primary School. №5, 2020.
3. Primary School. №3, 4, 2023.
4. School of Kazakhstan. - Almaty, №8, 2023.
5. "I and everything, everything, everything." - Almaty, Aruna publishing house. 2006.
6. training in Primary School. №1, 2020.

СТУДЕНТТЕРДІҢ МЕДИАМӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ҚЫЗМЕТІ

Ушакбаева Камшат Рахымбердиевна

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

В данной статье рассматривается роль искусственного интеллекта (ИИ) в процессе формирования и развития медиакультуры студентов. Важность медиаграмотности и информационной культуры в XXI веке характеризуется как эффективное использование средств ИИ – один из решающих факторов в развитии способности будущих специалистов критически мыслить, анализировать и ответственно использовать информацию.

Ключевые слова: искусственный интеллект, игровые технологии, когнитивное развитие, адаптивное обучение.

Abstract

This article examines the role of artificial intelligence (AI) in the formation and development of students' media culture. The importance of media literacy and information culture in the 21st century is characterized as the effective use of AI tools – one of the decisive factors in developing the ability of future specialists to think critically, analyze and use information responsibly.

Keywords: artificial intelligence, gaming technologies, preschool education, adaptive learning.

Қазіргі ақпараттық қоғамда медиа мәдениет – тұлғаның ажырамас бір бөлігі. Медиа мәдениет дегеніміз – адамның ақпаратты қабылдау, түсіну, өңдеу және тарату қабілеті, сондай-ақ ақпарат көздеріне сыни көзқараспен қарау дағдысы. Жасанды интеллекттің дамуымен бұл үдеріс жаңа деңгейге көтерілді

Медиа мәдениет – бұл адамның ақпаратты қабылдау, сараптау, түсіну және тарату қабілеті. Қазіргі таңда біз шексіз ақпарат ағынында өмір сүреміз. Бұл ортада шынайы ақпаратты жалғаннан ажырату, манипуляцияларды тану және ақпаратты жауапкершілікпен пайдалану маңызды дағдыларға айналды. Ал бұл дағдылар медиа мәдениеттің негізін құрайды [1]. Медиа мәдениет – бұл адамның медиақұралдарды дұрыс пайдалану қабілеті, ақпаратты сын көзбен қабылдап, талдай білуі және қоғамға зиян келтірмей тарата алуы. Ол тек техникалық біліммен шектелмейді, сонымен бірге сыни ойлау, ақпараттық жауапкершілік және этикалық ұстанымдарды да қамтиды.

Бүгінгі таңда қоғам ақпараттың үлкен ағынында өмір сүріп отыр. Әлеуметтік желілер, жаңалық сайттары, блогтар мен видеоплатформалар – барлығы дерлік адамның дүниетанымына, көзқарасына, өмірлік ұстанымына ықпал етеді. Осындай жағдайда медиа мәдениеттің маңыздылығы арта түсуде, әсіресе жастар мен студенттер арасында. Медиа мәдениет – бұл адамның ақпаратты қабылдау, сараптау, түсіну, тарату және оған қатысты этикалық ұстаным қалыптастыру қабілеті. Ол тек техникалық дағды емес, ол – сыни ойлау, этика, ақпараттық қауіпсіздік, цифрлық сауаттылық сынды күрделі қабілеттерді қамтитын кешенді түсінік.

Неліктен студенттер үшін медиа мәдениет маңызды?

Студенттер – қоғамның ең белсенді, ізденімпаз және ақпаратқа бейім бөлігі. Олар:

- Интернет пен әлеуметтік желілерді кеңінен қолданады;
- Ақпаратты жиі тұтынып қана қоймай, өздері де медиамазмұн жасайды (посттар, видеолар, пікірлер);
- Жалған ақпаратқа сеніп қалу қаупіне жиі ұшырайды;
- Ақпаратты таратуда жауапкершілікке үйренуі тиіс.

Медиа мәдениетті қалай дамытуға болады?

1. Сыни ойлауды қалыптастыру:

Студенттер әр ақпарат көзіне күмәнмен қарап, тексеруді үйренуі қажет. "Бұл ақпарат қайдан келді?", "Ол шындыққа сәйкес пе?" деген сұрақтарды өзіне қоюы керек.

2. Медиа сауаттылық курстарын енгізу;
3. ЖОО-ларда арнайы пәндер немесе элективті курстар арқылы медиа мәдениетке үйрету тиімді.
4. Жобалық жұмыстар мен талдау тапсырмалары:
Студенттерге жаңалықтарды салыстыру, фейк жаңалықтарды анықтау, блог жүргізу сияқты практикалық тапсырмалар арқылы тәжірибе беру.
5. Жасанды интеллект пен цифрлық құралдарды қолдану:
Ақпаратты тексеруге арналған онлайн платформалар, медиа тренажерлар, ЖИ-мен жұмыс жасау – қазіргі білім берудің ажырамас бөлігіне айналуға.
6. Этикалық және құқықтық жауапкершілікті түсіндіру:
Онлайнда жазылған пікірдің де шынайы өмірдегі жауапкершілігі бар екенін студент түсінуі тиіс.

Жасанды интеллект – қазіргі білім беру жүйесінің жаңа мүмкіндігі. Ол білім алушының жеке қажеттіліктеріне бейімделіп, ақпаратты жылдам талдауға және түсіндіруге көмектеседі.

Жасанды интеллект студенттердің медиа мәдениетін дамытуда қандай рөл атқара алады? Осы сұраққа бірнеше бағыт бойынша жауап беруге болады:

Біріншіден, ЖИ ақпаратты іздеу және талдау қабілетін арттырады. Мысалы, ChatGPT сынды тілдік модельдер студентке ақпаратты сараптауға көмектеседі, түсініксіз ұғымдарды жеңіл тілмен түсіндіреді және әртүрлі көзқарастарды салыстырып көруге мүмкіндік береді.

Екіншіден, ЖИ арқылы студенттер фейк жаңалықтарды, манипулятивті контентті ажыратуға үйренеді. ЖИ құралдары жалған ақпаратты тану алгоритмдері арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытады.

Үшіншіден, ЖИ технологиялары бейімделген оқыту жүйелерін ұсынады. Яғни, әр студент өз қарқыны мен деңгейіне сай білім ала алады. Бұл олардың ақпаратты тереңірек меңгеруіне ықпал етеді.

Төртіншіден, ЖИ көмегімен интерактивті симуляциялар, виртуалды тренажерлар арқылы практикалық медиасауаттылық қалыптастыруға болады. Студенттер шынайы өмірде кездесетін ақпараттық жағдайларды модельдеу арқылы тәжірибе жинақтайды.

Алайда, бұл мүмкіндіктермен қатар кейбір қауіптер де бар:

- Студенттер ЖИ-ге тым тәуелді болуы мүмкін;
- ЖИ ұсынатын ақпараттың дұрыстығына сене беру – сыни ойлау дағдысына кері әсер етуі мүмкін;
- Ақпараттық қауіпсіздік және дербес мәліметтерді сақтау мәселелері де туындайды.

Сондықтан, ЖИ-ді дұрыс әрі тиімді қолдану үшін оқытушылардың медиасауаттылығы да маңызды. ЖИ – бұл құрал. Ал оны қалай қолдану – адамның жауапкершілігіне байланысты.

Бүгінгі таңда ЖИ тек ақпарат ұсыну құралы ғана емес, сонымен қатар оны бағалау, сараптау, тіпті үйрену процесін басқару құралына айналды.

Медиа мәдениет және оның маңызы: Медиа мәдениет жастардың дүниетанымын, құндылықтарын, әлеуметтік бейімделуін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Цифрлық ортада ақпарат көлемінің артуы студенттердің шынайы ақпаратты жалған ақпараттан ажырату қабілетін қажет етеді. Осы орайда медиа мәдениеттің маңыздылығы артады [2].

Жасанды интеллекттің мүмкіндіктері: ЖИ технологиялары (чат-боттар, тілдік модельдер, адаптивті оқыту жүйелері, ақпараттық сүзгілер) студенттердің ақпаратпен жұмыс жасау қабілетін арттыруда қолданылады. Мысалы: ChatGPT тәрізді модельдер ақпаратты түсіндіріп, тереңірек үйренуге көмектеседі; ЖИ алгоритмдері студентке қажетті және сенімді ақпарат көздерін ұсынып, жалған жаңалықтардан сақтандырады;

ЖИ негізінде құрылған медиа тренажерлар ақпараттық манипуляцияларды тануға үйретеді [3].

ЖИ арқылы медиа сауаттылықты дамыту жолдары:

1. ЖИ көмегімен интерактивті сабақтар мен симуляцияларды ұйымдастыру;

2. Ақпараттық манипуляциялар мен фейк жаңалықтарды анықтау үшін ЖИ құралдарын қолдану;
3. Студенттердің жеке қажеттілігі мен қабілетіне қарай ақпаратты сүзгіден өткізу және бейімдеу [4].

Мәселелер мен қауіптер:

ЖИ қолданудағы негізгі қауіптер қатарында:

- Ақпаратты автоматты түрде бұрмалау;
- Студенттердің ЖИ-ге толық тәуелді болуы;
- Этикалық және құпиялық мәселелері [5].

Қорытындылай келе, Студенттердің медиа мәдениетін дамыту – бұл бүгінгі білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі. Себебі медиа кеңістікте сауатты, жауапты, саналы тұлғаны тәрбиелеу – тек жеке адамның ғана емес, тұтас қоғамның қауіпсіздігі мен дамуы үшін қажет. Болашақта бәсекеге қабілетті, ақпараттық ортада еркін бағдар алатын, сыни тұрғыдан ойлайтын жас буын тәрбиелеу үшін медиа мәдениетті дамытуға барынша көңіл бөлуіміз керек.

жасанды интеллект – студенттердің медиа мәдениетін дамытуда қуатты әрі тиімді құрал. Оны дұрыс пайдаланса, ол болашақ мамандарды ақпараттық қоғамда сауатты, жауапты және сын тұрғысынан ойлайтын азамат етіп қалыптастырады. Жасанды интеллект студенттердің медиа мәдениетін дамытуда қуатты құрал бола алады. Алайда оны тиімді әрі жауапкершілікпен пайдалану үшін оқытушылар мен студенттердің медиасауаттылығы жоғары болуы тиіс. ЖИ құралдарын білім беру процесіне енгізу – оқу сапасын арттырып қана қоймай, болашақ ұрпақты цифрлық қауіптерге дайын етіп тәрбиелеудің тиімді жолы.

Әдебиеттер:

1. Баева Л. М. Медиаобразование и медиакультура. – Москва, 2020.
2. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Polity Press, 2003.
3. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – 2011.
4. Журавлёв А. И., Якунина В. И. Искусственный интеллект в образовании. – СПб., 2022.
5. Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. – The Communication Review, 2004.

ӘОЖ: 65.1174

БАСТАУЫШТА ОҚЫТУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ЗЕРТТЕУ НЕГІЗДЕРІ

Адилова Лаззат Жумадиловна

Бауыржан Момышұлы атындағы № 45 қазақ классикалық гимназия, Тараз қ.

Аннотация. Зерттеу жұмысында бастауыш сыныптардағы балалар өздерінің мінез-құлқын ерікті түрде реттей алатын болса да, еріксіз назар басым болатындығы, балаларға олар үшін монотонды және тартымсыз әрекеттерге немесе қызықты, бірақ психикалық стрессті қажет ететін әрекеттерге назар аудару қиын екендігі сөз болады. Зейінді өшіру шамадан тыс жұмыс істеуден сақтайды. Зейіннің бұл ерекшелігі ойын элементтерін сабаққа енгізуге және қызмет түрлерін жиі өзгертуге негіз болып табылады. Сондай-ақ мақалада қиялдың тынымсыз жұмысы-баланың қоршаған әлемді тануы мен игеруінің маңызды жолы, жеке практикалық тәжірибеден асып түсу тәсілі, шығармашылық қабілетін дамытудың маңызды психологиялық алғы шарты екендігі баяндалған.

Тірек сөздер: физикалық және психикалық даму көрсеткіштері, сөйлеу зейіні, есте сақтау қабілеті, сабаққа қолайлы психологиялық көңіл-күй, ерекше психикалық позиция, қиялдың тынымсыз жұмысы, баланың функционалды жағдайы, эндогендік факторлар.

Annotation. The research paper mentions that although children in primary grades are able to regulate their behavior arbitrarily, involuntary attention prevails, it is difficult for children to focus on monotonous and unattractive activities for them or activities that are interesting but require mental stress. Turning off attention prevents overwork. This feature of attention is the basis for introducing elements of the game into the lesson and often changing the types of activities. The article also describes that the painstaking work of imagination is an important way for a child to learn and master the world around him, away to transcend personal practical experience, an important psychological prerequisite for the development of creative abilities.

Keywords: indicators of physical and mental development, speech attention, memory, a favorable psychological mood for classes, a special mental position, painstaking work of imagination, the functional state of the child, endogenous factors.

Бастауыш сыныпта, яғни мектепте жетілу ұғымы өте кең және баланың физикалық және психикалық дамуының көрсеткіштерін қамтиды. Кең мағынада қабылданған оқытуға дайындық ұғымы баланың білім қоры мен идеяларының сандық сипаттамасын ғана емес, сонымен қатар ойлаудың жалпылау іс-әрекетінің даму деңгейін, яғни қоршаған әлемнің объектілері мен құбылыстарын тиісті ұғымдарда жалпылау және саралау қабілетін қамтиды. Мектепте оқыту балалардың сөйлеуіне, зейініне, есте сақтау қабілетіне жаңа талаптар қояды. Білімді игеру балалардың қалауы мен мүдделеріне емес, белгілі бір жүйеде жүреді [1].

Оқуға психологиялық дайындық өте маңызды рөл атқарады, яғни, баланың жаңа іс-әрекетінің әлеуметтік маңыздылығын түсінуі. Сабаққа қолайлы психологиялық көңіл-күй мектепке дайындықтың жетілуіне ықпал ететін маңызды фактор болып табылады.

Баланың сау психикасының ерекшелігі – танымдық белсенділік. Баланың қызығушылығыүнемі қоршаған әлемді тануға және осы әлемнің суретін салуға бағытталған. Кейбір тапсырмалар туындаған кезде, бала оларды шынымен сынап көру және сынап көру арқылы шешуге тырысады, бірақ ол ақыл-ойдағы мәселелерді шеше алады. Ол нақты жағдайды елестетеді және оның қиялында әрекет етеді. Мәселенің шешімі бейнелермен ішкі әрекеттердің нәтижесінде пайда болатын мұндай ойлау визуалды-бейнелі деп аталады. Бейнелі ойлау-бастауыш мектеп жасындағы ойлаудың негізгі түрі.

Мектептегі оқудың басында баланың ойлауы эгоцентризммен, белгілі бір проблемалық жағдайларды дұрыс шешу үшін қажетті білімнің болмауына байланысты ерекше психикалық позициямен сипатталады. Білімнің жүйелілігінің болмауы, ұғымдардың жеткіліксіз дамуы баланың ойлауында қабылдау логикасының басым болуына әкеледі [2].

Бастауыш сыныптардағы балалар өздерінің мінез-құлқын ерікті түрде реттей алатын болса да, еріксіз назар басым болады. Балаларға олар үшін монотонды және тартымсыз әрекеттерге немесе қызықты, бірақ психикалық стрессті қажет ететін әрекеттерге назар аудару қиын. Зейінді өшіру шамадан тыс жұмыс істеуден сақтайды. Зейіннің бұл ерекшелігі ойын элементтерін сабаққа енгізуге және қызмет түрлерін жиі өзгертуге негіз болып табылады.

Қиялдың тынымсыз жұмысы-баланың қоршаған әлемді тануы мен игеруінің маңызды жолы, жеке практикалық тәжірибеден асып түсу тәсілі, шығармашылық қабілетін дамытудың маңызды психологиялық алғышарты.

Ілімнің қызметі психикалық дамуға түбегейлі әсер етеді. Бастауыш мектеп жасындағы бала ересектердің сөйлеуін толық және барабар қабылдау, Оқу, радио тыңдау қабілетін біртіндеп игереді. Ол өзінің лексикалық қорын қызығушылықпен кеңейте бастайды, сөздер мен сөз тіркестерін қолдануды жандандырады. Мұның бәрі баланың сөйлеу және ақыл-ой дамуындағы қажетті және мүмкін жетістіктер [4].

Эмоционалды даму көбінесе бөтен адамдарға және баланың үйден тыс жерде алатын тәжірибесіне байланысты. Баланың қорқынышы оның қоршаған әлемді қабылдауын көрсетеді

және мектептегі, отбасындағы және құрдастар тобындағы оқиғалармен байланысты. Қорқыныш тақырыбы алдағы сабақтар, инъекциялар, кейбір табиғи құбылыстар және құрдастар арасындағы қатынастар болуы мүмкін [5].

Кейде осы жастағы балаларда көптеген мектеп оқушыларына тән мектепке барғысы келмеу, тіпті одан қорқу пайда болады. Мұндай жағдай болған кезде балада кең таралған сыртқы белгілерді анықтау қиын емес: бас ауруы, асқазандағы колик, құсу және бас айналу. Мұның бәрі модельдеу емес, сондықтан пайда болған белгілерге өте байыпты қарау керек. Әдетте мұндай балалар қалыпты оқиды, ал олардың қорқыныштары көбінесе ата-аналар үшін қорқыныштан, оларды қайғы-қасіретпен, қайғымен және т.б. жалғыз қалдырудан қорқудан туындайды, бірақ нашар баға алу ықтималдығы мүлдем жоқ. Ата-аналар бала кезінде өз уайымдарын, күмәндары мен тартыншақтықтарын білдіре отырып, көбінесе өздері балаларда олар үшін қорқыныш пен жанама түрде-мектептен қорқуды тудырады [5].

Шамадан тыс белсенділік әлі психикалық бұзылыс емес. Алайда, кейде бұл эмоционалды, психикалық интеллектуалды дамудың елеулі кідірістерімен бірге жүреді. Көбінесе бұл мінез-құлық стресстерге толы және шамадан тыс қозуға әкелуі мүмкін. Белсенділігі жоғары балаларда мектеп тапсырмаларын орындау кезінде қиындықтар жиі кездеседі, өйткені оларға зейінін шоғырландыру және тыныш отыру қиын. Бұл балалар ата-аналар мен мұғалімдердің ерекше қамқорлығына айналады [6].

Алғашқы мектеп жылдарында балалар ата-аналарынан біртіндеп алыстайды, дегенмен олар әлі де ересектердің басшылығына мұқтаж. Ата-аналармен қарым-қатынас, отбасы құрылымы және ата-аналар арасындағы қарым-қатынас мектеп оқушыларына маңызды әсер етеді, бірақ сыртқы әлеуметтік ортамен байланыстың кенеюі оларға басқа ересектердің көбірек әсер етуіне әкеледі [9].

Бастауыш мектеп жасындағы бала үшін мұғалім өте маңызды. Ересектердің баламен қарым-қатынасының әртүрлі формалары және олар оған берген бағалауларының сипаты оның осы немесе басқа өзін-өзі бағалауын дамытады [6].

Мектептің өмірі, әрине, кез-келген мұғалімге жақсы таныс, бірақ кейде күнделікті болып көрінетін және өзгермейтін және өте маңызды емес баланың функционалды жағдайына, денсаулығына, жетістіктеріне немесе сәтсіздіктеріне айтарлықтай әсер етеді. Баланың өмірінде мектепте ұсақ-түйек заттар жоқ. Балалар мектепте белсенді өмірінің көп бөлігін өткізеді. Баланың ояту уақытының 70%-ы мектеп пен оқу сабақтары екендігі дәлелденді. Оқу процесінің едәуір қарқындылығы, оқытудың жаңа формалары мен технологияларын қолдану, жүйелі оқытудың ертерекбасталуы мектеп жүктемелеріне көп күш жұмсамай бейімделе алмайтын мектеп проблемалары бар балалар санының өсуіне әкелді [7].

Мектептегі қиындықтардың себептері ретінде факторлардың 2 тобы бөлінеді: экзогендік (сыртқы) және эндогендік (ішкі). Экзогендік факторларға бала өсетін және дамитын әлеуметтік-мәдени жағдайлар, экологиялық, қоршаған орта және педагогикалық факторлар немесе мектептегі қауіп факторлары жатады.

Эндогендік факторларға мыналар жатады: генетикалық әсерлер, дамудың ерте кезеңіндегі бұзылулар, денсаулық жағдайы, функционалды даму деңгейі, мидың дисфункциясы, мидың құрылымдық-функционалды жүйелерінің жетілу дәрежесі және жоғары психикалық функциялардың қалыптасуы. Кейбір жағдайларда сыртқы және ішкі факторлардың әсерін біріктіретін "аралас" факторлар ерекшеленеді [2].

Қолайсыз әлеуметтік, экономикалық және экологиялық өмір сүру жағдайлары балалардың өсуіне, дамуына және денсаулығына теріс әсер етеді және мектептегі қиындықтардың дамуына әсер етеді. Алайда, бұл жағдайлардың өзгеруі мұғалімнің де, ата-ананың да бақылауынан тыс ұзақ процесс. Мектептегі қауіп факторлары-бұл олардың жағымсыз әсерін өзгертуге, жоюға немесе азайтуға болатын сыртқы факторлар. Мектептегі қауіп факторларына мыналар жатады: педагогикалық әсердің стресстік тактикасы; оқу процесін қарқындату; оқыту әдістемелері мен технологияларының балалардың жас және функционалды мүмкіндіктеріне сәйкес келмеуі; оқу процесін ұтымсыз ұйымдастыру.

Мектептегі қауіп факторларының баланың денесіне теріс әсер ету күші олардың баланың қарқынды өсуі мен дамуы кезінде, дене кез-келген әсерге ең сезімтал болған кезде жан-жақты, жүйелі және ұзақ уақыт жұмыс істейтіндігімен анықталады.

Мектептегі қиындықтар дегеніміз-баланың жүйелі оқуы кезінде туындайтын және айқын функционалдық шиеленіске, денсаулық жағдайындағы ауытқуларға, әлеуметтік-психологиялық бейімделудің бұзылуына және оқудың сәттілігінің төмендеуіне әкелетін мектеп проблемаларының барлық жиынтығы.

Ғылыми зерттеулерде мектеп қиындықтарының пайда болуы мен дамуының бірыңғай тұжырымдамасы жоқ, оқу қиындықтары мен жазу, оқу, санау процестерінің бұзылуының бірыңғай терминологиялық белгілері жоқ. Мүмкін, бұл мектептегі қиындықтардың пайда болуы, себептері мен көріністері соншалықты әр түрлі және күрделі болғандықтан, кейде оларды бөліп, негізгілерін анықтай алмайды, жазудың, оқудың, математиканың қиындықтарын, кем дегенде, оқытудың бастапқы кезеңдерінде нақты ажырата алмайды.

Мектеп өміріндегі стресстің бір көзі – қатал агрессивті орта, мұғалімдермен және құрдастарымен жанжал жағдайлары, ата-аналар мен мектеп арасындағы қақтығыстар, онда зардап шеккен тарап бала болып табылады. Тағы бір қорлаудан, дәрменсіздіктен үнемі қорқу-стресстің тағы бір көзі. Дегенмен, мектептегі жетекші стресс факторы жұмысқа бөлінген уақытты шектеу болып табылады. Физиологтар кез-келген іс-әрекет процесінде уақытты шектеудің жағымсыз әсерін жақсы біледі. Уақытты шектеу сөзсіз оқу жұмысының сапасының төмендеуіне, сәтсіздіктерге әкеледі, бұл баланың өзін-өзі дәрменсіздік сезімін және ересектердің наразылығын тудырады. Бұл ретте уақытты шектеу оқу жүктемелерінің көлемі мен қарқындылығының ұлғаюымен де, оқыту технологиясы мен әдістемесімен де байланысты болуы мүмкін.

Балалардың денсаулығының бұзылуына әкелуі мүмкін функционалдық шиеленісті, шаршауды және шамадан тыс жұмыс істеуді тудыратын екінші маңызды қауіп факторы-оқушылардың жас және функционалдық мүмкіндіктеріне оқыту әдістері мен технологияларының сәйкес келмеуі [5].

Денсаулықтың күрт нашарлауына әкелетін тағы бір қауіп факторы - оқу процесінің күшеюі. Сонымен қатар, қарқындылық әртүрлі жолдармен жүреді.

Біріншісі - ең айқын нәрсе - оқу сағаттарының санын көбейту (сабақтар, сабақтан тыс сабақтар, факультативтер және т.б.).

Баланың дұрыс дамуы үшін сыртқы жағдайлар мен ол өсіп, тәрбиеленетін орта үлкен маңызға ие. Ата-аналар отбасында ең оңтайлы санитарлық-гигиеналық жағдай жасап, оқушының күн тәртібін дұрыс және нақты ұйымдастыруы керек. Егер отбасында өмір сүру жағдайлары гигиенаның қарапайым талаптарына сәйкес келсе, мектептегі істің ең үлгілі тұжырымы барлық мағынасын жоғалтады деп түсіну керек [2].

Күн режимі - бұл организмде жүретін физиологиялық процестер режимінің белгілі бір көрінісі. Күн тәртібі баланың ми қыртысында қайталанатын стереотиптік әрекеттерді тудыратын өмірлік процестердің күн сайын қайталанатын автоматизмін қарастырады. Балалар мен жасөспірімдердің оқу жұмысы негізінен ми қыртысының жасушалары жүзеге асыратын ақыл-ойеңбегі болып табылады. Белгілі бір уақыт ішінде жүргізілген елеулі іс-әрекеттің нәтижесінде шаршау пайда болады, яғни ми қыртысының жасушаларының уақытша сарқылуына байланысты жасушаның, тіннің немесе бүкіл ағзаның өнімділігі төмендейді.

Кез-келген әрекеттің әсерінен балалардың өнімділігі ересектерге қарағанда тез төмендейтінін есте ұстаған жөн. Күнделікті жұмыс кезінде олардың шаршау дәрежесі жасына кері пропорционалды: бала неғұрлым аз болса, шаршау дәрежесі соғұрлым үлкен болады және керісінше. Шамадан тыс жүктеме, демалу, физикалық еңбек, серуендеу, ұйқының жеткіліксіздігі және негізсіз қосымша жүктемелер оқушының шамадан тыс жұмыс істеуіне әкеледі [6].

Режимнің барлық элементтері бір уақытта орындалуы өте маңызды. Бұл бірқатар шартты рефлекстердің пайда болуына ықпал етеді, күнделікті ритақтың әрбір алдыңғы кезеңі келесі кезеңді өткізудің шартты сигналы болып табылады. Сондықтан мектеп оқушылары күн тәртібін сақтай отырып, жұмысқа тезірек тартылады, үй тапсырмасын сәтті орындайды, тез ұйықтайды,

өздерінсергек және көңілді сезінеді. Баланың денесіне белгілі бір еңбек, демалыс, тамақтану, гимнастика, катаю және таза ауада жеткілікті ретпен жүйелі әсер ету балалар денесінің әртүрлі ауруларға төзімділігі мен төзімділігін арттырады және олардың физикалық дамуына жағымды әсер етеді [6].

Отбасындағы балаларды тәрбиелеуге теріс әсер ететін негізгі факторларды бөліп көрсетейік. Ата-аналардың «моральдық ұстанымы» шешуші рөл атқарады. Өйткені, бұл отбасында қоғамға қарсы, азғындық әсерлердің болуы немесе болмауы және ата-аналардың күнделікті мінез-құлқында көрінетін жалпы моральдық бағыты туралы.

Бұл әкесі мен анасы, олардың іс-әрекеттері мен өмір салты балаларының мінез-құлқының үлгісі болып табылады. Ұлы физиолог И.П.Павловтың пікірінше, балалық шақтағы кез-келген адамның мінез-құлқының стереотиптері негізінен мейірімді рефлексінің көмегімен жасалады. Отбасында бала өмірде ең бастысы, әртүрлі өмірлік жағдайларда өзін қалай ұстау керек, үлкендермен кішілерге қалай қарау керек, жұмыс пен демалу туралы белгілі бір идеяларды игереді. Отбасындағы жалпы моральдық атмосферадан балалар қоғамның моральдық және құқықтық талаптарына белгілі бір қатынасты дамытады [7].

Отбасы мүшелері бір-бірін өзара құрметтейтін және қамқор болатын, ересектердің жұмысы бар және жұмыс істегенді ұнататын, айналасындағыларға көңіл бөлетін және жанашырлықпен қарайтын отбасында, әдетте, адамгершілікке тәрбиеленген адам өседі. Балалардағы қолайсыз отбасында маңызды психологиялық қажеттіліктердің бірі - ата-аналардың назары мен сүйіспеншілігінің қажеттілігі қанағаттандырылмайды. А.С.Макаренко денсаулығы нашар отбасылардағы балалардың психикасының жағдайын «ертеңгі қуаныштың болмауы» деп атады. Олар әсіресе отбасынан тыс құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасауға тырысады, бұл белгілі бір дәрежеде ата-аналардың назарын, сүйіспеншілігі мен қамқорлығының жетіспеушілігін алмастырады.

Отбасылық тәрбиенің маңызды жағы – ата-аналардың педагогикалық ұстанымы. Балаларға ештеңеден бас тартпайтын отбасыларда: олар сұрағанның бәрін сатып алады, кез-келген қиындыққа бой алдырады, үйдегі міндеттерден арылады, жалқау адамдар ғана емес, жұмыс істей алмайтын және жұмыс істегісі келмейтін, бірақ жаңа рахат пен игілікке ұмтылатын тұтынушылар өседі. Олар өздерінің қиындығын кез келген жағдайда қанағаттандыруға тырысады, белгіленген ережелер мен ережелерді елемейді [7].

Тікелей керісінше, ата-аналардың балаларға деген шамадан тыс қаталдығы, барлық шектеулер мен тыйымдарды шамадан тыс пайдалану, балаларды қорлайтын, олардың адамдық қадір-қасиетін қорлайтын жазалар. Бұл ата-аналарға деген дұшпандықтың пайда болуына, олардың ықпалы мен бақылауынан шығуға, оларға «бақытсыздық» жасаған әрекеттерге және сайып келгенде, мінез-құлықтың тұрақты ауытқуларына әкеледі.

Әдебиеттер:

1. Адаптация организма учащихся к учебным и физическим нагрузкам. / Под ред. А. Г. Хрипковой, М. В. Антроповой. – М., 1982.
2. Безруких М. М., Хохлова Т. Е. Трудности обучения в начальной школе. – М., 2009.
3. Буянов Н. Я познаю мир. Детская энциклопедия: Медицина. – М.: ТКО «АСТ», 1995.
4. Вергелес, Г.И., Матвеева, Л.А., Раев, И.А. Младший школьник. Помоги ему учиться. / Г.И.Вергелес - СПб.: Нева, 2000.
5. Воспитание младшего школьника / Сост. Л. В. Ковинько. – М., 1998.
6. Овчарова, Р.В. Практическая психология в начальной школе./
7. 7.Ладыженская Т.А. Система работы по развитию связной устной речи учащихся» – М., 1975.

**БАСТАУЫШ ОҚЫТУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІСКЕРЛІК ҚАБІЛЕТІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Сахова Гаини Асхатовна

Керімбай атындағы 12 мектеп-гимназиясы, Тараз қ.

Аннотация: Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының іскерлігін қалыптастыру туралы айтылады. Бақылау, тыңдау, оқу – сабақта, үй жұмысында оқу материалындағы (мәтін, сурет, сызба) негізгі нәрсені мақсатты түрде қабылдау және бейнелеу дағдылары. Бұл жалпы білім беретін интеллектуалды дағдылар блогы оқушылардың оқу тапсырмасына бағдарлануын және тапсырманы орындаудың жолдары мен тәсілдерін табуға байланысты кейінгі әрекеттерді жоспарлауды, яғни рефлексиямен, ойлауды қамтамасыз етеді. Мақала бастауыш сынып мамандарына арналған.

Тірек сөздер: бастауыш сынып, мәтін, интеллектуалды дағды, тәсілрефлексия, бейнелеу.

Annotation: This article deals with the formation of entrepreneurship of students in primary education classes. Observation, listening, reading – the skills of purposeful perception and reflection of the main thing in the educational material (text, drawing, drawing) in the classroom, at home work. This block of general educational intellectual skills provides students with orientation towards the learning task and planning of subsequent actions related to finding ways and means of completing the task, that is, with reflection, thinking. The article is intended for Primary School Specialists.

Key words: elementary school, text, intellectual skill, modelreflexion, imaging.

Оқушының оқу әрекеті жеке деген әрекеттерден тұрады. Бұл әрекеттер өте әртүрлі және күрделі құрылымға ие. Олардың ішінде әр қадам сайын дерлік қайталап орындауға тура келетін қарапайымдары бөлектеледі: сандарды, әріптерді, белгілерді жазу; мәтінді оқу, конструкцияларды орындау және т.б. Бұл әрекеттердің әрқайсысы күрделірек әрекеттерге ажырамас элемент ретінде кіреді, сондықтан бала оларды тез және дәл, еш ойланбастан, автоматтандырылған түрде орындауы керек. Ең қарапайым негізгі әрекеттерді автоматтандырылған орындау дағды деп аталады. Дағдының көмегімен орындалатын әрекеттің өзі күрделірек әрекеттердің құрамдас бөлігі - операцияға айналады. Күрделі әрекеттерді орындау үшін оқушы білім мен дағдыларды қолдану әрекеттерін меңгеруі керек.

Дағдылар оқу процесінде қалыптасады, олар оқушының белгілі бір қабілетін дамытуға және тәрбиелеуге әсер етеді.

Оқу іскерліктері мен дағдылары – оқушылардың алған білімдері мен өмірлік тәжірибесі негізінде орындалатын білімді өздігінен меңгерудің практикалық және теориялық әрекеттеріне дайындығы.

Әдістемелік әдебиеттерде оқу дағдыларының бірнеше классификациялары берілген.

Солардың бірі педагог-психолог Лошкарева Н.А. жасаған классификация [2].

Оқу-ұйымдастырушылық іскерліктер: Бұл ең маңызды ББД топтарының бірі, оған мыналар кіреді:

- Жұмыс орнын ұйымдастыру;
- Гигиеналық ережелерін сақтау;
- Оқу мақсатын қабылдау;
- Қызмет әдістерін таңдау;
- Кеңесші болып жұмыс істеу;
- Еңбекті бақылауды ұйымдастыруды жоспарлау.

Білік пен дағдының бұл тобы мектептегі оқу кезеңінде ғана емес, оқушылардың кейінгі өмірінде де маңызды. Әрбір мұғалім тек қана арнайы іскерліктер мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар жалпы дағдыларын қалыптастыру процесін жоспарлауы керек.

Бұл топты құру кезінде мұғалім тек өзіне ғана емес, оқушыларға да сабақтың мақсатын анықтауы керек. Сабақ барысында тапсырмаларды орындауды жоспарлауға, жұмыстың ұтымды жолдарын табуға үйрету, балаларды өзін-өзі бақылауға үйрету қажет.

Мұғалімнің жетекшілігімен жұмыс істей отырып, ол көрсеткен үлгі бойынша оқушылар тәрбиелік және ұйымдастырушылық қабілеттерін шындайды. Болашақта олар алған білімдерін өңдей отырып, өз іс-әрекетінде шығармашылықпен қолдана алады.

Оқу-интеллектуалдықтағдылар:

Бұл дағдылар тобы оқушылардың ақыл-ой әрекетінің әдістерін меңгеруді көздейді:

- салыстыру;
- талдау;
- жүйелеу;
- жалпылау;
- абстракция;
- модельдеу;
- классификация;
- себепті байланыстар;
- ойлау эксперименті.

Әрбір пән үшін бұл дағдылар мен дағдылардың баға жетпес ролін түсіне отырып, мұғалімдер олардың өздігінен қалыптаспайтынын және әр сабақта балалардың бұрыннан білетініне сүйене отырып, интеллектуалдық дағдыларды қалыптастыру және дамыту бағытында жүйелі жұмыс жасау керектігін ұмытпауы керек. Еңбекті дұрыс ұйымдастыра отырып, оқушылар жеке ғылыми терминдерді түсініп, игеріп қана қоймай, жинақталған ғылыми білімнің барлық көлемін түсінуі керек.

Оқу-ақпараттық дағдылар: Дағдылардың бұл тобына білімді меңгеру жолдары кіреді:

- мәтінді оқу;
- оқулықпен жұмыс;
- практикалық жұмыс;
- қосымша әдебиеттермен жұмыс;
- анықтамалық әдебиеттермен жұмыс;
- бейнетехника, компьютер, аудио жазба көмегімен ақпаратты меңгеру.

Білік пен дағдының осы тобын қалыптастырудағы мұғалімнің іс-әрекеті оқу техникасын үйрету, оқу дағдысын қалыптастыруда сараланған тәсілді жүзеге асыру, кітаппен жұмыс істеудің өнімді әдістерін үйрету және т.б. [3]. Оқу-коммуникативті дағдылар:

Білік пен дағдының бұл тобы оқушылардың жазбаша және ауызша сөйлеуін дамытуды, тыңдау дағдыларын қалыптастыруды көздейді.

Жазбаша сөйлеу:

- конспектілеу, мазмұндама, эссе, диктант жаза білу, жұмысты дұрыс рәсімдеу.

Ауызша сөйлеу:

- қайталау, сұрақтарға жауап беру, дәлелдеу, т.б.
- Тыңдау:
- айтылған сөзден негізгі нәрсені бөліп көрсету,
 - оқу, әңгімелесушіні, мұғалімді тыңдау, сұрақ қою.

Мұғалім оқушыларды диалогқа қосуға, олардың монологтық сөйлеуін дамытуға, жазу техникасын жетілдіруге, әңгімелесушіні тыңдай білуге, түсіндіріп жатқанда конспектілеуге, оқулық мәтінін оқуға үйретуі керек.

ББД қалыптастыру технологиясы

1. ББД нашар дамыған балаларды анықтау.
2. Оқушыларды ББД қалыптастыру және дамыту бойынша тапсырмаларды орындау алгоритмдерінің жиынтықтарымен қамтамасыз ету.
3. Тапсырмалар мынадай әдістеме бойынша жүзеге асырылуы тиіс:
 - оқушылардың түсінігін бекітуге арналған тапсырманы оқу;
 - тапсырманы орындау алгоритмін таңдау;
 - тапсырманың дұрыс орындалуын бақылау.
4. Оқушыларды мәтіндегі негізгі нәрсені бөліп көрсете білуге (мағыналы оқу – жоспар құру – мәтіннің контурын құрастыру – конспект құрастыру) кезең-кезеңімен тәрбиелеу.
5. Оқушыларды көлемді мәтінді қорытындылай білуге (мағыналы оқу – жоспар құру – аннотация құрастыру) кезең-кезеңімен тәрбиелеу.

Мақсаттар:

- Жеке тұлғаны дамыту шарттарының бірі ретінде оқу дағдыларын дамыту.
- Жалпы білікпен дағдыны дамыту жұмыстарын ұйымдастыру.

Міндеттер:

- Оқу дағдыларымен дағдыларын дамыту қажеттілігі.
- Дағдыларды дамыту жұмыстары

«Оқуіскерліктері мен дағдылары» ұғымының өзі олардың қалыптасу табыстылығының баланың оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға тәуелділігін қамтиды. Бұл тәуелділікті білу маңызды оқудағдыларын анықтауға, тапсырмалардың түрлерін және оларды орындау шарттарын анықтауға көмектеседі [4].

Оқу-ұйымдастырушылыққабілеті.

Оқу-тәрбие жұмысында өзін-өзі ұйымдастыру қабілеті болмаса, білімді меңгеруде елеулі табысқа жетуге болмайды. Сондықтан ұйымдастырушылық дағдылар өте маңызды. Олардың көпшілігі білім берудің бастапқы кезеңінде бекітілген. Оқу-ұйымдастырушылық дағдылары оқушылардың өзіндік оқу іс-әрекетін жоспарлауды, ұйымдастыруды, бақылауды, реттеуді және талдауды қамтамасыз етеді. Оларға:

- жұмыс орнын ұйымдастыру мүмкіндігі жатады;
- ағымдағы жұмысты жоспарлау;
- назарын тапсырмаға аудару;
- өзін-өзібақылауды және оқу әрекетін талдауды жүзеге асыру;
- ұжымда танымдық әрекеттерді жүргізу, оқу міндеттерін шешуде ынтымақтасу (түсіндіру, көмек көрсету, досының көмегін қабылдау және т.б.).

Және де:

- жеке және ұжымдық оқу мақсаттарын анықтау;
- оқу тапсырмасын орындау үшін ең ұтымды әрекеттер тізбегін таңдау;
- алынған нәтижелерді оқу тапсырмасымен салыстыру;
- өзін-өзі бақылаудың әртүрлі формаларына ие болу;
- өзінің оқу әрекетін және сыныптастарының оқу әрекетін бағалау;
- өзінің оқу-тәрбие қызметінің кемшіліктерін анықтау және олардың себептерін анықтау;
- өзін-өзі тәрбиелеу әрекетінің мақсатын қою;
- өзін-өзі тәрбиелеу қызметін жүзеге асыру үшін іс-әрекеттердің ең ұтымды реттілігін анықтау.

Оқу іс-әрекетін сипаттауда маңызды нәрсе оның интеллектуалдық әрекетте жүзеге асуы және іс-әрекеттен басқаша мүмкін еместігі болып табылады. Бұл жағдайда іс-әрекеттер педагогикада оқу- интеллектуалдық дағдылармен корреляцияланатын психикалық әрекеттерді білдіреді. Сонымен, жалпы білім беретін интеллектуалдық дағдылар оқу әрекетімен тікелей байланысты, оқу- интеллектуалдық немесе жалпы логикалық дағдылар негізінде бұл әрекет жүзеге асырылады. Білімділік және интеллектуалдық дағдылар оқушының жеке тәжірибесінде ғана қалыптасады, мұнда басқа адамдардың дағдыларының көмегі аз. Бірақ мұндай тәжірибені меңгеруді, дағдыны дамытуды, сонымен қатар білімді меңгеруді мұғалім 1-сыныптан бастап ұйымдастыра алады және ұйымдастыруы керек [5].

Бұл оқудағылар бала өмірінің әртүрлі аспектілерін білдіреді: когнитивтік, практикалық, коммуникативті (әлеуметтік).

Бақылау, тыңдау, оқу – сабақта, үй жұмысында оқу материалындағы (мәтін, сурет, сызба) негізгі нәрсені мақсатты түрде қабылдау және бейнелеу дағдылары. Бұл жалпы білім беретін интеллектуалды дағдылар блогы оқушылардың оқу тапсырмасына бағдарлануын және тапсырманы орындаудың жолдары мен тәсілдерін табуға байланысты кейінгі әрекеттерді жоспарлауды, яғни рефлексиямен, ойлауды қамтамасыз етеді. Білімді меңгеру процесінде пайда болатын пайымдау ойлауы басқа барлық танымдық процестерді қайта құрылымдайды.

Жіктеу (топтастыру) және жалпылау – оқу іс-әрекетінің оперативті - атқару кезеңін жүзеге асыратын дағдылар. Ішкі психикалық механизмдері бойынша бұл дағдылар талдау, синтез, абстракциялау және жалпылаумен, яғни мектеп оқушыларының шынайы психикалық әрекетімен тікелей байланысты.

Әдебиеттер:

1. Корпешова Г. Оқушылардың қызығушылығын арттырудағы көрнекіліктің рөлі. Астана, 2016.
2. Қаниева Г. Оқушының ойлау қабілетін дамыту. Қарағанды, 2012.
3. Краевский В. В., Усова А. В. Формирование умений и навыков учебного труда в процессе обучения школьников. – М., 2013.
4. Границкая Л. С. Научить думать и действовать. – М., 2015.
5. Дарменова Қ. Көрнекілік арқылы ойлау қабілетін арттыру. Астана, 2014.

**СЕКЦИЯ 4
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯСЫ:
ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ**

ӘОЖ: 37.016:004.9

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Адильханова Нұрайлым Нұрлановна

Б.Момышұлы атындағы №45 қазақ классикалық гимназиясы, Тараз қ.

Түйіндеме

Жасанды интеллект (ЖИ) қазіргі таңда әлемнің түрлі салаларында маңызды рөл атқарып келеді. Бұл технологияның даму тенденциялары үнемі өзгеріп отырады, жаңа әдістер мен алгоритмдер үнемі жасалып, ЖИ жүйелері барған сайын күрделене түсуде. ЖИ-дің болашағы ерекше қызығушылық тудырып, оның қоғам мен экономикаға әсері әртүрлі бағыттарда кеңейе түсуі мүмкін. Қазіргі уақытта ЖИ технологияларының даму бағыттары терең оқыту, табиғи тілдерді өңдеу, компьютерлік көру және автономды жүйелер салаларында үлкен жетістіктерге жетуде. Бұл баяндамада ЖИ-дің қазіргі жағдайы мен оның болашақтағы даму бағыты талқыланады, оның мүмкіндіктері мен ықтимал қауіптері қарастырылады.

Аннотация

Искусственный интеллект (ИИ) в настоящее время играет важную роль в различных сферах жизни. Тенденции развития этой технологии постоянно меняются, новые методы и алгоритмы разрабатываются, а системы ИИ становятся все более сложными. Будущее ИИ вызывает большой интерес, и его влияние на общество и экономику может расширяться в разных направлениях. На данный момент ИИ добился значительных успехов в таких областях, как глубокое обучение, обработка естественного языка, компьютерное зрение и автономные системы. В данной презентации рассматриваются текущее состояние ИИ и направления его развития в будущем, а также возможности и потенциальные риски этой технологии.

Annotation

Artificial intelligence (AI) is increasingly playing a pivotal role across various sectors globally. The development trends of this technology are constantly evolving, with new methods and algorithms being developed, and AI systems becoming increasingly complex. The future of AI is a subject of great interest, with its potential impact on society and the economy expanding in various directions. Currently, AI is achieving significant breakthroughs in fields such as deep learning, natural language processing, computer vision, and autonomous systems. This presentation will discuss the current state of AI, its future development trajectories, and explore its potential opportunities and associated risks.

Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында тиімділік пен инновацияны арттыру үшін кеңінен қолданылып келеді. Бұл технология білім алушылар мен мұғалімдер үшін жаңа мүмкіндіктер мен артықшылықтар ұсынады. ЖИ білім беруде оқыту процесін жаңаша құруға, дербестендіруге және нәтижелерді жақсартуға мүмкіндік береді.

ЖИ білім беруде пайдаланудың бірнеше жаңа мүмкіндіктері:

1. Жеке оқыту

ЖИ оқушылардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес жеке оқыту жолдарын ұсынуға мүмкіндік береді. ЖИ жүйелері оқушының оқу деңгейін, күшті және әлсіз тұстарын анықтап, оған сәйкес оқу жоспарын жасайды. Бұл оқушының өзінің қарқынымен және өзіне ыңғайлы әдістермен оқуға мүмкіндік береді.

2. Оқытудың тиімділігін арттыру

ЖИ мұғалімдерге оқу процесін басқаруда көмек көрсету үшін жасалынған құралдарды ұсынады. Автоматтандырылған жүйелер оқушылардың жетістіктерін қадағалап, прогрессті талдайды, бұл мұғалімдерге дер кезінде көмек көрсетуге және оқу бағдарламасын сәйкес өзгертуге мүмкіндік береді.

ЖИ алгоритмдері арқылы автоматты түрде тапсырмаларды бағалау және сынақтар нәтижелерін талдау мүмкіндігі, мұғалімдерге уақыт үнемдеуге көмектеседі, ал оқушыларға нақты кері байланыс береді.

3. Табиғи тілдерді өңдеу

ЖИ жүйелері тілдерді өңдеу мен түсіну үшін маңызды құралдар ұсынады. Бұл оқушыларға тіл үйрену, жазу дағдыларын дамыту және табиғи тілде сұрақтар қою арқылы жауап алу мүмкіндіктерін береді.

Виртуалды ассистенттер студенттердің сұрақтарына нақты уақыт режимінде жауап беруге қабілетті.

4. Мазмұнды жасау және бейімдеу

ЖИ оқытушылар мен студенттерге жоғары сапалы оқу материалдарын жасау және бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл оқыту мазмұнын үздіксіз жаңартып, өзгертуге көмектеседі. ЖИ контентті автоматты түрде жасау немесе бейімдеуді жеңілдетеді, сонымен қатар оқушылардың қызығушылықтарына негізделген материалдарды ұсынады.

ЖИ мәтіндерді, видеоларды және басқа да оқу құралдарын жасау үшін қолданылады. Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша сұрақ-жауап жүйелерін құру, білім алушыларға өздерінің жеке қажеттіліктеріне негізделген оқу материалдарын ұсыну.

5. Оқушылардың нәтижелерін болжау

ЖИ оқушылардың нәтижелерін болжау мен бағалаудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Бұл технология білім алушылардың болашақтағы оқу нәтижелерін, қиындықтар мен жетістіктерін болжау арқылы оларды тиісті уақытта қолдауға мүмкіндік береді.

Мысалы, ЖИ оқушының өткен жұмысы мен бағаларын сараптай отырып, оның келешектегі оқу нәтижелерін болжайды және мұғалімдерге алдын ала нақты шаралар қабылдауға мүмкіндік береді.

6. Қашықтан оқыту және онлайн білім беру

Қашықтан оқу мен онлайн білім беру кезеңінде ЖИ түрлі құралдар мен платформаларды дамыту үшін маңызды рөл атқарады. Бұл технологиялар оқушыларға оқу материалдарына ыңғайлы қол жетімділікті қамтамасыз етіп, онлайн тапсырмаларды, тесттерді, сондай-ақ виртуалды оқыту орталарын жүзеге асырады.

ЖИ көмегімен сабақтар мен курстардың автоматтандырылған құрылымын жасау, сұрақ-жауап жүйелерін енгізу және виртуалды көмекшілерді қолдану арқылы қашықтан оқыту тиімділігін арттыруға болады.

7. Оқушылардың қызығушылығын арттыру

ЖИ ойын элементтерін пайдалана отырып, оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттыра алады. ЖИ ойындар мен тапсырмаларды автоматты түрде құрып, оларды қызықты әрі ынталандыратын түрде ұсынады.

8. Мұғалімдердің кәсіби дамуы

ЖИ мұғалімдерге білім беру әдістемелерін жетілдіруде көмек көрсету үшін де қолданылуы мүмкін. Оқушылардың білімін бақылап, оларды оқыту әдістерін сынап көру арқылы, мұғалімдер өз тәжірибесін жақсартып алады.

ЖИ мұғалімдердің сабақ беру стилін талдай отырып, оқу сапасын арттыру жолдарын ұсынады, сондай-ақ педагогтардың өздерінің кәсіби білімін жетілдіру бойынша курстарды ұсынады.

9. Виртуалды оқыту ассистенттері

Жасанды интеллект білім беру жүйелерінде оқушылар мен мұғалімдерге көмек көрсету үшін виртуалды ассистенттерді қолдануға мүмкіндік береді. Бұл ассистенттер әртүрлі сұрақтарға жауап беріп, оқушыларға жеке тапсырмалар мен оқу жоспарларын ұсына алады.

Виртуалды көмекшілер білім беру саласында нақты білімді іздеу мен сұрақтарға жауап беруде көмек көрсету үшін пайдаланылуы мүмкін. Олар оқушыларға оқулықтардан немесе зерттеу материалдарынан қажетті ақпаратты табуға көмек береді.

10. Оқушылардың эмоционалдық жағдайын бақылау

ЖИ жүйелері эмоцияны тану технологияларын қолдана отырып, оқушылардың эмоционалдық жағдайын бақылап, оқыту процесін оптимизациялауға мүмкіндік береді. Бұл оқушының көңіл-күйі мен зейінін қадағалап, мұғалімдерге онымен өзара әрекеттесуді тиімдірек ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

ЖИ арқылы оқушылардың бет-әлпетін тану немесе олардың дауысының эмоциялық контекстін талдау арқылы олардың эмоционалдық жағдайын анықтау. Бұл мұғалімдерге оқушының қиындықтарын ертерек анықтап, оған көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

11. Жасанды интеллект негізінде ғылыми зерттеулер мен білімді сараптау

ЖИ оқу үрдісінде жаңа ғылыми жетістіктер мен білімді тиімді түрде сараптап, ұйымдастыруға мүмкіндік береді. ЖИ оқу материалдары мен ғылыми зерттеулердің үлкен көлемін өңдеп, студенттерге маңызды ақпаратты тез әрі дұрыс ұсынуға көмектеседі.

ЖИ ғылыми мақалаларды, зерттеулерді автоматты түрде іздеп, талдай отырып, оқушыларға белгілі бір тақырып бойынша қажетті ең соңғы мәліметтер мен жаңалықтарды ұсына алады.

12. Оқушылардың дағдыларын бағалау және дамыту

ЖИ технологиялары студенттердің жеке дағдыларын бағалауға және оларды дамыту жолдарын анықтауға мүмкіндік береді. Оқушылардың күшті және әлсіз тұстарын талдай отырып, ЖИ оларға тиісті тапсырмаларды ұсынып, оқыту процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

ЖИ жүйелері оқушылардың оқу нәтижелерін ғана емес, сонымен қатар олардың ойлау қабілеті, креативтілігі, сыни ойлауы сияқты дағдыларын бағалап, дамыту бойынша ұсыныстар бере алады.

13. Қол жетімділікті арттыру

Жасанды интеллект білім беру саласында әртүрлі әлеуметтік топтарға білім алудың қолжетімділігін арттыруға көмектеседі. Әсіресе, аз қамтылған немесе арнайы қажеттіліктері бар студенттер үшін ЖИ арнайы білім беру құралдарын ұсына алады.

ЖИ арқылы арнайы қажеттіліктері бар балаларға арналған оқу материалдарын жасау, мысалы, аутист балаларға бейімделген оқыту бағдарламаларын немесе көру қабілеті төмен адамдарға арналған сөйлеу арқылы оқу материалдарын ұсыну.

14. Мазмұнды аудару және тілдерді үйрету

ЖИ көптілді білім беру платформаларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Әртүрлі тілде сабақтарды өткізу, онлайн курстарды әлемнің әртүрлі елдерінде қолданушылар үшін қолжетімді ету мүмкіндігі артады.

ЖИ жүйелері арқылы автоматты аударма жасау арқылы әлемнің әртүрлі тілдерінде білім беру және білім алушыларға өздеріне түсінікті тілде оқу материалдарын ұсыну.

15. Интерактивті оқыту

Жасанды интеллект негізінде білім беру ойындарын дамыту оқушылардың қызығушылығын арттырады және оларды белсенді түрде оқу процесіне қатыстыруға мүмкіндік береді. Геймификация әдістері білім алушылардың тәжірибесін қызықты әрі ынталандырушы етеді.

Ойын элементтерін қолдану арқылы ЖИ жүйелері оқушыларға оқу барысында тапсырмаларды орындауды қызықты әрі жеңіл ету үшін динамикалық білім беру платформаларын жасайды. Мысалы, білім беру ойындары немесе тапсырмалар орындап, ұпай жинау арқылы оқушылар мотивация алады.

16. Мұғалімдерге арналған кәсіби даму платформалары

Жасанды интеллект мұғалімдердің өз білімдерін жетілдіруге арналған платформаларда да пайдалы болып келеді. Мұғалімдер үшін бейімделген оқыту бағдарламалары, жаңа әдістемелерді меңгеру, оқыту стилдерін жетілдіру мүмкіндіктері жасалады.

ЖИ жүйелері мұғалімдерге арналған кәсіби даму курстарын ұйымдастыру, олардың оқыту әдістерін талдап, жеке ұсыныстар беру арқылы мұғалімдерге оқу сапасын арттыру үшін бағыт-бағдар береді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект білім беру саласында тек оқыту процесін ғана емес, оқу мен оқыту әдістерін де түбегейлі өзгертуде. ЖИ қолданудың нәтижесінде білім алушылар мен мұғалімдер үшін ыңғайлы, тиімді және тең қолжетімді білім беру мүмкіндіктері пайда болады. Дегенмен, ЖИ-дің бұл мүмкіндіктерін толыққанды жүзеге асыру үшін оны дұрыс пайдалану, этикалық және құқықтық нормаларға сәйкес қолдану қажет. ЖИ технологиясының білім беру саласындағы болашағы зор, бірақ оны тиімді пайдалану үшін барлық қатысушылардың (оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар, саясаткерлер) бірлесіп жұмыс істеуі маңызды.

Жасанды интеллект білім беру саласында үлкен мүмкіндіктер ашады. Ол оқу процесін тиімдірек, дербестендірілген және қолжетімді етеді. Оқушыларға жеке оқыту жолдарын ұсынудан бастап, мұғалімдерге уақытты үнемдеуге және оқу сапасын арттыруға дейін, ЖИ білім беру саласындағы революциялық өзгерістерді жүзеге асырып жатыр.

Әдебиеттер:

1. **Жалмұхамедова, А. (2020).** Жасанды интеллект және оның қоғамдағы рөлі. – Алматы: Ғылым, 2020.
2. **Нүрсейітов, Е. (2019).** Жасанды интеллекттің даму тенденциялары. – Астана: Әлем, 2019.
3. **Рахметова, С. (2021).** Жасанды интеллект және білім беру: болашаққа қадам. – Қарағанды: ҚарМТУ баспасы, 2021.
4. **Бекмұхамедов, Р. (2022).** Қазіргі жасанды интеллект: Технологиялар мен мүмкіндіктер. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
5. **Ковалев, В., & Иванова, Т. (2020).** Искусственный интеллект: Технологии, перспективы и этические аспекты. – Москва: Наука, 2020.
6. **Калиев, С. (2021).** Жасанды интеллектті қолданудың құқықтық және этикалық мәселелері. – Алматы: Құқық баспасы, 2021.
7. **Мухаметжанова, Г. (2022).** Жасанды интеллект және қоғам: Технологияның әсері. – Шымкент: Шымкент университеті, 2022.

ӘОЖ 608:34

ЖАҢА ДАМУ ЗАМАНЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ МАҢЫЗЫ

Алиева П.С.,

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Мамышева Б.Б.,

Б. Алтынсарин атындағы №49 мектеп- гимназиясы, Тараз қ.

Андатпа

Бұл мақалада қазіргі уақытта жасанды интеллекттің қоғамдағы маңыздылығы мен оның даму тарихы қарастырылады. Бүгінгі таңда жасанды интеллект тек салыстырмалы түрде қоғамдағы қолданыс деңгейінің ал шарттары туралы айтылады. Адамның орнын басатын жасанды интеллект тек ақпараттық құралдардың көмегімен жүзеге асырылып, цифрлық технологияның сан алуан түрлері қолданыста болатыны туралы пайымдалады.

Кілт сөздер: Жасанды интеллект, қоғам, цифрлі технология, білім, ұғым, интерфейс, компьютер.

Аннотация

В Данной статье рассматривается значение искусственного интеллекта в современном обществе и история его развития. Сегодня об искусственном интеллекте говорят только с точки

**ТЕХНОЛОГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ**

зрения уровня и условий его использования в обществе. Считается, что искусственный интеллект, заменяющий человека, будет реализован только с помощью информационных инструментов и будут использоваться различные виды цифровых технологий.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, общество, цифровые технологии, знания, концепция, интерфейс, компьютер.

Бүгінгі күні жаһандану заманында жасанды интеллекті қолдану заман талабы болып отыр. Болашақта адамның қол еңбегін жасанды интеллект алмастырады деген ұғымдар қазіргі кезде жиі айтылып жүр. «Жасанды интеллект» сөзін бастапқы кезде 1956 жылы Джон Маккартл қолдап, Дартмут университетінің конференциясында қолданылған болатын. Оның түсінігінше: Өзірше біз қандай есептейтін процедураларды интеллектуалдық деп атай аламыз, сондықтан «Интеллект» сөзін әлемде мақсатқа жету үлкен қолдану әдістерін есептейтін бөлігін ғана түсініп жүрміз [1, 45].

Жасанды интеллекті осыған дейін қолданылған. Бірақ оған атау берілмеген болатын. Екінші дүнижүзілік соғыста ағылшын математигі Алан Тьюринг құпия ақпараттарын бұзып, оны микродан шығаруға мүмкіндігі бар машина ойлап тапты. Сонымен қатар 1950 жылы компьютер интеллектісін анықтап беретін тест әдістері пайда болды. Тьюринг тесті қазіргі уақытта да пайдаға асып жатыр.

Жасанды интеллекті ғылым ретінде 20 ғасырдың екінші жартысында қолданыла бастады. Өсіресе кибернетика бағытының дамуына септігін тигізді. Мұнда алғашқы ретте , төмендегідей іс-әрекеттер жасалынады:

- Басқару, талдау;
- Салыстыру;
- Ақпараттық талдау;
- Болжамдар жасау;
- Жорамалдардың дұрыстығын есептеп беру.

Жасанды интеллект жүйелеріне арнайы қамтылған логика жүйелері негізінде компьютерлік программаларды жүзеге асыру адамзат интеллектісінің өндіру техникаларының жүйесі болып табылады. Жасанды интеллектің қолдану орындары:

- Робототехника;
- Сараптама жүйелері;
- Есептемелер жасау;
- Мәтінді рефераттау;
- Тілдерді бір тілден екінші тілге аудару;
- Интеллект интерфейстерін жасау;

Бұл жүйе әлемдік деңгейде қарқынды даму үстінде болғандықтан. Соңғы жылы төмендегідей маңызды программалар дүниеге келді.

1. Шығармашылық. Музыка шығармаларын жасау және орындау, ойындар, (дойбы, шахмат, домин) т.б. автоматты түрде тілді аудару, теоремаларды аударып беру, бейнелерді тану, ойды електету т.б
2. Білімділік. Ақпараттық жүйелер, тәжірибе, кеңес беру, бағыт көрсету, бейнелерді айыру.
3. Интеллектуалды ақпараттар. Есептерді шығару, математика алгоритмі, модельдеу сияқты программалар. Бұлардың мақсаты басқаруды оңай қылу, адамзаттың жұмыс көлемін азайту, мақсатында сұхбаттар жүргізу.
4. Робототехника.
 - а) Робот манипулятор – бұл өзгермейтін бағдарламалар жатады.
 - б) Бейімделген роботтар – бұған өнеркәсіп роботтары, олар арнайы зауыттарды жұмыс жасауға негізделген[2].

Негізінен жасанды интеллектінің даму бағытының екі түрі бар:

- Адам мүмкіндіктеріне қатысты интеллект жүйелерін жасау, бұл адам табиғатына қатысты интеграцияға қатысты мәселелерді шешу болып табылады.
- Алдын жасалынып отырған интеллект жүйелеріне қатысты адамзат проблемаларын шешу қабілеттеріне сәйкес жасанды интеллектіні құру болып табылады.

Жасанды интеллектіні қоғамда біршама қолданысқа ие технология болып табылады. Мұны қолдану реті, өндірістер, ғылыми зерттеулер, өнер, электронды коммерция, медицина диагностикасы, робототехника білім беру инженериясы және т.б. Жасанды интеллектінің адам қолын алмастырып, қандай салада болса да, іске асыруға мүмкіндік алып жатыр[3].

Қазіргі уақытта бұл жасанды интеллектінің қарқынды даму ордасы Қытай, Жапония, Америка елдері болып отыр. Бұл әсіресе, медицина, білім, қызмет көрсету салаларында жиі қолданылып жүр. Білім саласында жасанды интеллект бойынша мұғалімдердің кәсіби біліктіліктерін арттырып, балаларды оқытуда, білім-тәрбие беруде жиі қолданылуын талап етіп отыр. Бірақ бұл бала тәрбиесімен білімімен қандай әсерін тигізеді әлі болжама түрінде айтылып келеді. Бұл салада еліміздің көптеген танымал ғалымдары өз еңбектерін жасауда. Мысалы, Ө.Ж.Мамырбаев, У.А.Тукеев, М.Е. Мансурова сияқты зерттеушілерді атап кетуімізге болады. Бұл азаматтар қазақ тіліндегі деректерді өңдеп, оларды талдау арқылы интеллект шешімдерін әрқандай салаларда пайдалану жолдары зерттеліп отыр. Бұл ғалымдардың еңбектерін халықаралық деңгейде мойындалып отыр. Қазіргі уақытта осы сала бойынша кадрлар жетіспей жатқанын тілге тиіп отыр.

Қазақстанның алдыңғы қатарлы университеттері мысалы, Назарбаев университеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жасанды интеллект зертханаларын ашып, білімгерлерге деректерді талдау, машиналық нейрондық желілер бағыттарында білім беруде. Көптеген басқа да ЖОО-нда жасанды интеллект машиналарын даярлау бағдарламаларын ұсынып, қарқынды жұмыс жасау үстінде.

Елімізде жасанды интеллекттің дамуы болашақтың цифрлық экожүйесінің ажырамас бөлігі. Оны тек технологиялық жетістік деп қарай алмаймыз, бұл әлеуметтік-экономикалық елдің әл-ауқатын жақсартуға қатысты тиімді құрал ретінде қарастыруға болады. Болашақта А.Шөкім: «Нанотехнология ертегі ме, әлде жиырма ғасыр ғажайыбы мен тақырыбында жазған мақаласында робот, дәрігер, робот-ұстаз, робот-жұмысшы»- деді. Бүкіл Еуроодақ осы жасанды интеллектіні қолдап отыр. Сингапур, Қытай, Ресей, Израиль, Канада көп қаржыларын жасанды интеллект саласында, оны жетілдіру және қолдану бағдарламаларына қаржыларын құйып жатыр.

Жасанды интеллектіге қатысты 4 деңгей анықталған.

1. Адамдарға тән ойлау;
2. Тиімді ойлау;
3. Адамдарға ұқсас әрекет жасау;
4. Рационалды әрекет жасау;

Қазіргі сөзбен айтқанда адам сияқты сөйлей алатын, үйрене және қабылдай алатын жүйе немесе машина. Жасанды интеллект пайдасы өте мол.

- Компьютерлер сурет сала алады, ойын ойнай алады (шахмат т.б)
- Есептер шығара алады;
- Кез келген нәрселерді модельдей алады.

Елдердің тәжірибесіне сүйене келетін болса, жасанды интеллектіні дамыту заманның өзгеруіне әжептеуір септігін тигізеді. Бірақ бұл өзгерісді жақсы жағынан қабылдау керек дер ойлаймын. Жасанды интеллект бағдарламалық жасақтаманы әзірлеуде баға жетпес құралға айналды[4]. 2023 жылдың ең қызу талқылауларының бірі GitHub Copilot және ChatGPT, әзірлеушілерге көмектесуге арналған екі танымал AI құралдарының айналасында болады. ChatGPT – бұл мәтіндік деректердің үлкен көлеміне дайындалған модель және студенттер мен оқушылар арасында кеңінен қолданылады. Бұл модельді оқыту үрдісінде пайдалану кезінде жоғары түрде тиімділік пен қауіпсіздік шараларын сақтау қажет. Жасанды интеллектке қолжетімділік бар жерде оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға үйрету маңызды болып табылады[5].

Өйткені, адам жылдам және тиімді жасай алмай жатқан жұмысты жасанды интеллект жасап, адам баласы үшін уақытпен үнемділікті сақтауға септігін тигізеді. Жасанды интеллект бүкіл әлемді өзіне қаратып, осыған сай мамандарды дайындауды талап етіп отыр.

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев жасанды интеллектіні дамыту бағытында қарқынды жұмыс жасау керек екендігін тілге тиек ете кетті. Сонын ішінде жасанды интеллектіні дамыту және қолданысқа енгізу туралы мәселеге аса көңіл бөлу қажет екендігін айтты.

Әдебиеттер:

1. Сапарғалиев Ә., Абдрасилова А. Цифрлық Қазақстан және жасанды интеллект технологиялары. Оқу құралы – Алматы, 2021
2. Қожахметова М.Б., Нұрымов С. Қазақстандағы жасанды интеллект және үлкен деректерді қолдану мүмкіндіктері. Оқу құралы.-Алматы 2022
3. Әбдірайымов Б. Жасанды интеллект технологиялары және оларды қолдану салалары. Оқу құралы- Шымкент, 2021
4. Мұқашева Г.А., Серікбаева Г. Білім берудегі жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен болашағы. Оқу әдістемелік құрал. Алматы, 2023
5. Жасанды интеллект технологиялары: бастауыш білім беру жүйесіндегі қолдану ерекшеліктері. Оқу құралы.- Алматы, 2023

ӘӨЖ 37.013:004.89

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ

Ерланқызы Айдана

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, 2 курс магистранты

Ордабаева Раушан

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация

Мақалада «жасанды интеллекттің» білім беру саласындағы қазіргі таңдағы рөлі, түсінігі және оның негізгі сипаттамалары қарастырылады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект технологияларын енгізудің ерекшеліктері көрсетілген. Жасанды интеллект қолданбалары білім мен оқуға қол жеткізудегі артықшылықтары мен кемшіліктері және оны білім беру саласында оларды қолданудың мен перспективалары келтірілген.

Негізгі сөздер: Жасанды интеллект, білім беру, білім беру технологиялары, педагогика, инновация.

В статье рассматриваются современная роль, понятие и основные характеристики «искусственного интеллекта» в образовании. Освещены особенности внедрения технологий искусственного интеллекта в современную систему образования. Представлены преимущества и недостатки приложений искусственного интеллекта в доступе к знаниям и обучению, а также их применение и перспективы в сфере образования.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, образование, образовательные технологии, педагогика, инновация.

Abstract

The article considers the modern role, concept and main characteristics of ‘artificial intelligence’ in education. The features of implementation of artificial intelligence technologies in the modern education system are highlighted. . Advantages and disadvantages of artificial intelligence applications in access to knowledge and learning, as well as their application and prospects in the field of education are presented.

Key words: artificial intelligence, education, educational technologies, pedagogy, innovation.

Кіріспе

Білім – қоғамның маңызды салаларының бірі. Ол барлық басқа салалармен тығыз байланысты және тигізер ықпалы зор. Жасанды интеллект технологияларын білім беру саласында қолдану адамның өмір бойы білім алуы мен дамуында маңызды рөл атқарады,

қоғамның барлық саласын өзгертеді және білім саласында да рөлі ерекше. Ақпараттық-коммуникациялық технологияның жетістіктері жасанды интеллектке маңызды әсер етіп, қазіргі уақытта үкімет, білім, бизнес, медицина, байланыс, авиация және инженерия сияқты бірнеше салаларда қолданылады. Бұл технологиялық инновациялар оқыту мен оқуға, сонымен қатар академияның басқа секторларына еніп, тиімділігін көтерді. Кембридж сөздігінде жасанды интеллектке «компьютерлік жүйелерді немесе заманауи технологияны зерттеуде, адам миындағыдай кейбір қасиеттеріне ие» деп анықтама береді. Сайып келгенде, жасанды интеллект негізгі мақсаты әдеттегі процестерді әдетте орындалатын жылдамдық пен тиімділікті арттыру арқылы оңтайландыру болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуының арқасында қазіргі адам өмірінің көптеген салалары өзгеруде. Білім беру саласы да айтарлықтай өзгерістерге ұшырауда, өйткені қазіргі таңдағы балалардың алдыңғы буындарынан айырмашылығы күрделі нейрондық желімен байланысқан синаптикалық байланыстары қазіргі дәуірде туылған балалардың миының әртүрлілігі ақпараттық технологияларды тым тез қабылдай білуі және оларды жаңа әдіспен оқытуды талап етеді.

Жасанды интеллект – бұл әртүрлі ресурстар мен көздер негізінде білім беру процестерінің деректер қорын қалыптастыруға мүмкіндік беретін ақпараттық-іздеу жүйесінің электрондық оқу-әдістемелік материалдардың автоматтандырылған кітапханасы ретінде, оқушылардың білім деңгейін, оқу үлгерімін және белсенділігін бақылаудың цифрлық технология ретінде, әрбір оқу пәнінің орындалуын есепке алатын бақылау тапсырмаларының автоматтандырылған мәліметтер базасы ретінде, оқу, педагогикалық және оқу жүктемесін бөлудің автоматтандырылған бөлшегі ретінде, барлық білім беру субъектілерінің өзара әрекетін қамтамасыз ететін коммуникациялық бірізді жүйесі ретінде қарастырылады.

Қазіргі таңда жасанды интеллект педагогикадағы рөлін зерттеуінің іргелі мақсаты білімді ұсыну, пайымдау, жоспарлау, оқу және өңдеу және объектілерді пайдалану қабілеті математикадан инженерияға және информатикадан философия мен лингвистикаға дейінгі пәнаралық пәндердің бос шекараларын қамтитын жылдам дамып келе жатқан сала екені анық. Білім беру үдерісіне жасанды интеллектті енгізу білім берудің сапасын, қолжетімділігін және тиімділігін арттыруға кең мүмкіндіктер ашады.

Жасанды интеллект мұғалімнің орнын алмастыратын емес, оның рөлін толықтыратын және арттыратын құрал ретінде қарастырылуы керек. Білім беруде виртуалды көмекшіні тиімді пайдалану мұқият жоспарлауды, үздіксіз бағалауды және бейімделуді талап етеді. Дұрыс пайдаланған жағдайда жасанды интеллект оқушыларды болашақтың қиындықтарына дайындайтын анағұрлым инклюзивті, тиімді және инновациялық білім беру жүйесін құрудың негізгі факторы бола алады.

Білім берудегі жасанды интеллект рөлін бақылау, үдерісті басқару және оңтайландырудан басқа оның интеллектуалды оқыту, коммуникация, талдау, бағалау және оқушыны немесе оқушыны бағалау әдістерінде жатыр. Жасанды интеллект технологиясы мұғалім мен оқушы талап ететін барлық тапсырмаларды орындау арқылы қолданушыға түсінікті және мағыналы болатындай қарым-қатынас жасай алуы оқыту мен тәрбиелеу әдісін жаңа технологиялармен және процестерімен қаруландырады. Ол білімге қатысты мәселелердің кең ауқымын зерттеу үшін әртүрлі пәндердің зерттеушілерін біріктіреді.

Жасанды интеллект жүйелері студенттерге олардың деңгейлері мен қызығушылықтарына бейімделген ауқымды білім қорларына қол жеткізуді қамтамасыз ете алуы интерактивті оқулықтар, виртуалды кітапханалар және жеке ұсыныстары бар білім беру платформалары қамтамасыз етеді. Жасанды интеллект пен оның білім берудегі рөлі пәнаралық байланыста екені және дәстүрлі білім беруден тыс көптеген мәселелерді виртуалдық технологияның көмегімен оңай шешуге болатыны анық.

Білім беру – күрделі және көп қырлы процесс. Классикалық білім беруде мұғалімнің негізгі жұмыс уақыты студенттермен қарым-қатынаста болуы керек деп есептеледі. Зерттеу нәтижесіне сенсек, 42%-ы «қағаз жұмыстарына» көп уақыт жұмсайтынын айтты. Үй тапсырмасын, тесттерді және зертханалық тапсырмаларды тексеру көп уақытты алады. Көбінесе оқытушылар мен оқытушылар жұмысының бұл бөлігі күнделікті міндеттер болып саналады. Бағалау – бұл оқушымен кері байланыс, сондықтан мен бұл процесті педагог үшін маңызды.

Жасанды интеллект білім беруде үлкен рөл атқарды, оны COVID пандемиясы одан әрі дамытуына елеулі үлес қосуы қарқындылығы әлеуетін өсірді. Бұл жекелендіруді енгізу арқылы білім беру мен оқытудың тенденцияларын өзгертті, мұнда біреу үшін оқу оқушының білім деңгейіне, оның оқу жылдамдығына, дәстүрлі әдіске қарағанда, оқу барысында қызығушылық таныту немесе курс нәтижесінде білімнің қол жетімділігіне негізделген технологиялық процесс.

Жасанды интеллектпен жұмыс істейтін әртүрлі құралдар мұғалімдер мен студенттерге оқу процесін оңтайландыруға көмектеседі. Жазбаша бағалау жүйелері оқушының тапсырманы қалай орындағанын талдайды, қателерді жіктейді және оларды түзету бойынша ұсыныстар беріп, эссе сияқты шығармашылық жұмыстарды да бағалай алады. Мысалы, генеративті интеллектті пайдалана отырып, мұғалімдер оқу материалдары, презентациялар, ұқсас тапсырмалар және т.б. үшін мазмұнды жылдам жасау арқылы білім беру көрсеткіштерін талдауға, білім беру бағдарламаларын нақты студенттердің қажеттіліктеріне бейімдеуге және күнделікті операцияларды автоматтандыруға мүмкіндік береді. Студенттерге арналған виртуалды көмекшілер пайдаланушыларға оқу процесін дербес басқаруға көмектеседі. Олар белгілі траекторияның сызбасын құрап, кері байланыс жасайды және мәселелерді шешуді ұсынады. Адам мұғалімінен айырмашылығы, виртуалды көмекшілер тәулік бойы жұмыс істейді және әртүрлі тілдерде сөйлей алады.

Білім беруде жасанды интеллектті қолданудың басты артықшылығы оның үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеу және білімді беру мүмкіндігі болып табылады. Компьютерлер үлкен көлемдегі деректерден үйрене алады және ақпаратты жақты шектеусіз сақтай алады. Бұл оларға ақпаратты жылдам талдауға және студенттердің сұрақтарына нақты жауап беруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект әр оқушының дайындық деңгейі мен ерекшеліктерін ескере отырып, жекелендірілген білім беруге қабілетті. Дегенмен, барлық артықшылықтарға қарамастан, оқытуда адамдарды жасанды интеллектпен алмастырудың кейбір кемшіліктері де бар.

Біріншіден, білім берудің маңызды аспектісі - мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуі. Адам әр оқушыға көзқарасты бейімдей алады, эмоционалдық байланыс орнатады және оқытылатын пәнге қызығушылықты оята алады. Білім беру кеңістігінде жасанды интеллектті қолданудың этикалық аспектілерінің сәйкес келмеуі субъектілерінің деректерін қорғау және пайдалану, жасанды интеллектті пайдаланудың ашықтығы мен бақылауының болмауымен, материалдық-техникалық жағдайларға қарамастан оқу-педагогикалық процестерге қатысушылардың техникалық құзыреттерін үздіксіз жетілдіру талабы, әлеуметтік-психологиялық өзара әрекеттесулердің кең ауқымын және білім беру субъектілерінің эмоционалды-психологиялық күйлеріне жасанды интеллекттің үстірт қарауы, бұл оның оқу процесіндегі тиімділігін айтарлықтай шектейді. Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдану тек тәжірибе арқылы алуға болатын кейбір дағдыларды дамытуды шектей алады.

Білім беруде тек білім алу ғана емес, оны іс жүзінде қолдана білу маңызды. Жасанды интеллект студенттерді эксперимент, топтық жұмыс және пікірталас арқылы оқыта алмайды, бұл оқушылардың шығармашылық қабілетінің төмендеуіне және шығармашылық ойлауының дамуына әкелуі мүмкіндеген пікірді мәселе ретінде ЮНЕСКО-ның «Білім берудегі жасанды интеллект: оқу қарқынын өзгерту» баяндамасында талқыланады.

Бүгінгі күні жасанды интеллект ұзақ мерзімді перспективада біздің когнитивтік қабілеттерімізге қалай әсер ететінін нақты айту қиын. Жасанды интеллект білім беру жүйесіне кіріктіру кезінде ықтимал пайдалар мен тәуекелдерді теңестіру қажеттілігінде, білім беру интеллектінің дамуы оқытуға қатысты көптеген мәселелерді шеше алатын репетиторлық немесе оқыту мен оқудың заманауи әдісі. Бұл мазмұнның қолжетімділігі, мұғалімнің жетіспеушілігі сияқты мәселелерді шеше алады, мұнда студент стрессіз және басқаларға әсер етпей оқи алады. Білім беру саласында жасанды интеллектті енгізу және қабылдау сөзсіз оң әсерін көрсете біледі.

Жасанды интеллект технологиялары интеллектуалды оқытумен, оқыту жүйелерімен және әлеуметтік роботтармен шектеліп қана қоймай, онлайн оқыту орталары, оқытуды басқару жүйелері және оқу аналитикасы сияқты басқа да көптеген смарт технологиялар бар секторға айтарлықтай үлес қосады.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект көптеген салаларға әсер еткенін және олардың бірі білім беру бағытында айтарлықтай рөлге ие болғанымен, оның мұғалімді ауыстыруы оқу процесінде маңызды адамдық компоненттің жоғалуына әкелуі мүмкін. Адам тек ақпаратты ғана емес, сонымен қатар мотивацияны, эмоционалды қолдауды және әртүрлі көзқарасты қамтамасыз ете алады. Оқытудың жаңа жүйелерін жасау кезінде жасанды интеллектті пайдалануды білім беру саласындағы адам мен технологиялық үлес арасындағы тепе-теңдікті қалпына келтіретіндей есепке алу және бейімдеу қажет.

Әдебиеттер:

1. Әміров Р.А., Билалова У.М. Жоғары білім беру саласында жасанды интеллект технологияларын енгізу перспективалары // – 2020. – № 3. – Б. 80–88. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pers>
2. Зеер Э.Ф., Крежевских О.В. Концептуально - теоретические основы персонализированного образования [Мәтін] // Э.Ф.Зеер, О.В. Крежевских. - Образование и наука. Том №24(4) 2022. -15 б. (<https://doi.org/10.17853/1994-5639-2022-4-11-39>) URL:<https://iite.unesco.org/ru/publications/iskusstvennyj-intellekt-v-obrazovaniizmenenie-tempov-obucheniya/> (күні 02.03.2021).
3. Білім берудегі жасанды интеллект // TADVISER. Мемлекет. Бизнес. IT. – 2020. – 26.01. – URL: https://www.tadviser.ru/index.php/Article:Artificial_intelligence_in_education (күні 04.07.2021).
4. Moharm K. A. Framework for Adaptive Personalized E-learning Recommender Systems [Text] // К.А. Moharm.: Изд-во International Journal of Intelligent Information Systems, 2019. (<https://www.sciencepublishinggroup.com/journal/paperinfo?>
5. Білім берудегі жасанды интеллект: тұрақты даму проблемалары мен мүмкіндіктері // Аналитика. РОСКОНГРЕСС. – 2019. – 07.04. – URL: <https://roscongress.org/materials/iskusstvenny-intellekt-v-obrazovani-problemy-ivozmozhnosti-dlya-ustoychivogo-razvitiya/> (күні 20.03.2021).

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Есимханова Жазира Есимханқызы

«Келешек-Тараз» ғылыми интеллектуалдық мектеп-лицейі, Тараз қ.

Аңдатпа

Оқушылардың математикалық сауаттылығын жасанды интеллект арқылы қалыптастыру қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеті болып табылады. Жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдану оқушылардың математикалық дағдыларын дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. ЖИ жүйелері арқылы оқушыларға математикалық есептерді шешу, графиктер мен диаграммаларды түсіну, деректерді талдау сияқты дағдыларды үйрету мүмкіндігі пайда болады. Сонымен қатар, ЖИ оқушылардың өздігінен оқу қабілетін жақсартуға, олардың қызығушылығын арттыруға және оқу процесін индивидуализациялауға мүмкіндік береді. Осылайша, жасанды интеллекттің қолданылуы оқушылардың математикалық сауаттылығын арттырып, олардың білім сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Кілт сөздер: математикалық сауаттылық, жасанды интеллект, білім беру, аналитикалық ойлау, деректерді талдау, математикалық есептер, оқушылардың дағдылары, оқу процесі.

Abstract

Developing students' mathematical literacy through artificial intelligence is an essential task in modern education. The use of artificial intelligence (AI) tools provides new opportunities for enhancing students' mathematical skills. With this technology, students can learn effective strategies for solving mathematical problems and develop their analytical thinking. AI systems help students in solving

mathematical problems, understanding graphs and diagrams, and analyzing data. Furthermore, AI enables improvements in students' independent learning abilities, increases their interest in the subject, and allows for individualization of the learning process. Thus, the use of artificial intelligence contributes to improving students' mathematical literacy and enhancing the quality of education.

Keywords: mathematical literacy, artificial intelligence, education, analytical thinking, data analysis, mathematical problems, students' skills, learning process.

Қазіргі білім беру жүйесі мен оның дамуы әлемдегі жаңа технологиялардың қарқынды түрде енгізілуіне байланысты әрдайым өзгерістерге ұшырап отыр. Оқушылардың математикалық сауаттылығын дамыту, әсіресе, жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолдану арқылы білім беру үдерісін жетілдіру маңызды мәселеге айналды. Математикалық сауаттылық тек күнделікті өмірде және кәсіби салада қажет болатын негізгі дағды ғана емес, сонымен қатар оқушылардың сын тұрғысынан ойлау, аналитикалық қабілеттерін дамытуға ықпал ететін маңызды аспект болып табылады. Әлемдегі цифрландыру үдерісі мен ақпараттық технологиялардың дамуымен математикалық сауаттылықты арттыру қажеттілігі арта түсуде. Жасанды интеллект, өз кезегінде, бұл үдерісті жеделдетіп, оқушылардың математикалық ойлау қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сондықтан, осы тақырып бойынша зерттеу жүргізу өте өзекті болып табылады, себебі ол білім беру жүйесінде ЖИ технологияларын тиімді пайдалану жолдарын көрсетеді¹.

Зерттеудің мақсаты — оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыруда жасанды интеллекттің қолданылуының тиімділігін анықтау және оның білім беру үдерісіндегі әсерін зерттеу. Осы мақсатқа жету үшін төмендегі міндеттер қойылды:

- Математикалық сауаттылықтың мәні мен маңызын зерттеу, оның қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі орнын анықтау.
- Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі рөлін талдау және оның математикалық сауаттылықты дамытудағы мүмкіндіктерін зерттеу.
- Жасанды интеллект құралдарын қолданудың тиімді әдістемелерін анықтау және оларды оқу процесінде қолдану жолдарын зерттеу.

Зерттеудің объектісі — орта мектеп оқушыларының математикалық сауаттылығын арттыру үдерісі. Бұл үдеріс математикалық білім мен дағдыларды дамыту арқылы жүзеге асады, сонымен қатар оны жүзеге асыруда жаңа технологиялардың, атап айтқанда, жасанды интеллекттің тиімді қолданылуы маңызды болып табылады².

Зерттеудің пәні — жасанды интеллекттің осы үдерістегі қолданылуы және оның оқушылардың математикалық білімін жетілдірудегі рөлі. Бұл зерттеу барысында математикалық сауаттылықты дамытуда жасанды интеллекттің рөлі мен оның ықпалын тереңірек түсіну көзделеді³.

Математикалық сауаттылық — бұл тек арифметикалық дағдыларды меңгеру ғана емес, сонымен қатар математикалық ойлау қабілетін дамыту, есептерді шешу, сандық ақпаратпен жұмыс істей білу және математикалық тілде еркін қарым-қатынас жасау дағдыларын қамтитын кең ұғым. Мұндай дағдылар оқушылардың логикалық және сын тұрғысынан ойлау қабілетін жетілдіріп, олардың қоғамдағы түрлі мәселелерді тиімді әрі саналы шешуіне мүмкіндік береді. Ол адамның сандық деректерді талдай білуіне, күрделі мәселелерді шешуде жүйелі түрде ойлануына, технология мен цифрлық әлемде белсенді әрекет етуіне негіз болады⁴.

Математикалық сауаттылықты дамытудағы білім беру жүйесінің рөлі

Білім беру жүйесі математикалық сауаттылықты дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқу бағдарламалары мен оқыту әдістері оқушылардың тек математикалық ұғымдарды меңгеруіне ғана емес, сонымен қатар олардың сыни ойлау, проблемаларды шешу және математикалық тілде дұрыс қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс. Білім беру жүйесі осы бағытта жаңа әдіс-тәсілдер мен құралдарды қолдана отырып, оқушылардың математикалық қабілеттерін арттырады. Заманауи білім беру жүйесінде жасанды интеллект сияқты инновациялық технологияларды қолдану математикалық білім беру үдерісін әлдеқайда тиімді етеді. Жасанды интеллект оқушыларға математикалық ұғымдарды тереңірек түсінуге және әртүрлі жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл құралдар оқушылардың

білім деңгейіне сәйкес бейімделіп, оқыту процесін жеке бағдарлы етеді, нәтижесінде математикалық сауаттылықты дамыту әлдеқайда оңай әрі тиімді болмақ⁵.

Математикалық сауаттылық болашақтағы кәсіби өмірде үлкен маңызға ие. Әсіресе, қазіргі заманғы экономика мен технологиялардың дамуымен сандық дағдыларға деген сұраныс артып келеді. Математикалық сауаттылық тек академиялық өмірде ғана емес, сонымен қатар кәсіби қызметте де маңызды рөл атқарады. Математикалық дағдылар ІТ, инженерия, экономика, деректер талдау сияқты көптеген салаларда аса қажетті және тиімді болып табылады. Сондықтан мектеп қабырғасында математикалық сауаттылықты дамыту болашақта оқушылардың табысты болуына жол ашады⁶.

Жасанды интеллекттің білім беру үдерісіндегі рөлі

Жасанды интеллекттің білім беру үдерісіндегі рөлі айтарлықтай зор. Оның басты артықшылықтарының бірі — оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім беру процесін бейімдеу мүмкіндігі. ЖИ оқушылардың деңгейін, қарқынын және қабілеттерін талдай отырып, оларға тексерілген және тиімді оқу материалдарын ұсыну мүмкіндігін береді. Бұл оқыту әдісінің индивидуализациясын қамтамасыз етеді және әрбір оқушының оқу процесінде табысты болуына көмектеседі. Сонымен қатар, ЖИ оқушылардың оқу ынтасын арттырып, интерактивті тапсырмаларды, ойын әдістерін және заманауи технологияларды қолдану арқылы қызығушылықтарын сақтауға ықпал етеді. Жасанды интеллекттің көмегімен оқушылар жеке көмек ала алады, сондай-ақ материалды өздерінің жеке темпінде меңгеруге мүмкіндік алады. Осылайша, ЖИ білім беру процесін неғұрлым теңдестірілген және динамикалық етуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің оқушылардың математикалық сауаттылығын дамытудағы мүмкіндіктері

Жасанды интеллекттің оқушылардың математикалық сауаттылығын дамытудағы мүмкіндіктері өте кең ауқымды. ЖИ технологиялары оқушыларға нақты уақыт режимінде математикалық тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді, сонымен қатар жауаптардың дұрыстығын тексеріп, түсініктемелер ұсына алады. Жасанды интеллект жүйелері оқушылардың тапсырмаларды дұрыс орындауы үшін автоматты түрде кері байланыс беріп, оларға дұрыс шешім табуға көмектеседі. Математикалық есептерді шешуде, әсіресе күрделі мәселелерді түсінуде ЖИ маңызды рөл атқарады. Мұндай технологиялар оқушыларға жаңа тақырыптарды интерактивті түрде меңгеруге мүмкіндік береді, яғни олар математикалық ұғымдар мен тұжырымдамаларды визуалды құралдар мен анимациялар арқылы көре алады, бұл ақпаратты түсінуді жеңілдетеді. Жасанды интеллект сонымен қатар оқушыларға өзін-өзі бағалауға, өз қатесін түсініп, оны түзетуге мүмкіндік береді, бұл олардың білім деңгейін арттыруға бағытталған маңызды қадам болып табылады. Осылайша, ЖИ оқушылардың математикалық сауаттылығын арттырудағы тиімді құрал ретінде қолданылуы білім беру процесінің сапасын көтеруге ықпал етеді.

Оқушылардың математикалық сауаттылығын жасанды интеллект арқылы қалыптастыру әдістемесі

Жасанды интеллект құралдарын қолданудың педагогикалық негіздері оқушыларды жеке бағытта оқытуға мүмкіндік береді. Педагогикалық теория мен тәжірибе көрсеткендей, әр оқушының өзіне тән даму қарқыны мен оқу стилі болады. Осыған байланысты, ЖИ оқыту үдерісінде оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, жеке тәсілдер ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, ЖИ оқушылардың оқу материалдарын қабылдау деңгейін талдап, әртүрлі визуалды немесе интерактивті құралдар арқылы оларға кері байланыс беріп, түсініксіз немесе қиын тақырыптарды қайта түсіндіреді. Сонымен қатар, ЖИ құралдары оқушылардың ынтасын арттыруға және олардың оқуға деген қызығушылығын нығайтуға ықпал етеді. Бұл оқушының оқу мотивациясын сақтап, оқу процесін әлдеқайда тартымды етеді. Сондықтан жасанды интеллектті педагогикалық тұрғыдан тиімді қолдану оқушылардың білім алу сапасын айтарлықтай арттыра алады.

Жасанды интеллекттің оқу процесін жеке бағдарлы етуі

Жасанды интеллект оқу процесін жеке бағдарлы етуге мүмкіндік береді, өйткені ол әр оқушының білім алу деңгейін нақты анықтап, оған сәйкес тапсырмалар мен оқу материалы

**ТЕХНОЛОГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ**

ұсынылады. ЖИ оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалының қиындығын, тақырыптың ауқымын және оны меңгеру жылдамдығын бейімдей алады. Мұндай тәсіл оқушылардың оқу қарқыны мен жеке қажеттіліктеріне толық сәйкес келеді, әрі олар әртүрлі тапсырмалармен жұмыс істей отырып, өздерінің білімдерін жетілдіре алады. Жасанды интеллект оқушының күшті және әлсіз тұстарын анықтап, оның оқу процесінде қажетті көмек көрсету үшін арнайы оқу траекториясын құрады. Бұл әрбір оқушының тиімді білім алуына ықпал етіп, оларды оқу процесіне толықтай тартуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, оқушылардың математикалық сауаттылығы мен логикалық ойлау қабілеті дамиды, ал оқу процесі әр оқушыға лайықталған, жеке бағдарлы түрде өтеді.

Жасанды интеллекттің оқушылардың математикалық сауаттылығын арттырудағы тиімділігі

Жасанды интеллект (ЖИ) оқушылардың математикалық білімін жетілдірудегі маңызды құралға айналды. ЖИ жүйелері оқушыларға әртүрлі деңгейдегі математикалық тапсырмаларды ұсынуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың математикалық дағдыларын жетілдіреді. Жасанды интеллекттің көмегімен оқушылар математикалық ұғымдарды нақты түсініп, нақты есептер мен мәселелерді шешу арқылы тәжірибе жинақтайды. Сонымен қатар, ЖИ тапсырмаларды кезең-кезеңімен түсіндіру арқылы оқушылардың есептерді шешу әдісін түсінуге және дұрыс шешімдер қабылдауға дағдыландырады. Осылайша, ЖИ оқушыларға тек қана шешімдер табуды емес, оларды толыққанды түсініп, қайталанатын қателіктерден аулақ болуды үйретеді, бұл олардың білімін сапалы түрде арттыруға ықпал етеді.

Жасанды интеллектті қолданудың оқу нәтижелеріне ықпалы

Жасанды интеллекттің оқу нәтижелеріне ықпалы оқу процесінің тиімділігін арттырады. ЖИ технологиялары оқушылардың оқу деңгейін үздіксіз бақылап, олардың математикалық білімін үнемі мониторингтейді. Осы бақылау негізінде ЖИ оқушыларға нақты қажеттілігіне қарай тапсырмалар мен оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқу процесін нақты реттеп, әр оқушының деңгейіне сәйкес келетін тапсырмалар арқылы білім алу процесін жеңілдетеді. Әр оқушы өз білім деңгейіне қарай жетістікке жетіп, оның оқу нәтижелері көбірек назарға алынып отырады. ЖИ арқылы оқушылардың оқуы мен даму нәтижелері автоматты түрде бағаланып, уақытында кері байланыс беріледі. Осылайша, оқу нәтижелерінің сапасы артып, математикалық сауаттылық тереңдей түседі.

Оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамыту

Жасанды интеллекттің оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамытудағы рөлі айтарлықтай маңызды. ЖИ құралдары математикалық тапсырмаларды қадамдап шешуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оқушылардың логикалық ойлау және математикалық тұжырымдар жасау қабілеттерін жетілдіреді. Жасанды интеллект балаларға әртүрлі әдістермен есептерді шешуді үйретеді, логикалық байланыстарды түсінуге ықпал етеді. Сонымен қатар, ЖИ оқушыларға тез ойлануды, олардың тұжырым жасау дағдыларын арттыруға көмектеседі. Жасанды интеллект жүйелері оқушының ойлау процесін жүйелі түрде қадағалап, дұрыс жауапты табудың әртүрлі жолдарын көрсету арқылы оқушылардың терең ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың математикалық ойлауын нығайтып, пәнге деген қызығушылықтарын арттырады, оларды болашақта математикалық ғылымдар мен басқа да салаларда табысты болуға дайындайды.

Жасанды интеллектті білім беру үдерісінде қолдану көптеген мүмкіндіктерді ашатын болса да, кейбір қиындықтар мен шектеулерге тап болуы мүмкін. Біріншіден, ресурстардың жетіспеушілігі — бұл маңызды мәселе. Жасанды интеллектті қолдайтын заманауи құралдар мен бағдарламалық жасақтамалар қымбат болуы мүмкін, ал барлық оқу мекемелері үшін оларды қамтамасыз ету қиын. Екіншіден, ЖИ жүйелері барлық оқушылар үшін қолжетімді болмауы мүмкін. Кейбір оқу орындарында жеткілікті техникалық инфрақұрылымның болмауы немесе жүйелердің қазіргі білім беру мекемелеріне толық интеграцияланбауы бұл технологияларды толық көлемде қолдануға кедергі келтіреді. Үшіншіден, ЖИ жүйелерінің дұрыс жұмыс істеуі немесе бағдарламалардың техникалық ақауларға ұшырауы да қиындық туғызады. Бұған қоса, мұғалімдер мен оқушылардың бұл жаңа технологияларды меңгеру процесі уақытты қажет етеді, және ол бастапқы кезеңде кедергілерге әкелуі мүмкін.

Жасанды интеллектті тиімді қолдану үшін қажетті жағдайлар мен ресурстар

Жасанды интеллектті тиімді қолдану үшін бірқатар қажетті жағдайлар мен ресурстарды ескеру маңызды. Алдымен, ЖИ технологияларын қолдануға қажетті инфрақұрылым болуы керек, оның ішінде жоғары сапалы компьютерлер мен интернет байланысы, арнайы бағдарламалар мен қосымшалар, сонымен қатар олардың өзара интеграциясын қамтамасыз ететін жүйелер қажет. Оқытушылар мен оқушыларға осы технологияларды пайдалану үшін арнайы дайындық керек. Мұғалімдер ЖИ құралдарын тиімді пайдалану үшін тренингтерден өтіп, өз білімдерін үнемі жаңартып отыруы қажет.

Оқу үдерісінде жасанды интеллекттің қолданылуына қатысты педагогтардың дайындығы

Жасанды интеллектті қолдану тиімділігін қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің дайындығы өте маңызды. Оқытушылар жаңа технологияларды енгізуге дайын болуы керек, оларды қолданудың әдіс-тәсілдерін меңгеруі тиіс. Бұл үшін мұғалімдерге арнайы тренингтер мен курстар ұйымдастырылып, ЖИ құралдарын сабаққа енгізудің педагогикалық әдістемесін үйрету қажет. Педагогтардың ЖИ технологиялары мен бағдарламалық құралдарды қолданудағы тәжірибесі олардың оқушылармен жұмыс істегенде әдістемелік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жасанды интеллектті қолдану оқушылардың математикалық дағдыларын дамытуда тиімді әдіс болып табылады, алайда оның жүзеге асуы үшін белгілі бір шарттар мен ресурстар қажет. Білім беру мекемелерінің техникалық инфрақұрылымы мен педагогтардың кәсіби дайындығы ЖИ құралдарының тиімді қолданылуына ықпал етеді.

Бұған қоса, жасанды интеллекттің оқу үдерісіне интеграциялануы көптеген мүмкіндіктер ұсынса да, кейбір қиындықтар мен шектеулер бар. Ресурстардың жетіспеушілігі, мұғалімдер мен оқушылардың жаңа технологияларды меңгеру қиындықтары, сондай-ақ техникалық ақаулар сияқты мәселелер кездеседі. Сондықтан мұғалімдердің ЖИ құралдарын қолдануға дайындық деңгейі мен осы саладағы білімі маңызды рөл атқарады.

Жасанды интеллекттің білім беру үдерісіндегі тиімділігін толыққанды пайдалану үшін педагогтардың білімін арттыру, арнайы ресурстармен қамтамасыз ету және оқу мекемелерінің техникалық жағдайын жақсарту қажет. Осылайша, ЖИ құралдарын тиімді пайдалану арқылы оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыру мүмкіндігі жоғары болады.

Әдебиеттер:

1. Тұяқова Ж. Қ., Сауранбаева Ж. А. «Жасанды интеллект және оның білім беру саласындағы қолданылуы». — Алматы: Мектеп, 2018.
2. Нұрғали А. Ж. «Цифрлық білім беру платформалары және жасанды интеллект: тиімділігі мен даму болашағы». – Алматы, 2021.
3. Айдарбекова С. Қ. «Жасанды интеллектті математикалық білім беруде қолдану». // Педагогика және психология журналында, 2020.
4. Исаев С. И., Абдуллаева М. А. «Жасанды интеллект негіздері және білім беру саласында қолданылуы». — Тараз: Жастар, 2019.
5. Муханова Р. К., Рахметова З. Қ. "Жасанды интеллект пен білім беру жүйесі: жаңа мүмкіндіктер" / Жоғары мектеп, 2019.
6. Шакирова С. Ж. «Білім беру саласында жасанды интеллекттің рөлі» // Жоғары білімдегі инновациялық әдістер, 2020.

**БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУҒА АРНАЛҒАН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ
ҚҰРАЛДЫРАЫ: ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛАР МЕН СИМУЛЯЦИЯЛАР**

Ескараева Карлыгаш Рсалиевна
№19 орта мектебі, Тараз қ.

Аннотация

Биология – тірі ағзаларды зерттейтін ғылым және оны оқытуда зертханалық жұмыстар маңызды рөл атқарады. Дегенмен, дәстүрлі зертханалық сабақтар қымбат құрал-жабдықтарды, қауіпсіздік шараларын және көп уақытты талап етеді. Бүгінде білім беру процесіне жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары енгізіліп, оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Солардың ішінде виртуалды зертханалар мен биологиялық симуляциялар ерекше орын алады. Бұл технологиялар оқушыларға ғылыми процестерді қауіпсіз әрі интерактивті түрде зерттеуге көмектеседі.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, биология, инновация, симуляция, платформа

Виртуалды зертханалардың мүмкіндіктері мен артықшылықтары

Виртуалды зертханалар – бұл компьютерлік бағдарламалар немесе онлайн платформалар, олар арқылы оқушылар әртүрлі биологиялық эксперименттерді жүргізе алады.

1. Виртуалды зертханалардың артықшылықтары:

- Қауіпсіздік: Химиялық реакциялар мен тірі ағзаларды зерттеуде қауіпсіздікті қамтамасыз етеді.
- Қолжетімділік: Кез келген уақытта, кез келген жерден зертханалық жұмыстарды орындауға мүмкіндік береді.
- Шығынды азайту: Қымбат зертханалық жабдықтар мен реагенттерді сатып алуды қажет етпейді.
- Тәжірибе жасау еркіндігі: Қателескен жағдайда экспериментті қайта бастау мүмкіндігі бар.

2. Танымал виртуалды зертханалар:

Labster - виртуалды зертханалық симуляцияларды ұсынатын білім беру платформасы. Бұл құрал молекулалық биология, генетика, физиология және экология бойынша интерактивті зертханалық симуляциялар ұсынады.

Labster оқушыларға зертханалық жұмыстарды қауіпсіз және интерактивті түрде орындауға жағдай жасайды. Бұл зертханалар нақты өмірдегі зертханаларға ұқсас болып келеді, бірақ олар компьютер экранында жүзеге асырылады. Онда оқушылар зертханалық жабдықтарды, реагенттерді және әдістерді интерактивті түрде пайдалана алады. Симуляциялар нақты тәжірибенің барлық қадамдарын орындауға мүмкіндік береді.

Labster-дің артықшылықтары:

- Қауіпсіз және қолжетімді
- Оқушылардың қызығушылығын арттыру
- Уақыт пен материалдарды үнемдеу
- Қашықтан оқытуға бейімделген

Labster биологияны оқытудың инновациялық тәсілі болып табылады және оқушылар қауіпті химиялық заттарды немесе жабдықтарды қолданбай-ақ тәжірибе жүргізе алады.

Биология сабағында PhET платформасын келесідей пайдалануға болады:

1. Көрнекілік және түсінікті түсіндіру

PhET симуляциялары күрделі биологиялық процестерді анимация түрінде көрсетеді. Оқушылар молекулалардың өзара әрекеттесуін, жасуша деңгейіндегі процестерді немесе экологиялық жүйелерді динамикалық түрде көре алады.

Мысалы:

Natural Selection (Табиғи сұрыпталу) – эволюция және бейімделу заңдылықтарын зерттеуге мүмкіндік береді.

Membrane Channels (Мембраналық арналар) – жасуша мембранасының өткізгіштігін модельдеу үшін пайдалы.

2. Эксперимент жүргізу мүмкіндігі

Оқушылар виртуалды зертханалық жұмыстарды орындай алады. Бұл әсіресе жабдық жетіспейтін немесе қауіпсіздік мәселелері туындайтын жағдайларда өте пайдалы.

Мысалы:

Gene Expression Essentials (Ген экспрессиясы) – ДНҚ транскрипциясы мен трансляциясын зерттеу.

Glucose Transport (Глюкоза тасымалы) – жасушаға глюкозаның қалай енетінін талдау.

3. Оқушылардың белсенділігін арттыру

PhET симуляциялары геймификация элементтерін қамтиды, бұл оқушылардың қызығушылығын оятып, сабаққа белсенді қатысуына ықпал етеді. Олар параметрлерді өзгертіп, нәтижелерді бақылай алады, гипотеза құрып, оны тексере алады.

4. Қашықтан және өзіндік оқыту

Оқушылар симуляцияларды өз бетінше пайдаланып, зерттеу жұмыстарын жүргізе алады. Бұл әсіресе онлайн немесе аралас оқыту форматында өте ыңғайлы.

5. Бағалау және кері байланыс

Мұғалімдер оқушыларға тапсырма беріп, олардың орындауын бақылап, нәтижелерін талдай алады. Мысалы, оқушылар симуляция нәтижелері бойынша есеп немесе презентация дайындай алады.

Virtual Biology Lab – бұл биология пәнін оқытуда қолданылатын интерактивті виртуалды зертхана. Ол студенттерге түрлі биологиялық процестерді зерттеуге, тәжірибелер жүргізуге және модельдеулер жасауға мүмкіндік береді.

Virtual Biology Lab колданудың артықшылықтары

1. Қауіпсіздік – зертханалық эксперименттерді қауіпсіз орындауға мүмкіндік береді, өйткені химиялық реактивтер мен қауіпті заттар пайдаланылмайды.
2. Қолжетімділік – кез келген уақытта, кез келген жерде интернет арқылы кіруге болады.
3. Тәжірибелік білім беру – студенттер теориялық білімдерін тәжірибе арқылы бекітеді.
4. Эксперименттерді қайталау мүмкіндігі – зертханалық жұмыстарды бірнеше рет орындап, нәтижелерді салыстыруға болады.
5. Экономикалық тиімділік – шығындарды азайтады, себебі қымбат зертханалық жабдықтарды сатып алудың қажеті жоқ.

Virtual Biology Lab арқылы не істеуге болады?

- Клетканың құрылысын зерттеу
- ДНҚ репликациясын модельдеу
- Экожүйелерді зерттеу
- Генетикалық мутацияларды бақылау
- Микроскопиялық организмдерді қарастыру

Биологиялық симуляциялар және олардың маңызы

Биологиялық симуляциялар -тірі ағзалардың құрылымы мен қызметін, сондай ақ жасушалық және молекулалық деңгейдегі процестерді модельдеуге арналған бағдарламалар.

1. Биологиялық симуляциялардың артықшылықтары:
 - Көрнекілік: биологиялық процестерді анимация және 3D модельдеу арқылы түсіндіреді.
 - Интерактивтілік: Оқушылар модельдермен өзара әрекеттесіп, параметрлерді өзгерте алады.
 - Зерттеу дағдыларын дамыту: Ғылыми гипотезаларды тексеруге және нақты ғылыми деректер негізінде талдау жүргізуге көмектеседі.
2. Танымал биологиялық симуляциялар:

BioDigital Human – бұл адам ағзасының 3D моделін интерактивті түрде зерттеуге мүмкіндік беретін виртуалды платформа. Ол биология, медицина және анатомия сабақтарында оқушылар мен студенттерге адам денесінің құрылымын визуалды түрде түсінуге көмектеседі.

Биология сабақтарында қолдану жолдары

1. Анатомияны оқыту

Оқушыларға адам ағзасының әртүрлі жүйелерін (қаңқа, бұлшықет, жүйке, қанайналым және т.б.) 3D форматында көрсету. Әрбір органның құрылымын бөлшектеп қарастыруға және оның қызметін түсіндіруге мүмкіндік береді.

2. Физиологияны зерттеу

Жүрек-қан тамыр жүйесінің, тыныс алу, ас қорыту және басқа да жүйелердің жұмысын анимация арқылы көрсетуге болады. Әртүрлі аурулар мен патологияларды модельдеу арқылы олардың ағзаға қалай әсер ететінін түсіндіруге көмектеседі.

3. Виртуалды зертханалық жұмыстар

Оқушылар адам денесінің белгілі бір бөліктерін интерактивті түрде зерттеп, тәжірибелік білімдерін арттыра алады. Тәжірибелерді қауіпсіз ортада жүргізуге мүмкіндік береді, мысалы, хирургиялық операцияларды модельдеу.

Артықшылықтары

- Визуалды және интерактивті оқыту әдісі
- Оқу материалдарын жеңіл қабылдау
- Күрделі анатомиялық ұғымдарды оңай түсіну
- Оқушылардың қызығушылығын арттыру
- Виртуалды симуляциялар арқылы тәуекелсіз зерттеу мүмкіндігі

Virtual Frog Dissection – бұл білім беру бағдарламасы, ол студенттерге бақаны виртуалды түрде зерттеуге және анатомиялық құрылымын үйренуге мүмкіндік береді.

Биология сабағында қолдану жолдары:

Анатомияны үйрену: Бақаның ас қорыту, тыныс алу, қан айналым және жүйке жүйелерін зерттеу.

Зертханалық жұмыстар: Нағыз диссекцияның орнына виртуалды құралды пайдаланып, мүшелердің орналасуы мен қызметін анықтау.

Қашықтықтан оқыту: Онлайн сабақтарда пайдалануға ыңғайлы.

Бағалау және тестілеу: Оқушылардың түсінігін тексеру үшін бағдарламаны қолдану.

BioDigital Human – Адам мен жануарлардың анатомиясын зерттеуге арналған кеңейтілген платформа.

Virtual Frog Dissection by Punflay – Бақаны бөлшектеудің толық анимацияланған нұсқасы.

Қорытынды

Виртуалды зертханалар мен симуляциялар биология сабағын заманауи, интерактивті және тиімді етуге көмектеседі. Олар оқушыларға күрделі биологиялық процестерді визуалды түрде зерттеуге, тәжірибелерді қауіпсіз және шығынсыз орындауға мүмкіндік береді.

Виртуалды зертханалар мен симуляциялар биологияны оқытуда маңызды құрал болып табылады. Олар оқушылардың қызығушылығын арттырып, ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Цифрлық технологияларды білім беруге енгізу болашақта биологияны үйрену процесін одан әрі жетілдіреді.

Жасанды интеллект технологиялары оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделіп, олардың оқу үлгерімін жақсартуға ықпал етеді. Мұғалімдер жасанды интеллект құралдарын белсенді қолданып, оқу процесін үздіксіз жетілдіруге ұмтылуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Қайдаров Ә. «Биологияны оқыту әдістемесі» Алматы: Қазақ университеті, 2015 ж
2. Төлегенов Н. «Жасанды интеллект және оның білім беру саласындағы қолданылуы» Алматы: ҚазҰУ, 2017 ж
3. Ә.Қайдаров, Н.Төлегенов, С.Нұрғалиев. Биология, педагогика және жасанды интеллект туралы қазақ тілінде жазылған кітаптар мен оқу құралдары
4. Гусев С.С. «Искусственный интеллект как отражение действительности в XXI веке» Интерактивная наука, 2016 г
5. Османов Р.М. «Сущность и внедрение инновационных технологий в биологическом образовании» Инновационные технологии в АПК, 2017 г

ӘОЖ 004. 89

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Жунусова Перизат Есенкуловна

№1 бөбекжай-бақшасы, Тараз қ.

Аннотация:

В статье рассматривается влияние технологий искусственного интеллекта (ИИ) на развитие логического мышления у детей. Технологии, основанные на ИИ, значительно изменяют образовательный процесс и помогают улучшить способности детей к мышлению и решению проблем. Рассматривается роль игр на основе ИИ в развитии когнитивных и логических навыков, а также эффективность образовательных технологий. Современные учебные инструменты и программы направлены на развитие логического и критического мышления у детей. Эта статья посвящена исследованию воздействия ИИ на развитие и образовательный процесс детей.

Ключевые слова: искусственный интеллект (ИИ), логическое мышление, когнитивные способности, интерактивное обучение, робототехника

Abstract:

This article examines the impact of artificial intelligence (AI) technologies on the development of logical thinking in children. AI-based technologies significantly transform the educational process, helping to improve children's thinking and problem-solving abilities. The role of AI-powered games in developing cognitive and logical skills is discussed, as well as the effectiveness of educational technologies. Modern learning tools and programs aim to develop children's logical and critical thinking. This article is dedicated to exploring the impact of AI on children's development and educational processes.

Keywords: artificial intelligence (AI), logical thinking, cognitive abilities, interactive learning, robotics

Жасанды интеллект (ЖИ) балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда маңызды рөл атқара алады. ХХІ ғасыр білім беру жүйесінің өзгеруіне, технологиялық жаңашылдықтарға негізделген жаңа тәсілдерді қажет етеді. Жасанды интеллект білім беру процесіне енгізілгенде, балалардың ойлау қабілеттерін дамытуға, проблемаларды шешуге және сыни тұрғыдан ойлауға көмектесетін кең мүмкіндіктер ашылады.

Жасанды интеллект қолданылатын платформалар интерактивті және қызықты оқу құралдарын ұсына алады. Мысалы, ойын элементтерін қамтитын жаттығулар мен тапсымаларды әзірлеу арқылы балалардың логикалық ойлау қабілеті дамиды. Бұл жерде ЖИ алгоритмдері балалардың оқу прогрессін бақылауға, олардың әлсіз бағыттарын анықтауға және жеке тапсырмалар мен жаттығуларды ұсынуға мүмкіндік береді. Осының нәтижесінде балалар өз деңгейлеріне сәйкес тапсырмаларды алып, өздігінен үйрену арқылы дағдыларын жетілдіре алады.

Сонымен қатар, ЖИ технологиялары балаларға виртуалды симуляциялар мен ойындар арқылы практикалық тәжірибе алуға мүмкіндік береді. Мысалы, логикалық ребустар немесе математикалық ойындар арқылы олар өздерінің аналитикалық және сыни ойлау дағдыларын дамытуда нәтижелі нәтиже көрсетуі мүмкін [1]. Мұндай ойындар балаларды ынталандырып, бірге жұмыс жасауды, командалық рухты дамытуға, сонымен қатар өз бетімен шешім қабылдауға үйретеді.

Жасанды интеллект балалардың шығармашылық әлеуетін де дамытуға ықпал етеді. ЖИ мүмкіндіктері арқасында, балалар түрлі сценарийлерді жасауға, жаңашыл шешімдер іздеуге және өзінің идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Бұл, өз кезегінде, оларға логикалық ойлау және еркін шығармашылық шеберлігін дамытуға көмектеседі.

Білім беру процесінде ЖИ технологияларын тиімді қолдану үшін мұғалімдердің рөлі зор. Олар балаларға дұрыс бағыт беру, ЖИ құралдарын тиімді пайдалануды үйрету, сондай-ақ, шығармашылық дағдыларды қалыптастыруда қажетті тірек бола алады. Мұғалімдер ЖИ негізіндегі білім беру платформаларын қолдана отырып, оқу процесін қызықты және ұтымды ете алады, сонымен қатар балаларды сыни ойлауға, логикалық шешімдер қабылдауға бағыттай алады.

Осылайша, жасанды интеллект балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда аса маңызды құралы болып табылады. Оның мүмкіндіктері арқылы білім беру тәсілдері жаңарып, балалардың интеллектуалдық әлеуеті артады [2]. Болашақта ЖИ технологияларының білім беру жүйесінде қолданылуы адамдардың өмір сапасын, олардың логикалық ойлауын және проблема шешу қабілетін арттыруға елеулі әсер етуі мүмкін.

Қазіргі заманғы технологиялар білім беру саласында үлкен өзгерістер әкелуде. Жасанды интеллект (ЖИ) – баланың когнитивті және логикалық ойлау қабілетін дамытуда маңызды құралға айналуға бастады. Бұл мақалада ЖИ-дің балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытудағы рөлі, оның тиімді әдістері мен артықшылықтары қарастырылады.

1. Жасанды интеллект және логикалық ойлау Логикалық ойлау – адамның себеп-салдар байланыстарын анықтау, шешім қабылдау және талдау жасау қабілеті. Жасанды интеллект технологиялары осы қабілеттерді дамытуда маңызды рөл атқарады, себебі олар деректерді талдауға, модельдеуге және күрделі тапсырмаларды шешуге көмектеседі.

2. Жасанды интеллекттің логикалық ойлауды дамытудағы әдістері

- **Интерактивті ойындар мен қосымшалар** – балаларға әртүрлі логикалық тапсырмаларды шешуге мүмкіндік береді.
- **Робототехника** – алгоритмдік ойлау дағдыларын қалыптастырады.
- **Адаптивті оқыту жүйелері** – балалардың қабілеттеріне бейімделіп, жеке оқыту әдістерін ұсынады.
- **Виртуалды көмекшілер** – сұрақтарға жауап беру, логикалық мәселелерді түсіндіру арқылы баланың ойлау жүйесін жетілдіреді.

3. Жасанды интеллекттің артықшылықтары: Балалардың қызығушылығын арттыру; Деректерді жедел өңдеу арқылы тиімді оқыту; Жеке оқу траекториясын ұсыну; Шешім қабылдау және аналитикалық ойлауды дамыту.

4. Қолдану мәселелері мен шешімдері ЖИ-ді тиімді қолдану үшін келесі мәселелерді шешу қажет: Экран алдында ұзақ отыру мәселесі; Педагогикалық әдістермен үйлестіру қажеттілігі; Қауіпсіздік пен деректер құпиялығын сақтау.

Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер мен көзқарастар ұсынады. Қазіргі уақытта ЖИ-дің балалардың когнитивтік дамуындағы рөлі зор, өйткені ол балаларға ойлау дағдыларын дамытуға, шығармашылық және сыни ойлауды жетілдіруге мүмкіндік береді. Логикалық ойлау — адамның ақыл-ойы мен ақыл-ой әрекетінің негізі, және бұл дағдыны дамыту балалардың мектептік жетістіктері мен болашақтағы өміріне маңызды әсер етеді. Сонымен қатар, балалардың логикалық ойлау қабілетін арттыру білім беру үрдісінде қолданылатын жаңа технологиялар мен инновациялардың көмегімен мүмкін болады.

Жасанды интеллектке негізделген білім беру құралдары мен бағдарламалар балалардың логикалық ойлауын дамыту үшін күшті ресурс ретінде қызмет етеді. Мұндай технологиялар балаларды әртүрлі тапсырмалар мен мәселелерді шешуге үйретеді, олардың сындарлы ойлауын дамытады. Бұл мақалада жасанды интеллекттің балалардың логикалық ойлау қабілетіне әсері және оны дамыту үшін қолданылатын әдістер мен технологиялар қарастырылады.

Жасанды интеллект — бұл компьютерлік жүйелердің адамдық ақыл-ойды имитациялауға және ойлау әрекеттерін орындауға арналған технология. Жасанды интеллектті қолдану арқылы балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған бірнеше түрлі әдістер мен технологиялар бар [3]. ЖИ негізінде жасалған оқу ойындары мен тапсырмалары балаларға мәселелерді шешу дағдыларын дамытуға және жаңа білім алуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ балаларға әртүрлі білім деңгейіне сәйкес бейімделіп, олардың жеке қабілеттеріне сәйкес тапсырмалар ұсынады, осылайша әрбір бала өзінің жеке мүмкіндіктері мен қарқынына сәйкес оқиды.

Логикалық ойлау дағдылары баланың проблемаларды шешу қабілетіне, абстрактылы ойлауға, дәлелдер мен фактілерді салыстыруға, сондай-ақ болашаққа болжам жасауға көмектеседі. Осы дағдыларды дамыту балалардың күрделі жағдайларға дұрыс жауап табуына ықпал етеді. Жасанды интеллекттің көмегімен балалар осы дағдыларды ойын барысында қалыптастырып, дамыта алады.

Жасанды интеллектке негізделген оқу құралдары балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту үшін өте тиімді болып табылады. Оқу құралдары балалардың әртүрлі тапсырмалар арқылы ойлауын жетілдіруге бағытталған және олардың білім деңгейіне қарай реттеледі.

Жасанды интеллектке негізделген оқу бағдарламалары балалардың назарын аударып, олардың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, мұндай бағдарламалар балалардың жасына, қызығушылықтарына және дағдыларына сәйкес тапсырмалар ұсыну арқылы олардың дамуына көмектеседі [4]. Мысалы, ойындар арқылы балалар сандық және әріптік тапсырмаларды шешу арқылы логикалық ойлау дағдыларын дамыта алады. ЖИ ойындары баланың іс-әрекеттеріне жауап беріп, оларды жаңа деңгейге шығарады, бұл балалардың зейінін арттырады және олардың сыни ойлау дағдыларын жетілдіреді.

Жасанды интеллект негізінде жасалған оқу құралдарының балалардың ойлау қабілетіне әсері бірнеше аспектілерде көрінеді. Біріншіден, олар балаларға ойлау барысында әдіснамалық тұрғыдан дұрыс шешімдер қабылдауға көмектеседі. ЖИ негізіндегі ойындар балалардың сыни ойлау, логикалық пайымдау, күрделі мәселелерді шешу қабілеттерін дамытады. Бұл технологиялар балалардың интуициясын дамытуға, сондай-ақ олардың эмоциялық және когнитивтік дамуына көмектеседі.

Екіншіден, ЖИ балалардың жеке оқыту траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Әрбір бала үшін жеке оқу бағдарламасы таңдалады, бұл оның білім алу қарқынын, қажеттіліктерін және қызығушылықтарын ескереді. Осылайша, әр бала өзінің жеке мүмкіндіктеріне қарай даму мүмкіндігіне ие болады.

Педагогикада жасанды интеллектті қолдану білім беру процесін барынша жеке және тиімді етуге мүмкіндік береді. Мұғалімдер мен педагогтар ЖИ технологияларын пайдалана отырып, балалардың білімін тексеріп, олардың логикалық ойлау дағдыларын бақылап, бағалауға болады. Сонымен қатар, ЖИ балаларды әртүрлі логикалық тапсырмалар мен мәселелерді шешуге ынталандырып, олардың ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Жасанды интеллект — бұл балалардың логикалық ойлау қабілетін дамыту үшін тиімді құрал. ЖИ арқылы балалардың ойлау дағдыларын дамыту, логикалық және сыни ойлауды қалыптастыру білім беру жүйесінің жаңа деңгейіне көтерілуіне мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы ЖИ технологиялары білім беру саласын жаңартуға және әр баланың жеке даму мүмкіндігін қамтамасыз етуге жол ашады. Мұндай технологиялардың болашақта білім беру жүйесіне кеңінен енгізілуі балалардың интеллектуалды дамуына жаңа серпін береді. Жасанды интеллект арқылы балалардың логикалық ойлау қабілетін дамыту — болашақта олардың аналитикалық дағдыларын күшейтудің тиімді әдісі. Оны білім беру үдерісіне сәтті енгізу үшін мұғалімдер мен ата-аналардың қолдауы қажет. ЖИ технологияларын дұрыс пайдалану арқылы балалардың интеллектуалдық даму деңгейін арттыруға болады.

Әдебиеттер:

1. В.Я. Вершинин, «Технология обучения и воспитания детей с использованием ИКТ» - СПб, 2012.
2. И.А. Ливанова, «Искусственный интеллект и его роль в педагогике» -Казань, 2018.
3. Г.В. Петров, «Технологии в педагогике» - М., 2016.
4. В. Н. Мясичев, «Психология и педагогика» - М., 2009.

**ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ:
ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Карлисон Анна Владимировна
гимназия № 24, г. Тараз

Аннотация

В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта (ИИ) в географическом образовании, анализируются его перспективы и влияние на учебный процесс. Рассматриваются ключевые технологии ИИ, такие как машинное обучение, анализ больших данных и интеллектуальные образовательные системы, а также их применение для повышения качества преподавания географии. Особое внимание уделяется адаптивным обучающим платформам, автоматизированному созданию карт и моделированию географических процессов. Обсуждаются перспективы интеграции ИИ в образовательные программы, потенциальные вызовы и этические вопросы. В заключении подчеркивается значимость ИИ для формирования цифровых компетенций учащихся и совершенствования методов преподавания географии.

Ключевые слова: искусственный интеллект, географическое образование, образовательные технологии, цифровые инструменты, адаптивное обучение.

Современные технологии стремительно меняют образовательный процесс, и география — не исключение. Искусственный интеллект (ИИ) уже активно применяется в различных сферах жизни, включая науку и образование. Его возможности позволяют значительно улучшить процесс обучения, делая его более доступным, наглядным и интерактивным. Благодаря ИИ ученики могут получать персонализированные рекомендации, работать с актуальными данными, участвовать в виртуальных экскурсиях и анализировать сложные географические процессы. Кроме того, ИИ помогает автоматизировать рутинные задачи учителя, такие как создание тестов, проверка заданий и анализ прогресса учеников.

Как же ИИ может быть полезен на уроках географии? Рассмотрим несколько практических примеров.

Конечно же одним из самых важных навыков на уроках географии является работа с картой. С помощью ИИ можно заняться генерацией интерактивных карт. ИИ позволяет создавать динамические карты, которые изменяются в зависимости от изучаемой темы. Например, с помощью сервисов, использующих машинное обучение, можно анализировать климатические изменения, движение тектонических плит или миграцию населения. Такие карты помогают ученикам лучше понимать глобальные процессы и делать прогнозы на будущее. К примеру, можно использовать на уроке такие сервисы, как:

- **Google Earth Engine** – платформа, использующая ИИ для анализа спутниковых данных, создания интерактивных карт изменений окружающей среды, таких как вырубка лесов или изменения уровня воды в реках.
- **Mapbox AI** – инструмент, позволяющий анализировать данные о трафике, изменениях в городской среде и построении карт на основе актуальных данных.
- **NASA Worldview** – предоставляет визуализацию спутниковых данных в реальном времени, что позволяет отслеживать природные катастрофы, изменения климата и стихийные бедствия.

Также ИИ-алгоритмы способны анализировать уровень знаний учеников и адаптировать учебный материал под их потребности, то есть персонализировать обучение. Например, если ученик испытывает трудности с определенной темой, программа может предложить ему дополнительные объяснения, видеоуроки или интерактивные тесты. Это особенно полезно при подготовке к экзаменам и контрольным работам. Очень облегчают работу учителя такие программы как:

Khan Academy – образовательная платформа, использующая ИИ для подбора индивидуальных заданий и рекомендаций на основе прогресса ученика.

- **Socratic by Google** – мобильное приложение, позволяющее ученикам получать развернутые ответы на вопросы, просто фотографируя задачу или текст.

- **Century Tech** – адаптивная система обучения, использующая искусственный интеллект для анализа уровня знаний учеников и подбора персонализированного контента.

Кроме того, с помощью искусственного интеллекта можно быстро генерировать вопросы и задания по различным темам. Например, на уроке о климатических зонах мира ИИ может подготовить индивидуальные тесты для учеников, варьируя уровень сложности. Это позволяет разнообразить контроль знаний и сделать процесс проверки более объективным. Следующие программы помогут учителю при создании различных заданий и тестов:

- **Quizizz** – онлайн-платформа для создания интерактивных тестов, использующая ИИ для автоматического подбора вопросов и анализа ответов учеников.
- **Google Forms с AI-плагинами** – позволяет автоматически генерировать вопросы на основе загруженного текста или темы урока.
- **Testportal** – инструмент, использующий ИИ для автоматического создания и анализа тестов, а также оценки уровня знаний учеников.
- **EdApp** – платформа для микрообучения, использующая искусственный интеллект для создания адаптивных квизов и заданий.

ИИ-технологии, такие как виртуальная и дополненная реальность, позволяют проводить виртуальные экскурсии в различные уголки планеты. Ученики могут "посетить" Гранд-Каньон, Гималаи или Антарктиду, изучая особенности этих мест в интерактивном формате. Это особенно полезно для тех, у кого нет возможности путешествовать. Помогут совершить путешествие следующие сервисы:

- **Google Expeditions** – платформа виртуальной реальности от Google, позволяющая проводить виртуальные экскурсии в разные уголки мира.
- **National Geographic Explore VR** – приложение, использующее виртуальную реальность для путешествий по уникальным природным и культурным местам.
- **Google Earth VR** – инструмент, позволяющий исследовать мир в формате виртуальной реальности.
- **360Cities** – платформа с панорамными изображениями и виртуальными турами по различным городам и природным достопримечательностям.

На уроках географии важно уметь работать с большими объемами данных, например, с демографической статистикой или показателями загрязнения воздуха. ИИ способен быстро анализировать эти данные и строить прогнозы. Например, ученики могут использовать нейросети для предсказания изменений климата или урбанизации в разных регионах. А помогут получить информацию такие программы как:

- **ClimateAI** – система, использующая ИИ для прогнозирования климатических изменений и их влияния на сельское хозяйство и экономику.
- **Google Earth Engine** – анализирует спутниковые данные для прогнозирования изменений в окружающей среде, таких как засухи или таяние ледников.
- **IBM Watson Decision Platform for Agriculture** – использует ИИ для анализа погодных данных и прогнозирования их влияния на урожайность сельскохозяйственных культур.
- **AirVisual Earth** – платформа, использующая искусственный интеллект для мониторинга качества воздуха в разных регионах мира.

География связана с изучением стран и народов, а значит, часто требует знания иностранных языков. ИИ-ассистенты, такие как Google Translate, могут помочь с переводом географических текстов, а также объяснить сложные термины и названия. Помимо этого существуют и другие сервисы:

- **Google Translate** – переводчик, способный мгновенно переводить тексты, карты и географические названия с различных языков.
- **DeepL** – интеллектуальный переводчик, обеспечивающий точный перевод сложных терминов и географических описаний.
- **Reverso Context** – инструмент, предоставляющий переводы терминов с контекстными примерами, что помогает понять смысл географических понятий.
- **LingQ** – образовательная платформа, использующая ИИ для изучения языков и обогащения словарного запаса, включая географические термины.

Искусственный интеллект становится незаменимым помощником в преподавании географии. Он делает обучение более интерактивным, персонализированным и наглядным. Использование ИИ на уроках помогает не только лучше усваивать материал, но и развивать у учеников аналитическое мышление и умение работать с информацией.

Благодаря применению ИИ, наблюдается значительное улучшение качества знаний учеников. Они получают возможность работать с актуальными данными, анализировать информацию и формировать более глубокое понимание географических процессов. Автоматизированные тесты, персонализированные задания и интерактивные карты помогают закреплять знания и повышать уровень подготовки. Внедрение таких технологий в образовательный процесс открывает новые горизонты и делает изучение географии по-настоящему увлекательным и современным!

ӘОЖ 004. 89

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ РӨЛІ

Мелдебекова Сауле Заурбековна
№1 бөбекжай-бақшасы, Тараз қ.

Аннотация

В статье рассматривается роль искусственного интеллекта (ИИ) в дошкольном образовании. Анализируются преимущества использования технологий искусственного интеллекта, эффективные методы их внедрения в образовательный процесс, а также их влияние на когнитивное развитие детей. Кроме того, исследуются возможности цифровых платформ и приложений на основе ИИ и предлагаются пути их использования в педагогической практике.

Ключевые слова: искусственный интеллект, дошкольное образование, цифровые технологии, образовательные инновации, когнитивное развитие.

Abstract

Abstract: The article examines the role of artificial intelligence (AI) in preschool education. The advantages of using artificial intelligence technologies, effective methods of their implementation in the educational process, as well as their impact on the cognitive development of children are analyzed. In addition, the capabilities of digital platforms and applications based on AI are explored and ways of their use in pedagogical practice are proposed.

Keywords: artificial intelligence, preschool education, digital technologies, educational innovations, cognitive development.

Жасанды интеллект (ЖИ) қазіргі замандағы білім беру жүйесінде революциялық өзгерістер енгізуде. Оның білім берудегі потенциалы мен тиімділігі күннен-күнге арта түсуде. Мектепке дейінгі білім беру кезеңінде балалардың танымдық, әлеуметтік және эмоционалды дамуы үшін ЖИ құралдарын пайдалану олардың білім алу тәжірибесін байытады. Бұл мақалада ЖИ-дің мектепке дейінгі білім беру саласында қалай қолданыла алатыны, оның артықшылықтары мен ықтимал қиыншылықтары туралы жан-жақты талқыланады.

Алғашқы жылдардағы білім беру — баланың өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі, себебі осы уақытта олардың негізгі дағдылары, атап айтқанда, когнитивтік, әлеуметтік және эмоционалды қабілеттері қалыптасады. Жасанды интеллект білім беру процесінде педагогтарды қолдаудың құралы ретінде қызмет етеді, балалармен интерактивті байланыс орнатуға, олардың жеке қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект технологиялары мектепке дейінгі білім беру саласында бірнеше бағытта пайдаланылуы мүмкін. Мысалы, интерактивті оқыту бағдарламалары мен ойын қосымшалары балалардың оқу процесін қызықты және динамикалық етеді. Жиі қолданылатын жетілдірілген чат-боттар мен виртуалды ассистенттер балалардың сұрақтарына жедел жауап беріп, оларға оқу материалдарын түсіндіруге көмектеседі.

Сонымен қатар, ЖИ-дің жаттығулары баланың дамуына немесе қалауы бойынша материалды меңгеру қарқынына бейімделе алады. Мысалы, машиналық оқыту алгоритмдері балалардың прогресін бақылап, олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтап, жеке оқыту жоспарларын әзірлей алады. Бұл тәсіл балалардың оқу мотивациясын арттырады және олардың нәтижелеріне тікелей әсер етеді.

Жасанды интеллект білім беру процесінде әлеуметтік интерактивтікті енгізе отырып, балалардың эмоционалды интеллектін дамытуға көмектеседі. Атап айтқанда, ЖИ сипаттамаларын – эмоцияларды тану, балаларға қиындықтарды жеңуде көмек көрсету – осындай құралдардың пайдалы аспектілері болып табылады. Бұл балаларға бір-бірімен, сондай-ақ тәрбиешілермен жақсы қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы технологиялардың дамуы білім беру саласына үлкен өзгерістер енгізуде. Жасанды интеллект (ЖИ) – осы өзгерістердің бірі болып, мектепке дейінгі білім беру жүйесінде де маңызды рөл атқара бастады. Балалардың интеллектуалдық дамуын қолдауда, оқу процесін жекешелендіруде және тиімді әдістерді енгізуде ЖИ кеңінен қолданылады.

Жасанды интеллект мектепке дейінгі балаларға оқу материалдарын ыңғайлы әрі қызықты түрде жеткізуге көмектеседі. Ол балалардың танымдық дағдыларын дамытуға, логикалық ойлауын жақсартуға және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің қолдану салалары:

Адаптивті оқыту платформалары – әр баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын бейімдеу;

Интерактивті ойындар мен қосымшалар – балалардың қызығушылығын арттыру және оқуға деген ынтасын көтеру;

Дауысты тану технологиялары – сөйлеу дағдыларын дамыту және тіл үйренуге көмектесу;

Роботтар мен виртуалды көмекшілер – мұғалімдерге көмекші ретінде қызмет етіп, балаларға қосымша білім беру;

Деректерді талдау – балалардың даму деңгейін бақылап, мұғалімдерге нақты ұсыныстар беру.

Жасанды интеллекттің артықшылықтары мен шектеулері Артықшылықтары: Балалардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттыру; Жеке оқыту әдістемесін қамтамасыз ету; Мұғалімдердің жұмысын жеңілдету; Оқу сапасын жақсарту. Шектеулері: Балалардың экран алдында ұзақ уақыт отыру қаупі; Эмоционалдық және әлеуметтік дағдыларды дамытудағы шектеулер; Құпиялылық пен қауіпсіздік мәселелері.

Жасанды интеллекті енгізудің маңызды аспектілерінің бірі – қауіпсіздік және этикалық мәселелер. Мектепке дейінгі білім беру саласында қолданылатын ЖИ технологиялары балалардың деректерін жинау мен сақтау принциптеріне негізделуі тиіс. Бұл, әсіресе, балалардың жеке мәліметтерін қорғау мен құпиялылығын қамтамасыз ету үшін маңызды. Сонымен қатар, балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының қалыптасуына теріс әсер етіп, артық технологиялық тәуелділіктің пайда болуына жол бермеу қажет.

Болашақта ЖИ технологияларының мектепке дейінгі білім беру саласындағы рөлі одан әрі кеңейе түседі. Жан-жақты зерттеулер мен тәжірибелер көрсеткендей, ЖИ балалардың оқу процесін personalized, яғни жеке тұлғаға бағытталған әдіспен жақсарты алады. Мысалы, оқыту модульдері әр баланың оқу деңгейіне, қызығуларына және даму қарқынына негізделіп жасалатын болады, бұл дағдылар мен білім беру нәтижелерінің өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Технологиялардың дамуы балалардың әлеуметтік дағдылары мен эмоциялық интеллектін дамытуда да маңызды рөл атқара алады. ЖИ қолдану арқасында балалар виртуалды ортада, әлеуметтік ойындар мен ынтымақтастық тапсырмалары арқылы өзара қарым-қатынас дағдыларын дамыта алады. Мұндай тәжірибелер ауылдық және қалалық мектептер арасындағы айырмашылықтарды азайтуға және әр түрлі әлеуметтік контексте балалардың қалай жұмыс істейтінін зерттеуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектті білім беруге енгізу процессінде ата-аналардың рөлі ерекше. Ата-аналар білім беру кезеңдерінде белсенді қатыса отырып, балалардың ЖИ-технологияларын қалай пайдаланып жатқанын және бұл технологиялардың олардың білім алуына, әлеуметтік дағдыларына және эмоционалдық дамуына қалай әсер ететінін түсінуі маңызды. Ата-аналар мен

мұғалімдер арасындағы диалог, сонымен қатар қоғамдастықтың қолдауы, ЖИ технологияларын білім беру жүйесінде тиімді және қарым-қатынасымды етіп енгізуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект ауылдық және қалалық мектептердің білім беру жүйесіне үлкен әсер ететіні сөзсіз. Технологиялар мен тәрбие әдістерінің үйлесуі балаларды тек біліммен қамтамасыз етпей, сонымен қатар олардың дамуын, әлеуметтік жауапкершілігін және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Болашақта ЖИ-дің рөлі білім беру жүйесінде маңызды болып қалатынына, ал педагогтардың бұл өзгерістерге бейімделуге және кәсіби дамуға дайын болатынына сенімдіміз. Осы бағытта белсенді жұмыс жүргізу, инновацияларды қабылдау және балалардың қажеттіліктеріне сәйкес білім беру әдістемелерін дамыту – баршамыздың ортақ міндетіміз.

Жасанды интеллекттің (ЖИ) мектепке дейінгі білім берудегі рөлін зерттеген ғалымдар мен зерттеу ұйымдары білім беру технологиялары, психология, педагогика және цифрлық инновациялар саласында еңбек етуде. Жасанды интеллекттің білім берудегі рөлі туралы зерттеген ғалымдар мен ұйымдар: Сеймур Паперт (Seymour Papert) – бала дамуы мен технологияның өзара байланысын зерттеген, конструктивизм теориясының негізін қалаушы [1], Джон Маккарти (John McCarthy) – ЖИ-дің негізін қалаушылардың бірі, оның білім беру жүйесінде қолданылуын талдаған [2], Митч Ресник (Mitchel Resnick) – MIT Media Lab зертханасының зерттеушісі, балаларға арналған жасанды интеллект пен бағдарламалау негіздерін дамытуға үлес қосқан [3]. Ал Қазақстандық және ТМД ғалымдары: Х.А.Шайхутдинова [4], Ж.И.Сардарова [5], Ж.М. Серикова [6]. – Қазақстанда цифрлық технологиялар мен ЖИ-дің білім беру процесіне ықпалы туралы зерттеулер жүргізген. Сергиенко Е.А., Ветрова И.И. Тест Дж. Мейера, П. Сэловея, Д. Карузо – Ресей ғалымдары мектепке дейінгі балаларға арналған ЖИ-дің когнитивті дамуға әсерін зерттеген [7]. Халықаралық зерттеу орталықтары: MIT Media Lab (АҚШ) – мектепке дейінгі білім беруде цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектті қолдану бойынша зерттеулер жүргізеді. OECD (Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы) – ЖИ-дің білім беру жүйесіндегі рөлі мен болашағын талдайтын есептер жариялайды. UNESCO – мектепке дейінгі білім беруде жасанды интеллект пен цифрлық оқыту құралдарының тиімділігін зерттейді. Harvard Graduate School of Education – балалардың когнитивті дамуына жасанды интеллекттің ықпалын зерттейді.

Жасанды интеллект мектепке дейінгі білім берудің сапасын көтерудің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Бірақ ЖИ-ді тиімді әрі этикалық түрде енгізу үшін мұғалімдер, ата-аналар және білім беру басқармалары арасында тізбектелген жұмыс жүргізу қажет. Жасанды интеллектті білім беру процесінің негізгі элементтерінің бірі ретінде қарастыру арқылы біз балаларды болашақта белсенді, жауапты және шығармашыл азаматтар ретінде дайындай аламыз. Біздің өзгермелі әлемде ЖИ-дің рөлін дұрыс түсіну мен қолдану балалар үшін оң әсер етеді және олардың оқу тәжірибесін байытады. Жасанды интеллект мектепке дейінгі білім беру саласында үлкен мүмкіндіктерге жол ашады. Дегенмен, оның тиімділігін арттыру үшін мұғалімдер мен ата-аналардың қолдауы қажет. ЖИ-дің балалар дамуына оң әсер етуі үшін оны педагогикалық әдістермен дұрыс үйлестіру маңызды.

Әдебиеттер:

1. Пейперт С. Переворот в сознании: Дети, компьютеры и плодотворные идеи. Москва, Педагогика, 1989.
2. McCarthy John. Recursive Functions of Symbolic Expressions and Their Computation by Machine, Part I. -Communications of the ACM, 1960. -Т. 3, № 4. - С. 184*195.
3. Митч Ресник (Mitchel Resnick) Манн, Иванов и Фербер, Лондон, 2018. 245 стр.
4. Шайхутдинова Х.А. Формирование soft skills в процессе подготовки студентов к успешной профессиональной деятельности // Поволжский педагогический вестник. – 2020. – Т. 8. – № 2(27). – С. 101.
5. Сардарова Ж.И. Білім алушылардың икемді дағдысын қалыптастыру. [Электрон. ресурс]. – 2023. – URL: http://taisoigan.kz/redaktordan/article_post/bilim-alushylardy%D2%A3-ikemdi-dagdysyn%CB%8Calyptastyru (қараған күні: 11.07.2023).
6. Серикова Ж.М. Білім берудегі ХХІ ғасыр дағдылары. [Электрон. ресурс]. – 2023. – URL:<https://bilimger.kz/112728/> (қараған күні: 11.07.2023).
7. Сергиенко Е.А., Ветрова И.И. Тест Дж. Мейера, П. Сэловея, Д. Карузо «Эмоциональный интеллект» (MSCEIT v.2.0): Руководство. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2010.

ӘӨЖ 63.00

ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Нурпенсова Эльмира Серикбаевна

Қызылорда медициналық жоғары колледжі, Қызылорда қ.

Аннотация

В данной статье автор описал главный инструмент XXI века – искусственный интеллект, которая формируется в сфере образования, ее особенности, в том числе преимущества использования искусственного интеллекта на уроках истории. Кроме того, автор знакомит с образовательной платформой по предмету история, которую она создала под своим авторством.

Annotation

In this article, the author described the main tool of the 21 st century – artificial intelligence, which is being formed in the field of education, its features, including the advantages of using artificial intelligences in history lessons. In addition, the author introduces an educational platform on the subject of history, which he created under his own authorship.

Кілт сөздер: жасанды интеллект-искусственный интеллект-artificial intelligence, тарих-история-history, әдіс-метод-method, платформа-платформа-platform, цифрлық сауаттылық-цифровая грамотность-digital literacy

Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өз сөзінде «Жасанды интеллект бұдан былай ғылыми фантастика емес, өмірдің ақиқатына айналды. Жаңа дәуірдің басталғанына куә болып отырмыз. Кезінде электр жарығы мен интернетті ойлап табу тіршілігімізді қалай түбегейлі өзгертсе, жасанды интеллекті технологиясының ықпалы да дәл сондай орасан зор. Ол адамзаттың тұрмыс салтын мүлдем басқа арнаға бұрып, жұмыс процестерін автоматтандырады және ауқымды экономикалық құндылық қалыптастыра алады» - деп атап өткеніндей жасанды интеллект (ЖИ) қазіргі заманда білім беру жүйесінде революциялық өзгерістерді жүзеге асырып келеді. Жақында Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық республикасы бірігіп жасанды интеллект (ЖИ) орталығын ашпақ. Орталық жасанды интеллект, қашықтықтан зондтау, геоақпараттық жүйелер және болжамды модельдеу саласындағы озық технологияларды біріктіретін алдыңғы қатарлы зерттеулер орталығына айналмақ. Білім саласындағы жасанды интеллект дегеніміз – оқу процесін жақсарту және білім беру мүмкіндіктерін байыту үшін адамның интеллектіне еліктеп, арттыруға арналған технологиялық әдістер мен жүйелерді пайдалану. Білім берудегі жасанды интеллект мына аспектілерді қамтиды: нейрондық желілер, виртуалды көмекшілер және білім беру қолданбалары, деректерді талдау, автоматтандыру. Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласы, оның ішінде тарих пәніне қолдану мүмкіндіктері зор. ЖИ технологиялары оқу процесін тиімдірек және қызықтырақ ете отырып, тарихи тереңірек өңдеуге мүмкіндік береді. Білім алушыларға жеке оқу бағдарламаларын жинақтау, тарихи деректерді талдау және автоматтандырылған бағалау сияқты мүмкіндіктер тарих пәнін оқытуды жаңа деңгейге көтереді. Тақырып бойынша, виртуалды шындық (VR) немесе кеңейтілген шындық (AR) сияқты құралдар арқылы тарихи оқиғаларды интерактивті түрде көрсету білім алушыларға өткен тәжірибеліктер түрінде сезінуге мүмкіндік береді. Дегенмен, ЖИ технологияларын тарих сабақтарында қолдану кейбір тәуекелдерге мүмкіндік жасайды. Деректердің сапасы мен дәлдігі оқытушылардың ЖИ құралдарын қолдануға деген мүмкіндіктерін арттырады. Білім алушыларға дұрыс білім беру үшін оқытушылар ЖИ жүйелерін тиімді пайдалану үшін арнайы білім беру қажет. Оны тиімді қолдану үшін дайындық пен инфрақұрылымдық қолдау қажет [1]. Сондықтан білім беру саласына жасанды интеллект тереңдеп еніп, қарыштап даму үстінде. Өзім дәріс беретін «Қазақстан тарихы» пәнінен әр сабағыма үнемі түрлі заманауи цифрлық

**ТЕХНОЛОГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ**

технологияларды, жасанды интеллектіні (ЖИ) үздіксіз қолданып және дамытып келемін. Жасанды интеллектіні қолдану арқылы оқытушы мен білім алушының уақытын үнемдеуі, сабаққа деген қызығушылықтың артуы, тақырыптың тез және оңай меңгерілуі, білім алушылардың өз білімінің қай деңгейде екендігіне көз жеткізуі немесе өзін-өзі бағалауы секілді көптеген нәтижелеріне көз жеткізіп келемін. Яғни, «Қазақстан тарихы» пәнінен қолданылатын жасанды интеллектінің (ЖИ) платформаларын тиімді пайдалану үшін мынадай бірнеше тәсілдері бар: біріншіден, интерактивті оқыту құралдарын қолдану. Атап айтар болсақ Duolingo, Kahoot! немесе Quizlet, білім алушыларға тарихи тақырыптарды жеңіл әрі қызықты түрде үйретуге мүмкіндік береді. Мұндай платформалар арқылы білім алушыларға тарихи оқиғалар туралы сұрақтар қойылып, нақты уақыт ішінде жауаптар тексеріліп отырады. Бұл білім алушыларды сын тұрғысынан ойлауға және белгілі бір тарихи тақырып бойынша терең түсінік алуға ынталандырады. Екіншіден, жеке білім беру жолдарын ұсыну, яғни ЖИ платформалары білім алушылардың оқу үлгерімін бақылап, олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне негізделген арнайы оқу жоспарларын ұсына алады. Мысалы, «**Socrative**» немесе «**Edmodo**» сияқты платформалар білім алушылардың деңгейін бағалап, әрқайсысына жеке тапсырмалар мен оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс білім алушылардың өз қарқынында оқуына және қиындықтарға тап болған кезде көмек алуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, тарихи деректер мен мәтіндерге талдау жасау, ЖИ технологиялары, әсіресе NLP (құжаттарды өңдеу және табиғи тілде талдау) әдістерін қолданатын платформалар, тарихи мәтіндерді талдай алады. Мысалы, «IBM Watson» немесе «Google AI» арқылы білім алушыларға тарихи мәтіндермен жұмыс істеуге, олардың негізгі идеясын, маңыздылығын анықтауға көмектесетін құралдар ұсынылады. Бұл тәсіл білім алушыларға тереңірек түсінік алуға және мәтіндерді жақсы талдай білуге үйретеді. Төртіншіден, тарихи оқиғаларды симуляциялау және виртуалды экскурсиялар, яғни ЖИ-ді қолдана отырып, білім алушылар тарихи оқиғаларға виртуалды түрде қатыса алады. «Google Expeditions» немесе «TimeLooper» сияқты платформалар виртуалды шындықты (VR) және толықтырылған шындықты (AR) пайдаланып, тарихи орындарға немесе оқиғаларға саяхат жасауға мүмкіндік береді. Білім алушылар осы тәжірибелер арқылы нақты тарихи жағдайларды көріп, түсінік алады. Бесіншіден, тарихи карталар мен хронология құру, яғни ЖИ платформалары тарихи карталарды және оқиғалардың хронологиясын жасауға мүмкіндік береді. «HistoryMap» немесе «TimelineJS» сияқты құралдар тарихтың маңызды кезеңдерін визуализациялауға көмектеседі. Білім алушылар белгілі бір тарихи кезеңдер мен оқиғалар арасындағы байланыстарды көре алады, бұл олардың тарихи процестерді тереңірек түсінуіне көмектеседі. Алтыншыдан, әңгімелесу және диалогқа негізделген оқыту, яғни ЖИ чат-боттар мен виртуалды ассистенттер білім алушылармен тікелей байланысқа шығу арқылы сұрақтарға жауап береді және қосымша түсіндірмелер ұсынады. «ChatGPT» немесе «Google Assistant» сияқты құралдар білім алушылардың тарихи сұрақтарына нақты әрі түсінікті жауаптар бере алады. Бұл тәсіл білім алушыларға өз бетінше ізденуге және өз сұрақтарын шешуге мүмкіндік береді. Келесі тәсіл – білімді бағалау және кері байланыс, яғни ЖИ платформалары білім алушылардың білімін нақты уақытта бағалауға және олардың оқу жетістіктері туралы кері байланыс беруге мүмкіндік береді. «Flippity» немесе «Edmodo» сияқты платформалар арқылы білім алушылардың тапсырмалары мен жобаларын автоматты түрде тексеруге болады, бұл оқытушыларға уақытты үнемдеуге және білім алушыларға тез арада кері байланыс беруге мүмкіндік береді. Сегізінші тәсіл, оқу нәтижелерін талдау және болжам жасау, ЖИ білім алушылардың оқу үлгерімін талдай отырып, олардың болашақтағы нәтижелерін болжауға мүмкіндік береді. Мұндай аналитикалық құралдар оқытушыларға оқыту әдістерін жақсарту және білім алушылардың әлсіз тұстарын анықтау үшін пайдалы болады. [2.456]

Енді тарих сабағында өз тәжірибемнен бұрыннан қолданып жүрген бірнеше технологиялық оқу платформалары мен 3D форматтағы және жасанды интеллект негізіндегі оқу платформаларымен таныстырып өтейін. Топты топқа бөлу үшін қолданып жүрген платформаларым – «Qaz math» және «Flippity» платформалары. Ең алдымен күнделікті сабағымызға қажетті дидактикалық ойындарды қолдану сабақ мақсатына жетуге мүмкіндік туғызады. Сондықтан бүгінгі таңда кең көлемді түрде қолданылып жатқан “wordwall» платформасы өте тиімді платформа болып саналады. Бұл платформаның көмегімен барлық сабақ

тақырыбы бойынша әр түрлі деңгейдегі тапсырмалар дайындауға болады. Өзімнің сабақ беретін пәнім тарих пәні болғандықтан тарих пәніне қажетті картамен тапсырмалар дайындау маған өте тиімді болды. Сонымен қатар «Қазақстан тарихы» пәнінен «Тарихи және мәдени ескерткіштер» тақырыбын өткенімде ескерткіштер классификациясының 4 тобын ажыратып көрсетуге арналған, сақтар әлеуметтік-таптық жіктелуіне арналған, үйсін, қаңлы, ғұн, түрік, моңғол мемлекеттерінің басшылары мен қазақ хандарының басқарған жылдарын сәйкестендіруге т.б. тақырыптарға арналған түсінікті, өте қолайлы тапсырмалар дайындадым. «Қазақ халқының музыкалық және әдеби мұрасы» тақырыбына күйші және әнші, ақындардың суреті арқылы қай тұлға күйші, қай тұлға әнші, ақын екендіктерін анықтауға арналған тапсырма, сонымен қатар қазақтың музыкалық аспаптары классификациясына арналған аспаптардың суреті арқылы қайсы аспап үрмелі, қайсы аспап ұрмалы, қайсы аспап шертпелі екендіктерін ажыратуға арналған өте ыңғайлы тапсырмалар дайындау арқылы білім алушының тақырыпты меңгергендігін жылдам әрі тез анықтауға болады. Тапсырмалардың дәл осындай шаблондарымен жасанды интеллектің көптеген платформаларымен де тапсырмалар жасадым. Келесі платформа «Blooket» деп аталады. «Blooket» платформасы бойынша тақырыптық тапсырмалар әзірлеп, білім алушылар бұл тапсырманы жарыс түрінде жылдам жауап беруге тырысады. Жылдам жауап берген білім алушы көп алтынды иеленеді. «Interakty» платформасының функциясы да дәл осы платформа іспеттес. Бұл платформалар арқылы да «Кеңестік кезеңдегі мәдениет саласындағы жетістіктер мен қайшылықтар» тақырыбына көптеген тапсырмалар әзірледім. Күнделікті сабағымызға қолдануға болатын тағы бір ең тамаша әдіс – «Spin the Wheel» деп аталады. Бұл әдіс арқылы кездейсоқ таңдау құралы бір, екі немесе үш виртуалды доңғалақты тренажеры дербес немесе бір уақытта пайдалануға арналған. Сонымен қатар бұл әдісте бірінші шеңберге білім алушылардың есімдерін, ал екінші шеңберге әр білім алушыға арналған жеке сұрақтарын орналастырамыз. Екі дөңгелекті бір мезетте айналдыру арқылы әр білім алушы жауап беріп болған соң, жауап беріп болған білім алушы мен оның сұрағын генератордан өшіріп отырасыз. Сөйтіп, бұл әдісте топтың барлық білім алушысы қамтылады. «Пликерс» платформасы арқылы дайындаған тапсырмаңыздың нәтижесін өзіңіздің ұялы смартфоньыңыз арқылы тез әрі жылдам көре аласыз. Оны көру үшін алдын-ала әр білім алушының қолына нөмірленген QR – қағазын таратасыз. Сонан соң сол QR – қағазындағы A,B,C,D жауаптары арқылы білім алушылар өз жауаптарын көрсете алады. Келесі жасанды интеллект платформасы «Conker» платформасы. Бұл платформа сізге өз дәрістеріңіз арқылы тестті өзі әзірлеп береді. Әдетте біз күнделікті сабағымызға тестті өзіміз құрастырып сәл-пәл уақыт керек болады. Ал осындай жағдайда тестті жылдам әрі тез өзі құрастырып беретін «conker» платформасы қазіргі таңда оқытушыларға таптырмас құрал. Бұл платформа арқылы күнделікті сабағыңыздың мәтіні толық меңгеріледі. «Magic school» платформасының функциясы да дәл осындай. Бұдан өзге келесі «ODLU», «Gamilab», «TinyTap», «Lumio», «StudyStuck», «Classrooms», «Purpose Games», «umaigra», «Bamboozle», «QuizWhizzer» дидактикалық ойындары білім алушыларды қызықтыратын әрі білім сапасын арттыруға мүмкіндік беретін бүгінгі таңдағы тарих пәнінен қолданылатын ең қызықты, тиімді платформалар болып табылады. Бұл әдістерді үй тапсырмасын сұрау мен жаңа сабақты бекіту кезеңдерінде білім алушының функционалдық сауаттылықтарын арттыру үшін пайдалануға болады. Сонымен қатар жаңа сабақты болжау кезінде, миға шабуыл ретінде қолданып жүрген жасанды интеллект платформаларым - «Mozaik 3D», «Nearpod», «Merge Cub+ObjectViewer», жасанды интеллект «D-ID», 3d объектілі «Jigspace» секілді 3D платформалар сабағыңызды визуалды түрде қызықты өтуіне мүмкіндік жасайды. Сабақта білім алушылар өзіміз барып көріп саяхаттай алмайтын әлемдік ескерткіштер мен жәдігерлерді, тарихи оқиға өткен орындарды, тарихи құбылыстар мен объектілерді өзі барып көргендей, қолымен ұстағандай кейіпте болып виртуалды түрде саяхат жасайды. Бұл әдістер «миға шабуыл» жаңа сабақты болжау кезеңінде және сергіту сәттерінде пайдалануға болады. Мұнымен қоса тарих сабағында үй тапсырмасы ретінде қазіргі ақпараттық технологияның тамаша жетістігі саналатын өзіміздің отандық музейлер және әлемдік музейлерге де виртуалды, визуалды саяхат жасауды тапсыруға болады.

Сабақтың қызықты, тартымды өтуіне әсер ететін көрнекіліктің бірі – сабақ презентациясы. Презентация жасауда қазіргі таңдағы оқытушылар «Microsoft Power Point» секілді бұрынғы жылдардағыдай бағдарламаны емес заманауи «Genially», «Voicethread», «Sliderocket», «Canva»,

«SlidesMania», «Moovly», «Focusky», «Pear Deck», «SlideDog», «Google Slides», «Sway», «Crello», «Glogster», «Buncee», «Prezi», «Emaze», «Flowries», «Visme» секілді қызықты да, тартымды презентацияларды сонымен қатар оқытушыға қажет түрлі нейрожелілерді пайдаланады. Сонымен қатар бір минутта жасалатын «Wepik», «Presentation ai» және т.б. жасанды интеллект презентация платформалары өте көп. Барлық сабағыма қажетті тарату материалдарын, тақырыптық, мәтіндік тапсырмаларды, көрнекіліктерді «Canva» құрылғысы арқылы өзім әзірледім. Барлық сабаққа қажетті қолданбалар мен заманауи онлайн сервистерді өзім жинақтап, платформалардың қыр-сырына үңіліп, оларды қалай қолдануға болатынына, сабақтың қай бөліміне оны пайдалануға болатындығына зерттеу жасадым. Зерттеу жұмысымның қорытындысында түйгенім, бұл заманауи жасанды интеллект қолданбалары мен сервистердің барлығы да қазіргі таңдағы «Альфа» буынды ұрпаққа білім беруде ең қажетті құралдар болып табылады. Білім алушылардың білімдерін жетілдіру мен оқу сапасын арттыруға мүмкіндік туғызатын артықшылықтары көп. Тарих сабағында осы инновациялық технологияларды қолдану білім алушылардың пәнге қызығушылықтарын арттырады, креативті, жан-жақты болуына мүмкіндік береді. Білім алушылардың функционалдық сауаттылықтарының артуына әсер тигізеді. Сондықтан жүйелі білім беру үшін жасанды интеллект дәуірінің ұстазы үнемі өзін жетілдіріп, ізденісін тоқтатпау керек, жалықпай жаңа инновациялық технологияларды өз жұмысында пайдаланып білім алушыларды пәнге қызықтыра білуі қажет.

Қорыта айтқанда, тарих пәнін оқытуда ЖИ платформаларын тиімді пайдалану білім алушыларға тек тарихты тереңірек түсінуге ғана емес, сонымен бірге жаңа технологияларды пайдалану дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Оқытушыларға оқу процесін оңтайландыру, білім алушыларға жеке көзқарас ұсыну және әрбір білім алушының өз қарқынында оқуына көмектесу үшін жасанды интеллектінің мүмкіндіктерін толық пайдалану маңызды.

Әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 1 қыркүйек 2021 ж. <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy>.
2. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. «Педагогтардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі», Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010. 45.б.
3. Иманбаева С. «Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі». Қазақстан мектебі, № 2, 2000. 12.б.
4. Нұрғалиева Г., Таутаева Г., Тілеуова С. Ақпараттандыру - білім беруді реформаландырудың негізгі механизмі, Алматы, 2000. 75.б.

ӘОЖ 004. 89

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРҒА ӘСЕРІ

Туганбаева Куралай Турдалыевна
№1 бөбекжай-бақшасы, Тараз қ.

Аннотация

В современном мире технологии искусственного интеллекта (ИИ) активно внедряются в сферу образования, включая дошкольное обучение. Данная статья рассматривает влияние игровых технологий, основанных на ИИ, на когнитивное, социальное и языковое развитие детей дошкольного возраста. Особое внимание уделяется интерактивным обучающим играм,

адаптивным образовательным платформам и виртуальным помощникам, которые способствуют формированию логического мышления, памяти и коммуникативных навыков у детей. Также обсуждаются преимущества и возможные риски использования ИИ в раннем образовании, а также пути их преодоления.

Ключевые слова: искусственный интеллект, игровые технологии, дошкольное образование, когнитивное развитие, адаптивное обучение.

Abstract

In the modern world, artificial intelligence (AI) technologies are actively being introduced into the field of education, including preschool education. This article examines the impact of AI-based gaming technologies on the cognitive, social and linguistic development of preschool children. Particular attention is paid to interactive educational games, adaptive educational platforms and virtual assistants that contribute to the formation of logical thinking, memory and communication skills in children. The advantages and possible risks of using AI in early education, as well as ways to overcome them, are also discussed.

Keywords: artificial intelligence, gaming technologies, preschool education, cognitive development, adaptive learning.

Қазіргі уақытта жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары білім беру саласына кеңінен енгізілуде. Әсіресе, мектепке дейінгі балалар үшін жасалған ойын технологиялары олардың когнитивті, әлеуметтік және тілдік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл баяндамада ЖИ-ге негізделген ойын технологияларының балаларға әсері және олардың білім беру жүйесіндегі орны қарастырылады.

XXI ғасырдың басында ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллект (ЖИ) қарқынды дамып, түрлі салаларда қолданылуда. Ойын технологиялары да осы өзгерістерге ұшырап, балалардың білім алу және даму процесінде маңызды рөл атқаруда. Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ойын — оқу мен дамудың негізгі әдісі болып табылады. Осы ғылыми мақалада жасанды интеллектке негізделген ойын технологияларының мектепке дейінгі жастағы балаларға әсері қарастырылады.

1. Жасанды интеллект және ойын технологиялары Жасанды интеллект — компьютерлік жүйелердің адам сияқты ойлау, үйрену, шешім қабылдау қабілетін дамытуға бағытталған ғылым саласы [1]. Ойын технологиялары — балаларға арналған интерактивті бағдарламалар мен қосымшалар, олар ойын арқылы білім беру мен дамыту мақсатында құрастырылады. ЖИ технологиялары ойындарда қолдану балалардың оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді.

2. Жасанды интеллект негізіндегі ойын технологияларының түрлері - Интерактивті оқыту ойындары: Бұл ойындар балалардың логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Мысалы, балаларға арналған математикалық есептерді шешуге немесе тіл үйренуге арналған ойындар.

- Эмоционалдық интеллектіні дамыту ойындары: ЖИ көмегімен балалардың эмоцияларын тану және басқару дағдыларын дамытуға арналған ойындар [2]. Мұндай ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.
- Адаптивті ойындар: Жасанды интеллект балалардың білім деңгейіне қарай ойын мазмұнын автоматты түрде өзгерте алады. Бұл балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес келетін оқу тәжірибесін қамтамасыз етеді.
- Жасанды интеллект негізіндегі ойындардың мектепке дейінгі жастағы балаларға әсері
- Оқу мотивациясын арттыру: ЖИ негізіндегі ойындар балалардың қызығушылығын оята отырып, оқу процесіне тартуға мүмкіндік береді. Ойын элементтері арқылы білім алу процесі жеңіл әрі қызықты болады.
- Шығармашылық және логикалық ойлауды дамыту: Интерактивті ойындар балалардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, логикалық ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.
- Әлеуметтік дағдыларды дамыту: Эмоционалдық интеллектіні дамыту ойындары балалардың қарым-қатынас жасау, топта жұмыс істей білу дағдыларын жетілдіреді.
- Технологиялық сауаттылық: Жасанды интеллект негізіндегі ойындарды пайдалану балаларды заманауи технологиялармен таныстырады, бұл олардың болашақта цифрлық қоғамда табысты болуына көмектеседі.

Жасанды интеллектке негізделген ойын технологиялары ЖИ қолданылатын ойын технологиялары балаларға интерактивті және бейімделгіш білім беру мүмкіндігін ұсынады [3]. Мұндай технологиялар баланың қабілетіне қарай өзгеріп, оқыту процесін қызықты әрі тиімді етеді. Мысалы, ChatGPT, Siri, Google Assistant сияқты ЖИ-мен жабдықталған виртуалды көмекшілер балалардың сұрақтарына жауап беріп, олардың ойлау қабілетін жетілдіруге көмектеседі.

Жасанды интеллект ойындарының балаларға әсері

- **Когнитивті даму:** ЖИ ойындары балалардың зейінін шоғырландыру, есте сақтау және логикалық ойлау дағдыларын жақсартады.
- **Әлеуметтік дағдылар:** Ойындар бірлесіп жұмыс істеуді, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді.
- **Тілдік қабілет:** ЖИ көмегімен жасалған ойындар балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу қабілетін жақсартады.

ЖИ-ге негізделген ойындардың артықшылықтары

- **Жекелендірілген оқыту:** Әр баланың деңгейіне бейімделген жеке оқу бағдарламасы.
- **Қызығушылықты арттыру:** Интерактивті және анимациялық элементтер арқылы оқуға деген ынтаны жоғарылату.
- **Ата-ана мен мұғалімдер үшін бақылау мүмкіндігі:** Балалардың даму деңгейін талдау және жетістіктерін бағалау.

Қолдану мәселелері және шешу жолдары ЖИ-ге негізделген ойын технологияларын қолдану барысында экран уақытын шектеу, қауіпсіздік және деректердің құпиялылығын сақтау сияқты мәселелер туындауы мүмкін. Бұл проблемаларды шешу үшін ойындарды қолдану ережелерін бекіту және балалардың цифрлық ортада қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажет.

Қазіргі заманғы технологиялардың қарқынды дамуы интернетті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналдырды. Мектепке дейінгі жастағы балалардың интернетке қолжетімділігі артып келеді, бұл олардың дамуына белгілі бір әсерін тигізеді. Интернеттің жағымды жақтары болғанымен, оның шектен тыс қолданылуы кішкентай балалардың дамуына кері әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар интернетке негізделген жасанды интеллекттің мектепке дейінгі балаларға тигізетін кері әсерлері бар. Олар:

1. Когнитивтік даму мәселелері. Интернетті шамадан тыс қолдану балалардың зейінін шоғырландыру қабілетіне теріс әсер етеді. Жиі қолдану есте сақтау және логикалық ойлау дағдыларының қалыптасуын тежейді.

2. Психологиялық әсерлер. Ұзақ уақыт экран алдында отыру ұйқының бұзылуына, мазасыздыққа және тітіркенгіштікке әкелуі мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, мектепке дейінгі балалар интернетке тәуелді болу қаупіне ұшырайды, бұл олардың эмоциялық тұрақтылығына әсер етеді.

3. Әлеуметтік дағдылардың тежелуі. Экран алдындағы уақыттың көп болуы балалардың басқа балалармен және ересектермен тікелей қарым-қатынас жасау мүмкіндігін азайтады. Бұл олардың вербалды және вербалды емес коммуникативтік дағдыларын дамытуға кедергі келтіреді.

4. Қозғалыс белсенділігінің төмендеуі. Балалардың интернетке тәуелділігі олардың физикалық белсенділігін азайтады, бұл семіздікке және басқа да денсаулық мәселелеріне әкелуі мүмкін.

Ата-аналар мен педагогтарға ұсыныстар

- Балалардың экран алдында өткізетін уақытын шектеу (күніне 1 сағаттан аспау керек);
- Қауіпсіз контентті таңдау және баланы интернеттегі зиянды ақпараттан қорғау;
- Балалармен офлайн іс-шараларға көбірек көңіл бөлу (спорт, шығармашылық, ойындар);
- Баламен интернеттің пайдалану мәдениетін үйрету.

Жасанды интеллектке негізделген ойын технологиялары мектепке дейінгі жастағы балалардың жан-жақты дамуына үлкен ықпал етеді. Бұл технологиялар олардың когнитивті, әлеуметтік және тілдік қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Дегенмен, оларды тиімді пайдалану үшін мұғалімдер мен ата-аналардың белсенді қатысуы маңызды. ЖИ технологияларын дұрыс қолдану арқылы балалардың болашағына оң әсер етуге болады. Жасанды интеллектке

негізделген ойын технологиялары мектепке дейінгі жастағы балалардың білім алу және даму процесіне айтарлықтай әсер етеді. Олар балалардың оқу мотивациясын арттырып, шығармашылық, логикалық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан, білім беру саласында ЖИ технологияларын тиімді пайдалану — қазіргі заман талабына сай қажеттілік.

Интернет мектепке дейінгі балаларға жағымды да, жағымсыз да әсер етуі мүмкін. Ата-аналар мен педагогтар балалардың интернетті дұрыс пайдалануын бақылап, оларды зиянды әсерлерден қорғауы тиіс. Білімді қолдану және шектеулерді сақтау арқылы ғана интернеттің теріс ықпалын азайтуға болады.

Әдебиеттер:

1. Russell, S. J., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson.
2. Gee, J. P. (2003). What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. Computers in Human Behavior.
3. Salen, K., & Zimmerman, E. (2004). Rules of Play: Game Design Fundamentals. MIT Press.

ӘОЖ: 37.016:004.8

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: МҰҒАЛІМДЕРГЕ АРНАЛҒАН ЖАҢА МҰМКІНДІКТЕР

Туганбаева Шахизат Гималаевна

Б.Момышұлы атындағы №45 қазақ классикалық гимназиясы, Тараз қ.

Түйіндеме

Бұл баяндамада білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформацияның рөлі мен маңызы қарастырылады. Цифрлық технологияларды қолдану мұғалімдерге жаңа мүмкіндіктер беріп, оқыту үдерісін тиімді етеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің цифрлық дағдыларын дамыту және білім беру сапасын арттыру жолдары талқыланады. Цифрлық құралдарды пайдалану мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттырып, оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді. Баяндамада цифрлық оқыту платформалары, жасанды интеллект, мультимедиялық құралдар және онлайн оқыту жүйелерінің білім беру сапасына әсері қарастырылады. Цифрлық трансформация мұғалімдер үшін оқыту әдістерін жетілдіруде, педагогикалық процестерді автоматтандыруда және интерактивті білім беру ортасын құруда үлкен мүмкіндік береді. Осы өзгерістер білім беру сапасын арттыруға және оқушылардың академиялық жетістіктерін жақсартуға ықпал етеді.

Аннотация

В данном докладе рассматривается роль и значение цифровой трансформации в системе образования. Использование цифровых технологий предоставляет новые возможности для учителей и делает процесс обучения более эффективным. Также обсуждаются пути развития цифровых навыков педагогов и повышения качества образования. Применение цифровых инструментов способствует повышению профессиональной квалификации учителей и организации учебного процесса. В докладе рассматривается влияние цифровых образовательных платформ, искусственного интеллекта, мультимедийных средств и онлайн-обучения на качество образования. Цифровая трансформация открывает перед педагогами новые горизонты, позволяя автоматизировать рутинные процессы, персонализировать обучение и создать интерактивную образовательную среду. Эти изменения способствуют улучшению качества образования и повышению академической успеваемости учащихся.

Annotation

This report examines the role and importance of digital transformation in the education system. The use of digital technologies provides teachers with new opportunities and enhances the efficiency of the teaching process. Additionally, the development of teachers' digital skills and ways to improve

education quality are discussed. The integration of digital tools helps enhance teachers' professional qualifications and effectively organize the learning process. This report explores the impact of digital learning platforms, artificial intelligence, multimedia tools, and online education systems on the quality of education.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер әкелді. Мұғалімдер үшін цифрлық құралдарды пайдалану білім беру жүйесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Онлайн платформалар, жасанды интеллект, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары оқыту деңгейін жоғарылатып, сонымен қатар, педагогтардың цифрлық сауаттылығы артып, олардың заманауи үлгісіне бейімделуі қажет. Осы баяндамада білім берудегі цифрлық трансформацияның маңызы, оның мұғалімдерге беретін пайдасы мен оны тиімді пайдалану жолдары қарастырылады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап, технологиялық жетістіктерге бейімделуде. Цифрлық трансформация білім беру саласын жаңғыртудың басты құралдарының бірі болып табылады. Сандық технологиялар білім беру процесінің тиімділігін арттырып қана қоймай, оқыту әдістерін жаңа деңгейге көтереді. Білім беру мекемелері, мұғалімдер және оқушылар цифрлық құралдарды белсенді қолдану арқылы білім алудың жаңа формаларына көшуде.

Цифрлық трансформация білім берудің барлық деңгейлерінде үлкен өзгерістер әкеліп отыр. Онлайн платформалар, жасанды интеллект, виртуалды және толықтырылған шындық, интерактивті оқыту құралдары білім беру сапасын арттыруға көмектесуде. Мұғалімдер үшін бұл жаңа технологияларды меңгеру, инновациялық оқыту әдістерін енгізу және оқушылардың білімін объективті бағалау мүмкіндігін білдіреді.

Сонымен қатар, цифрлық трансформация мұғалімдерге кәсіби дамудың жаңа көкжиектерін ашады. Олар әртүрлі цифрлық ресурстарды пайдалана отырып, өз дағдыларын жетілдіріп, білім берудің заманауи әдістерін меңгере алады. Сонымен бірге, білім беру процесін автоматтандыру мұғалімдердің жүктемесін азайтып, оқытуға көбірек көңіл бөлуіне мүмкіндік береді.

Бұл баяндамада білім берудегі цифрлық трансформацияның негізгі аспектілері, мұғалімдер үшін беретін мүмкіндіктері және оны тиімді қолдану жолдары қарастырылады. Цифрлық технологияларды енгізу арқылы білім беру сапасын қалай жақсартуға болатыны және болашақта қандай өзгерістер күтілетіні туралы мәселелер де талқыланады.

1. Білім берудегі цифрлық трансформацияның маңызы

Цифрлық трансформация – бұл білім беру үдерісіне жаңа технологияларды енгізу арқылы оны жетілдіру. Бұл трансформацияның негізгі бағыттары:

- Онлайн оқыту платформаларын қолдану;
- Виртуалды және толықтырылған шындық технологияларын пайдалану;
- Жасанды интеллект негізіндегі оқыту жүйелерін енгізу;
- Сандық ресурстарды кеңінен пайдалану;
- Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) сабақ үдерісіне енгізу;
- Интерактивті және мультимедиалық оқыту материалдарын жасау;
- Білім беру деректерін талдау және басқару жүйелерін енгізу.

Білім беру саласындағы цифрлық трансформация тек технологияларды енгізумен шектелмейді, ол оқыту әдістемелерін жаңартуды, мұғалімдердің біліктілігін арттыруды және білім беру ұйымдарын жаңа жағдайларға бейімдеуді қамтиды.

2. Мұғалімдерге арналған жаңа мүмкіндіктер

Цифрлық трансформация мұғалімдерге келесі мүмкіндіктерді ұсынады:

- Қашықтықтан оқыту әдістерін меңгеру;
- Оқу материалдарын жеңіл әрі қолжетімді ету;
- Жеке оқыту траекториясын қалыптастыру;
- Оқушылардың білімін нақты бағалау жүйелерін қолдану;
- Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы интерактивті байланысты күшейту;
- Оқу үдерісін дербестендіру және әр оқушының ерекшеліктеріне бейімдеу;
- Сандық бағалау жүйелерін пайдалану арқылы оқушылардың білім деңгейін анықтау;
- Онлайн курстар мен вебинарлар арқылы үздіксіз кәсіби даму мүмкіндіктерін кеңейту.

Сондай-ақ, мұғалімдер үшін цифрлық құралдарды қолдану оқыту үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, олардың шығармашылық әлеуетін арттыруға да көмектеседі. Мұғалімдер оқушылардың қабілеттерін ашуға бағытталған интерактивті оқыту стратегияларын құра алады.

3. Цифрлық дағдыларды меңгеру қажеттілігі

Заманауи мұғалімдерге цифрлық дағдыларды меңгеру маңызды болып табылады. Бұл олардың кәсіби дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, оқыту сапасын арттыруға көмегін тигізеді.

Мұғалімдер:

АКТ құралдарын тиімді пайдалана білуі керек;

Электрондық оқыту ресурстарын құра білуі қажет;

Цифрлық бағалау әдістерін қолдануы тиіс;

Сандық сауаттылықты жетілдіру үшін үздіксіз білім алып отыру керек;

Оқушыларға ақпараттық қауіпсіздік туралы білім беріп отыруы тиіс;

Білім беру технологияларын интеграциялау әдістерін меңгеруі қажет;

Оқу материалдарын цифрландыру және мультимедиялық құралдарды қолдану дағдыларын жетілдіруі керек.

Сонымен қатар, мұғалімдер өз пәндерін оқытуда цифрлық құралдарды қалай тиімді қолдану керектігін тереңірек түсінуі қажет. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқыту әдістерін әртараптандыруға көмектеседі.

4. Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану

Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану үшін:

Мұғалімдерге арналған оқыту курстары ұйымдастырылуы керек;

Білім беру ұйымдары техникалық құралдармен жабдықталуы тиіс;

Цифрлық құралдарды білім беру бағдарламасына интеграциялау қажет;

Үздіксіз кәсіби даму бағдарламалары жасалуы керек;

Мұғалімдерге арналған әдістемелік қолдау жүйесін дамыту қажет;

Білім беру платформаларын стандарттау және үйлестіру жұмыстары жүргізілуі тиіс;

Мұғалімдер үшін цифрлық педагогика бойынша тренингтер өткізілуі қажет.

Цифрлық оқыту құралдарын тиімді пайдалану үшін мұғалімдерге әдістемелік қолдау көрсетіліп, арнайы бағдарламалар әзірленуі қажет. Мұндай бағдарламалар мұғалімдердің өз тәжірибесін жетілдіруіне және оқыту сапасын арттыруына көмектеседі.

5. Цифрлық трансформацияның білім сапасына әсері

Цифрлық технологиялардың білім беру сапасына тигізетін әсері зор. Олар:

Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады;

Оқытудың тиімділігін жақсартады;

Оқушылардың өз бетімен білім алу дағдыларын қалыптастырады;

Уақыт пен ресурстарды үнемдеуге көмектеседі;

Жеке және топтық оқыту әдістерін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді;

Оқу үдерісін интерактивті әрі тиімді етеді;

Оқушылардың шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытады;

Білім беру үрдісін қадағалау және бағалаудың объективтілігін арттырады.

6. Цифрлық трансформацияның болашағы

Цифрлық трансформация білім беру жүйесінде үздіксіз дамып келеді. Оның болашақта ықпал етуі мүмкін негізгі бағыттары:

Жасанды интеллект көмегімен дербес оқыту жүйелерін жетілдіру;

Виртуалды шындық негізінде оқыту әдістерін кеңінен пайдалану;

Білім беру деректерін өңдеу арқылы оқушылардың үлгерімін болжау;

Адаптивті оқыту жүйелерін енгізу;

Бұлттық технологиялар мен мобильді оқыту жүйелерін дамыту;

Геймификация элементтерін пайдалану арқылы оқыту үдерісін қызықты ету;

Білім беру стандарттарын цифрлық ортаға бейімдеу;

Мұғалімдер мен оқушылар үшін интеллектуалды көмекші жүйелерді әзірлеу.

Білім берудегі цифрлық трансформация мұғалімдерге жаңа мүмкіндіктер ашып, олардың кәсіби деңгейін арттыруға ықпал етеді. Бұл үрдіс оқушыларға сапалы білім беруге, олардың оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді. Сондықтан мұғалімдер жаңа технологияларды меңгеріп, оларды өз іс-тәжірибесінде тиімді пайдалануы қажет. Цифрлық білім беру болашағы

зор және ол білім саласының дамуына үлкен үлес қосады. Осы орайда, мемлекет тарапынан цифрлық инфрақұрылымды дамытуға, мұғалімдерді қолдауға және жаңа технологияларды енгізуге бағытталған саясат жүргізілуі қажет. Цифрлық трансформацияны тиімді жүзеге асыру арқылы білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеруге болады. Және да аталған жүйе арқылы бүгінгі білім алушыларды бәсекеге қабілетті, ұшқыр ойлы, дара тұлға етіп, жан – жақты білім нәрімен сусындандыруға үлкен мүмкіндік туатыны сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г. "Цифрлық педагогика: теория және практика" – Алматы, 2022.
2. Бейсенов А. "Қашықтықтан оқыту технологиялары" – Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Иванов С. "Цифровая трансформация в образовании" – Москва, 2020.
4. Жұмабеков, Б. Білім берудегі инновациялық технологиялар. Алматы: Ұстаз баспасы, 2020.
5. Қожахметова, С. Қашықтықтан оқыту: артықшылықтары мен кемшіліктері // Қазақ білім академиясы журналы, 2019.
6. Назарбаев, Н. Білім беру реформасы – Қазақстанның тұрақты дамуының негізі // Егемен Қазақстан, 2018.

КОГНИТИВТІ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Үсен Барна Серғалиқызы

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, 2 курс магистранты, Тараз қ.

Аңдатпа

Бұл мақалада когнитивті психология мен жасанды интеллекттің өзара байланысы қарастырылады. Жасанды интеллектті дамытуда когнитивті модельдердің маңызы, нейрожелілер, есте сақтау, ойлау және тілдік процестерді модельдеу мәселелері талданады. Сонымен қатар, ЖИ технологияларының когнитивті психологияға әсері мен болашақтағы мүмкіндіктері зерттеледі.

Аннотация

В данной статье рассматривается взаимосвязь когнитивной психологии и искусственного интеллекта. Анализируется значение когнитивных моделей, моделирования нейронных сетей, памяти, мышления и языковых процессов в развитии искусственного интеллекта. Кроме того, исследуются влияние и будущие возможности технологий искусственного интеллекта на когнитивную психологию.

Abstract

This article examines the relationship between cognitive psychology and artificial intelligence. It analyzes the importance of cognitive models, neural network modeling, memory, thinking, and language processes in the development of artificial intelligence. In addition, the impact and future possibilities of artificial intelligence technologies on cognitive psychology are explored.

Кілтті сөздер: когнитивті психология, жасанды интеллект, нейрондық желілер, ойлау, есте сақтау, шешім қабылдау, тілдік модельдер.

Кіріспе

Когнитивті психология мен жасанды интеллект (ЖИ) – адамның танымдық қабілеттерін түсіну және модельдеу үшін қатар дамып келе жатқан екі сала. Когнитивті психология адамның ойлау, есте сақтау, шешім қабылдау және тілдік қабілеттерін зерттесе, ЖИ осы процестерді алгоритмдер мен модельдер арқылы имитациялауға тырысады.

ЖИ жүйелерінің адам тәрізді ойлау қабілетін қалыптастыруы үшін когнитивті психологияда жинақталған білімдер қолданылады. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары

психологияның даму бағыттарын жаңа деңгейге көтеріп, адамның танымдық процестерін тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл мақалада когнитивті психология мен ЖИ арасындағы өзара байланыс, олардың дамуындағы бір-біріне әсері және болашақтағы перспективалары талқыланады.

1. Когнитивті психология және оның негізгі қағидалары

Когнитивті психология адам миының ақпаратты қалай қабылдайтынын, өңдейтінін және қолданатынын зерттейді. Бұл сала ХХ ғасырдың ортасында бихевиоризмге (мінез-құлық психологиясына) балама ретінде пайда болды. Когнитивтік ғалымдар адам санасын компьютерге ұқсас жүйе ретінде қарастырады, онда ақпарат кіріс ретінде қабылданып, өңделіп, шығыс ретінде әрекетке айналады.

1.1. Когнитивті процестер

Когнитивті психология келесі негізгі процестерді зерттейді:

- Қабылдау (перцепция) – сыртқы ортадан алынған ақпаратты өңдеу.
- Назар аудару (аттенция) – маңызды ақпаратты таңдауды және оған шоғырлануды басқаратын механизмдер.
- Есте сақтау (жады) – қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді және жұмыс жадының қызметтері.
- Шешім қабылдау – баламаларды бағалау және дұрыс таңдау жасау қабілеті.
- Ойлау – логикалық және шығармашылық тұрғыдан мәселені шешу қабілеті.
- Тіл және сөйлеу – адамдар арасындағы коммуникация процесі.

Бұл процестер жасанды интеллекттің көптеген бағыттарына негіз болды.

2. Жасанды интеллект және когнитивті модельдер

Жасанды интеллект когнитивті психологиядағы теориялық модельдерді негізге ала отырып, адамның когнитивті қабілеттерін алгоритмдерге айналдырады. ЖИ-дің келесі бағыттары когнитивті психологияның негізгі зерттеулеріне сүйенеді:

2.1. Нейрожелілер және адам ми

ЖИ-дағы терең нейрондық желілер адамның ми құрылымын модельдеуге бағытталған. Нейрожелілер когнитивтік психологиядағы нейрондық байланыстар туралы зерттеулерге негізделген. Олар үлкен деректерден үйреніп, тану, есте сақтау және шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді.

2.2. Табиғи тілді өңдеу (Natural Language Processing, NLP)

Адамның тілдік когнитивтік процестерін модельдеу ЖИ жүйелерінің дамуына үлкен үлес қосты. GPT сияқты тілдік модельдер когнитивті психологиядағы тіл мен ойлаудың өзара байланысы туралы зерттеулерге негізделген.

2.3. Машиналық көру және қабылдау

Компьютерлік көру технологиялары адам миының визуалды қабылдау жүйесін модельдеуге тырысады. Бұл салада когнитивтік психологиядағы визуалды қабылдау мен объектілерді тану процестері қолданылады.

3. Когнитивті психологияның ЖИ дамуына әсері

Когнитивті психология жасанды интеллекттің дамуына теориялық негіздер ұсынды. Бірнеше маңызды бағыттарын қарастырайық:

3.1. Шешім қабылдау және ЖИ

Когнитивті психологиядағы шешім қабылдау процестері (мысалы, Г. Саймонның “Шектеулі рационалдылық” теориясы) ЖИ алгоритмдерінде қолданылып, оптималды таңдау жасау үшін модельдер құрылды.

3.2. Жады теориялары және ЖИ

Адам жады туралы зерттеулер ЖИ-дің есте сақтау жүйелерін дамытуда қолданылды. Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді жады модельдері машиналық оқыту жүйелерінде қолданылады.

3.3. Адам және ЖИ интеллектінің айырмашылықтары

ЖИ мен адам интеллектісінің басты айырмашылығы – контексті түсіну мен шығармашылық қабілет. Адам когнитивтік икемділікке ие, ал ЖИ алгоритмдері көбіне белгілі бір тапсырмаларды орындауға бағытталған.

4. Жасанды интеллекттің когнитивті психологияға әсері

Кері байланыс ретінде, ЖИ технологиялары когнитивті психологияның дамуына да ықпал етуде.

4.1. Когнитивтік модельдеу

ЖИ когнитивті процестерді модельдеуге көмектесіп, адамның ми қызметін зерттеуге мүмкіндік береді.

4.2. Когнитивтік бұзылуларды зерттеу

ЖИ жүйелері психикалық ауытқуларды (мысалы, Альцгеймер немесе шизофрения) диагностикалауға және емдеуге қолданылуда.

4.3. Оқытудың жаңа технологиялары

Адаптивті оқыту жүйелері (adaptive learning systems) ЖИ көмегімен оқушылардың танымдық ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру процесін жекелендіруге мүмкіндік береді.

5. Болашақтағы мүмкіндіктер

Когнитивті психология мен ЖИ арасындағы байланыс болашақта келесі бағыттарда дами береді:

1. Жасанды сананың дамуы – болашақта ЖИ адам тәрізді ойлау қабілетін иеленуі мүмкін.
2. Мидың толық модельдеу жүйелері – когнитивті процестерді терең түсінуге мүмкіндік береді.
3. ЖИ және психикалық денсаулық – интеллектуалды жүйелер адамның эмоционалдық және когнитивтік жағдайын жақсарту үшін қолданылады.

Қорытынды

Когнитивті психология мен жасанды интеллект бір-бірін толықтыратын екі сала. Когнитивті психология жасанды интеллектті дамыту үшін теориялық негіздер ұсынса, ЖИ технологиялары психологиялық зерттеулерді жаңа деңгейге көтеріп отыр. Бұл екі саладағы прогресс болашақта ақылды жүйелердің дамуына және адам миының жұмысын тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Anderson, J. R. (2010). Cognitive Psychology and its Implications (7th ed.). Worth Publishers.
2. McClelland, J. L., & Rumelhart, D. E. (1986). Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition. MIT Press.
3. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson.
4. Miller, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. Psychological Review, 63(2), 81-97.
5. LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. Nature, 521(7553), 436-444.
6. Turing, A. (1950). Computing machinery and intelligence. Mind, 59(236), 433-460.

УДК 378.142

**INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN A FOREIGN LANGUAGE AS A QUALITY
IMPROVEMENT FACTOR LANGUAGE EDUCATION**

**Уревская Татьяна Григорьевна
Сембекова Умит Досаевна**

Таразский университет им. М.Х. Дулати, г. Тараз

Аннотация

Рассмотрены особенности организации самостоятельной работы студентов неязыковых специальностей по иностранному языку. Описаны педагогические условия, необходимые для повышения эффективности самообразовательной деятельности в процессе овладения иноязычной коммуникативной компетенцией. Проанализирована роль преподавателя в

организации самостоятельной работы по иностранному языку и определены задания для самообучения с учетом профессиональной подготовки студентов.

Ключевые слова: Самостоятельная работа студентов, автономное обучение, творческие задания, аутентичные тексты, терминологическая лексика, межкультурное общение.

Annotation

The peculiarities of the organization of independent work of students of non-linguistic specialties in a foreign language are considered. The pedagogical conditions necessary to increase the effectiveness of self-educational activities in the process of mastering foreign language communicative competence are described. The role of the teacher in the organization of independent work in a foreign language is analyzed and tasks for self-study are defined, taking into account the professional training of students.

Keywords: Independent work of students, autonomous learning, creative tasks, authentic texts, terminological vocabulary, intercultural communication.

One of the objectives of foreign language education is to develop the abilities and skills of future specialists to independently acquire professional knowledge and apply it creatively in their activities.

However, as many researchers have noted, the lack of study time and the insufficient level of language competence of students can be an obstacle to to implement the social order of society for the training of a modern specialist who is ready not only for performing activities, but also for independent formulation and solution of problems, including self-education in the aspect of mastering a foreign language. Therefore, it seems to us that the success of the implementation of the concept of continuous language education It depends on how well the problems of organizing students' independent work (SIW) will be solved, both under the guidance of a teacher and within the framework of autonomous learning.

In the light of modern requirements for foreign language education, independent work is aimed at expanding the educational autonomy of students, which T.Y. Ternovs considers as "a process in which students independently make decisions in the field of choice." methods of educational activity, forms of work, setting deadlines for its implementation, ways of monitoring and evaluating one's work, transferring its results to new educational contexts" [1. P. 8]. As conditions that would stimulate active independent activity of students, encourage students to constantly update their knowledge, L.P. Gimpel considers "ensuring a personal-activity approach in teaching, humanizing pedagogical interaction, affirming the student's subject status, strengthening the motivation of learning, teaching students the basics of scientific organization of independent activity, intensive use of interactive teaching methods and technologies, the dominance of ways to- students' perceptions, the obligation to evaluate the work performed, the development of reflexive skills, etc." [2. P. 30]. According to many researchers, a personality-oriented approach to teaching a foreign language is aimed at reorienting the educational process from obtaining ready-made knowledge to independently solving students' tasks, actively involving students in educational, cognitive and scientific research activities, independently mastering learning methods and increasing responsibility for its results. This interpretation The SRS provides grounds for the formation and development of personal autonomy, which implies "the ability of a student to independently manage the process of his learning, all its components: goals, content, means and methods of activity, which will include analysis and goal setting, planning and organization, choice of methods and technologies, self-control and self-assessment" [3. P. 217]. One of the factors of optimizing the SRS in order to improve the quality of language education is the computerization of the process of learning a foreign language, which provides everyone with access to educational websites, electronic dictionaries and textbooks, educational and methodological complexes, and various interactive programs. With the help of Internet resources, students can submit completed lexico-grammatical exercises for verification in real time, and receive teacher advice on EF issues.- effective assimilation of educational material, conduct an interactive exchange of opinions with your colleagues about the joint performance of creative tasks in projects, complete a test, translate a fragment of a special text in writing or write a business document. Such assignments allow students to show their creativity and originality of thinking., to create a constant need for the improvement of language and special knowledge. On the other hand, an individual approach to each student is carried out, taking into account- Their level of training, personal interests and inclinations are determined. In these conditions, the role of a foreign language teacher is changing and even becoming more complicated. He must be well versed in modern telecommunications technologies and monitor the emergence of new Internet resources in order to be

able to serve as an organizer, moderator, partner and advisor to students in matters of independent study of a foreign language.

A necessary requirement for the successful organization and implementation of the SRS in a foreign language is the control of independent tasks performed by students, the assessment of the progress and content of independent work, its results, as well as the formation of students' self-control and self-esteem skills. For this purpose, educational and methodological materials developed and adapted to the needs of students are used, consisting of methodological recommendations for planning and organizing independent work, sample samples of completed tests, business correspondence templates, reference dictionaries, a set of special original texts and assignments for them, links to useful websites and necessary literature. Using the keys to the trial tests in the developed teaching aids and/or, for example, in electronic textbooks, on educational websites- Students can conduct self-monitoring of their academic achievements, prepare for the intermediate and final forms of control. The educational and methodological complex also includes a workbook with a detailed description of the procedure for working on a practical individual assignment, which, as a rule, involves writing a review essay on independently read literature, abstracts of a report for a student scientific conference. As practice shows, students do not have enough skills in abstracting and annotating special texts, they do not know by what criteria the quality of both their work and the work of their colleagues should be objectively assessed. To do this, in order to self- and inter-check written works performed by students, such as essays, presentation papers, abstracts, and similar assignments, it will be useful to provide a list of questions, the so-called checklist.

An important element of self-study of a foreign language in a non-linguistic higher educational institution is reading specialized literature, working with text and graphic material on professional topics on the Internet. Special texts in a foreign language abound in technical terms, and their grammatical feature, as linguists have determined, is the use of the infinitive, gerund, participle, participial and infinitive turns, service words, passive voice, inversion, etc. students' knowledge of the functioning of grammatical constructions and terminological vocabulary of the sphere of their future profession determines the quality of the formation of linguistic competence as an integral component of the specialist's communicative competence. Researchers have developed a variety of ways to learn special vocabulary that is part of a professional thesaurus, identified and experimentally proved the most effective learning strategies that take into account the specialization of students. For example, in the process of reading professionally oriented texts in a foreign language, A.A. Markovich suggests that students draw up a terminological vocabulary map, which means "a graphical representation of the special concept being studied through words and expressions describing it." the concept" [4. P. 150]. By reading special literature in order to extract the necessary information, working on preparing for presentations and discussions, students can use such a map to expand their vocabulary with terms of the appropriate semantic field, supplement the list of thematic vocabulary with new words-terms and terminological phrases, and make reference notes for producing their thoughts. during speech-thinking activity in the audience. These and similar tasks are problematic- Students will develop the ability to meaningfully perceive professionally relevant information contained in texts, the ability to analyze individual facts and correlate them with the topic of their research, and the ability to critically evaluate the ideas extracted from texts.

In self-study of vocabulary, students should be recommended assignments that are aimed at searching special texts for definitions of terms and terminological phrases, compiling lists of key terms for their subsequent use as a support when discussing authentic professional texts, filling in missing information in tables and writing explanatory notes to diagrams, schemes, etc. Independent work with authentic special texts like this- It also covers such tasks as students searching for statistical data to substantiate their judgments during business games conducted in practical classes, developing problematic issues and modeling scenarios of their activities during discussions, studying cases and selecting solutions to professional issues raised in them, compiling tables, diagrams, diagrams for visualization of oral and written information. Creative tasks for independent training and consolidation of a new lexical mate- reala allows you to mobilize the hidden reserves of students, to use their individual personal qualities to achieve the desired result and tangible progress in mastering foreign language terminology, without which it is impossible to imagine and realize professional communication.

The linguistic and socio- cultural component of foreign language communicative competence makes it possible, as It is indicated in the work of O.B. Tarnopolsky and S.P. Kozhushko, "to produce and understand speech based on the social and cultural norms of a given linguistic community (including

norms peculiar to individual professional groups), understand and use realities based on the background knowledge that is known to all native speakers and/or representatives of a particular professional group" [6. P. 33]. A modern specialist can satisfy his educational and self-educational needs through personal and correspondence participation in international conferences and webinars, when attending lectures and presentations in a foreign language, when interpersonal communication on Internet forums, when viewing materials from Internet resources, etc. For this, students must acquire the skills of independent educational activity, taking into account the peculiarities of intercultural communication. communication, such as verbal and non-verbal communication, the mentality of representatives of different cultural communities, the rules of business etiquette, traditions and norms of behavior in certain situations. This will help them master the knowledge of the culture of the country of the language being studied, the skills to identify the causes of intercultural barriers and find ways to overcome them. Strong intercultural communication skills can be acquired only in the process of constant work with modern audio and video materials, printed and electronic sources of information that have a socio-cultural orientation, which are responsible for- they meet the requirements of socio-cultural self-education. The practical benefit of such an activity is that students will learn to choose and adequately evaluate the socio-cultural information they need from the flow of all kinds of information, use and interpret cultural and regional information in the light of their professional interests, identify the causes of possible communication failures and make the right decisions from the point of view of intercultural communication.

Thus, properly organized and skillfully supervised independent work will stimulate students to learn and use a foreign language, promote the development of their individual cognitive abilities in solving problems, form creative thinking skills and expand professional opportunities, provide a real intercultural context of communication. We consider the development of educational programs to be a promising direction for further research of the identified problem.- methodological support of the educational process in the context of expanding students' academic autonomy and enhancing their self-educational activities in learning a foreign language.

Literature:

1. Ternovykh T.Y. Methodology of forming strategies of autonomous educational activity among first-year students in working with a foreign language text: abstract of the dissertation. ... Candidate of Pedagogical Sciences. – Moscow, 2007. – 20 p.
2. Gimpel L.P. Independent work as a means of creative self-regulation of students // Bulletin of MGLU. Ser. 2. Pedagogy, psychology, methods of teaching foreign languages. – 2008. – № 1(13). – Pp. 22-31.
3. Shmyrova O.V. Using WEBQUEST technology to develop students' autonomy // Current issues of improving the quality of language education at the present stage: Mater. International Scientific and Practical Conference – Minsk, December 21-22, 2010. – Minsk, MGLU, 2011. In 2 hours, part 1. pp. 217-218.
4. Markovich A.A. Terminological semantic maps as a means of developing compensatory competence // Teaching foreign languages in the context of internationalization educational institutions: Materials of the International Scientific and Practical conference – Minsk, February 1-2, 2013. – Minsk: BSEU, 2013. pp. 150-151.
5. Belova T.A. Formation of socio-cultural competence of students of an economic university in the process of teaching a foreign language: abstract of the dissertation. ... candidate of Pedagogical Sciences. – Yoshkar- Ola, 2011. – 24 p.
6. Tarnopolsky O.B., Kozhushko S.P. Methods of teaching English for business communication. Moscow: Lenvit, 2004. 192 p. 7. Safonova V.V. Development of culture of perception of oral speech in teaching a foreign language Language: modern methodological problems and ways to solve them // Foreign languages at school. - 2011. – No. 5. – pp. 2-9

ӘӨЖ 37.01

**ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ЖАСАНДЫ
ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ**

К.Канапиева

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

К.Д. Бузаубакова

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ.

Аннотация: Қазіргі уақытта қазіргі қоғамда жасанды интеллектті, әсіресе математиканы қолдану күн сайын экономика, инженерия және т.б. мәселелерін шешуде адамзат қызметінің әртүрлі салаларында жүреді. Әрине, жасанды интеллект тұрғысынан математикалық есептерді қарастыру мәселесі және әр оқушының дәріс және ғылыми зерттеулерде осындай білім ағынын түсіну және игеру қабілеті туралы сұрақ туындайды. Бұл мақалада орта және жоғары сынып оқушыларына математиканы оқытудағы жасанды интеллекттің (AI) рөлі қарастырылады. Білім беру процесін жеңілдету тәсілдері ұсынылады. Мақалада сонымен қатар білім беру процесінде AI қолданудың артықшылықтары мен перспективалары, сондай-ақ оны енгізуге байланысты ықтимал сын-қатерлер сипатталған.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, жеке тұлға, шығармашылық, білім беру, жеке оқыту, нәтиже.

Аннотация: В современном обществе искусственный интеллект используется ежедневно в сфере человеческой деятельности, особенно в области математики, в сфере экономики и техники и т.д. Конечно, с точки зрения искусственного интеллекта этот вопрос возникает при изучении математических задач и способности каждого учащегося понимать и контролировать такой поток знаний в научном дискурсе и исследованиях.

В данной статье рассматривается роль искусственного интеллекта (ИИ) в преподавании математики учащимся старших классов средней общеобразовательной школы как один из методов улучшения процесса обучения. Также в статье описаны преимущества и недостатки использования ИИ в образовательном процессе, а также риски, связанные с его внедрением.

Ключевые слова: искусственный интеллект, личность, творчество, знания, индивидуальное обучение, результаты.

Abstract: In modern society, artificial intelligence is used every day in the field of human activity, especially in the field of mathematics, in the field of economics and technology, etc. Of course, from the point of view of artificial intelligence, this question arises when studying mathematical problems and the ability of each student to understand and control such a flow of knowledge in scientific discourse and research.

This article examines the role of artificial intelligence (AI) in teaching mathematics to senior secondary school students as one of the methods to improve the learning process. The article also describes the advantages and disadvantages of using AI in the educational process, as well as the risks associated with its implementation.

Key words: artificial intelligence, personality, creativity, knowledge, individual learning, results.

Жасанды интеллект (AI) кең мағынасында машиналар, атап айтқанда компьютерлік жүйелер көрсететін интеллект болып табылады. Бұл машиналарға қоршаған ортаны қабылдауға және өз мақсаттарына жету мүмкіндігін барынша арттыратын әрекеттерді орындау үшін оқу мен интеллектті пайдалануға мүмкіндік беретін әдістер мен бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлейтін және зерттейтін информатика ғылымының саласы. Мұндай машиналарды жасанды интеллект деп атауға болады.

Жасанды интеллекттің ең танымал қосымшаларының кейбірі кеңейтілген іздеу жүйелерін қамтиды (мысалы, Google Search); ұсыныс жүйелері (YouTube, Amazon және Netflix пайдаланады); адамның сөйлеуі арқылы өзара әрекеттесу (мысалы, Google Assistant, Siri және Alexa); автономды көліктер (мысалы, Waymo); генеративті және шығармашылық құралдар (мысалы, ChatGPT, Apple Intelligence және жасанды интеллект өнері); және стратегиялық ойындарда (мысалы, шахмат және Go) адамнан тыс ойын және талдау [1].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Әділетті Қазақстан: құқық тәртібі, экономикалық өрлеу, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Келесі жылы Астанада Жасанды Интеллект ұлттық орталығын іске қосу керек. Бұл орталық оқушылар, студенттер, ғалымдар және кәсіпкерлер үшін әрдайым ашық болады.

Жасанды интеллект жүйелерін қолдану 2030 жылға қарай жаһандық жалпы ішкі өнімді 14%-ға арттырып, 70%-ға дейін қосымша экономикалық тиімділік беруі мүмкін. Сарапшылардың бағалауынша, биыл компаниялардың жасанды интеллект саласындағы әзірлемелерге жұмсайтын шығындары өткен жылмен салыстырғанда екі есе ұлғаяды. Жасанды интеллект құралдарын қолдану көптеген күнделікті міндеттерді автоматтандыруға мүмкіндік береді. Мысалы, бизнес пен өндірісте үлкен көлемдегі деректерді өңдеуге және талдауға немесе клиенттерге қызмет көрсетуге байланысты міндеттерді орындауға болады» – деп, Қазақстан жасанды интеллектіні кеңінен қолданатын және цифрлық технологияларды дамытып жатқан елге айналуға тиіс екенін атап өткен болатын [2].

ЖИ тарихына шолу. Жасанды интеллект тарихы адамзаттың есептеу жүйелерін құруға деген ұмтылысымен тікелей байланысты. Бұл тұжырымдама ХХ ғасырдың орта шенінде компьютерлік ғылымдардың дамуымен қатар жүрді. 1956 жылы Джон Маккарти ұйымдастырған әйгілі «Dartmouth Conference» конференциясы жасанды интеллекттің дүниеге келуіне негіз болды. Осы семинарда алғаш рет «жасанды интеллект» термині қолданылды. Аталмыш конференцияның негізгі мақсаты компьютерлерді адам ойлау қабілетіне ұқсату болатын. Ғалымдар машиналардың өз бетінше ойлау, үйрену және шешім қабылдау мүмкіндіктерін зерттеуге ден қойды. Алайда, ЖИ концепциясы мұнымен шектелген жоқ. Бұған дейін де, одан кейін де адам миының жұмысын үлгі ретінде қарастыра отырып, жасанды интеллекттің дамуы бағытында көптеген зерттеулер жасалды.

Педагогикалық процесте жасанды интеллектті пайдаланудың қыр-сырын ашқан ғалымдардың бірі – А.Тьюринг. 1950 жылы ол өз зертеуінде жасанды интеллекттің болашағын болжауға ат салысты. Оның «Компьютерлер және ақыл» атты еңбегі жасанды интеллект тарихындағы елеулі еңбектердің бірі саналады.

А.Тьюринг өзінің әйгілі өз атымен аталатын «Тьюринг тестін» ойлап тапты. Оны пайдаланып машинаның адамша ойлап, адамдарды алдай алатынын-алмайтынын тексеруге болады. Бұл тест кейіннен ЖИ-ті бағалаудың маңызды көрсеткіші ретінде танылды. А.Тьюринг еңбегі қазіргі жасанды интеллект жүйелерінің теориялық негізін айқындады және оның идеялары ғылымның осы саласының болашағын анықтады [3].

Жасанды интеллекттің дамуының келесі маңызды кезеңі – нейрондық желілердің пайда болуы. Бұл кезеңде зерттеушілер биологиялық нейрондық жүйенің жұмысын модельдеуге тырысты. Уоррен Маккаллок пен Уолтер Питтс 1943 жылы нейрондық жүйенің математикалық моделін ұсынды. Олардың моделі адамның миындағы нейрондардың өзара әрекеттесуін қарастыра отырып, жасанды жүйелердің де осындай принциппен жұмыс істей алатынын көрсетті. Бұл тұжырымдама нейрондық желілердің алғашқы прототипі болып, жасанды интеллект жүйелерінің дамуына кеңінен жол ашты.

1980-1990 жылдары бұл бағыттағы зерттеулер қарқынды түрде жалғасып, терең оқыту әдістерінің пайда болуына себеп болды [4].

Google, Microsoft, IBM сынды ірі корпорациялар жасанды интеллекттің дамуына елеулі үлес қосып келеді. Мысалы, Google-дің DeepMind зертханасы ЖИ-ды дамытуға орасан зор қаржы салып, көптеген маңызды жетістіктерге қол жеткізді. 2016 жылы DeepMind жасаған AlphaGo бағдарламасы Қытайдың әйгілі го ойынында әлем чемпионы Ли Седольды жеңіп, жасанды интеллекттің стратегия мен логиканы терең түсіне алатынын дәлелдеді. Бұл жеңіс жасанды интеллекттің жаңа даму кезеңін айқындап берді. Сонымен қатар, IBM компаниясы жасаған Watson жүйесі де түрлі салаларда қолданылып, күрделі мәселелерді шешуде өз тиімділігін көрсетті. Watson медициналық диагностикада, қаржылық талдауда және заң саласында қолданылып келеді [5].

ЖИ білім беру саласында да үлкен өзгерістер әкелуде. Мысалы, жасанды интеллект негізінде құрылған оқу бағдарламалары әрбір оқушының жеке қабілеттерін ескеріп, оқыту процесін тиімді етеді. Білім алушылардың білім деңгейін анықтап, әлсіз тұстарын бағалай отырып, жасанды интеллект жүйелері мұғалімдерге нақты ұсыныстар жасауға және оқыту процесін жеке деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

ЖИ және математика саласы. Математика мектеп бағдарламасындағы негізгі пәндердің бірі болып табылады, өйткені ол оқушылардың аналитикалық ойлауын, логикасын және проблемаларды шешу дағдыларын, шығармашылық ізденістерін қалыптастырады. Орта және жоғары сынып оқушылары үшін математика алгебра, геометрия және математикалық талдау сияқты дерексіз ұғымдарды терең түсінуді қажет ететін күрделі пәнге айналады. Алайда, көптеген зерттеулер көрсеткендей, көптеген мектеп оқушыларының мотивацияларының төмендеуіне және оқу үлгерімінің нашарлауына әкелуі мүмкін осы күрделі тақырыптарды игеруде қиындықтарға тап болады.

Математиканы оқытудың дәстүрлі әдістері өзіндік болғанымен, көбінесе оқушылардың жеке қажеттіліктерін тиімді қанағаттандыра алмайды. Оқушылар саны көп сыныпта мұғалім әр балаға жеке көмек көрсету үшін уақыт пен мүмкіндіктің шектеулеріне тап болады. Бұл кейбір оқушылардың артта қалуына әкеледі, ал басқалары өз қабілеттерін одан әрі дамыту үшін қажетті қиындық деңгейін ала алмайды. Тез қарқынмен дамып келе жатқан цифрлық заманда оқыту сапасын жақсартатын және оны жекелендіретін оқытудың жаңа тәсілдері қажет.

Жасанды интеллект оқушылардың білім деңгейін, оқу стилін және қызығушылығын анықтап, әр оқушыға жекелендірілген оқу жоспарын жасай алады. Бұл оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілетін дамытады, білім алу сапасын жоғарылатады.

Оқушыларға инновациялық технологияларды, мысалы, жасанды интеллект ассистенттерін, виртуалды реальдылық құралдарын және т.б. пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың жаңа ғасырдағы цифрлық технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға көмектеседі (1-кесте).

Кесте 1- Жасанды интеллекттің құралдары

№	ЖИ құралының атауы	Сілтемесі
1	<i>YandexGPT</i> — ChatGPT технологиясы негізінде жұмыс істейтін Яндекс нейрондық желісі. Берілген тақырыптар бойынша мәтін құра алады, код жаза алады, пайдаланушылармен байланыса алады, интернеттен ақпарат іздей алады, мәтіндерді аудара алады	https://gptunnel.ru/?utm_source=direct&utm_medium=cpc&utm_campaign=gptunnel_YaGPT&utm_content=phid:51908572666%7Cphr:яндекс%20чат%20гпт%7Cct:type1%7Ccid:110958596%7Cgid:5449694985%7Caid:16157622803%7Cplc:none%7Cdevice:desktop%7Creg:21094%7Cret:51908572666%7Cpt:premium%7Cpos:1%7Cdsa:51908572666%7Cst:search%7Cadsdp:no%7Cpt:none&utm_term=яндекс%20чат%20гпт&yclid=3701018847562956799
2	<i>Gamma</i> – презентация жасауға арналған нейрондық желі. Қызметті пайдалана отырып, пайдаланушы берілген тақырып бойынша жоба және медиа файлдары бар құжатты қысқа уақытта дайындай алады	https://gamma.app/ru
3	<i>Chat gpt</i> – сурет, видео, мәтінмен жұмыс істеуге арналған нейрондық желі. Open.AI компаниясы шығарған, қазіргі кездегі ең танымал жасанды интеллект. Оқушылар да, студенттер де, тіпті мұғалімдерде қолданады, себебі оның мүмкіншіліктері өте көп. Оны математика саласында есептерді шешу үшін, жаңа материалдарды алу үшін қолдануға болады. Сондай-ақ бұл жасанды	https://chatgpt.com/

	интеллект адам секілді сұрақ қойып, сұраққа нақты жауап бере алады	
4	<i>Writefull</i> — мәтіндік редакторға енгізілген нейрондық желі, ол мәтінді қателерді, әріптерді және қайталауларды тексере алады. Ол сондай-ақ ақпаратты құрылымдауға, сөйлемдерді өзгертуге және сәйкес тақырыптарды ұсынуға көмектеседі.	https://math-gpt.org/
5	<i>MathGPT</i> – математикалық есептерді шешуге арналған нейрондық желі. Ол математикалық формулаларды түсіну үшін терең оқытуды пайдаланады және күрделі есептерді тез және тиімді шеше алады.	https://math-gpt.org/
6	<i>01Mathematics</i> – әрбір оқушының үлгерімін талдап, оған сабақтар мен тапсырмаларды бейімдейтін математиканы онлайн оқыту жүйесі. Платформада оқулықтардағы материалдар бар, Бірыңғай мемлекеттік емтиханға және Бірыңғай мемлекеттік емтиханға дайындалуға көмектеседі, сонымен қатар геометрия мен тригонометриядан есептерді ұсынады.	https://01math.com/
7	<i>Tome</i> – презентациялар жасауға арналған нейрондық желі. Пайдаланушылар презентацияда не көргісі келетінін қалаған тілде сипаттау керек. Сұраудан кейін жүйе сәйкес суреттер мен мәтіндері бар шамамен сегіз слайд жасайды	https://tome.app/lp/ai-presentations
8	<i>DeepL</i> - бұл AI-мен жұмыс істейтін онлайн аудармашы. Ол мазмұнның контекстін ескеріп, үлкен мәтіндермен де жоғары сапалы нәтижелер бере алады. Ол өз бетінше үйренеді, сондықтан студент сирек сөздер мен сөз тіркестерінің дұрыс нұсқаларын таңдай алады, осылайша қызмет болашақта дұрыс аударма жасайды.	https://www.deepl.com/ru/translator

2-кестеде жеке тұлғаның шығармашылық қабілетін дамытуда математика саласындағы ЖИ түрлері берілді.

Жасанды интеллект оқытушыларға оқу жоспарларын жасауға, оқу материалдарын таңдауға және оқушылардың жетістіктерін бақылауға көмектеседі: мұғалімдердің жұмыс жүктемесін азайтып, оқу процесіне толықтай қатысуына мүмкіндік береді.

Оқушылардың білім деңгейін автоматты түрде бағалауға және кері байланыс беруге мүмкіндік береді: мұғалімдерге оқушылардың білім деңгейін жылдам және тиімді түрде бақылауға жол ашылады.

Жасанды интеллект оқушыларға виртуалды және аудиовизуалды материалдар арқылы интерактивті оқыту мүмкіндіктерін береді: оқу процесін қызықтырақ және тиімді етеді.

Кесте 2- Математика саласындағы ЖИ түрлері

№	ЖИ түрлері	Веб-сайт
1	<i>Khan академиясы</i> - Бұл әртүрлі пәндер, соның ішінде математика бойынша тегін курстарды ұсынатын ең танымал білім беру платформаларының бірі. Сабақтар күрделілік деңгейі бойынша құрылымдалған - бастауыш мектептен бастап университетке дейін. Ерекшеліктері: түсіндірмелері бар бейне сабақтар, интерактивті жаттығулар, жеке тапсырмалар және орындалу барысын бақылау.	Khan Academy
2	<i>Coursera</i> . Жетекші университеттер мен ұйымдардың курстарын, соның ішінде математика курстарын ұсынатын онлайн курс платформасы. Мұнда сіз әртүрлі математикалық тақырыптар бойынша негізгі және қосымша курстарды таба аласыз. Ерекшеліктері: курстарды университет оқытушылары жүргізеді	Coursera
3	<i>Brilliant.org</i> . Математика, логика, жаратылыстану және бағдарламалау бойынша курстарды ұсынатын интерактивті оқытуға бағытталған платформа. Бриллиант студенттерді есептерді шешуге және интерактивті модульдерге қатысуға ынталандыратын белсенді тәсілді қолданады.	Brilliant.org

**ТЕХНОЛОГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ**

	Ерекшеліктер:қадамдық нұсқаулары бар тапсырмалар, математика курсы негізгіден жоғары деңгейге дейінгі тақырыптарды қамтиды.	
4	<i>Wolfram Alpha</i> . Бұл математикалық есептерді шешуге, графиктер құруға және егжей-тегжейлі қадамдық түсініктемелер алуға мүмкіндік беретін қуатты есептеу платформасы. Wolfram Alpha студенттерге де, кәсіпқойларға да қолайлы. Ерекшеліктер: математикалық өрнектер мен теңдеулерді лезде шешеді, шешімді кезең-кезеңімен түсіндіреді, математикалық функциялардың үлкен жиынтығы (алгебра, талдау, сандар теориясы және т.б.).	Wolfram Alpha
5	<i>Mathway</i> - математикалық есептерді шешудің тағы бір құралы. Ол алгебралық, тригонометриялық, статистикалық, есептеу есептерін және т.б. шешуге көмектеседі. Mathway сонымен қатар қадамдық шешімдерді түсіндіреді. Ерекшеліктер: математикалық есептердің жылдам шешімдері, математиканың әртүрлі салаларын қолдау, қадамдық шешімдер.	Mathway
6	<i>GeoGebra</i> – геометрия, алгебра, кестелер мен графиктерге арналған құралдарды қамтитын математиканы оқытуға арналған тегін қолданба. Платформа математикалық ұғымдарды визуализациялау және есептерді шешу үшін пайдалы. Ерекшеліктер: интерактивті графиктер мен визуализациялар, геометриямен, функциялармен және статистикамен жұмыс істеу құралдары.	GeoGebra
7	<i>EdX</i> - MIT, Гарвард және т.б. сияқты университеттердің онлайн курстарын ұсынатын тағы бір үлкен платформа. Курстар математиканың және жалпы жаратылыстанудың әртүрлі аспектілерін, негізгілерден бастап тереңдетілген тақырыптарға дейін қамтиды. Ерекшеліктер: жетекші университеттер мен ұйымдардан курстар, бейнелекциялар, тапсырмалар және сертификаттар ұсынылады.	EdX
8	<i>Вундеркинд</i> . Математиканы оқуды ойынға айналдыратын мектеп оқушыларына арналған алаң. Prodigy балаларды мәселелерді шешуге ынталандыру үшін ойын механикасын пайдаланады, бұл оқуды қызықты етеді. Ерекшеліктері: оқытудың ойын түрі, әртүрлі жастағы балаларға арналған математикалық тапсырмалар, жеке тапсырмалар.	Prodigy
9	<i>Desmos</i> - бұл функцияларды, графиктерді және геометрияны үйрену үшін әсіресе пайдалы графикалық және математикалық есептерді шешудің қуатты онлайн платформасы. Ерекшеліктер: сюжетті пайдалану оңай, интерактивті мүмкіндіктер мен визуализациялар, түрлі математикалық операцияларды қолдайды.	Desmos

ЖИ тудыратын қауіп. Ғалым А. Герберт 1965 жылы «20 жыл ішінде машиналар адамның істей алғанының бәрін игермек» деген болатын. Алайда 55 жылға жуық уақыт өтсе де, машиналар оған жеткен емес. Жасанды интеллект тақырыбын қозғай қалсақ, екі мәселе ескерусіз қалмайды. Алғашқысы – адамзатқа әсері, екіншісі – оған біздің қарым-қатынасымыз. Тіпті, белгілі ғалым С.Хокинг те кезінде жасанды интеллектінің қауіпті екенін болжады. «Компьютерлер бір күні өздерін өздері шығаратын жағдайға жетеді» деп, адамзаттың ақырына алып келуі қауіпін ескертті.

Қауіп-қатері аз болмаса да, сарапшылар мен ғалымдар жасанды интеллектінің адам орнын толықтай басып, тіпті адамды басқаруы мүмкін емес екенін айтады. Өйткені жасанды интеллектінің жүрегі саналатын «машина IQ-і» ұғымы адам баласының IQ-інен өзге дүние. Google DeepMind компаниясы жасанды интеллект пен адамның мүмкіндіктерін салыстыру үшін көптеген сынақ жасаған болатын. Олардың нәтижесінен жасанды интеллект белгілі бір

бағытқа арнайы жасалатынын көре аламыз. Медицина, логистика, өндірісте қолданылатын роботтардың бір-бірінің орнын ауыстыру мүмкін емес. ЖИ-дың қарқынды дамуы жаңа мүмкіндіктермен қатар, жаңа қауіптерді де тудырады. ЖИ технологияларының теріс мақсатта қолданылуы, әсіресе, кибершабуылдар, хакерлік әрекеттер және ақпараттық соғыстар сияқты жағдайлар қоғамдағы қауіпсіздікке қатер төндіруі мүмкін[6-7].

Сонымен қатар, ЖИ-тің қате шешім қабылдауы немесе адамның бақылауынсыз жұмыс істеуі де қауіпті жағдайларға әкелуі мүмкін. Болашақта ЖИ-ті дұрыс реттеп, оның этикалық және құқықтық аспектілерін қатаң бақылауға алу қажет. Халықаралық деңгейде ЖИ-ды реттейтін арнайы заңдар мен ережелер қабылдануы тиіс. Жасанды интеллект технологияларының адамзатқа тигізетін теріс әсерлерін болдырмау және оның даму қарқынын дұрыс бағытқа бұру – қазіргі және болашақ қоғамның маңызды міндеті.

Қорытынды: Жасанды интеллект адамзаттың болашағына зор ықпал етіп, жаңа мүмкіндіктерге жол ашуда. Алайда ол қаншалықты дамыған болса да педагогтердің орнын баса алмайды. Мұғалім – тек білім беруші ғана емес, тәлім-тәрбие беруші, оқушыны қолдаушы, дұрыс бағыт-бағдар беруші. Мұндай жауапкершілік пен рухани құндылықты талап ететін жұмысты робот жасай алмайды. Оның медицинадағы, өндірістегі, білім берудегі және басқа да салалардағы артықшылықтары орасан зор. Дегенмен, ЖИ-дың дамуы жаңа моральдық, құқықтық және этикалық сұрақтарды да туындатып отыр.

Оның теріс мақсатта қолданылуы қауіпті қоғамдағы тұрақтылыққа үлкен қауіп төндіруі мүмкін. Сондықтан, жасанды интеллект технологияларын дұрыс реттеп, олардың дамуын бақылауға алу маңызды мәселе. Тек сонда ғана адамзат ЖИ-тің барлық артықшылықтарын пайдаланып, оны өз болашағына қызмет ететін құралға айналдыра алуы сөзсіз демекпіз.

Мадақтау. Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2023-2025 жылдарға арналған гранттық қаржыландыруы бойынша АР19680242 «Қазақстан Республикасында педагогикалық білім беру жүйесін жаңғырту аясында жоғары оқу орындарының коллаборативті цифрлы білім беру ортасын құру» ғылыми жобасы аясында дайындалды және қаржыландырылды.

Әдебиеттер:

1. https://ru.wikipedia.org/wiki/Искусственный_интеллект
2. Мемлекет басшысы Қ.-Ж. Тоқаев «Әділетті Қазақстан: құқық тәртібі, экономикалық өрлеу, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауы.-Астана,2024. <https://ult.kz/post/adiletti-kazakstan-kukyk-tartibi-ekonomikalik-orleu-kogamdyk-optimizm>
3. https://ust.kz/word/jasandy_intellekt_qogamga_paida_akeletin_qoldany_salalary-350845.html
4. <https://egemen.kz/article/203394-zhasandy-intellekt-adamnynh-ornyn-basa-ma>
5. <https://aspan.info/2024/10/21/jasandy-intellekt-bilim-berudn-jana/>
6. https://el.kz/zhasandy-intellektin-adamzatqa-qaupi-qanday_132095/
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/iskusstvennyy-intellekt-v-obrazovanii-realnye-vozmozhnosti-i-perspektivy>

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ

М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің Басқарма Төрағасы-Ректор Байжұманов Мұхтар Қазбекұлының ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗІ	3
Бузаубакова К.Д. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ КОЛЛАБОРАТИВТІ ЦИФРЛЫ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚҰРУ: М.Х.ДУЛАТИ АТЫНДАҒЫ ТАРАЗ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ТӘЖІРИБЕСІ	3
Дрейт Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ КАК СПОСОБА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ	7
Нағашыбаева С.К., Сарыбаев Ғ.Т. ДАҒДАРЫС ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕПТЕН ТЫС МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІНДЕ ЖАСТАРДЫ ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫ ҚОЛДАУ	9
М. Құнанбаева ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ САМОСОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ	10
Джангарашева А.Т. ЖОО-МЕКТЕП КОЛЛАБОРАЦИЯ: ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ТАБЫСТЫ МЕКТЕП КЕПІЛІ	12

СЕКЦИЯ 1

ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ӨЗЕКТІ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ НЕПРЕРЫВНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

CONTINUING TEACHER EDUCATION: CURRENT PROBLEMS AND PROSPECTS

Абдуалиева А. ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАҒАМ МЕН МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	15
Абдувалиева А.С. МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ АЛУЫ:МОТИВАЦИЯ, КЕДЕРГІЛЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР .	20
Ракишева Г.М., Акылбеков Т.К. ТРАНСФОРМАЦИЯ СЕМЬИ В КАЗАХСТАНЕ В КОНТЕКСТЕ ВОСПРИЯТИЯ РОДИТЕЛЬСТВА	22
Алиева, П.С., Алиева Б.Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	26
Алимбеков Р.Т. ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТЕ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ НЕГІЗГІ ФОРМАСЫ.....	30
Арқабекқызы А. АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІ ЖӘНЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	32
Байбатыр А. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР – ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	36
Бакберген Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	39
Тургунтаева Г.А., Бектурсынова Э.М. СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОВЕДЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ	42
Белгибаева А.А. АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ЕСІМДЕРГЕ ТӨН ЕРЕКШЕЛІКТЕР МЕН КӨРКЕМ АУДАРМА ПРИНЦИПТЕРІ.....	44
Бөпетай Д.М., Ордабаева Р.Б. МҰҒАЛІМ – ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ МАҢЫЗДЫ ТҰЛҒА	49
Бүпетаева С.Ж., Бүпетаева А.Ж КЕҢЕС ДӘУІРІНДЕГІ МЕКТЕПТЕР.....	51

Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж СҰЛТАНМАХМУТ ТАҒЫЛЫМЫ	54
Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж., Райымжанова А.Е. ҚАЗАҚСТАНДА ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУЫ, ҚАЛЫПТАСУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ НАСИХАТТАЛУЫ.....	58
Бупетаева С.Ж., Бупетаева А.Ж., Садатқызы А. XX ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ШИРЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚ МЕКТЕБІ.....	62
Жиенбаева А. КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	66
Ишанкулова К.Д. ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.....	71
Қадирова А.М. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ: МАМАН ДАЯРЛАУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР.....	73
Келиманова Ж.М., Даулетбай А. WAYS TO IMPROVE THE COGNITIVE ABILITIES OF STUDENTS WITH DISABILITIES.....	75
Кенесбек М. Таджибаева Ж.С. ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚОЛӨНЕРІН ОҚИТУ – ҰЛТТЫҚ МҰРАНЫ САҚТАУ ЖОЛЫ	77
Керейбек Ғ., Ордабаева Р.Б. ҰЛТТЫҚ ЖҮЙЕНІ ДАМУЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ МЕН ТРЕНДТЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ	80
Қайрат Д., Ордабаева Р.Б. МҰҒАЛІМДЕР МЕН ОҚУШЫЛАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ БАСҚАРУ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ НЕГІЗДЕРІ	86
Мамбетова А.М. КӨПМӘДЕНИЕТТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ.....	88
Молдабаева А.А. ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ НЕОЛОГИЗМДЕР. ЖАҢА СӨЗДЕРДІҢ ПАЙДА БОЛУЫ МЕН ҚОЛДАНЫЛУЫ.....	95
Обдухалиева Г., Ордабаева Р.Б. БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ МҰҒАЛІМ МЕН ОҚУШЫЛАР АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ОҚИТУ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН БАСҚАРУ	99
Омарбекова Г.Ш. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ.....	102
Ордабаева Р.Б. ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ ОҚИТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ	105
Ордабаева Ү.Б. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ	108
Сайфулла Б., Таджибаева Ж.С. КӨРКЕМ ЕҢБЕК ЖӘНЕ ОНЫҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	111
Сейсебаева Б.Т. EFFECTIVE MEANS AND METHODS OF WORKING WITH CHILDREN WITH DISABILITIES IN ENGLISH LESSONS.....	116
Серікбек И., Ордабаева Р.Б. ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕП АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСТЫҢ ОҚУШЫНЫҢ ЖЕТІСТІГІНЕ ӘСЕРІ.....	119
Султанаева Р.Т. Тәуелсіз Қазақстанның заманауи білім беру жүйесінің негізі- ұлттық құндылық.....	122
Токсанкулова И.А. ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯСЫ.....	125
Толқумбекова А.К. БІЛІМгерлердің ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ	128
Толқумбекова А.К. THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A MEANS OF CREATING PERSONALIZED LEARNING MATERIALS IN ENGLISH LESSONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	131
Тургунтаева Г.А. ПЕРЕХОД НА ЛАТИНИЦУ - ШАГ К ТРЕХЪЯЗЫЧИЮ	135
Уревская Т.Г., Сембекова У.Д. ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	137
Үсен Б.С. ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАС	141

СЕКЦИЯ 2
ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ: ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР
ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ И
ТЕХНОЛОГИИ
TRANSFORMATION OF DIGITAL EDUCATION: DIGITAL PLATFORMS AND
TECHNOLOGIES

Аманбай А.Е., Бердахмет Е.Ш. БІЛІМ БЕРУ ИННОВАЦИЯЛАРЫ АЯСЫНДА МҰҒАЛІМНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	145
Елтай А.Ғ. ПЕДАГОГ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ МАҢЫЗЫ	149
Коскелбаева Ш.Н. ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	151
Кулбарақова Д.Н. ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТУДЕ?	153
Қыдырбаева С.Т. САБАҚТА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҰМКІНДІКТЕРІ	158
Нұрдаулетқызы Б., Махашова П.М. ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	160
Момынқұл Н.Б. Сейсебаева Б.Т. КОМПЬЮТЕР ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ СӨЗДЕРДІ ҮЙРЕНУ	163
Шукеева Г.З. ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	166
Мапарова А.М., Buzaubakova K.D. EFFECTIVE USE OF DIGITAL PLATFORMS BY A MODERN TEACHER IN THE EDUCATIONAL PROCESS	170
Омарова Н.С., Бузаубақова К.Д. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	173
Келиманова Ж.М. ЖЕТКІНШЕКТІК ШАҚТАҒЫ ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	177
Дүйсенбеков Е.Б. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МЕКТЕП ПЕН ЖОО БІРЛЕСКЕН ӘРЕКЕТІН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІ АРҚЫЛЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ	180

СЕКЦИЯ 3
КОЛЛАБОРАТИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫ ПЕДАГОГ: ӘЛЕМДІК
ТӘЖІРІБЕ, ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕМЕ
ЦИФРОВОЙ ПЕДАГОГ В КОЛЛАБОРАТИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: МИРОВОЙ
ОПЫТ, ИННОВАЦИОННАЯ МЕТОДИКА
A DIGITAL EDUCATOR IN A COLLABORATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT:
INTERNATIONAL EXPERIENCE, INNOVATIVE METHODOLOGY

Акимова А.Ш. ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ: ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	184
Аязбай Р.К. THE ROLE OF PRACTICAL EXERCISES TO IMPROVE THE LOGICAL THINKING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS.....	187
Бегилдаева Т.М. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ.....	188
Бакирова А.Р., Аубакирова С.А. ВЛИЯНИЕ СТРЕССА И ТРЕВОЖНОСТИ НА УСПЕВАЕМОСТЬ ШКОЛЬНИКОВ.....	191

Баянбаева Ж.М., Ордабаева Р.Б. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	194
Дүйсенбек Р.Б. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ЖАҒАША ҰЙЫМДАСТЫРУ ТҮРЛЕРІ	197
Избайрова Ф.И. ЦИФРЛЫ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІ: ХХІ ҒАСЫРДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ КОЛЛАБОРАЦИЯ	200
Мұстахан Ә.Ә., Ордабаева Р.Б. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	202
Отегенова М.Қ., Ордабаева Р.Б. BIG DATA – БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕГІ	205
Рахманкулова А.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ЖАҒАША ҰЙЫМДАСТЫРУ ТҮРЛЕРІ	208
Ushakbayeva K.R. THE IMPORTANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DEVELOPING STUDENTS MEDIA CULTURE	210
Ушакбаева К.Р. СТУДЕНТТЕРЛІҢ МЕДИАМӘДЕНИЕТІН ДАМУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ҚЫЗМЕТІ	214
Адилова Л.Ж. БАСТАУЫШТА ОҚЫТУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ЗЕРТТЕУ НЕГІЗДЕРІ	216
Сахова Г.А. БАСТАУЫШ ОҚЫТУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІСКЕРЛІК ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	221

СЕКЦИЯ 4

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯСЫ: ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ ТЕХНОЛОГИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGY: DEVELOPMENT TRENDS AND NEW OPPORTUNITIES

Адилъханова Н.Н. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ	225
Алиева, П.С., Момышева Б.Б. ЖАҒАҢДАНУ ЗАМАНЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МАҢЫЗЫ	228
Ерланқызы А., Ордабаева Р. БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ	231
Есимханова Ж.Е. ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	234
Ескараева К.Р. БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУҒА АРНАЛҒАН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДЫРАЫ: ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛАР МЕН СИМУЛЯЦИЯЛАР	239
Жусупова П.Е. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ	242
Карлисон А.В. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	245
Мелдебекова С.З. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ РӨЛІ	247
Нурпеисова Э.С. ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	250

Туганбаева К.Т. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРҒА ӘСЕРІ	253
Туганбаева Ш.Г. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: МҰҒАЛІМДЕРГЕ АРНАЛҒАН ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР	256
Үсен Б.С. КОГНИТИВТІ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ	259
Уревская Т.Г., Сембекова У.Д. INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN A FOREIGN LANGUAGE AS A QUALITY IMPROVEMENT FACTOR LANGUAGE EDUCATION	261
К.Канаписва, К.Д. Бузаубакова ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ	269

«БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ КОЛЛАБОРАЦИЯ:
ИННОВАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ» атты
Халықаралық Конгресс жинағы

10 сәуір 2025 жыл

Баспаға 14.05.2025 ж. қол қойылды.
Пішімі 60x80 1/16. Есепті б.т. 23,3. Шартты б.т. 24,3
Тараламы 100. Тапсырыс 389.

М.Х. Дулати атындағы Тараз университет
«Dulaty university» баспасы
080012, Тараз қ., Сүлеймен к-сі , 11

